

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

slav 9114, v. 5

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

MS
9

БЪЛГАРО-ГЪРЦКАТА ЦЪРКОВНА РАСПРЯ.

ОТЪ

Т. Ст. Бурмовъ.

Издава Св. Синодъ на Българската Църква.

ООФИЯ

Печатница на Ст. Атанасовъ и С-ие

1902

Star 9114.85

✓

Издава Св. Синодъ на Българската
Църква отъ лихвенний доходъ на капи-
талътъ, оставенъ отъ покойний митропо-
литъ, Мелетия, за душевно негово и на ро-
дителитѣ му спасение.

1. **RECEIVED** THE SECRETARY OF THE
TREASURY DEPARTMENT, WASHINGTON, D. C.
JANUARY 10, 1910. THE SECRETARY OF THE
TREASURY DEPARTMENT, WASHINGTON, D. C.
RECEIVED THE SECRETARY OF THE
TREASURY DEPARTMENT, WASHINGTON, D. C.

На милата ми дъщеря

Анна

Починала на 8 юни 1897 година.

Ти рано и незаслуженно, любезно ми чедо, испита нещастията и мъките на този свѣтъ. Съ отлетяването си отъ него твоята чиста душа ги отбѣгна за винаги и се прибра въ онзи, въ който нѣма нито страдания, нито печаль и който живата ти вѣра бѣше ти направила толкова въжделѣние въсредъ мъченията ти. Но съ твоеето изчезване измежду ни ти помрачи останалий животъ на твоите родители, които безутѣшно ще тжжатъ и мислятъ за тебе, до гдѣто, по волята Божия, се преселитъ и тѣ въ тихата и безмятежна вѣчностъ.

Предговоръ.

Съчинението *Българо-грцката църковна распра* почна да се печата малко по малко въ Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество още отъ 1885 година. Въ същото време то се помѣняваше по руски и въ Руский Вѣстникъ на покойний Каткова. Ние предполагахме, като почнахме да го работиме, да го напечатаме така същевременно по български и по руски, но да видопомѣняваме тукъ-тамъ текстътъ въ руский преводъ по вкусътъ и требованята на руското общество, т. е. отъ една страна да откъсваме отъ него нѣща, които не интересуваха много руский читателъ, а отъ друга да го допълваме съ прибавки, които бѣха по-любопитни и интересни за него.

Но Катковъ се почина въ 1887 год., и неговътъ мѣсеченъ журналъ премина въ рѣдътъ на челоуѣкъ, който по възгледитъ си върху българский въпросъ се намираше подъ грѣцко-влияние и за това искаше да се хвали грѣцкото духовенство въ ущърбъ на истината. Вслѣдствие на това ние прибѣгнахме за печатание руский текстъ до *Вѣстникъ Европы*, въ който помѣстихме двѣ статии отъ съчинението си. Но обстоятелствата скоро ни принудиха да спремъ за нѣкоя д. друга година продължението на трудътъ си и съвсѣмъ да изоставимъ печатаннето му по руски. Ние могахме да приготвимъ отново нѣщо по предметътъ си чакъ въ 1897 год., което и помѣстихме въ „Сборникътъ за народни умотворения, наука и книжнина“ на Министерството на Народното Просвѣщение за 1898 год. Помѣстениата въ него статия се напечата отпослѣ, като глава VII, въ *Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество*, гдѣто бѣха помѣстени и предишнитѣ шестъ глави. Въ същото списание ние напечатахме най послѣ и послѣднитѣ двѣ глави на трудътъ си, който се завзехме, слѣдъ 1898 година, да довършимъ.

При съставянето на съчинението си ние сме се ползвали, независимо отъ собственитѣ ни въспоминания, още съ

сбирката отъ разни ръкописни и печатни документи, които сме прибирали и съблели още отъ началото, а така и съ протоколитъ и кореспонденцията на Екзархията, като сме имали въ сѣщото време предъ очи българскитъ, гръцкитъ и други нѣкои вѣстници на времето, издавани въ Цариградъ, както и тогавашнитъ български периодически списания, а така и други източници.

За да може съчинението да бѣде по-достъпно за читателя и да се прочита по-лесно, ние намѣрихме за добръ да съберемъ наедно всичко, напечатано до сега отъ него въ разнитъ книжки на *Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество*, и да го издадемъ въ отдѣлна книга, толкова по-вече че Св. Синодъ прѣе да се посрѣвнатъ размоискитъ на печатанието отъ оставеннитъ въ негово распоряждане фондове и така ни освободи отъ загубитъ, които сѣ неизбѣжни въ настоящее време при издаването подобни книги на българскій езикъ, — нѣщо за което му искаваме сърдечната си благодарностъ.

Като се рѣшихме така да напечатаме въ отдѣлна книга съчинението си, ние, естествено, требаше да го прегледаме отново съ внимание, да го исправимъ отъ погрѣшкитъ и упущенията, които сѣ се виѣкнѣли при първото му печатане, да го повидонизмѣнимъ по нѣгдѣ и подпѣлнимъ тукъ тамъ съ донескаване нѣкои отъ недореченнитъ и премѣлчаннитъ при първото му обнародване нѣща, а въ сѣщото време да го освободимъ отъ разнитъ правописания, които сѣ му давали, по приетий имъ редъ, разнитъ редакции на *Периодическото Списание*, както и редакцията на *Сборникътъ на умогворенията*, и да го издадемъ съ наше собствено правописание, особенноститъ на което не сѣ голѣми. Тѣ състоятъ главно въ това, че ние намираме за по-добръ да не се отстапа, кога на това не ни кара никаква нужда, отъ правописанието на църковно славенскій и русскій езици.

Като изключимъ буквитъ *і* и *ѡ*, които сега всичкитъ български правописания исхвърлятъ, а така и *ѧ*-то, което се често заѣнява въ българскій езикъ съ *е*, ние пишемъ всичкитъ коренни думи съ правописанието, което тѣ иматъ въ двата казани езици, безъ да изключваме предлозитъ *пре*, *предъ*, *чрезъ*, които сега на български обикновено се пишатъ, безъ нужда и безъ достаточна причина, съ *ѧ* вмѣсто съ *е*.

Позоваването, че въ старитѣ български ръкописни книги, които рѣдко нѣкоя сега вижда, тя предлози се били писали съ ъ, не требаше да се уважи до толкова, че да ни накара да проставимъ правописанието, което имъ е дадено въ църковно-славенскитѣ книги, повсемѣстно и отколѣ въведени у насъ въ настоящата имъ редакция и съ сегашното имъ правописание, и което тѣ запазватъ и въ руский езикъ, на който сега четатъ книги всичкитѣ интелигентни Българи. Буквата ъ би требвало да се пише въ наштъ езикъ само тамъ, гдѣто дѣ нѣма въ църковно славенскій и русокій езикъ. Усвоенното отъ нѣкои правило да се пише тя въ всичкитѣ думи и окончанія, гдѣто тя се чува ту като я, ту като е, не може да се предлага на всекѣдѣ, защото въ българскій езикъ за-дѣняване я-то съ е става и тамъ, гдѣто никому не минува презъ умътъ да пише ъ вмѣсто а, както показватъ слѣднитѣ примѣри: *брашмянъ, брашмени; платняъ, платнени; жаждъ, жеденъ; чашъ, чеши; жаба, жеби; Столянъ, Стоене; Стояна, Стоенке; Болънъ, Боене; Болна, Боенке; Еню, Яна, Енке; Елате, Яла* (вмѣсто ела); *мержанъ, мерженче; патлажанъ, патлаженче* и проч.

Повсемѣстното употребление въ българско на църковно-славенскитѣ книги, вслѣдствие на което тѣ сѣ постоянно предъ очитѣ на една голѣма частъ, ако не на всичкитѣ български граждани, авторитетността на църковно-славенскій и руский езици, които сѣ послужили и служатъ и досега за образованието на българскій езикъ, както е послужилъ старий гръцкый за ново-гръцкый езикъ, неизмѣнността, въ продължение на толкова време, на тѣхното правописание ни препорѣчватъ да се придѣржаме неуклонно о послѣдното. Съ това ние, между другото, ще имаме и сгодата да не се затрудняваме и бъркаме, когато ще ни треба да пишемъ по руски, а да пишемъ по руски, намъ ще бѣде нужно занаяпредъ все по-вече и по-вече, поради распространението и господството, което придобива отъ день на день руский езикъ между славенскитѣ и други народи.

Членътъ на мъжскый родъ тѣ треба, по нашето мнѣние, да се пише испѣло не само въ именителний, но и въ другитѣ падежи, които въ наштъ езикъ, обикновенно се не различаватъ отъ именителний, както се вижда и отъ членоветѣ на женскый и среденъ родъ, които се пишатъ и изговарятъ еднакво въ

всичкиѣ надежи. Изговарението членѣтъ на мъжскѣй родѣ, което въ разни мѣста е различно, не би требвало да служи основание за правописанието му. Като пишемъ изцѣло този членѣтъ, както членовеѣтъ на женскѣй и среденѣтъ родѣ, ние ще избѣгнемъ еднообразието въ окончанията на мъжскѣй и женскѣй родове, което може да пречи понякога за лесното и бързо схващаніе на смисълѣтъ. Генийѣтъ на езикѣтъ туриѣтъ различіе между родовеѣтъ. Защо ние искусственно да премахваме това различіе?

Чистото и безпогрѣшно отпечатване у насѣ става немъжко, отколкуто другаѣтъ. При всичко че се много старахме да се избѣгнатъ при написаніето на съчинението типографическите погрѣшки, напълно не сполучихме. Тѣ се срѣщатъ за съжалѣніе, доста и въ него, макарѣ и неважни. Тѣ сѣ особено въ не голѣмо число противъ правописанието, което сме усвоили.

София, 31 Май 1902 г.

БЪЛГАРО-ГЪРЦКАТА ЦЪРКОВНА РАСПРЯ.

ГЛАВА I.

Прискърбната неизбежност на поевяването на распрята. — Чърта отъ нравитѣ на грѣцкото духовенство и сѣждения за тѣхъ между Българетѣ въ изминалий вѣкъ. — Причинитѣ за оплакването при подобрието времената най първо отъ владичитѣ. — Безплодното ходатайство на Българетѣ отъ Търновската епархия и на Неофита Бозвелията съ Илариона Стояновича въ 1840 да се назначи въ Търново владика вмѣсто Гъркитѣ Панарета Българинъ и обесненето, което му се е давало тогава. — Гъркитѣ Неофитъ за митрополитъ въ Търново въ 1840—1846. — Първото заточение на Неофита Бозвелията. — Прошенията, подадени въ 1845 г. противъ Търновскій митрополитъ и ходатайствата за освобождение Неофита Бозвелията отъ заточение. — Дѣятелността на Неофита Бозвелията и на Илариона Стояновича въ 1845 и тѣхното подиръ това заточение. — Оплакването срѣщу Търновскій владика въ 1846. — Буюрутията на Портата за преобразования, испратена на патриархтѣ въ 1849. — Огромнитѣ берии и злоупотреби на грѣкитѣ владичи. — Направата на българската църква въ Цариградъ и рѣко положението на архим. Стеф. Ковачевича за епископъ при нежъ. — Исканьето въ 1850 на Видинцитѣ да се опредѣли заплата на владиката имъ и писмата по този въпросъ между Портата и Патриаршията. — Патриаршеското послание по поводъ на въпросътъ за заплатитѣ на архирентѣ. — Отваренето въ Пловдивъ българско училище въ 1850 и полемиката по този поводъ между Българе и Гърци. — Гонението на българскитѣ учители и на славенскій езикъ отъ Пловдивскій митрополитъ Хрисанта и неговитѣ грабителства.

Поевяването на църковната распря помежду Българетѣ и Гърцитѣ, въ която два единовѣрни християнски народа требаше да излѣзятъ да се расправятъ и корятъ предъ общий си мусулманскій врагъ и въ която имаше да се позори предъ свѣтътъ въ лицето на гърцкитѣ архиереи висшето духовенство на Православната Църква, бѣше истинно нещастие за всичкото Православие, нещастие, което осѣщахъ напълно и Българетѣ, когато се видѣхъ принудени да отстояватъ принадлежащитѣ имъ, като на християне и народъ, правдини срѣщу грѣкитѣ владичи, които, по силата на самото си звание и на самитѣ си обязанности като пастири, отци и учители, требаше не само да не имъ правятъ никаква обида, но и да ги забранятъ срѣщу всички тѣхни обидници и злосторници. Тежко бѣше наистинна на всекиго отъ искрено преданнитѣ

на Православната Църква християне поевяването на тая распри, и ето защо още от самото нейно начало нѣкои отъ тѣхъ погледнахъ съ криво око на оплакванията на Българетѣ срѣщу духовнитѣ имъ пастири и се силехъ да възстановатъ мѣртъ въ Църквата макаръ и съ непълно удовлетворение на Българетѣ.

При неотстъпчивостта на едната и на другата страна распрята можеше да има нежелателни послѣдствия, както за всяката Православна Църква на Въстокъ, така и за самитѣ Българе. Първата можеше да претърпи голѣмъ ущърбъ, а послѣднитѣ да се раздѣлятъ и распокжсатъ на разни исповѣдания.

Ако Българскій народъ избѣгна нещастieto на едно религиозно распокжсване, при всичкитѣ залягания на католиката и протестанската пропаганди да го вкаратъ въ примкитѣ си при неговото справедливо негодование срѣщу грѣцкото духовенство, това той дължи, истина най-първо на свойтъ здравъ разумъ и на своята привезанность къмъ Православната Църква; но не малко спомогна за това и защитницата на Православието, нашата всегдѣшна благодѣтелка, Россия съ своето могъщество, съ своитѣ предпазвания и увѣщания.

Поевяването на распрята бѣше неизбежно. Кой народъ може равнодушно да гледа на поробванието си, на усилията на неприятелитѣ му да го истрижтъ отъ лицето на земята? Кой би могълъ равнодушно да стѣрпѣва притѣсненията съ присмиванье и гаврѣнье, каквито сж правила грѣцкитѣ владѣици на Българетѣ? Какъ можеше да не възнегодува единъ християнинъ противъ такива пастири и учители, които на мѣсто да поучаватъ стадото си на всеко добро съ слово и примѣръ, сж давали въ повечето случаи поводъ само за съблазнѣ?

Само грубата сила, върху която се е осланела, презъ времената на турското господство, всека безправность, е могла да принуди Българетѣ да не надигатъ гласътъ си срѣщу неправдата и притѣснението на духовнитѣ имъ власти. Четѣ, обаче, дълбоко сж чувствували тая неправда и това притѣснение, когато сж мѣлчели, не остава мѣсто за съмнѣние. Това се вижда най-ясно отъ уцѣлѣлото до насъ списание на присносѣпатний иеромонахъ Паисій отъ Самоковъ: *История славено-болгарская о народахъ и царехъ и святыхъ болгарскихъ и о всехъ дѣяньяхъ болгарскихъ*, а така и отъ авто-

биографията на Софрония Врачанский. Въ казанното списание, което е било пръснато между Българский народъ още въ 1762 като ръкопись, Паисий живо изобразява униженното състояние, въ което се е намиралъ Българинътъ вслѣдствие протиевангелскитѣ дѣйствия на гръцката духовна власть, и открито казва, че Цариградскитѣ патриарси, които насилно подчинили Търновската патриаршия, още *изъ първо врѣмя не поставяють отъ болгарскаго языка епископи Боларомъ, но все отъ гречески языкъ, и не радатъ отнюдъ за болгарски школи или учение, но обращаютъ все на гречески языкъ, за то су остави Болари прости и неучени и неискусни писаниемъ, и много сж отъ нихъ обратили на греческая политика и учение, и за свое учение и языкъ слабо брежатъ. Тая вина Боларомъ отъ греческая духовная власть приходитъ и много насилне неправедно отъ гречески владыки терпятъ въ сия времена*¹⁾. Преосвещенный Софроний, Българинъ родомъ отъ Котелъ, който преди да бѣде посветенъ въ 1794 г. за архiereй въ Враца, е билъ мирски свещеникъ подъ име Стойко Владиславовъ,²⁾ е оставилъ характерни бѣлежки въ автобиографията си за стремленията и нравственното състояние на високото гръцко духовенство по оная епоха. Той разказва, че когато, по желанието на съгражданетѣ му Котленци, Гръкътъ владика се съгласилъ да го упои за седемдесетъ гроша, която вече билъ взелъ, и той, Стойко Владиславовъ, се билъ вече приготвилъ съ исповѣдь предъ духовникътъ да приеме свещенството, владиката слѣдъ два дни се помѣта и му поисква сто и петдесетъ гроша. Насила котленскитѣ първенци могли да придуматъ владиката да се задоволи съ още тридесетъ гроша и така да вземе всичко сто гроша вмѣсто сто и петдесетъ. Протосингелътъ на владиката, който запопилъ Стойка Владиславова, билъ Гръкъ неученъ и като безкниженъ въ сравнение съ новий попъ, при всичко, че учеността на послѣдний не била тогава повече отъ свободно четене по гръцки и славенски, и за това неучений

¹⁾ Гл. статиятъ О. Паисий « *Животописание* въ Периодич. Списание на Бълг. Книж. Дружество въ Браила, книжка III и IV, 1871.

²⁾ Назначението Българинъ архiereй въ лицето на Софрония по онова време се обеснява негли до нѣкоя степенъ съ това, че въ мѣстата около Ядинъ е владѣло тогава, както самъ Софроний казва въ автобиографията си, най-големо размирство, така щото нито единъ Гръкъ не е могълъ да се рѣши да иска Врачанската епархия и да даде по тогавашний обичай пари за нея.

Гъркъ много ненавиждъл учений Българинъ, попъ Стойка. Този сѣщия владика отпослѣ взелъ при себе си попъ Стойка на служба, направилъ го епитропъ-економъ, звание, въ което благовѣйний свещеникъ билъ принуденъ, „въ угода на владиката, да глоби, по гръцкый обичай, християнетѣ подъ разни предлози“, за което послѣ била много огорчена неговата благочестива душа. Когато, по нѣманье доктори въ Котелъ, простодушний попъ Стойко се принудилъ да се цѣри у бабички, които баели, та съ това си навлякълъ епитимия отъ духовникътъ да не служи три години, владиката му възбранилъ да не служи още други три години. за да го накара да му плати 84 гроша лихва, които му билъ длъженъ неговий синъ. Това запрещение турило клетий свещеникъ въ крайня бѣдность. Слѣдъ ржкоположението му за архиерей, понеже ходилъ въ църквитѣ по праздниците да поучава християнетѣ Българе по езикътъ имъ, то послѣднитѣ, като не чували отъ други архиереи таквоъ поучение, много се радвали и го считали за философъ¹⁾. Тия чѣрти за нравитѣ на гръцкото високо духовенство, които мимоходно предава приснопаметний българскый епископъ въ своето жизнеописание, показватъ, че гръцкитѣ владци възбуждали негодование помежду Българетѣ и въ миналий вѣкъ съ своето користолюбие, съ своитѣ несправди и съ своето нерадѣние за изпълнение обещаноститѣ си, като духовни пастири и учители, и съ своето невѣжество. Владикскый протосингелъ, когото Софроний нарича безкнижонъ и неученъ, когато самъ той, Софроний, не знаелъ още нѣщо повече отъ да чете и да пише, не ще да е знаелъ нито да прочита, нито да записва. Той ще да е занимавалъ протосингелска длъжностъ така сѣщо, както сж сѣдѣли по онова време, та че и до преди малко, на високи граждански постове съвсѣмъ безкнижни Турци. Ако протосингелътъ на владиката е билъ чловѣкъ съвсѣмъ безграмотенъ, то нѣма съмнѣние, че и самъ владиката не ще да го е много надминувалъ съ книжовността си.

Разумѣва се, че, както всекога и на всекъдѣ бива, неприличното поведение на владикитѣ, тѣхното грабителство, тѣхнитѣ несправди сж се хвърляли по-много само въ очитѣ на по-сбуденнитѣ въ онова време люди, които отъ своя страна,

¹⁾ Гл. Собственното му жизнеописание въ книжка V на Периодич. Списание на Бълг. Книж. Дружество въ Браза, 1872.

едно по благочестие, друго по страхъ отъ немилосърдно преслѣдване и наказание, не сж дързнували, както отпослѣ ставаше, да хулятъ безъ всека оговорка и предпазване архирейтъ за лошитѣ имъ дѣла и съ това да даватъ поводъ да се повори самата Църква. За това съблазньтъ отъ противоевангелскитѣ дѣла на гръцкото духовенство не прониквалъ въ народътъ. „Но Българетѣ, забѣлежилъ тутакси Паисий, слѣдъ като поменалъ за несправедното обнасенъе съ тѣхъ на гръцкитѣ владици, почитаютъ, ихъ за архиереи и сугубо плащатъ имъ должное; за то по нихна простота и неалобие воспримутъ отъ Бога мзду свою, тако и они архиереи, що съ насиліе, а не съ архиерейско правило творятъ Болгаромъ велика обида и насиліе, и они по свое дѣло и безсовѣстие воспримутъ мзду свою отъ Бога по реченому: *яко ти воздаси комуждо по дѣломъ ею*“¹⁾. Истинската преданность къмъ Христовата Вѣра и Църква и истинското благочестие съ другъ езикъ и не сж си служили въ нареканіята, които справедливо е извиквало поведението на гръцкото духовенство откъмъ Българетѣ, освѣтъ съ езикътъ на благочестивий иеромонахъ. По този езикъ се разпознаватъ истинскитѣ ревнители за достоѣйствието на Православната Църква и за благого народно отъ лицеѣрнитѣ доброжелатели на Българскій народъ и врагове на Православието, които отпослѣ се появихъ на сцената за да се ползоватъ отъ преширната помежду Българе и Гърци за своитѣ цѣли.

Когато народното чувство, което бѣ толкова много заглъхнало въ преминалий 18 вѣкъ, почна да се съживява помежду Българетѣ, за което първитѣ искри сж хвърлили горѣспоменатитѣ Иеромонахъ Паисий и преосвещенний Софроній Врачанскій,²⁾ а отъ друга страна хваналъ да се подобряватъ и времената за народитѣ, които населяватъ Турската Имперія, първото нѣщо, което имаше да обърне вниманието на всички по-развити и по-събудени български патриоти, требаше да сж дѣлата и стремленіята на гръцкитѣ владици. Да се прекъсне господството и върлуванъето на послѣднитѣ въ България

¹⁾ Глед. книжка IV на Периодич. Списание на Българското Книжовно Дружество въ Браила, 1871, стр. 14.

²⁾ Гл. кн. III на Периодич. Спис. на Бълг. Книж. Дружество въ Средецъ, 1882, стр. 147—160. Кн. VI на сѣщото Период. Спис. 1883, стр. 131—146. Кн. XII на сѣщото, 1884, стр. 1—12.

и да се настанят архиереи Българе въ българските епархии, требваше да бъде първата задача народна, не само защото гръцките владци бѣхж първата пречка за изпълнение народнитѣ стремления, първитѣ трѣнѣе, които требваше да се очистятъ и махнатъ за да расте и крѣпне въ отечеството си българската народностъ, българското народно образование, но и защото да се почне дѣлото отъ тѣхъ бѣше по лесно. Дѣлата на гръцкото духовенство бѣхж достоосадни както отъ гледна точка религиозна, така и отъ гледна точка гражданска и правителствена. Оплакването за тия дѣла не можеше да бъде противно на Турцитѣ. Напротивъ то даваше на послѣднитѣ добъръ случай да се покажатъ състрадателни къмъ онеправданнитѣ и да товарятъ отчасти своитѣ собствени грѣхове върху гърбътъ на други. Че вече бѣ дошло време за оплакване противъ притѣсненията, показахж сами султанитѣ.

Султанъ Махмудъ въ пътуването си презъ 1837 г. лично възвѣсти на всекадѣ, че той гледа на всичкитѣ си подданици еднакво и за всичкитѣ се еднакво грижи, а синъ му Абдулъ Меджидъ даде на 1839 година съ знаменитий си Гюлхански Хатти-Шерифъ тържественно увѣреніе, че висшето правителство има предъ видъ да тури край на всекакви неправди и притѣснения.

За пръвъ пътъ Българетѣ искавахж по-явно желанието си да не сж подъ властѣта на гръцки владци въ 1840 год. Въ тая година ходили въ Цариградъ да се оплакватъ отъ злоупотребленията и притѣсненията на владиката си Панарета представители отъ Търновската епархия. Имената на тия представители се помнятъ още отъ по-старитѣ хора. Тѣ били Иванчо Карамариновъ, Никола Кетенжиоглу, Хаджи Койчо, Хаджи Славовъ отъ Търново и Колчо Басмаджиятъ отъ Габрово. По онова време се намирали въ Цариградъ такожде архимандритъ Неофитъ Хилендарскій Бозвелията отъ Котелъ, който е билъ твърдѣ распаленъ патриотъ и голѣмъ ревнителъ за възстановението на българската църковна иерархия, и монахъ Иларионъ Стояновичъ, който отпослѣ бѣ епископъ при българската въ Цариградъ църква съ титулъ Макариополски, а въ 1872 г. станъ митрополитъ Търновски. Тия духовни лица били вече турили на умътъ си да търсятъ начинъ да се на-кара патриаршията да назначава за владци по българскитѣ епархии не Гърци, а Българе. Като живѣли помежду Гърци,

тѣ придобили увѣренность, че отъ само себе си патриаршията не ще никога това да направи и че и никакви молби отъ страна на Българетѣ не могатъ ѝ на това накура. Тѣ намислили прочее да дѣйствуватъ върху патриаршията чрезъ по-влиятелнитѣ турски сановници. Тѣ сполучили нѣкакси да добижтъ на страната си помежду другитѣ паша и зетѣтъ на султанѣтъ, Мехмедъ Али-Паша. Облягащи се на покровителството, което сръбъци у турскитѣ паша по оплакванието си сръбцу патриаршията, тѣ посвѣгвали на представителитѣ отъ Търновската епархия да искатъ отъ правителството да се назначи за владика въ Търново Българинъ. Портата не се въспротивила на това исканье и даже показала видъ, че ще заповѣда на патриаршията да го изпълни. Архимандритъ Неофитъ, който по развитието си, по опитността си, по познанията си е надминуваъ мнозина отъ тогавашнитѣ гърцки архиерен, билъ препоръчанъ на Портата и приетъ отъ нея като достоенъ да занеме Търновската катедра. По съвършенното си знание на грѣцкый езикъ, по сношенията и познанството си съ владии и други духовни лица отъ Гърцитѣ, той е могъль да сръбне повече съчувствие въ синодѣтъ отъ колкото другъ нѣкой. Обаче Великата Църква, водена отъ лѣжливи идеи, била още далечъ отъ мисълта да се назначаватъ на български епархии Българе владии, а особено такива Българе, които, като Неофита Бозвелията, не само не криели произхождението си, но излѣзвали като поборници за потѣпканнитѣ правдини на българската народностъ, на Българската Църква. Тя намѣрила начинъ да отклони султанското правителство отъ настояване да се назначи за Търновски владика, вмѣсто Панарета. Българинъ. Въ сѣщото време тя могла да привлече на страната си съ подарѣци нѣкои отъ представителитѣ на Търновската епархия и да ги залъже съ нѣкои обѣщания, така че да се оставятъ отъ мисълта да искатъ за Търново Българинъ владика. Тя имъ казала, че изведнажъ Българинъ не може да бѣде назначенъ за митрополитъ, че Българетѣ такъвъ испитанъ чловѣкъ още нѣматъ, защото оняи, който ще се назначи за митрополитъ, трябва да бѣде познатъ на висшата църковна власть, при другото, и като вѣренъ на царството подданикъ, понеже тя ще да отговаря предъ правителството за него. За да се удостоятъ прочее Българе за митрополити, необходимо е, обеснявало се още на търновскитѣ представители,

първо да се турят Българе за епископи и слѣдъ това които отъ тѣхъ се покажатъ вѣрни и достойни да се назначаватъ за митрополити. За Търновский митрополитъ се назначи прочее пакъ Гръкъ въ лицето на Неофита, който придоби отпослѣ печална извѣстность по упорството, съ което водѣ борбата противъ стремленията на Българетъ за освобождение отъ притѣсненията на гръцкото духовенство. Неофита Бозвелията патриаршията се постарала да задоволи, като го назначила протосингелъ на новий Търновски митрополитъ и му дала обѣщание, че наскоро слѣдъ това ще го ржкоположи за епископъ Врачански.

Че сж се подкупили търновскитѣ представители, отъ една страна, и че Великата Църква, отъ друга, гледала да успокои Търновцитѣ съ обѣщанието си да ржкоположи епископи Българе, свидѣтелствова и самъ Неофитъ Хилендарский въ неговото съчинение „*Мати Боларія*“.

„Милая ни майко, казва тамъ синътъ на майка си България, горкитѣ ти рожби общенародни своеръчно-подписни и печатни елямъ-мазари съ троица тайно-коварни и народо-продаватели въ Цариградъ на 1840 г. да ги дадатъ на височайшата султанска Порта общонародно проводихме. Но они грекопатрически шпиони ги продали съ пари на патриканата, и испроводила патриканата аспидояхидна въ покривало притворности, ядоотровна митрополита въ престолния ти нѣкогажъ градъ Търново, който испървомъ обманилъ милитѣ ти горки рожби съ нѣколко до велики български села и градища патриаршески синодоподписни писма, какво ще да имъ ржкоположи епископи отъ болгарскаго рода въ Русчукъ, въ Ловечъ, въ Враца, въ Прѣслава и въ Ески-Загора, да имъ служатъ Богослужението по български езикъ и да имъ приказватъ слово Божие въ църквитѣ имъ, и така ни прелѣсти горкий ни български народъ, който съ благодарность се умири и го прие като митрополитъ и му даде по коликото той гроина на вѣнчило, на църква и на манастиръ щя да си вземе“¹⁾.

Колкото било горещо желанието на тогавашнитѣ подсъбуденни Българе и искрени патриоти да се отвори пътъ за Българетъ до висшитѣ стемени църковни въ тѣхното отечество, толкова по-чувствителна била за тѣхъ несполуката на пред-

1) Гл. *Мати Боларія* въ книжка XI и XII отъ ПерIOD. Списание на Бълг. Книж. Дружество въ Браила. 1876, стр. 88.

ставителитѣ отъ Търновско да се проводи въ Търново Българинъ за митрополитѣ. Отъ писмата, които испровождали до Габровската община по онова време горещитѣ ревнители за подиганъето на униженний и страждущий свой народъ, попечителитѣ на Габровското училище Василий Априловъ и Никола Евстатиевичъ Палаузовъ, които сж били и първитѣ двигатели на идеята за основание на по-редовни училища въ Българско, се вижда каква горестъ докарало на чувствителнитѣ български сърдца извѣстието за назначение митрополитѣ въ Търново пакъ Гръкъ вмѣсто Българинъ.

Отъ тия писма ²⁾ се вижда между другото, че неиспълнението желанието на Българетѣ е било отдавано тогава единствено на простотата и на подкупничеството на по-първитѣ хора въ България и на тѣхното помежду имъ несъгласие. „Ако имахъ Българетѣ общо съгласие, казвали въ писмото си отъ 17 августъ 1840 незабвениятѣ попечители, ако чорбаджиитѣ имъ, богатитѣ и голѣмцитѣ имъ гледахъ за общото добро и за ползата на родътъ си и не се оставехъ да ги подкупватъ хитритѣ владци съ дарби и армагани, за да могатъ чрезъ тѣхъ да угнетаватъ простий народъ, тогазъ, споредъ нинѣшното султанско узаконение, не щеше да има нито единъ Гръкъ владика въ България.“ Сжщото потвърждава и Неофитъ Хилендарский. Последний на всекъдѣ въ съчинението си „*Мати Бомарія*“ представя нечувствителността, подкупничеството, изедничеството на чорбажиитѣ, като главна причина на господаруванъето и върлуванъето на фанариотитѣ владци въ България. „На всичкитѣ, казва той, народосъсипни бѣди и напасти они, поразници, сж ядоотровната, чумохолерна, тлетворна и всепагубна причина.“ — „Тия (подкупваннитѣ чорбажи) сж на греко-фатричеството тайнодѣйствиущитѣ ядоотровни поразителни и всепагубни въ намѣрението съчева. Осатанени духове и побѣсѣли слуги! ненаситни изедници! общежителни безсовѣстни продавци и предатели, безстидни клеветници и лже-свидѣтели! безчеловѣчни и сурови общенародни поразители и прогонители! грекофатрически уста! коварностьсипное грекомудрование! искусни грекоморски бояджии!“ — „Отъ тебе премилая ми майко, сме слушали пословицата, говорящая: *кой ти*

2) Гл. *Габровското училище* и неговитѣ първи попечители, Цариградъ 1866, стр. 20—25.

издѣла толико дълбоко очитъ? — Братъ ми, познато е. И: кой ли стѣе и съсипва гората? — Топоришката!" ¹⁾ Този възгледъ се изразява и въ писмата на Неофита Хиландарски. „Нашитѣ единоплемени, пишехъ той, отнематъ отъ съсѣднитѣ и отъ единоплемениитѣ си хлѣбътъ и го хвърлятъ на людскитѣ псета, за да ги лажтъ повече и както си щатъ да ги хапятъ и, когато се обадятъ, бѣснующе да ги давятъ. Не съсипва гората топорътъ, а топоришката. Съ нашитѣ камънѣе главитѣ ни пробиватъ..... Кой ни е кривъ“? ²⁾ На тогавашнитѣ патриоти като че не минавало и презъ умътъ, че Гърцитѣ, миряне и духовни, ще покажатъ таквоу упорно съпротивление на справедливото и естествено желание на Българскій народъ, щото когато най-послѣ се видѣха че не сж въ сила да възпрятъ изпълнението на това желание, тѣ предпочетохъ да прогласятъ по-добръ Българетѣ за схизматици и да ги иматъ за чужди тѣмъ по вѣрата отколкото да припознажатъ тѣхното право. Колко други фактори по разни причини имаше да се възпротивятъ на Българетѣ и да направятъ неиспълними тѣхнитѣ желания! И кой знае, ако не бѣше превратътъ, извършенъ отъ послѣдната война на Россия съ Турция, да ли Българетѣ не щехъ да иматъ и до сега още неоодолими затруднения по устройството на Църквата си. Опитванието на турскитѣ държавни мѣже още въ 1872 — 1873 да се възпользватъ за своитѣ планове противъ Българетѣ отъ схизмата, прогласена отъ Гърцитѣ противъ тѣхъ, а така и препятствията, които слѣдъ освобождението срѣщаше Българскій екзархъ отъ страна на Турското правителство и на патриаршията по изпълнението на султанскій фирманъ за учреждението на екзархията, сж доказателство, че толкозъ невинното и толкозъ справедливото домогванье на Българетѣ да иматъ собствена иерархия и собствено църковно управление имаше негли за дълго време още да ги занимава.

Послѣ това, като търновскитѣ представители не сполучихъ въ 1840 г. да измолятъ да се назначи Българинъ архiereй на Търновската катедра, изъ Българско се прѣснѣлъ слухъ, въ обяснение на тая несполука, че ужъ патриархътъ възразилъ на онѣзи отъ турскитѣ министри, които били на-

¹⁾ Глед. *Матн Българія* тамже.

²⁾ Глед. книжка III на Первод. Списание на Бълг. Книж. Дружество въ Средецъ 1882, стр. 160.

клонни да се даде удовлетворение на търновскитѣ Българе, че по църковнитѣ закони Българинъ така сжщо не можелъ да бжде архiereй, както по турскій законъ не може да бжде имамъ единъ Циганинъ ¹⁾, който слухъ произвелъ помежду Българетѣ голѣмо наскърбене. Не може да се допуси, конечно, че патриархътъ е могълъ тогава да отблъсне исканъето на Българетѣ съ таково голословно и неоснователно възражение, защото, първо, не е вѣрно, че исламътъ не позволява свещеннодѣйствиe на хора отъ циганско племе, второ, имало е и тогава кой да отвори очитѣ на Турцитѣ, ако би да сж били тѣ въ незнапие п недоумѣние относително този въпросъ, и да имъ даде да разумѣжтъ неоснователността и невѣрността на патриарховото възражение. По това време турскитѣ министри и не сж били вече до тамъ прости, щото да се убѣждаватъ отъ таквиъ груби доводи. По-преди, въ по-невѣжественнитѣ времена, впрочемъ, могло е да се случи че нѣкой простъ и неученъ Гръкъ архiereй въ разговорътъ си съ нѣкой дебелакъ и безкниженъ Турчинъ отъ голѣцимитѣ, каквито сж били тогава даже и нѣкои знаменитости (напримѣръ Тепеденлията Али паша, Трестениклията и др.), да употреби подобно възражение, което, като се е повтарело сегия съ тогия, се е подновило въ народната мѣлва по 1840, когато патриаршията не се съгласила да назначи Българинъ за митрополитъ въ Търново, като въвирала въ очи по нейний обичай, че Църквата има свой редъ и свои канони, по които не се позволява да се дава архiereйски санъ на едно кое да е външно и неиспитанно по стълбата на църковната иерархия лице. Това възражение твърдѣ естествено се е облекло въ оная дебела и впечатлителна за прости умове форма, която е била пустията, както казахме погорѣ, отъ нѣкой малокниженъ и грубъ архiereй Гръкъ. ²⁾

Великата Църква не изпълни обѣщанието си, дадено на търновскитѣ представители и потвърдено съ синодално послание до епархията. Нито въ Русчукъ, нито въ Ловечъ, нито въ Враца, нито въ Преславъ, нито въ Стара-Загора се назначи епископъ Българинъ. Новопроизведенний Търновски вла-

1) Глед. книгата „Габровското училище и неговитѣ първи попечители“, 1866, стр. 21.

2) Невѣжеството и грубостта на по многого отъ гръцкитѣ архiereи се хвърляше въ очи до послѣдне още време. На насъ самитѣ се е случвало да чуваме нѣкои отъ по първитѣ гръцки владии да употребяватъ изражения и сравнения, които илюбличаватъ голѣмата имъ грубостъ и невѣжество.

дика, Неофитъ, не само не взе никаква грижа да поприготи за тая цѣль нѣкои отъ българскитѣ духовници, но гледаше да пропади и съкруши всичкитѣ по-достойни въ епархията архимандрити и игумени. Самъ архимандритъ Неофитъ Хиляндрскии Бозвелията бѣ проведенъ въ 1842 г. на заточение въ Св. Гора.¹⁾ За да господарува и граби по-свободно владиката намислилъ да привлече и привърже още повече къмъ себе си нѣкои отъ по-първитѣ Българе, като далъ на мнозина отъ тѣхъ църковни чинове, каквото логотетъ, скевофилаксъ и пр. Съ тѣхната помощъ той правилъ каквото ще, а ако нѣкой загатнелъ нѣщо за Българинъ владика, него незабавно сплашвали, че ще бѣде представенъ като бунтовникъ.²⁾

Българетѣ отъ Търновската епархия се принудили да търпятъ и да чакатъ за оплакването си срѣщу своеволието на Фанариотинтъ владика сгоденъ случай, толкозъ повече, че и нигдѣ на друго мѣсто изъ Българско не ставало по онова време нито най-малко движение противъ фанариотското господство. На всекадѣ още си мълчѣли, макаръ че тукъ-тамъ имало вече люди, които дълбоко негодували противъ гръцката духовна власть и напълно съзнавали злото, което издѣлава отъ неж за Българскии народъ. Но събужданъето на народътъ чрезъ устрояване на училища, на които дадоха въ 1833 год. потикъ габровскитѣ родолюбци изъ Одесса съ тѣхнитѣ грижи за отваренъето на едно по-редовно първоначално училище въ Габрово, вървеше ако и тихо, все напредъ. Училищата никнеха отъ година на година все повече. Българскитѣ книжки все се умножаваха. Народното чувство полегка-легка все повече се събуждаше. Времена отъ друга страна наставаха все по-благии и по-благии. Поредъ спокойствието и мирѣтъ, които се въдвориха слѣдъ продължителнитѣ войни и вътрешни разми-

1) Отъ едно писмо, което Неофитъ Хиляндрскии испроводилъ отъ Св. Гора на 24 априлий 1842 до игументъ на Габровскии мѣнастиръ, архимандритъ Иосифа (отпослѣ Българо-униятски архиепископъ), се вижда, че тогавашнии Търновскии владика си е позволявалъ всекакви клевети за да съсипе българскитѣ народни дѣятели. „Може и светиня ти, казва Неофитъ Хиляндрскии въ това писмо, да познава, че още като идехме и миняхме презъ мѣнастирътъ, се рече, че сме хранили Моранти калугери въ мѣнастирътъ, а послѣ малко пакъ, че сме проводили седемъ наши Балканджии да го убиятъ (разумѣва митрополитъ Неофита) въ Долня Орѣховица, а най-послѣ, като ходихме на Троянскии мѣнастиръ, че сме писали 40,000 войска. Смили прочее пастирскии и митрополитскии коварства.“ (Глед. 14 брой на Читалище за 1871 година).

2) Глед. *Мати Бомарія*.

рици, въ империята видимо се забѣлежаваше стремление къмъ редъ и законностъ. Думата *танзиматъ* (наредби, реформи), която хвана да се чува все повече и повече откакъ се прогласи Гюлханский Хати-Шерифъ, имаше за всички отрезвително дѣйствие. Тя страскаше приученнитѣ на произволъ и онеправданье и ободраваше притѣсняваннитѣ, и ето въ 1845 година Българетѣ отъ Търновската епархия се одързостяватъ пакъ да се оплачатъ отъ владиката си и да ходатайствуватъ за освобождението на архимандритъ Неофита отъ заточение. Въ тая година били подадени прошения на Високата Порта срѣщу Търновский митрополитъ отъ Лѣсковецъ, Свищовъ, отъ Търново и отъ други нѣкои мѣста, жителитѣ на които като се оплаквали отъ злоупотребленията, грабителствата и клеветитѣ на митрополитътъ Неофита, поменували, че послѣдний проводилъ архимандритътъ на заточение, както и други още духовни лица, отъ злоба и ненависть къмъ по-достоинитѣ български духовни лица. Тогавъ се подало прошение противъ Търновский владика отъ името на всичката епархия и до патриархътъ. За освобождението на Неофита Хилендарский отъ заточение ходатайствували въ 1845 и българскитѣ еснафи въ Цариградъ, които се обръщали за тая цѣль съ прошение до патриархътъ.¹⁾

За да може да сѣди потомството по-нагледно, какъ азъ сѣ се отнасяли гръцкитѣ владци въ България и частно митрополитътъ Търновски Неофитъ, ние виѣстваме двѣ отъ горѣказаннитѣ прошения, а именно прощението отъ Лѣсковецъ до Портата и прощението на Търновската епархия до патриархътъ. Прощението отъ Лѣсковецъ гласи така :

„Съвсѣмъ не имуще никакво увѣрение на греческото архиерейство, не можеме вече да се оплакваме на Патриканата, защото не представляватъ истината на Височайшата Порта, но ѣ преобразуватъ въ своята си полза; и не имуще гдѣ на друго мѣсто да се ужалиме, прибѣгваме къ височайшата милосердна правосудияща Порта съ надежда, какъ ще сполучиме прещедрата милость на самодержавнаго и милосерднаго царя нашего, султанъ Абдулъ-Меджида, ако е и намъ позволено да се обадиме несносното отъ Гръцитѣ архиереи тегло и да се молимъ за честъта си и за животътъ си.

¹⁾ Преписи отъ тия прошения ние добихме отъ сбирката на покойний митрополитъ Руссенски и Доростолски: Григория

„Не сме били никога въ такова злополучно състояніе, както въ нинѣшнее Богодаровано мирно и тихое време на многолѣтнитѣ благоденствени дни султански, въ които всичкитѣ други султански подданни живѣятъ мирно, спокойно и благополучно, а ние бѣдствоваме самото си битіе да изгубиме.

„Знае държавното царство нашата пригърженостъ и вѣрностъ, която сме отъ край показвали въ различно-случайни времена къмъ височайшата Порта. Знае, че ние никогашъ никой хинаетлъкъ на царството не сме показали, но различни бѣди и напасти сме търпѣливо сносили и въ Кържалийското време и въ Греческий бунтъ и въ Русската война, знае, че Българетѣ безъ правда претърпехъ царскиятъ гнѣвъ въ Греческиятъ бунтъ, само защо сме били едновѣрци, а не причастници на противното имъ дѣло. Знае всеконечно въ Русската война, какъ усърдно послужихме на царството: съ конѣе, съ кола, съ захире и пр., и заради заслугата ни блаженнопокойний султанъ Махмудъ помилува сиромаситѣ съ единъ милионъ грошове.

„А сега въ днешнитѣ Богодаровани мирни и благополучни времена на самодержавнаго царя, султанъ Абдулъ-Меджида да се укоряваме отъ греческитѣ архиереи за бунтовници и хинаети царски! Туй Богопротивно и човѣко-умразно (нарекание) ние отнюдъ не въсприемаме върху си . . . Нашия Търновский архирей, сущий Грекъ, за да ни съблече и оголи измислилъ тия средства, за да плаши и затваря устата на човѣцитѣ. Ние туй хулно и умразно нѣщо кабулъ не струваме, да ни привожда отъ една страна подозрителни на царството, а отъ друга да ни полага въ умраза съ нашитѣ съотечественици мюсюмане: неостѣнно искаме прочее да го докаже на благозаконното царско правителство, а ако е то истинно, ние да се накажеме, ако ли е отъ него само да плаши и да смражава народа измисленно, а то споредъ султанското праведнозаконие да се накаже погрѣшката, за да не впадаме въ нещастие съ нашитѣ съотечественици мюсюмане ненадеждно...

„Той се натоварилъ, говори, съ хиляди борчове, че иска да съблича свѣтътъ, и ако му проговори нѣкой молебнo споредъ евангелский законъ за сиромаситѣ, а той безъ наше вѣдѣние ги проважда въ заточение, дающъ фесати, че сѣ царски хинаети и бунтовници и говорящъ, че му се противятъ на пълномощието, което е съ много хиляди гроша купено.

„Отъ край бѣ обичай въ нашето отечество по 11 пари въ годината на вѣнчило да събира владиката, но отъ нѣкое време станъ обичай на три години веднажъ да си обикаля епархията и всякий по произволению да му подари помощъ. А сега тоя въ третѣ дважди събира по колкото си гроша той ще, и нинѣ се приготвява и третя помощъ по колкото си той ще да събере! И никой не смѣе да го въспре, понеже показва, че е весма скъпо закупилъ християнската ни вѣра и има пълномощие да бере на вѣнчило по колкото и когато си ще и никого да не пита за нищо. За то, и безъ да знаеме, проважда които сж ся родили, отхранили и отрасли и слугували въ полза и потреба на отечеството ни съотечественници на заточение! и отъ това негово архиерейско греческо пълномощие съвсѣмъ сж ся уплашили всякитѣ чловѣци: съ трепетъ и страхъ замръкватъ и осъмватъ, за да не би дошло нѣкое повелѣние за заточение!

„Архимандритъ Неофита проводи въ заточение у Света Гора, той самъ пълномощний нашъ Търновскій митрополитъ знае защо; отъ Лѣсковскаго ни мѣнастиря архимандритъ Максима проважда въ заточение, пакъ той пълномощний знае защо; тако и други мнозина свещенници, свещенноиноци и иноци наши съотечественници бие, забира повседневно и ги проважда отъ мѣнастирь въ мѣнастирь, въ заточение, безъ никаква погрѣшка, безъ да знаеме и ние!

„Многожди се събирахме отъ нѣколко си села по нѣколко по-стари чловѣци при пълномощнаго си архиерея въ Търновската митрополия при него, да му се молимъ да ги прости и да ги освободимъ отъ заточението, а той ни ся отговаря: „проумѣвамъ че и вий сте като нихъ.“ Питаме го, че тия какви сж, ние ги знаемъ отъ какъ сж се родили какви сж, и за то тя молимъ да ги освободишъ, за да си слугуватъ въ мѣнастиритѣ и църквитѣ, а той ся отговаря: „Тѣ сж бунтовници“, и съ такива негови грекоисхитрени ифтири и нихъ сиромаси изгонва въ заточение! и съблича и оголява на рода ни . . . .

„Съ тия негови хитрини и коварства не ся удовлетвува, но да отстрани и сирмаситѣ да му не думатъ нищо, раскопа и обкопа Лѣсковскій мѣнастирь съ причина какъ търси силыхъ и джупхане, за да ни положи въ умраза съ нашитѣ съотечественници мюсюмане, и така ненадѣйно да паднемъ въ

нещастие подъ царския гнѣвъ, както теглихме въ Гречески бунтъ безъ правда.

„Заради това молимъ съ сълзи ваше прѣвѣсходителство да би показали милость намъ, които сме вѣрна и покорна царска рая и въ залогъ отъ Бога дадени свѣтлѣйшему царю нашему, султанъ Абдулъ-Меджиду, за да ни избави неговото благозаконие отъ греческиѣ архиереи, които ни употребяватъ като роби за своитѣ интереси, безъ да пожелатъ честъта и животътъ на царската рая.“

Прошението отъ търновската епархия до патриархътъ е подадено на грѣцки. Слѣдъ нѣколко думи за важностьта, която има за всекиго собствената му честъ и за предоставенната патриарху власть да дава правосъдие, жителитѣ казватъ: „идемъ съ настоящето си смиренно да искаме удовлетворение за безсѣвъстното докачение, което направи не на едно лице, а на много души и почти на цѣлъ народъ прочутиѣ Търновскиѣ митрополитъ, Киръ Неофитъ. Какво сме зло сторили, светѣйши владыко, на този чловѣкъ да хвърля пятно върху честъта на всячкиѣ Български народъ? Кой сж неговитѣ доказателства, че въ Българетѣ владѣе бунтовническиѣ духъ? Отъ що побуденъ хвърля тия стрѣли срѣщу ни? Едно само знаемъ за причина на това, а именно, че не го желаемъ за нашъ архиерей, по причина на злоупотребленията му. Ние отъ край сме вѣрни подданици на Оттоманската държава, живѣхме наедно съ нашитѣ съотечественници Оттоманетѣ, като братя и въ най-критическиѣ времена за Турция, безъ да подадемъ поводъ и на най-малкото подозрѣние срѣщу ни. Напротивъ ние бѣхме полезни за държавата, поради което приехме отъ неж единъ милионъ гроша възнаграждение. Сега же, като се прекъснѣхъ външнитѣ и междусобни войни и като се премахнѣхъ всичкитѣ притѣснения, които ставахъ предп танзимата, и правителството устрои многобройни и силни войски, и като владѣе на всекадѣ миръ и тишина, кои сж основанията на негово високопреосвещенство да прогласява предъ всичкитѣ жители на държавата, Християне и Турци, че сжществува *етерия* (общество), съзаклатие въ нашето отечество противъ правителството? Не стигаше да ни направи подозрителни предъ нашитѣ съотечественници, Турцитѣ, които, при най-малкото съмнѣние за таквъѣ нѣщо, кой знае какъ щехъ да постѣпатъ съ насъ, но отне и самия почитъ и довѣрие, съ които се ползувахме

предъ правителството, като клеветеше и заточаваше невинни
 чловѣци. Въ отечеството ни нѣма грѣцки или русски подданици.
 Нашиятъ съотечественници никога не сж възприели да искатъ
 чуждо нѣкое покровителство, а сж търсили всекога покрови-
 телството на султана. За това, като навлекохме авѣрския гнѣвъ
 на негово високопреосвещенство, нѣмахме друго да очакваме,
 освѣнъ заточение по неговата воля. Отъ тука се вижда всич-
 ката цѣль на Търновскій митрополитъ. Негово високопреосве-
 щенство като стигна въ Търново, натоваренъ съ огромни бор-
 чове, като да му е било поръчано да испразни каситъ на
 всичкитъ цариградски банкери, срѣщнахъ тукъ препятствие за
 удовлетворение на ненаситното си користолюбие. Поради това,
 слѣдъ нѣколко време пачна да називава бунтовници, да зат-
 варя и заточава всичкитъ, които знаеше полезни за правител-
 ството и народа, но противни на неговитъ намѣрения, и спо-
 лучи което искаше: испроводи на заточение ученитъ наши
 духовници и свещеници, които поучавахъ народа, а други
 заплаши съ сжщитъ наказания. Поради това населението се
 принуди да му заплати три пати налога *владичнина* въ раз-
 стояние на четири години, намѣсто доброволно пособие, даде-
 но веднажъ само. Поради това, като оставаме другитъ му зло-
 употребления, идемъ прямо да се помолимъ на вашето право-
 сѣдие и на правосѣдието на високото правителство да ни ос-
 вободите отъ него, защото негово преосвещенство прѣдпочита,
 види се, по-богатитъ и по-отличнитъ подданици на високото
 правителство да станатъ подданици на чужди държави, за да
 не му препятствуватъ на намѣренията, както на това има
 примѣръ въ Одринъ, Пловдивъ и другадъ. Но нѣма да спо-
 лучи това, защото предпочитае всички да се изгубимъ, но не
 и да се покажемъ невѣрни на правителството. За това, като
 познаваме отческото милосърдие на ваше светѣйшество и зна-
 емъ, че имате попечение за вѣрнитъ подданици султанови и
 покровителствувате онеправданнитъ; молимъ ви да освободите
 отечеството отъ това чудовище, а не вече архиерей, и да го
 замѣстите съ лице достоуважаемо, както по учението, така и
 по поведението, а не като него, злонаправенъ и незнающъ ерика
 на Българския народъ, защото и ние вече имаме нужда отъ
 архиерей, който споредъ Апостола, да държи истинното слово,
 съгласно съ учението, за да бѣде силенъ, както да настав-
 лява въ здравето учение, така и да обличава противящитъ се,

защото нашата епархия е много докачена отъ нечестивитѣ дѣйствиа неговни, и разбойницитѣ сж готови да ни грабнатъ отъ пазвата на светата Вѣсточна Църква“.

Вслѣдствие на тия ходатайства Неофитъ Хилиндарскій билъ освободенъ отъ заточението си въ сжщата 1845 година и дошълъ отново въ Цариградъ, гдѣто пакъ почналъ съ другирѣтъ си Илариона Стояновичъ да работи за добиванье правдинитѣ на потѣпканний Българскій народъ. Снабдени отъ находещитѣ се въ Цариградъ Български еснафи съ пълномощно писмо отъ 25 юний 1845 г. да се представляватъ отъ тѣхно име предъ правителството и предъ патриаршията по вѣроисповѣднитѣ дѣла, Неофитъ и Иларионъ често ходили при турскитѣ министри и други влиятелни лица да ходатайствуватъ предъ тѣхъ за съотечественицитѣ си и да обясняватъ тѣхнитѣ справедливи оплаквания и невинни домогвания. Въ прошениято, което тѣ подали съ тая цѣль на Високата Порта презъ юлий 1845 г., исканията на Българскій народъ по онова време сж формуловани въ слѣдующитѣ седемъ точки: 1) Патриархътъ и синодътъ да обяснятъ, отъ гдѣ е произлѣзълъ дългътъ на патриаршията, вѣзложенъ върху епархиитѣ, кому сж били дадени паритѣ и защо сж били дадени; 2) да се покаже на всека епархия, колко ѝ се пада да плати отъ този дългъ, за да го исплати, ако го намѣри за справедливъ, и за напредъ никой да нѣма право да прави дългъ за смѣтка на една епархия; 3) да се испроваждатъ въ Българско архиерея Българе, които да обесняватъ на народа по езикътъ му обезанноститѣ му къмъ Бога, къмъ царьтъ и къмъ ближнитѣ; 4) да се назначи на архиерентѣ мѣсечна или годишна плата и да се опредѣлятъ правдинитѣ имъ при извършванието разни свещеннодѣйствиа и треби; 5) да се назначатъ за присѣствие въ синодътъ, наедно съ грѣцкитѣ владици, трима отъ българскитѣ; 6) архиерентѣ да се избиратъ отъ народътъ, а да се ржкополагатъ отъ патриархътъ, и да не се промѣнятъ другояче освѣнъ по волята пакъ на народътъ и по заповѣдъ отъ Високата Порта, и 7) да се назначѣтъ въ Цариградъ четирма природни Българе за представители на Българскій народъ, които да явяватъ на Портата пуждитѣ и прошенията на Българетѣ и да съобщаватъ на послѣднитѣ всичкитѣ рѣшения и повелѣния на правителството безъ посредството на Гърцитѣ.

Въ сѣщото време Иларионъ Стояновичъ подѣлъ на тогавашний везиръ, Решидъ-паша, едно пространно наложение за намѣреніята на Гърцитѣ и тѣхнитѣ отношения къмъ Българитѣ. Въ това наложение той расправя на везирѣтъ съ доказателства, че Гърцитѣ иматъ предъ видъ да слѣжатъ Българскій народъ съ Гръцкій, щото да стане послѣдний голѣмъ и силенъ, та да може да се въспротиви на Турското царство и да се отдѣли отъ него; че владицитѣ съ тая цѣль гледатъ да се унотребява гръцкій езикъ въ българскитѣ църкви и училища. Ако нѣкой отъ Българетѣ, казва Иларионъ, се обади противъ тия стремления на Гърцитѣ, той веднага се представя на властѣта, като подозрителенъ, и се проважда въ заточение. Така пострада въ Търново архимандритъ Онуфрій отъ митрополитѣтъ Илариона, архимандритъ Неофитъ, архимандритъ Максимъ и отецъ Иларионъ отъ сегашний митрополитъ Неофита. Иеродиаконъ Дионисій бѣ отровенъ въ патриаршията, а протосингелъ Данаилъ въ Битоля, защото се домогвали да станѣтъ владици въ Българско. Послѣ това Иларионъ описва грабителствата и злоупотребленията на владицитѣ и казва, че послѣднитѣ закупуватъ епархитѣ си и, като се евятъ между стадото си, друго не мислятъ освѣтъ какъ по-вече да искаратъ пари. Ако ги попита нѣкой, кѣдѣ отиватъ тия пари, тѣ отговарятъ, че ги даватъ на безчеловѣчнитѣ Турци да се закриля християнството. За да съберѣтъ тия пари владицитѣ унотребяватъ всекакви безчеловѣчни средства, бижатъ, запираатъ сирмаситѣ и имъ продаватъ имуществото. Казватъ, продължава Иларионъ, че на едно мѣсто било продадено едничкото бакраче на една сирмахкиня съ петъ дѣца, когато варила ястие то въ него. Ястието било хвърлено, а бакрачето продадено.

Заключенията на Илариона въ въпросното наложение сѣ слѣдующитѣ: Портата треба да отдѣли Българскій народъ отъ Гърцитѣ, за да осуети политическитѣ имъ планове. Тя треба съ тая цѣль да даде на Българетѣ възможность да се сдобиятъ съ собствена църква въ Цариградъ. Тя треба да имъ предостави право да издаватъ въ столицата единъ вѣстникъ който може да спомогне за по-тѣсното свързване Българскій народъ съ правителството. Въ вѣстникѣтъ може да се печататъ статии по земледѣлнето и по занаятитѣ, нѣща отъ които ще се ползва много самата държава. Портата треба да проважда

на Българетѣ владици отъ родѣтъ имѣ, за да обесняватъ на народѣтъ по езикѣтъ му царскитѣ милости и го предпазватъ отъ лошитѣ намѣрения на Гърцитѣ. Всека епархия трябва да си има въ Цариградѣ представителъ, който да явява на правителството нейнитѣ желания и да бжде като нейнъ поръчителъ предъ правителството. Портата трябва да се погрижи да се отворятъ въ Българско училища, щото българското юношество да не е принудено да дири образование въ странство. На аенитѣ трябва да се запрети упражнението на търговията чрезъ ортаци, защото отъ това ставатъ голѣми злоупотребления.

Иларионъ Стояновичъ е билъ принуденъ, както ще забѣлѣжи читателѣтъ, да прѣдстави домогванѣто на съотечественницитѣ си като полезно и за самата турска държава.

Но обстоятелствата и политиката на онова време малко помагали на Неофита и Илариона. Патриаршията, облегната на подтвърденнитѣ въ трактатитѣ помежду Русия и Турция привилегии и правдини нейни и поддържана отъ могъщественната православна държава е била тогава въ най-голѣмата си сила и слава. Русската дипломация не била си съставила още въ онова време вѣрно понятие за стремленията на Гърцитѣ. Като гледала, какво невѣжество още владѣе въ България и като вѣрвала на преструвкитѣ на Гърцитѣ, тя справедливо мислила, че е добро за всичкитѣ православни християне въ Турско да се поддържа до извѣстно време силата и обаянието на църковната властъ въ лицето на Цариградскій патриархъ. Гърцитѣ, като разбрали това веднажъ, гледали всекояче да експлоатиратъ благата мисълъ на руската дипломация за своитѣ властолюбиви и користрлюбиви видове и да турятъ нѣкоиъ образомъ самитѣ Русси да служатъ на панеленизмътъ противъ Славенетѣ въ Турско. Намѣсто да се проникнатъ сами съ величието на идеята на руската дипломация и да се грижатъ за общото усиляване и развитие на християненетѣ, находящи се подъ духовната властъ на Цариградската патриаршия, като иматъ еднаква грижа за всичкитѣ и спазватъ еднакво уважение къмъ правдинитѣ на всека отдѣлна народностъ, тѣ тѣпчехъ всичко що не е грѣцко и сноматъ само за развитието и напредванѣто на грѣцкый элементъ. Тѣ представехъ на русскый посланникъ въ Цариградѣ и на всичкитѣ влиятелни лица въ Россия, колчимъ станеше нѣкое оплякване срѣщу тѣхъ и колчимъ искаха да смажатъ нѣ-

кое лице, което се е подигало срѣщу тѣхнитѣ несправди, че Великата Църква гледа на всичкитѣ християне еднакво и че жалбитѣ противъ нейнитѣ распореждания и противъ дѣйствиата на нейнитѣ представители сж слѣдствие на интриги отъ пропагандитѣ и дѣло на хора развратени и неблагонамѣренни, противъ които тя е длъжна да брани високитѣ интереси на Църквата и нейното единство, като вѣренъ залогъ на нейната сила и на нейното успѣшно противостоење на друговѣрнитѣ пропаганди. За зла честъ тогава нѣмаше добри съобщения помежду областитѣ на Турската империя, и консули руски въ неж имаше твърдѣ на рѣдко, щото истината на работитѣ не можеше да се раскрива и явява, та че и Българетѣ нѣмаха почти нигдѣ единородци, които да могатъ, по образованието и положението си въ обществото, да иматъ достъпъ въ влиятелнитѣ руски сфери, тогава като Гърцитѣ имаха таквиизитѣ твърдѣ много не само въ Цариградъ и въ Атина, но и въ Петербургъ, Москва, Одесса и пр. Отъ друга страна, нашитѣ Българи не можеха да разумѣятъ отъ началото да вардятъ да не подаватъ никакъ съ дѣйствиата си поводъ на гръцкитѣ властници и първенци да ги клѣветатъ като неблагонамѣренни. За Неофита Возвелията и за Илариона Стояновича се разказва, че тѣ, когато работели въ Цариградъ въ 1840 — 45 да расположатъ умоветѣ между Турцитѣ въ полза на Българското невинно желание, имали често сношение съ нѣкои Поляци, населени отъ Росия и ревностни, както сж всекога били Поляцитѣ, ратници на латинската пропаганда, а именно съ прочутий по онова време Саджкъ паша (Чзйковский), тогава още Саджкъ ефенди. Безъ съмнѣние тѣхнитѣ сношения съ послѣдний сж били невинни. Тѣ сж видѣли, че той искавалъ съчувствие къмъ домогванието имъ и че имъ е обѣщавалъ своето съдѣйствие предъ турскитѣ велможи, и за това сж го посѣщавали. Тѣ не сж даже и подозрѣвали, че неговото съчувствие е извирало главно отъ ненавистъ къмъ Православната Църква и нейната велика покровителка. Но Гърцитѣ се възползвали отъ тия сношения на простодушнитѣ български патриоти и ревнители за благото на Църквата съ полскый ренегатъ и сполучили да ги представятъ за подозрителни и злонамѣренни лица предъ руский посланикъ, токозъ по-вече, че Неофитъ, като се страхувалъ, и твърдѣ справедливо, отъ Фанарититѣ за личната си безопасность, хо-

диль често да ношува въ католическиѣ мѣнастирь на Галата, Санъ-Бенедето. Веднажъ добита тая сполука, на Великата Църква е било вече лесно да наиска отъ султановото правителство фирманъ да се испроводятъ на заточение въ Св. Гора двамата народни труженници, които сж жъ обезпокоявали съ подиганье на толковъ неблагоприятенъ за нейнитѣ видове въпросъ.

Когато всичко било пригтовено за заточението на двамата тия родолюбци и ревнители за благочестието, Фенерското духовно началство, за да може безпрепятственно да приведе въ дѣйствиѣ намисленната отъ него мѣрка, се показало твърдѣ благосклонно къмъ тѣхъ и като готово да вземе въ внимание тѣхното ходатайство. На Неофита, за да може да дава ужъ потребнитѣ свѣденія за Българетѣ, било даже дадено помѣщение въ самата патриаршия, а Иларионъ се приемалъ отъ патриархътъ често съ особена любезность. Това се правило съ цѣль за да не имъ се даде никакво подозрѣние за примката, която имъ била вече пригтовена, защото тѣ сж могли чрезъ познанството си съ влиятелни лица между Турцитѣ да се откопчатъ отъ нежъ. Неофитъ билъ добръ извѣстенъ на Султанский зетъ, топхане мюшюрю (началникъ на артиллерията) Мехмедъ-Али Паша, който му показвалъ особена благосклонность, а Иларионъ Стояновичъ се ползвалъ съ доброто внимание на знаменитий тогава Решидъ Паша, на Фуадъ Ефенди (по-подиръ Фуадъ паша) и Аали Ефенди (по-подиръ Аали Паша), а така и на князя Стефана Богориди. И така, единъ день тѣ ненадѣйно за тѣхъ сами се грабноватъ отъ патриаршескитѣ евтасии (полицейскп) и се испроваждатъ първо на ближнитѣ до Цариградъ Принцеви острови, а оттамъ на Св. Гора, гдѣто Неофитъ билъ туренъ въ затворътъ съ окови.

Българетѣ въ Цариградъ ходатайствували много пати предъ турскитѣ министри за освобождението имъ. Подавали се за това прошения и отъ Търновската епархия, гдѣто двамата страдалци сж имали повече познайници и приятели, но безплодно. Неофитъ се поминжалъ въ затворътъ, а Иларионъ могълъ да се освободи отъ заточение чакъ въ 1849, вслѣдствие на ходатайството на извѣстний руски пктешественнкъ А. Муравьева, съ когото могълъ да се види, когато послѣдний придружавалъ великий князь Константина Николаевича въ пктуваньето му по Св. Гора.

Неофитъ умрѣлъ въ 1848. Колко му е било тежко да сѣди, непогледнатъ отъ никое, въ затворѣтъ се вижда отъ собственитѣ му думи въ *Мати Боларія*: „Тежко му и горко, който испадне отъ грекофатрически клевети за общенародно добро! За него, горкий, никой не отхожда да се помоли за избавлението му, но го оставятъ любородцитѣ и си изгннва въ затворѣтъ! . . . Нашитѣ Болгаре само съ въадухъ ишатъ да се отгърватъ отъ фатрията грекосонмишна и за то се нахондатъ въ угнетение и въ онеправдованне“¹⁾.

Неофитъ Хилиндарскій Бозвелията ще да се споменува въ историята на българското възраждане не само като горещъ ревнителъ за благоустройството на Църквата и за благочестието, не само като поборникъ за потъпканнитѣ правдини на народѣтъ ся, но и като полезенъ дѣеъ на книжното и просвѣтително поле. Той е издалъ слѣднитѣ книги: 1) *Соещенний краткий катихизисъ*, напечатанъ въ Крагуевецъ на 1835; 2) *Краткая св. история и св. катихизисъ*, напечатана въ Бѣлградъ на 1835, и 3) *Славеноболгарское дѣтководство за малкитѣ дѣца*. Послѣдната книга е издадена съ участието на Еммануила Васкидовича, такожде въ 1835, въ Крагуевецъ, въ Княжеската типографія. Слѣдъ смъртта на Неофита се намѣрили освѣтъ съчинението *Мати Боларія*, което е вече напечатано въ Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество за 1876 година, и много други, които оставатъ още неиздадени²⁾.

Съ заточението на тия първи поборници за потъпканнитѣ правдини на Българскій народъ, движението, ако и да се е позадържало, не е могло да се спре за всекога. Огнѣтъ, распаленъ отъ рѣчитѣ на одушевеніи отъ патриотизмъ и християнско благочестіе Неофитъ, не е могълъ така лесно да изгасне. Напротивъ искритѣ отъ този огнѣ се тайли глѣбоко въ сърдцата на много Българе. И самъ Неофитъ, ако и затворенъ въ светогорска кула, отъ която не му било писано да излѣзе вече, не преставалъ да го подклажда. Патриотическитѣ писма, които той проваждалъ отъ мѣстото на заточението си, ся били способни да възбудятъ горещо чувство и въ най-хладнокрѣвното сърдце³⁾. Съчинението *Мати Бола-*

¹⁾ Глед. *Мати Боларія*.

²⁾ Глед. книжка III на Периодич. Списание на Бѣлг. Книж. Дружество 1882, стр. 153.

³⁾ Глед. кн. III на Период. Списание на Бѣлг. Книж. Дружество, 1882.

рія, което той написалъ въ затворътъ си и което хвърля пламенни стрѣли срѣщу фанариотското духовенство и неговитѣ единомисленници и защитници, ако и да не е могло да бѣде наскоро напечатано, е прострело свето дѣйствие и по-нататкъ отъ тѣсний кръгъ на неговитѣ сродници и приближени познаници.

Скоро слѣдъ заточението на Неофита и Илариона едно нечаканно обстоятелство подаде нови надѣжди на нашитѣ единородци. Това бѣ пътуванъето на султанъ Абдулъ-Меджида презъ България въ 1846 г. Българетѣ отъ по-събуденнитѣ въ онова време мѣста, каквито бѣха градовцетѣ и голѣмитѣ села на обширната Търновска епархия, презъ която имаше да мине султанътъ, не можеха да не помислятъ, че срѣщу другога ако не, то срѣщу представителятъ на гръцката църковна власть могатъ въ всеки случай безбоязненно да се оплачатъ, когато ще посрѣщатъ султанътъ. И дѣйствително презъ лѣтото на 1846, когато султанъ Абдулъ-Меджидъ минъ презъ Търново, идещъ отъ Одринъ, нему се подаде съ тая цѣль араухалъ, снабденъ съ подписитѣ и печатитѣ почти на всичкитѣ поглавни мѣста и села отъ епархията. Въ араухалътъ се искавала, при оплакванъето отъ злоупотребленията и притѣсненията на гръцкый владика, молба за назначение на негово мѣсто Българинъ. Потъжванъето на жителитѣ отъ Търновската епархия срѣщу Неофита се взе въ внимание, но молбата за настаняванъе въ Търново владика Българинъ остана пакъ безъ изпълнение. Неофитъ бѣ наскоро изваденъ, но на мѣстото му се назначи пакъ Гръкъ, а именно Атанасий, който слѣдъ тригодишно управление Търновската епархия, се намѣри удавенъ въ кладенецътъ на митрополитскый домъ.

Портата, ако и да не намираше нито прилика, нито интересъ да налегне върху патриаршията, за да ѝ принуди да изпълни желанието на Българетѣ за настаняванъе български владци въ българскитѣ мѣста, не можеше обаче да остане съвсѣмъ равнодушна къмъ онова. шото се вършеше на Фенеръ отъ гръцкитѣ голѣмци, духовни и миряне, и шото правеха по вънъ владциятѣ. Отъ ватрешнитѣ распри и гонения, които избухваха отъ време на време въ Фенеръ, отъ честитѣ жалби, съ които се отправеха до неж синодътъ и първенцитѣ мряне всекогажъ, когато имаше да се свади патриархътъ, и които всекога се пълнеха съ тежки обвинения противъ гонимий па-

патриархъ, на султанското правителство бѣше извѣстно, че самото централно управление на Църквата имаше нужда отъ преобразование. Така също жалобитѣ, които отправехъ до него Българетѣ и които се потвърждавахъ сегисъ-тогисъ и отъ другитѣ християне, както и свѣденіята, които имаше то отъ управителитѣ, бѣхъ му по тънко изобразили всичката тежота, която лежеше върху населеніята отъ грабителството и своеволието на владицитѣ, които продължавахъ да се отнасятъ съ паствитѣ си така също, както е било въ най-тъмнитѣ и безправни времена. Ерата на преобразованията бѣше се вече давно почнала въ гражданската сфера. Тѣ неминуемо требваше да се захванатъ и въ църковната. Портата не искаше тѣ да се ограничатъ само съ гражданската. За сжалѣние, състоянието на ужветѣ въ Фенеръ не бѣше никакъ за това пригответено. Патриарситѣ се свалехъ и промѣнехъ, но работитѣ вървехъ както и по-прѣди. Никадѣ въ Фенеръ не се съгледваше съзнание, че е необходимо да станатъ преобразования и по църковното управление. Влиянието на лошитѣ времена бѣше докарало таквотъ испадване, щото нито на синодѣ, нито на патриархъ не дохождаше на умътъ да се заловятъ сериозно за преобразования, ако и да виждахъ, че самитѣ груби и варвари Турци почнахъ да осаждатъ дотогавашний вървежъ на държавата и да правятъ малко помалко реформи. За срамъ и унижение на Църквата, въпросътъ за по-добра наредба на църковнонароднитѣ работи и за искоренението на злоупотребленията по тѣхното управление се подигна отъ Портата. Нѣколко време слѣдъ като се прогласи Гюлханский Хатти-Шерифъ, султанското правителство начихъ малко помалко да наумява на патриаршията, по случай на оплакванията, които идехъ до него, че е необходимо да се подсобри църковното управление и да се прекъснатъ грабителствата и злоупотребленията. То не можеше да търпи въ Църквата онаи старъ редъ, който бѣше то вече осаждало и преслѣдваше въ гражданската сфера. Като примѣръ и доказателство на такова наумяване и подесѣчанне, може да послужи буюрултията (заповѣдь), която се е испратила на патриархътъ въ началото на 1849 и която обстоятелно показва на негово светѣйшество необходимостта да се прекъснатъ злоупотребленията и да се въведатъ преобразования по църковното управление. Освободена отъ вѣсточнитѣ фрази и преведена на чистъ логически езикъ, тая буюрултия гласи така :

„Високата Порта, по заповѣдь на негово величество, нееднократно е препоръчвала на патриаршията да вземе мѣрки да не ставатъ злоупотребления съ паритѣ на касситѣ на патриаршията, на болницитѣ, на училищата и на другитѣ общ-позелни народни заведения и да се прекъснатъ онеправданията, които нѣкои владици правятъ на населението, но нейнитѣ препоръчвания останали безплодни. Да се взематъ обаче потребнитѣ за тая цѣль мѣрки е непобѣжна нужда, защото, както е извѣстно, архиереитѣ и свещеницитѣ трябва да се грижатъ за доброто на народътъ, на който сж опредѣлени за пастири, и да му служатъ примѣръ съ добритѣ си дѣла, а между това нѣкои отъ тѣхъ правятъ нѣща, които не си позволяватъ нито най-грубитѣ и невѣжественни людѣе, и съ това ставатъ причина да изгубва народътъ приличното уважение къмъ духовний санъ и да страдажтъ добритѣ нрави. Понеже духовний санъ не може самъ по себе си да въспре разваленитѣ хора да не струватъ зло, а отъ друга страна не се вижда никакво добро и отъ това, че, както се увѣрява, ставала била грижа да не се назначаватъ за напредъ за духовни началници недостойни людѣе, то необходимо е да се приготвятъ и турятъ въ дѣйствиe нѣкои наредби, които да удържатъ склоннитѣ къмъ злото лица, а така и да се даде край на обичайтъ да се продаватъ духовнитѣ санове съ пари, защото той става причина на злоупотребления и грабителства. Ние сме увѣрени, че съ вашата ревностъ за доброто на народътъ ви и съ подмогата на благомислящитѣ владици и първенци ще се погрижите да направите што е потребно за тая цѣль и да исполните царското желание. Паричнитѣ дѣла не докачатъ никакъ религиозната областъ; правителството не се е никога докоснавало до неж. То не само е охранявало и ще охранява и за напредъ правдинитѣ и достоѣпнието на патриархътъ и на владицитѣ, но има предъ видъ да възвиси още повече тѣхната почетъ предъ народа. Поради всичко това трябва да съставите частъ по-скоре единъ съборъ отъ по-избраннитѣ владици и честни първенци на народътъ, който съборъ да изработи подъ ваший надзоръ единъ уставъ върху горѣпоменатий предметъ“.

Но подканванията и предписанията на Портата за приготвенѣ наредби, които да турятъ край на злоупотребленията и да запазятъ почестѣта на духовнитѣ началници предъ народътъ, се оказаха безсилни да подѣйствуватъ върху умоветѣ

на Фенеръ. Това е необоримо доказателство, че фенерскитѣ владци и първенци никакъ не съзнавахъ още лошото състояние на Църквата и нѣмахъ при сърдце нейната честъ и достойние. Портата не имъ предлагаше нѣкоя наредба, щото да могатъ да кажатъ, както отпослѣ имахъ случай да говорятъ за предложенитѣ отъ правителството проекти по рѣшението на бълг. въпросъ, че тая наредба не е съгласна съ канонитѣ и духътъ на Църквата. Тя ги приканваше само да приготвятъ тѣ сами подобна наредба, и то не за друго, ами да се прекъснатъ грабителствата и притѣсненията, къмъ които правителството не можеше да остане равнодушно, слѣдъ като се обяви съ Хатти Шерифътъ отъ Гюлхане, изобщо срѣщу всекакви насилия и неправди. Правителството на султанътъ е имало интересъ и дългъ да настоя да се спратъ часъ по-напредъ тѣзи грабителства и притѣснения. Види се, Фенеръ да е възражавалъ срѣщу подсъщанията на Портата за необходимостта да се въведатъ нѣкои реформи въ църковнонародното управление, та за това тя обеснява въ буюрултията си, че въпросътъ е париченъ и че тя има пълно право да предприеме на висшата църковна властъ да вземе потребнитѣ мѣрки да се не съблача и притѣснява населението въ изключителна полза на нѣкои владци и първенци. Портата не настояваше тогава да се устпятъ нѣкои правдини за удовлетворение на Българетѣ, щото да можеше да ѝ се възрази, че въ Църквата не може да става различие на народности, както отъ послѣ въразяваше патриаршията. Тя искаше само да се приготви наредба, която да удържа въ пѣтътъ на обезанността своеволнитѣ людѣе, които могатъ да се промъкватъ на висшитѣ църковни степени, и съ този начинъ да се спази принципътъ, толкова тържественно прогласенъ отъ нея въ 1839 г. Отъ това всеки може да сѣди, че не презмѣрнитѣ искания на Българетѣ породиха дългата църковна распря, а огрубѣнието на умоветъ и на нравитѣ помежду по-горнето гръцко духовенство, оскудѣнието на благочестието и равнодушието къмъ висшитѣ интереси на Църквата, вслѣдствие на помрачение отъ низкитѣ страсти, сребролюбieto, властолюбieto и сластолюбieto.

Че грабителството и злоупотребленията на владциитѣ не сѣ били малки въ това време, че християнетѣ не сѣ могли да не се оплакватъ на Портата срѣщу тѣхъ и че послѣдната е имала пълно право да поиска отъ Църквата преобразования,

които да турят край на злото, се вижда между другото от описанието на разнитъ берии, земани по онова време отъ владичитъ, което дава Неофитъ Хилиндарский, който е билъ въ 1840—42 г. протосингелъ на Търновский митрополитъ Неофита и е могълъ на тая служба, както и по други случаи и обстоятелства на животътъ си, да изучи добръ дѣлата на гръцкитъ владичи. Споредъ това описание, когато владиката ималъ да обиколи селата на епархията си за събиране пари, подкупенитъ отъ него чорбаджии предварително силашвали на всеки дъ селскитъ старѣи, като имъ казвали, че владиката има отъ султанътъ фирманъ да събира колкото ще пари отъ всеки християнинъ, че той може да предаде на пашата и на кадията за наказание всекиго. „Владиката, разказва Неофитъ Хилиндарский, тръгва всекога съ многочисленна свита, така щото съ него върватъ по нѣкога не по-малко отъ 15 градски чорбаджии, 35 понове, протосингелътъ му, 4 дякони, 25 калугери, 65 селене, 2-ма граматичи, единъ кахведжия, единъ ахчия, 2-ма чибукчии, 6 сензи, 8 сексени, натоварени съ пешкешлици, два или три едека съ златни хаши, съ позлатени зонгии и съ пискуллии наградници и юзди. При това се носятъ много разни такъми, каквото тенджери, легени, ибрици, постелки, завивки, наргелета, кехлибарени чибуци и пр. Като кондиса съ таквазъ свита въ едно село, владиката преспива двѣ или три ноци и зема отъ селото 550 гроша за светяване вода за всичкото село изобщо, отъ 3300 до 1550 гроша, споредъ голѣмината на селото, милостиня отъ всичкото село. Послѣ събира по 15 гроша отъ вѣнчило и по 8 гроша отъ вдовецъ и вдовца. Следъ това испитва, има ли нѣкои мъже да не живѣятъ добръ съ женитъ си и да искатъ да се напушатъ. Ако има такива, той имъ взема за напуцанье отъ кого 2500 гроша, отъ кого 1500, споредъ състоянието на всекиго, но не по-малко отъ 550 гроша. Ако съпрузитъ се само каратъ, той имъ взема по 500, по 300 и 150 гроша, споредъ състоянието имъ. Кога се случи да се наклеветатъ нѣкои съпрузи, че се вѣнчали при всичко, че били роднина, владиката ги глобява 550 гроша, а попътъ който ги вѣнчалъ, аргосва и послѣ му взема 850 гр. да го прести. Освѣнъ това селото трябва още непременно да даде на протосингелътъ 150 гроша, на челебинитъ 350 гроша, на дяконитъ 200, на кахведжията, чибукчинитъ и на ахчията по 50 гроша, на сензитъ по 24 гроша, на асакчинитъ по 100

гроша. По нѣкоганѣ нѣкой селенинъ подарява пакъ самъ на владиката конче или юнче, за да го поменува. Въ което село има църква, владиката пресѣдява по една седмица и по-вече за да служи литургия. За литургия взема по 250 гроша. Въ такива села той ще свети вода и ще извади дискосъ, на който всекии ще хвърли по 5 гроша. Ще даде на всека църква по единъ ангиминсѣ и ще вземе за него 350 гроша. Остава и по единъ уставъ и по одни минеи на грѣцки езикъ и взема за първий 80 гроша, а за послѣднитѣ по 1250 гроша; взема и отъ всека църква по 550 гроша за служеніе, а така и за водосветъ по домоветѣ по 250 гроша. По нѣкои села, освѣнтъ като вземе всичко горѣказанно, проважда пакъ и Турци сегмени и ясакчи, че му събиратъ отъ всекиго по 50 оки жито и ячмикъ, та че взема и по 250 оки ябълки, сушени сливи, круши и прочее отъ селото. Това сжщо чини и по градищата. Кое село не е имало да му плати глобитѣ, него обажда клеветно на турский сждѣ и евява, че го афоресалъ споредъ църковний законъ и повелѣлъ на ясакчитѣ си, та обирали на селенетѣ мѣдницитѣ, тенжеритѣ, чергитѣ и веригитѣ и ги оставили на субашитѣ. Папшитѣ и мухасалитѣ проваждатъ по исканъето на Грѣкътъ владика гавази, че докарватъ нѣколко селски старѣи, на които той говори предъ сждитѣ: „вие дебели Българе, азъ ви познахъ, че сте противни на султанътъ, както и на християнската ви Вѣра, ето че се опирате и не ми плащате, както другитѣ султански подданици владичнината“. Сиромаситѣ селене съ съзги му се молятъ да ги прости и да ги почака до като наидатъ пари съ лихва да му се отплатятъ. Той имъ отговаря, проклинаещи безчеловѣчно вснчкитѣ селене, мали и голѣми, и имъ казва, че догдѣ не платятъ по християнскій законъ владичнината му, църквата ще стоп затворена, а дѣцата имъ ще стоятъ некръстени, че не сж християне, че не изпълнявали христовитѣ евангелски заповѣди и не плащали заповѣданната отъ Бога и отъ султанътъ владичнина. Ако въ нѣкое село християнетѣ поискатъ да си подновятъ срутенната църква, то, по введенний отъ гърковладичитѣ обичай, трябва първо да обадятъ на владиката си, че той да отпише въ Цариградъ на фанариотския си капукехая да извади отъ Капнията фирманъ за дозволение, който на нинѣшне султанско време излиза за 250 гроша, а Грѣкътъ владика показва за него разноси, споредъ мѣстото, 15000, 8500, а най-малко 5500

гроша. Като вземе тѣзи пари, взима имъ и за освещението още други толкова хиляди гроша. За новъ игуменъ взима отъ мѣнастирьтъ по 5500 гроша и освѣтъ това иска отъ мѣнастирьтъ и взема всичко, що е потребно за ядене въ митрополията, както блажно масло, ячимикъ, плява и пр. За запопване взема 2250 гроша.¹⁾"

Неофитъ не е исчислилъ въ горнитѣ редове разнообразнитѣ злоупотребления, каквито сж правила грѣцкитѣ владици въ разни мѣста. Той поменува само за грабителствата, които сж ставали по-често и които сж били по-извѣстни. Ако и да може да се рече, че всичкитѣ горѣсчисленни бѣрии на всекъдѣ и всекога не сж могли да се налагатъ и прибиратъ, картината, която ни рисува той, е вѣрна по това, че на много мѣста тѣ сж се прибирали и че отъ тамъ само не сж се вземали, гдѣто не е било възможно, споредъ тия или ония обстоятелства.

Между това въ Цариградъ движението противъ гърцизмътъ, което бѣше се поспрѣло съ испращанъето на заточение Неофита и Илариона, се почва отново подиръ двѣ години. Още когато тия труженици за доброто на народътъ и на Църквата били въ Цариградъ, между тамошнитѣ Българе се родила мисль за построяване въ столицата на империята българска църква, въ която да се събиратъ за слушане Божественната Литургия по языкътъ си всичкитѣ прѣснати по разнитѣ махали и предмѣстия на голѣмий градъ единародци. Тази мисль се подига отново въ край на 1847 год. и полегка легка обладава всичкитѣ пребивающи въ Цариградъ Българе, търговци и еснафи. Нежъ пригрѣща, по любоводие и благочестие, и самъ Князь Стефанъ Богориди, който по онова време билъ се ползвалъ вече съ голѣмо уважение и влияние както помежду Турцитѣ, така и помежду всичкитѣ християне. Съ неговото съдѣйствиe и покровителство, българскитѣ еснафи въ Цариградъ, водени отъ първомайсторитѣ си, помежду които заслужва особено споменуване Никола Сапуновъ отъ Габрово, наедно съ българскитѣ търговци, подбуждани постоянно и тѣзи и онѣзи отъ Александра Екзарха, който бѣше пристигналъ такожде по онова време въ Цариградъ, намолватъ въ 1849 г. отъ патриаршията разрѣшение да се направи въ столицата

¹⁾ Глед. *Мачи Болгария*.

една особна църква за Българетѣ, което по старанието на сж-
щия князь Богориди, се скоро облича и съ надлежний сул-
танский фирманъ. Князь Богориди, желаещи да види по-скоро
осъществението на благочестивото и патриотическо дѣло, по-
бърва да подари обширний си домъ на Фенеръ за да се по-
строи на неговото мѣсто българската църква. Възрадовани и
признателни, Българетѣ единодушно рѣшаватъ да се посвети
църквата на светого Първомученика Стефана, въ паметъ на
князя Стефана Богориди. Понеже щело да трябва много време
да се приготвятъ потребнитѣ за направата на църквата сред-
ства, то намѣрено било за добро да се отвори временно въ
самия домъ параклисъ въ името на светого Първомученика
Стефана. На 17 августъ 1849 г. въ присѣтствието на князя
Богориди и на много еднородци, слѣдъ водосветъ, извършенъ
отъ Кесарийский митрополитъ, устроението на параклисътъ се
почнало, и той билъ слѣдъ единъ и половина мѣсець вече
готовъ. На 9 окт. той за пръвъ пътъ билъ откритъ за мо-
литва на върващитѣ съ архиерейско служение, което било из-
вършено, въ присѣтствието на князя Стефана Богориди и мно-
жество Българе, на славенски езикъ отъ Созагатополский вла-
дика, когото патриаршията нарочно избрала да служи този
день въ българската църква, понеже знаелъ да чете добръ по
славенски. Слѣдъ службата учителъ отъ Халкийското бого-
словско училище, Неофитъ Рилский, произнесълъ прилично
на обстоятелството слово въ назидание на присѣтстващитѣ
свои еднородци. Подиръ двѣ недѣли, а именно на 23 окт.
въ българската църква служилъ вече и единъ отъ по-пър-
витѣ синодални владици, Кесарийский митрополитъ, който ка-
залъ на събравшии се многоброенъ народъ и слово на турски.*)

Въ истото време, като билъ свършенъ параклисътъ, за-
почната била направата срѣщу него на едно каменно здание
подъ название метохъ, за да има гдѣ да се прибиратъ поклон-
ницитѣ и други пѣтници Българе, които минуватъ презъ Ца-
риградъ. Зданието било готово подиръ шесть мѣсеца и упо-
требено за цѣльта, съ която е било съградено. Църквата,
макаръ малка и привременна, имала своитѣ свещенници, които
извършвали на славенски Божествената служба всеки праз-
дникъ, въ присѣтствието на много народъ. Но въ Цариградъ

*) Глед. Цариградский вѣстникъ отъ 15 и 29 октомврий 1849 год.

всека отъ по-главнитѣ църкви има за предстоятель единъ титуляренъ архиерей, който служи въ по-голѣмитѣ празници и бди за добрий редъ въ църквата. Българската църква, макаръ още незначителна по зданието, се е считала църква на Българскій народъ. Князь Богориди, който бѣ направилъ толкова жертви за тая църква, требаше, естествено да пожелае да ѝ даде такожде преимуществото, което иматъ по-главнитѣ цариградски църкви. Отъ друга страна всекому отъ Българетѣ бѣше желателно да се турн начало за ржкополаганье въ архиерейскій санъ и Българе. Въ 1850 год. се намираше вече въ Цариградъ пристигналъ отъ Петербургъ архимандритъ Стефанъ Ковачевичъ, който бѣ ходилъ тамъ за събиране милостиня отъ страна на Рилскій мѣнастирь. Ковачевичъ бѣше Сърбинъ, когото Българското правителство, когато стъпи на сръбскій престолъ Александръ Карагеоргиевичъ, бѣше испядило изъ княжесвото, като привържонецъ на князя Милоша. Въ скитанъето си вънъ отъ Сърбия, той отишелъ на 1848 г. въ Рилскій мѣнастирь и се спрѣлъ тамъ. Въ това време било току що пристигнало даденното на мѣнастирьтъ дозволение отъ Петербургъ да испрати тамъ едного отъ братята за събиране милостиня. Началството на мѣнастирьтъ, като видѣло Ковачевича доста събуденъ и развитъ, рѣшило да проводи него въ Петербургъ за тая цѣль. Ковачевичъ отива въ истата година въ Петербургъ и, слѣдъ като свършва тамъ миссията си, трѣгва въ 1850 г. за да се завърне пакъ въ Рилскій мѣнастирь, но по пътьтъ се спира въ Цариградъ и се рѣшава вече да не ходи никакъ въ мѣнастирьтъ, при всичко че отъ послѣдний му стрували извѣстие да се представи тамъ за да даде отчетъ за миссията си. Въ Цариградъ Ковачевичъ могълъ скоро да се запознае и свърже приятелство съ единъ отъ чиновницитѣ при руското посолство, който го представилъ и на посланникътъ Титова, а така и да се препоръчи на нѣкои отъ тамошнитѣ повидни Българе, като чловѣкъ достоенъ и способенъ да даде добъръ потикъ на направата на църквата, ако би да се ржкоположи за епископъ при неж. Вслѣдствие на това, и особенно като чули, че и Русскій посланникъ не далъ лошъ отзивъ за него, цариградскитѣ Българе намислили да искатъ отъ патриаршията да го ржкоположи за архиерей на българската църква и за това го препоръчали и на князь Богориди, който се рѣшава да ходатайствова предъ патриаршията за ржкополо-

жението му. Патриархътъ общахъ на князъ Богориди да изпълни ходатайството му, но требвало още да се подаде въ патриаршията една формална молба за това отъ страна на всичкитъ Цариградски Българе, нѣщо което било извършено на 14 августъ 1851 год. По-виднитъ отъ цариградскитъ Българе се явили този денъ при патриархътъ и го молили формално да ржкоположи архимандрита Стефана Ковачевича за епископъ на българската църква. Патриархътъ склонилъ да изпълни желанието имъ, и на другий денъ Ковачевичъ приелъ посвящението си за епископъ съ титлата Лаодикийскій въ църквата на махлата Джубалии.

Когато ставала въ 1851 г. мълва за ржкоположението на Стефана Ковачевича за епископъ при българската църква, мнозина отъ цариградскитъ Българе се заловили съ усърдие за постиганъето на тая цѣль и по тази още причина че се надѣвали, че ще може по този пжтъ да се назначи по-лесно Българинъ за епархияленъ архиерей. Тогава видинскитъ Българе се били оплаквали на Портата отъ владиката си. Нѣкои отъ цариградскитъ Българе имали на умътъ си да имъ посѣвѣватъ да искатъ на мѣстото му Ковачевича. Но отъ една страна скоро слѣдъ ржкоположението на послѣдний за епископъ при българската църква се показало, че той не оправдава мнѣнието, което бѣше се съставило за него, а отъ друга представителъ на видинскитъ Българе се подкупва отъ единъ Гръкъ владика, който знаелъ малко български, та препоржчва тогози Гръкъ въ Видинъ, като много способенъ и добъръ архиерей, и така мисълта да се тури Българинъ владика на видинската епархия останжала на страна.

Впрочемъ самитъ Видинци въ оплакванията си, отправени до Портата въ 1850 г. срѣщу притѣсненията на владиката, формално не искали друго освѣнъ да се опредѣли занаяпредъ една извѣстна плата за архиерейтъ имъ, вмѣсто да му се позволява да събира отъ християнетъ разни берии и съ това да ги съблага и да прави разни злоупотребления. Твърдѣ е вѣроятно, че тази мисль имъ е била внушена отъ страна на правителството, защото въ това време въ висшитъ турски кръгове се било съставило мнѣние, по поводъ на оплакванията срѣщу владикитѣ, че е отъ всека страна добро да се опредѣли заплатата на всичкитъ владичи, която да се събира пакъ отъ населението подъ видъ на особенъ налогъ, както се опре-

дѣли заплата и за гражданскитѣ управители, които понапредъ събираха отъ населението за себе си разни даждия. Това мнѣние поддържалъ и князь Стефанъ Богориди. Разумѣвало се, че налегътъ щело да събира правителството, както и другитѣ налози. За това и видимъ, че Портата доста сериозно се опитвала въ това време да накара патриаршията да се опредѣли заплата на владичитѣ.

Отпърво рѣчта била само за заплата на Видинскій митрополитъ. Портата, като указвала на оплакванията на Видинци и на тѣхното исканіе да се опредѣли на владиката имъ заплата, препоръчвала на патриаршията молбата имъ като основателна и справедлива, и давала на патриархътъ въ истото време да разбере, че не ще да е злѣ да стане мѣрката обща за всичкитѣ владичи. Патриаршията, като не одобрявала тая мѣрка, се бавила съ отговорътъ си, но отъ подканванията и напомененията, които ѝ правело правителството, се принудила най-послѣ да покаже видъ, че тя изучава и разглежда въпросътъ. Съ тази цѣль тя свиквала нѣколко пѣти събрания отъ владичитѣ и първенцитѣ и имъ предлагала да обсъдятъ исканіето на правителството. Пръвъ пѣтъ таквъ събрание било свикано въ крайтъ на 1850 г. Нѣкои отъ първенцитѣ миряне, които имали сношения съ правителствени лица, били принудени да похвалятъ въ събраніено мѣрката като добра, но приело се рѣшение да се даде по първо всекиму отъ членоветѣ на събраніето по единъ преписъ отъ заповѣдта на Портата, за да могатъ да изучатъ по-основателно въпросътъ. Въ събраніето, което било свикано слѣдъ раздаванъето на преписитѣ, било рѣшено да се отхвърли мѣрката като нецѣлесѣобразна и мѣчна за приспособение. Въ отговорътъ, който се испратилъ отъ патриархътъ по този предметъ до министрътъ на исповѣданията, се распрва на дълго, че да събиратъ подаяния владичитѣ отъ паствитѣ си е старъ християнскій обичай, заповѣданъ отъ самата Вѣра; че тия подаяния, ако и да били отъ началото незначителни, отпослѣ требвало да се увеличатъ, понеже нуждитѣ станжали по-много. Така, напримѣръ, сега единъ архiereй, казва патриархътъ, като влѣзе въ епархията си, е обезанъ да внесе една сума пари първо за народната касса, отъ която се посрѣщатъ повседневнитѣ разноси на централното църковно управление, второ за кассата на болницитѣ, трето за кассата, отъ която се помага и дава милостиня на не-

имотни и сиромаси хора, четвърто за кассата на училищата, и пето за кассата на патриархътъ, който нѣма другъ доходъ за покриване потребнитѣ на високий му санъ разноски. Освѣнтъ това, той е длъженъ да внася ежегодно едно количество за исплащанье лихвитѣ на патриаршеский дългъ, нареченъ дворентъ, и за погашение на този дългъ, друго пакъ количество за обдържанието на недавно основанното богословско училище на островъ Хайки и трете една сума, за помаганье на бѣднитѣ. Като внесес вичкитѣ тия сумми, той трябва да намѣри още средства за посрѣщанье неговитѣ собствени разноски, за исплащанье спомоществованията си на мѣстнитѣ училища и за даване помощъ и милостиня на сиромаситѣ въ епархията си, а най-послѣ да се погрижи да върне паритѣ, които сж се дали за него, когато е получилъ епархията, и да заплати и другитѣ направени отъ него при това разноски. Патриархътъ обеснява по-нататѣкъ, че отъ много време билъ останялъ обичай да събира владиката, кога пръвъ пѣтъ стѣпи въ епархията си, единъ налогъ подъ название *помощъ*, който на мѣстѣ билъ веднажъ за всекога опредѣленъ, а на мѣстѣ се измѣнявалъ по съгласие между владиката и християнетѣ, а така и да събира всека година нѣкои количества, отъ които едни били опредѣлени, а други се давали доброволно. Кога се случвала нѣгдѣ распря помежду владиката и християнетѣ, или защото владиката искалъ по-вече отъ законното, или защото християнетѣ се упирали да му дадатъ узаконеното, тя се свършвала или съ примирение на двѣтѣ страни, по увѣщание отъ патриаршията, или съ низложение архиерейтъ. Патриархътъ излага послѣ това, какъвъ е размѣрътъ на дългѣтъ и казва, че той е достигналъ до 6,258,989 гроша и че владичитѣ требвало да внасятъ на годината за лихвитѣ на този дългъ и за другитѣ разноски на патриаршията до 1,833,289 гроша. Негово светѣйшество заключава отъ всичко горѣказано, че не може да се опредѣли плата на Видинский митрополитѣ. Църквата е покорна, казва той, на царскитѣ повелѣния, но е длъжна да обесни, че въ историята нѣма примѣръ да се е давала плата на владичитѣ и че, ако сега стане подобно нѣщо, ще се нарушатъ узаконенията и обичаитѣ, останали отъ старо време, и горѣисчисленитѣ разноски на патриаршията не ще могатъ вече да се покриватъ.

Везирътъ отговорилъ на тия обеснения патриархови, че обезанността на архиерейтъ е да управляватъ духовнитѣ дѣла

на християнетѣ и да поучаватъ послѣднитѣ на вѣрата и на добронравие, но тѣ вмѣсто да изпълняватъ тази си обязанностъ и да бждатъ съ добрий си животъ примѣръ на народътъ, тѣ се само занимаватъ да събиратъ пари, което дава и на народътъ причина да престане да ги почита. Възражението, казва везирътъ, че, като се опредѣли заплата за Видинскій владика, ще се подаде поводъ и на другитѣ епархии да поискатъ същото, и че тогава не ще можело да се събиратъ чрезъ владицитѣ пари за болницитѣ, за училищата и за бѣднитѣ, нѣма сила, защото лесно може да се пресмѣтне, каква сума трябва на годината за тия заведения, и тая сума да се събира отъ народътъ, а не да се оставятъ владицитѣ да взематъ подъ този предлогъ колкото щатъ пари отъ населението. Везирътъ препоръчва настоятелно на патриархътъ да размисли отново за този предметъ съ синодътъ и първенцитѣ на народътъ.

Патриархътъ волею неволею требало да внесе въ синодътъ въпросътъ за ново обсъждане. Съставена била особенна комиссия, която да го изучи и да представи проектъ за разрѣшението му. Комиссията предложила да се поканатъ Видинци, като искатъ да се опредѣли заплата на владиката имъ, първо, да заплатятъ частта си отъ дългътъ на патриаршията, второ, да покажатъ едно надѣжно и състоятелно лице, отъ което владиката ежегодно да взема заплата си и принадлежащата на епархията имъ сума за обдържане на общеполезнитѣ въ Цариградъ народни заведения (разбиратъ се заведенията на народътъ, когото викатъ турцитѣ *румъ*, т. е. грѣцкый или по право римскый, подъ което название се разумѣвахъ всичкитѣ находици се подъ властѣта на патриархътъ християне, но които заведения бѣхъ, както и всичко друго, въ властѣта и за ползата само на Грѣцитѣ).

Въ събранието, което било съставено въ патриаршията на 8 Мартъ 1851 г., проектътъ на комиссията се приелъ по принципъ, и понеже, освѣнъ Видинската епархия, се подѣли били и отъ други още нѣкои епархии заявления, че желаятъ да се опредѣли на владицитѣ заплата, било рѣшено да се пригласятъ всичкитѣ епархии да испроводятъ точни списъци на вѣнчилата си, за да може да се опредѣли, каква сума отъ общий *дворенъ* дългъ се пада на всеки, съразмѣрно съ числото на нейнитѣ вѣнчила, и колко трябва тя да внася еже-

годно въ патриаршията за разносикѣ на централното управление и за обдържане на общеполезнитѣ народни заведения, така щото когато нѣкоя пожелае да има владиката ѝ заплата, да се приема нейното желание, слѣдъ като се задължи да внесе припадащата ней частъ отъ дългѣтъ и да плаща ежегодно съответственната съ числото на вѣнчилата ѝ сума за разносикѣ на патриаршията и на народнитѣ заведения въ Цариградъ. На това събрание присѣствувалъ и князь Стефанъ Богориди. Патриархътъ изпълнилъ рѣшеннето на събранието съ едно окръжно послание до всичкитѣ митрополити, което било издадено на 24 априлий.

Портата видѣла отъ всичко това, че патриаршията, като не жалае да се опредѣли на владикитѣ заплата, търси причини за протакане, и презъ юний испроводила нова заповѣдъ до патриарха да се даде по-скоро край на въпросътъ. Въслѣдствие на това негово светѣйшество свикалъ пакъ събрание отъ синодътъ и отъ първенцитѣ, въ което се избраха една шесточленна комиссия отъ трима владичи и отъ трима миряне, да издири какви именно дългове има патриаршията, колко сж всичкитѣ нейни доходи, таче върху основание отъ това изслѣдване да се състави проектъ на новата наредба, която требвало да се тури въ дѣйствиe, кога се приеме да се дава заплата на архиереитѣ.

Съ избиранието на тая комиссия въпросътъ за опредѣленнето заплата на владикитѣ, възбуденъ отъ Българетѣ на Видинската епархия, заглѣхналъ. Въпросътъ за правдинитѣ на католицитѣ и православнитѣ въ Божигробскитѣ мѣста, който се подигна вече по това време, отвлече вниманието на правителството къмъ друга страна, и понеже отъ този въпросъ наскоро се отвори и въпросътъ изобщо за привилегиитѣ на православното духовенство въ Турската империя, който докара Кръжмската война, то бѣше очевидно, че мисльта за поправенъe системата и редѣтъ на управлението на Цариградската патриаршия и за удовлетворение жалбитѣ на подвластнитѣ ней християне требваше да се остави на страна до свършванъето на тая война.

Но въ това сжщото време, когато въпросътъ за заплата на владикитѣ, който занимаваше всички ония, които желяехъ по-добро уреждане на църковнитѣ работи и който даваше и на Българетѣ надѣжда за едно какво-годѣ удовлетворение, се

така преклсваше привременно, расправата на Българетѣ съ Гърцитѣ взе внезапно живостъ въ единъ центръ, гдѣто Гърцитѣ се мислехъ по-добрѣ обезпечени отколкото на всеко друго мѣсто изъ Българско срѣщу новото движение, което отъ день на день обземаше Българетѣ. Въ Пловдивъ на 1 септемврий 1850 г. се бѣ отворило съ пожъртвованията и ревността на чорбаджи Стоянъ Теодоровъ Чалжковъ и на неговитѣ синове българско училище, наредено и натъкмено така, щото да приготвя свещеници и учители. Главний му учитель, Найдень Геровъ, съ старанията на когото бѣше наредено училището, тихичко работилъ цѣла година и, когато дошло време за испитанията, пригласилъ гражданетѣ, Българе и Гърци, да дойдатъ да видятъ плодетѣ му. Преподаванието науки на български езикъ, което открие тия испитания, смутило водачитѣ на единизмътъ въ този градъ, които до тогава мислели, че гръцкиятъ езикъ за всекога ще има преимущество на срѣщъ българскиятъ да бѣде езикъ на науката и слѣдователно да господствова безъ съперничанье въ всичкитѣ пловдивски училища. Тѣ се стресноватъ отъ това неочаквано за тѣхъ събитие и се улавятъ съ присмѣхъ и клевети да спжнатъ Българетѣ и да имъ затворятъ училището. Тѣ испровождатъ до гръцкитѣ вѣстници въ Цариградъ и Измиръ писма, въ които представятъ българскиятъ езикъ, като несъстоятеленъ и неспособенъ да бѣде органъ на науката, и доказватъ, че съ начинътъ, който се е приелъ въ българското училище да се преподава науката, безъ изучението на филологията, прямо на единъ необработенъ езикъ, юношеството ще губи само времето си. Намѣрението на Българетѣ, провикватъ се главатаритѣ на единизмътъ, не е друго, а да хвърлятъ прахъ въ очитѣ на проститѣ людѣе и да испждятъ за тѣхнитѣ цѣли гръцкиятъ езикъ, който имъ е увардилъ вѣрата и който отъ незапамятни времена се говори отъ жителитѣ на Пловдивъ, толкозъ повече, че въ Пловдивъ има отдавна едно гръцко училище, въ което се преподаватъ наукитѣ на гръцкиятъ обработенъ и образованъ езикъ, и слѣдователно никаква нужда нѣмаше да се отваря училище за преподаване науки на единъ грубъ езикъ. Съ тия и други подобни бращолевения, Гърцитѣ се мжчехъ да заподозрятъ Българетѣ предъ Турцитѣ, като давахъ да се разумѣе, че Българетѣ сж орджие на нанславизмътъ. Българетѣ не се забавихъ да отговорятъ на Гърцитѣ и да опровергнатъ

тѣхнитѣ лъжи и клевети. Статиятъ, които се печатаха въ *Цариградский Вѣстникъ* за отговоръ на обнародваннитѣ въ грѣцкитѣ вѣстници писма противъ българското училище въ Пловдивъ и противъ българский езикъ, колкото повече подигаха жлъчката на Грѣцитѣ съ иронията и силата на доводитѣ, толкозъ повече распаляха ревността на Българетѣ да се учатъ по езикътъ си и да отстояватъ правдинитѣ си срѣщу притезанията на Гърцитѣ.

Но отъ статии и думи по вѣстницитѣ Гърцитѣ въ Пловдивската епархия миняха къмъ дѣла. Учителтъ отъ градъ Хаскъю, иеромонахъ Атанасий Чолаковъ, който бѣ свършилъ курсъ въ Одесската семинария въ 1848 г. и бѣше единъ отъ най-ревностнитѣ и най-добритѣ български учители въ онова време, като отивалъ презъ великденский распускъ на 1852 г. отъ Хаскъю за Стара-Загора, билъ нападнатъ по пътятъ отъ разбойници и убитъ. Той като изпълнявалъ учителската си длъжностъ, проповѣдвалъ и въ църквитѣ слово Божие по матерний езикъ на християнетѣ и освѣтъ това спохождалъ въ правднични дни селскитѣ училища да поучава селенетѣ и учителитѣ. Неговата полезна за събужданieto и просвѣщението на еднородцитѣ ни дѣятелностъ е била като трънъ въ очитѣ на Гърцитѣ. Убийството на такъвъ учитель и труженникъ, ако и да е било извършено негли съ цѣлъ само на обирание, не можеше да не възбуди подозрѣние у Българетѣ, че той е билъ жертва на ненавистта на Гърцитѣ. Скоро слѣдъ тая печална случка Пловдивский митрополитъ Хрисантъ испажда изъ градътъ Хаскъю българската учителка и затваря българското тамъ дѣвическо училище; той изгонва оттамъ даже българский духовникъ отъ Рила, а въ Пазаржикъ, гдѣто до тогава въ църквата се четело по славенски отъ едната само страна, запрещава да се не казва нито дума вече славенска при Богослужението. Тия постѣпки на Пловдивский митрополитъ не само не срѣщали порицание у Векиката Църква, но се одобрявали. Последната била испратила до митрополитѣтъ и до пловдивскитѣ първенци послание, въ което предписвала да се не нарушава нигдѣ съществовавший до тогава редъ, *та хавестѣта*, т. е. да се не въвожда отново славенский езикъ въ училищата и въ църквитѣ, гдѣто той билъ замѣстенъ въ предишнитѣ тежки времена съ грѣцкый. Митрополитъ Хрисантъ показвалъ всекому това послание за оправдание на постѣпкитѣ си.

Но този владика не възбуждалъ оплакване помежду Българетѣ само съ преслѣдване езикѣтъ и учителитѣ имъ. Той не по-малко навлякълъ тѣхното негодование отгорѣ си още съ грабителството и жестокостѣта, съ която събиралъ войтията си и другитѣ владишки берии. Жителитѣ отъ Хаскѣойската каза се оплаквали нееднократно за това срѣщу него и най-послѣ съ документи доказали, че той събралъ отъ тѣхъ много повече отколкото е било уречено. Владиката обѣщалъ да върне количеството, което е билъ надзелъ, но той билъ далъ това обѣщание само съ цѣль да спечели време. Негово преосвещенство чакалъ емирнаме отъ Цариградъ за заточението на хаскѣойскій първенецъ Христодула, когото мислилъ за главенъ виновникъ на оплакванията срѣщу неговото грабителство. Емирнамето най-послѣ пристигнало, но благодарение на справедливостѣта на тогавашний Пловдивскій мюгесарифъ, Али-Исмаилъ паша и на защитата на първенцитѣ Турци и Българе отъ Пловдивъ, Христодулъ могълъ да докаже предъ управителний съвѣтъ (идаре междлиси), че обвиненията противъ него сж клевета, и да избѣгне заточението. Така сжщо се оплаквали срѣщу притѣсненията и грабителството на владиката и жителитѣ отъ другитѣ кази. Въ „Цариградскій Вѣстникъ“ отъ февруарий, мартъ и априлий 1853 г. има напечатани много писма отъ Пловдивъ, въ които подробно се описватъ тия притѣснения. Въ тѣхъ се говори начесто и за клеветитѣ, до които прибѣгвалъ владиката Хрисантъ, за да заподозри предъ правителството Българетѣ и съ това по-лесно да строши тѣхното съпротивление на неговитѣ намѣрения. Доказателствата, които имали Българетѣ за грабителството на владиката, били впрочемъ така убѣдителни, щото управителний съвѣтъ на санджакѣтъ, въ който се разглеждали оплакванията имъ, рѣшавалъ по нѣкога да върне владиката онова, щото неправедно били взели неговитѣ бирници.

Забѣлежително е, че въ това време ослѣпението на Гърцитѣ бѣше толкова още голѣмо, щото намѣсто да разумѣжтъ, че се е приближилъ крайтъ на тѣхното господство надъ Българетѣ, таче или да се оставятъ отъ мечтата си за насилно властвоване надъ тѣхъ или да имъ дадатъ едно удовлетворение съ нѣкои въремени устѣпки и реформи, тѣ отъ една страна насърждавахж Пловдивскій владика да слѣдва неослабно борбата срѣщу паствата си, като му казвахж, че той ще придобие

славата на Фотия, а отъ друга се стараехъ да заподозрятъ пловдивскитѣ Българе предъ другитѣ православни, като увѣ-
ривахъ, че тѣ сж се подигнали противъ владиката си, вслѣдствие
на интриги отъ миссионеритѣ.

Борбата между Българе и Гърци, която отъ день на день
вземаше вече по-остръ характеръ, се впрочемъ скоро спрѣ,
вслѣдствие на избухването между Россия и Турция война,
която по гигантскитѣ си размѣри требваше да погълне всичкото
внимание на Въстокъ и на Западъ въ течението близо на
три години.

Глава II.

Влиянието на Кржмската война върху вътрешната политика на Турция и нейният планъ за дѣйствие по отношение къмъ Българетѣ послѣ тая война. — Злото отъ упорството и ослѣпленieto на Гърцитѣ. — Надѣждитѣ, възбудени отъ Хатти-Хумаюнътъ, издаденъ на 1856 г., и заявлението, направено на Портата по поводъ на този хаттъ отъ Българетѣ. — Прискърбното обнасяне на гръцкитѣ владѣния въ Пловдивъ, Търново и други мѣста и борбата между тѣхъ и Българетѣ презъ 1856—1857 г. — Оплакванията на Българетѣ срѣщу гръцкитѣ владѣния чрезъ печатътъ и особено чрезъ франц. органъ *Presse d'Orient*, и отговоритѣ на гръцкитѣ публицисти. — Пакътъ указанъ въ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 год. за подобренieto въ управлението на религиознитѣ общини. — Приказътъ и инструкциитѣ на Портата до Цариградскитѣ патриархъ за изпълнение предписанието на този Хатти-Хумаюнъ. — Свикването събрание за това въ патриаршията и неговитѣ рѣшения. — Словото на Стеф. Каратеодори, сказано за оправдание тия рѣшения и отговорътъ върху него отъ Българска страна. — Новото расположение на умовѣтъ помежду Българетѣ вслѣдствие рѣшенията на свиканото събрание. — Просбата имъ до правителството за отдѣление отъ гръцкото църковно управление. — Стѣлкновения помежду Българи и Гърци въ Пловдивъ и други мѣста по времето на заседанията на събранието. — Настѣрчванията на Гърцитѣ възъ Атина. — Аргосването поповетѣ на българската въ Цариградъ църква отъ патриаршията и безплодното старание на католическата пропаганда да се възползва отъ този случай. — Влиянието на Цариградската българска община помежду другитѣ общини. — Побужденията за въздигане достолѣпнѣ български храмъ въ Цариградъ и залагането основний камъкъ за такъвъ храмъ. — Откриването усиленна дѣятелность помежду Българетѣ отъ страна на католическата пропаганда. — Обръщанieto на Кукушанетѣ до папата. — Испращането по този случай въ Кукушъ Илариона Макараополскитѣ и назначението архим. Партения за Полинскитѣ епископъ. — Опасноститѣ за Православието помежду Българетѣ отъ непрестаннитѣ интриги на латинската пропаганда и отъ упорството на гръцкото църковно началство. — Необходимостта да се направи нѣщо рѣшително и впечатлително за да се удържи народътъ въ Православието.

Кржмската война имѣ послѣдствия твърдѣ важни за бъдещата сѣдбина на Турската империя и на народитѣ, които ѝ населяватъ. Слѣдъ тая война турскитѣ държавни мѣжѣ си съставихъ убѣждение, че спасението на Турция е въ тѣсното ѝ сближение съ западнитѣ държави и въ създаването вътре въ империята положение на работитѣ, което да не дава възможность на Россия да се мѣси и да упражнява напрешното си влияние между подчиненнитѣ на Султана християнски населения.

Поводъ за Кржмската война дадохъ привилегитѣ на Православната Църква въ Турско, на която принадлежи самъ

Руският цар и Руският народъ. Да се подбудятъ прочее смящения и разногласия въ тая Църква, да се похули и унизи тя въ лицето на висшитѣ си представители и да се смали числото на нейнитѣ послѣдователи въ полза на Римската, требваше да се покаже както на Турцитѣ, така и на тѣхнитѣ западни съюзници, твърдѣ съобразно съ политиката, за която тѣ пролѣхъ порои кръвъ и похарчихъ милиони. Този планъ требваше особено да привлече вниманието на Франция, която открый е търсила да увеличава влиянието си по Вѣстокъ чрезъ распространението католицизмътъ между послѣдователитѣ на вѣсточнитѣ исповѣдания. Наполеонъ III имаше да добие двойно обаяние въ очитѣ на французското духовенство и на всичката Католическа Църква, ако съ неговото покровителство послѣдната направеше нови завоевания на Вѣстокъ, слѣдъ кръвопролитната война, за която тя го напѣтствова съ горещи молитвования и благословения. Да се отлжчатъ отъ Православието, за да се присѣдинятъ къмъ Римската Църква и влѣзатъ така въ орбитата на Франция славенскитѣ най-паче племена, които всекога сѣ питаели съчувствие и любовъ къмъ единовѣрната тѣмъ и единоплеменна Россия, даваше, очевидно, важенъ превѣсъ на влиянието въ Турско на тѣсеславна Франция, чието оръжие щомъ бѣ се увѣнчало съ блестявъ успѣхъ. Мисълта бѣше примамлива и за Французитѣ и за Турцитѣ. Послѣднитѣ, убѣдени въ онова време, че тѣхний единственъ неприятель е Россия и че западнитѣ държави намиратъ същественъ интересъ да противодѣйствуватъ на тая държава по вѣсточната политика, съ радостъ приемахъ отъ тѣхъ всеки съвѣтъ, който имаше за предметъ смаление на нейното влияние въ Турско между населенията на империята.

Но Гърцитѣ, макаръ и да видѣхъ тутакси слѣдъ Кримската война, че Турското правителство ще благоприятствова отсега на западнитѣ пропаганди и че послѣднитѣ, а особено католическата, ще усилятъ дѣйствиата си и ще гледатъ да се ползватъ за цѣльта си отъ всеко благоприятно обстоятелство, не помислихъ, за съжаление, да се постави Православната Църква чась по-напредъ въ положение, въ което да може да издържи безъ вредъ всичкитѣ нападения, които тя имаше да испита отъ тия пропаганди, т. е. да се направятъ преобразования по управлението, които да подигнатъ достойнството на Църквата и да удовлетворятъ справедливитѣ жалби на разнитѣ

племена, които жъ съставляватъ. Обладани отъ своята любима мечта за господство надъ всичкитѣ православни населенія въ империята, тѣ не промѣнихъ системата си даже и тогава, когато видѣхъ, че католическата пропаганда отъ день на день все повече придобива послѣдователи между отдѣлнитѣ лица въ България. Тѣ показахъ таквоя упорство предъ очевидната опасностъ за Православната Църква, щото накаралъ всекиго да се усъмни въ тѣхната преданностъ на нейнитѣ висши интереси.

Въ това положение какво требаше да правятъ Българетѣ? Можехъ ли тѣ търпѣливо да носятъ духовното иго, което бѣхъ имъ наложили Гърцитѣ, само отъ една глѣбока преданностъ къмъ Православието, когато висшитѣ пастири на Църквата не щехъ да знаятъ нищо повече освѣнъ да прибиратъ доходитѣ си и да крѣпятъ съ помощта на турската властъ господството на гърцизмѣтъ въ ущърбъ на българската и другитѣ православни народности? И да повисехъ нѣкои отъ помежду Българетѣ да се спре всеко движение срѣщу грѣцкитѣ владици съ цѣлъ да се не улеснява дѣлото на пропагандитѣ, тѣ не можехъ да иматъ успѣхъ. Неправдитѣ и злоупотребленията на грѣцкитѣ владици, освѣнъ че сами по-себе си не можехъ да се търпятъ, се рисувахъ всеки день предъ очитѣ на народѣтъ отъ органитѣ на католическата пропаганда съ най-живи шарове.

При това, слѣдъ войната, единъ новъ султанскій хаттъ разшири началата на справедливостъ и на напредѣкъ, положени отъ Гюлханскій Хатти-Шерифъ. Това бѣше Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 г., който прогласи равенство въ правдинитѣ помежду мусулмане и не-мусулмане и пълна свобода на вѣроисповѣданията, потвърди на ново обѣщаннитѣ отъ Гюлханскій Хатти-Шерифъ гаранции за охранението на имотѣтъ, честѣтъ и животѣтъ на всекиго въ империята и заповѣдаваше да се произведатъ въ управлението на всичкитѣ християнски общини съобразни съ потребноститѣ на вѣкътъ преобразования. Този султанскій хаттъ, четенъ тържественно по всичкитѣ градове на империята въ присѣдствието на по-личнитѣ хѣра отъ Турци и християне, възбуди навсѣкдѣ надѣждата за подобрене на работитѣ, ободри и одързости всичкитѣ онеправдани да искатъ правда и милостъ. И ето още върховний везиръ, Аали-Паша, не бѣше се върналъ отъ Парижскій конгрессъ, на който се заключи мирѣтъ, а Българетѣ направихъ на намѣст-

никътъ му, Кѡбрѡзли-паша, заявление за премахване отко-
лѣшната неправда, която търпи Българскій народъ отъ грѣц-
кото духовенство. По-първитѣ отъ цариградскитѣ Българе,
снабдени съ пълномощия отъ външнитѣ си съотечественици,
поискаха тутакси слѣдъ обнародването на Хатти-Хумаюнътъ,
аудиенция отъ везирскій намѣстникъ, на която, съ прошение
въ рѣка, му искавахъ желанието на Бълг. народъ да се удо-
стои сега, като се откри нова ера, съ внимание и милостъ отъ
султ. правителство. Прощението, съ което се представили тѣ
предъ везирскій намѣстникъ, било нарочно съставено въ думи
твърдѣ общи. Просителитѣ не били увѣрени, да ли не ще се
зловиди на негово височество да му се искаже прямо желанието
на народътъ. Кѡбрѡзли-паша билъ принуденъ да иска отъ
тѣхъ словесно обяснение, което му се и дало. Просителитѣ
му казали, че Българскій народъ желае да не е, каквото е
билъ досега, подчиненъ на Гърцитѣ, но да се ползва съ равни
тѣмъ правдини по църковното управление и, между другото,
съ правдината на контролъ върху доходитѣ, които се приби-
ратъ отъ Българско и разнасятъ по църковното управление.
Кѡбрѡзли-паша, като човекъкъ бързъ и непритворенъ, не скрилъ
отъ българскитѣ представители мжнотнитѣ, които ще срѣщне
тѣхното исканье, но пакъ имъ казалъ, че правителството ще
гледа да направи, което е възможно.

Въ това време, обаче, когато, съ повсемѣстното обна-
родване на Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 г., у Българецѣ се
зароди по-жива надѣжда да възстановятъ потѣпканнитѣ си
правдини, и въ Цариградъ бѣ се вече направила формалната
постѣпка за това отъ името на цѣлий Българскій народъ,
нѣкои отъ владичитѣ по българскитѣ мѣста не само не шеяхъ
да разумѣятъ, че времената се измѣнихъ и че Църквата,
обиколена отъ врагове, се намира въ твърдѣ критическо по-
ложение, но още така алѣ се обнасеяхъ съ паствитѣ си, така
надменно посрѣщахъ справедливитѣ имъ домогвания, щото мо-
жеше да се покаже, като че да ги бѣ нѣкой нарочно турилъ
да разпалватъ ненавистъ и вражда между двата едновѣрни
народи, Българе и Гърци. Съ такова достоосѣдно поведение
се отличихъ Пловдивскій митрополитъ Хрисантъ и Търнов-
скій Неофитъ. И двамата тия висши представители на Църк-
вата бѣхъ вѣдали въ ожесточенна борба съ паствитѣ си и
не се стѣнисвахъ предъ никакви средства за да съборятъ

противниците си. Цялъ Българският народъ слѣдваше съ напрегнато внимание фазитѣ на тая борба и се наостреваше все по-вече и по-вече противъ иноплеменното духовенство, което, освѣтнъ като го ограбваше, тъпчеше още и народността му.

Пловдивският митрополитъ, Хрисантъ продължи и слѣдъ Кримската война онакъ несъобразна съ званието на архипастиръ и отецъ обноса, която бѣше възбудила противъ него отъ по-преди още силно негодование помежду всичкитѣ Българи на епархията му. Насърдчаванъ отъ единородцитѣ си, той и въ новата тая ера развиваше своята енергия срѣщу Българетѣ. Като се мъчеше съ всеки начинъ да извади по-вече пари отъ паствата си, той не преставаше да гони Българският езикъ и тъпче възраждащата се българска народностъ, да затваря българскитѣ училища и да подкрѣпя грѣцкитѣ. Вслѣдствие на неговитѣ распореждания въ пловдивскитѣ църкви не можеше да се каже вече нито една дума по славенски. За да надвие на Българетѣ, той все повече и повече гледаше да ги представи подозрителни предъ Портата. Неговитѣ рапорти до патриаршията, въ които домогванията на Българетѣ за по-добро и по-справедливо управление по дѣлата на епархията и на общината въ Пловдивъ се представяхъ като несъгласни съ узаконения въ империята редъ и противни на видоветѣ на султанското правителство, не се прексваха. Владиката хваналъ още да добавя въ тия рапорти изрично, че Българетѣ не сж вѣрни подданници на султанътъ и че у тѣхъ владѣе революционенъ духъ. Въ началото на 1857 година той се рѣшилъ да направи съобщения отъ този видъ и преко на Пловдивският мюттесарифинъ¹⁾. Това било по случай на урежданieto съвѣтътъ, който се събиралъ въ митрополията за да расправя училищнитѣ и църковнитѣ дѣла на градътъ и който погѣкога разгледвалъ распри между родители и чеда, между братя, сестри и други роднини, кога биж това пожелали сами сваденнитѣ страни. Понеже се често случвало да засѣдаватъ въ този съвѣтъ люде, които не се ползвали съ довѣрие и почетъ помежду съгражданетѣ си и които нерѣдко злоупотреблявали съ църковно-училищнитѣ сумми, то благонамѣреннитѣ граждани молили владиката, и негово преосвещенство далъ съгласието си, да се нареди съвѣтътъ по-

¹⁾ Глед. дописки изъ Пловдивъ въ броеветѣ на *Цариград. Вѣстникъ* отъ 16 февр. и отъ 2 мартъ 1857 г.

добрѣ, а именно да се избератъ по двама души отъ всека махла за негови членове и да се състави единъ правилникъ, по който ще гледа той подлежащитѣ нему дѣла. Съвѣтниците били избрани и правилникътъ съставенъ, но владиката скоро съгледалъ, че нито съставътъ на съвѣтъ, нито правилникътъ отговарели на неговитѣ смѣтки. За да се развали станалото и се върне напрежени безконтроленъ редъ, който давалъ широко мѣсто на своеволието на митрополитътъ и на неговитѣ людѣе измежду привърженицитѣ на елинизмътъ, Хрисантъ отива да кавва на пашата, че стремленията на Българетѣ го турятъ въ голѣмо затруднение, че тѣ си наумили да учредятъ въ митрополията едно отдѣлно мехкеме, едно отдѣлно управление отъ онова, щото е наредило султанското правителство, и за това искатъ да иматъ особенъ печатъ и особенъ правилникъ; че той въобще съглежда у Българетѣ духъ на непокорство и съпротивление на поставенитѣ отъ султанътъ власти и на узаконенний редъ и има силни съмнѣния за тѣхното вѣрнопоподданничество.¹⁾ Турцитѣ, колкото и да не били до тогава съгледвали у Българетѣ нищо подобно на онова, що имъ казвалъ за тѣхъ митрополитътъ, естествено, не можеха да оставятъ безъ внимание такива важни съобщения отъ страна на духовний началникъ на мѣстото, който въ качеството си на миллетъ баши (народенъ началникъ), се считаше като отговорно лице за всичко, що можеше да се върши помежѣ народътъ, на който той е официаленъ представителъ предъ гражданската власть. Българетѣ, ако не искаха да останатъ подъ подозрѣние, требаше да изобличатъ обвинителътъ си предъ надлежната власть. Между архипастирътъ и паствата се залови формаленъ процесъ, който отъ Пловдивъ се пренесе въ центрътъ на вилаетътъ, Одринъ, а оттамъ въ столицата. Тукъ предъ *Аджам-Адме* (висшии ездъ за всеко дѣло) Българетѣ могоха да опровергнатъ всичкитѣ обвинения на духовний имъ началникъ и отецъ и да се оправдажтъ. Веднажъ, като се оказаха безосновни доноситѣ, съ които владиката мислеше да обори Българетѣ, на оплакванията, които послѣднитѣ бѣха неоднократно заявявали противъ него и отъ които една частъ се бѣ доказала вече предъ мѣстний Пловдивский управителенъ съ-

¹⁾ Глед. дописки изъ Пловдивъ въ броеветѣ на *Царир. Вѣстникъ* отъ 16 февр. и отъ 2 мартъ 1857 г.

вѣтъ, не можеше да се не даде пълно удовлетворение. Въ началото на 1857 г. митрополитъ Хрисантъ, по синодално рѣшение, се премѣсти въ Измиръ, а въ Пловдивъ се назначи Измирский владика, Паисий.

Борбата между Търновский митрополитъ Неофита и епархията му не бѣ по-малко шумна. Неофитъ, изваденъ отъ Търново въ 1846 г., вслѣдствие прошенията, които бѣше подала срѣщу него епархията му при заминаването на Султанътъ въ тая година презъ България, се испроводи въ 1849 г., слѣдъ трагическата смъртъ на митрополита Атанасия, отново на Търновската катедра. Това той сполучи, благодарение на непомирнитѣ задължения, съ които се бѣ нагърбилъ предъ Фенеръ, и на голѣмитѣ обѣщания, които бѣ далъ въ Търново чрезъ тамошнитѣ си приятели. Между другото той бѣ увѣрилъ Търновци, че ще се откаже отъ една голѣма часть на владичнината си въ полза на мѣстнитѣ училища, стига само да го приематъ жителитѣ пакъ за свой архипастиръ. Въ това сжщото време, когато неговитѣ приятели въ Търново, за да расположатъ умоветѣ въ негова полза, разгласявали съ най-голѣми похвали обѣщанията и благитѣ му намѣрения, случва се и неочакванната смъртъ на митрополитътъ Атанасия. Самоудавенъето на послѣдний, ако и да даваше поводъ да се мисли, че негли той е билъ жъртва на презмѣрната ревностъ на нѣкого отъ приятелитѣ на предишния владика, които въ желанието си да видятъ по-скоро угодний тѣмъ архипастиръ, не сж имали търпѣние да дочакатъ редовното освобождение на катедрата отъ Атанасия, но това странно и необикновенно обстоятелство не побърка на Неофита да дойде въ Търново, за да земе пакъ митрополитската катедра. Мирътъ обаче между пастирътъ и паствата пакъ не трая дълго. Неофитъ не изпълни обѣщанията, които бѣ далъ, и почна да върши всичко онова, което по-напредъ бѣ възбудило оплаквания срѣщу него. Единственната разлика, която сега се забѣлежи въ него, бѣше тая, че той сега гледаше да бжде въ добри отношения съ по-преднитѣ хора не само на епархиалний градъ, но и на всичкитѣ по-голѣми села отъ епархията. Даже той предпочиташе сега да бжде по-вече угоденъ на първенцитѣ отъ по-голѣмитѣ села, отколкото на голѣмцитѣ отъ градътъ Търново. Опитътъ го бѣ научилъ, че първитѣ иматъ по-голѣмо влияние въ дѣлата на епархията, отколкото послѣднитѣ. Но тази

предпочтителна угодливостъ сама по себе си не стигаше да се поддържа мирътъ помежду владиката и паствата, толкозъ повече, че да се угоди на всичкитѣ по-влиятелни хора не бѣ възможно. Неофитъ пренебрегна главното условие, съ което се придобива любовта на населението, т. е. нелюбостязанието и отеческото попечение за неговото добро. Негодованието, което възбудихъ отпловъ въ епархията грабителството и произволътъ на владиката, се попритѣпка презъ Кржиската война, но щомъ послѣдната се свърши, то избухна съ всичката си сила. Епархията се отново повдигна срѣщу Неофита, но този пътъ далечъ не така еднодушно, каквото въ 1845 и 1846 г. Владиката намѣри възможностъ сега да парализува отчасти гонението противъ него. Нѣкои отъ по-първитѣ Българе на градътъ Търново бѣхъ закупвали презъ Кржиската война бегликътъ на овцетѣ и бѣхъ си позволили голѣми злоупотребления при събираньето на този налогъ. Чорбаджиитѣ на по-голѣмитѣ села отъ епархията бѣхъ вече обнаружили тия злоупотребления и искахъ да се възбуди преслѣдванье срѣщу закупувачитѣ на бегликътъ. Неофитъ прие страната имъ и отказа да турѣ печатътъ си върху мазбатата (опредѣление) на управителний съвѣтъ, съ която се одобрявахъ дѣйствиата на закупувачитѣ по събираньето налога. Вслѣдствие на това всичката епархия се раздѣли на двѣ партии. Едната съ закупувачитѣ бѣше противъ владиката, а другата съ владиката противъ закупувачитѣ. При всячко, че закупувачитѣ не бѣхъ невинни, но понеже тѣхний личенъ интересъ се прикриваше съ булото на патриотизмъ и на радѣнието за доброто на народътъ, то по-голѣмата частъ отъ населението се обади срѣщу владиката. Всичката епархия се развълнува. Всека отъ двѣтѣ партии гледаше да събере повече подписи върху аравухалитѣ си, за да покаже, че народътъ е съ нея. Неофитъ, за да оборѣ по-лесно противниците си, счете за добро да изпроводи въ Цариградъ преданни нему хора. Закупувачитѣ, които предвождахъ противната на владиката партия, като видѣхъ това, се ватекохъ и тѣ тутакси въ столицата. Понеже закупувачитѣ имахъ за ортаци по събираньето бегликътъ и нѣкои отъ по-първитѣ Турци на градътъ Търново, то въ движението противъ владиката зехъ участие и мнозина отъ бееветѣ, а чрезъ тѣхъ и една частъ отъ турското население. Вслѣдствие на взаимнитѣ обвинения на двѣтѣ партии, Портата се принуди

да проважда нѣколко пѣти единѣ слѣдъ други особенни комиссари отъ Цариградъ за разгледване дѣлото върху самото мѣсто. Едни отъ тия комиссари земахъ страната на владиката, а други страната на неговитѣ противници. Понеже се уловихъ дири отъ злоупогребенията на закуповачитѣ и на ортацитѣ имъ Турци, а при това владиката бѣше пустиналъ въ ходъ клевета, че Българетѣ били непокорни и невѣрни на султанътъ, то се хвърлихъ въ тъмницата и Турци и Българе.¹⁾ Клеветата за непокорство и невѣрностъ къмъ Султанътъ се е всекога имала отъ гърцкитѣ владици, като най-сгодно оръжие за оборване и стѣпкване на Българетѣ. Българското народно предание²⁾ дору и за упраздненіето на Българската патриаршия не знае друга причина освѣнъ клеветата на Цариградскій патриархъ, че Българетѣ сж готови да се повдигнатъ противъ султанътъ и да си върнатъ царството. Търновскій митрополитъ Неофитъ бѣше отъ ония Гръцки владици, които сж умѣли най-хитро да употребяватъ това оръжие, като сж се престрували сами за най-преданни на султанското правителство. Въ крайтъ на Кръжската война, на Неофита билъ даденъ орденъ меджидие, който му оказалъ на шията самъ управительтъ Галибъ паша, въ присѣствіето на първенци отъ Турци и Българе. За да искаже вѣрноподаническата си признателностъ, владиката отишелъ, отъ конакътъ съ орденътъ

¹⁾ Въ допискитѣ на *Presse d'Orient* и на *Царигр. Вѣстн.* изъ Търново презъ 1856 г. има много указанія та тия събитія.

²⁾ Това предание е записано въ единъ отъ превиситѣ на Историата на Иеромонаха Пансия отъ Самоковъ съ слѣдующитѣ думи: „Патриархъ Епикто Цариградскій, аду наследникъ, даволу другъ, вторый Юда, новый Аріа ошолъ при Царі Селима на поклоненіе и сказаль ему: царю многолѣтний, естъ твои поданици Болгарскій родъ, суровы челоуѣцы, въ бранѣхъ непобѣдимыи, и аще не смиришь ихъ до конда, то паки възстануть на тебе и возмуть землю свою отъ тебе, но да разоришь началныи мѣста ихъ и градоначальниковъ ихъ, и тогда будешь миренъ отъ брани . . . Тогда Султанъ съ великою яростию воззрѣвъ на него, въпроси его: да гдѣ естъ начальное мѣсто ихъ? Рече же патриархъ Селиму: имъ естъ столный градъ Терново, въ Оракин Адрианъ-градъ. Тогда воста съ великимъ гнѣвомъ на Болгарію въ лѣто Христово 1522. Селимъ самъ разори Оракію отъ Адрианъ-градъ до Сръдецъ-града, а единъ каймакамъ Мураа татарскій съ 46 тысящами войска татарска по край Дунава и Стара Планина вси разсыпаша отъ Чернаго моря до Видинъ, а въ Македонію посла своего везира съ 33 тысящею войска, начавъ отъ Драма даже до Босня, все потурчилъ, Доспатъ планина тогда истурчилъ, Еспину, Крушникъ, Кочени вси тогда истурчили . . . Тогда и Търновскія патриаршія огнемъ сожегоша и патриарха мечемъ заклаша. (Гл. статіята: Отецъ Пансий, неговото време, неговата истори и ученицитѣ му“ въ кн. IV на *Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество* въ Браила, 1871 г.

на шията, право въ църквата и служилъ тамъ молебень за здравнето и дълголѣтието на Султантъ. На другий день такъви молебень се чель, по негова заповѣдъ, и въ всичкитѣ църкви на градътъ Търново. Въ същата година Неофитъ говорилъ въ деньтъ на Светитѣ Апостоли проповѣдъ, въ която се показалъ толкозъ угодливъ къмъ Турцитѣ, што ги представилъ съ християнетѣ за членове на едната отъ вѣка съществуваща всемирна Църква Божия. Проповѣдта се напечатала, по негово желание, въ всичкитѣ цариградски вѣстници. Неофитъ очаквалъ всеобща похвала, но грѣцкитѣ публицисти, вмѣсто похвала, подигватъ срѣщу него глѣчъ, че проповѣдвалъ ересъ, и Неофитъ прибѣрзва да се откаже отъ авторството на напечатанната проповѣдъ. Презъ лѣтото на истата 1856 година се случва въ Габровската околия едно малко възстаническо движение, извѣстно и до сега въ околията подъ название: *Дѣдовата Николова работа*, споредъ името на главатарьтъ му, дѣда Никола. То е било толкозъ нищожно, че не може и да се пазве възстание. Макарь, че когато дѣдо Никола се появилъ въ околията съ четата си отъ десетина юнаци, тукъ-тамъ му се показало съчувствие отъ страна на младежитѣ, но никой отъ тѣхъ не го послѣдвалъ сериозно, и когато се чуло, че идатъ заптиета срѣщу възстанниците, дѣдо Никола останалъ само съ десетината души, съ които билъ дошелъ въ околията. При поеваването на заптиетата и тѣзи десетъ души се разбѣгали. Това нищожно само по-себѣ си движение толкозъ добръ идело обаче на смѣткитѣ на митрополитѣтъ Неофита, толкозъ му помагало да хвърли подозрѣние върху Българетѣ, да сплаши и обори противникитѣ си, што послѣднитѣ хванали да се съмнѣватъ и да вѣрватъ, че негли самъ владиката го е устроилъ, за да имъ надвие под-лесно и да притѣпче всеко противъ него негодование.¹⁾ Каквато и да е била причина на дѣдовото Николово дѣло, но то даде възможность да се подозрятъ и запрятъ мнозина Българе, като съмнителни и съучастници въ него, а така и да се препорачи на правителството владиката Неофитъ, като добъръ стражъ на интереситѣ на държавата въ Търновската епархия и да се даде по-голямъ вѣра на неговитѣ думи за бунтовничеството на Българетѣ. Патриаршията взела такожде поводъ отъ възста-

¹⁾ Глед. *Царигр. Вѣстникъ* отъ 18 май 1857 г.

нието на дѣда Никола да се покаже преданна на оттоманската властъ. Тя испратила въ Търново единъ екзархъ съ синодално писмо до митрополитѣтъ, въ което съвѣтвала Българетѣ да стоятъ мирни, да се не бунтуватъ и да не правятъ никакви несъгласни съ обезанността на вѣрнопоподданници, постапки. Това писмо направило твърдѣ тежко впечатлѣние помежду Българетѣ. То като че да било написано съ цѣлъ да потвърди, че помежду Българетѣ наистиннѣ има хѳра по-дозрителни и бунтовници. Такова поне тълкование му се дало тогава помежду нашитѣ еднородци, и за това тѣ се взели да се оправдаватъ срещу навѣтитѣ му чрѣзъ Французскитѣ вѣстници въ Цариградъ.¹⁾ При всичкитѣ си, обаче, разнообразни интриги владиката Неофитъ не може да сполучи, щото желаше, т. е. да надвие на народната партия, която искаше испъжданъето му отъ Търново, та да остане и за напредъ Търновскій митрополитъ. Въ крайтъ на мартъ 1857 г. той се повика въ Цариградъ, отгдѣто вече не се върнѣ въ Търново. Въ слѣдната година се назначи въ Търново новъ митрополитъ Гръкъ въ лицето на Григория, който до тогава бѣше владика въ Митилини. Патриаршията можѣ и тогѣ пакъ да остави безъ изпълнение желанието на епархията да ѣ се назначи владика отъ българска народностъ, но бѣше принудена да търси между грѣцкитѣ архереѣ челоѣкъ, който да знае българскій езикъ, и такѣвъ тя намѣри въ лицето на Митилинскій Григория, който при всѣчко че бѣ сѣдѣлъ двадесетъ и петъ годинъ епископъ въ Струмица, едвамъ можеше да каже криво-лѣво нѣколко думи по български. Патриаршията се оправдаваше съ него, че направила за Търново онова, което е длѣжна да направи, т. е. да проводи тамъ архипастиръ, който може да поучава паствата си на езикътъ ѣ, макаръ че Григорий толкозъ злѣ говореше язикътъ на новата си паства, щото бѣше хиляда пѣти по-добрѣ за архиерейското му достѣпие да не дързнува да говори по български. Нему било сѣдено впрочемъ да бѣде послѣдний Гръкъ владика въ древне-престолний българскій граѣ.

Когато борбата се водеше съ такава живостъ презъ 1856 и 1857 година противъ грѣцизмътъ въ Пловдивъ и Търново, но оставахъ, разбира се, равнодушни къмъ дѣлата на влади-

¹⁾ Гл. *Presse d'Orient* и *Царигр. Вѣстникъ* отъ 7 февр. 1857.

цитѣ си и Българетѣ по другитѣ мѣста. Така по онова време нееднократно се оплаквах сръщу владиката си Дионисия Българетѣ отъ Силистра, че по жажда за пари той увеличилъ платата за вулитѣ, позволявалъ незаконни съпружества и възбранявалъ да се чете по славенски въ църквата, и че събранитѣ за направата на църква пари той употребилъ за въздигане владишкий конакъ, и вслѣдствие на тия оплаквания въ Силистра биде проведенъ патриаршеский екзархъ.¹⁾ Отъ Скопия негодувахъ противъ митрополитѣ си Иосима, че изгонилъ дѣятелний българский учитель Иордана Х. Константинова, като го наклеветилъ предъ властитѣ, че билъ съвѣтвалъ народѣтъ да не плаща данъци. Въ София роптаехъ противъ владиката Гедеона, че той помежду другитѣ разни злоупотребения произнаселъ отлжчене отъ Църквата за *ское-ренъ придобиткъ*. Отъ Одринъ се дигаше голѣма врява, че тамошний владика не позволявалъ на Българетѣ да четжтъ на славенски въ собственната имъ църква, която иматъ въ махалата Киришхана, преслѣдвалъ българскитѣ учители, налагалъ гръцкий языкъ и клеветилъ Българетѣ, че били немирници.²⁾

Оплакванията отъ разни мѣста се заевявахъ на правилството и на патриаршията, но въ сжщото време се изражаваха и презъ печатѣтъ. Истина, че до 1859 година въ Турската империя се издаваше само единъ българский вѣстникъ, и той бѣше незавидний *Цариградский вѣстникъ*, който за първъ пътъ се появи въ 1848 год. и се издаваше по веднажъ въ недѣлята на неголѣмъ листъ, но за оплакванията си противъ гръцкото духовенство Българетѣ имахъ на расположението си, освѣнъ българский листъ, и французский въ Цариградъ органъ *Presse d'Orient*, който по политически съображения на драго сърдце отъареше сълповетѣ си за тая цѣль. Редакцията на този послѣдний вѣстникъ сама съставеше цѣли дописки възъ основание отъ извѣстията, които ѝ се съобщавахъ отъ разни мѣста. Нерѣдко тя и сама излѣзваше съ особени статии да доказва правдинитѣ на Българетѣ и да осжда дѣйствиата на гръцкитѣ владици. Често нейний главенъ редакторъ печаташе за тая цѣль и открити писма до

¹⁾ Дописка въ *Presse d'Orient* отъ 19 ноември 1857 г.

²⁾ *Царигр. вѣстн.* отъ 1 и 9 мартъ, отъ 6 април. 1857 и отъ 18 януар. 1858 г.

патриархътъ, които носехъ подписътъ му. Помежду многото друго, французскій органъ порицаваше гръцкото духовенство и за това, че не се погрижило да се печататъ нѣгдѣ въ Турско Богослужебнитѣ славенски книги, които се употребяватъ въ българскитѣ църкви, вслѣдствие на което Българетѣ се били принуждавали да купуватъ Богослужебнитѣ книги, които се печататъ въ Россия и които съдържатъ молитви за Русскій царь.¹⁾ При всичкото си притворство вѣстникътъ не можеше да скрие отгдѣ произлиза неговото съчувствие къмъ Българетѣ. Нему сѣдѣхъ като трънъ въ очитѣ свръзки на Българетѣ съ Россия. Тия свръзки додѣвахъ, разбира се и на Турцитѣ, и вѣстникътъ имъ ги посочваше за да помнятъ, че трябва тѣ да се пресѣкътъ, нѣщо, което можело лесно да стане, споредъ както имъ бѣ вече пришепнато, ако се присѣдинятъ Българетѣ до Римската църква. Чрезъ *Presse d'Orient* негодованието на Българетѣ срѣщу висшето гръцко духовенство ставаше извѣстно въ най-малкитѣ си подробности и помежду Гърцитѣ. Но гръцкитѣ вѣстници или отговарехъ, че всичко, що се пише въ французскій вѣстникъ, е скроено и измислено отъ неговата редакция, и че Българскій народъ е привързанъ къмъ Великата Църква, но само нѣкои и други лица надошли отъ сѣверъ и отъ другадѣ помежду Българетѣ вълнуватъ този народъ съ цѣль да превзематъ въ рацѣтъ си всичкото надмощие, или пакъ доказвахъ, че Българетѣ нѣматъ право да искатъ отдѣлно църковно управление, защото отдѣлно църковно управление се позволява само на отдѣлни исповѣдания или секти, а Българетѣ иматъ сящото вѣроисповѣдание, което и Гърцитѣ.²⁾

Впрочемъ каквото и да казвахъ Българетѣ или Гърцитѣ, каквито планове и да се кроехъ помежду Турцитѣ и агентитѣ на латинската пропаганда по поводъ на разногласието между двата народа, въ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 г. бѣше вече указанъ въ общи чѣрти пътътъ, по който требваше да се опита най-напредъ разрѣшението на распрята помежду Гърци и Българе и отъ който Турското правителство не можеше да отстъпи. Тамъ бѣше речено, че правдинитѣ и привилегиитѣ, дадени на разнитѣ християнски общини отъ султанитѣ, ще се

¹⁾ За примѣръ глед. дописката на *Presse d'Orient* изъ Търново отъ 10 декемврий 1856 г., помѣстена и въ *Царск. вѣстникъ* отъ 29 декемвр. 1856 г.

²⁾ *Царск. вѣстникъ* отъ 28 мартъ и 13 априлий 1857.

подтвърдятъ наново и ще се вардятъ, но въ всяка християнска община е длъжна въ единъ определенъ срокъ да прегледа привилегиите и правините си и да представи на Високата Порта единъ проектъ за преобразованията въ нейното управление, каквито се изискватъ отъ напредъжътъ на просвѣщението и на времето. Под-частно още реченный султанскій хаттъ указваше, че властта, дадена на патриарсите и владичите на разнитъ християнски исповѣдания отъ Мохамеда II и неговитъ преемници, ще се постави въ гармония съ новото положение, което имъ се обезпечва; че началото за назначение патриарсите до животъ ще се приспособи слѣдъ преглеждането избирателнитъ правилници; че всичкитъ дотогавашни владишки берии ще се прекъснатъ и вмѣсто тѣхъ на владичите ще се назначатъ заплати, и че управлението на доходите и на другитъ недуховни дѣла на немусулмаскитъ народи ще се предаде въ всяка религиозна община на единъ съвѣтъ отъ духовни и мирски лица, избрани въ нѣдрото на самата община.

За изпълнение на тия предписания на чутовния Хатти-Хумаюнъ Портата испроводи въ началото на ноемврий 1857 година до Румската, т. е. Гръцката, Ерменската и Католическата патриаршии, както и до Еврейскій хахамбашия приказъ, съ който предложи на всяка отъ тия немусулмански общини да изработи указаннитъ преобразования, като имъ предписа и нѣкои правила относително редътъ, по който тѣ ще се изработятъ. Правилата, които се предписахъ на гръцката патриаршия, съдържатъ, че въ патриаршията ще се състави за изработването на изискваннитъ реформи съборъ отъ седемъ синодални владичи, отъ десетъ души миряне, взети испомежду първенците и еснафите въ Цариградъ, по петъ отъ тѣзи и онѣзи, и отъ представители на епархиите, избрани отъ всеки еялетъ т. е. вилаетъ по единъ. Членоветъ за този съборъ изъ синодалнитъ владичи имаше, споредъ тия правила, да укаже самъ синодътъ подъ председателството на патриархътъ, а десетътъ души първенци и еснафи требаше да избере едно главно събрание, състояще отъ владичи, първенци и представители на еснафите, каквито събрания въ онова време обикновенно се свиквахъ, когато имаше да се избере патриархъ или да се размисли за нѣкои по-важенъ предметъ. Това събрание требаше да представи на Портата десетъ имена отъ

първенци и десетъ имена отъ старѣитѣ на еснафитѣ, а тя да назначи по петъ души отъ единѣй и отъ другѣй класъ. Правилата за избиранѣето представители отъ еялетитѣ съдър-
жаха, че първенцитѣ на всека кааза ще избератъ едно лице
испомежду си, което да не е извършвало никакво престъпле-
ние, да познава мѣстнитѣ дѣла, да има недвижимъ имотъ и
да е живѣло поне десетъ години въ каазата. Това лице тре-
бваше да отиде въ градътъ на *ливата* или на *каймакам-*
ството, гдѣто по-първитѣ хора требваше да избератъ испо-
между си три лица съ горѣказаннитѣ качества, та че тия три
лица и лицето отъ каазата да отидатъ въ мѣстний *мездмис*
или съвѣтъ, и този съвѣтъ да избере одного отъ тѣхъ и да
го испроводи въ главний градъ на еялетѣтъ. Въ послѣдний
този градъ, имаше да стане ново избрание по сѣщѣй редъ,
както въ градѣтъ на каймакамството, а именно испроводеннитѣ
отъ всичкитѣ каймакамства на еялетѣтъ лица требваше заедно
съ лицето, което имаше да се избере отъ първенцитѣ на ея-
летскѣй градъ, да отидатъ въ еялетскѣй съвѣтъ и тамъ съ
старѣитѣ на еялетѣтъ, имащи сѣщѣитѣ горѣреченни качества,
да избератъ лицето, което щеше да бѣде представителъ на
еялетѣтъ за казанний съборъ. Това лице требваше да се ис-
проводи въ Цариградъ, снабдено съ потребната мазбата. Въ
съборѣтъ, съставенъ така отъ владици, първенци и еснафи, жи-
вущи въ Цариградъ, както и отъ представители на еялетитѣ,
имаше да предсѣдава патриархѣтъ, а въ негово отсъствие
по-първий отъ владицитѣ. Въ всеко засѣдание требваше
освѣтъ това да се намира едно длъжностно лице отъ Пор-
тата, за да слуша, щото щеше да се говори и рѣшава въ
съборѣтъ. Споредъ тия правила въ съборѣтъ, очевидно, не мо-
жеше да влѣзатъ по-вече отъ трима или четирма Българе,
защото еялетитѣ, отъ които можеха да дойдатъ представите-
ли Българе, не бѣха по-вече отъ четире, а помежду сино-
далнитѣ владици нѣмаше нито единъ Българинъ. Така сѣщо
не можеше да се чака, че отъ изборѣтъ на главното събра-
ние въ патриаршията ще влѣзе помежду десетѣтъ души пър-
венци и еснафи нѣкой Българинъ. И наистина, въ съборѣтъ
имаше всячко трима Българе единъ отъ Видинъ, единъ отъ
Търново, и единъ отъ Пловдивъ. Князь Богороди, който бѣше
туренъ помежду петѣтъ цариградски първенци, не можеше да
се счита като членъ, държашъ българска страна, защото той

не вземаше и не можеше да вземе таквазъ роля на себе си по отношенията и положението си посредъ Турцитѣ и Гърцитѣ.

Независимо отъ правилата, по които имаше да се състави съборътъ, Високата Порта испроводи до патриаршията и наставления относително предметитѣ, които требваше той да обсъди и рѣши. Споредъ тия наставления, съборътъ требваше при изработването новия уставъ за църковно-народното управление на Румската религиозна община или народъ: 1) да предвиди въ него за изборието на патриархътъ и на владичитѣ правила, които, като спазватъ ненарушимъ църковний и вѣроисповѣденъ редъ, да даватъ и на правителството и на народътъ здрави гаранции; 2) да обсъди и опредѣли начинътъ на съставеньето смѣсенъ отъ владичи и миряне съвѣтъ, който ще има да расправя недуховнитѣ дѣла, а така да разграничи тия недуховни дѣла отъ духовнитѣ, както и отъ ония, които може да се гледатъ отъ правителството; 3) да опредѣли заплатитѣ на патриархътъ и на владичитѣ, всекиму споредъ степенята и нуждитѣ му; 4) да обсъди и рѣши размѣрътъ на налогътъ, който ще треба да се расхвърля за тия заплати върху населенията, състоящи подъ властта на патриархътъ, както и начинътъ на събираньето му; 5) да обсъди и опредѣли начинътъ по който ще може да се плати дългътъ на патриаршията, нареченъ дворенъ, и 6) да покаже, какво съдѣйствие ще се иска отъ правителството при събираньето на налозитѣ за заплатитѣ и за дългътъ. Изработенный за горѣозначеннитѣ предмети уставъ ще има, се каза още въ инструкциитѣ, сила на законъ, слѣдъ като се утвърди съ султанско ираде. Ако уставътъ бѣде приетъ едногласно отъ всичкитѣ членове на съборътъ, той ще се утвърди безъ измѣнение, но ако между тѣхъ се окаже разногласие, той ще се подвъргне на възврѣнието на султанътъ съ обеснение мнѣнията на странитѣ. Въ заключение на тия наставления Портата препоръчваше на съборътъ да държи тайно съвѣщанията и рѣшенията си.¹⁾

Вслѣдствие на горѣказанный приказъ патриаршията испроводи окръжно послание до митрополититѣ за избиране пред-

¹⁾ Приказътъ и наставленията на Портата относително съборътъ се печатаха въ цариградскитѣ гръцки вѣстници, помъ се испроводиха въ патриаршията, а отъ послѣ се приложиха и при изработенный отъ съборътъ уставъ, който патриаршията издаде въ много екземпляри, освѣтъ на гръцки още и на български языкъ, подъ название: *Устави общи за благоустроението на дѣлата църковни и народни на православната християнска, подчинени Високому престола и поддани Е. В. Султану, въ Цариградъ, 1862 г.*

ставители отъ еялетитѣ съобразно съ даденнитѣ отъ Портата правила, но догдѣ да се избератъ тия представители, догдѣ да стигнатъ въ Цариградъ и да се състави съборътъ, минѣ се почти цѣла година. Съборътъ едвамъ може да направи първото си засѣданіе презъ октомврий 1858 г. Прѣди всичко той, естественно, требваше да си направи вътрешенъ правилникъ т. е. да опредѣли, какъ и кога ще ставатъ неговитѣ съвѣщанія. Понеже една частъ отъ неговитѣ членове бѣхъ чиновници на Портата, а други синодални владици, то, очевидно, нито единитѣ нито другитѣ можехъ да посветятъ много време за съвѣщаніе по неговитѣ занятия. При това требваше да се дава време на комиссиитѣ да изработватъ проекти за обсъждане въ съборътъ. Вслѣдствие на всичко това въ вътрешний правилникъ се опредѣли съборътъ да има засѣданіе само единъ пѣтъ въ недѣлята, а именно въ петъкъ, като день, въ който членоветѣ на съборътъ измежду чиновницитѣ на Портата бѣхъ свободни отъ занятия по службата си.

Съборътъ продължи засѣданията си повече отъ година, но още въ първитѣ мѣсеци се прекарахъ и обсъдихъ всичкитѣ по-главни въпроси, така че, тѣ и да не бѣхъ още окончателно рѣшени, можеше още отъ начало да се знае, какво ще имъ бѣде рѣшението. Въ програмата и наставленията, които даде на съборътъ султановото правителство, не се намираше нито най-малкото указание или подсещанье да се разгледатъ исканията на Българетѣ, но въ тѣхъ бѣше казано, че при изработванието правилата за избираніето на патриархътъ и на владицитѣ, треба да се намѣри нѣкой справедливъ начинъ, щото да се обезпечатъ интереситѣ както на правителството, така и на народътъ, т. е. да се установи редъ, щото избираемитѣ лица да сѣ добри и за правителството и за народътъ. Поради това, съборътъ, ако искаше да изпълни миссията си, както треба, и да положи трайни основи за единството на църковното управление, можеше и требваше да се занимае съ желанията на Българетѣ и да намѣри начинъ за удовлетворението имъ, тогкозъ повече че българскитѣ представители обърнахъ вниманието на патриархътъ и на съборътъ върху този въпросъ още въ първитѣ мѣсеци на неговитѣ засѣдания. Въ едно заявление, което тѣ адресовахъ презъ декемврий 1858 год. до патриархътъ, като предсѣдателъ на съборътъ, и до което се присъедини и представителятъ на

Босна, тѣ поисках да се назначаватъ за напредѣ владици, които да могатъ да поучаватъ паствата си на языкътъ, който тя говори, а за да се не нарушава това правило и изобщо за да не се обиждатъ нѣкакъ другояче епархиитѣ, тѣ предложихъ владицитѣ да се избиратъ, по древний обичай, отъ духовенството и отъ по-първитѣ мирски лица на епархията, а да се ржкополагатъ епископитѣ отъ митрополитѣтѣ си, а митрополитѣтѣ отъ патриархѣтѣ. Доказателствата, които тѣ привождахъ за подкрѣпението на толковъ умѣреннитѣ си желания, бѣхъ неоторими. „Не е наша работа, казвахъ тѣ въ заявлението си, да приказваме тука за злинитѣ и жалбитѣ, които ставатъ по всичкитѣ въобще епархии. Като представители, единъ на Босна, а другитѣ на българскитѣ епархии, ние се ограничаваме да изложимъ вкратцѣ страданията и оплакванията само на християнскитѣ населения, които ние представляваме въ този съборъ, като оставяме на другитѣ членове на съборѣтѣ да сядятъ, до колкото тѣ могатъ да бждатъ общи и на представляемитѣ отъ тѣхъ епархии. Человѣкъ, по-многого пѣти безкняженъ, който нѣма никакво понятие за архиерейскитѣ обезанности и нищо не разбира нито отъ языкътъ, нито отъ нравитѣ на населението, неизвѣстно какъ, се избира, се ржкополага и се испроважда въ нашитѣ алополучни епархии за пастиръ. Като пристигне въ епархията, той оставя безъ внимание свещеннитѣ си обезанности и се залавя единствено, въ противностъ на църковнитѣ правила, да събира даждията си, и ако би да му се опре на това нѣкой отъ старѣитѣ или отъ другитѣ жители на епархията, той, прави каквото прави, гледа да го махне отъ тамъ. Така той извършва всичко, щото му е запретиено отъ 4-тото правило на седмий Вселенски съборъ, безъ да си докарва на умѣтъ, което заржчва на владицитѣ първо-вѣрховний апостолъ Петръ, глаголещъ: *памяте ѣже въ касѣ стадо Божіе, поспѣвающе не нуждено, но коленю и по вѣзѣ, ниже непрѣбидними прикытки, но усердно; ни яко обладающе прицѣту, но бжрази съсѣвайте стаду* (I Петра V, 2). А вмѣсто да гледа да научи языкътъ и нравитѣ ни, че да му разбиратъ християнетѣ, кога имъ казва, като архиерей, поучителни слова, и отъ една страна да ги привлече и привеже по-добрѣ на себе си, а отъ друга да распространи помежду имъ църковното и друго потребно учение, той не само е далечъ отъ всичко това, но, което е най-лошо, възбрана подъ разни предлози да се пѣе и чете въ църквитѣ Божест-

венната и свещенна служба на понятний тѣмъ славенски езикъ, а имъ налага да четатъ и пѣятъ по еллински, — езикъ, който тѣ никакъ не разбиратъ, така щото, като се лишаватъ отъ архиерейското му поучение, отнема имъ се и самата духовна храна, слушанieto и разумнieto на Божието слово. Забравя той, че когато Светитѣ Апостоли щеях да се разиджтъ по земята, за да распростанятъ вѣрата въ Господа нашего Иисуса Христа, Богъ имъ проводи Светий свой Духъ, за да имъ разбиратъ всичкитѣ народи. И ~~имаша~~ ~~имъ~~ ~~раздѣленіе~~ ~~языци,~~
~~яко~~ ~~огненни,~~ ~~сѣде~~ ~~же~~ ~~на~~ ~~едномъ~~ ~~комѣждо~~ ~~ихъ,~~ и исполниша ~~Духъ~~ ~~Свѣта,~~ и ~~начина~~ ~~глаголюти~~ ~~языки~~ (Дѣян. Апост. II, 1. 11.) Той не помни и онова, щото казва апостолъ Павелъ: ~~хощу~~ ~~же~~ ~~всѣхъ~~ ~~како~~ ~~глаголюти~~ ~~языки~~ . . . ~~да~~ ~~церковь~~ ~~воздани~~ ~~примиеть~~ . . . . и пр. (I Кор. XIV, 5—16). О, колко добръ разумъ и приспособи на праотцитѣ наши тия Божественни думи общата наша матеръ Велика Христова Църква, по времето на приснопаметный и достойный за нашата безкрайна признателность патриархъ Фотій, който съ разумнитѣ си начини привлече къмъ християнската Православна Вѣра всичкий нашъ народъ и испроводи нарочно на мѣстото ни премудри и добродѣтелни духовни отци и учители, светитѣ Кирилла и Медодія, не за да ни наложатъ грѣцкій езикъ, но да преведатъ на славено-български нашъ езикъ Божественното Писиние и всячката свещенна служба, щото да може да славн Бога съ собственый си езикъ новопросвещенный тогава нашъ народъ. За това тѣ и припечелиха, привържаха и прилѣвиха народътъ ни на Православната Вѣра и на Великата Христова Църква толкова ятко, щото при всичкитѣ си презмѣрни усилія папата, както знаете, не може да го отдѣли отъ нея. Ако патриарситѣ бѣха ни всекога проваждали, по примѣрътъ на Фотія, пастири и учители, подобни на Кирилла и Медодія, нѣмахме нищо да кажемъ. Но отъ малкото, щото казахме по-горѣ, разумѣхте, че архиереитѣ, които сж били намъ проваждани въ послѣднитѣ времена, не могатъ, по нещастие, да се нарежатъ истинни и добри пастири. Гласътъ на истинный пастирь, споредъ Евангелието, се чува отъ овцетѣ, и той ~~скою~~ ~~бзцы~~ ~~глашатъ~~ по ймини и изгонитъ ихъ и гдѣ ~~скою~~ ~~овцы~~ ~~иждитъ,~~ предъ ними ходитъ, и овцы по нему идутъ, ако вѣдатъ гласъ его, по чуждемъ же не идутъ, но бѣжатъ отъ него, яко не знаютъ чуждаго глагола.... Пастыръ добрый душу свою полагасть за овцы, а неим-

никъ, нѣмъ нѣтъ пастырѣ, ему же нѣтъ оцъ (кон, видѣтъ волки градоуци, и оставилъ оцъ, и бѣгнѣтъ (Іоан. X, 3—6). Нужда е прочее да се премисли дълбоко, съ какви средства ще да е възможно да се поправи за напредъ този редъ на работитѣ. Споредъ нашето мнѣние, онзи, който ще се постави владика на една епархия, освѣтъ вътрешнитѣ, така да се каже, качества (каквото: да е съ житие и поведение непорочно, щото да го иматъ на почетъ още и иновѣрцитѣ, да знае учение мирско и духовно), треба да има още необходимото онова средство, съ което би могаль непосредственно да се сблужи, съедини и споразумѣе съ народътъ, който ще да пасе, сирѣчь да знае *ветхий и новоримий* му езикъ, защото само съ това средство той може да стане свой на народътъ и да му се не вижда за чужденецъ и при това да изпълнява, както треба, архиерейскитѣ и наставническитѣ си обязанности. Всекий, който би ималь тия вътрешни и вънкашни качества, отъ който родъ и да е, могаль би, извѣстно, да стане архиерей, както по другитѣ, така и по нашитѣ епархии, защото всичкитѣ православни християне, вѣрни подданици на царството, сѣ и треба да сѣ равни предъ законътъ, и никой отъ тѣхъ не треба да има исключителни нѣкои правдини и привилегии. Ние искаме прочее да се рѣши отъ този правдолюбивъ съборъ, щото за напредъ да се не проважда на епархиитѣ ни за владика онзи, който не знае съвършенно добръ езикътъ ни, понеже това е противно на здравий разумъ и на Евангелието, подъ страхъ, че, ако би да се проводи, не ще се приеме отъ епархията^{*)}. Въ сѣщото заявление българскитѣ представители предложиха да се отреди, съгласно съ предписанието на Хатти-Хумаюнътъ една плата за архиерейтѣ или пакъ да се опредѣлятъ, както намѣри за благословно съборътъ, беритѣ имъ, щото за напредъ да не става никакво по тая частъ злоупотребуване.

Ето колко умѣренни бѣхъ исканията на Българетѣ въ 1858 година. Въ заявѣнето, което подадохъ тогава на съборътъ бѣлг. представители, нѣма, както видѣ читателътъ, нито една дума не само за отдѣлно българско църковно управление, но и за архиереи отъ българска народност. Българскитѣ представители молеха само, възъ основание на Вѣрата, на самото Евангелие, на здравий чловѣшки смисълъ,

*) Глед. книжка втора на *Бѣлг. Книжници* за юний 1859 г.

да се не проваждатъ въ бълг. епархии за архиереи¹ лица, които не знайтъ българскиятъ езикъ, защото, такива лица не сж въ състояние да изпълнятъ обещаноститъ на епископското си служене. Какво по-справедливо, по-основателно и по-умѣренно можеше да бжде отъ това исканье? Тѣ молеха още да се върне Църквата относително избирането на архиереитъ къмъ обичайтъ, който е сществуваъ въ първитъ вѣкове на християнството т. е. архиереитъ да се избиратъ отъ духовенството и отъ по-личнитъ миряне на епархията. Това послѣдното искание тѣ заявихъ за обезпечение на първото. Тѣ като че не вѣрвахъ, че патриаршията ще може така лесно да се остави отъ старий си навикъ да испроважда въ българскитъ епархии за архиереи лица, които не знайтъ българскиятъ езикъ, и за това искахъ да се избиратъ владичитъ, по древний обичай, отъ духовенството и отъ по-личнитъ людѣ на епархията. Ако съборътъ бѣше желалъ да даде на Българетъ удовлетворение, той можеше да испита причинитъ на исканията имъ и да направи щото е възможно за удовлетворението имъ. Истина, че той можеше да има основание да не приема напълно да се избиратъ архиереитъ отъ духовенството и отъ по-личнитъ миряне по древний обичай, но съ цѣль да се въдвори миръ и гармония между пастиритъ и пасомитъ, между управляющитъ и управляванитъ въ Църквата, нему се падаше да потърси начинъ да се предостави и на епархиятъ какво годѣ участие въ избирането на архиереитъ, макаръ и отдалечено. Противъ исканьето да знайтъ владичитъ съвършено добрътъ езикътъ на паствитъ си, той не можеше да направи никакво възражение. Но съборътъ не само не обърнъ никакво внимание на заявкето на представителитъ на славенскитъ епархии, по не допусти даже да се помене за него дума въ протоколътъ на засѣданието, на което се то представи. Само, при затвареньето на засѣданията на съборътъ, когато единъ отъ бълг. представители, а именно Търновскій, заяви, че той не ще да подпише изработенный уставъ, понеже исканията на неговитъ съотечественици не се взехъ въ внимание, въ протоколитъ се упоменъ за българскитъ искания, колкото да се обесни отсъствието на подписътъ на казанний български представителъ. Сѣдбината, види се, е искала да не остане на Гърцитъ никакъвъ предлогъ за извинение и оправдание относително послѣдствията, които докара незначитаньето отъ съ-

борътъ тия умѣренни искания на Българетѣ. Истина, че въ правилата на изработенный отъ съборътъ уставъ за качества на избираемитѣ за архиерейство се постанови съ двѣ непълни думи, че онзи, който ще се избира за архиерей, трябва да знае освѣнъ „грѣцкый езикъ още турскый и славенскый споредъ епархията, на която ще се се опредѣли“, но това постановление, направено въ такъва спотаена и слаба форма, послѣ рѣшителното отхвърлене на заявенното отъ българскитѣ и босненскый представители исканье да се не проважда въ една епархия архиерей, който не *знае отъ свършенство* езикътъ на нейнитѣ християне, бѣше, очевидно, недостатъчно да въспре злоупотреблението, противъ което се оплаквахъ Българетѣ, и слѣдователно не можеше да се счита удовлетворително. Всекиму бѣ извѣстно, че въ Богословското училище на островъ Халки, което бѣше оновано съ цѣль да се приготвятъ достойни за архиерейство лица, се препсдаваше отдавна за тая цѣль славенскый езикъ, но никой отъ въспитаницитѣ Гърци, които бѣхъ свършили курсътъ въ това училище и отъ които едни се готвехъ за архиереи, а други бѣхъ вече приели архиерейскый санъ, не знаехъ пѣщо повече отъ да прочитатъ по славенски, а Българе въспитанници въ него се приемахъ твърдѣ нарѣдко. За мнозина отъ архiereитѣ Гърци се говореше въ патриаршията, че знаели славенскый и българскый езикъ, когато тѣ едвамъ можехъ да прочитатъ и кажтѣ криво-лѣво двѣ думи по български. Тия примѣри показвахъ всекиму, какво сж разбирали Гърцитѣ, кога казваха въ уставътъ, че избираемий за владика трябва да знае освѣнъ грѣцкый езикъ и славенскый. Желанието на Българетѣ бѣше да иматъ не архиереи, които да знажтѣ да прочитатъ по славенски, но архиереи, които да знажтѣ свършенно добръ, както сегашный българскый, говоримъ и писменъ езикъ, така и древний църковнославенскый, и това именно желание бѣхъ заявили предъ съборътъ българскитѣ представители наедно съ босненскый. Ако съборътъ бѣше искрено желалъ да удовлетвори Българетѣ, той требваше да постанови чисто и просто, че въ епархия съ българско или съ друго негрѣцко население занапредъ ще се прашатъ за архиереи исклучително лица, които владѣжтѣ напълно писменный и говоримый езикъ на населението.

Колкото до исканъето на българските представители да се отредятъ заплати на архиерейтъ или да се опредѣлятъ доходитѣ, които ще иматъ тѣ за обдържанieto ся, то бѣше съгласно съ предписанието на Хатти-Хумаюнътъ и съ инструкциитѣ, които бѣше испроводила на съборътъ Портата. Но владичитѣ, и особено така нареченнитѣ митрополити геронди т. е. митрополититѣ старци или старѣи, както се наричахъ митрополититѣ на по-близинитѣ до Цариградъ осемъ епархии, които бѣхъ и постоянни членове на патриаршескии синодъ¹⁾, не се съгласявахъ подъ никакъвъ начинъ да се опредѣли заплата на архиерейтъ. Тѣ казвахъ, че съ опредѣлението заплата на владичитѣ се докачала била Вѣрата и Църквата и че на такова нѣщо примѣръ нѣма въ църковната практика. Съ исключение на двама трима души измежду мирянетѣ, всичкитѣ други членове на съборътъ бѣхъ пристанали отъ най-напредъ на страната на владичитѣ. Но ако предложението да се отредятъ заплати на владичитѣ не се посрѣщна съчувствено отъ болшинството на членоветѣ на съборътъ, никой обаче не можеше да отрече, че трябва поне да се опредѣли размѣрътъ на разнитѣ берип и правдини, които ще се събиратъ за владиката. Болшинството на съборътъ прие прочее едногласно, че трябва въ всекии случай да се опредѣли точно, кога колко ще се дава на владиката, било отъ цѣлата епархия, било отъ частни лица. Но понеже това мнѣние противорѣчеше на изричнитѣ предписания на Портата, съборътъ рѣши да се отреди една депутация отъ трима четирма негови членове, която да попита правителството, съгласно ли ще е то виѣсто заплата да се опредѣли само размѣрътъ на даждията, каквито ще могатъ да се допустнатъ въ полза на архиерейтъ. Фуадъ-

¹⁾ Да бждатъ така постоянни членове на синодътъ митрополититѣ на по-близинитѣ до Цариградъ осемъ епархии, каквото Ираклийската, Халкидонската, Никомидийската, Дерконската, Кнаишката, Никейската, Ефеската и Несаирийската, е наредилъ, както казва Захари Матаеъ въ историческии си каталогъ на Цариградскитѣ патриарси, патриархъ Самуилъ, онзи сѣщия, който унищожи Охридската и Исекската независими архиепископии. Споредъ наредата на Самуила, утвърдена и отъ Портата, нишо отъ църковнитѣ дѣла не можеше да стане безъ мнѣнието на всичкитѣ тия осемъ митрополити или поне на по-много отъ тѣхъ, макаръ че сѣ нмалъ право да присѣдствуватъ въ синодътъ и другитѣ архиереи, които би се случайно намѣрили въ Цариградъ. Това узаконение съсредоточи въ рѣшитѣ на герондитѣ всичката властъ и пороци много злоупотребления. Герондитѣ, като бѣхъ безсѣйни членове на синодътъ, държехъ подъ терроръ всичкитѣ други владичи и прѣвехъ каквото щатъ. Патриархътъ, когото тѣ проѣмнехъ, шомъ поинцеахъ, бѣше въ тѣхнитѣ рѣцѣ, като едно просто орудие.

паша, тогава министръ на външнитѣ дѣла и на исповѣданіята, обяви на депутацията, която му бѣ съобщила мнѣніето на владичитѣ и заключението, до което бѣ дошълъ вслѣдствие на това съборътъ, че правителството иска непременно да се опредѣли количеството, което ще зематъ занаятъ предъ владичитѣ, та че ако рѣчъта заплата се види нѣкому неприлична, тя може да се замѣни съ друга. Съборътъ, послѣ този отговоръ, требваше отново да се занимае съ въпросътъ за заплатитѣ. Владичитѣ, обаче, все се противеха. Подиръ нѣколко засѣдания, посветени отново на обсъжданіето този въпросъ, мирскитѣ членове на съборътъ се убѣдиха, че владичитѣ никакъ не сж съгласни да се туря тѣмъ заплата, и се принудиха да се отнесахъ отново до Портата и да ѝ изложатъ писмено ходътъ на въпросътъ и пренятствията, които срѣща той отъ страна на владичитѣ. Това тѣ направиха на 7 юний 1859 г. Надлежниятъ министръ Фуадъ-паша, комуто се подаде изложението, отговорилъ устно, че съжалѣва, гдѣто съборътъ така бавно върши дѣлото си, а особено, че въпросътъ за заплатитѣ срѣща такова голѣмо препятствие отъ страна на архиерейтѣ. Той казалъ при това, че правителството ще вземе потребнитѣ мѣрки да се не спира този въпросъ и да се рѣши съгласно съ предписанието на Хатти-Хумаюнътъ и съ желанието на населенията. Слѣдъ мѣсець послѣ това се испрати заповѣдъ до патриаршията да си отидатъ незабавно въ епархиятѣ по-влиятелнитѣ отъ синодалнитѣ владичи, а именно Халкидонскій, Ниеомидийскій, Ефесскій, Кизичскій, Ираклийскій и Дерконскій, понеже тѣ отдавна не били, казваше се въ заповѣдта, посѣщавали епархиятѣ си, и отъ това много дѣла на тамшнитѣ християне оставали безъ надлежно рѣшение. На Портата бѣше се доложило, че тия митрополити сж най-много противни да се опредѣли заплата на архиерейтѣ и че тѣ парализуватъ съ влияніето си всичкитѣ старания на съборътъ да даде благополученъ край на този въпросъ, и за това тя рѣши да ги распрати по епархиятѣ имъ, та да може съборътъ да свърши по-лесно дѣлото си.

Слѣдъ отдалечението на горѣреченнитѣ синодални членове, съборътъ рѣши въпросътъ за даване заплата на владичитѣ утвърдително. Той опредѣли на всеки владика заплата и изработи правила, по които ще се прибиратъ за нея пари отъ населението. Той прегледа отново и прие оконча-

телно рѣшеніята, каквито бѣше направилъ вече върху предметѣ, които бѣха му указани въ инструкциитѣ на Портата, т. е. рѣшеніята си върху избиранieto на патриархътъ и на владичитѣ, върху съставенъето на синодътъ и на смѣсенний съвѣтъ и върху дългътъ на патриаршията. Избиранъето на патриархътъ се нареди да става съ участието на всичкитѣ подчиненни на Вселенский престолъ митрополити и на мирски представители отъ Цариградъ и отъ двадесетъ и осемъ изъ по-главнитѣ епархии, когато отпреди то се извършваше исклучително отъ синодалнитѣ владичи и отъ по-преднитѣ цариградски гърци. На митрополититѣ, които се намиратъ въ епархитѣ си, се даде право само да показватъ кандидати, а на митрополититѣ, които сж членове на синодътъ, се даде, освѣнъ това право, още и правото да избиратъ окончателно за патриархъ одного отъ тримата кандидати, които имаше да покаже избирателното събрание, съставявано отъ синодалнитѣ владичи и отъ мирскитѣ представители на Цариградъ и на 28-тѣ епархии. Избиранieto на владичитѣ се прие да става, каквото и по-напредъ, отъ синодътъ, но се показахъ по-опредѣленно качествата, които трябва да иматъ избираемитѣ. За да не ставатъ чести премѣстения на архиереитѣ отъ епархия на епархия, както е било до тогава, постанови се, че всеки архирей, а така и патриархътъ, да се назначава на катедрата си до животъ. За патриаршеский синодъ се постанови да състои отъ 12 члена. Правото за присѣствие въ синодътъ се даде на всичкитѣ митрополити и се нареди да се викатъ, по единъ извѣстенъ редъ, за присѣствие въ синодътъ всеки двѣ години по шесть митрополита. За смѣсенний съвѣтъ се каза, че ще състои отъ четирма изъ синодалнитѣ владичи и отъ осемъ мирски членове, които имаше да се избиратъ само отъ представителитѣ на цариградскитѣ енории. При това се показахъ атрибутитѣ на патриархътъ, на синодътъ, на смѣсенний съвѣтъ и тѣхнитѣ взаимни отношения, както и обезанноститѣ на митрополититѣ. За патриаршеский дългъ, нареченъ дворенъ, се рѣши да се исплати съ единъ налогъ върху всякото православно население, зависяще отъ Вселенский престолъ. Въ главата на уставътъ за архиерейскитѣ заплати не само се означи отдѣлно заплатата на всекиго отъ митрополититѣ и епископитѣ, както и на патриархътъ, но се показахъ още и всичкитѣ случаи, въ които единъ

архиерей има право за особено възнаграждение при извършване на свещенодѣйствиe. Съборътъ приложи още въ крайтъ на изработения отъ него уставъ и нѣколко общи правила за мѣнастиритѣ и за надзорътъ, на който тѣ подлежатъ, макаръ че този предметъ не се намираще въ числото на въпроситѣ, които, споредъ инструкциитѣ на Портата, требваше да се разгледатъ и рѣшатъ.

Българетѣ, като видѣха така, че тѣхнитѣ най-умѣренни искания не се взехъ въ внимание отъ съборътъ, не можеха, разбира се, да останатъ равнодушни. Съборътъ имаше поручение да покаже преобразованията, потребни за доброто управление на църковно-общинскитѣ дѣла на всички Румски народъ, подъ който се разумѣвахъ и Българетѣ. Ако Българетѣ, които имаха въ него представители, биха замълчали, слѣдъ като той не зачете тѣхнитѣ даже най-умѣренни искания, легално пътятъ за поправление на извършенното отъ съборътъ имъ се затвареше. Правителството можеше, като утвърдеше изработения отъ съборътъ уставъ, да имъ върази, че като не сж направили никакво заявяване противъ този уставъ, преди да се утвърди, неудобно иде той сега на ново да се разваля и преглежда. Поради това тѣ съ време заявихъ и на Портата и на патриархътъ, че не сж доволни отъ наредбата, която приготви съборътъ. Още презъ ноемврий 1859 г. Българетѣ отъ Пловдивъ проводихъ въ този разумъ заявления до върховний везиръ и до патриархътъ, и тѣзи заявления се съобщихъ на съборътъ въ засѣданието му отъ 4 декемвр. Наскоро слѣдъ това пристигнаха подобни заявления отъ Търново, Шуменъ, и по-подиря отъ Стара-Загора, Казанлъкъ и пр.¹⁾ Заявлението отъ Търново се подаде на съборътъ лично отъ представителятъ на епархията, Никола Минчоуглу. Въ заявлениата си Българетѣ посочваха на Портата и на патриархътъ, че Българскиятъ народъ не бѣ представенъ въ съборътъ съразмѣрно съ численността си, защото само трима Българи въ разни времена сж се намирали на засѣданията му; че съборътъ, като отхвърли тѣхното умѣренно искание да се избиратъ владичитѣ отъ епархиитѣ и не взе никакви мѣрки да се назначаватъ Българи архиереи на българскитѣ катедри, показва ясно, че не се е водилъ отъ духъ на

¹⁾ Гл. Царск. вѣстникъ отъ 16 януар. 1860 г. и Бъл. книжници, книжка 1 за февруарий, книжка 2 за мартъ 1860 г.

справедливостъ, п че Гърцитѣ искатъ да имъ бѣде Българскій народъ и занаяпредъ подчиненъ, както е билъ до сега. Търновскій представителъ, като подаде протестъ на търновскитѣ жители срѣщу дѣянията на съборътъ, прибави още устно, че Българетѣ сж твърдѣ обидени отъ Великата Църква, защото е унищожила патриаршеството имъ въ Търново и независимата имъ архиепископия въ Охрида и защото гръцкитѣ архиереи гонятъ славено-българскій езикъ и налагатъ принудително гръцкый. Той обяви още, че Българскій народъ не се задължава да участвова въ исплащанъето на патриарнескый дългъ, преди да се прегледа и издири точно колко е той и преди да се докаже, че е наистинна направенъ за полза на православнитѣ християне.

Съборътъ заключи засѣданията си на 16 февруарий 1860 г. При затваренъето му единъ отъ мирскитѣ негови членове и цариградски първенци Гърци, докторъ Стефанъ Каратеодори, каза една рѣчь, въ която, като поменуване за препятствията, които бѣше срѣщалъ съборътъ отъ страна на герондитѣ и за отказътъ на нѣкои отъ неговитѣ членове, владиици и мряне, да подпишатъ постановленията му, говореше и за оплакванията на Българетѣ противъ съборътъ и за отричанъето имъ да приематъ и подпишатъ неговата наредба. Въ рѣчта си Каратеодори се пустиж още да опровергава надълго жалбитѣ на Българетѣ противъ съборътъ и тѣхнитѣ притезания. Той каза въ неж, че Българетѣ се били оплаквали неоснователно противъ съборътъ, за гдѣто той не взелъ въ внимание тѣхнитѣ искания. Съборътъ требвало да се занимава само съ предметитѣ, които му били изрично указани въ инструкциитѣ на Портата, а отъ прошениято, което били подали малко нѣщо преди затваренъето на засѣданията му Търновскитѣ жителѣ, се виждало, че Българетѣ се оплакватъ, че тѣхното духовенство не се ползова съ иститѣ права въ очитѣ на Великата Църква, съ каквито и гръцкото, и че тѣ искатъ сами да избиратъ митрополититѣ и епископитѣ си, а и двата тѣя въпроса били вънъ отъ програмата, която дало на съборътъ правителството. При това, продължаваше Каратеодори, светата наша Църква не дѣли духовенството на гръцко и българско. Тя не прави и не знае подобно различие, както не различава и духовенство влашко или албанско, арабско или гръкоарменско. Тя знае само едно православно духовенство. Да се приеме

пък да се избиратъ владичитѣ отъ епархитѣ имъ, както е било въ апостолскитѣ и въ по-древнитѣ слѣдъ тѣхъ времена, е невѣроятно, защото този обичай поради смѣщеніята, на които е давалъ мѣсто, е унищоженъ отдавна и замѣненъ отъ Църквата съ другъ узаконенъ редъ. Каратеодори не остави безъ да помене въ рѣчта си такожде и за оплакванъето на българскій представителъ отъ Търново касателно унищожението българскитѣ самостоятелни архиепископии и гонението на славенскій языкъ и каза, че едното и другото сж безосновни. Вселенската Църква и седемтъ Вселенскъ събори, обесняваше той, знайтъ само петъ патриарха, а другитѣ, каквито е могло да има, тя не познава, и тѣ вече се упразднихъ отдавна, понеже не само бѣхъ безполезни, но и докарвахъ смѣщение и безредие въ странитѣ, гдѣто сжществувашъ. Че славенскій языкъ не се билъ гонилъ отъ архiereитѣ на Цариградската патриаршия, Каратеодори доказваше съ това, че священното писание било преведено на славенскій языкъ, по старанието на патриарха Фотия, отъ двама свети мажъе, Солунски Гърци, Кирилла и Методия, и че, щомъ се основало Богословското училище на островъ Халки, патриаршията настанила въ него особенъ учителъ за славенскій языкъ. А че архiereитѣ се грижели да се преподава гръцкій языкъ въ първоначалнитѣ училища на епархитѣ, тѣ заслужвали били съ това не укоръ, а похвала, защото съ гръцкій языкъ, на който има все-какви научни книги, просвѣщеніето можело по-лесно да се распространи отколкото съ българскій языкъ, на който такива книги нѣма. Гръцкій языкъ се изучава и въ най-просвѣтенитѣ страни, добавеше учений докторъ. Каратеодори върази най-послѣ и срѣщу заявлението на Търновскій представителъ относительно дългътъ на патриаршията, като казва, че алѣ или добръ направенъ този дългъ, той трябва да се исплати отъ всичкитѣ онѣзи, въ името на които е билъ направенъ, особено кога срѣщу това не е послѣдвалъ на време никакъвъ протестъ отъ тѣхна страна.

Словото на Ст. Каратеодори, който се считаше за твърдъ свидущъ въ дѣлата и учението на Православната Църква, бѣше назначено да даде отговоръ отъ страна на съборътъ и на патриаршията върху оплакваніята и притезаніята на Българетѣ. То се напечата, освѣтнъ въ вѣстникитѣ, но и въ отдѣлни брошури и се раздаде на всеждѣ, гдѣто требаше. То даде на

Българетѣ най-ясно да разбержѣ, че Гърцитѣ нѣматъ ни най-малко на умѣтъ си да имъ устѣпятъ въ едно какво годѣ отъ исканията имъ, но се готвятъ да ги държатъ въ сѣщото подчинение, въ което сж ги имали и до тогава. Понеже това слово имаше за цѣль да оправдае съборѣтъ предъ общественото мнѣние и да докаже, че исканията на Българетѣ сж безосновни, послѣднитѣ требваше да побързатъ да му се отговорятъ, нѣщо, което се и направи. Подъ название *Ἀπάντησις εἰς τὸν λόγον τοῦ κυρίου Σ. Καραθεοδωρῆ* (отговоръ на словото на г. Ст. Каратеодори) се състави и пустижъ въ публиката отъ българска страна една брошура, въ която се нашироко доказвахъ исканията и оплакванията, заявени въ съборѣтъ отъ българскій представителъ изъ Търново, и се орповъргахъ всичкитѣ противъ тѣхъ доводи на учений докторъ¹⁾.

Вд сѣщото време, като се пустижъ горѣреченната брошура за защита на Българскитѣ искания предъ грѣцкото общественото мнѣние, живущитѣ въ Цариградъ Българе се обѣрнихъ въ крайтъ на мартъ съ прошение до Високата Порта, въ което поставехъ на видъ пристрастието на съборѣтъ и неговата несправедливостъ и искахъ отъ името на всякий Българскій идродъ съвършено отдѣление отъ Гърцитѣ. „Грѣцкото духовенство, казвахъ тѣ въ това прошение, освѣтъ гдѣто не смѣта вѣрноподанный Българскій народъ за равенъ съ Грѣцкый, но и думата Българинъ вдигна и заличи отъ страницитѣ на хрониката, и насъ като брой ужъ за Гърци, докарало ни е въ едно умственото робство. А това понеже е противъ височайшната воля и противъ християнската Вѣра, то вѣрноподанныитѣ Българе, както тия, що живѣхъ въ Цариградъ, така и ония, що сж по вънъ, дързахъ преди двѣ три години да направятъ главоболне на царското правителство, та поднесохъ многобройни жалби, съ които молихъ да се исправи състоянието на работитѣ по правда и правосудие. Спротивъ това, по височайше повелѣние, нареди се да се състави въ грѣцката патриаршия едно временно събрание за да поправи работитѣ. Това събрание ако и да се нареди и състави, но по-

¹⁾ Брошурата бѣше направена отъ лицето на Търновскій представителъ, Николи Хаджи Минчооглу и носеше неговий подписъ. Тя се издаде на грѣцки като преводъ отъ български, макаръ че първоначално бѣ съставена на грѣцки. Съставителътъ ѝ бѣ Гавриилъ Кръстевичъ.

вечето му членове бидоха посочени и отбрани отъ гръцка страна, тъй щото отвънъ само трима български представители се намѣриха въ него; а пъкъ отъ цариградскитѣ Българе, царски подданици, на които числото надминува нѣколко пѣти числото на цариградскитѣ Гърци, подданици царски, не се повика нито единъ. По това ако и да се разбираше, че многото ще е на страната на Гърцитѣ, но надѣхме се, че тѣ не щатъ да излѣзатъ изъ предѣлитѣ на правдата, но щатъ да се погрижатъ да исправятъ недостатѣцитѣ въ вѣроисповѣднитѣ ни работи. Понеже, както разбрахме отъ рѣшенията станѣли по вишегласие, че нашѣтъ народъ е оставенъ подъ гръцкѣй шаръ въ напрешнето си положение, па освѣнъ това дароветѣ и милостинята, които се даваха до сега като за поминѣкъ на духовенството, сега ги поставили и наредили като единъ дългъ за заплата. При това подъ име народенъ дългъ се показватъ седемъ милиона гроша. Но тоя дългъ, и въ случай да е истиннскѣй, понеже е направенъ отъ Гърцитѣ само за осѣществение на тѣхнитѣ намѣрения, то съвсѣмъ нѣма що да докача нашѣтъ народъ. Всичкитѣ тия работи понеже сѣ противни на Вѣрата ни и съвършено неприлични на лица, които се намиратъ въ духовнитѣ дѣла, то ние не само не можемъ да се намираме подъ тѣхното духовно управление, но не можемъ още да бѣдемъ задружно съ тѣхъ. За това, спротивъ както го иска Вѣрата ни, жѣлаемъ и просимъ да бѣдемъ отъ всека страна отдѣлни отъ тѣхъ, та, на царско здравие, като си имаме църкви, като си имаме епископи, духовници и попове, способни да управляватъ духовнитѣ ни работи, да добие и нашѣтъ народъ правлинитѣ, които иматъ и другитѣ поддани народи, да се нареди за насъ отдѣлно духовно управление, щото да се избавимъ отъ различнитѣ неправди, угнетения, които тегли народѣтъ ни, и да ни управляватъ отъ насъ чловѣци чловѣколюбиви, съвѣстни и милостиви, които знайтъ языкѣтъ и умѣйтъ да ни управляватъ духовно. Чрезъ това многократно ще се увеличи отдавнашната ни преданность и доказанна привѣрзанность къмъ престолѣтъ на н. ц. величество, и отъ голѣмата благодарность и признателность на сърдцата ни щатъ излизатъ денонощно молби и благословии за н. ц. величество“¹⁾

1) Това прошение се намира помѣстено въ книжка втора за май м. 1860 г. отъ *Бълг. Книжници*. То бѣше първо съставено на турски и отъ турски се преведе на български за обнародване.

Такова расположение на умоветѣ между Българетѣ произведе свиканный въ патриаршията съборъ съ неговѣтъ отъ казъ да вземе въ внимание тѣхнитѣ умѣренни искания. Българетѣ се убѣдихъ твърдѣ ясно, като видѣхъ надменността, съ която Гърцитѣ въ съборѣтъ посрѣщнихъ тѣхнитѣ скромни желанія, че не ще е възможно, догдѣ се намиратъ съ тѣхъ наедно, подѣ една и сѣщата църковна администрация, да се не нащърбява тѣхната народностъ въ полза на гърцката, и за това се рѣшихъ да искатъ по-настойтелно отдѣлно отъ Гърцитѣ църковно управление. До такова сѣщо заключение доведохъ Българетѣ и събитията, които се развивахъ по времето на засѣданията на съборѣтъ, вѣнъ отъ неговата ограда. Въ Пловдивъ Гърцитѣ все повече и повече се ярехъ и враждувахъ противъ Българетѣ, че искатъ да се викатъ Българе и да се ползватъ съ матерний си езикъ. Българетѣ отъ Пловдивъ се неоднократно молихъ въ 1858 и въ 1859 г. на патриаршията да дозволи да се чете по славенски поне въ една отъ седемѣтъ въ този градъ църкви, които сѣ сградени, както и се поддържахъ повечето съ български пари, но Великата Църква не ги удостоиваше нито съ единъ простъ отговоръ. Всеко тѣрпѣние, обаче, има граници. Въ недѣля на 29 ноемврий 1859 г. единъ отъ ученицитѣ на българското училище въ градѣтъ се рѣшава да чете апостолѣтъ по Български въ църквата Св. Богородица. Макаръ че по-вечето отъ прихожанетѣ на тая църква сѣ отъ българска народностъ но по-първитѣ отъ малцината Гърци, които ходятъ въ нея, щомъ чуватъ че се чете по славенски, даватъ сигналъ за нападѣние, и на светото мѣсто се произвежда прискърбна сцена. Богомолцитѣ поченватъ да се биждатъ, да си скубятъ космитѣ единъ на другъ и да се ритатъ съ най-голѣмо ожесточение. На другий день, 30 ноемврий, по случай на празникѣтъ Св. Андрей първозванъ, сѣщата сцена се повтаря съ не по-малка яростъ. Въ сѣщото време сбиванието хванало да става тукъ тамъ и по улицитѣ. За да не порастне безредицата и за да се покаже колко-годѣ справедливо, Турското правителство се видѣ принудено да препоръчи на патриаршията, че е необходимо Българетѣ въ Пловдивъ да се удовлетворятъ поне отчасти. Съвѣтвана въ този сѣщии разумъ и отъ руското посолство, Великата Църква испрати послание до Пловдивскій митрополитъ, съ което позволяваше да се чете сла-

венски въ двѣ само отъ пловдивскитѣ църкви, по слѣдващия редъ: или и въ двѣтѣ тия църкви да се чете всеки пѣтъ отъ едната страна по гръцки, а отъ другата по славенски, и литургията дѣ се служи веднажъ по славенски, а другажъ по гръцки, или единъ пѣтъ да се чете и пѣе всичко по гръцки и въ двѣтѣ, а другъ пѣтъ всичко по славенски. Но когато на 20 декемврий, въ недѣля хванало да се чете въ църквата, по распореджане на митрополитѣтъ, патриаршеското послание, Гърцитѣ произвели съ нападението си върху Българетѣ още по-големо смѣщение и безчиние отколкото на 29 и 30 ноемврий. Църковнитѣ книги, свѣщитѣ, свѣщаницѣ и иконитѣ, употребени вмѣсто оръжие отъ двата противни стана, хвърчели по всичкитѣ посоки. Такива сблъсквания между двѣтѣ народности въ светитѣ храмове, гдѣто всичкитѣ върващи се събиратъ за еднодушна молитва къмъ Небесный Отецъ, ставахъ и другагѣ. Облегихти върху силата и привилегиитѣ на патриаршията, насърдавани и спомагани отъ гръцкитѣ консули, Гърцитѣ нито най-малко не бѣхъ расположени да уважатъ правдинитѣ на Българетѣ и да се откажатъ отъ мечтата си за господство на еллинизмѣтъ върху всичкитѣ други православни народности, находящи се въ Турция. Тѣ не иначе си представяхъ Българетѣ освѣнъ Гърци съ българскій говоръ (*Boulgarophones*). До тодковъ тѣ бѣхъ далечъ отъ да разумѣятъ, че Българетѣ иматъ своя особенна народностъ и, споредъ естественния законъ, не могатъ да се откажатъ отъ нея, азъ да се претопятъ въ Гърци. Въ сжщото това време, когато Българетѣ заевявахъ все по-силно и по силно своитѣ желанія за самостоятелно отъ Гърцитѣ сжществование, въ Атина обеснявахъ това движение, като че да става то отъ еллине и въ средата на еллинизмѣтъ, по интриги на панславиститѣ. Въ началото на 1860 година въ тамшния сенатъ и въ тамшната камара на депутатитѣ ораторитѣ, като говорехъ въ този смисълъ, настоявахъ, щото министертвото да проводи по българскитѣ мѣста умни и опитни лица, за консули, за да могатъ успѣшно да противодѣйствуватъ на интригитѣ на панславизмѣтъ. Министрътъ на външнитѣ дѣла даде увѣрѣние и въ двѣтѣ законодателни тѣла, че си е ималъ грижата за това. Дописникътъ отъ Атина на гръцкый вѣстникъ *Нѣдра*, като съобщава този епизодъ въ писмото си отъ 7 май на истата 1860 година, дума за пояснение на

смыслът на ораторитъ отъ двѣтъ законодателни тѣла, че трябва наистинна „да се обърне внимание върху този предметъ, щото жителитъ на еллински мѣста, които иматъ произхождение и стремления еллински, да не служатъ на чужди цѣли. Еллинскій езикъ, продължава той, се е говорилъ отъ онѣзи, които сж спасили просвѣщението. Еллинскій езикъ чрезъ неподражаемитъ си съчинения е съхранилъ презъ толкова вѣкове еллинизмътъ и станалъ, като се е отпечатаалъ въ всичкото съдържание на Християнската Вѣра, ограда на еллинската народностъ. Сега като забравяме тѣзи благоприятия, ние се раздѣляме и казваме, че нѣма нищо общо между еллинъ и еллинъ. Да говорятъ на собственний си езикъ, нѣма никой да имъ завижда, защото всекии говори на единъ езикъ или на едно нарѣчие, което е приелъ отъ баща си. Но да сж еллине нѣкои и да населяватъ еллинска земя, че да се отвръщатъ отъ чувството на народността ни е жестоко, безмѣстно. Какъвто езикъ и да говорятъ Тракийцитъ, Македонцитъ, Дакийцитъ, тѣ не могатъ да изоставятъ изучението на безсмъртнитъ съчинения, останали отъ предцитъ имъ Аристотеля и Платона, каквото и отъ по-новитъ писатели, Евгения, Теотоки, Кораи и проч. Поради това празни сж нечестивитъ усилия на онѣзи, които, служащи на интереси чужди за еллинизмътъ, вдъхватъ на еллинскитъ населения умраза срѣщу еллинското име, защото на Еллинетъ, гдѣто и да живѣятъ тѣ, имъ стига умътъ да разсѣждатъ, че надѣждата за величнето имъ се основава върху единството на панеллинизмътъ, което се утвърждава върху единството на вѣрата и на езикътъ и че всека мисль за раздѣление разваля въ самото основание надѣждитъ за бъдущето имъ. Нека Албанецътъ и Българинътъ говорятъ на езикътъ си, но въ църквитъ ще се чува винаги онзи езикъ, на който се е проповѣдвалъ Евангелието въ свѣтътъ и на който сж написани съчиненията на Богоглаголивитъ отци. Всичкитъ учебни заведения въ еллинскитъ земи ще иматъ за най-главенъ предметъ тълкуванието на безсмъртнитъ творения на бащитъ ни, отъ които учащитъ се могатъ да зематъ истинно образование и да украсятъ душитъ си съ добродѣлитъ на просвѣщението. Който се отрича отъ еллинизмътъ, бидейки Еллинъ, отрича се отъ неговитъ начала, отрича се отъ историята на вѣщитъ, отрича се отъ истинната, която е сжщия Богъ“.

Тия брашоловенця не само не убѣждавах никакъ Българетѣ, но ги още повече подбуждах да търсятъ всякояче правдинитѣ си и да излѣзатъ отъ подчинението, въ което искаха да ги държатъ Гърцитѣ. Въ фазата, въ която се намираше распрята по времето, когато свиканный въ патриаршията съборъ обсъждаше новий уставъ за църковнонародното управление на православнитѣ христие, зависящи отъ Цариградската патриаршия, малко едно дружелюбие отъ страна на Гърцитѣ можеше много да успокои Българетѣ, но превзети отъ своитѣ мечтания, Гърцитѣ както въ Цариградъ и въ Атина, така и на всекадѣ не щеха нито да чуватъ за усмички въ полза на българската народностъ. Сама патриаршията дѣйствуваше въ това време така неблагоуразумно и безразсудно, щото, вмѣсто да успокоява духоветѣ, тя нерѣдко ги още повече раздражаваше. Откато не взимаше въ внимание оплакванията на живущитѣ вънъ отъ Цариградъ Българе противъ ония владици, които бѣха се вече твърдѣ много забѣлежили съ безсмѣстни дѣла, тя нечаянно паскърби съ една несбмисленна постѣпка и цариградскитѣ. Въ недѣля, на 12 юлий 1859 г., българската въ Цариградъ църква не се отвори, защото патриаршеский протосингелъ бѣше аргосалъ нейнитѣ подове по причина, че тѣ веднажъ били опѣли въ българската църква едно дѣте българско, а другъ пѣтъ вѣнчали едно Българче, безъ да присѣтствова при свещеннодѣйствието и гръцкий поцъ отъ енорията имъ. Тая постѣпка на патриаршеский протосингелъ възбуди голѣмо негодование между всичкитѣ ни еднородци въ Цариградъ. Българетѣ иматъ една църква въ Цариградъ и за черкуванье въ нея се събиратъ отъ всичкитѣ махали и краища на голѣмий градъ, но ето гръцкото духовно началство затваря, по една нинджона причина, и тая единственна тѣхна църква въ празничний день, въ който тѣ могатъ да дойдатъ въ нея за черкуванье. Предъ видъ на знамето, което бѣше вече открито развѣла въ това време посредъ Българетѣ латинската пропаганда, като ужъ единственно спасително за тѣхъ при упорството, съ което гръцката патриаршия отблъсваше тѣхнитѣ законни желанья, тая постѣпка бѣше твърдѣ неблагоуразумна. Че реченната пропаганда, която тогава дебнеше всекий удобенъ за цѣльта си случай, искаше да се възползова отъ раздражението, което се произведе между Българетѣ въ Цариградъ отъ неблаго-

разумното аргосване на българскитѣ попове, нейний органъ в. *Българи* не се забави нито минута да покаже това най-ясно. „Гърцитѣ опозорихъ непорочната наша вѣра, се провикна той тутакси слѣдъ този случай. Гърцитѣ обезчестихъ предъ цѣль свѣтъ народното наше име. Гърцитѣ се поругахъ съ народната наша въ Цариградъ църква. Гръцкии патриархъ за да направи кефътъ на единъ фенерски гръцки попъ, аргосва свещеннослужителитѣ Българе на Българската църква. Чухте ли и чувате ли, братя Българе? Горка учасиѣ ни е постигнала. Сега вече става явно за насъ, че самовластието на гръцкото духовенство ни е накарало да испиемъ чашата на гореститѣ и на срамътъ. Гръцкото духовенство, види се, не знае какво трябва за това да се надѣе отъ ожесточението на единъ народъ и за това тѣй безсмисленно се обхожда съ насъ! Подиръ туй варварско и богохулно поведение на гръцкии патриархъ какво остава намъ да сторимъ? Нищо друго освѣнъ да се съберемъ и ние въ църквитѣ си и всенародно да аргосаме и ние гръцкии патриархъ и гръцкитѣ владици и да прекъснемъ отъ сега всеко сношение съ тѣхъ, ако искаме и народността наша да не бѣде тѣй презирана и вѣроисповѣданието наше ненарушавано¹⁾ . . . Въ аргосването на бълг. попове има едно обезчестене. Нашитѣ Българе сж длъжни да зематъ, безъ да се мажатъ, приличнитѣ мѣрки и средства, за да не приематъ нови обезчестевания, за да излѣзятъ отъ срамното си робство. Кои сж прочее тия средства? Тѣ не сж многочислени. На кжсо само едно средство има. Това средство е лесно. Нашитѣ Българе го познаватъ. Оняя, които не го познаватъ, ще го открихъ безъ мѣка. Прочее ние не ще говоримъ за него. Ние оставяме грижата на нашитѣ бащи, на нашитѣ исторически наметници да говорятъ на всекиго отъ нашитѣ съотечественици²⁾“.

По шастие, обаче, всичкитѣ старания на пропагандата да се възползова отъ раздражението, което тя така искусно разпалваше помежду Българетѣ поради тая случка, останалхъ суетни. Благоразумието нави, толковъ повече, че и патриархътъ, посвѣтванъ и свѣстенъ во време, побърза тозпакъ да осжди постжиката на протосингелътъ си и да обевн на владиката на Българската църква, че нейнитѣ попове ще мо-

¹⁾ Глед. вѣстникъ *Българи* брой 19 отъ 1859 год.

²⁾ Глед. извънред. листъ на *Българи* отъ 13 юли 1859.

гхтѣ за напредѣ свободно да извършватъ всичкитѣ треба, както е било и до тогава. Нашитѣ съотечественници въ Цариградѣ не направиха по този поводъ нищо повече освѣнъ да подадхтѣ на Портата прошение, въ което молиха „да се подарятъ и на Българетѣ правдини, съ които се наслаждаватъ другитѣ християнски народи, находещи се подъ властѣта на султанѣтъ, та да се дигне посредството на грѣцката патриаршия помежду В. Порта и вѣрноподадний българскій народъ, и за това да се даде на настоятелѣтъ на българската църква единъ особенъ печатъ и да се приематъ отъ Портата неговитѣ представления.“³⁾

Немаловажно бѣше въ това критическо време да навива така благоразумието помежду цариградскитѣ Българе, защото гласѣтъ имъ се слушаше и отъ външнитѣ Българе. Слѣдъ Кримската война Българетѣ въ Цариградѣ придобиха малко по малко първенство надъ всичкитѣ си по вънъ съотечественници. Скоро подиръ неж нѣкои отъ тѣхъ се оказаха позабогатѣли и извѣстни както на нѣкои отъ турскитѣ велможи, така и на нѣкои отъ по-първитѣ лица помежду Гърцитѣ, вслѣдствие на което тѣ бѣха придобили влияние помежду всичкитѣ ни съотечественници въ Цариградѣ и вънъ отъ него. Съ влиянието и богатството си тия Българе незамѣтно образоваха въ Цариградѣ единъ новъ за българщината центръ, около който хваняха да се групиратъ полегка легка и интеллигентни сили, и ето въ 1857 година въ столицата на империята се основава подъ название „Българска Книжнина“ едно българско книжовно дружество, което въ слѣдующата година почна да издава едно периодическо списание подъ название *Български Книжници*. Българската Книжнина съ нейното периодическо списание още повече обърна погледитѣ на външнитѣ Българе къмъ съотечественницитѣ имъ въ Цариградѣ, и Цариградската българска община станна твърдѣ скоро първа помежду всичкитѣ други български общини. Последнитѣ приемаха съ довѣрие всичкитѣ нейни извѣстия, слушаха нейнитѣ съвѣти и безбоязненно слѣдваха нейний примѣръ. Цариградската община бѣше за тѣхъ ръководеща въ всичко. Българската Книжнина, която изникна въ нейнитѣ нѣдра и се наскоро слѣ съ неж, даде на Цариградската община удобно средство да за-

³⁾ Глед. в. *България* брой 22 отъ 1859 год.

върже по-правилни сношения съ всичкитѣ български общини и да ги кръпи около себе си. *Българскитѣ Книжници* се припознаха за нейнѣ органѣ. Онова, което се казваше въ тѣхъ, се считаше казано отъ страна на Българската цариградска община. Да стане така последната ръководеща за другитѣ общини повлия и мисълта, че Цариградъ има най-голѣмото право и най-голѣмитѣ преимущества да бѣде центръ за всичкитѣ Българе, както бѣше и за другитѣ християнски народи въ империята. Тази мисль, като истичаше отъ самото положение на работитѣ, завчасъ се припозна и пригърна отъ всичкитѣ ни съотечественици. Въ Цариградъ, като столица на империята, се устранивахъ най-лесно всичкитѣ трудности, които изниквахъ въ провинцията по нераобразеността и своеволието на управителитѣ. Слѣдетнитѣ и клеветитѣ, които можехъ да сплватъ всеко добро и народополезно дѣло въ единъ кой годѣ областенъ центръ, се удобно лѣсвахъ въ столицата. Но въ Турската империя, гдѣто народитѣ се распознаватъ по религията, която исповѣдватъ, и гдѣто тѣ упражняватъ народнитѣ си правдини подѣ религиозенъ видъ, първо условие за образованието на единъ народенъ центръ бѣше издиганieto на една видна народна църква. По църквата имаше да се види народътъ, и около църквата имаше да се проеява неговътъ народенъ животъ. Българската църква въ Цариградъ бѣше наистинна църква, въ която се черкувахъ живущитѣ въ Цариградъ Българе и която представеше вече Българскій народъ въ столицата. За това тя требваше да се приведе въ положение, щото не само да внушава на чужденцитѣ уважително понятие за българскій народъ, но и въ самий този потъпканъ и забравенъ народъ да въбуди самоуважение и народна гордостъ. Мисълта прочее да се построи вмѣсто тогашната домова църква единъ великолѣпенъ храмъ бѣше естествена и се налагаше всекому позелително. Съобразно съ това високо назначение на българската въ Цариградъ църква, вече въ крайтъ на 1858 година при неж се намираще, като предстоятель и архиерей, Иларионъ Стояновичъ. Слѣдъ освобождението си отъ заточение въ 1849 г. Иларионъ бѣше занелъ длъжността на светогорскій епитропъ въ Цариградъ и въ тая длъжностъ не само блистателно оправда доврѣието, съ което бѣхъ го почели светогорскитѣ отци, но придоби уважение и въ самата патриаршия. Като виждахъ

това, Цариградскитѣ Българе пожелаха да го иматъ за архiereй при народната бълг. църква и молиха патриаршията да изпълни това имъ желание. Молбата имъ се подкрѣпи също и отъ князя Стефана Богориди, и Иларионъ Стояновичъ биде ржкоположенъ¹⁾ за архiereй предстоителъ на българската въ Цариградъ църква, подъ название Макариополский, на 5 октомврий 1858 година. Почти въ същото време бѣше полученъ фирманъ и за построяването на новий храмъ, и мотивата бѣше вече се ударила за раскопване мѣсто за основанията му. Презъ лѣтото на слѣдующата 1859 година работата се залови съ най-голѣмо оживение въ надѣжда, че отъ всекадѣ, гдѣто има Българе, ще пристигне надлежната помощъ. Патриархътъ, по молба на ефорията, която се избра отъ общината да ржководи дѣлото за въздигането храмътъ, прикани съ окръжно всичкитѣ митрополити да съдѣйствуватъ за събирането помощи. Едно въззвание отъ страна на самата ефория къмъ всичкитѣ Българе туреше на видъ важността на тая църква за бдущето развитие и напредкътъ на българската народностъ. Въ очакване на щедри помощи отъ всекадѣ, на 25 октомврий се заложил торжественно и основний камѣкъ. Свещенний обредъ на залагането извършил самъ Вселенский патриархъ Кирилъ въ присѣствието на патриарситѣ, Александрийский Каллиника, Антиохийский Иеротея и Иерусалимский Кирилла, на руский посланикъ Князя Лобанова и на представителятъ на Сърбия Милана Петровиича. Гръцкий посланикъ бѣше също пригласенъ, но пристигналъ слѣдъ обредътъ. Основний камѣкъ положи князь Николай Конаки Богориди, синътъ на князя Стефана Богориди, който бѣ, както вече упоменяхме, исходатайствувалъ позволенieto за построеването на българский храмъ въ Цариградъ и бѣ подарилъ за това домътъ си, но който бѣше вече починалъ малко нѣщо преди настоящето празднество. Торжественността, съ която бѣше заложенъ основний камѣкъ, присѣствието на първитѣ иерарси на Въсточната Църква и на представителятъ на православнитѣ държави сочеха на всичкий свѣтъ голѣмото значение на въздиганната църква.²⁾

¹⁾ Достояно е за забѣляване, че патриаршията, преди да даде съгласието си за ржкоположението Илариона въ архiereйски санъ, го обвърза съ расписка, че не ще никога да иска епархия. Толкозъ по онова време тя бѣше още далечъ отъ мисълта, че трябва да задоволи Българетѣ съ нѣкомъ устжики.

²⁾ Глед. *Царигр. Вѣстникъ* отъ 18 октомвр. 1858. — *Български Книжници* за октомврий 1859.

Когато така се залагаше основата на български въ Цариградъ храмъ въ присъствието и съ благословението на четиретъ вѣсточни патриарси, никой отъ присъстващитъ не мислеше, че около това самото мѣсто, гдѣто така еднодушно възнасехъ молитва къмъ Бога именититъ архипастири заедно съ българското духовенство и съ Българскій народъ, имаше слѣдъ шесть мѣсеца да набухне пълненъ разрывъ между този народъ и първенстващата отъ четиретъ вѣсточни Църкви и че ще се нанесе тежъкъ ударъ на единството, въ което той до сега се е намиралъ съ нея. Но събитията вървехъ напредъ неестественно бърже. Тѣ не бѣхъ и въ ржцѣтъ на Българетъ. Исконний врагъ на Православната Църква се вмѣкна помежду Българетъ и ги дълбаеше ежедневно за да ги тикне въ единъ път, по който да се отлжчатъ за всекога отъ нея. Римската пропаганда, която, споредъ както вече казахме, требваше да се ползова отъ благоприятнитъ обстоятелства, които създаде за нея Кримската война, не се забави наистинна нито най-малко да се расположи за усилено дѣйствие помежду Българетъ. Тя имаше вече приготвени за цѣльта си дѣйци измежду самитъ Българи. Въ училището, което бѣхъ основали Лазариститъ въ цариградското предмѣстие Бебекъ, бѣхъ замамени още преди Кримската война нѣкои Българчета, които лесно се надъхахъ тамъ въ полза на католицизмътъ и послѣ станяхъ най-усърдни дѣйци на пропагандата между съотечественницитъ си. За да не даде подозрѣние на Българетъ съ прямото си появяние помежду тѣхъ, пропагандата скрои планъ, щото вмѣсто нея да заговорятъ и заработятъ приготвенитъ отъ нея Българи, като че отъ само себе си, по доброжелателство къмъ съотечественницитъ си и по чистъ патриотизмъ. Съ тая цѣль тя основа вѣстникъ *Българи*, въ който съ устата на Българинътъ Драганъ Цанковъ говорехъ на народътъ самитъ миссионери на пищашки. Послѣднитъ ако и да налѣзохъ да говорятъ като ужъ патриоти Българи и като предани на Православната Църква христие, но още отъ първитъ броеве на листътъ си ясно показвахъ шарѣтъ (боята) си. Още отъ първитъ нѣмъ порицания противъ гръцкото духовенство се видѣ, че въ тѣхнитъ лица говорятъ не просто възмутени отъ поведението на високото гръцко духовенство православни Българи, а закоренили католици и явни врагове на Православната Църква.

Като искусни стратегици, папишанските калугери не нападаха пряко изведнажъ Православната Църква. Тѣ отпърво забикалеахъ отдалечъ, за да дойдатъ до главния пунктъ, който имаха предъ очи. Тѣ не искаахъ изведнажъ да се явятъ предъ народътъ, като явни проповѣдници на католицизмътъ, защото бѣха увѣрени, че съ това ще му произведатъ лошо впечатление и ще го отвъртнатъ изведнажъ отъ тѣхъ си. Тѣ намираахъ за по-добръ да приготвятъ пактъ къмъ това съ откриваванье и порицание всичкото грѣцко духовенство презъ всичкитѣ времена, стари и нови, съ представянье Гърцитѣ и всичко, щото е грѣцко въ неблагоприятенъ видъ. Тѣ казваахъ, че и въ старо и въ ново време Гърцитѣ сѫ сѣли само безнравственностъ, басни и суевѣрие, дѣли и ереси и препоръчваахъ да се изхвърли язикътъ имъ изъ училищата и да се въведе вмѣсто него латинскій, като обладаващъ ужъ несравнено по-добра, по-нравствена и по-голяма литература. Тѣ утвърждаваахъ, че цариградскитѣ патриарси не само нѣматъ никаква каноническа властъ надъ Българетѣ, но и сами не сѫ канонически патриарси, че тѣ често падали въ ереси, и въ истото време показваахъ, че напротивъ нашата се е всекога почиталъ като първъ иерархъ и началникъ на всичката Църква, че той е всекога държалъ истинното учение и необличавалъ ереситѣ, въ които почти всекога падали Цариградскитѣ патриарси.

Но не сѫ само Гърцитѣ православни. Россия, къмъ която всекога сѫ били обърнати очитѣ на Българетѣ, исповѣдава такоже Православната Вѣра. Поради това издателитѣ на *България* требаше да хвърлятъ по-лека легка мракъ и върху Россия, върху нейнитѣ стремления и нейний духъ, върху нейната Църква и нейната цивилизация. Тѣ препоръчваахъ даже да се не учи русскій язикъ, защото съ него се развалялъ българскій. Вмѣсто рускій язикъ требало да се учи французскій и на този послѣдний язикъ да се даде предпочтение предъ всичкитѣ други европейски язици. Естествено бѣше този враждебенъ на Православието и на славенството духъ да възбуди реакция въ средата на Българскій народъ, отъ толкова вѣкове свързанъ съ православната Вѣсточна Църква и искрено преданъ на Россия. Срѣщу издателитѣ на в. *България* и прокарваната отъ тѣхъ посока се обявихъ гласно въ печатътъ освѣтъ редакторитѣ на издава-

шитѣ се тогава въ Цариградъ периодически списания, Гаврила Кръстевича и Алекс. Екзарха такожде и нѣкои отъ гавашнитѣ учители, каквото Т. Стояновъ-Бурмовъ отъ Габрово, Боте Петковъ отъ Калоферъ и други. Т. Ст. Бурмовъ откри противъ в. „България“ редовна полемика. Редакторитѣ и учителитѣ, които така изобличавахъ вредната за народътъ и противна на Православната Църква посока на вѣстникъ *България*, станяхъ предметъ на най-жълчни нападения отъ страна на папещански органъ. Тѣмъ имъ се нанисахъ най-безцеремонно не само всекакво лично оскърбление и докачание, но нерѣдко тѣ се представехъ, подъ название московити и панслависти, за подозрителни предъ правителството люди. Нѣкои отъ тия защитници на отечественната Вѣра, се принудихъ да мълчатъ само и само да не ставатъ вече предметъ на безсрамно гавренъе и присмиванъе и да не си навлекатъ на главата нѣкое зло отъ страна на правителството, предъ което ги клеветеше в. *България*. Само единъ Бурмовъ продължи да се бори до край съ органътъ на пропагандата.

Порицанията срещу Вѣсточната Църква, съединени съ похвали за Римската и за нейнитѣ представители, намѣрихъ ненадѣйно съчувственъ отзивъ въ единъ малонзвѣстенъ до тогава кжтъ на Македония. Този кжтъ бѣше мѣстички градъ Кукушъ, или Кължъчъ, (по Турски Хавретъ-Хиссаръ), на който жителитѣ сж почти всички Българе. Въ този градецъ, благодарение на старанията и патриотизмътъ на учителитѣ му, Димитрия Миладиновъ и Ксенофонта Жинзифовъ, българското чувство се пробуди по-рано отъ колкото въ много по-голѣми градове въ Македония. ¹⁾ Въ началото на 1858 г. въ училището и църквитѣ на градъ Кукушъ се употребяваше вече въпреки противението на Полянскій владика, Мелетия, ²⁾ българскій язикъ. Между това жителитѣ на Полянската епархия, между които Кукушанетѣ заемахъ по-предне мѣсто, бѣхъ отдавна недоволни отъ епископътъ си Мелетия и нееднократно бѣхъ се оплаквали отъ него предъ митрополитътъ му и предъ Великата Църква. Въ разстояние на единадесетъ години, презъ които Мелетий е стоелъ на полянското епископско сѣдалище, тѣ три пати ходатайствovali

¹⁾ Глед. *Бал. Книжница* за май 1858 год.

²⁾ Полянскій владика е епископъ подчиненъ на Солунскій митрополитъ и носи названието си отъ градецътъ Поляна или по турски Довранъ.

за промѣнението му, но не се послушвали. Въ началото на 1859 г. епархията, и особено Кукушъ, отново се подигна съ оплаквания противъ него. Солунскій митрополитъ Неофитъ, този сѣщій, който бѣше преди малко митрополитъ въ Търново, испрати въ Кукушъ екзарси да направятъ потребното дознание върху жалобитъ и обвиненията сръщу Мелетия. Екзарситъ намѣрихъ, че оплакванията на паствата сръщу пастирътъ сѣ справедливи. Митрополитътъ отне отъ недостойний епископъ епархията, но намѣсто да ѝ предаде на единъ отъ тримата кандидати Българе, споредъ както го бѣхъ молили жителитъ и споредъ както той имъ обѣщавалъ, той ѝ повѣри пакъ на единъ Гръкъ, който му билъ заплатилъ за това огромна сума. Непослѣдението обѣщанието отъ митрополитътъ направи силно впечатлѣние въ всичката епархия, а особено между Кукушанетъ. Кукушъ е градецъ, който отстои отъ Солунъ не повече отъ шесть часа, а въ послѣдний този градъ има миссия папска отъ калугери лаваристи, има и французскій консулъ. Кукушанетъ, като ходили въ Солунъ да се оплакватъ отъ владиката си, били насочени да се запознаятъ съ тамошнитъ агенти на католическата пропаганда. Тѣмъ имъ се пришепнало още, че слѣдъ като останахъ така излѣгани въ надѣждитъ си да добиѣтъ слѣдъ Гъркътъ Мелетия епископъ Българинъ, тѣ ще изиграятъ една много добра игра на митрополитътъ и ще сполучатъ изпълнението на желанието си, ако чрезъ посредството на католическата миссия въ Солунъ се обърнатъ до папата и поискатъ отъ него рѣкоположеніето на единъ владика за епархията си. Кукушанетъ, кои отъ невѣжество, кои отъ слабо благочестіе и озлобение противъ гръцкото духовно началство, пригърнали лесно тая мисль, толкова повече, че агентитъ на пропагандата имъ обѣщали алатни планини отъ обращението до папата. Послѣднитъ ги увѣрили, че въ градътъ имъ ще се отворятъ добръ наредени училища за дѣцата и отъ двата пола, че тѣ ще иматъ покровителството на Франция, като французски подданици, и че това всичко ще добиѣтъ съ едно само припознаване главенството на папата, защото въ църквитъ имъ ще се чете и служи, както се е чело и служило досега и както се служи въ всичкитъ други православни църкви. Че такива обѣщания сѣ давали на Кукушанетъ отъ страна на пропагандата, се вижда отъ прошеніето до папата, което имъ били приготвили

на французски езикъ нейните агенти и което Кукушанетъ подписали и подпечатали. Пропагандата се стараше да стане посталката на Кукушанетъ въ такива условия, щото по нея да се поведатъ лесно и другитъ Българе. Съ тая цѣль и прошеннето, което се представи за подписъ на Кукушанетъ, бѣ съставено въ такива термини, щото да се вижда като че ония, които сж го подписали, нищо друго не сж направили освѣтъ че сж отблъснали гръцкото духовенство, като нечистиво и пагубно, и припознали папата, като върховенъ началникъ на Църквата. Не само кукушкитъ Българе, но и други християне въ тѣхното положение, на които не сж извѣстни хитроститъ на папскитъ мисионери, не би се подвоумили да подпишътъ прошение, съставено въ такъва примажлива форма. Това се ясно вижда отъ текстътъ му, който е слѣдний: „Ние долуподписаннитъ, жители на епархията Поляна, съ наше голѣмо неудоволствие, съ глѣбоко и неизразимо сърдечно стѣснение сме принудени да исповѣдаме предъ цѣль свѣтъ, че нашата Вѣсточна Православна Църква достигнала е днесъ въ такова едно достопащевно положение, което не може да се опише. И толкова по-глѣбока е нашата горестъ и душевно потресение, че ние доказваме, че злото навн нашето търпѣние. Уви, ония които бѣхж длъжни да сж свѣтлината и истинникътъ на всека християнска добродѣтель, сирѣчь нашитъ първи пастори и църковни началници, нареченнитъ сирѣчь наши архиепископи, тѣпчжтъ съ крака законитъ и таинствата на Църквата. И ония, които сж посвоили църковнитъ имоти, сж нѣколко лица облечени съ свещенически характеръ, истина, но които нѣматъ нито вѣра, нито съвѣсть, нито характеръ, чловѣци властолюбиви, честолюбиви, впадени въ сребролюбие и които за интересъ ще направжтъ всекакъвъ видъ лошавини. Като патриаршеский Цариградский синодъ състои отъ такива лица, само посебе си се разумѣва, че и по епархиятъ се пращатъ епископи въ всичко подобни на тия, които ги пращатъ, и нимъ они продаватъ епархиятъ за голѣма цѣна. Цѣльта на тия епископи не е да учатъ стадото христово, нито да се грижатъ за неговитъ духовни нужди, но единствено да събиратъ пари законно и незаконно и да ги пращатъ въ Фенеръ на гръцката патриаршия и на своитъ покровители. Отъ нихъ народътъ не само не получава никаква духовна полза, но още има голѣма вреда веществена и нравствена

и голѣмъ съблазнъ отъ нѣхното распутно и немонашеско житие. Съ една дума такива епископи сѣ една тежина и една скръбна рана за стадото Христово. Особно тѣрпи отъ това развратно грѣцко духовенство нашия Българскій народъ, защото той нѣма злоба въ сърдцето си и се страхува отъ Бога, а като грѣцкото духовенство знае това, то злоупотребава съ простодушието и откровенността на този народъ. Единъ отъ най-прочутитѣ въ своето распутно и развратно житие е и нашѣтъ досегашенъ епископъ, Мелетий. Единадесетъ години има откакъ той епископствова, или по-добрѣ да речемъ, неистовствова въ нашата епархия, като бѣсенъ вълкъ въ овче стадо. Нѣма грѣхъ, нѣма беззаконие, което той явно или тайно да не е сторилъ. И кой може да опише мераскитѣ дѣла на това духовно лице, дѣла, съ които мерзостно е хвърлилъ въ умраза истиниската Вѣра и високий ѣ характеръ предъ всичкий свѣтъ? Кой може да искаже неговитѣ лоши обичаи, неговитѣ насилия и неговитѣ грабителства? Колко семейства той съвършено разори, като прави злото съ хиляди средства. Три пѣти ние се оплаквахме на Църквата противъ този вълкъ въ овча кожа, но она не щеше никакъ да ни слуша. Напразно ние ѣ представехме всичкий вредъ, който произходи отъ единъ такъвъ пастирь, напразно ние се мъчихме да разбудимъ най-малката християнска ревностъ и съчувствие въ сърдцата на върховното църковно правителство. То слушаше нашитѣ кървави жалби съ велико хладнокрѣвие. Тогавъ ние, за да можемъ да съхранимъ Вѣрата си цѣла и неповредима, както сме ѣ приели отъ предцитѣ си и да запазимъ себе си отъ развратното тоу грѣцко духовенство, твърдо рѣшихме да го оставимъ и да се обърнемъ до негово светѣйшество, папа Пий IX, и да го признаемъ него и неговитѣ наслѣдници по апостолското сѣдалище за духовенъ началникъ надъ насъ, по слѣдний начинъ: 1) ние приемаме съпричастieto на сѣдалището на св. Петра, върху което Исусъ Христосъ основа Църквата си, на което е върховно сѣдналъ Пий IX и управлява тая истата Църква Христова. Въ истото време ние истинно вѣрваме, че Пий IX е истинний наслѣдникъ на свети Петра и вѣрваме нашата Вѣсточна Църква такава, каквато сме ѣ приели отъ светитѣ Отци и отъ светитѣ Веселенски Събори¹⁾. 2) Ние жѣлаемъ

¹⁾ Тия изражения сѣ намислени така, за да може да се разумѣе, че подписаннитѣ на прошенieto вѣрватъ въ всичко, както учи Римската Църква, безъ да подозрѣватъ сами, че казватъ подобно нѣщо.

и слѣдователно молимъ Пия IX да не се направи никакво измѣнение въ обредитѣ (обичаи, тържества и Богослужение) църковни, въ преподаването на таинствата, въ състоянието на нашитѣ свещенници и въ езикътъ, по който ще ставатъ църковнитѣ молитви между насъ, който езикъ е старий българскій или славенскій езикъ. 3) Нашата епархия ще се вѣври на единъ архиепископъ, избранъ по нашитѣ общи желанія, на което избиране ще помолимъ Пия IX да даде своето одобрение. 4) Архиепископътъ и духовенството, които ще управляватъ епархията и еноритѣ, трябва да сж всички Българе подъ заповѣдта и покровителството на Пия IX и на наслѣдниците му. 5) Училищата трябва да сж подъ управлението и грижитѣ на архиепископътъ и на епитропитѣ. Българскій езикъ съ народнитѣ си букви ще бѣде всекога главний езикъ и основата на учението на юношеството. Учителитѣ ще се избиратъ отъ архиепископътъ и народътъ. Подъ тоя начинъ молиме ние негово светѣйшество Пия IX да ни приеме въ стадото си и подъ крилата си. Такова е съединението, което искаме съ апостолското сѣдалище, за да можътъ и другитѣ наши съотечественници да ни подражажтъ и да излѣзатъ отъ подъ властѣта на безредното и безсвѣстно грѣцко духовенство. Дано Богъ тъй да може да се прослави отъ насъ и отъ всичкитѣ други Българе. Най-послѣ ние молимъ негово светѣйшество Пия IX да пригласи за наша полза французкото правителство да ни защитава при изрядний нашъ самодържець Абдулъ Меджида противъ всеко несправедно притѣснение и гонение, което зломисленното и безсвѣстно грѣцко духовенство може да дигне противъ насъ. Най-сетнѣ като сме увѣрени, че нашитѣ покорни молби ще се услишатъ, ние подписваме съ всичко почитание. 12 юлий 1859 г., въ Кукушъ.¹⁾

Прошението, както вижда читателътъ, носи дата 12 юлий, а слухътъ за подаванетоъ му се разгласи чакъ въ началото на септемврий. Първото извѣстие за постѣпката на Кукушанетѣ се даде въ дописка изъ Солунъ до французскій вѣстникъ *Presse d'Orient*, която тутакси се обнародва и въ вѣстникъ *Българи*. Споредъ тая дописка, прошението до папата се подало въ крайтъ на августъ чрезъ началникътъ на лазариститѣ въ Солунъ, Тюррока. Послѣдний, щомъ приелъ про-

¹⁾ Това прошение е напечатано въ *с. Българи* отъ 12 септ. 1859 броя 25.

шението, отишълъ въ Кукушъ за да влѣе въ сѣщение съ новата паства на папата и да направи тамъ потребнитѣ распоряжания за устройството ѝ. Ако прошеніето и да носи дата 12 юлій, а Тюррокъ е отишълъ въ Кукушъ въ крайтъ на августъ, треба да се предположи, че на 12 юлій ще е било направено само едно съглашение между миссията въ Солунъ и водачитѣ на Кукушанетѣ, което е било неспроведено въ Римъ за одобрение, а прошеніето се е дѣйствително подало съ всичкитѣ формалности въ крайтъ на августъ, когато е било пристигнало въ Солунъ извѣстие, че папата е съгласенъ да приеме Кукушанетѣ съ условията, които сж му били испратени отъ агентитѣ на пропагандата и препорѣчени, като най-сгодни за да се помагятъ Българетѣ да влѣзатъ въ Католическата Църква.

Обръщанието на Кукушанетѣ до папата произведе силно впечатлѣние посредъ православното общество въ Цариградъ. Млвехъ се впрочемъ и истинно безпокоехъ ония преимущественно людѣ, които разбирахъ опасността и които всекога сж имали при сърдце интереситѣ на Православието. Огнѣтъ бѣше запаленъ и можеше да обхване всичкиа България, ако се не вземехъ во време мѣрки за угасването му. Но кой можеше да убѣди Кукушанетѣ да се отвърнатъ отъ това, щото бѣхъ направили? Тая обезанность лежеше, разбира се, най-първо на Солунскій митрополитъ, но той бѣше изгубилъ отдавна довѣрието на всичката Полянска паства. При това той не само не можеше самъ да говори на езикътъ ѝ, но и въ всичката му митрополийска областъ не се намираше духовно лице, способно да повлияе съ езикътъ и съ характерътъ си върху заблуденнитѣ и раздраженитѣ жители на Полянската епархия. Нѣмаше таквъо лице и въ всякий сонмъ на окрестнитѣ митрополити, нѣмаше го и помежду всичкитѣ грѣцки епископи. Българетѣ не вѣрвахъ вече нито на единъ Гръкъ. По щастіе при българската църква въ Цариградъ се намираше вече достоуважавано и способно за тая миссия духовно лице изъ самитѣ Българе, което патриаршията бѣше облекла, ако и не охотно, преди година съ архиерейскій санъ. Това лице бѣше, както се сѣща читателътъ, титулярний епископъ при реченната църква Иларионъ Макариополскій. Той само можеше, като родолюбивъ Българинъ и достоуважаванъ владика, да има успѣхъ помежду озлобенитѣ отъ грѣцкото духовенство кукуш-

ски Българе. Патриаршията прибръза прочее да потърси неговия услуги и да го испроводи по-скоро въ Кукушъ. Като научаватъ това, агентитѣ на пропагандата въ Цариградъ взематъ и тѣ отъ своя страна потребнитѣ мѣрки, за да се даде отпоръ на патриаршески пратеникъ. Съ тая цѣль отива въ Кукушъ самъ главнии началникъ на лазариститѣ, Боре. Преосвещенни Иларионъ могълъ да стигне въ Кукушъ само петнадесетъ минути преди папски агентъ. И двамата пратеници тутакси се уловили съ ревностъ за дѣлото, за което бѣхъ отишли въ градецътъ. Преосвещенни Иларионъ не се забавилъ да обесни на всичкитѣ по-първи тамъ Българе, какво ще каже обращението имъ до папата и какви послѣдствия може то да има. Кукушанетѣ му разказали за свое оправдание премного лошавини, които видѣли отъ гръцкитѣ владици и упорството, съ което бѣ отблъсвала патриаршията тѣхното справедливо желание, да иматъ Българинъ родомъ и достоенъ архiereй. Тѣ казали най-послѣ, че сж готови да се отвърнатъ отъ папата, ако Великата Църква имъ испроводи такъвъ архiereй и именно оногоя, когото тѣ и бѣхъ вече искали, т. е. архимандритъ Партения, който бѣше свършилъ курсъ въ Московската духовна академия и който въ това време бѣше учителъ въ българското на Фенеръ училище. Преосвещенни Иларионъ увѣрилъ Кукушанетѣ, че се надѣе да може това имъ желание да се изпълни, и тутакси писва въ Цариградъ, че, за да се отречатъ Кукушанетѣ отъ папата и удържатъ въ Православната Църква, необходимо е да се даде удовлетворение на предишната имъ просба, да иматъ за епископъ архимандритъ Партения. Колкото и да не бѣше по волята на патриархътъ и на старцитѣ (герондитѣ) въ Фенеръ да ржкоположатъ за Полянскій епископъ архимандритъ Партения, който не бѣше тѣмъ свой чловѣкъ, макаръ и да бѣше учителствувалъ въ патриаршеската семинария на островъ Халки, тѣ не можехъ другояче да сторятъ. Архимандритътъ Партений, като въспитанникъ на Московската духовна академия, бѣше извѣстенъ отъ добра страна и на руското посолство. Поради това послѣдното не се забави да настоя да се ржкоположи той, по-скоро за Полянскій епископъ и да се испроводи часъ по-напредъ въ Кукушъ. Патриаршията нѣмаше какво да върази, толкозъ повече че архимандритътъ ако и патриотъ Българинъ, владѣеше добръ гръцкый езикъ и, като бившии учителъ на славенскый езикъ въ Халкин-

ската семинария, бѣше лице извѣстно и испытано. Партений биде ръкоположенъ на 29 октомврий въ патриаршеекий храмъ и подиръ два дни заминахъ за Кукушъ, гдѣто пристигнахъ на 14 ноемврий. Макарь че въ Кукушъ бѣхъ навѣтали вече доста католически калугери и калугерки, но дѣлото на пропагандата, успѣшно сѣхвано отъ преосвещ. Илариона, който, за да бди върху интригитѣ на папскитѣ калугери, стоя тамъ до крайтъ на октомврий, се съвършено парализова, слѣдъ като пристигна тамъ желанный отъ жителитѣ Българинъ епископъ. Агентитѣ на пропагандата, като виждахъ, че се осуетяватъ надѣждитѣ, които тѣ свървахъ съ постѣпката на Кукушанетѣ, разгласихъ два дни слѣдъ ръкоположението на Партения, че послѣдний билъ пръвъ подалъ на Кукушанетѣ мисль да се обърнатъ до папата; че той билъ на два пати съчинявалъ прошениято, което Кукушанетѣ испратили до папата,¹⁾ но тия извѣстия съ нищо се не доказахъ и могахъ слѣдователно да се гледатъ като чиста клевета срѣщу преосвещенний Партения. Латинската пропаганда, както е правила и другадѣ, прибѣгваше и помежду насъ Българетѣ къмъ всекакви интриги, за да сполучи цѣльта си. Правилото: цѣльта оправдава средството, се прилагаше отъ нежъ неизмѣнно и въ България. Партений се намѣри отпослѣ въ много пѣ-трудно положение, откаквото бѣше предъ ръкоположението му за Полянскій епископъ, но никога не подаде поводъ да се помисли, че той е склоненъ на уния съ Римската Църква.

Планътъ на пропагандата не се постигна. Виѣсто папски архиепископъ, подъ властѣта на когото по легка легка да дойдатъ всичкитѣ Българе, въ Кукушъ се настани за православенъ епископъ лице, което желяехъ жителитѣ му, и за унията съ Римската Църква тамъ вече не ставаше дума. Но прижѣртѣ бѣше вече даденъ, опитътъ направенъ. Ползующи се отъ станжлото, пропагандата пое открито да проповѣдва чрезъ вѣстникътъ си унията и да доказва нейното удобно осъщественье. При неустѣпчивостѣта на гръцкото църковно началство при раздражението на умоветѣ помежду Българетѣ, което искусно поддържахъ агентитѣ на папството и за което давахъ обилна пища постѣпкитѣ на гръцкитѣ владыци, прижѣртѣ на Кукушанетѣ можеше лесно да намѣри подражатели.

¹⁾ Гл. бр. 32 на в. *България* (23 окт. 1859).

Истина, че нѣкои отъ тогавашнитѣ наши публицисти и защитници на Православието, на брой единъ двама и особено единѣтъ отъ тѣхъ (Бурмовъ), неуморно отражаваха всичкитѣ удари на пропагандата и раскриваха всичкитѣ нейни лукавства и интриги, колкото безстыдно и да ги клеветеше и позореше тя, но опасността бѣше все пакъ голѣма, толкозъ повече, че мнозина отъ нашитѣ учители предпочетоха да си мълчатъ, за да не паднатъ въ устата на издателитѣ на папскитѣ органъ, а други пъкъ имъ се подмилкваха и даже имъ искаваха пълно съчувствие. Повърхното и недостаточното образование, което имаха новечето отъ нашитѣ учители, ги правеше неспособни да си съставятъ вѣрно понятие за цѣлитѣ на пропагандата и да оцѣнятъ послѣдствитѣ на унията, която се проповѣдаваше въ България. Недоученната младежъ, при такъвъ съблазнителенъ примѣръ отъ страна на учителитѣ, се възхищаваше отъ новата проповѣдь, като отъ нѣщо съвременно, напредничаво и патриотическо. При слабото си религиозно възпитание, тя не само не се възмущаваше отъ всекидневнитѣ нападки и оскорбения които правеше в. *България* на Православната Църква, но намираше едно удоволствие да ги чете, като ржкоплещеше на издателитѣ му. Повечето отъ учителитѣ и отъ младитѣ бѣха увѣрени, че идеята за унията съ Римската Църква е патриотическа идея и заключава глѣбокъ политическия смисълъ, и отъ душа се смѣеха на всички, които ѝ осаждаха, като на ржждявали и исфирявали глави. Ако при това настроеніе на повечето отъ учителитѣ и младитѣ. България имаше тогава настоящето устройство, при което така малко може да се чува гласътъ на благоразумието и на опитността, новечето отъ българскитѣ мѣста щеха да се поуниятъ още въ 1859 година. По щастіе, тогива по-старитѣ и по-опитнитѣ не бѣха още испуснали юдитѣ и не можеха да ги испуснатъ при редѣтъ, при правилата, до които се придѣржаше Турското правителство. Послѣдното, когато желаше да узнае мнѣнието и расположенията на населениата или кога искаше да имъ внуши нѣкои наставления и съвѣти или да имъ направи нѣкое предложение, не се обръщаше къмъ народнитѣ маси; въ такива случаи то диреше всекога по-първитѣ, по-личнитѣ и по-почтеннитѣ хора. Вслѣдствие на това, по-първий классъ хора, каквито бѣха всичкитѣ по-заможни и по-степенни людѣе, упражняваха пълно влияние въ народѣтъ. Съ тѣхъ се съглася-

вах и всичкитѣ свещеници и всичкитѣ по-опитни и по-стари хора. Въ тоя класъ хора религията, преданията, вѣковнитѣ тежнениа на народътъ имахъ голѣмъ корень и съхранявахъ всячката си важность. Благодарение на това щастливо обстоятелство, усилията на латинската пропаганда да отлѣчи нѣкои български епархии отъ Вѣсточната Православна Църква, отъ Вѣсточното славенство, за да ги вкара въ турско-латинската орбита противъ Россия и да распокаса по религията Българскій народъ, се въплъно осуетиха. На распрята съ Гърцитѣ се даде чисто-народно насочване. Българетѣ требваше да се домогватъ да получатъ правдини по църковно-народното управление не подъ ново име и вѣроисповѣданіе, а подъ онова сѣщото, което бѣше имъ дала историята, т. е. като Българе православни, а не като Българе католици или унииати. Таково насочване, въ противоположность съ западно-католишкото, бѣше не само съгласно съ народното честолюбие, съ народната гордость и честь, но ѝ се налаганіе повелително отъ добръ разбранный народенъ интересъ. То предовардеше България отъ распокажанье, усиляше народното чувство и обезпечаваше нейната цѣлостъ при распадението на Турция.

Пропагандата, естествено, не изгуби надѣждитѣ си, слѣдъ несполуката си въ Кукушъ. Нейната проповѣдь ако и да не хванѣ тамъ корень, тя разбра отъ примѣрътъ на този градъ, че българскитѣ населенія нѣматъ нѣкое си особенно отвращение или боявъ отъ папството, и заключи, че като се поработи още и се почака догдѣ се убѣдятъ Българетѣ, че нито патриархътъ, нито правителството ще имъ дадатъ онова, което желяхъ, нейното дѣло може да се увѣичае съ пѣленъ успѣхъ. Тя бѣше увѣрена, че Българетѣ ще се принудятъ да се обърнатъ къмъ папата, кога се убѣдятъ отъ времето, че Цариградскій патриархъ нѣма да направи нищо за тѣхното удовлетворение. Нейний органъ постоянно твърдеше, че напразно ще чака Българскій народъ отъ него възобновенье на иерархията си. Между това гръцкото духовно началство постапаше така, като че да искаше да покаже, че агентитѣ на пропагандата право казватъ. Патриархъ Кирилъ бѣше обѣщаль на ефоритѣ на българската народна църква, по времето на кукушкото движение, че заанапредъ въ българскитѣ епархии, които оставатъ безъ архиереѣ, ще се проваждатъ

владци Българе. Но първия случай, който се представи следъ това, показа, че обѣщанieto на негово светѣйшество не било искрено. Презъ декемврий 1859 г. умръ Охридскій митрополитъ Иоанникий. Живущитѣ въ Цариградъ Охридчане и ефоритѣ на българската църква помолиха патриархътъ да назначи, по обѣщанieto си, за Охридскій митрополитъ единъ Българинъ. Тая молба се повтори наскоро и съ прошение изъ Охида. На патриархътъ се указаха и три уважавани духовни лица, като еднакво приемливи и желаещи отъ епархията. Тѣ бѣха преждебившии Величскій митрополитъ, Авксентий, който тогава сѣдѣше безъ епархия въ Цариградъ, Иларионъ Макариополскій и архимандритъ Антимъ, тогава учителъ въ Халкинската семинария, а отпослѣ Видинскій митрополитъ и Български Екзархъ. Негово светѣйшество отпърво избѣгваше подъ разни предлози да искаже мисълта си, а послѣ самото дѣло показа, че той никога не е ималъ на умъ да изпълни даденното си обѣщание. За Охридскій митрополитъ се назначи пакъ Гръкъ въ лицето на Величскій епископъ Мелетия. Охридчанетѣ незабавно протестувахъ противъ това назначение и помолиха съ прошение, което имаше десетъ хиляди подписи, то да се отмѣни. Тѣ указвахъ, че изборътъ на църковното началство е отъ несполучливитѣ, защото Величскій епископъ, който е билъ по-напредъ прото-снigelъ на преждебившии Охридскій владика, имъ е извѣстенъ отъ лоша страна. Тѣ помолиха отново, да се назначи за Охридскій митрополитъ единъ отъ горѣпоменатитѣ тѣхни кандидати, но молбата имъ се не взе въ внимание. Сѣщо така останаха безъ внимание и многократнитѣ жалби на Самоковчанетѣ противъ владиката имъ Матей, нареченъ, поради неслѣстнитѣ си дѣла, Дели-Матей. Патриаршията не се съсгласи да го свади отъ Самоковъ, както молене епархията. Тя нареди само да не ходи той самъ въ Самоковъ, но да се счита пакъ той Самоковскій митрополитъ, а епархията да управля вмѣсто него нѣкой си Паисий, Българинъ истинна, но вече извѣстенъ помежду съотечественицитѣ си за недобритѣ си нрави. Самоковската епархия молене да ѝ се назначи за архипастиръ преосвещенни Авксентий, за когото поменяхме по-горѣ. Неудовлетворени такожде останаха и Българетѣ отъ Шумненската епархия, които непристойнитѣ дѣла на архипастирътъ имъ Венеамина бѣха отдавна извадили изъ търпѣние.

Заклучението, което истичаше отъ упорството, съ което патриархътъ отхвърли и въ третѣ тия случаи молбитѣ на Българетѣ, бѣше отъ най-прискърбнитѣ. Какво по-нататѣкъ можеше да се чака отъ него, кога той не изпълнява собствениитѣ си обѣщания и кога не отстранява нито такива ненавистни владѣци, каквито бѣха станали за паствитѣ си Самоковскій Матей и Шумненскій Венеаминъ ?

Но като не можеше вече да се очаква нищо добро отъ собствената воля на патриархътъ, като и съборътъ, който бѣше повиканъ да изработи нова наредба за управлението на Църквата, отхвърли толкова умѣреннитѣ молби на Българетѣ, ясно бѣше, че ако се не предприемеше нѣщо по-рѣшително и по-впечатлително за народътъ, агентитѣ на пропагандата щехъ съвсѣмъ да го завладѣхтъ и да го повлекхтъ подиря си. — Патриотитѣ, привърженици на вѣковнитѣ народни предания и на народното Православно Исповѣдание, требаше сега най-много да напрегнатъ силитѣ си, за да намѣрятъ средство да удържатъ съ себе си народътъ. При други обстоятелства можеше се повзчака и потърпѣ безъ вредъ. Сега бавността и недѣятелността можеха да се истѣлкуватъ въ най-неблагоприятенъ за изходътъ на дѣлото смисълъ.

На народътъ не можеше вече да се казва, че Великата Църква ще земе въ внимание неговитѣ желания. Дѣлата показваха на всички най-ясно, че Гърцитѣ искатъ и за напредъ да продължатъ господството си надъ Българетѣ. Единствената надѣжда бѣше правителството. Предполагаше се, че послѣдното не може да презре толкова справедливитѣ желания на единъ цѣлъ народъ. Но Султановото правителство, слушаха се гласове, като правителство свѣтско и друговѣрно и при това задължено да уважава привилегиятѣ и правднитѣ на патриарситѣ, не може да насили патриаршията. Догдѣто, казваха тия гласове, Българетѣ припознаватъ патриархътъ за свой религиозенъ началникъ, турското правителство ще го припознава и то за такъвъ тѣхенъ началникъ. Ако Българетѣ нѣмаха за основанието на собствена иерархия нужда отъ патриархътъ, т. е. не ищеха неговото съгласие, неговото благословение и одобрение, а пригответха сами иерархията си и поискеха отъ правителството да ѝ припознае като иерархия за Българскій народъ, правителството не щеше да се намѣри въ затруднително положение. Отъ него не щеше да се иска

тогава да се мѣси въ духовнитѣ дѣла на патриаршията, да земе на себе си, така да се рече, духовна властъ, да създава иерархия, нѣщо което не би му било въ никой случай възможно. То щеше да има да упражни въ този случай само свѣтската си властъ, нѣщо, което никой не може да му въспрети и което му е много лесно да направи.

Въ едно съобщение, направено въ началото на мартъ 1860 г. при българската църква на Фенеръ, между Илариона Макариополский, Т. Ст. Бурмовъ и Хр. Тъпчилеща, които имаха тогава най-големо влияние върху ходътъ и насочването на въпросътъ, това умозаключение се припозна за основателно. Тогава пакъ се рѣши между тѣхъ, че тая мисль, която се подмѣтнѣ и въ прошениято, което се подаде на Султановото правителство въ крайтъ на мартъ, трябва да се развие съ най-големата яснотъ. Българскитѣ народъ, рече се въ това съобщение, трябва да обяви и прогласи, че не припознава вече Цариградскитѣ патриархъ за свой духовенъ началникъ, не счита за свои архиепископи и епископи гръцкитѣ архиепископи и не може да ги счита за такива по религиозна си съвестъ и по учението на Вѣрата, която той исповѣдва, че той ги отхвърля всичкитѣ, като нечестивци и че той припознава за свои архиепископи и истински архиепископи само народнитѣ си архиепископи. Дѣлата и животътъ на гръцкото високо духовенство, достоосудни сами въ себе си, даваха широко каноническо основание за такава присѣда надъ него. Да се покаже, че споредъ църковнитѣ канони, споредъ учението въобще на Вѣрата, гръцкитѣ архиепископи незаслужено носеха архиепископскитѣ санъ и безосновно се считаха отци и пастири на Христовото стадо, а особено по отношение къмъ Българетѣ, които тѣ разнообразно притѣсняваха и оаолобяваха, бѣше необходимо потребно. Брошурата *Българетѣ и високото гръцко духовенство*, написана отъ Т. Ст. Бурмовъ, която се напечата първо отдѣлно, а послѣ и въ Българскитѣ Книжници, отговори на тая потребностъ. Тя обясни новата фаза, въ която вѣдѣваше расправата на Българетѣ съ гръцкото високо духовенство и която знаменателно се откри съ непоменуването въ българската църква името на патриархътъ на връхъ Великденъ презъ 1860 год. Въ нея говореха цариградскитѣ Българе на външнитѣ си съотечественици. Тѣ имъ обясняваха въ нея, защо се въспротивиха, да се помене името на патриархътъ при велик-

денската служба и защо преставатъ вече да припознаватъ патриархътъ и всичкитѣ други владици за архипастирѣ. Като излагаше по-главнитѣ обвинения срѣщу грѣцкото високо духовенство, брошурата правеше слѣдующето заключение, което е въ сѣщото време въззвание къмъ всичкитѣ Българи да подражайтъ примѣрътъ на цариградскитѣ си еднородци:

„Като напълно разбрахме и зехме въ внимание тѣзи и други разни злоупотребения, тѣзи противни на християнското учение, еретически и безбожнически постѣпки на грѣцкѣй патриархъ и на грѣцкитѣ владици, ние еднодушно рѣшихме, съгласно съ църковнитѣ закони, да не ги припознаваме вече за свещенноначалници, като осѣдени и исхвърлени отъ духовний чинъ и отъ самата Църква, съ силата на Божественнитѣ и Отечески закони. Ние се отричаме отъ тѣхъ, ни ги отхвърляме, за да увардимъ светостта и достолѣпнието на Православието, за да се утвърди чинъ и редъ въ църковнитѣ ни дѣла, по Съборнитѣ правила. Тѣй ни заповѣдва Православната Вѣра, тѣй постѣпили нѣкога и нашитѣ предци, както свидѣтелствова предисловието на една коржча книга, та си съставили независима отъ грѣцкѣй патриархъ иерархия, макаръ нравитѣ на грѣцкото високо духовенство и да не сѣ били тогава до толкозъ лоши и заблудението му толкозъ голѣмо, колкото сега. Тѣй постѣпили, казваме, нашитѣ предци, тѣй трябва и ние да постѣпиме, ако почитаме светостта на Вѣрата си и слушаме Апостолското учение, което дума: *ако ние или ангелъ отъ небето ви благовѣсти по-вече отколкото ви благовѣстихъ, да бѣде анаѣма* (Галат. I, 8). Ние, както е на всички извѣстно, сме имали патриарси и патриаршини. Това право, що сме имали, на никого не сме го дали и никой не може да ни го отнеме съ правда, като се е припознавало то толкозъ време отъ православни патриарси и владици и като сѣ го одобрявали презъ нѣколко вѣкове толкова славни оттомански царе. То си е наше и на наши владици, честни и добродѣтелни, благочестиви, учени и послушни на султановото правителство трябва да се врѣчи, като, споредъ изложеннитѣ религиовни причини, грѣцкитѣ владици не могатъ да бѣдѣтъ намъ духовни началници и като слѣдователно сѣ безъ право да ни иматъ подъ духовното си управление. Таквизи български владици си и сега имаме нѣколцина, и тѣхъ като припознаваме за истински православни епископи съ

учение, животъ и чувства таквиѣ, каквито заповѣдватъ апостолскитѣ, съборнитѣ и отечески правила, тѣмъ ще се повиноваме въ духовнитѣ си дѣла, а гръцкый Цариградскый патриархъ и гръцкитѣ владици, които ни разорили патриаршията и тѣпчатъ и насъ и Вѣрата ни, не припознаваме за нищо, нито почитаме, като еретици симонисти и исхвърлени отъ духовний чинъ и отъ Църквата по светитѣ църковни правила.

„Не се съмняваме, че и другитѣ наши еднородци, като душевно смятени отъ гнусното поведение на фанариотскитѣ владици, както свидѣтелствуватъ многото имъ жалби и протести противъ тѣхъ, сж съгласни съ тѣзи наши чувства, защото е извѣстна всекому тѣхната любовъ къмъ чистотата и светостта на нашата Вѣра и защото и тѣ желаѣтъ да ѣ освободимъ отъ тѣпканье, което сж ѣ толкова недостойно до сега правили гръцкитѣ владици. Всичкитѣ Българе добръ знаѣтъ високата царска воля да не притѣснява никой никого да си исповѣда вѣрата другояче откакто му заповѣдватъ нейнитѣ правила и съвѣстта му и сж твърдо увѣрени, че ще приематъ въ тѣзи работа благосклонното покровителство на негово императорско величество султанътъ, великодушний ни самодържецъ, и че императорското правителство ще прибѣрза да удовлетвори нашитѣ справедливи искания, възбудени отъ желание да се опааятъ небутижти канонитѣ на нашата Вѣра, толкова по-скоро, колкото по-скоро види, че му се заявятъ сжщитѣ искания съ едно общо съгласие отъ всичкитѣ областни наши съотечественници. Нашитѣ народни архиереи, които имаме въ столицата, както е всекому навѣстно, иматъ право, по църковнитѣ правила, да ръкополагатъ епископи, гдѣто е потребно, като имъ се заеви желание за това и имъ се представятъ хора отъ нашъ родъ съ чиста и непорочна съвѣсть, съ прилично учение и съ подобаѣще благочестие. Съ този начинъ като си наредимъ *благообразно и по чину* църковнитѣ дѣла и освободимъ Вѣрата си отъ тѣпканье, ние ще да възхвалимъ съ чиста съвѣсть и съ сърдечно успокоение всеблагаго Бога, който ни е далъ съвѣсть и разумъ благодатию Св. Духа своего да възобновимъ достолюбната наша иерархия, и съвкупно ще възблагодаримъ съ радостни и топли чувства благоутробнѣйшаго нашего царя, султанъ Абдулъ-Меджида, който

иска всичките му поддани да имат еднаква свобода и невъзбранно да си исповѣдватъ вѣрата по законитѣ ѝ. Аминъ“.

Този езикъ бѣше негли прекаленъ, но съ него само можеше да се удържи въ ржцѣтѣ на привърженицитѣ на Православието народътъ и да се парализуватъ дѣйствиата на пропагандата. Исхвърлението имената на грѣцкитѣ иерарси изъ църковнитѣ молитви съ заявеніе, че Българскій народъ не ги припознава за владци и ги отритва за всекога отъ себе си, слути мнозина въ православний миръ, но се оказа спасително за Православието помежду Българетѣ. То даде най-голяма релѣфность на девиза, които се принудихъ да напишатъ на знамето си защитницитѣ на Православіега, поередъ опасноститѣ, които създаваше пропагандата съ непрестаннитѣ си интриги и които увеличваше упорството на висшето грѣцко духовенство. Този девизъ бѣше: *Православна българска църквѣ, независима нито отъ папа, нито отъ патриархъ.*

ГЛАВА III.

Непоменуването името на Патриархът въ българската църква въ Цариградъ по заевенъе отъ народътъ и замѣненъето многолѣтствието за него съ многолѣтствие за султанътъ. — Причинитѣ на това замѣнение. — Благоклонното отнашене на Портата къмъ тая поставка на Българетѣ. — Впечатлѣнието, произведено отъ нежъ посредъ Гърцитѣ. — Иларионъ Макариополскій викаръ за обеснение въ патриаршескій синодъ. — Свещеннодѣйствование на българското духовенство въ Цариградъ безъ зачитане патриаршята и нейнитѣ наредби. — Служенъе Литургия отъ Илариона безъ патриаршеско разрѣшение въ качеството му на самостоятеленъ бълг. архиепископъ. — Преждебившии Велешскій митрополитъ, Авксентій, като второй представителъ послѣ Илариона на българската подновена самостоятелна иерархия. — Примерътъ на цариградскитѣ Българе, послѣдванъ отъ еднородцитѣ имъ въ провинцията. — Прошенията, подавани на Портата и адреситѣ, испрашани Илариону по този случай. — Състоянието на Цариградската патриаршия. — Отставката на патриархътъ Кирилъ. — Възобновенъе борбата между привърженцитѣ и противникитѣ на новитѣ наредби за управленъето на патриаршията. — Наредбата за избиранъето патриархътъ, потвърдена отъ Портата и испратена въ патриаршията. — Нейнитѣ отличителни чѣрти. — Препирки помежду двѣтъ партии, по поводъ на нейното приспособенъе и тѣхнитѣ взаимни обвинення. — Отлаганъе свиканъето на избирателното събрание по причина на тия препирни. — Първото засѣданъе на това събрание и кандидатитѣ за патриаршеската катедра. — Старанието на синодалнитѣ стари да се не избере за патриархъ Антимъ Куталианосъ. — Избиранъето за патриархъ Кивичскій митрополитъ Иоакима. — Отричанъето на Българетѣ отъ участие въ избиранъето патриархътъ. — Расположенъето на умоветѣ между Българетѣ до и подиръ избиранъето патриархътъ. — Рѣшенъето на Портата за разгледанъе българскій въпросъ отъ смѣсенна комиссія съ предварително условие Българетѣ да отидатъ да се поклонятъ на патриархътъ. — Лошото впечатлѣние, произведено между Българетѣ отъ това предварително условие. — Опасноститѣ отъ неговото изпълнение посредъ борбата съ латинската пропаганда. — Разнообразнитѣ ирвими на тая пропаганда за поколебанъе умоветѣ на Българетѣ въ полза на уния съ Римската Църква. — Оторотъ срещу нежъ отъ народний лагеръ. — Крайното немарение и хладнокрѣвие на Гърцитѣ насрещъ опасноститѣ отъ пропагандата. — Благоприятнитѣ дѣйствия на Турско правителство въ нейна полза. — Прощение, подадено на Портата отъ Българетѣ посредъ неблагоприятнитѣ за тѣхното желанъе призваця. — Усугубенъе старанията на пропагандата да извлече полза отъ лошото състоянъе на българското народно дѣло.

Рѣшенъето да се заеви тържественно, че Бълг. народъ отхвърля властѣта на Цариградскій патриархъ, до което дойдохъ, както поменяхме въ предидущата глава, трима отъ най-влиятелнитѣ въ насочванъето ходѣтъ на распрята лица, не се подложи на разглежданъе въ свѣтътъ на по-първитѣ людъе между цариградскитѣ Българе, както ставаше всекога, кога се касаше да се направи една по-важна стѣпка по на-

родно-църковнитѣ работи. Знаеше се, че нѣкои отъ тия людѣ, като считахъ за по-първо дѣло направата на почнатия вече въ столицата голѣмъ храмъ, за напредѣкътъ на който, по тѣхно мнѣние, бѣше необходимо да се поддържатъ добри отношения съ патриаршията, ще се възпротивятъ на такова рѣшително раскжсване вързкитѣ съ неж, и не ще може да се земе едно формално постановление за него въ свѣтътъ. Нѣмаше пакъ и съмнѣние, че намисленното заевенѣе ще се прокара успѣшно и безъ такова постановление, защото частно нѣкои и други отъ по-влиятелнитѣ хора се посветихъ предварително въ планътъ и се придумахъ да го приематъ. Двамата първенци Българе Хр. П. Тъпчилеца и Х-жи Ник. Минчоглу, които се еявахъ по онова време предъ турскитѣ държавници п особено предъ извѣстний Аали Паша по българското дѣло и които бѣхъ удобрили планътъ за демонстриране противъ патриархътъ, се наехъ да отговарятъ за него предъ правителството. Иларионъ Макариополскій, съгласието на когото бѣше незабѣжното условие за изпълнението на този планъ, стоеше твърдо за него, макаръ и да знаеше, че всичката отговорностъ въ очитѣ на патриаршията ще падне върху му. Въ сжщото време първий по-силенъ гласъ отмежду защитницитѣ на Православието бѣше се произнесълъ, такожде както казахме вече, въ полза на планътъ. Всичкитѣ прочее необходими за прокарването му елементи бѣхъ на лице. Отъ страна на множеството или народътъ не можеше да има препятствие. Отъ онова бозотчетно благоговѣние, което възбуждаше нѣкога си името на Великата Църква въ простодушнитѣ Българе, не бѣ вече останжло никакъвъ почти слѣдъ, подиръ псувнитѣ и гавренѣето, на които отъ двѣ години насамъ бѣше предметъ въ печатътъ всичкото висше грѣцко духовенство. Агентитѣ на католическата пропаганда друго не желяехъ, освѣнъ да видятъ часъ по-напредъ единъ такъвъ скандалъ въ средата на православнитѣ Българе, какъвто щеше да бжде исхвърлението отъ църковнитѣ молитви името на патриархътъ по заявене и настояване отъ страна на събранный въ църквата народъ въ най-тържественний и знаменитъ християнскій праздникъ. Тѣхното съдѣйствие бѣше прочее отъ най-ревностнитѣ. Въ деньтъ 3 априлий 1860 год., първий день на пасхата презъ тая година, когато бѣше нагласено да стане шумната демонстрация противъ Цариградскій патриархъ,

бѣхъ дошли въ българската църква на Фенеръ, освѣнѣ дѣйствително набожнитѣ хорица, още и всички ония, на които сърдцето, по тая или оная причина, бѣше вече отдавна престанало да се сгрѣва отъ огнѣнѣ на благочестието и които, вслѣдствие на това, бѣхъ се вече предали въ рѣцѣтѣ на пропагандата, едни по своекористни видове, а други по лекомислие и вѣрвание на нейнитѣ лъстиви увѣрния и обѣщания. Тѣзи людѣ съ нетѣрпѣние, разумѣва се, чакахъ минутата, когато, по установенний редъ, имаше да се прогласи многолѣтствие за Вселенский патриархъ, на Литургията, която извършваше Иларионъ Макариополский, за да протестуватъ колкото се може по-громко срѣщу несправедливостѣта на висшата грѣцка църковна власть спрямо Българский народъ и да спрѣтъ възнасенѣето името на патриархѣтѣ. Многолѣтствието за патриархѣтѣ се възглашава, както е извѣстно, при архиерейското служенѣе слѣдъ испѣванѣето трисвятое, което бива преди четенѣето Апостолѣтѣ. На Великденъ, както и въ други нѣкои велики празници, вмѣсто Трисвятое, както се знае, се пѣе: *Елицѣ во Христа крестистесея*. Когато прочее се испѣ тая пѣсенъ и диаконѣтѣ изговори пѣрвитѣ думѣ на многолѣтствието: *Святѣйшему Кириллу*, нѣколко обѣрнѣти къмъ него, по предварителний сговоръ, гласове изъ средата на хѣрата отъ реченната категория го внезапно спрехъ съ забѣлежанѣе, че не бива вече да се поменува името на патриархѣтѣ. Това се потвърди малко по-малко отъ всичкий събранъ въ църквата народъ, слѣдъ което послѣдва единъ видъ кратко совѣщанѣе между черкуващитѣ се, отъ което се видѣ, че наистиннѣхъ всички едногласно одобряватъ да се не поменува вече името на патриархѣтѣ и че искатъ вмѣсто него да се помене името на султанѣтѣ. Съгласието така констатирано, вмѣсто многолѣтствието за патриархѣтѣ, се испѣ едно многолѣтствие за султанѣтѣ. На първоначинателитѣ и водачитѣ бѣше добрѣ извѣстно, че таквазъ постѣпка, каквото исхвърленѣето името на патриархѣтѣ въ една църква, стояща въ собственната негова епархия до самий му престолъ, е нарушение на неговитѣ припознати и утвърдени съ множество султански фирмани правдини и че патриархѣтѣ, на когото властѣта се пазеше още въ всичката ѣ пълнота, ще поиска отъ гражданската власть да се исправи станѣлото безчиние и да се накажѣтъ виновнитѣ. До тогава за съпротивление на неговата власть за без-

поредки и смущения въ църковно отношение посредъ подчиненитѣ нему християне се наказвахъ, по неговата дума, не само духовни, но и мирски лица. Отъ друга страна турскитѣ държавници стоехъ по онова време още много високо наспротивъ българскитѣ първи хора, щото послѣднитѣ да могатъ въ продължителна бесѣда съ тѣхъ охолно да се расправятъ за станалото въ бълг. църква нарушение на правдинитѣ на патриархътъ. Гърцитѣ имахъ и въ това отношение преимущество надъ българетѣ. Освѣнъ патриархътъ и синодалнитѣ владыци, които по самото си положение можехъ много по-лесно и по-свободно да се виждатъ и се обесняватъ съ министритѣ и сановницитѣ на Високата Порта, отколкото скромнитѣ и боязливитѣ български чорбаджии, мнозина отъ мирянетѣ Гърци бѣхъ, било по службата и положението си, било по други причини, тѣсно познати съ високопоставеннитѣ Турци. При таквизи отношения на Българетѣ и Гърцитѣ къмъ турскитѣ министри и влиятелни голѣмци, при силата на патриаршескитѣ правдини и привилегии, отвѣтственитѣ предъ правителството български първенци не можехъ да не се страхуватъ да ги не сполѣти нѣкое зло за незачитанieto утвърденный въ църквата релъ и нарушение правдинитѣ на патриархътъ. Изискваше се прочее да се представи постѣпката не само като слѣдствие на едно народно незадоволство срѣщу патриархътъ, но въ истото време да се потули тя съ изявление глѣбоки чувства на благодарностъ и на преданностъ къмъ султанътъ, щото правителството да се принуди, волею неволею, да погледне на работата снисходително. Ето защо се намисли да се испѣе многолѣтствие султану вмѣсто установенното отъ Църквата многолѣтствие за патриархътъ. Макаръ че, по учението на Апостолътъ, молитвата за владѣещий царь е задължителна, но въ българскитѣ църкви не бѣше обичай до тогава да се възнася нито молитва, нито многолѣтствие за султанътъ. Страхътъ, да не надне върху имъ гнѣвътъ на правителството за постѣпката противъ патриархътъ, накара Българетѣ да отстѣпнать отъ сѣществовавши до тогава обичай.

Многолѣтствието за султанътъ, съ което се замѣсти многолѣтствието, установено за патриархътъ, бѣше слѣдното:

„Многолѣтна да сотворитъ Господь Богъ държавнѣйшаго, тишайшаго и благодѣтелиѣйшаго нашего царя султанъ Абдулъ-

Меджида ефендимисъ. Господи сохрани его на многая лѣта“. 1)

Слѣдъ като се испѣ това многолѣтствие, Литургията се продължи по-нататѣтъ, но, когато слѣдъ освещението дароветѣ требваше, по църковний редъ, да се възгласи отъ самий служащъ архиерей името на патриархътъ, Иларионъ Макариополскій споменъ „Всякое епископство православныхъ“, споредъ както е обичай, кога служи архиепископъ, който не зависи отъ друга църковна власть. Това той направи, не само защото народътъ отново заеви да се не споменува вече името на патриархътъ, но и защото требваше да се покаже, че въ неговото лице се възстановява вече древната българска самостоятелна църковна иерархия.

Слѣдъ литургията, пѣвцитѣ испѣхъ слѣдната пѣсенъ въ честь и похвала Султану :

Веселися, нашъ народъ,
Бога прославяй
И за мирний свой животъ
Царя благодарай.
Боже, царя съхрани,
Подари му дълги дни,
Славно да живѣй
Султанъ Меджидъ,
Абдулъ Меджидъ.
Даръ Божественъ ти огръ,
Отъ успокоение
Простота се спрѣ,
Тръгна на учение.
Боже! Царя съхрани и проч.
Чаканий онзи часъ
Дойде като станъ
Любомъдръ царъ надъ насъ,
Мъжъ Меджидъ Султанъ.
Боже, царя съхрани и проч.
Като мѣсець въ полунощъ,
Той съ правда грѣе,
Ако има нѣкой лошъ,
Отъ страхъ се люлъе.
Боже, царя съхрани и проч.
Съ голѣмъ той вика гласъ,
Ревностъ да распаля
За учение възъ насъ,
Пакъ насъ да похваля.
Боже, царя съхрани и проч.

1) Глед. в. „България“, година II, стр. 35, 103.

Много години живъ бѣди,
 Царю силний, славний,
 Вишний да благослови
 Трона ти държавний.
 Боже! Царя съхрани и проч. ¹⁾

За по-вѣрно ограждение отъ всекакво претѣлкованье по-стапката, станѣла противъ патриархѣтъ, пѣвцитѣ, по распо-режданье отъ главатаритѣ, пѣхъ тая пѣсень, цѣль почти день, на балконѣтъ на бѣлг. метохъ. По пладне, въ сѣщій день когато, както е извѣстно, се събира народѣтъ въ църквата за така нареченното второ Въскресение и се извършва вечерня съ четенье Евангелието на разни езици, нѣкои си млади, на-съскани отъ агентитѣ на латинската пропаганда, поискахъ, като за нова демонстрация, да се не чете Евангелнето на грѣцки, нѣщо което имъ се не отказа, но което и не привлече осо-бенно внимание. ²⁾

Презъ деньтъ двамата горѣспоменжти чорбаѣии, съ съгла-сието на които станѣ демонстрацията, ходихъ да съобщатъ на Високата Порта за станѣлото и се върнахъ успокоени, че ми-нистритѣ не ги смѣрали, а напротивъ ги слушали съ засмѣно лице. Иалѣзваше, че и Портата и Българетѣ бѣхъ еднакво доволни отъ гзвършенното, макаръ че причинитѣ на това до-волство не бѣхъ едни и сѣщитѣ за едната и за другата страна. Не по-малко се радвахъ, обаче, и агентитѣ на латинската про-паганда. Българетѣ се радвахъ, защото мислехъ, че очаква-нията имъ ще се сбѣднѣтъ, че Портата не ще ги принуди да се подчинятъ на патриархѣтъ, а ще припознае собственната имъ иерархия. Портата бѣше пакъ доволна, защото се откри-ваше перспектива за смутни въ Православно-вѣсточната Цър-ква, послѣдствията на които ще бѣдѣтъ расклащанieto на тая Църква и негли отстъпанието на Българетѣ отъ Православието, а чрезъ това и намадението на русското влияние посредъ хри-стиенското население на империята. Радостта на агентитѣ на пропагандата истичаше отъ голѣмий шансъ, който имахъ за успѣхъ.

Станѣлата на връхъ Великденъ въ българската църква постѣлка развълнува Гърцитѣ. Тѣхнитѣ патрици, владици и

¹⁾ В. „България“ год. II, стр. 35. „Български Книжници“, книжка първа за априлай 1860.

²⁾ В. „България“ год. II, стр. : 5.

първенци се разлутиха тутакси по посолствата и по капинитѣ, да подготвятъ и нагласятъ на всекадѣ умоветѣ противъ Българетѣ. На едни мѣста тѣ представехъ тая постѣпка, като плодъ на руски подбуждания и интриги, а на други ѝ изваждахъ като дѣйствиe отъ враждебнитѣ на Православието пропаганди, гдѣ както понасемеше. Помежду Българетѣ тогава бѣше се даже разнесълъ слухъ, че нѣкои отъ Гърцитѣ, помежду другото, рапортували на Високата Порта, че българскитѣ пѣвци пѣли не Султану многолѣтствие, а на Русскій императоръ, и то въ посолството, въ което били ушѣ нарочно испратени за това до тридесетъ ученици. 1) Този слухъ се до толкозъ считаше тогава за истински, щото лицата, избрани тогава изъ средата на народътъ за привременни представители по църковния въпросъ, се принудихъ да го опровергаватъ въ в. „България“. 2)

Отъ грѣцкѣй печатъ, на който тогава главенъ представителъ бѣше вѣстникъ *Buŕaric*, се виждаше ясно за всекиго, че Гърцитѣ гледахъ на великденската постѣпка на Българетѣ не само като на нарушение на църковнитѣ канони, не само като на нащърбение на каноническата властъ на патриархътъ, но и като на посегнованье върху правата на самия „Ромейскій“ народъ. Цариградъ е епархия на Вселенскій патриархъ, а по църковнитѣ правила единъ епископъ не бива да священнодѣйствова въ епархията на друго, безъ да има за това позволенieto и благословението му. Цариградскій епископъ е още и глава на епископитѣ и митрополититѣ отъ подвластната на Цариградскій престолъ областъ, и всеки отъ тѣхъ трябва, съгласно съ сборнитѣ постановления, да поменува името му при Богослужението. Поради това въ Цариградъ е обичай, щото както отвѣнъ дошлитѣ епархиални владыци, така и епископитѣ, които сѣ назначени за първостоятели при нѣкоя цариградска църква, да зематъ разрѣшение отъ патриархътъ не само кога ще извършатъ Литургия, но и кога ще пожелахъ да присѣдствуватъ при Богослужението, стоящи въ владичскій тронъ, наметнати съ мантия.

Иларионъ Макариополскій, отъ като не възнесе името на патриархътъ въ Литургията на Великденъ и откато поменѣ, като началникъ на афтокефална Църква „Всекое епископство

1) „Бълг. Книжници“ книжка първа за април. 1860, стр. 103.

2) В. „България“ год. II, стр. 52.

православныхъ“, не поиска още патриаршеското разрѣшение за стоенето си на тронътъ съ архиерейска мантия въ слѣдующий день. Въ очитѣ на Гърцитѣ това бѣше не просто едно нарушение канонитѣ, но явно диганье глава на единъ епископъ противъ каноническото му началство. Патриархътъ не искаше да знае, че изхвърленъето името му въ българската църква бѣше направено по желание на събранный въ неж народъ, че то бѣше изражение на негодованье за незначитанъето правата на законнитѣ желанія на Българский народъ. Въ неговитѣ очи тука имаше само нарушение на канонитѣ и възмущение на единъ отъ подчиненнитѣ му епископи. За това той свика на 9 априлий синодътъ и повика въ него Илариона, за да даде отговоръ за дѣйствиата си. Българский епископъ се направи на боленъ и не отиде въ синодътъ. Патриархътъ го повика слѣдъ три четире дни отново. Тозъ нхтъ Иларионъ се рѣши да се представи въ синодътъ. Попитанъ отъ патриархътъ за причината на противоканоническата си постѣпка, той далъ обеснение, че се е принудилъ да се съобрази съ желанието на народътъ, за да го упаци въ Православната Църква. „Българский народъ е твърдѣ недоволенъ отъ Великата Църква, казалъ повиканий на сѣдъ епископъ, за гдѣто ти не взе въ внимание неговитѣ желанія, и е опасно пропагандитѣ да се не воспользоватъ съ това негово недоволство и го откъснатъ отъ Православието. За да не стане това, а още и като немогъ да спрж вълненнието, азъ требваше до една известна степенъ да се увождамъ по теченнето, защото съ този само начинъ ще можехъ да запазиж влиянието си помежду едиородцитѣ си, въ интересътъ на Православието“. Синодътъ не се убѣдилъ, че Иларионъ говори сѣщата истина. Той го подсърѣлъ, че хитрува, и за това поискалъ отъ него настоятелно да се постарее да вразуми съ съвѣтитѣ си народътъ и да не допуца за напредъ подобни безчинства въ повѣренната му църква. Иларионъ казалъ, че е съвѣтвалъ народътъ и пакъ ще го съвѣтва, но не се надѣе да има успѣхъ. Той помолилъ синодалнитѣ владѣици да зематъ и тѣ на себе си трудъ да поучатъ народътъ, понеже всички иматъ пребивание почти до самата българска църква и могатъ, когато пожелаатъ, да му дадатъ наставленията си. Синодътъ разбралъ отъ това, че е безполезно да се чака исправление на станжлото отъ самий епископъ на

българската църква. За това патриархът поиска съ такрирь (писмено представление) отъ Високата Порта да се накаже виновний архиерей.¹⁾ Въ по-напрежни времена Портата веднага щеше да даде слѣдствие на патриаршескии такрирь, и Иларионъ на чаетъ щеше да бѣде испратенъ въ кулата на нѣкой отдалеченъ мѣнастирь. Но едно че времената бѣхъ вече се измѣнили, а друго, — и то е главното, — че турскитѣ държавници си бѣхъ турили на умъ да използватъ отношенията на Българитѣ къмъ патриаршията, такрирьтъ на патриаршията останъ безъ дѣйствие.

Усмиванията, съ които посрѣщнахъ министритѣ на Портата разказътъ на българскитѣ първенци за станжлото на Великденъ въ българската църква, безсилнето, въ което се оказа патриаршията насрѣща постжлката на Българетѣ, дадохъ поводъ на послѣднитѣ да вѣрватъ все по-вече и по-вече, че сж въ пжтътъ на изпълнението на желанията си, че тѣхната иерархия, съ Илариона Макариополскии на чело, ще се утвърди и припознае. Духовенството на българската църква дѣйствоваше прочее отъ день на день по-смѣло. По-поветѣ хваняхъ да вѣнчаватъ и кръщаватъ, безъ да обръщатъ нито най-малкото внимание на заведеннитѣ въ Цариградъ поредки и обичаи, споредъ които вулата за вѣнчавание се зема отъ патриаршията, а самото вѣнчаване или кръщавание става съ съгласието на свещеницитѣ отъ енорията, гдѣто живѣе женихътъ или родителитѣ на дѣтето. Отъ българска гледна точка се мислеше, че да се продължава варденъето на тѣзи поредки ще рече да се припознава още властѣта на патриаршията надъ Българетѣ и да се подкопава свещенноначалството на собственната Българска Църква, което се провъзгласи на Великденъ. Иларионъ Макариополскии, ако и да не раздѣлеше вѣлно оптимизмътъ, който преобладаваше тогава посредъ Българетѣ, и се страхуваше, че негли патриаршията ще сполучи да го испрати, както и по-преди, на заточение, и сега негли за всекога, даваше такожде на свѣтътъ отъ време на времѣта да разбере, че българската иерархия е подновена и че той се счита за пръвъ нейнъ пред-

¹⁾ „Бълг. Книж.“ (ин. първа за 1860). В. „България“ год. II, стр. 50, 52. „Εκθεσις τῆς Επιστολῆς τῆς διοικήσεως ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς 21 φεβρουαρίου 1864 πρὸς διαφώτισιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος. Стр. 15.

ставителъ. Освѣнъ като не искаше вече отъ патриаршията благословеніе за стоенъето си на владичскій тронъ съ мантия при Богослужението въ църквата, той наскоро, а именно на 24 априлий, се рѣши и да служи безъ нейно разрѣшеніе, престоупление необикновено голѣмо въ очитѣ на грѣцкитѣ владици отъ страна на единъ подчиненъ патриарху епископъ. Народътъ отдавно желаше да види слѣдъ великденската демонстрация Илариона, че служи пакъ въ църквата, като че да се увѣри, че наистиннъ въ неговото лице се установява самостоятелно българско свещенноначалство. Мислеше се, че ако самото българско духовенство, самитѣ представители на българската подновена иерархия показватъ съ дѣйствиата си, че считатъ провъзгласенното българско самостоятелно свещенноначалство за законно, не само Турцитѣ, но и цѣлъ свѣтъ, по легка легка, ще признае това свещенноначалство. Да се образува и поддържа такова мнѣние работеше обаче и пропагандата, която смѣташе, че колкото повече се разобцава Българската Църква отъ патриаршията, толкова по много се отваря пътъ за осъществяването нейний кроежъ.

Илариона увѣщавахъ иѣкон да служи на Гергевденъ като на голѣмъ празникъ, когато имаше да се събере народъ въ българската църква отъ всичкитѣ махали и кранца на столицата. Но едно малко нерасположение усили колебанията на ново провъзгласенний българскій свещенноначалникъ, и службата на Гергевденъ не станъ. На другий день, въ недѣля, Иларионъ поуздравъ, та се поободри и рѣши да служи. Народътъ, който отново бѣше се стекълъ въ голѣмо множество, като видѣ, че новонареченний българскій свещенноначалникъ невъзбранно извършва Богослужението въ качеството си на независимъ глава на народната Българска Църква, вкуси отново радостта на надѣждата, че потѣпканнитѣ български права ще се възстановятъ.¹⁾

Службата, извършена на 24 априлий отъ Илариона безъ патриаршеското благословеніе, побуди негово светѣйшество да поднови постыжкитѣ си предъ Високата Порта за усмирението на българскій епископъ. Патриархътъ испроводи, по този случай, до надлежний турскій министръ новъ такрирь, въ който настояваше да се наложи на Илариона заслуженното на-

¹⁾ „Бѣлг. Книж.“, кн. вт. за априлий 1860, стр. 117.

казание. Но Портата не намѣри и тозпхъ за благословно да уважи ходатайството му.¹⁾

Провъзгласенната българска самостоятелна иерархия имаше освѣнъ Илариона още единъ вѣренъ представителъ въ лицето на бившии Велешкии митрополитъ, Авксентия, който, подобно Илариону, се рѣши да се отложи отъ патриаршията и да иалѣзе на челото на новата българска иерархия. Авксентий бѣше человекъ съ монашеско образование и възпитание, каквито се даватъ въ Рилскии мѣнастирь, отъ братията на който бѣше иалѣзѣлъ. Той бѣше достигналъ архиерейски санъ, преди още да се педигне българо-грѣцката распря, при слѣднитѣ обстоятелства. Когато билъ монахъ презъ 1830 — 1835 въ Рилскии мѣнастирь, той се понравилъ по пѣргавината си на тогавашнии Кюстендилскии владика, грѣкътъ Артемия, който дохождалъ лѣтно време за расходка въ мѣнастирьтъ. Артемий задържалъ младий монахъ при себе си и го направилъ дяконъ. Авксентий слугувалъ вѣрно и усърдно на господаря си владика. Артемий, като виждалъ тая вѣрностъ и усърдие, му показвалъ все повече и повече довѣрие и най-послѣ му предалъ въ рѣцѣтъ всичкото си домакинство. Между това, Авксентий се отличилъ въ архиерейскии домъ не съ едно само честно и усърдно слугуване. Съ любознателността и съ трудолюбието си той могълъ такожде полегка-легка да изучи отъ владиката и неговитѣ хора още и грѣцкии езикъ. Отъ всичко това на Артемия дошло на умътъ да повѣри епархията на вѣрний си и честний дяконъ Българинъ, а самъ да отиде да живѣе въ Цариградъ, на кждѣто, освѣнъ старитѣ му привички и възпоминания, го теглили удобства и приятноститѣ на столичний животъ, за които е въздишалъ въ малкий и скромнъ българскии градецъ. Епархията интересувала грѣцкии владика само като помѣстѣе (чишликъ), което давало добри доходи. Авксентий билъ испитанъ вече, че е добъръ и вѣренъ икономъ и че по-добъръ и отъ самий владика митрополитъ ще събира доходитѣ отъ епархията и управлява домакинството на архиерейскии домъ. Чрезъ приятелитѣ си въ столицата, Артемий сполучилъ да земе отъ патриаршията одобрение за привождане въ изпълнение мисълта си, и ето Авксентий единъ день нечаканно се произвожда въ епископ-

¹⁾ Тамже.

ский санъ и приема въ управление Кюстендилската епархия, като викарий на Артемия, който скоро послѣ това заминава за Цариградъ. Епископътъ Българинъ управлявалъ близо до 10 години епархията, като внаселъ всека година, споредъ собственитѣ му думи, по двѣ хиляди турски лири на Артемия, сума немаловажна, най-паче въ онова време. Но Авксентий е събиралъ отъ епархията повече отъ двѣ хиляди лири въ годината, защото той проваждалъ на Артемия тая сума, слѣдъ като покривалъ, освѣнъ своитѣ лични разноси, още разноситѣ на дяконитѣ си и на всичкий архиерейский домъ. Слѣдъ десетъ години управляване Кюстендилската епархия, Авксентий билъ премѣстенъ въ Мостаръ за Герцеговинский владика, гдѣто се намиралъ сяко около десетъ години, подиръ което билъ назначенъ митрополитъ за Велесъ съ поръчение да управлява въ истото време и сосѣдната Кюстендилска епархия и да проважда доходитѣ на напрешния неинъ владика Артемия, който бѣше произведенъ за Александрийский патриархъ, но като се не прие за такъви отъ жителитѣ на Александрия и стъ Египетското правителство, бѣше останалъ безъ епархия. Още като се бѣ поканилъ за този постъ отъ Вселенската патриаршия, която искаше да предаде празната Александрийска катедра на свой кандидатъ безъ да пита александрийскитѣ християне, Артемий, като предполагаше, че този планъ може да не се сполучи, се бѣ условилъ съ патриаршията, че ако Александрийцитѣ го не приематъ, той ще има пакъ занапредъ въ негово си распорѣждане Кюстендилската епархия. Предположението на Артемия се сбъдна. Слѣдъ като се той наименова въ Цариградъ за Александрийский патриархъ, Египетското правителство, съгласно съ желанието на александрийскитѣ християне, възрази, че намѣсването на Вселенската патриаршия въ дѣлата на Александрийската Църква е противно на обичаитѣ и несъобразно съ каноническата самостоятелность на послѣдната. Артемий, слѣдъ като не можѣ да отиде въ Александрия, останя да живѣе, както и по-напредъ, въ Цариградъ съ титултъ бивший патриархъ Александрийский и получаваше архиерейскитѣ доходи на Кюстендилската епархия, които му събираше и испращаше Велешкий митрополитъ Авксентий. На Авксентия бѣше обѣщано, че като умре Артемий, той ще бѣде назначенъ Кюстендилски митрополитъ. Слѣдъ смъртта обаче на Артемия, Кюстендил-

ската епархия се връчи пакъ на единъ Гъркъ, а Авксентий се назначи за Диррахийски митрополитъ, безъ да се попита предварително, приема ли това ново назначение, или не приема. Учуденъ отъ тая постъпка на патриаршията, Авксентий дохожда въ Цариградъ и заявява, че той не приема новото си назначение. На основание на това негово заявление, патриаршията назначава другъ единъ владика за Дурацо, а Авксентий остава безъ епархия. Това бѣше кждѣ 1859 година. Понеже назначението на Авксентия за Диррахийски митрополитъ бѣ станало безъ неговото предварително съгласие и понеже той бѣше формално заявилъ, че го не приема, той и не искаше да се нарича бившии Диррахийски митрополитъ, споредъ както го титулуваше патриаршията по съществуващия обичай, а се викаше самъ и подписваше бившии Велешки митрополитъ до самата си смъртъ, макаръ че това бѣше несъобразно съ наредбитѣ на патриаршията и съ общеприетитѣ обичаи.

Авксентий, като се съгласи да се тури на чело на новопрогласенната българска самостоятелна църхия заедно съ Илариона, не се оскърби или поне съ нищо не показа, че се оскърбява за гдѣто, слѣдъ отхвърленъето патриаршеската власть, свещенноначалникъ, т. е. патриархъ на Българската Църхва се прогласи не той, а Иларионъ, макаръ че послѣдний бѣше тогава само единъ титуляренъ епископъ безъ епархия, а той Авксентий бѣше старъ митрополитъ, който бѣ управлявалъ повече отъ двадесетъ години разни епархии. Напротивъ той даде примѣръ на рѣдка скромность и търпѣние, като устъпваше първото мѣсто на Илариона и при Богослужението, колчимъ се случваше да свещеннодѣйствувать и двамата наедно. Истина че Иларионъ го превѣсходждаше по умътъ и образованието си, но много ли сж онѣзи, които се прекланятъ предъ това превѣсходство и доброволно устъпватъ зарадъ него на по-млади отъ тѣхъ въ чиноначалието своето старшинство?

Авксентий, ако и стоещъ на вторий планъ въ новата фаза, въ която влѣзе българо-гърцката распря слѣдъ великденската постъпка на цариградскитѣ Българе, показва обаче съ дѣйствиата си, че приема да носи еднаква отговорность съ Илариона. Той съзнаваше правотата на българското дѣло въ всичката му пълнота и като чловѣкъ, който е ималъ случай да изучи отблизо духътъ и стремленията на гръцкото духовенство, бѣше убѣденъ, че послѣдното доброволно никога не ще

се съгласи да припознае самостоятелна иерархия за Българският народъ. Поради това той пригърна новото народно движение отъ всичкото си сърдце и на Петдесетница служи Литургия въ българската на Фенеръ църква безъ патриаршеско позволение съ въсторгъ и благоговѣние, каквито може да вдъхва само една чиста и спокойна совѣсть. ¹⁾

Великденската постѣлка на цариградскитѣ Българе послужи примѣръ за подражание на живущитѣ въ провинцията еднородни тѣхни. Последнитѣ, едни слѣдъ други, пехвърляхъ отъ църквитѣ си имената на мѣстнитѣ гръцки владци и ги замѣстихъ съ името на султанътъ. На много мѣста това се навърши въ празникътъ на Светитѣ Просвѣтители славенски, Кирила и Меоодия. Съ исквърленъето имената на гръцкитѣ владци и отричанъето отъ патриархътъ се прогласяваше на всекъдѣ за священноначалникъ на Българската Църква Иларионъ Макариополскій. За ограждение срѣщу преслѣдванъе отъ страна на владцитѣ се поменувахе, по примѣрътъ на цариградскитѣ Българе, името на султанътъ и се пѣше горѣ-приведенното многолѣтствие: „Веселися нашъ народъ“. ²⁾

Забѣлежително е че къмъ това движение се присѣдинихъ и нѣкои отъ гръцкитѣ владци, като виждахъ, че Портата е равнодушна къмъ такриритѣ на патриаршията и че последната не може да направи да се почита нейната властъ. За такъвъ се показва най-първо Софійскій митрополитъ Гедѣонъ, който бѣше се съгласилъ да се поменува името на Илариона вмѣсто името на патриархътъ и заевплъ, че ще се води въ всичко по желанията на мѣстната българска община. Още повече. Като извършвалъ на 29 юний (Петровденъ) Божественната Литургия, Гедѣонъ самъ произнесълъ многолѣтствие Българскому священноначалнику съ думитѣ: *Ἰλαρίωνος τοῦ ἱεράρχου πάσης Βουλγαρίας πολλά τὰ ἔτη*. Пѣвцитѣ заедно съ всичкий народъ въстърженно испѣли въ отговоръ на тия негови думи, по български: „многая му лѣта Илариону, Българскому священноначалнику.“ ³⁾ Слѣдъ нѣколко време обаче Гедѣонъ се усъмнѣва въ успѣхътъ на българското дѣло и се помѣтнова отъ общанията, които бѣ далъ на паствата си,

¹⁾ В. „България“, година II, стр. 133.

²⁾ В. „Балгария“ год. II, стр. 104, 108, 123, 130, 131, 156, 157, 163, 166, 179, 180.

³⁾ „Бълг. книжици“, книжка първа за юлий 1860, стр. 70. В. „България“ год. II, стр. 189.

когато му се показваше, че Българетѣ ще добиѣтъ освобождението си отъ патриаршията, и се надѣеше, че като върви по водата имъ, той ще може да се задържи и за напредъ митрополитѣ въ София.¹⁾ Че нѣкои отъ гръцкитѣ владци бѣхъ готови на радо сърдце да пригърнатъ правото дѣло на Българетѣ, ако бѣхъ увѣрени, че послѣднитѣ ще сполучатъ въ желанията си, за това още по-убѣдително говори примѣрътъ на Пловдивскій митрополитѣ, Паисия, който по такава сѣщо смѣтка се присѣдини къмъ Българетѣ и имъ останѣ вѣренъ до самата си смѣртъ.

Като исхвърлехъ изъ църковнитѣ молитви имената на гръцкитѣ владци и провъзгласявахъ за свое свещенноначалство, вмѣсто патриаршията, началството на българската въ Цариградъ църква въ лицето на Иларiona, нашитѣ съотечественници, подсътвени отъ Цариградъ и по подражанье едни на други, заевахъ разобшението си съ гръцкото духовенство и прогласеньето своята народна иерархия още и предъ правителството на Високата Порта. За такова заевенье имъ дадохъ добъръ случай и пътуваньето на великий везиръ, Мехмедъ Кабрѣли паша отъ Цариградъ до Нишъ, което той бѣше предприелъ, по поводъ на една окръжна нота отъ русскій министръ на въшнитѣ дѣла, князя Горчакова, до подписавшитѣ Парижскій миръ европейски държави. Въ тая нота се указваше, че християнетѣ въ Европейска Турция, вопреки общанитѣ въ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 г. реформи и облегчения, се онеправдаватъ и притѣсняватъ, както и по-напредъ, и се искаше да се напомнятъ на Портата нейнитѣ задължения. Тая стѣпка на императорскій Русскій кабинетъ сочеше да докара работата до едно испитванье състоянието на християнетѣ въ Турската Империя отъ страна на петѣтъ велики държави. За да не стане това, Англия и Франция, тогавашнитѣ вѣрни съюзници на Турция, посвѣтвахъ султановото правителство да побърза то само да испита състоянието на подвластнитѣ нему християне и така да се не даде възможность на едно въшно намѣсване въ вътрешнитѣ дѣла на държавата. Съ тая цѣль султанътъ назначи везиръ Мехмедъ Кабрѣли паша, комуто поржча незабавно да отиде въ Румелия т. е. Европейска Турция, за да разгледа състоянието на под-

¹⁾ В. „България“ година II, стр. 189. 316.

данниците му и, ако се намѣрятъ злоупотребления отъ страна на властитѣ, да накаже виновнитѣ имъ. Злоупотребленията бѣхъ най-много ставали въ Нишско. За това везирѣтъ отиде право въ Нишъ. На отиванѣе и връщанѣе нему му се дадохъ отъ християнетѣ на мѣстата, презъ които заминахъ, прошения, въ които се искавахъ нуждитѣ, желанията и оплакванията имъ. Българетѣ почти на всекъдѣ се оплакахъ между другото, отъ гръцкитѣ владици и молихъ правителството да ги освободи отъ тѣхното господство и имъ припознае собствената иерархия.¹⁾ Нашитѣ еднородци отъ мѣстата, презъ които не лежеше нѣтътъ на везирѣтъ, испроводихъ по другъ начинъ прошения въ истий разумъ.

Независимо отъ прошенията, които се отправехъ отъ окръжията, Българетѣ се ползовахъ и отъ всеки случай да искажатъ на султановото правителство желанията и молбитѣ си за потвърждение и припознаване тѣхната подповена иерархия. Така търговцитѣ Българе, които се бѣхъ събрали на Узунджовскій панаиръ презъ септемврий 1860 г. отъ всичкитѣ краища, гдѣто живѣе Българскій народъ, не пропустихъ този случай безъ да испратятъ на името на султанѣтъ едно прошение, като отъ страна на всичкий народъ, за да покажатъ, че не петъ-шестъ души сж възбудили въпросѣтъ за Българска иерархия, както казвахъ Гърцитѣ, но че това е общо желание на всичкитѣ Българе и че всичкитѣ едногласно молятъ негово величество да припознае народното българско свещенно-началство въ лицето на преосвещеннаго Илариона. Въ това прошение сж турени около 750 подписа на Българе отъ 32 града.²⁾

Като испровождахъ такива прошения до правителството, нашитѣ еднородци, едни слѣдъ други, отправехъ въ сжщото време до преосвещеннаго Илариона адреси, въ които му заевахъ, че се отричатъ отъ гръцкый Цариградскый патриархъ, че прекъсватъ всеко сношение съ него и съ проведенитѣ отъ него владици и че се подчиняватъ на началството на българската въ Цариградъ църква, на което бѣше той представителъ. Въ тѣзи адреси Иларийонъ се нерѣдко титулу-

¹⁾ „Български Книжница“, кн. първа за юний 1860, стр. 32, 33. В. „България“, год. II, стр. 186, 2.9.

²⁾ В. „България“ год. II, стр. 413.

ваше, като Цариградский патриархъ, *всесветѣйшій*.¹⁾ Тѣ бѣхъ съставени по-вече по слѣдний образецъ, който имъ се испрати отъ Цариградъ:

„Високопреосвещенѣйшій владико, милостивѣйшій архипастирю и отче! Послѣ смиренното и покорно цѣлование светата ви десница, ние долоподписанитѣ жители (еди-кой) приходяме да ви извѣстимъ съ настоящето си, че и насъ, както и другитѣ наши еднородци, Цариградский патриаршеский престолъ, който е съ интриги потѣпкалъ народната ни иерархия въпреки църковнитѣ закони, е отдавна накаралъ съ разнообразнитѣ си злоупотребления и престѣпвания на законитѣ да мислимъ за избѣлението си отъ него, но догдѣ на Божествений Промисълъ не било угодно да опредѣли особенно за това време, ние продължавахме да охкаме подъ притѣснителната му властъ. Сега като се научихме ненадѣйно за отречението отъ реченний престолъ, което торжественно направили нашитѣ еднородци въ Цариградъ, съ радостъ се отрекохме и ние отъ богоумразната властъ на грѣцкото духовенство, като исхвърляхме изъ църковнитѣ си молитви името на патриархътъ и на проведенний отъ него архиерей, на мѣстото на които турихме да се молимъ за благоденствието на чадолубивѣйшій царъ нашъ, султанъ Абдулъ Меджида, и за ваше високопреосвещенство, като за църковенъ нашъ началникъ. За тази наша постѣпка ние извѣстихме честното правителство съ особенни махзари (прошения), съ които го и молимъ да припознае за наше духовно началство онова, което нашата съвѣсть, съобразно съ законитѣ на Вѣрата, ни кара да припознаваме, сиречъ църковното настоятелство при бѣлгарската наша народна църква въ Цариградъ, която считаме за истинна наша духовна майка. Това и вамъ, високопреосвещенѣйшій владико, извѣстяваме и потвърждаваме съ нашитѣ подписи и печати, че ние на драго сърдце отъ сега нататѣкъ имаме да припознаваме за църковно началство началството при бѣлгарската наша народна църква, отъ което се и обевяваме зависими, споредъ както искатъ законитѣ на нашата Вѣра, и до него ще се обръщаме за всичкитѣ си религиозни нужди и дѣла. Това наше общо писмо ви дава право да дѣйствувате, като пълномощенъ отъ наша страна, за утвърждение отъ високото

¹⁾ В. „България“ год. II, стр. 333, 404.

правителство нашата зависимост отъ църковното началство на реченната църква въ Цариградъ и за припознаването отъ него подновенната наша иерархия. Надѣеще се, че не ще ни оставите безъ отеческий вашъ отговоръ на това наше писмо, оставаме смиренни ваши во Христѣ чада^{.1)}

Тия адреси, заедно съ прошенията, отправени до Високата Порта, насърчавахъ Илариона посредъ неизвѣстността и съмнѣнието, и той отъ време на време се рѣшаваше да извършва дѣйствия на истинский българский самостоятеленъ священноначалникъ. Така, кога жителитѣ на Балчикъ, които бѣхъ вече заевили, че се отхвърлятъ отъ Гръцката патриаршия и не припознаватъ испроводенний отъ неж владика за свой архипастиръ, го помолихъ да имъ ржкоположи единъ свещеникъ, Иларионъ изпълни молбата имъ. Ржкоположението биде извършено въ българската църква въ Цариградъ, и попътъ си отиде благополучно въ Балчикъ да попува, като всеки другъ попъ.^{.2)}

Новото движение на Българетѣ срѣщу Цариградската патриаршия завари послѣдната въ едно разнебитено състояние. Распритѣ, които се бѣхъ породили помежду по-главнитѣ владици и първенцитѣ міряне относително новитѣ наредби, които се разисквахъ и одобрихъ въ така нареченний отъ Гърцитѣ народенъ съборъ, не бѣхъ още утихнали. Уставътъ, изработенъ отъ този съборъ, не бѣше още утвърденъ отъ Портата. Недоволната отъ него партия интригуваше да се не утвърди, а другата се мъчеше да осуети нейнитѣ интриги. И двѣтѣ партии се гонехъ една друга съ ожесточение. Патриархъ Кирилъ, който бѣше председател на реченний съборъ и се стараеше да държи една срѣднина помежду двѣтѣ спорещи страни, не угоди нито на едната, нито на другата. Отекченъ отъ трудноститѣ, съ които имаше да се бори и които се увеличихъ съ новото движение на Българетѣ, упрекаванъ и отъ двѣтѣ партии въ слабостъ и бездѣйствие, той наскоро слѣдъ великденската постѣпка на цариградскитѣ Българе науми да си даде оставката. Но Портата не бързаше да ѝ приеме, понеже искаше да има време да разгледа и утвърди изработенний отъ съборътъ уставъ, щото изборътъ на преемникътъ му

¹⁾ В. „България“ год. II, стр. 234, 247. „Български Книжници“, книга първа за юний 1860, стр. 69—70.

²⁾ „Български Книжници“, книга втора за юний 1860, стр. 52.

да стане не по старитѣ, а по новитѣ наредби. Най-послѣ, когато новоизработенний уставъ бѣше вече и прегледанъ, тя обяви патриарху, при неговото ново настояване за уволнение, че той може да си даде, по установенний редъ, оставката, нѣщо, което светѣйшии Кирилъ и направи на 11 май. При всичко това Портата пакъ не прибѣрза да отговори, по обичайтъ, съ буюрултия, че оставката на патриархътъ е приета и че трябва да се назначи единъ патриаршески намѣстникъ, догдѣ се избере новъ патриархъ. Преди да испроводи таквази буюрултия, Портата се погрижи да се допълни главата отъ новий уставъ за избиранието на патриархътъ съ нѣкои постановления, които да даватъ ручателство на правителството, че избранный патриархъ не ще бѣде отъ неугоднитѣ нему лица. Министрътъ на външнитѣ дѣла, отъ когото зависеше тогава департаментътъ на исповѣданията, освѣнъ мусулманското, повика на 6-й юний нѣколко отъ владицитѣ и първенцитѣ гърци и имъ каза, че понеже патриархътъ трябва да се ползова съ довѣрието на правителството, трябва да се постанови въ уставътъ, че правителството преглежда каталогътъ на кандидатитѣ за патриаршеский престолъ, преди окончателното избрание, и заличава имената на онѣзи отъ тѣхъ, които се не ползоватъ съ неговото довѣрие. Министрътъ имъ препоръчилъ прочее да свикатъ на засѣдание членоветѣ на съборътъ, който изработи новий уставъ, за да разгледатъ неговото предложение. Това обстоятелство стреемъ отново противницитѣ на новоизработеннитѣ наредби, които бѣхъ се малко посмѣлчели, като гледахъ, че за тия наредби се не говори много. Тѣ се заловихъ отново да работятъ срѣщу туренъето имъ въ изпълнение. Понеже така нареченнитѣ геронди бѣхъ, както поменяхме въ втората глава, распратени по епархиитѣ си, а пакъ тѣ бѣхъ душата на оппозицията срѣщу тия наредби, то тѣхнитѣ едномисленници въ Цариградъ, като чухъ, че ще се свика отново съборътъ, не оставихъ небухнътъ камъкъ за да направатъ да се повикатъ за участие въ съборътъ и герондитѣ. Послѣднитѣ, ненаучени да сж далечъ отъ дѣлата, мрѣхъ да се върнатъ часъ напредъ въ Цариградъ, особенно като имаше да се избира новъ патриархъ и всекии отъ тѣхъ желаше ако не самъ да сѣдне на патриаршеский престолъ, то поне да види показанъ на него приятельтъ си. Въпросътъ за избиранието бѣдущий патриархъ бѣше разигралъ и останалитѣ

въ Цариградъ владци, членове на синодътъ. „Печално е, казваше единъ гръцкый вѣстникъ, да гледаме тѣзи архиереи да кръстосватъ всекидневно пжгищата и да ходятъ по различни мѣста и най-паче по-чуждитѣ посолства съ цѣль да интригуватъ да се избератъ за патриаршеската катедра, или пакъ да проповѣдватъ, подѣ предложъ че не могатъ сами избра патриархъ, че е нужда да се повикатъ и честнитѣ геронди. Вѣстникътъ като укоряваше тия владци за интригитѣ имъ, осждаше и патриархътъ за недѣятелността му. Но владцитѣ привърженици на герондитѣ и противници на новоизработеннитѣ наредби не сполучихъ въ домогательствата си. Съборътъ държѣ заседание безъ тѣхъ и одобри предложението на министрътъ за предварително прегледване отъ правителството каталогътъ на кандидатитѣ. Той постанови обаче, при това, че, като ще се прегледва отъ правителството каталогътъ на кандидатитѣ, избрании за патриаршеската катедра ще заема постътъ си безъ да чака утвърждението си отъ Портата, споредъ както е било обичай до тогава.¹⁾

Така допълнена, главата отъ уставътъ за избирането на патриархътъ се утвърди отъ Високата Порта и се испрати въ патриаршията. Скоро слѣдъ това, а именно на 5-й юний, се съобщи на патриархътъ, че той е вече освободенъ отъ патриарший постъ. Въ истий день патриархъ Кирилъ свиква този случай архиерейтѣ и, като се прости съ тѣхъ, остави патриаршеский домъ. Забѣлежително е, че единъ отъ синодалнитѣ архиереи, а именно Никейский Иоанникий, въ отговоръ на прощалната рѣчь на негово светѣйшество, си позволи да обърне нѣколко тежки думи срѣщу него, като казалъ, че Църквата била доведена по времето на неговото патриаршество въ плачевно състояние. Види се, че Никейский митрополитъ е искалъ съ това порицание насрѣщъ патриархътъ въ часътъ, когато послѣдний бѣше вече безсиленъ, да се препоръчи на общото внимание, като ревнителъ за славата и за величието на престолътъ, защото слѣдъ това той се одобри за патриаршеский намѣстникъ до избирането на бѣдѣщый патриархъ. Три дни слѣдъ като остави патриаршията светѣйший Кирилъ, а именно на 8 юлий, архиерейтѣ се събраха да чуштъ султанскый приказъ за неговото отстранение отъ

¹⁾ „Български Книжници“, книжка втора за май 1860 стр. 12 и книжка за юний 1860 г. стр. 34, 35.

престолътъ и да разгледатъ и утвърденната отъ Портата глава на новий уставъ за изборътъ на патриархътъ. Тѣ намѣрихъ въ тая глава нѣкоя неприемливи, споредъ тѣхно мнѣние, измѣнения и рѣшихъ да се направи на Портата бѣлежка за тѣхъ, а така и да се постанови, че патриархътъ се признава отъ правителството, щомъ стане изборието му, преди да иде той да се представи на министритѣ, нѣщо, което бѣше рѣшилъ преди малко и съборътъ, но което Портата не взе въ внимание. Слѣдъ това тѣ пристапихъ да избератъ патриаршескиятъ намѣстникъ, нѣщо, което завършихъ слѣдъ много каранья и препирни помежду си.¹⁾

Споредъ новата наредба, требаше преди всичко патриаршескиятъ намѣстникъ да прикани подвластнитѣ на престолътъ архиереи да означатъ всекия отъ тѣхъ въ запечатанъ бюлетинъ, кое лице счита достойно да сѣдне на патриаршеската катедра. Това требаше да стане въ разстояние на четиредесетъ и единъ день, откакъ се упразни патриаршескиятъ престолъ. Слѣдъ изминаването на този срокъ, требаше да се състави въ Цариградъ едно избирателно събрание, въ съставътъ на което имаше да влѣзатъ, 1) членоветѣ на синодътъ и другитѣ епархиални архиереи, които би се случайно намѣрили въ столицата, 2) мірскитѣ членове на така нареченный смѣсенъ съвѣтъ при патриаршията, 3) представителитѣ на двадесетъ и осемъ отъ по-извѣстнитѣ и по-голѣмитѣ епархии, 4) капу-кехантѣ (агентитѣ) на Влашко, Молдова и Сърбия, 5) Самоскиятъ князь, ако се намира въ столицата, 6) трима отъ патриаршескиятъ чиновници, логотетътъ и двама други, 7) троица отъ по-старитѣ имперски сановници, имащи първъ и вторъ чинъ, 8) двама отъ находящитѣ се въ военна служба съ полковническиятъ чинъ и трима отъ гражданскитѣ чиновници на държавата, 9) четирма отъ ученитѣ, които сж най-извѣстни, 10) петима отъ търговцитѣ, 11) единъ отъ сарафитѣ, 12) десетъ души отъ еснафитѣ и 13) двама отъ енориитѣ на Цариградъ и на Босфорътъ. Избирателното събрание имаше да распечата испратеннитѣ отъ архиерейтѣ бюлетини, да запише имената на показаннитѣ въ тѣхъ кандидати и да прибави и други, козто би се одобрили отъ една третина на членоветѣ му. Каталогътъ на всичкитѣ така записанни кандидати требъ-

¹⁾ „Български Книжници“, книга първа за юлий 1860. Стр. 66.

ваше да се представи на Портата, която имаше да изличи не-
угоднитѣ ней лица, ако би да има такива, и да го върне на-
задъ, послѣ което събранието требаше да избере съ тайно
гласоподаване трима отъ неваличеннитѣ кандидати. Отъ тия
трима кандидати архиепископътъ имаше, слѣдъ призованье Святаго
Духа, да избере, съ тайно гласоподаване и по вишегласие,
въ присѣдствіето на всичкитѣ членове на събранието, едного,
който требаше да се прогласи за патриархъ.

Портата отъ най-напредъ утвърди отъ новий уставъ
само главата за избраніето патриархътъ, когото да послужи
при предстоящото избраніе преемникъ на свѣтѣйшии Кирил-
ла, а другитѣ части удържа, за да ги разгледа и обмисли въ
по-нататъшно време. Намѣстникътъ отпрати поканителнитѣ до
архиепископътъ писма, тутакси слѣдъ като се испрати въ патри-
аршията утвърденната отъ Портата нова наредба за изборътъ
на патриархътъ, но взаимната вражда и недовѣрието на двѣ-
тѣ противни една на друга партии не само се не прекъснахъ,
но като че сѣ още по-вече усили, когато се пристъпи до
приспособеніето на новий уставъ. Наскоро слѣдъ като се из-
бра патриаршескии намѣстникъ, привърженицитѣ на уставътъ
поискаха да се нареди една комисія отъ двѣ духовни и двѣ
мирски лица, която да надзирава за правилното приспособеніе
на новата наредба относително изборътъ на патриархътъ.
Двѣтѣ мирски лица требаше, споредъ тѣхъ, да се зематъ
въпоможежду членоветѣ на съборътъ, който изработи новий
уставъ, защото имаше съмнѣние, че архиепископътъ, които изоб-
що бѣха противни на този уставъ, не ще го приспособятъ
добросовѣстно при избраніето патриархътъ.

Намѣстникътъ и синодътъ отпърво одобриха това иска-
ние, но послѣ се помѣтнаха. Тѣ намѣрили, подиръ едно ново
свѣщаніе, че не треба да се допускатъ мирянетѣ да се мѣ-
сятъ въ дѣлата на Църквата. Помѣтнованіето имъ огорчи чле-
новетѣ на съборътъ, но понеже исканіето имъ не бѣше предвидѣно
въ уставътъ, тѣ не можеха да настоятъ за изпълненіето му.
Намѣстникътъ възражаваше, че не му е възможно да изпълни
нѣща, за които нѣма нито постановеніе въ уставътъ, нито
нѣкое особено распорѣждане отъ Портата. Членоветѣ на съ-
борътъ се видѣха принудени да се ограничатъ съ единъ про-
тестъ, който публикувахъ въ вѣстникитѣ. Този документъ съ-
държаше горчиви за висшето гърцко духовенство истини. Той е

необоримо свидетелство за справедливостта на оплакванията на Българетъ срѣщу гръцкитѣ владици, като подписанъ отъ такива авторитетни и ползващи се съ общо уважение между Гърцитѣ лица, каквито бѣхъ членоветѣ на съборътъ, който наработи новий уставъ. Поради това той заслужва особено внимание. Той бѣ адресуванъ на името на патриаршескиятъ намѣстникъ и съставенъ въ слѣднитѣ думи:

„Отвѣтственността на ваше преосвѣщенство е голѣма въ сегашнитѣ смѣтни времена. Отъ васъ ще се иска отчетъ за доброто или лошото управление на народнитѣ и църковни дѣла. За това и вамъ налагаме онова, което е потребно да го чуете и кажете и на другитѣ членове на иерархията, които сж около васъ. Систематическото пренебрежение на свещеннитѣ църковни правила и страшнитѣ злоупотребления, които се извършватъ отъ много вече години насамъ, достигнахъ да расклатятъ религиознитѣ убѣждения на чедата на светата Православна Църква и да подкопаятъ почитанието имъ къмъ свещенний клиръ. До Великата Църква сж дохождали едно слѣдъ друго много оплаквания, а така и на правителството сж се подавали непрестанно жалби, но никога не е ставала грижа за коренното имъ премахване, и рѣдко на тѣзи жалби се е давало успокоително за народътъ рѣшение, защото да се защити онзи, който очевидно е виновенъ, се е считало, както се и до сега още дума, *братолюбива обезанность на светителско въстрадание*. Отъ премногото ало правителството се принуди да заповѣла да се състави привременний народенъ съборъ. Той требваше да направи голѣми трудове, като имаше да се бори съ послѣдователитѣ на една пълна съ злоупотребления система, но съ Божиата помощъ той свърши дѣлото си. Сега трябва да се приспособи наредбата за избранието на патриархътъ. Отъ добрий успѣхъ на това дѣло ще зависи бъдущето на Ромейскій народъ, и намѣстникътъ, който може много да повлияе върху избранието на патриархътъ, ще принесе голѣма полза, ако улови добрий пѣтъ. Ние членоветѣ на съборътъ не рачихме да се препираме за избранието на намѣстникътъ, което си присвоихъ тукъ находящитѣ се архиепи, като не го мислехме за важно, но за сжществено нѣщо считаме да се назначатъ двѣ мирски лица отъ членоветѣ на привременний съборъ, които да наблюдаватъ за приспособенъето на утвърденний вече уставъ. Вие се съгласихте на това

предложение заедно съ всичкитѣ архиереп, но не го изпълнихте. Ваше преосвещенство казвате, че за да го изпълните, трябва да имате една особенна за това заповѣдь отъ правителството, а пакъ приехте безъ такава заповѣдь за членове на синодътъ лица, които нѣматъ право на това. И други несъгласни съ безпристрастието нѣща можехъ да се намѣрятъ у васъ, ако да се потърсехъ. При такъвъ ходъ на работитѣ управлението на народнитѣ дѣла, отъ една страна, и приложението на новата наредба за изборието патриархътъ отъ друга, като се намиратъ въ рацѣтъ на архиерейтѣ, надѣждитѣ на народътъ нѣматъ крѣпка основа. За това ние слагаме отъ себе си отговорността за послѣдствията, но си запазваме правото да защитимъ народнитѣ интереси въ всичко, което е извършено или има да се извърши отъ ваше преосвещенство и отъ архиерейтѣ произвольно¹⁾

Владицитѣ — противници на новитѣ наредби отговорихъ на този протестъ съ една брошура, въ която се доказваше, че членоветѣ на съборътъ сѣ самозванци, защото послѣдний е билъ вече растуренъ; че изработеннитѣ отъ този съборъ наредби, за да иматъ законна сила, трябва да се одобратъ отъ патриаршията и отъ народътъ, нѣщо което нѣма да стане. Сегашното потресение на Църквата, казва по-нататкъ авторътъ на брошурата, е дѣло на малцина нѣкои мѣряне и духовни, които, привлѣкохъ на страната си патриархътъ и се възползовахъ съ простотата на представителитѣ отъ провинцията, потѣпкахъ правдинитѣ на народътъ и узаконихъ наредби, каквито повечето понасятъ на личнитѣ имъ интереси. Тия сѣшитѣ малцина людѣ сега се зематъ да представятъ всичкий народъ и да управятъ дѣлата му.

Вслѣдствие на тая борба помежду двѣтъ партии, свикването на избирателното събрание, което требваше да стане слѣдъ 41 день отъ денътъ на отставката на патриархътъ, т. е. на 17 августъ, се отложи. Въ съставътъ на избирателното събрание имаше, както видѣхме по-горѣ, да влѣзатъ мѣрски лица отъ различни категории, отъ държавнитѣ и патриаршески чиновници, отъ ученитѣ и прочее. Тия лица требваше да се укажатъ отъ патриаршията поименно. При взаимното недовѣрие на двѣтъ партии, това не можеше така лесно да стане. При

¹⁾ „Бъл. Книжници“, кн. втора за юлий 1860, стр. 81, 82

това находещитѣ се по онова време въ Цариградѣ архиереи бѣхъ повечето лица, които бѣхъ дошли въ столицата, повикани отъ патриаршията да отговарятъ на подигнатитѣ противъ тѣхъ обвинения. А пъкъ, споредъ отдавнашнѣй обичай, архиерентѣ които би се случайно намѣрили въ Цариградѣ, участвуватъ въ засѣданията на синодѣтъ. Породи се въпросъ, требвали и подсѣдимитѣ архиереи да участвуватъ въ изборнието патриархѣтъ. Новѣй уставъ за изборнието патриархѣтъ дава това право на всичкитѣ архиереи, които би се случайно намѣрили въ Цариградѣ, така сжщо каквото и на членовѣтъ на синодѣтъ. Привърженцитѣ на новитѣ наредби нѣмахъ никакво довѣрие къмъ подсѣдимитѣ архиереи. Противницитѣ имъ обаче намѣрихъ интересъ да защищаватъ послѣднитѣ въ този случай. По едно време бѣше се рѣшило въ патриаршията да се състави синодѣтъ само отъ архиереи, които не сж подсѣдими, но това рѣшение не се прокара и изпълни. Между това по случай че ще се избира патриархѣтъ, Портата даде позволение да се върнатъ въ Цариградѣ всичкитѣ архиереи — геронди, които ако и да бѣхъ отдалечени отъ Цариградѣ поради противнието имъ на новитѣ наредби, но бѣхъ, споредъ старитѣ узаконения, по право членове на синодѣтъ. Съ тѣхното дохождане въ столицата противната на новитѣ наредби партия се усили и хванъ да се опитва, да ли не ще сполучи да издѣйствова отъ Портата позволение да се избере патриархѣтъ по старата избирателна наредба. Освѣнъ постѣпкитѣ, които направи за тая цѣль предъ Портата патриаршескиятъ намѣстникъ, всичкитѣ членове на синодѣтъ, съ искючение митрополититѣ на Арта, на Амасия и на Меленикъ, се отнесохъ до надлежнѣй министръ съ прошение, въ което, като описвахъ прискърбното състояние на църковно-народнитѣ дѣла, което отъ день на день ставало по-плачевно поради отлаганѣто избиранѣто на патриархѣтъ, искахъ да се обяви растуренъ съборѣтъ, който изработи новитѣ наредби и който тѣ наричахъ привременна коммисия, понеже безъ растуренѣто му избиранѣто на патриархѣтъ не можело се извърши съгласно съ църковнитѣ правила, съ народнитѣ привилегии и съ новѣй уставъ. Светитѣ старци знаехъ, че веднажъ растуренъ този съборъ, всичката власть влизаше пакъ въ ръцѣтъ имъ, и тѣ полегка легка ще можѣтъ да поставятъ всичко по мнѣнието, вкусѣтъ и стремленията си. Но прошенѣто имъ се не взе въ внима-

ние отъ Портата, която повече бѣше наклонна да поддържи привърженицитѣ на новитѣ наредби отколкото тѣхнитѣ противници. Тя имаше интересъ да се турятъ въ дѣйствиe новитѣ наредби, които бѣха се изработили по нейно распореджане, направено на основание на Хатти-Хумаюнъ отъ 1856 година. Тѣхното приспособеніе щеше да бѣде доказателство, че този Хатти-Хумаюнъ се ужъ изпълнява полегка легка. ¹⁾

Членовѣтъ на народний съборъ, вопреки волята на архiereнтѣ, приехъ участие заедно съ синодѣтъ въ означенното лица отъ разнитѣ категории чиновници, които требваше да влѣзатъ въ съставѣтъ на избирателното събрание. Тия лица, като се веднажъ означихъ и като нѣмаше вече защо и по-нататкъ да се отлага избраніето на патриархѣтъ, това събрание се свика най-послѣ на 20 септември. Въ първото заседание на избирателното събрание имаше да се отворятъ бюлетинитѣ на архiereнтѣ и да се състави каталогѣтъ на кандидатитѣ. Отъ архiereйскитѣ бюлетини се оказахъ кандидати предишний Цариградскій патриархъ Антимъ отъ Ефесъ, който се викаше и Куталианосъ (съ 35 гласа), предишний Цариградскій патриархъ Григорій (съ 17 гласа), предишний Цариградскій патриархъ Антимъ Византийскій (съ 1 гласъ), Александрийскій патриархъ (съ 5 гласа), и митрополититѣ Кизическій (съ 8 гласа), Никейскій (съ 1 гласъ), Дерконскій (съ единъ гласъ) Солунскій (съ единъ гласъ), Серресскій (съ 3 гласа) и Брусенскій (съ 1 гласъ). Отъ страна на събраніето се прибави до тия кандидати Халкидонскій митрополитъ. ²⁾

Помежду Гърцитѣ бѣше се образувало мнѣние, че въ такова смутно и критическо за патриаршията време трябва да се избере за патриархъ чловѣкъ енергиченъ, рѣшителенъ, опитенъ и мадъръ, който да може, както се казваше, да приведе Църквата въ по-напредното ѣ състояние, т. е. да спъне Българетѣ въ новото имъ движение и ги тури накъ подъ кракѣтъ на Гърцитѣ. „Не се касае за малко нѣщо, въсклицаваше вѣстникъ „Византисъ“. Най-свещеннитѣ интереси и привилегии на народѣтъ ни се намиратъ въ опасностъ, ако се не въскачи на патриаршескій престола чловѣкъ, надаренъ

¹⁾ „Бълг. Книжници“, книга първа за септември 1860, стр. 5 отъ „Съвременна лѣтопись“.

²⁾ „Български Книжници“, книга втора за септември 1860, стр. 19 отъ „Съвременна лѣтопись“.

съ изискванитѣ качества“. За такъвъ челоуѣкъ общественното мнѣние между Гърците намираше предишния Цариградскій патрархъ Антима отъ Ефесъ, съ прозвание Куталианостъ, този сѣщій, който, по общо такожде указание отъ общественното мнѣние, се избра за патрархъ дванадесетъ години по-подиръ и прогласи Българетѣ за схизматици. По тази причина той имаше помежду кандидатитѣ, показани отъ архиерейтѣ най-много гласове. Но синодалнитѣ старци го не щехъ, тъй като не бѣхъ добръ съ него и знаехъ, че той не ще ги слуша. По тази причина, щомъ се даде на Портата за преглеждане каталогътъ на кандидатитѣ, тѣ заедно съ други-нѣколко архиереи се събиратъ и подписватъ молба до правителството да се исключи Антихъ Куталианосъ отъ числото на кандидатитѣ. За да подкрѣпятъ молбата си, тѣ осипватъ Антима съ всевъзможни клевети. „Съ каква съвѣсть, думаше Византисъ, тѣзи честни старци ще призватъ Всесветаго Духа да ги просвѣти за изборането на началникътъ на Църквата и на народътъ, когато така се обевихъ срѣщу кандидатътъ, когото всичкий почти народъ желае за глава на църковно-народното си управление“. Портата не исключи обаче Антима Куталианоса отъ числото на кандидатитѣ, и въ второто засѣдание на избирателното събрание, въ което всичкитѣ членове, духовни и миряне, требаше да избератъ отъ всичкитѣ кандидати трима души, той получи най-много гласове. Но за патрархъ имаше да се прогласи опзи отъ тия трима, когото посочатъ архиерейтѣ при тайното гласоподаване въ църквата, слѣдъ призвание Духа Святаго, а тѣ можехъ, като щатъ, да избератъ отъ тримата кандидати онтовоа, който бѣ получилъ най-малко гласове. Исходътъ на гласоподаванетоъ въ църквата имаше много да зависи отъ рѣшението на въпросътъ, ще ли да участвуватъ въ това гласоподаване и подсъдимитѣ архиереи, въпросъ, който бѣше се подигналъ вече и по-преди, но не бѣше още рѣшенъ. Слѣдъ като се избраха тримата кандидати въ второто засѣдание на избирателното събрание, този въпросъ се тури на дневний редъ въ събраниято, но при разискванетоъ му пренията между двѣтъ противни една на друга партии бѣха толкова горещи и страстни, щото се съпроводи хъ съ псувни и бой, и въпросътъ остана нерѣшенъ, поради което гласоподаванетоъ на архиерейтѣ въ църквата се отложи за по-подиръ, когато се той рѣши.

Виѣсто да се споразумѣтъ нѣкакъ помежду си и не мѣсятъ въ такъвъ единъ предметъ друговѣрното правителство, и двѣтъ партии се отнесохъ до Портата съ жалби и оплаквания. Всека гледаше да убѣди турскитѣ министри, че правото е на нейната страна. Портата се произнесе най-послѣ, че въ гла-соподаванъето, което има да стане въ църквата, треба да приематъ участие всячкитѣ архиереи. Послѣднитѣ се събрахъ послѣ това въ църквата, та избрахъ не Антима Куталианоса, а едного отъ герондитѣ. Кизический митрополитъ Иоакима, който и се въскачи на патриаршеската катедра подъ името на Иоакимъ II.¹⁾

Раздорътъ между привърженцитѣ и противницитѣ на новитѣ наредби, който се открие така явно за всичкий свѣтъ въ средата на гръцкото общество и духовенство, по случай избиранieto патриархътъ, и по поводъ на който се чухъ отъ самитѣ Гърци твърдѣ нелестни отзиви за висшето гръцко духовенство, послужи на Българетѣ необоримо доказателство за отпаданieto на гръцкитѣ владци отъ християнскій духъ и за закоренението имъ въ злото. Тѣ оправдавахъ съ тѣзи скандали, происходещи въ нѣдрото на самата „Велика Църква“, постъпката си за отричанъето отъ патриаршията и се насърчавахъ отъ тѣхъ да постоянствуватъ въ стремлението си за припознаване отъ правителството тѣхната фактически съществующа иерархия. При това избранieto патриархътъ имъ подаде случай да заявятъ отново както предъ правителството, така и предъ самата патриаршия рѣшимостта си да се държатъ на далечъ отъ послѣдната. Въ числото на 28-тѣ епархии, отъ които, споредъ новий уставъ, требваше да се пращатъ представители за събранието, което избира патриархътъ, имаше нѣколко и чисто български, каквото Софийската, Търновската и Видинската. Като се поканихъ отъ страна на патриаршията да испроводятъ представители, Българетѣ отъ тия епархии въобще оставихъ безъ внимание поканата, а нѣкои още заявихъ съ особенни писма, че веднажъ като сж се отрекли отъ патриаршията и признаватъ за свое свещенноначалство свещенноначалството при българската църква въ Цариградъ, тѣ не могатъ да участвуватъ въ избиранieto на патриархътъ, като чуждѣ тѣмъ и принадлежащъ на друго

¹⁾ „Български Книжици“, кн. втора за септ. и кн. първа за октомврий 1860 въ „Съвременна лѣтопись“.

племе църковенъ началникъ.¹⁾ Така също постапиха и цариградскитъ български първенци, които патриаршията бѣше поканила да приематъ участие въ избирателното събрание съ цѣль, отъ една страна, да позалъже и погаделичка тия влиятелни помежду съотечественниците си лица, а отъ друга да покаже на свѣтътъ че приглася еднакво Българе и Гърци да приематъ участие въ избиранieto на общий имъ църковенъ началникъ. „Приехъ, отговори на патриаршескии намѣстникъ единъ отъ тѣхъ, пригласителното ваше отъ 15 септ. писмо, съ което ме каните, по одобрение на св. синодъ и на първенците отъ вашии народъ, да присѣдствавамъ на събраниято което ще стане на 20 септ. за избиранieto патриархътъ. Понеже, както ви е извѣстно, Българскии народъ се отказа да припознава Вселенскии патриархъ и понеже всичко, което е сторено и ще се стори въ патриаршията, не може да има никаква важность за него, защото тя е чужда за него, то и азъ, като съмъ членъ отъ Българскии народъ и като сподѣлямъ тия неговии чувства, не мога да присѣдствавамъ въ това събрание, за да зема участие въ избиранieto.“²⁾

Избиранieto на патриархътъ станъ въ началото на октомврий т. е. на четвъртии мѣсецъ отъ оставката на свѣтѣйшии Кирила, а на седмий отъ какъ се провъзгласи подновяванъето на българската народна иерархия въ лицето на Илариона. Ако избиранieto на патриархътъ се отложи за доста дълго време, това се обесняваше съ желанието на Портата и на грѣцкото общество да се избере патриархъ по новитѣ наредби, а пъкъ тѣ, отъ една страна, още не бѣха потвърдени отъ Султанътъ, а отъ друга, за приспособенъето имъ се искаше една извѣстна подготовка, особено като тѣ срѣщахъ съпротивленъе отъ страна на висшето духовенство. Но помежду Българетѣ се предполагахъ и вѣрвахъ, че негли султановото правителство има намѣрение да припознае българската иерархия и отдѣли българскии епархии отъ Цариградската патриаршия, та за това се отлага избиранieto на новий патриархъ. Въ бератътъ, който се дава на патриархътъ слѣдъ избиранieto му, се изброяватъ неговитѣ правдини и се опредѣля подвѣдомата нему църковна областъ, като се включаватъ и напрежниитѣ независими славенски патриаршии: Тър-

¹⁾ „България“ год. II, стр. 332, 340.

²⁾ „България“ год. II, стр. 420.

новската, Охридската и Ипекската. Ако портата има да припознае за българският епархий особно управление, тя трябва да ги изключи изъ бератътъ на патриархътъ, а това би било най-лесно да стане, казвахъ си Българетъ, догдѣто още не е заетъ патриаршескии престолъ и не се е далъ отново бератъ. Но ето най-послѣ патриархъ се избра и му се даде бератъ по старата форма. а българскии въпросъ се не разрѣши. Това обстоятелство смути до нѣждѣ нашитъ еднородци, толкова повече че скоро слѣдъ избранieto на патриархътъ хванхъ да се носи мѣлва, че за българскии въпросъ ще се нареди една комиссия отъ Българе и Гърци, която да разгледа жалбитъ на Българетъ срѣшу висшето духовенство, но че преди това Българетъ трябва да отидатъ да цѣлунатъ рѣка на новий патриархъ. Този слухъ се потвърди и званично. Министерътъ на въпшнитъ дѣла повика единъ день преосвещенний Илариона и му събщи, че Портата е намѣрила за благословно да се разгледатъ оплакванията на Българскии народъ противъ патриаршията отъ една смѣсенна комиссия, но че предварително ще трябва да се изпълни една формалность откъмъ новий патриархъ, т. е. Българетъ трябва въ лицето на своитъ първенци да му засвидѣтелствуватъ почитанието си, като на свой висшъ религиозенъ началникъ. Противъ съставенъето на една смѣсенна комиссия за обсъждане жалбитъ и желанията на Българскии народъ, нашитъ еднородци нѣмаше какво да възрааятъ, съвсѣмъ че това не показваше скоро разрѣшение и окончание на тѣхното дѣло. Рѣшението на по-важнитъ въпроси обикновенно се подготвоява съ изучение отъ комиссии. Но исканъето да отидатъ Българетъ да се поклонятъ на патриархътъ подкопаваше всичката основа, на която бѣхъ се тѣ турчили отъ Великденъ насамъ съ отхвърленъето си отъ грѣцкото духоветство и прогласенъето собствена народна иерархия. То показваше, че не е ималъ убѣдителна сила за Турцитъ онии силлогизамъ, който си бѣхъ построили нашитъ еднородци греди велиденската постѣпка, а именно че като заявятъ, че не могатъ по религиозната си свѣсѣ да почитатъ грѣцкитъ владици за свои архипастири и че за такива могатъ да тачатъ само архiereитъ, които иматъ отъ своя собствена народность, Портата не ще има затруднение да припознае особено свещенноначалство за Бѣлг. народъ въ лицето на послѣднитъ. Ако българскиитъ главатарѣ въ Цариградъ отп-

дехъ отново при патриархѣтъ, тѣ щехъ да покажатъ съ това на всичкитѣ си вѣнници еднородци, че надѣждата за потвърденіе провъзгласенното българско свещенноначалство, съ която ги питаехъ и съ която се отблъсвахъ наляганията за уния съ Римската църква отъ страна на хората, които бѣше вече спечелила латинската пропаганда, се е оказала неоснователна. Тѣ щехъ при това да се наложатъ на подозрѣние, че не радатъ за народнитѣ интереси, и да потвърдятъ клеветитѣ на органѣтъ на тая пропаганда, че ужъ вършели народнитѣ работи по увлечение отъ егоизмъ и по своекористни видове.

Българетѣ въ описванното време имаше да се борятъ не само срѣщу Гърцитѣ, но и срѣщу римската пропаганда, покровителствувана отъ Франция и Австрия и добръ видѣна отъ самото Турско правителство. Тѣ требаше така умно да каратъ работата си, щото и на Гърцитѣ да се противятъ съ успѣхъ и на пропагандата усилията да осуетаватъ. Борбата съ послѣдната бѣше толкова по-мъчна, че тя бѣше успѣла вече да простре на всекъдѣ примкитѣ си и бѣше заплела въ тѣхъ една голѣма частъ отъ така нареченната интелигенция. При това обстоятелствата бѣхъ извънредно благоприятни за нея, понеже и самитѣ събития искусствено се приготвехъ въ нейна полза. Когато Гърцитѣ не само се противехъ на възстановеніето българската иерархия, но и гледахъ да законпактѣ за всекога българската народностъ, латинската пропаганда обѣщаваше пълно изпълнение на желаніята на Българскій народъ за самостоятелно и отдѣлно отъ Гърцитѣ развитие, и то безъ трудове и жертви отъ самитѣ Българе. Съ единъ само редъ въ едно писмо, че приематъ унията съ Римъ, Българетѣ попарвахъ Гърцитѣ като съ врѣла вода и се освобождавахъ за всекога отъ тѣхъ. Никакви подозрѣния, никакви клевети и главоболия нѣмаше вече да тревожатъ послѣ това никой Българинъ. Пропагандата при това така искусно замамваше и така лукаво се ползваше отъ всеко обстоятелство, щото осуетеніето нейний планъ и предназначаваніето народѣтъ отъ нейнитѣ внушения ще се счита всекога една голѣма сполука въ българската история.

Пропагандата дѣйствуваше явно и тайно. Явнитѣ и дѣйствия се вършеха чрезъ нейний органъ „България“,¹⁾ а тай-

¹⁾ Вѣстникъ „България“, на който отгѣтственъ издателъ и редакторъ въ първитѣ три години бѣше Драганъ Цанковъ, бѣше явенъ, както споменаванъ

нитѣ бѣха всевъзможни интриги и подкупи, всевъзможни кроежи въ споразуменѣ съ Турцитѣ за намаиванѣ Българетѣ. Главнитѣ теми, които развиваше за цѣльта си по това време в. „България“ бѣха тѣя. Цариградскій патриархъ нито е самъ каноническій патриархъ, нито има каноническа власть надъ Българетѣ. Той не ще да се съгласи никога да се състави едно самостоятелно църковно управление за Българетѣ, а султанътъ, отъ когото Българетѣ искатъ да имъ даде народна иерархия, не може това да направи, защото не е нито папа, нито патриархъ. Та и да се предположи, че Българетѣ ще се сдобиятъ съ една иерархия безъ папата, тая иерархия нѣма да ги ползова много, защото и българскитѣ владици сѫ като гръцкитѣ, безъ добро възпитание и безъ благочестие, тогава като ако Българскій народъ се отнесеше до папата и припознаеше неговата власть надъ себе си, щеше да има кой да наблюдава надъ българскитѣ владици, и българската църква щеше да има единъ искусенъ кормчий. Припознаването на папата има да се погледне съ добро око и отъ Турското правителство, защото съ него се затваря на Россия пътятъ за интригуванѣ помежду Българетѣ, подданици на империята, пътъ, който щеше да е широко отворенъ, ако се допустеше една самостоятелна иерархия, каквато и искатъ Българетѣ, и това е една отъ главнитѣ причини, по които Високата Порта не ще никога да се съгласи да припознае на Българетѣ една самостоятелна иерархия, която ще е чисто и просто една башибозушка иерархия. Исканьето една таква иерархия не ще се удовлетвори отъ Турцитѣ и по тази още причина че то дава поводъ да се помисли, че Българетѣ ще поискатъ подиръ да се освободятъ и отъ Султанътъ. Ония, които се противятъ на уния съ Римската Църква, сѫ руски орудия, хора егойоти, които се увличатъ отъ руски пари и за тѣхъ пари вършатъ работата на Россия въ вредъ на собственний си народъ.¹⁾

Ако католическій органъ си позволява да обнародва статии, въ които да доклава, че утврденіето на една нева-

---

нахме въ втората глава, органъ на папската миссия отъ лазаристи въ Цариградъ. Последниятъ хвърлехъ чрезъ него обикновеннитѣ стрѣли на папството срещу Православната Вѣсточна Църква подъ всевъзможни видове, за да убѣдятъ Българетѣ да приематъ унията.

¹⁾ Вѣстн. „България“ год. II стр. 25, 33—34, 49, 193, 194, 207, 250 394, 456, 542, 543 и 547.

висима отъ патриархътъ и отъ папата иерархия ще отвори широкъ пътъ за влиянието на Россия помежду Българетъ, ако той клеветеше въ стълповетъ си главатаритъ на Българскій народъ и представителитъ на самостоятелното народно направление въ духътъ на Православието, че сж руски оръдия, читателътъ може да си представи, какви не други още интриги сж си позволявали тайно агентитъ на латинската пропаганда за сполука на цѣльта си. Водачитъ на Българскій народъ въ онова време, които работехъ съ перото, требаше да раскривать всичкитъ тѣхни хитросплетения, лукавства и интриги, да отблъсватъ старателно всичкитъ имъ набѣждания и да опровергаватъ всичкитъ имъ софизми. Тѣ требаше да вдъхвватъ на народътъ увѣренность въ правотата на дѣлото му, надѣжда и постоянство и да го насърдчватъ да стои именно въ този пътъ, въ който вървеше, въпреки трудноститъ и препятствията, които се предвиждахъ за постигванъето неговитъ желанея. Ето, за примѣръ, единъ отказъ отъ тѣхнитъ рѣчи, съ които се обръщахъ къмъ народътъ за да го предпазятъ отъ неправилни сжждения и погрѣшни увлечения по поводъ на неблагоприятнитъ извѣстия, за които по горѣ споменахме, и които агентитъ на пропагандата хитро експлоатирахъ:

„Тщетно нѣкои се селятъ да увѣрватъ свѣтътъ, че ако Българетъ не сполучатъ сега да се освободятъ отъ гръцката иерархия, тѣ щели за винъги или за дълго време още да останатъ подъ нейната властъ, и поради това требало да прибърватъ да измѣнятъ религиознитъ си вѣрвания, за да добиѣтъ покровителството на папата. Предзанети отъ мисли, които имъ сж внушени отъ други и на които важността и вѣрността нито сж испитали, нито пакъ могатъ негли иснита, увлечени още отъ себелюбиви расчети, хора съ такъвѣзъ умове, безъ съмнѣние, не проумѣватъ всесилното дѣйствие на напредкътъ, на който наредбитъ на империята даватъ свободно пространство за распростиране. Ако да приказваше нѣкой съ тѣхъ преди десетъ или петнадесетъ години, а да имъ приказваше настоящето отношение на Българетъ къмъ гръцкитъ владци, презрѣни отъ народътъ или испадени отъ градоветъ, това отношение, безъ съмнѣние, щеше да имъ се представи много по-невѣроятно, отколкото добиванъето една народна независима иерархия съ едни честни и законни средства, при посредството на Османското правителство. Веке сега, въ разстоянието

на 15 години, народът позна униженното състояние, въ което сѣди гръцкото духовенство, почувствова умраза къмъ него, поиска свършенното му изпълдане, за да го замѣсти съ свое народно, което да може, движимо отъ вѣра и родолюбие, да се подчини на наредба, по-съобразна и по-съотговорна съ състоянието на страната и съ времето. Какво ще бѣде пакъ подиръ други петнайсетъ години? Не се съмнѣваме, че гръцкото духовенство, ако да продължено, въпреки нашитѣ очаквания и основателни надѣжди, за десетъ години още своето сегашно господство, щеше само отъ себе си да падне и се обезсили свършенно. Веке сега владичитѣ станяхъ за присмѣхъ на подчиненнитѣ си, като сж принудени да употребяватъ, намѣсто напрежната си сила и напрежнитѣ си заплашвания, низки ласкателства и подли подкупвания, за да се държатъ на мѣстата си. Какво пакъ ще бѣде, кога сегашното петнайсетгодишно поколѣние стѣпи въ мъжскій възраст и поеме управлението на дѣлата? Нѣмаме съмнѣние, че гръцкитѣ владичи сами отъ себе си ще си оплукътъ и се съзобятъ на мѣстата си. Самата патриаршия, нѣкога страшна и силна, а сега веке презрѣна и унижена, ще се още по-вече обезсили и унизи, подъ влиянието на благодѣтелнитѣ наредби, които ввожда правителството въ страната, и подъ влиянието на образованието, което народътъ възприема и което тя до сега тѣтено се е мъчила да въспре чрезъ външнитѣ си дѣйци.

„Това щеше да стане, ако гръцкитѣ владичи сполучехъ, но нѣкои непредвидѣнни обстоятелства, да се удържатъ и топхъ на мѣстата си, и Българетѣ останехъ де jure подъ именната имъ власть, и то не отъ друго, но отъ самото презрѣние, въ което щеше да ги има всичкий народъ. Ние не поменуваме за оная нравственна сила, която неминуемо ще да придобиятъ Българетѣ въ това временно разстояние, за онова значение, което още по-вече ще да спечелятъ предъ очитѣ на Високата Порта съ своето трудолюбие, съ своята честностъ, вѣрностъ и благопокорливостъ, за онова приближение до високопоставеннитѣ лица на империята, — плодъ отъ просвѣщенното и вѣрното служение, — което ще да иматъ тѣхнитѣ народни дѣйци и представители. Стига единъ челоуѣкъ да разгледа внимателно и безъ предубѣждение миналото, за да се убѣди за това неминуемо израстване и усиляване на Българскій народъ, което ние приемаме за несъмнѣнно въ указванното време.

„За какво сега служи и какво може да донесе онова измѣненіе на религиозното ни вѣрване, което ние презъ толкова вѣкове сме казали, съ което толкова време сме живѣли, това отстъпничество отъ светата Вѣра на нашитѣ предци, което нѣкои прелѣстени ни промовѣдватъ съ таквоя усьрдие? Ако Българетѣ, всичкитѣ или нѣкои частъ отъ тѣхъ, се склонятъ да направятъ какво годѣ, било и най-малко промѣненіе на досегашнитѣ си религиозни вѣрвания, това тѣ ще направятъ не по убѣждение, а по желание да се освободятъ отъ грѣцкото духовенство и по лѣстивитѣ обѣщания, които имъ даватъ агентитѣ на папичашството. Но за почитанье ли е този челоуѣкъ и толкова повече този народъ, който си промѣня религиозното вѣрване, за да добие нѣкои права, които му обѣщаватъ миссионеритѣ? Увѣрени ли сме още, че ще добиемъ непремѣнно тѣзи права, които ни се обѣщаватъ, и че ще знаемъ да ги завардимъ? Защо да се не предположи, че този, който е лъгалъ, може пакъ да излъже? Папичашскитѣ калугери сж много лъгали, за да распространятъ властѣта на папата. Какъ може да се надѣятъ Българетѣ да видятъ добро отъ папата и отъ неговитѣ калугери, когато иститѣ му подданиници викатъ противъ неговото тиранско управление, когато е извѣстно, че истото папичашско духовенство, което само себе си хвали, далечъ не е свободно нито отъ развратъ, нито отъ властолюбие? Тежко на този народъ, който мисли да придобива права съ промѣненіе вѣрата си, който вѣрва на лъжливитѣ обѣщания на папскитѣ калугери и който, като не ще самъ да употреби трудъ и време, за да се освободи отъ една незаконна властъ, стига да се туря похъ друга още по-незаконна и съ това само промѣня властитѣ, безъ да добива нѣщо съществено. Той се предава на едно духовенство, което винаги е търсило господство и което, за да достигне цѣльта си, винаги е готово да употреби всекакви средства.

„Когато научихме на нѣкои отъ ревнителитѣ на папичашството, които предпочитатъ да се покорятъ на папата и да приематъ униа по-добрѣ, отколкото да почакаатъ още нѣкакво време въ това състояние, въ което сме сега, и да придумватъ народѣтъ да има търпѣние и ностоянство, когато, казваме, имъ научихме, че папичашскитѣ калугери, каквито обѣщания и да даватъ, могатъ твърдѣ лесно да ги не изпълнятъ и да ги въртатъ,

както щатъ, като много по-силни, по-онитни и по-лукави отъ гръцкитѣ, тѣ ни дадохъ този отговоръ: „въ този случай оставяме папишашитѣ и ставаме каквито ни ареса“. И тъй тѣ, види се, ще редятъ вѣритѣ, догдѣто да намѣрятъ нѣкоя вѣратаквази, която да имъ дава всичко на готово, която да не иска отъ тѣхъ никакъвъ трудъ и да не имъ причинява никакви мъчности, щото тѣ само да блаженствуватъ и царуватъ. Кой не види, че това сж най-глупави разсждения, на които могатъ да се слагатъ само безсъвѣстнитѣ и вѣтрениитѣ хора? Кой не разумѣва, че, ако ние самички не се стягаме и не си отваряме добръ очитѣ, ако се облягаме само на покровителството на другитѣ и чакаме да си подигнемъ народността безъ трудъ и жертви отъ насъ сами, ние винаги ще сме слуги на другитѣ, които ще се ползватъ, както и Гърцитѣ, съ нашата простота и бездѣйностъ? Напраздно се лъжатъ нѣкон, че едно духовенство, каквото папишашкото, може да помогне на единъ кой и да е народъ, най-паче простъ и непредоналивъ. Въ сегашно време нѣма почти нигдѣ духовенство, което въплъно да отговаря на висотата на положението си. Ако ние Българитѣ искаме да сме независими отъ Гърцитѣ, то е за да можемъ да наредимъ църковнитѣ си работи съобразно съ Вѣрата си и за да можемъ да съществуваме въ империята, като особенъ народъ, който да се развива и съвършенствова самостоятелно, подъ държавното покровителство на султанѣтъ, съобразно съ нуждитѣ и интереситѣ си, а не подъ влиянието и съ спѣнкитѣ на това или онова духовенство, което ще ни налага прямо или косвенно щениита си. Чини ни се, че някой отъ насъ не мисли, че нашето собствено духовенство, което искаме да е независимо, ще може да води народѣтъ къмъ напредѣкъ само по себе си. То все ще бѣде подъ влияние, но това влияние ще истича отъ средата на самиятъ народъ, отъ неговото съзнание и отъ неговитѣ стремления, поради което и духовенството ни ще бѣде народно. Нашето духовенство, ако и да не ще бѣде отъ първъ пѣтъ съвършенно, съ време ще се усъвършенствова, понеже, съобразно съ новитѣ понятия, нему нѣма да му се даде пълна властъ и независимостъ, за да късѣ въ невѣжество, но ще се тури въ прилична зависимостъ отъ народѣтъ, който съ напредванѣто си ще понуждава и него да върви напредъ, или по-добръ да кажемъ, напредванѣто на народѣтъ и на духовенството ще вървятъ заедно,

понеже послѣдното ще е народно. И така като народътъ и духовенството ще дѣйствуватъ взаимно върху си друго, тѣ ще се удържатъ помежду си отъ крайности. А пъкъ ако духовенството не зависи отъ народътъ, но напротивъ припознава за свой началникъ и глава лице, което не може да има никакво съчувствие къмъ Българетъ и ще дири своитѣ собствени интереси то непременно ще се удали отъ народътъ, ще се подчини на чуждо за него влияние и ще разпространява това чуждо влияние и въ народътъ. Тогава ще ли да можемъ да кажемъ, че сме нѣщо придобили отъ промѣнението на Вѣрата, направено съ цѣлъ да придобиемъ нѣщо? Франция, която е страна силна и независима, правдолюбива и просвѣтена, счете за потребно, когато правеше преобразования въ крайтъ на миналото столѣтие, да ограничи голѣмата властъ на папата въ предѣлитѣ си, та ние ли сега ще считаме за маловажна тази истата властъ, която е тяготѣла и тяготѣе и до сега надъ нѣкои народи противъ волята имъ! Напразно прочее казватъ предѣстеннитѣ или подкупеннитѣ ревнители на папишаштвото: „ние ще да придобиемъ, но нѣма да изгубимъ; нито пакъ Вѣрата си ще намѣнимъ, понеже ще си останемъ съ обредитѣ и догмитѣ, които сега държимъ“. Не е ли измѣнение на религиозното вѣрвание, догдѣ сме припознавали Христа за невидимъ глава на Църквата, да хванемъ да припознаваме за видимъ нейнъ глава и намѣстникъ Божий на земята Римский папа? Като го припознаемъ за намѣстникъ Божий предъ правителството и предъ всичкий свѣтъ, съ какви очи можемъ оти утрѣ да се плачемъ срѣщу него, че ни налага нѣкои си негови щения? Не ще ли има всеки право да ни каже тогава: „да сте мислили, когато сте го припознавали за намѣстникъ Божий; сега нѣмате право да му се не покорявате“. ¹⁾

Въ разсжденията и съвѣтитѣ, които се съдържатъ въ горнитѣ редове, се отразаваше ясно, че по-напряжната надежда за скоро припознаване българската възобновенна иерархия бѣше поколебана отъ новий обратъ, който зехъ работитѣ слѣдъ избранieto патриархътъ, и че въ очитѣ на тогавашнитѣ водачи най-голѣмото ало, което можеше да се роди отъ този неблагоприятенъ обратъ, бѣше отлжчванѣто на народътъ отъ Православието и вкарванѣто му въ приикитѣ на пропагандата.

¹⁾ „Български Книжници“, кн. втора за октомвр., стр. 155—160.

Гърцитѣ не щехъ нито да знахтъ за тази опасностъ. Тѣ ъж не виждахъ, таче и не вѣрвахъ, ако нѣкой имъ ъж показваше. Тѣмъ имъ се чинеше, че всичко, щото имъ се казваше по този предметъ, имъ се казваше съ цѣль да се подплашатъ, та да направятъ устѣпки на Българетѣ. Тѣ гледахъ само какъ да сплѣнатъ Българетѣ и да се удържатъ въ привилегированното си положение. Като се преструвахъ предъ Руситѣ, че скърбятъ за бѣдственното състояние на Църквата и имъ се оплаквахъ, че всичкото зло произлѣзва отъ католическата пропаганда, тѣ всекояче се стараехъ да увѣрятъ Турцитѣ и Европа, че движението на Българетѣ е подсторено отъ Россия, отъ панславиститѣ. ¹⁾ По-ученитѣ отъ средата на мирскитѣ и духовнитѣ имъ лица, между другото, си губехъ времето да пишатъ статии и брошури, въ които да доказватъ неоснователността на исканията на Българетѣ. Тия брошури, вмѣсто да убѣдятъ Българетѣ и да ги възвѣрнатъ отъ посоката, която бѣхъ зели, ги раздразнихъ още повече противъ Гърцитѣ, като показвахъ ясно нежеланието имъ да признахтъ съществуването на българската народностъ и нейното право за самостоятелно развитие. Такова раздразнение произведе ²⁾ въ това време между Българетѣ особено брошурата, която се издаде презъ есеньта, съ одобрение на патриаршията, отъ пѣрвий секретаръ на патриаршии синодъ, отпослѣ митрополитъ Кизический, Григорий, и която доказваше, че България открай е била подчинена на Цариградский патриаршии престолъ и че православната Българска Църква никога не се е признавала отъ Всеобщата Църква за самостоятелна. ³⁾

Нежеланието на Гърцитѣ да се даде справедливо удовлетворение на Българетѣ и тѣхнитѣ усилия да се потѣпче българското движение съдѣйствовахъ, не може по-добрѣ, на видоветѣ на пропагандата. Турското правителство, което бѣше отдавна скривило ролята, която требваше да играе въ драмата, не мислеше нито най-малко да ги стресне съ нѣкое внушително

¹⁾ В. „България“ год. II, стр. 281.

²⁾ Гледай статията „Правдата на Българетѣ срѣшу лъжитѣ на Фанаротитѣ“ въ *Вал. Книжници* за декемврий 1860.

³⁾ Заглавието на тая брошура е: *Πραγματεία περί τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἐπὶ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ Ορθοδόξων ἐκκλησιῶν ὑπὸ Γρηγορίου ἀρχιερατμεῖως τῆς ἱερας Συνόδου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1860.*

напомненіе въ полза на Българетѣ, както очаквахъ послѣднитѣ. Напротивъ то като че ги насърчаваше съ неговитѣ отзивы за българскитѣ оплакванія да гледатъ на тѣхъ равнодушно. Такова дѣйствиe, напримѣръ, ще да е ималъ върху тѣхъ отзивътъ на великий везиръ въ рапортътъ, който той подаде на султанътъ относително резултатътъ на пътуването си по областитѣ на Европейска Турция и който се обнародва въ крайтъ на ноемврий. По поводъ на оплакваніята, които бѣхъ му се подали отъ страна на Българетѣ срѣщу грѣцкитѣ владици, везирътъ каза само това въ този рапортъ, че помежду другитѣ злоупотребления и лошабини той забѣлежилъ и една таквава, която изисква бързо и дѣйствено премахване. Тая лошабина била не дотамъ поучителното поведение на нѣкои отъ членоветѣ на високото грѣцко духовенство. Великий везиръ отдава справедливостъ на по-вечето отъ грѣцкитѣ владици, но забѣлежава, че има помежду тѣхъ и таквизи, които не взематъ въ внимание свойството на миссията си и се вдаватъ въ злоупотребления, неприлични на санътъ имъ. Но той се надѣе, че новий уставъ, който се изработи отъ нарочно съставенната за това комиссія (народний грѣцки съборъ) и който той ще поднесе въ непродължително време на негово величество за утвърждение, „ще тури край на това състояние на работитѣ, което унижава духовенството и тежи на християнитѣ.“¹⁾ За това, че Българетѣ искатъ признание на възобновенната си иерархия и отдѣление отъ Гърцитѣ, великий везиръ не поменъ нито съ една дума, като че никой не му бѣ говорилъ за подобно нѣщо и като че той не знаеше да се е подигалъ нѣгдѣ подобенъ въпросъ. Отъ неговътъ рапортъ всеки можеше да се убѣди, че султановото правителство нѣма на умъ да уважи жалбитѣ и молбитѣ на Българетѣ за признание независимата имъ иерархия. Агентитѣ на пропагандата, които се ползвахъ отъ всичкитѣ неблагоприятни за Българетѣ обстоятелства, за да покажатъ, че на Българскій народъ не остава другъ пътъ за сполука на желанията му освѣнъ обращение съ двѣ думи къмъ папата, експлоатирахъ за цѣлѣта си отзивътъ на великий везиръ относително начинътъ, съ който могатъ да се премахнатъ злоупотребленията на грѣцкото високо духовенство и се удовлетворятъ оплакваніята, възбудени отъ тия злоупотребления.²⁾

¹⁾ „Български Книжници“, книга първа за декемврий 1860. — „България“ год. II, стр. 595, 596.

²⁾ „България“, год. II, стр. 593.

Ако и озадачени така отъ всежидѣ, водачитѣ на Българскій народъ не изгубиха обаче, куражътъ си. Далечъ отъ мисълта да направятъ нѣкоя постѣпка предъ папата, тѣ не по-малко се отстранявахъ и отъ всеко общение съ патриаршията. Тѣ стоеха твърдо на основата, върху която се положили съ великенската постѣпка, като вѣрвахъ, че рано или късно тя ще ги приведе къмъ желанната цѣль. Заключение, което вадѣхъ агентитѣ на католическата пропаганда отъ рапортътъ на везирѣтъ, тѣ опровергавахъ съ всевъзможни доводи,¹⁾ а заповѣдта на султановото правителство да идатъ да се подчинятъ на патриархътъ тѣ рѣшихъ да отклонятъ съ едно ново прошение, въ което представихъ релефно свойтъ погледъ върху въпросътъ и причинитѣ, по които не могатъ да отидатъ да засвидѣтелствуватъ на патриархътъ своето почитанье.

„На високото императорско правителство, казвахъ тѣ, въ това прошение, е извѣстно, че Българскій народъ, който всекога е считалъ за голѣмо свое щастие да е послушенъ и покоренъ на законний си господаръ, е туренъ въ царството подъ властѣта на едно другоплеменно духовенство, а чрезъ това и подъ властѣта на единъ народъ, такожде рая на султанътъ. Гръцкото духовенство и Гръцкйй народъ се ползватъ, вслѣдствие на привилегированното си положение, съ всичкитѣ права и царски милости, а Българетѣ се гледатъ, като съвършенно безправни. Гръцкйй народъ съ това се обаче не благодарн, но иска да слѣе Българетѣ въ своята народностъ съ цѣль да се усили наерѣщъ Оттоманското царство. Патриаршията си е присвоила противъ Вѣрата властъ надъ Българетѣ съ цѣль да служи на интереситѣ на Гръцкйй народъ противъ Оттоманската Порта. Владицитѣ, които тя испраща въ България, противъ волята на българското население и слѣдователно противъ заповѣдитѣ на самата му Вѣра, отъ една страна го съблачатъ съ грабителствата си, а отъ друга му налагатъ въ църквитѣ и въ училищата гръцкйй езикъ. Това поведѣние на гръцкитѣ вѣдици, което е явно противно на Вѣрата, огорчава до глѣбината на сърдцето Българетѣ. Гръцкото духовенство при това разваля съ неговѣтъ безнравственъ животъ добритѣ прави на населението, и така Вѣрата, намѣс-

¹⁾ „Български Книжници“, книжка първа за декемврий 1860; стр. 330.

то да спомага за усъвършенствование нравитѣ, става причина на развалата имъ. Българскій народъ се оплака нееднократно предъ султановото правителство срѣщу грѣцкото духовенство, но като видѣ, че на неговитѣ оплаквания не се даде никакво внимание и че тѣ не се зачетеохъ и отъ съборѣтъ, който се свика да наработи нови наредби, той се рѣши, слушащъ заповѣдитѣ на Вѣрата си, да исхвърли името на патриархѣтъ и на всичкитѣ отъ него испратени владци изъ църковнитѣ си молитви, като имена на чловѣци богопротивни. Тази постыжка, като запозѣдвана отъ самата Вѣра, не може да се счита престъпление предъ очитѣ на султановото правителство. Българскій народъ очакваше че, слѣдъ като се самъ развѣрза религиозно отъ всеко подчинение на грѣцкото духовенство, султановото правителство ще счита отъ своя страна такожде като че не съществува вече това подчинение и ще припознае народната му иерархия, на която той единствено може да се подчинява по законитѣ на Вѣрата си. Ако това не станъ до сега, причината ще да сж клеветитѣ и неправото тълкованье на Вѣрата отъ страна на грѣцкото духовенство. Българскій народъ се отхвърли отъ грѣцката патриаршия и поиска да се припознае неговата народна иерархия по съображения, които истичатъ отъ самата му Вѣра. Султановото правителство може да се увѣри въ това отъ лица знающа Вѣрата, която исповѣдва този народъ. Българскій народъ поиска отъ друга страна да му се припознае собствена иерархия, за да влѣзе въ непосредствени сношения съ султановото правителство и нему да служи, а не на единъ, като него, рая народъ. Съ припознаванетоъ българската иерархия султановото правителство не уврежда нито Цариградскій патриархъ, нито нѣкого друго, но извършва правосѣдно дѣло. Цариградскій патриархъ не е единственъ религиозенъ началникъ въ Православната Църква, каквото папата въ католическата. Българетѣ мислятъ, че ако Гърцитѣ иматъ четире патриарха и единъ независимъ архиепископъ (Кипрскій), може и тѣмъ да се припознае поне единъ независимъ архиепископъ, за посвещението на когото тѣ нѣматъ нужда отъ никой патриархъ, понеже той се намира вече помежду имъ. Българетѣ се отрекохъ отъ патриархѣтъ, като отъ еретикъ и безбожникъ, по религиозната си съвѣсть. Сега тѣмъ имъ се налага да отидѣтъ да му въздадѣтъ честъ. Българетѣ молятъ султановото правител-

ство да не ги принуждава на това, защото е противно на съвѣстѣта имъ. Патриархътъ е нѣкоиъ образомъ църковно отлученъ отъ Българетъ, а църковното отлучение запрещава всеко сношенне съ отлученний, догдѣ се той не исправи. Ако представителитъ на Българскій народъ би посѣтили послѣ това патриархътъ, то тази постѣпка, независимо отъ това, че е противна на съвѣстѣта имъ, ще докара още раздѣленне и раздоръ въ народътъ. На високото царско правителство е извѣстно че въ столицата на негово императорско величество се издава единъ вѣстникъ на българскій езикъ подъ тайното управление на папишашки калугери.¹⁾ Този вѣстникъ освѣтъ че вече двѣ год. разнообразно хули Вѣрата на Българетъ и се подиграва съ неж, непрестанно още увѣрява народътъ, че августѣйшии нашъ царъ не може да припознае независимостѣта на нашата иерархия, и да ще, и за това този листъ винаги кани народътъ да се поклони на папата и да земе отъ него независима иерархия, а българскитъ представители, които се евяватъ предъ Високата Порта по църковний въпросъ, представлява предъ народътъ, като безумни и подкупени отъ Гърцитъ. Откакъ се е научилъ, че Високата Порта ги кара да отиджтъ да направятъ посѣщение на патриархътъ, реченний листъ непрестанно вика и се радва, че ушъ се оправдали неговитъ думи. Ето царството, казва той, не може безъ папата да припознае иерархията ни, ето подкупеннитъ български представители, наедно съ подкупеннитъ български владци, ще отиджтъ при патриархътъ. Народътъ, като чака толкова време и не сполучва нищо, не знае изъ представителитъ си ли да вѣрва, или на папишашскій листъ. Ако сега българскитъ представители и владци отиджтъ при патриархътъ, освѣтъ че това ходенъе само ще се разчуе и ще се отзове злѣ въ народътъ, реченний листъ изъ единъ пътъ ще распрѣсне слухъ за него и ще го представи по своему по всячка България, за да ги опозори и обезчести за неговата си цѣль. Народътъ тогава, като загуби надѣжда, ще се хвърли може, кой на кждѣто знае. На Българскій народъ ще му е до глубини сърдца жално да види религиозното си раздѣление поради туй само, че не му се припознава иерархията; жалостно ще бжде и на потомството да чете до нѣкога причинитъ на това раздѣле-

¹⁾ Думата е за в. „България“.

ние. Отбранитѣ (т. е. разумитѣ) не могатъ да повѣрватъ, разумѣва се, на оная нелѣпостъ, че ушъ августѣйшии на царь не можелъ, както близо двѣ години утвърждава папичашкии листъ, да припознае независимостта на църковната наша иерархия, особено като тѣ знайтъ, че тая иерархия се е припознавала толкова време отъ славнитѣ му предшественници до унищожението ѝ, станало преди 90 години, по интригитѣ на гръцката патриаршия, и че тя се е потвърдила и отъ Хатти-Хумаюнътъ (на 1856), който, освѣтъ че подновява всичкитѣ древни права, дадени, кога и да е, на християнетѣ отъ османскитѣ царье, имъ дава и други нови. Поради всичко това покорнитѣ Българе молятъ високото императорско правителство, въ името на милоститѣ, дадени отъ августѣйшии имъ царь, султанъ Абдулъ-Меджида, да земе предъ очи състоянието имъ и безъ да ги кара да направятъ предвирително посѣщение на гръцкый патриархъ, който е сега отстъпникъ отъ Вѣрата имъ, да припознае иерархията, която си иматъ, за да се умиротвори българското население и успокои въ религиознитѣ си чувствования. Това ще бѣде една милостъ, която още по-вече ще привърже Българскый народъ до престолътъ на османскитѣ царье“¹⁾).

Нашитѣ однородци искаха прикрито да изразятъ скръбъта и негодованието си за това че Турското правителство допускаше органътъ на католическата пропаганда в. „България“ да се гаври съ Православната Вѣра и да хули безнаказанно всички ония, които не се водятъ по неговитѣ съвѣти; че то всичко натъкмяваше така, щото да се раскъса Българскый народъ по вѣроисповѣданieto си на нѣколко части. Като не можеха открито да рекатъ на турскитѣ държавни мъже, че тѣ искатъ да распокасатъ цѣлокупний Българскый народъ, съ цѣлъ да го обезсилятъ за всекога, българскитѣ главатары и представители изразяваха това колегато, като казваха, че на Българскый народъ ще да е до глубини души жално да види религиозното си раздѣление поради това само, защото не му се припознава иерархията и че и на потомството ще е много криво да чете до нѣкога причинитѣ на това раздѣление. Това прикрито оплакване не можеше, разумѣва се, да накара Турцитѣ да промѣнятъ аномалнѣрменната си политика.

¹⁾ „Български Книжници“, книга втора за декемврий 1860, стр. 383—391.

Малко ще да ги е било грижа турскитѣ държавни мажа по онова време, че на Българскитѣ народѣ ще бѣде до нѣкога си жално да се научи, че той се е раздѣлялъ въ религиозно отношение поради тѣхний отказъ да припознажѣтѣ иерархията му, или пакъ че представителитѣ и главатаритѣ на чисто българското движение нагодуватъ срѣщу тѣхната политика, натикиена къмъ такова раздѣление. За тѣхъ главното бѣше да се сполучи распокъсването, а за да се сполучи то, имаше голѣми шансове. Вече едно течение за уния съ католическата Църква бѣше се образувало. На Турското правителство не оставаше друго освѣнъ да му расправя пѣтьтъ и да го улеснява, а това то и правеше съ приканването Българетѣ да отиджѣтъ отново да се подчинятѣ на патриархѣтъ.

Агентитѣ на пропагандата усугубихѣ дѣйствиата си, когато не останѣ вече съмнѣние, че Турското правителство нѣма намѣрение да припознае българската възобновенна иерархия. Като поставехѣ на видѣ, колко ще е унизително за Българетѣ отново да се покорятѣ на патриархѣтъ, когато съ произнасенѣето едното име само на папата можехѣ да сполучатѣ изпълнението на желанията си, тѣ подбутвахѣ, чрезъ преданитѣ тѣмъ хора, проститѣ Българе отъ еснафитѣ въ Цариградѣ да се събиратѣ сегисъ тогисъ въ метохѣтъ на българската църква, за да заявяватѣ, че ако българската иерархия се не припознае отъ правителството, тѣ не ще се подчинятѣ отново на грѣцкитѣ патриархѣ, но ще се отнесжѣтъ до папата. Между това намѣрихѣ се едно двѣ лица и отъ водачитѣ на чисто народното движение, които мислехѣ, че негли ще е добрѣ да се направи една стѣпка въ полза на унията, за да се постресне малко патриаршията.¹⁾ Ободравани тайно отъ тия лица, еснафитѣ отъ донѣ на донѣ правехѣ публични заявления въ полза на унията. Въ това сѣщото време когато ставахѣ тия заявления, едно ново обстоятелство помогнѣ на агентитѣ

¹⁾ Постѣпката на тия лица, ако и да е достойна за осжжданѣе, треба строго да се различава отъ поведението на людѣето, които дѣйствовахѣ като органи на пропагандата. Първитѣ съзнавахѣ, че Българскитѣ народѣ не треба да отстапа отъ вѣромъсповѣданието си и да се дава да го вѣрава за нишята папата, но мислехѣ, че ако нѣкои Българе привременно прогласятѣ уния съ Римъ, то всѣчкия православенъ миръ ще възнегодува противъ патриаршията, и послѣдната ще се принуди на отстъпки, а тѣмъ ония людѣе, които орудовахѣ съ в. „България“, като издатели, сътрудници и кореспонденти, се стремѣхѣ да отлѣчатъ Българскитѣ народѣ за всекога отъ Православната Църква, като бѣхѣ се съзрѣмени отомждествали съ мѣковитѣ противници на Православието и врагове на вѣсточното славенство.

на пропагандата окончателно да склонятъ умоветъ посредъ проститѣ хора въ полза на унията. Балчишкий попъ, когото бѣ запопилъ презъ юний въ Българската църква на Фенеръ Иларионъ Макариополский, се арестува въ началото на декемврий, по старанията на Варненский гръцкий владика, и се испроводи право въ патриаршията въ Цариградъ. Той сполучва на скоро слѣдъ това да побѣгне изъ патриаршията въ българската църква, а оттамъ въ католический мѣнастирь Санъ-Бенедето,¹⁾ гдѣто се обевява униатия и съ това се спасява отъ всекакви по-нататашни преслѣдвания. Тов а обстоятелство, растълкувано и обяснено, направи силно впечатление на настроенитѣ въ полза на унията прости умове. Агентитѣ на пропагандата се въсползобахъ съ него за да ускорятъ де-
неть на провъзгласенъето ѝ.

---

¹⁾ „България“ год. II, стр. 505, 602, 608 и 609. „Български Книжница“, книга втора за дек. 1860, стр. 401.

ГЛАВА IV.

Приемането уния съ Римската Църква отъ една часть Българе въ Цариградъ. — Актътъ, подписанъ отъ тѣхъ за поднасяне на папата. — Въззвание къмъ всички народъ отъ страна на другитъ Българе въ Цариградъ. — Старанията на пропагандата за опровержение възраженията отъ страна на православния български станъ противъ унията. — Поспѣшнии отвѣти на папата върху молбитъ, изразени въ актътъ за унията. — Ненапредване на унията при всичкитъ старания на дѣлицитъ на папството и при всичкитъ улеснения, давани тѣмъ отъ Портата. — Възникновение на мисълта за незабавно назначение на особенъ патриархъ за униятитъ Българе. — Избранието на простий старецъ Иосифа Соколовскій за кандидатъ на това звание. — Завождането въ Римъ старецътъ Соколовскій отъ началникътъ на Лазариститъ. — Аудиенцията му у папата. — Ръкоположението му за архиепископъ съ титлата апостолскій намѣстникъ за униятитъ Българе. — Завръщането му въ Цариградъ. — Окръжно послание на Патриархъ Иоакима, по поводъ приемането уния отъ една часть Българе въ Цариградъ. — Отговоръ върху това послание отъ името на българската народна църква въ Цариградъ. — Планъ на сѣщия патриархъ за сплъване движението на Българетъ. — Низложенето българскитъ народни владци отъ патриаршията, съединено съ нѣкои отстъпки въ полза на Българскій народъ. — Маловажността на тия отстъпки въ свезъ съ планътъ на Портата за откъсване Българетъ отъ Православната Църква. — Предубѣждението за чуждъ прѣстъ въ българското движение. — Усилията на Гърцитъ за поддръжане на това предубѣждение. — Обращанieto на българскитъ народни владци и представители къмъ Евангелскій съюзъ съ молба за поддръжка. — Безуспѣшността на ходатайствата на този съюзъ предъ правителствата на протестантскитъ държави въ полза на Българскій народъ. — Мърнитъ на Портата за поддръжане опредѣлението на патриаршескій съборъ относително българскитъ владци. — Стѣсненното положение на Българетъ вслѣдствие на тия мѣрки и тѣхното заевенъ предъ Портата за съставяне отдѣлна отъ православнитъ Гърци община. — Безплодността на това заевенъ. — Мисълта за испращане въ Цариградъ представители, взети измежду способнитъ и влиятелни люде на всичкитъ окрѣзи. — Распореджането на Портата за испроваждане българскитъ народни владци на заточение предъ самия празникъ Въскресение Христово. — Цѣльта на това распореджане. — Натрупването на множество народъ около метохътъ на българската църква въ Цариградъ за въспирање испращането владциитъ на заточение. — Ходатайства предъ султанътъ и предъ посланниците на великитъ държави за тази цѣль. — Оставенето въ покой владциитъ при българската църква презъ времето на свѣтлий празникъ. — Тѣхното заточение слѣдъ празникътъ и завѣтътъ имъ къмъ всички народъ по този случай. — Безполезното опитване на агентитъ на папството за склоняване владциитъ въ полза на унията предъ самото имъ заминаване за мѣстата на заточението имъ.

Унията, за която толкова усилено работехъ съ в. „България“ агентитъ на папството, може да се приеме отъ една часть Българе въ Цариградъ на 18-й декемврий, благодарение, както казахме въ предишната глава, на неблагоприят-

ний обратъ, който бѣше зель въпросътъ за припознаването българската независима иерархия, а така и на тайното съдѣйствие, което дадохъ на реченнитѣ агенти двѣ отъ ръководещитѣ въ православний станъ лица, а именно Иларионъ Макариополский и Христо Тѣпчилеша, съ цѣль да се даде погълъмъ въсѣ на желанията на Българский народъ предъ представителитѣ на православний християнскій свѣтъ. Вслѣдствие на това тайно спомагание, нѣкои отъ находещитѣ се при българската църква духовни лица, лесно се склонихъ да послѣдватъ свѣтътъ на явнитѣ привържѣнци и проповѣдници на унията. Въ условенний дѣнь тѣ зематъ отъ църквата Богослужебни книги и църковни одежди, повличатъ подира си стотина двѣстѣ души прости хорица и отиватъ съ тѣхъ въ домътъ на Латинский архиепископъ, Брюнони, да заеватъ, че приематъ съединение съ Римската Църква. Проститѣ хорица така лесно се увлекли въ тая стѣпка, защото имъ било казано, че всичкий народъ съ пѣрвенцитѣ и духовенството приема унията. Духовнатѣ лица, които отидохъ въ домътъ на Латинский архиепископъ за да заеватъ, че ставатъ унияти, бѣхъ архимандритъ Макарий отъ Самоковъ, архимандритъ Иосифъ, игуменътъ на Габровскій мѣнастирь съ дяконътъ отъ сѣщия мѣнастирь, Виссаріона и попъ Тодоръ отъ Видинъ, свещеникъ при българската църква. Водачитѣ на това движение отъ мирянетѣ бѣхъ Драганъ Цанковъ отъ Свищовъ, Дръ Георги Мирковичъ отъ Сливентъ, Манолъ Ивановъ отъ Стара-Загора, Никола Ефтимовъ Сапуновъ отъ Габрово, Стоянъ Джейковъ отъ Копривщица и Иванъ Клинката отъ Калоферъ. Иавѣстени съ време за дѣньтъ и часътъ, когато имаше да стане заевенъето, Латинский архиепископъ, Брюнони и Арменокатолический патриархъ, Хассунъ чакахъ въ домътъ на пѣрвий, окръжени отъ многочисленно духовенство, поевяванието на Българетѣ. Попитани за предметътъ на посѣщението имъ, водачитѣ отговорили отъ страна на духовенството и на народътъ, че Българетѣ сѣ имали, преди години, свое народно духовенство, своя народна иерархия, която имъ билъ далъ въ старо време „духовний началникъ на всичкитѣ христие и наслѣдникътъ на Св. Петра“. Но тая иерархия била унищожена, по интригитѣ на грѣцкото духовенство. Сега нуждитѣ на народътъ искали нейното възобновение. „Прочее ние молимъ, казали по-нататкъ водачитѣ, н. преосв.

Арменский патриархъ и н. преосв. Католический архиепископъ да посредствуватъ предъ негово светѣйшество, папа Пия IX, който е единственъ законенъ и канонический наслѣдникъ на Св. Петра, за да поднови народната и каноническата ни иерархия. Но ние принасяме тая молба съ условие, че обредитѣ, обичаитѣ и езикътъ на нашето Богослужение ще останатъ непожтнати“. Армено-католический патриархъ, чрезъ когото ставалъ разговорътъ по турски, съобщилъ на всячкото присѣствовавшее китолическо духовенство това заевенѣе и послѣ отговорилъ на Българетѣ, че монсиньоръ Брюнони и той зематъ на себе си да посредствуватъ, както предъ паната да се поднови Българската иерархия, безъ да се докачатъ обредитѣ и обичаитѣ на сегашното вѣроисповѣданіе на Българский народъ, така и предъ Високата Порта да припознае та бждщій българский патриархъ. За казанното отъ двѣтъ страни се съставилъ и подписалъ протоколъ, послѣ което архимандритъ Макарий се наелъ да расправи съ едно словце предъ народътъ, какви сж били страданията на Българетѣ отъ грѣцкото духовенство, въ какво състоятъ желанията имъ и че тия желанія не могатъ да бждатъ удовлетворени отъ султановото правителство безъ съединението съ Римската Църква. Слѣдъ това словце на българский архимандритъ всички слѣзли въ църквата, гдѣто отъ пѣрво се слушала една рѣчь, казана отъ страна на единъ отъ католическитѣ свещенници, който говорилъ по сжщата тема, която развили въ рѣчитѣ си Армено-католический патриархъ и архимандритъ Макарий, а послѣ се чель актътъ за съединението на Българетѣ съ Римската Църква, който билъ съставенъ въ слѣднитѣ думи:

„На цѣлъ християнскій свѣтъ е познато, че въ старо време Българский народъ имаше една народна каноническа независима иерархия, която бѣше съединена чрезъ връзки на покорность съ светата всеобща¹⁾ Римска Църква и бѣше припозната отъ тая послѣдната за каноническа и независима. Особенни обстоятелства, съединени съ недоволенни средства, допустихъ на грѣцкый Цариградскый патриархъ да лиши Българский народъ отъ това каноническо учреждение и да присѣдини къмъ свойтъ престолъ правата му. Отъ нея епоха насамъ Българетѣ не престаняхъ да протестуватъ явно и съ

¹⁾ Предпочело се да се каже всеобща вмѣсто католическа, защото послѣдната дума не звучи добръ за ухото на Българинътъ.

владѣние отъ сърдце противъ това грабване на тѣхнитѣ най-свещенни права. Сегашниятъ нашъ народъ, като исповѣдва ежщитѣ убѣждения, счита това право за неотемлемо и неа-срочвано и, одързостенъ отъ увѣреніята, дадени отъ н. и. в. султантъ, нашия господарь, въ Хатти-Хумаюнъ отъ 6/18 февруарий (1856), увѣренія, които обезпечватъ на всичкитѣ жи-тели на Оттоманската империя свободата на съвѣстѣта, протестува днесъ както сж всекога протестували неговитѣ прадѣди, и толкозъ по-вече, че той съзнава опасността за общенародната нравствен-ностъ и за умственното развитие отъ антиканоническитѣ угнетения и злоупотребления на гръцкото духовенство. Съблазненъ отъ без-нравственното поведение и отъ развратний животъ на гръцкитѣ владѣщи, отъ които много има на този часъ дз отговарятъ предъ сѣдилището за дѣтубийство и насилване¹⁾, и ревнивъ за уважаване Православната Вѣра въ оная чистота, въ която му е била предадена отъ прадѣдитѣ му и въ която и тия по-слѣднитѣ сж и приели отъ светитѣ Апостоли и отъ Вселен-скитѣ събори, Българскитѣ народъ, докаченъ въ религиозната ея съвѣстъ отъ всичко това, рѣши да сжкса връзкитѣ, които го свързватъ съ гръцкитѣ Цариградскитѣ патриархъ, да се от-каже отъ неговата неканоническа власть и да обяви, както сега и обявява всенародно, че почита и припознава, сега и до вѣка, светата Българска Цариградска Църква за своя истинна майка. Българскитѣ народъ желае, щото, чрезъ посредството и грижитѣ на тая света Църква, да се поднови древната му каноническа и независима иерархия, а нейний началникъ, както и наслѣдницитѣ му, да носятъ титлата българскитѣ патриархъ. Като припознава реченний свещенноначалникъ за глава на всичкитѣ български църкви, на всичкото българско духовен-ство, на което, както и на реченнитѣ църкви, ще е той упра-витель, съобразно съ църковнитѣ правила и царски закони, Българскитѣ народъ желае, щото подновяването на неговата каноническа независима иерархия да се извърши подъ покровителството на светата западна Римска Църква, която въ старо време е припознала българската иерархия за каноническа и независима. По тая причина ние долуподписаннитѣ, на които народътъ е далъ пълномощие да направимъ потребнитѣ по-стъпки, за да подновимъ свѣзка съ светата западна Римска

¹⁾ Подобни указания можехъ да се избѣгнатъ въ единъ толкозъ тър-жественъ актъ, но злобата и фанатизмътъ на патерътъ съчинителъ на актътъ надвилъ на чувството на благоприличieto.

Църква, чрез посредството на началникът на тази Църква, който е истински наследник на Св. Петра и върховен началник на християнската Римска Църква, обявяваме тържествено, че припознаваме за свети догмитъ и обредитъ, които слѣдва светата западна Римска Църква, увѣрени сме, че църковнитъ ни обреди и Богослужението ни, а тъй и обичаитъ на духовенството ни и начинътъ на исповѣданието догмитъ, ще останатъ небутижти, споредъ както е позволено и рѣшено отъ Флорентийскій съборъ относительно догмитъ и обредитъ на вѣсточнитъ Църкви. Долуподписаннитъ молятъ прочее негово светѣйшество, папа Пия IX, като приема, спротивъ горѣизложенний начинъ, съединението и общението на нашата Българска Църква, да благоизволи да припознае, безъ всекакво ограничение, нашата каноническа и независима иерархия. Най-послѣ ние покорно молимъ негово светѣйшество да благоволи да се погрижи да пригласи негово величество, Французскій императоръ, като по-старъ синъ на Църквата, да посредствова предъ н. и. в. султанътъ, щото да се припознае нашата иерархия за независима и отъ Оттоманското правителство и да окаже то усърдно покровителство противъ интригитъ, които могатъ да дойдатъ отъ грѣцкото духовенство, или отъ друга нѣкоя страна. Също молимъ Французското правителство да благоизволи да ни даде покровителство и добритъ си услуги, както ги дава на другитъ народи отъ Оттоманската империя, които припознаватъ Западната Църква. Като туряме надѣждата си въ християнската любовъ на ваше светѣйшество, ние подписваме съ най-голтма синовния почестъ ¹⁾.

Актътъ, както забѣлежда читателътъ, е съставенъ така, щото, като изражава всичко, щото е потребно за съединението съ Римската Църква, не само да не дава никакво подозрѣние на Българинътъ, че прави съ подписването му нѣщо неумѣстно и безплатно, но и да се вижда, като че той не съдържи друго освѣнъ искажанье и потвърждение дѣйствиата, извършени отъ Великденъ насамъ и послѣдвани отъ всичкий Българскій народъ, който призна за свое духовно началство свещенноначалството на българската въ Цариградъ църква. Българинътъ припознава съ този актъ *„сега и до вѣка светата Българска Цариградска Църква за своя истинска ду-*

¹⁾ „Български Книжници“. книга втора за декемвр. 1860. — В. „България“. год. II, стр. 617 — 719.

и всички се отзоваха съ негодование и порицание за лицата, които бѣха главнитѣ нейни виновници. Ония двамина отъ ржководещите людѣе, които бѣха спомогнали за провъзгласенъето унията, сподѣлиха това порицание срѣщу главнитѣ двигатели наравно съ другитѣ членове на събранието. Толкова силно преобладаваше помежду по-възрастнитѣ и поредѣчни въ това време людѣе отвращението къмъ мисълта, че Българскитѣ народѣе трябва да отетжни отъ праотеческото си вѣроисповѣданіе, за да му се припознажтъ отъ Турското правителство църковнитѣ правдини, щото всеки, който искаше да минува за чловѣкъ отъ тая категория, се срамуваше да каже сочувствена дума за унията.

За да се не издѣжатъ еднородцитѣ въ провинцията относително людието, които се рѣшиха да се обевятъ уняти на 18 декемврий, и за да се предпоази въобще народѣтъ отъ подобна постѣпка, събравшитѣ се въ метохѣтъ по-извѣстни Българе рѣшиха да испратятъ до вончкитѣ живущи вънъ отъ Цариградѣ свои съотечественници едно въззване, въ което, като имъ даватъ пояснителни свѣдения за станѣлото, ги събѣтватъ такожде да се не помамятъ подирѣ агентитѣ на пропагандата, но да стоятъ твърдо на истинно патриотическата народоспасителна и достолѣпна почва. Въззванието, по нѣманъе въ това време народенъ вѣстникъ, се напечата на единъ отдѣленъ листъ, който се распрати на всекѣдѣ, гдѣто живѣжтъ Българе. Въ това въззване на цариградскитѣ Българе до всичкитѣ Българскитѣ народѣе се отражаватъ твърдѣ ясно възарѣнията на представителитѣ на чисто народната посока върху унията, тѣхното мнѣние относително главнитѣ виновници на станѣлата въ полза на католицизмѣтъ стѣпка, и въобще се изрисовватъ много чѣрти отъ епохата. То е интересно за потомството въ всичкитѣ тия оттошения. Неговѣтъ текстъ е слѣдний:

„Отгдѣ да захванемъ, нита извънредний листъ на „Латиния“ (т. е. „България“ ¹⁾) отъ 18 декемврий. Отгдѣ да захванемъ, питаме и ние. Толкова противонародно, толкова безмисленно може ли да се постѣпи? Отгдѣ и какъ станѣ това, що обнародва папищашскитѣ листъ? Кое е това народно ду-

¹⁾ Нашитѣ еднородци не желаеха да нарежтъ органѣтъ на пропагандата съ неговото име „България“, като видѣаха, че е органъ на чужди, а не български интереси.

ховенство? Кои сж тѣзи народни представители, за които хортува този народоубийственъ листъ? Какво видѣхъ и що предостѣихъ тѣзи мними представители, че отидохъ да направихъ постѣпка, която за винаги ще да е срамъ за народътъ? Нѣкой принуди ли ги, нѣкой насили ли ги? Отгдѣ таквази постѣпка? Съотечественници! Здравата и голѣмата частъ на народътъ стои вѣрна на народната си Вѣра и постоянствова въ рѣшимостта си да добие съ законенъ и честенъ начинъ онова, което желяемъ, по исканието на религията ни ²⁾, сирѣчь народна независима иерархия. Всички ние имаме основателни надѣжди, че високото правителство на н. и. в. августѣйшии ни царь нѣма да остави Българскии народъ да се онеправдава отъ грѣцката патриаршия, но ще му удовлетвори законното желание. Постѣпката, за която поменува извънреднии листъ на Латиния е постѣпка на хѣра безъ характеръ. И може ли наистинна да бѣде другояче? Ето главнитѣ лица, които ъж извършихъ съ свойственната имъ безхарактерность и низость. Шървий е извѣстнии предателъ Драганъ Цанковъ, който, като гледа, че цѣлѣта, която гони наедно съ папишашкитѣ калугери, не ще да се достигне, и той ще остане въ вѣчно презрѣние, гонимъ отъ всекиго Българина, гдѣ да си е лъжи ѣзрече въ мерзкий си листъ, за да смути и обезкуражи народътъ, дано го потегли нѣкакъ на страната си. Низостѣта и развратностѣта на този лъже-българинъ е извѣстна между нашитѣ съотечественници. Вторий е Георгий Мирковичъ Сливненецъ, нѣкой си докторъ, който, като не може да се ползува отъ докторията си, прибѣгнѣ при папишашкитѣ калугери, като станѣ събратъ на Цанкова по дѣлата и чувствованията си. За него е доста да се каже, че той самси е думалъ много пѣти, че е чловѣкъ безъ вѣра, но че той ушѣ съвѣтва Българетѣ да припознажѣтъ папата поради нѣкои си негови политически съображения. Третий е нѣкой си Манолъ Ивановъ отъ Загра. Този чловѣкъ се е до сега омюхлюзвалъ три пѣти. Въ отчаянното състояние, въ което се сега намѣрва, той е готовъ и по-голѣма стѣпка да направи, а не само папата да припознае за глава на Църквата и за намѣстникъ Христовъ.

²⁾ Да се казва, че Вѣрата налага на Българетѣ да си искатъ народна независима иерархия, бѣше потребно, за да се не възбужда подозрѣние и негодование въ Турцитѣ. Основание да казватъ така, нашитѣ еднороднии намирахъ, между прочимъ, въ 34 апостолско правило, което гласи: „Епископамъ всякаго народа подобаетъ знати първаго въ нихъ и признавати его, яко главу“

Четвъртий е Никола Ефтимовъ Сапуновъ. Какво е и що е този челоуѣкъ, него го Габровцитѣ доста знахтѣ. На четворицата тия може да се приложатъ, като помагачи, нѣкой си Стоянъ Жейковъ Копривщенецъ, познатъ за глупавата си послушность, и Иванъ Клинката отъ абажийскій еснафъ, който имъ биде въ тая случка ордие, та излага нѣкои отъ събранията си еснафи да зематъ участие въ недостойната постѣпка. Това сж реченнитѣ представители, за които упоменува извънредний листъ на Латиния. Отъ два-три мѣсеца насамъ тѣзи бевсрамни хора непрестанно сж ходили да смущаватъ умовѣтъ на еснафитѣ тютюнжии, абажии и проч. Тѣ сж ги лъгали и кандардисвали различно. Ту имъ сж казвали, че Портата не може да припознае на Българетѣ независима иерархия и че ти ушѣ лъже народната комиссия, ту сж ги увѣрявали, че тя рѣшително веке е отказала на Балгаретѣ въ исканието имъ и че най-доброто поради това е да се отнесхтѣ Българетѣ до папата. Това като вършихъ два-три мѣсеца и като малко успѣхъ, тѣ намислихъ да сторятъ по рѣшителна постѣпка. Ето тѣ се съгласяватъ съ Армено-католическій патриархъ да имъ даде едно кюше въ една отъ църквитѣ на Армено-католицитѣ и обѣщаватъ на единъ отъ поповетѣ на българската народна църква, попъ Тодора, 1000 гроша мѣсечина, и на единъ несвѣсенъ калугеръ отъ Хилюндарскій манастиръ, по име Макарий, на когото всичкото достоинство е въ голѣмата му брада, 2500 гроша, а послѣ и пртриархъ българскій да го направятъ. Сребролюбieto у хора, които не почитатъ вѣрата си и нито ж познаватъ, е едно шило, което ги кара да се хвърлятъ на всекждѣ, кждѣто имъ видятъ очитѣ. Оставало сега на лъжливитѣ народни агенти да нагласятъ день, кога да отворятъ църквата си и да провъзгласятъ унията си. Но требвало да има народъ, или да се рече, че има народъ, а отгдѣ той да се земе? Нашѣтъ Българскій народъ си знае народната църква и въ папишашка не стѣпа, понеже той си знае само неговата Вѣра, неговата Църква и, както е праведно, тѣхъ само обича и почита. Безсрамнитѣ агенти и служители на папишашеството, побудени отъ желание да турятъ въ дѣло онова, за което толкова време сж лъгали народѣтъ и съ това паднахъ въ още по-голѣмо безчестие отколкото изнапредъ, не се много чудятъ, какъ да сторятъ. Тѣ отиватъ, та излѣгватъ народѣтъ, че всичкитѣ Българе, търговци и владичи

сж се съгласили на унията и сичкитѣ до единъ сж си дали вече подписитѣ, и му казватъ въ еди-кой день да се намѣри всеки въ еди-коя църква. Най-простодушнитѣ, или най-вѣтърничавитѣ и лудитѣ послушватъ, та отиватъ, но и пакъ всичкитѣ били около сто и петдесетъ души, въ числото на които се намѣрили и нѣколко Арменци и други хѳра по любопитство. Простодушний старецъ Иосифъ, игуменътъ на Габровскій мѣнастирь, отишълъ и той съ дяконътъ си Виссариона, като билъ коварно излъганъ отъ съотечественникътъ си Никола Евтимовъ Сапуновъ. Това е многочисленний народъ, това е народното духовенство, за които поменува санбенедектската утребка Латиния. Ако бѣше това нѣщо работа на единъ многочисленъ народъ и на народното духовенство, този народъ и това духовенство требаше да приеме уния въ народната българска църква, а не да се крие въ кюшетата на армено-католическитѣ църкви. Агентитѣ на папишаштвото, ако бѣхж малко по-честни, требаше да си намѣрятъ всичко, което имъ е било потребно за тази цѣль, или пакъ съ умно постъпване да накаратъ Армено-католицитѣ да имъ го доставятъ, ако не можехж тѣ сами, а не да сж принудени били заедно съ побѣгналий попъ Тодора да откраднатъ отъ българската църква черковни одежди, книги и други работи. Каква безсрамность! каква низость! Тя пада единствено върху лудитѣ главни на четиретѣ главни агенти на противонародната работа, която станж на 18 Декемврий. Поповетѣ се надѣбели, че ще служатъ литургия въ този день. Тѣй мислели и другитѣ, но Папишашитѣ не вършатъ тѣй, както мислятъ нѣкои простодушни Българе. Тѣ, въпреки обѣщанието си, зематъ простодушнитѣ Българе на *истинтакъ*, та ги испитватъ хубавичко, вѣрватъ ли въ главенството и намѣстничеството на папата, познаватъ ли за свети догмитѣ на Римската Църква, и, като чули отговоръ *да*, зели имъ и подписи за по-голѣмо увѣрение. Сетитѣ ги събиратъ въ една католическа църква, гдѣто Арменскій патрикъ имъ казалъ слово на турски. Словото изражавало радостъта на Арменскій патрикъ и увѣрявало ново-обращеннитѣ да не мислятъ, че ще иматъ покровителството на коя да е чужда сила, нѣ че си оставатъ пакъ рая по подданство, а по вѣра католици. Но какво станж послѣ? Простодушнитѣ тютюнжии и бахчеванжии виждатъ, че сж станали жъртва на една коварна измама, и се повръщатъ сега единъ по единъ, като искатъ назадъ, въ простотата

на сърдцето си, подписитъ си и като се силно ерятъ върху агентитъ на папишаштвото. Съотечественници! Ето какъ е работата. Народътъ е чистъ отъ това безчестие. То пада главно върху четирмата горѣреченни агенти, сирѣчь върху Драгана Цанкова, който придоби гнусна извѣстность въ отечеството ни, и върху неговитъ единомисленници и сътрудници Георгия Мирковича, Манола Иванова Заграчанина и върху Никола Евтимова Сапунова Габровчанина. Кой изъ насъ не желае да си добиемъ народна независима иерархия, както иска Вѣрата ни?¹⁾ Но работата не е да ѝ добиемъ съ измѣнение на Вѣра, по желанието на подкупеннитъ, безсовѣстнитъ и най-главнитъ неприятели на милото ни право, а съ законенъ и честенъ начинъ, както иска цѣлий нашъ народъ и както е благоприлично предъ челоуѣцитъ. Въ туй законно добиванье треба да бѣдѣтъ положени старанията на всеки истински Българинъ, него желяемъ и искаме и всички ние, и, съ Божията воля, милостята на възлюблений ни господарь, султанъ Абдулъ Меджида, нѣма да ни остави, безъ да испълни това горещо желяние на всичкитъ истински Българе, вѣрнѣйши нему подданици. Господъ да продължи на многая лѣта блигитъ му дни! Цариградъ, 22 декемврий 1860. Духовенство: *Макариополскій Иларионъ, прѣжде Велешскій Авксентий, иеромонахъ Иларионъ, споменувемий изгланъ священнодиаконъ Виссарионъ, священнодиаконъ Рафаилъ, священнодиаконъ Алексий*. Народни представители: *Х. Н. Х. Д. Минчоулу Търновскій представитель, Димитръ И. Гешоулу народенъ представитель, Хр. П. Тъпчилещовъ*. Търговци: *Н. П. Тъпчилещовъ, Хр. Д. Караминковъ, Мих. Д. Панайотовъ, Е. В. Славчевичъ, К. Мариновичъ, Димитрий Добровичъ, Хр. С. Арнаудовъ, П. Д. Павловъ, Дим. Н. Бракаловъ, Киро Х. Поповъ, Мих. Райковичъ, Из. В. Чокановъ, Хр. Х. И. Мавридовъ, Петръ Николаевичъ, Ст. Д. Бояджовъ, Божилъ Ивановъ, Киро Иванчо Х. Петрови, Дим. Х. Несторовъ, И. Р. Хаджаровъ, Г. Груевъ, И. Г. Дайнеловъ, Иванъ Найденовъ учителъ, Т. Ст. Бурмовъ редакторъ на Българскитъ книжици, Х. Генчо Х. Ф. Холевичъ, Станчо Х. Газраиловъ, Братия Г. Комсиеви, Из. Иордановъ, С. Г. Симовъ, Никола Авраамовъ, Хр. К. Басмаджиевъ*. Еснафи: прото-

¹⁾ Глед. предвдушата бѣлежка

майсторъ Драганъ Г. Чавдаровъ, протомайсторъ Иванъ Р. Франджовъ, протомайсторъ Иванъ Дочовъ, протомайсторъ Хр. Т. Рабаджовъ, протомайсторъ Енчо Т. Еленкинъ, Стойко Мирчовъ, Калчо Ивановъ, Киро Лазаровъ, Никола Павловъ, Димитръ Хр. Балтаджи, Димитръ Ивановъ, Гошо Мирчовъ Царевъ, Петръ Н. Карадимовъ.“

В. „България“ побърза да отговори на това въззвание съ извънреденъ листъ. Въ отговорътъ си, той като кореше всекакъ главатаритъ на народътъ въ Цариградъ, посочваше превъсходството на положението, въ което се намирали били униятитъ Българе предъ православнитъ, т. е. че първитъ били вече званично припозната община, а вторитъ се лъжели само съ праздни надѣжди.

Възраженията, които се отправехъ отъ православний българский станъ срѣщу унията, бѣхъ предметъ на особено внимание отъ страна на пропагандата. Тя се стараеше съ всевъзможни начини да ги опровергне, за дано нѣкакъ се склонил по скоро Българский народъ да се подчини на папата. Понеже на простий народъ, при преминуванъето отъ едно исповѣданіе въ друго, най много прави впечатлѣние промѣненіето въ обредитъ, а пъкъ отъ страна на противницитъ на унията се непрестанно твърдеше, че униятитъ промѣнятъ Вѣра, че и самитъ обреди на Православното Исповѣданіе, които имъ се сега запазватъ, ще бѣдѣтъ слѣдъ време замѣнени съ обреди чисто католически, то агентитъ на пропагандата намѣрихъ за добръ, преди да дойде отговорътъ отъ папата върху молбата, отправена до него на 18 декемврий, да издаде Армено-католический патриархъ Хассунъ едно писмо отъ името на Римский първосвещеникъ въ смисълъ такъвъ, щото да не остане никакво съмнѣние, че както догмитъ, така и обредитъ на Въсточното Исповѣданіе ще бѣдѣтъ запазени за Българетъ, които приематъ уния. Въ това писмо, издадено четири дни слѣдъ провъзгласението унията, въ отговоръ на писмото, което адресувахъ до него водачитъ на униятската община, Хассунъ казва: „вашитъ религиозни обреди, обичаи и начинътъ на исповѣданіето догмитъ, установени отъ светитъ Отци и упазени благочестиво, не само нѣма да се измѣнятъ, но ще се почитатъ и ще приематъ ново потвърденъе, както обяви това тържественно сегашний върховенъ първосвещеникъ н. с. папа Пий IX въ своето окръжно отъ 6 януарий 1848, про-

водено до въсточнитѣ християне. Вашето духовенство съ народната му иерархия ще се почита и потвърди въ своитѣ степени и почести. Прочее, духовенството и иерархията, която ще ви управлява, ще бждатъ вашето духовенство и вашата народна иерархия, подъ защитата на върховната властъ на върховнитѣ първосвещенници, които сж толкозъ обичали вашата Църква и ваштъ народъ.“

Сжщевременно Портата побърза да потвърди думитѣ си, че припознава Българо-униатската община. Тя даде печатъ на тая община, иѣщо което не бѣше направила за Българо-православната, ако послѣдната и да считаше вече близу деветъ мѣсеца отъ отдѣлението си отъ гръцката Цариградска патриаршия.¹⁾

За да има бързъ успѣхъ унията, папата отъ своя страна потвърди въ най-скоро време думитѣ на Армено-католическый патриархъ. Въ посланието, което Пий IX отправи до Латинскый архиепископъ въ Цариградъ, монсиньора Брюнони, по случай на извѣстието за приеманieto уния отъ една частъ Българе въ Цариградъ, стоятъ, между другитѣ, тия думи: „ние ви написахме, честний брате, безъ всека забава това послание, съ което ви препоръчваме да навѣстите, въ нашето име, на сжщитѣ съединени Българе, че ние се крайно радваме за тѣхното толкозъ желанно връщанье въ непокѣданното и единството на Всеобщата Църква, и въ нашето име още да ги увѣрите, съ най-благосклонни думи, за особенната и съвсѣмъ отеческа нѣжностъ, която имаме за тѣхъ, като ги пригърнете съ любовь, като наши най-обични чада на Всеобщата Църква, и имъ кажете, че ние сме расположени да извършимъ всичко, което може да бжде въ тѣхна голѣма духовна полза, и дано даде Богъ скоро да пригърнемъ и да видимъ съединени съ насъ и съ този Петровъ престолъ всичкитѣ други членове на благородний Български народъ, особено ония, които сж въ духовенъ чинъ и които сж почетени съ високи църковни чинове. Сжщитѣ тия обични чада, съединеннитѣ Българе, наложихъ ни твърдѣ почетно въ горѣреченнитѣ тѣхни писма своитѣ желания за упаванье тѣхнитѣ свещенни и законни обреди, тѣхното Богослуженье и тѣхната иерархия. За това, честний брате, вие ще потвърдите, въ

¹⁾ Вѣстникъ „България“, год. Ц, стр. 650.

нашето име, онова, което имъ вече отговори честний братъ Антонъ (Хассунъ), Арменский патриархъ, сирѣчь, че ние имъ даваме твърдъ драговолно онова, което изрекохме и обевихме ясно и открито върху тия точки съ нашето окръжно послание отъ 6 януарий 1848 до вѣсточнитъ христие¹⁾“.

При всичката мека форма на актътъ за присъединението къмъ Римската Църква, при всичкитъ увѣрания отъ страна на представителитъ на папата въ Цариградъ, че догмитъ, обредитъ и обичаитъ при Богослужението, които отличаватъ Православната Църква отъ другитъ Църкви, не ще се въ нищо измѣнятъ; че българското духовенство ще управля църковно-общинскитъ дѣла на Българский народъ „подъ защита на върховната власть на върховнитъ първосвещенници“, увѣрания, които прибърза да потвърди и самъ папата; при всичкитъ улеснения, които правеше на Българо-униятската община Портата; при всичкитъ, отъ друга страна, неблагоприятни и съмнителни знакове, че ще може да се припознае българската независима отъ патриархъ и отъ папа иерархия; при всичкитъ голѣми затруднения, които посрѣщаше чисто народното дѣло, унията не напредваше. Напротивъ, слѣдъ като се узна, че тя е дѣло на малцината явни агенти на пропагандата, мнозина отъ ония, които бѣхъ, по незнание, зели участие въ постѣпката на 18 декемврий и фигурирахъ при първитъ събрания въ униятската църква, хваняхъ да се оттегляватъ полегка легка. Въ униятската община останяхъ само онѣзи, които, по тая или оная причина, имахъ личенъ интересъ да стоятъ въ нея и колкото други по-прости хорица тѣ можехъ да задържатъ съ личното си влияние. За да не замръзне работата въ самото още начало, Портата прибърза, по молбата на главатаритъ на унията, да се распореди да се припознахтъ отъ надлежнитъ власти особенни мухтари за Българетъ унияти въ всичкитъ махали на Цариградъ, безъ да се гледа, има ли или нѣма въ тѣхъ жители Българе. Но и тая мѣрка не произведе очакванното дѣйствиe и не повлия за успѣхътъ на унията. Незабавното отдѣление на българската народностъ отъ гръцката по всичкитъ махали, отдѣление, което толкозъ се е желало отъ Българский народъ, не прилѣга нашитъ еднородци. Названието унияти Българе, за които

¹⁾ В. „България“ год. II. стр. 705, 706.

се назначаваха тия мухтари, показваше всекиму, съ каква цѣна се е придобило това отдѣление и какъвъ характеръ то носи. Мухтаритѣ унияти бѣха мухтари *in partibus*.

Още по-голъмо фiasco претърпѣха агентитѣ на папството въ провинцията. При всичкитѣ приканвания и замамвания на тѣхней органъ, дълго време населението не заяви нигдѣ желание за съединение съ Римската Църква. Предадени на пропагандата хора имаше обаче на всекъдѣ. Тѣзи хора работеха съ усърдие и постоянство достойни за по-добри дѣла. Тѣ придумваха народътъ съ всевъзможни средства да послѣдва примѣрътъ, даденъ на 18 декемврий въ Цариградъ, но безуспѣшно. Едвамъ слѣдъ два мѣсеца отъ провъзгласението унията въ Цариградъ, агентитѣ на папството могоха да примамятъ една частъ отъ Българетѣ въ Едрине и да основатъ и въ този градъ единъ малкъ центръ¹⁾. Гласътъ, който се разнасеше по всички България отъ страна на представителитѣ на чисто-народното дѣло, се внимателно слушаше и слѣдваше. Нашитѣ однородца осѣщаха правотата и чистотата на този гласъ и не се поддаваха на софизмитѣ и примамванията на агентитѣ на пропагандата, колкото хитро и да дѣйствоваха послѣднитѣ.

Представителитѣ и дѣйцитѣ на папството въ Цариградъ мислеха, че, като се провъзгласи веднажъ унията въ Цариградъ и се учреди тамъ една българска църковна община подъ покровителството на папата, всякън Българскій народъ непременно ще се присъедини до нея, кога се научи, че Портата отказва да припознае българската независима иерархия, и поради това бѣха не малко озадачени, като видѣха, че очакванията имъ, които бѣха толкозъ вѣрно, но видимоу, пресмѣтнажи, не се сбъдватъ. Тѣ се принудиха да прибѣгнатъ къмъ средства, съ които да се произведе по-силно впечатление по-между Българетѣ въ полза на унията. За такова средство, най-първо, тѣ намѣриха да се ркоположи отъ папата единъ патриархъ за Българетѣ, безъ да се гледа, че е още малко между тѣхъ числото на послѣдователитѣ на унията. Кога се чуе, че за съединеннитѣ съ Римската Църква Българе

¹⁾ Опитванъето да се увлече въ унията населението въ Казанлъкъ останжъ безъ успѣхъ. Въ Едрине спомогна на пропагандата, безъ съмѣние, упорството на Гърцитѣ да не допускатъ употребенъето на Българскій езикъ въ църквитѣ и училищата.

е назначенъ патриархъ отъ българский родъ, и че този патриархъ е припознатъ отъ султановото правителство, и то въ онова сжщото време, когато българскитъ архиереи отъ православний станъ, Иларионъ и Авксентий, които бѣхъ вече извержени отъ патриаршията, ще да сѣ негли въ заточение (на пропагандата това бѣше станало извѣстно отъ турски источники по рано), та нѣма съмнѣние, — мислехъ си агентитъ на пропагандата, че всичкитъ Българе, волею неволею, ще влѣзатъ въ широкоотвореннитъ отъ папата врата за въадиганьето българската народна иерархия и освобождението българската народностъ отъ гръцкото порабощение. За кандидатъ на патриаршеското звание тѣ одобрихъ архимандритъ Иосифа Соколски¹⁾, игуменътъ на Габровский мѣнастирь.

Архимандритъ Иосифъ Соколски бѣше дошълъ отъ Габрово въ Цариградъ въ началото на мѣсець ноемврий 1860 година, съ единственна цѣль да види, какво става съ въпросътъ за българската иерархия и да ли скоро ще хванатъ да се ржкополагатъ Българе за владици. Ако и да бѣше почти безкниженъ, защото едвамъ можеше да чете и да пише, той, като бѣше виждалъ отблизу, какво нѣщо сѣ гръцкитъ владици, мислеше, че е не по-малко достоенъ отъ тѣхъ да носи архиерейска митра. Той имаше основание да мисли даже, че превъсхожда въ много отношения тия владици и че въобще е единъ отъ по-първитъ и по-достоинниъ духовни лица на България. Той знаеше уставътъ на Богослужението, като петътъ си прѣсти, четеше наизустъ много псалми и молитви, държеше страна въ църквата, на вечерня и утрень, въ пълно съзнание, че проумѣва и върши дѣлото си по-добръ отъ всичкитъ попове въ Габрово. При това той бѣше основалъ единъ мѣнастирь, на който бѣше вече игуменъ въ архимандритски санъ близу до тридесетъ годинъ. Отдавна време още той подаваше на всичкитъ мѣнастирски братя примѣръ на строгъ постъ и въздържане. Презъ Великий постъ той не ѣдеше по три дни, а по нѣкога и по петъ дни, и по-вече отъ педесетъ годинъ не бѣше турелъ месо въ устата си. Всичко това съставеше, споредъ него, преимущества, които му даватъ право

¹⁾ Названieto Соколски старецътъ Иосифъ имаше отъ Габровский мѣнастирь, който, по мѣстото, гдѣто е построенъ, се нарича освѣтъ Габровски още и Соколски. По подражане на монаситъ на другитъ обители, игуменътъ и братията на мѣнастирьтъ, прибавехъ до имената си, кога се подписвахъ, названието Соколски.

ако не да управлява епархия, то поне да носи архиерейски санъ и да вълага на главата си митра, кога служи въ мѣнастирътъ. „Не мож вече да тържъ, казваше той, въ началото на 1860 г. на едного, който заминаваше за Цариградъ, да гледамъ че ставатъ владци само Гърцитѣ. Занеси много здравие на едни-кои-си чорбажи въ Цариградъ отъ мене и гледайте да ме направите по-скоро владика. Азъ искамъ, като служъ, да турямъ и азъ на главата си митра. Ако би патрикътъ да не ще да ме направи владика, отивамъ въ Римъ да ме направи папата“. Въ простотата си, Иосифъ Соколовскій и не знаеше, какво е различието между Римскій папа и Цариградскій патриархъ. Той знаеше, че има папи светци, каквото Св. Левъ, Св. Григорий, Св. Силвестръ и проч., на които бѣше неоднократно чело житието въ четъи-минентѣ. Но че отпослѣ папите съ своето властолюбие отстапиха отъ чистотата на Христовото учение и допустиха неизвѣстни на древните Отци нововведения, той не знаеше това отчетливо. Поради това той и не разбираше, защо да не бѣде той рѣкоположенъ за архиерей отъ папата, ако грѣцкѣи патрикъ не е на това съгласенъ. Като стигна въ Цариградъ, Иосифъ Соколовскій оидѣ нѣколко недѣли при българската църква на Фенеръ въ очакванье, че скоро ще се припознае отъ Портата българската иерархия и той ще бѣде завладиченъ. Като се протакаше работата и като бѣше му умръзнало да сѣди въ Цариградъ далечъ отъ рѣките и горите на Габровската планина, за които отколѣ вече въдишаше сърдието му, той лесно се помами отъ привърженците на униата, които често слушаше да му казватъ, че Гърцитѣ нѣма никога да се съгласятъ да ставатъ и Българи владци, че чорбажиите лъжатъ, а пакъ папата, щомъ му се поиска българска иерархия, ще ѝ даде незабавно, та че и него самаго ще направи завчасъ владика. Когато агентите на папството намѣриха за цѣлесъобразно да се рѣкопожи по-скоро патриархъ за Българо-униатската община и хваняха да премислеватъ, като кое отъ духовните лица на тая община ще да е най-добръ да се препоръчи за това звание, тѣ дойдоха до убѣждение, че архимандритъ Иосифъ Соколовскій притежава най-сгодните, споредъ тѣхъ, качества да носи патриаршеската мантия. Старецътъ Иосифъ бѣше крайно добродушенъ и простъ. Като гледахъ, че не отбира нищо, а пъкъ не е нито лукавъ, нито амонравенъ, нито

сребролюбивъ, а още и води животъ благочестивъ и добродѣтеленъ¹⁾, дѣйцитѣ на пропагандата и главатаритѣ на новата униятска община не се страхуваха отъ него, че ще злоупотреби съ високото си положение или че не ще се води отъ тѣхъ. Тѣ бѣха увѣрени, че, при тия качества, той ще бѣде въ рѣцѣтъ имъ, като едно най-послушно дѣте.

Избранното за патриархъ лице требваше да се рѣкопологи отъ самия папа, и поради това дѣдо Иосифъ Соколовскій требваше да се заведе въ Римъ. Тая миссия взехъ на себе си началникътъ на лазариститѣ въ Цариградъ, Боре, който бѣше и най-рѣвностенъ дѣятелъ на латинската пропаганда между Българетѣ, Драганъ Цанковъ и д-ръ Георгій Мирковичъ. Бѣдѣщия архиепископъ и патриархъ на съединенитѣ Българе требваше да се съдружава и отъ единъ дияконъ, и за такъвъ се намери дияконъ Рафаилъ, монахъ отъ Рилскій мѣнастирь, който такожде бѣ приелъ унията и който по послѣ се произведе за епископъ на униятитѣ Българе въ Едрине²⁾. Всичкитѣ тия лица отидоха въ Римъ, като депутация отъ страна на Българскій народъ, която да помоли светий отецъ да даде на този народъ единъ патриархъ въ лицето на старецътъ Иосифа Соколовскій. Депутацията тръгна отъ Цариградъ на 15 мартъ 1861 год., а пристигна въ Римъ на 22 мартъ³⁾. На станцията отъ вѣчния градъ депутацията посрѣтнѣхъ, по заповѣдъ на папата, самъ префектътъ на пропагандата, кардиналъ Барнабо, който и завелъ въ приготвенный за нежъ домъ. Въ сѣщата вечеръ когато пристигнали, членовѣтъ на депутацията имали дълга аудиенция у кардинала Барнабо. „Колко поздравления! колко ободрения! колко доказа-

¹⁾ За бившия игуменъ на Габровскій мѣнастирь Раковскій каза тукъ тамъ въ списаниа си (глед. между другитѣ: „Българскій вѣроисповѣденъ въпросъ съ Фанариотитѣ и голѣмая мечтайна идея панелинизма“, че билъ разбойничилъ въ младитѣ си години. Ние сме имали възможността да превѣримъ този слухъ у людѣ, които сѣ знаели отъ много време и отблизо Иосифа Соколовскій. Тѣ всекога сѣ отричали, да е той правилъ нѣкой видъ разбойничество съ каква годѣ цѣлъ. Може неговото ягно. ядрание, неговото юначество, неговото бѣро ходенѣе, неговото легко качване и слѣзване по горитѣ, когато той бѣше даже ссездесетъ годишенъ старецъ, да сѣ дали поведѣтъ нѣкому да предположи, че той при тия качества бѣе друго ще да е билъ предводителъ въ младото си време на нѣкой чета разбойници. Но това предположение не се е потвърдило съ нѣкой фактъ.

²⁾ Дияконъ Рафаилъ се намираше въ 1860 г. при бившия Велешскій владика, Авксентий, като неговъ дияконъ. Той прие уния по причина на едно подозрѣние, което падна върху му, когато въ началото на 1861 г. се откреднаха на Авксентия около триста лири.

³⁾ Глед. „Българин“ год. II, стр. 801. Год. III, стр. 66.

телства отъ почестъ и благосклонность ни даде негово високопреосвещенство“, пишеше оттамъ въ вѣстникъ „България“ единъ отъ членоветѣ на депутацията, който не ще да е билъ другъ освѣнъ Боре; „но най-много, колко негово високопреосвещенство бѣше щастливъ да ни извѣсти, че депутацията ще има, слѣдъ малко време, щастieto да се представи на светий отецъ. Вечерта срѣщу нашето пристиганье въ Римъ светий отецъ се бѣше малко разболѣлъ по времето на службата въ църква и бѣше даже баялдисалъ. Бѣхъ го изнесли отъ църквата, и той не бѣше още оздравелъ. Но, щомъ се извѣстилъ за нашето пристиганье, извикалъ: „съ молитвитѣ на този добъръ народъ (Българетѣ) азъ оздравехъ, и азъ вардж първий приемъ за тѣхната депутация. Само нека благоволятъ да потърпятъ два три дни и да се помолятъ още за мене“. Слѣдъ четирѣ дни кардиналъ Барнабо и секретарьтъ му Канахди завели депутацията въ Ватиканъ съ особенни екипажи. Щомъ тя влѣзла въ приемний салонъ, папата извикалъ: „елате, елате, чада мои; елате, чакамъ ви“. — „Светий отецъ бѣше правъ, разказва по нататѣкъ кореспондентътъ на „България“ и облегнатъ на масата си. Ние бѣхме му цѣлунjali вече краката и се разговарехме, когато негово високопреосвещенство, кардинальтъ префектъ на пропагандата и секретарьтъ му, които влевохъ слѣдъ насъ, му казаха, че архимандритътъ желае да му отправи нѣколко думи по български“. Пий IX тутакси поканилъ българскій архимандритъ да говори, и той ушъ исцелъ по български едно словце, което ималъ написано и което е било съставено по французски отъ Боре, а преведено на Български отъ одного изъ Българетѣ-членове на депутацията. Въ словцето се казва, че съединеннитѣ Българе се връщатъ въ Вѣрата на бацитѣ и дѣдитѣ си, че Българскій народъ, до като билъ покоренъ и вѣренъ на ржководеньето на бащата на голѣмата християнска фамилия, законний наслѣдникъ на Св. Петра, билъ благополученъ и богатъ съ духовни и мирски блага, но, прелѣстенъ отъ лошъ примѣръ и вѣроломни съвѣти, той поискалъ да се отдѣли, подобно на блудний синъ въ евангелската притча, отъ фамилията и, като се отдалечилъ въ най пустата страна, страната на заблуждението, се хранилъ много вѣкове съ жлъждъ, т. е. „съ нечистото учение на Фотиевата схизма“. Най-послѣ като гинелъ отъ бѣдность и гладъ, той си напож-

нилъ светий отецъ, който го е родилъ за животътъ на християнството. Въ това припомнене той си казалъ, въ лицето на съединенитѣ Българе: да идемъ да го намѣримъ, като припознаемъ, че сме съгрѣшили на небето и прѣкъ него. „Тѣй светѣйшии отче, — казвалъ при свършване словцето си старецътъ Иосифъ, — ние се връщаме подѣ стрѣхата си, одързостени отъ вашето призвание, което не е само призованieto на прошката, но още гласътъ на любовта и на нѣжността. Ние сме слаби тълкователи на всичкитѣ наши братия Българе, съединени съ насъ въ сѣщото исповѣдание на католическата вѣра. Ако има още отъ тѣхъ, които да се задържатъ предъ вратата отъ предразсѣждцитѣ, невѣжеството или отъ други прѣпятствия, благословението, което ще ни дадете, ще привлече, надѣмъ се, сѣщата благодать върху тѣхъ, и така ние ще станемъ пакъ едно стадо подѣ единъ пастиръ. Аминъ¹⁾.“

Папата взе послѣ това отъ рацѣтъ на българскій архимандритъ словцето, което било написано не само по български, но и по француски, и отговорилъ, че съ голѣмо удоволствие приема проведенната отъ Българетѣ депутация; че той се билъ нажалилъ отъ радостъ, като се научилъ, че една частъ отъ тѣхъ се върнали въ вѣрата на бащитѣ си и че това връщане е едно отъ най-голѣмитѣ утѣшения, които Богъ му праща. Като помолитствувалъ да утвърди Богъ въ рѣшението имъ ония Българе, които сѣ се върнали въ пазвата на Римската Църква, и да вдъхне на другитѣ мисълта да послѣдватъ примѣрътъ имъ, и като изразилъ пълна надѣжда, че молитвитѣ, които възнася къмъ небето за това, ще бѣдѣтъ чуени, Пий IX свършилъ съ тия думи: „колкото до ония нѣща, които се отнасятъ само до мене, знайте, чада мои, и не забравяйте, че азъ искамъ да съдѣйствамъ на вашето свършено връщане въ пазвата на истинската паства съ всичкитѣ възможни и прилични средства. Нека прочее този добъръ старецъ (архимандритъ Иосифъ) се приготви. Въ недѣля, гдѣто иде, азъ самъ ще го рѣкоположѣ владика. Нищо по прилично отъ това да послѣдвамъ и азъ преданията на мойтъ предшественикъ, папа Св. Николай I, който рѣкоположи първий ви архиепископъ, веднажъ като сте се съ-

¹⁾ В. „България“, год. III, стр. 65, 66. Старецътъ Иосифъ не е могълъ нито просто да прочете това словце, ако не му е било написано съ едри църковни букви и ако не го е преговарелъ двѣ три недѣли най малко.

образили и вие съ преданията на вашитѣ прадѣди“. Слѣдъ това Пий IX извѣстилъ, че е заръчалъ за бѣдущий български архиепископъ единъ потиръ, но той не билъ още готовъ, и че и другитѣ членове ще иматъ подаръци. На отпущанье, когато депутацията му се кланела до земя, а архимандритъ Иосифъ стоелъ на колѣнѣ, негово светѣйшество уловилъ архимандритѣтъ за рака, дигналъ го и му казалъ: „ще се погрижимъ да основемъ една семинария за българското духовенство“. Когато архимандритѣтъ трѣгналъ да излѣзва изъ салонѣтъ, папата му билъ казалъ по български: „сбогомъ, български патриарше“. Слѣдъ аудиенцията у папата, депутацията била заведена у държавний секретаръ, кардиналъ Антонели. Презъ всичкото време на пребиванъето си въ Римъ, депутацията била предметъ на особено внимание отъ страна на папский дворъ и на жителитѣ на градѣтъ. Нейнитѣ членове били развождани по забѣлежителнитѣ мѣста на вѣчния градъ въ особенни хубави кола, дадени въ расположението ѝ отъ папский дворъ. Жителитѣ на Римъ, всеки пътъ, като се зададели колата на стареца Иосифа, викали: „да живѣе Български патрирхъ¹⁾“.

Но Иосифъ Соколевскій, при всичко че и самъ папата го поздравилъ на аудиенцията съ титлата български патриархъ, се наименова въ папската грамота не патриархъ, а *архиепископъ и апостолскій намѣстникъ на съединенитѣ Българе*. Въ писмата изъ Римъ, които бѣха се испратили тогава за напечатване въ цариградскитѣ вѣстници, се казваше, че титлата апостолскій намѣстникъ, безъ да има по-малко значение отъ титлата патриархъ, давала по-голѣми привилегии отъ послѣдната. „Титлата апостолскій намѣстникъ се предпочете, думаше едно писмо, обнародвано въ *journal de Constantinople* отъ 17 априлий, за да се удовлетвори въ най-голѣмъ раз-

¹⁾ (Гл. „България“ год. III, стр. 65, 66, 67). Този разказъ за пребиванъето на Иосифа Соколевскій въ Римъ е основанъ на съобщенията, които е счела потребно да направи пропагандата. Той представлява бивший игуменъ на Габровскій манастиръ въ чърти, каквито приличатъ на единъ въспитанъ и живелъ въ цивилизовано общество монахъ. Но старецѣтъ Иосифъ, очевидно, не е могълъ да издържи тая роля. Вслѣствие на крайната си простота и нецивилизованостъ, той е правилъ въ обясненъето и разговорѣтъ си както на аудиенцията си у папата и при другитѣ високопоставени лица, така и на официалнитѣ обѣди, на които е билъ поканванъ, много поштъпки не само несъгласни съ приличieto, но и явно груби и неумѣстни, и това е дало поводъ на много забавни анекдоти и разкази относително неговото пребиванье въ Римъ.

мѣръ потребноститѣ на положението, което заема отъ день на день въроисповѣдното движение на Българетѣ“. Но папата се обрекълъ, въ присѣтствието на кардиналитѣ, архиепископитѣ и прелатитѣ отъ вѣсточний обредъ, да даде на архиепископътъ и титлата патриархъ, когато числото на съединенитѣ Българе достигне петъ стотинъ хиляди, щото да има подъ негова власть нѣколко епархии.

Иосифъ Соколскій и другитѣ членове на депутацията били осипани съ подарѣци. Папата подарилъ на архиепископътъ сѣжпоцѣненъ потиръ и архиерейско облачение по вѣсточний обредъ, а жителитѣ на Римъ му поднесли, за споменъ, една дароносица. Мирскитѣ членове на депутацията получили между другото ордени отъ негово светѣйшество, въ възнаграждение заслугитѣ имъ за Църквата.

Новорѣкоположенный архиепископъ и апостолскій намѣстникъ на съединенитѣ Българе пристигна въ Цариградъ на 14 Априлий. На-скоро слѣдъ пристиганието си, Иосифъ Соколскій направи посѣщения на Латинскій архиепископъ, монсиньора Брюнони и на Армено-католическій патриархъ, монсиньора Хассуна. Многочисленна свита отъ духовни и мирски лица, вѣсѣднали на конѣе, и послѣдвани отъ гавази, изпроводени отъ Портата, го съдружаваше при тия посѣщения съ сѣщій алай¹⁾.

Въ очитѣ на цариградското престолюдие Иосифъ Соколскій бѣше вече, споредъ този алай, такъвзи сѣщо патриархъ, както и другитѣ патриарси, Арменскій, Гръцкій и пр. Агентаитѣ на пропагандата и униятитѣ Българе го нарекохъ такожде патриархъ. Тѣ дору и вратата на домътъ, гдѣто бѣше униятската църква и имаше мѣстопробиванието си старецътъ Соколскій, не наричахъ другояче освѣнъ патриаршески врата²⁾. Въ сѣщностъ тѣ имахъ право. Униятитѣ Българе получихъ въ лицето на Иосифа Соколскій въ гражданско отношение

¹⁾ Когато минаваше така тържественно по улицитѣ на Цариградъ, старецътъ Иосифъ често забравеше, че новий неговъ санъ и официаленъ характеръ му налагатъ извѣстна сдържанность и степенность, и за това, като се срѣщаше съ нѣкого отъ старитѣ си познания, правеше нѣкои движения съ рѣката, които изражаваха неговото негодование или доволство по отношение къмъ лицето, което бѣ срѣщналъ по пътятъ. Толкозъ голѣма бѣше неговата простота и неподготвенность да заема прилично високата степенъ, която му се даде.

²⁾ Гл. „Българи“ год. III, стр. 68.

такъвъ сѣщо духовенъ начальникъ какъвто имахъ Арменцитѣ, Армѣно-католицитѣ и Гърцитѣ въ лицето на своитѣ патриарси.

Съ ржкоположението особѣнъ архиепископъ за Българо-униятитѣ и съ незабавното му припознаване отъ Портата за тѣхонъ народоначалникъ (милдетъ-баши), тържеството на привърженцитѣ на унията стигна най-горната си степенъ, толкозъ по-вече че, когато така тѣ тържествувахъ и се хвалеахъ съ пълна сполука, въ станътъ на православнитѣ Българе надѣждитѣ за припознаване отъ Портата независимата православна българска иерархия бѣхъ се почти изгубили, и отчаянието бѣше готово да обземе всичкитѣ духове. Но нашитѣ однородци, както въ столицата, така и въ провинцията, се опазиха отъ искушението и не се увлекоха въ унията, както се очакваше въ турскитѣ политически кръгове и както мислеха въ Римъ, основаващи се на увѣреніята на агентитѣ на пропагандата. Това впрочемъ се дължи отнюдъ не на грижитѣ и предпазванията на грѣцкото духовенство, а на превъзможанието, което имаше въ сърдцето на тогавашнитѣ по-влиятелни однородци наши гласътъ на здравий разумъ и на истинскій патриотизмъ, всекога вѣренъ на праотеческитѣ предания.

Приемаието унията отъ една частъ на цариградскитѣ Българе не произведе въ умоветѣ посредъ грѣцкото общество и висше духовенство нѣкоѣ промѣнение. То възбуди въ патриархътъ и окръжаващитѣ го владѣци по-вече негодование срѣщу главатархитѣ на българската въ Цариградъ община, които работеха наедно съ Илариона, за да се припознае народната българска православна иерархия, отколкото настроение да се направятъ нѣкои сериозни устѣпки за удовлетворѣние народнитѣ български желания и премахване опасността отъ страна на латинската пропаганда. Патриархъ Йоакимъ нададе въ послѣднитѣ дни на декемврий едно послание до подвѣдомнитѣ нему православни христѣне въ столицата и войнитѣ предмѣстия, съ което запрещавахе посѣщението униятската църква, като не принадлежаща вече на православието, и въ истото време осждаше както ония Българе, които приехъ съединението съ Римската Църква, така и тия, които бѣхъ останали вѣрни на Православието, но бѣхъ заевили, че не признаватъ вече надъ себе си властѣта на Цариградскій патриархъ и бѣхъ се произнесли да се не поменува вече неговото име въ българската народна църква. Негово светѣй-

шество особено псирицаваше въ посланието си народнитѣ български архиереи, които представеше, като виновници на отцѣпленieto отъ Православието на единтѣ и на несъобразното съ канонитѣ постановление на другитѣ. Това окръжно послание, освѣтъ че не можеше да повлияе нито най-малко върху умоветѣ на униятитѣ Българе, които не искаха нито да чуятъ, какво мисли патриархътъ за постапката имъ, озлоби и ожесточи противъ негово светѣйшество още по-вече Българетѣ, които бѣха си начрѣтали да искатъ да се обезпечи отдѣлното развитие и самоуправление на Българскитѣ народъ безъ отстапване отъ праотеческата Вѣра, и това тѣ изразиха твърдѣ недвусмислено съ отпечатването на единъ отговоръ върху патриаршеското окръжно писмо, който носеше подписъ: „отъ народната Православна Българска Църква“, и който тѣ разпростриха навсякъде въ провинцията. Този отговоръ е проникнатъ отъ чувството на голѣмо негодование противъ патриархътъ, което се проявява твърдѣ рѣзко на всека редушка. Въмѣсто да се погрижи за удовлетворението справедливитѣ искания на Българскитѣ народъ и съ това да затвори вратата на пропагандитѣ, негово светѣйшество, казва се въ отговорътъ, изсипва всевъзможни порицания върху всичкитѣ Българе, защото поискаха църковната си независимостъ, съгласно съ отеческитѣ и съборни постановления. Патриархътъ и синодътъ си присвояватъ название: Църква Христова, но Българетѣ не могатъ съ това да бѣдятъ введени въ заблуждение и да ги считатъ за дѣйствително представляващи Църквата Христова. Българетѣ такожде нито най-малко не даватъ внимание на думитѣ на негово светѣйшество, че били нарушили църковнитѣ правила, като отблъсналихъ властта му, която е служила за потѣпкване българската народностъ, българскитѣ езикъ и за извършване злоупотребления и притѣснения, които унижаватъ Вѣрата. „Каква ще да е тази Църква Христова, която да позволява на владичитѣ многообразно и разнообразно да притѣсняватъ невиннитѣ християне, да подаватъ съблазнителни примѣри, а да не позволяватъ да имъ кажатъ самитѣ християне: „или изпълнете заповѣдитѣ на Исуса Христа, „основателътъ на Вѣрата и заповѣдитѣ на светитѣ му Апостоли, или ще ги изпълнимъ и ще ви разпядимъ; или вардете църковнитѣ правила и дайте на народътъ правдинитѣ „му, или ще ги увардимъ и ще си вземемъ правдинитѣ, които

„ни даватъ тѣзи правила; или образи бивайте на стадото и „го поучавайте съ примѣрътъ си, стига сте го притѣснявали „и развращавали съ беззаконията си, или ще ви отхвърлимъ „и ще си намѣримъ пастири по Вѣрата. Нека не мисли негово светѣйшество, че Българетѣ сж добитаци, които не знайтъ какво правятъ, и че поради това той може пакъ да ги накара да си турятъ шиятъ подъ неговѣтъ омотъ, като имъ каже, че тѣ престѣпили правилата съ това, че му отхвърлили властѣта. Българетѣ, не само нѣма да останѣтъ пакъ подъ грѣцкитѣ владици и да ги гледатъ равнодушно, като се гаврятъ съ Вѣрата, но ще се постараѣтъ да принудятъ и тѣхъ сами, волею неволю, да трѣгнатъ въ правий пѣтъ. Негово светѣйшество нѣма нито най-малко право да говори не само противъ православнитѣ Българе, които му отказватъ повиновение, но нито срѣщу ония, които се отдѣлихъ отъ Православието и приехъ католицизмѣтъ, защото сама патриаршията е причина на тѣхното отстѣпление. Тѣ бѣгатъ отъ неж окаянитѣ, но, разумѣва се, паднахъ въ по-лошо. „ — Отговорѣтъ се свършваше съ увѣщание къмъ всичкитѣ еднородци да се вардятъ „отъ фанариотскій квасъ“, да се не поддаватъ на вѣтърѣтъ, който вѣе отъ латинската пропаганда, и да бѣдѣтъ увѣрени, че „правдата на Българетѣ ще надвие на лѣжата на Фанариотитѣ“ и че Българскій народъ съ постоянството си ще добие иерархия независима както отъ патрикѣтъ, така и отъ папата.

На този отговоръ върху патриаршеското окръжно послание се приготви отъ страна на патриаршията едно дълго опровержение, което се напечата на грѣцки и български подъ насловие: „*λάλη καὶ μὴ σιωπήσης*“, глаголи и да не умолкнешъ“, (Дѣян. XVIII, 9), но то освѣнъ че не можеше, разбира се, да разубѣди нѣкого отъ Българетѣ, ами останѣ, може да се каже, незабѣлено, като че да не се е евявало на свѣтътъ.

Патриаршгята осѣщаше, обаче, че съ едно запрещение отъ нейна страна да не посѣщаватъ православнитѣ християне униатската църква, съ едно порицание постапката на българскитѣ народни архиереи, които се явно турихъ на чело на движението противъ неж, съ едно мѣренье и осѣжданье всички ония, които послѣдвахъ това движение, тя не ще може да се ограничи. Българетѣ, дору и въ очитѣ на мнозина отъ

Гърците, не бѣхъ съвсѣмъ криви. Предъ видъ на опасността отъ пропагандитѣ, предъ видъ на очевидната справедливостъ на оплакванията на Българетѣ, патриаршията требаше да направи нѣщо за тѣхно удовлетворенѣе, ако не искаше да навлече на себе си порицанието на всякий православенъ свѣтъ. Да бѣде устѣпчива и благоразумна се подавахъ ней съвѣти и отъ такива мѣста, гласътъ на които тя не можеше съвсѣмъ да пренебрегне безъ страхъ за по-лоши послѣдствія. Патриархъ Иоакимъ намѣри прочее за добръ да направи нѣкои маловажни устѣпки на Българетѣ, но, за да се вардятъ за напредъ въ неприкосновенностъ правдинитѣ на Вселенский престолъ и за да бѣде той по възможностъ ограденъ въ бѣдущето време срѣщу такива посегвания, каквито си позволихъ цариградскитѣ Българе на чело съ Илариона и Авксентия, негово свѣтѣйшество намисли да съедини тия устѣпки съ строги мѣрки противъ нарушителитѣ на канонитѣ и на правдинитѣ на престолътъ. За да подготви изпълненіето на този планъ той, най-първо, изиска отъ находещитѣ се въ България грѣцки владѣнци да му представятъ отъ страна на Българетѣ адреси, въ които да се изеява, преданностъ и покорностъ на Великата Църква. Тия адреси имаше да послужатъ на негово свѣтѣйшество за доказателство, че голѣмата и здравата частъ на Българский народъ остава твърда въ прѣотеческата си преданностъ къмъ Великата Църква, че слѣдователно смущенията върху църковна почва, които ставатъ тукъ тамъ, сѣ дълго на малцина нѣкои честолюбци, миряне и духовни лица, противъ които църковната властъ треба да земе надлежнитѣ мѣрки, съгласно съ канонитѣ. Подобни адреси, които се вижда отъ архивата на патриаршията ¹⁾, се испратили обаче само отъ Кюстендилъ, отъ Нишъ, отъ Враца, отъ Бѣлоградчикъ, отъ Ловечъ и отъ Видинъ, при всичко че сѣ били искани навсѣкѣдъ изъ Българско. Противонародний духъ, въ който сѣ съставени нѣкои отъ тия адреси, явно показва, че тѣ сѣ били диктовани отъ самитѣ владѣнци и че сѣ могли да бѣдатъ подписани само отъ нѣколко подлизници и мюзевирѣ, каквито на всѣкѣдъ е имало и има и сегѣ. Също така, едновременно имъ испращанье около крайтъ на януарий и тѣхното еднакво съдър-

¹⁾ Ἐκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς διοικήσεως ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνεδρεύουσας τῆς 21 φεβρουαρίου 1864 πρὸς διαφώτισιν τοῦ βουλγαρικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, стр. 21—23.

жение не оставятъ мѣсто за съмнѣние, че сж се испращали по предписанье отъ висшето църковно началство. ~

Адресътъ отъ Кюстендилъ изразява негодование противъ ония, които сж се дигжли срѣщу мѣстний владика, обвинява народний български архипастиръ Авксентия, че се опитвалъ да отлѣчи отъ православната Вѣра Кюстендилската епархия, обещавая, че Гъркътъ архиерей на тази епархия е канонический нейнъ архипастиръ, който ѝ е направилъ много добрини, и нарича Великата Църква кърмилница, наставница и покровителка ¹⁾). Въ адресътъ отъ Нишъ се искава негодование срѣщу ония отъ цариградскитѣ Българе, които приеха уния; но той осжда и Българетѣ, които диятъ народнитѣ си правдини отъ патриаршията, като оставатъ твърди въ праотеческата си Вѣра. Подписаннитѣ думатъ въ него: „провъзгласяваме всички ония, които се опитватъ да смутятъ мирътъ и спокойствието на общата наша майка Църква, като мятежници и отстъпници отъ Великата Христова Църква . . . Не сподѣляме никакъ нововводимитѣ отъ чужбина идеи, на които двигателъ сж страстѣта и своекористието, и удостоверяваме, че, като пребиваваме въ отеческитѣ предания, приемаме за вѣроисповѣденъ началникъ когото би ни испратила, като способенъ и испитанъ, Великата Църква, и както открай нашитѣ бащи сж били благодарни отъ непрекъснанный редъ на светитѣ архиереи, които ни сж били испращани отъ Вселенский престолъ, така и ние сме преблагодарни отъ наштъ владика“ и пр. Жителитѣ на Враца сжщо изказватъ въ тѣхний адресъ крайня благодарностъ отъ новий имъ епископъ Българинтъ Паисий ²⁾). Жителитѣ на Бѣлоградчикъ осждатъ ония Българе, които сж приели унията и изказватъ признателностъ къмъ Великата Църква и къмъ владиката си. Въ адресътъ си Видинци казватъ, че осждатъ малцината безрасдни Българе, които отъ нѣколко време се мчатъ по всекакъвъ на-

¹⁾ Въ протоколътъ на синодътъ отъ 2 мартъ се споменува и за друго едно прошение отъ Кюстендилъ, въ което жителитѣ, като осждатъ постъпната на Българетѣ, които прехз уния, искатъ да се отдалечатъ отъ епархията имъ нѣкои немирници, които свели раздоръ между Гърци и Българе.

²⁾ Той е онзи сжщия Паисий, когото патриаршията, както поменажме въ втората глава, бѣше испратила въ 1859 да управлява Самоковската епархия. Патриархъ Йоакимъ, наскоро слѣдъ стѣпанѣто си на престолътъ, счете за добръ да го отдалечи отъ Самоковъ, глѣто неговото пребиванье дигаше голѣмъ глѣтъ, и да го испрати въ Враца, а Врачанский Доротея, тоже Българинъ и сж нрави като Паисиевитѣ, да назначи въ Пиротъ (гл. „България“, год. II, стр. 587).

чинъ да вкаратъ нововведения въ Православната църква. Тѣ считатъ още за своя длъжностъ, като гледатъ „какъ злославнитѣ уста на тия Българе не пощадили честта на Църквата и на свещенний клиръ“, да принесатъ на послѣдната благодарността си, че ги удостоила съ такъвъ архиерей. „Честъ и слава е за насъ, прибаватъ тѣ, да се причисляваме до цѣлий православенъ свѣтъ, понеже сме всички братия безъ различие на племе и на народъ. Това като исповѣдаме въ свѣстѣта си, осаждаме длъжата и измамата на ония, които се провъзгласятъ самозванни представители на Българетѣ ради своитѣ преисподни цѣли и търсятъ предъ Високата Порта и предъ Църквата правдини ушъ отъ страна на всячка България“ ¹⁾.

„Отъ тия адреси и прошения, бѣлежи се въ докладътъ на комиссията на общото (гръцко) събрание, свикано въ 1864 год. въ патриаршията за разгледване българскій въпросъ, патриархъ Иоакимъ, като видѣ, че православний Български народъ се размища отъ малцина нѣкои, и че христоименното изпълнение негодува противъ великодушнето на Великата Църква, съзва на 24 февруарий 1861 годѣмъ съборъ отъ бившитѣ Цариградски патриарси, отъ блаженнѣйшитѣ патриарси (т. е. Александрийскій, Йерусалимскій и Антиохийскій) и отъ всичкитѣ находящи се въ Цариградъ свети архиереи, между които бѣхъ и Българетѣ по произхождение — Родосскій Игнагий, Паротскій Доротей и Врачанскій Паисий. Този съборъ, като зе въ внимание противоканоническото поведение на Макариополскій Илариона и на бивший Диррахийски Авксентия и като ги пригласи три пѣти, споредъ свещеннитѣ канони, да дойдѣтъ да дадѣтъ предъ него отвѣтъ, понеже се не евихъ по непокорство, ги извъргна отъ архиерейскій санъ, като въздрузивши новъ жъртвенникъ въ самий центръ на Вселенскій престолъ, като непокорни, като отстѣпници и като нарушители на 31 и 35 апостолски правила, на 15 правило на Двукратний вселенскій съборъ, на 5 правило на Антиохийскій съборъ и пр. Едновременно съ тѣхъ той извъргна, по сѣщитѣ причини, и Пловдивскій митрополитъ, Пансия ²⁾, които вси-

¹⁾ Глед. Εκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Διορθώσεως . . . стр. 21—23.

²⁾ Паисий, както поменѣхме въ III глава, се присѣдини нелицемерно до паствата си, която се отложи отъ Великата Църква наедно съ другитѣ български епархии, и на-скоро слѣдъ избраннето патриархъ Иоакима заеви формално въ едно послание до представителитѣ на епархията си, че е готовъ не само да се не отдѣли отъ паствата си, но и душата си да положи за нежъ, като истински неинъ пастыръ (гл. това послание въ „България“ II, стр. 563).

чки се осадиха на заточение. Съборътъ лиши отъ санъ и свещеницитъ и дияконитъ, коато бѣхъ ржкоположени отъ реченитъ архиереи ¹⁾“.

Патриархъ Иоакимъ смѣташе, че съ извѣржението Илариона, Авксентия и Паисия, домогательството на Българетъ да се припознае за тѣхъ една самостоятелна иерархия се посича въ коренътъ си, толкова по-вече че съ извѣржението българскитъ владыци, по старъ обичай, бѣше свързано и заточението имъ, за което патриархътъ бѣше се споразумѣлъ предварително съ Портата. Щомъ бждатъ извѣржени и заточени владыцитъ, които представлявахъ българската иерархия, послѣдната ще се обърне въ една неосмъществима мечта, мислеше си негово светѣйшество, и Българетъ, по необходимостъ, ще се задоволятъ съ нѣкои устѣпки, натѣкмени за удовлетворенѣе народното имъ самолюбие. Но патриархъ Иоакимъ и окружаващитъ го архиереи останяхъ горчиво изтѣгани въ предположенията си. Лишението отъ санъ българскитъ народни архиереи не озадачи нито най-малко нашитъ елнородци. То ги самоогорчи и още по-вече раздразни противъ патриаршията. Отъ тѣхна точка на зрѣние, тая мѣрка нѣмаше нито най-малко основание въ учението на Църквата и въ съборнитъ правила. Апостолскитъ и съборнитъ правила, които послужихъ на събранний въ патриаршията съборъ, като основание за извѣржението отъ църковний чинъ Илариона, Авксентия и Паисия, споредъ българското въззрѣние, не можехъ да се приложатъ справедливо къмъ българскитъ народни архиереи. Българскитъ народъ, българскитъ архиереи се отложихъ отъ подчинение Цариградскому патриарху, защото се убѣдихъ, че послѣдний не се съгласява доброволно да възвърне на този народъ неоспоримитъ му правдини; че гръцкото духовенство иска и заанапредъ да притѣснява, съ името на Вѣрата и на Църквата, българската народностъ въ полза на гръцката и да господствува надъ Българетъ, като надъ племе, което като че е нему заробено по силата на самитъ църковни узаконения. Такова стремление отъ страна на гръцката иерархия, като явно противно на християнската Вѣра, бѣше способно да развълнува всекия Българинъ. Лишението отъ санъ българ-

¹⁾ Ἐκθεσίς τῆς ἐπιτροπῆς τῆς διαποθέσεως ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς 21 φεβρουαρίου 1864 πρὸς . . . стр. 23, 24.

скитѣ владици не бѣше друго, въ очитѣ на Българетѣ, освѣнѣ изражение на това сѣщото стремление. При това съборѣтъ, който го произнесе, наруши, отъ пристрастие, самитѣ правила на църковното сѣдопроизводство, споредъ които единъ привлеченъ къмъ отвѣтственность епископъ се вика въ епископскій съборъ на сѣдѣ чрезъ епископи или съ грамота три пѣти, и азъ евяванъето му предъ сѣдѣтъ се дава мѣсеченъ, двумѣсеченъ и даже годишенъ срокъ, споредъ обстоятелствата (74 Апостолско правило и 18 правило на Картагенскій съборъ). Българскитѣ архиереи, Илармонъ и Авксентий, се викахъ въ едно и истото засѣдание на съборѣтъ, който ги осѣди, три пѣти въ разстояние на два часа, а не на единъ или по-вече мѣсеци, и се викахъ отъ двама архимандрити, а не епископи, а Пловдивскій Паисий не се повина никакъ ¹⁾). Че съборѣтъ и патриаршията произволно нарушихъ правилата на църковното сѣдопроизводство, това се засвидѣтелствува на-скоро и отъ дванадесетъ владици-членове на този съборъ, които бѣхъ подписали извержението на българскитѣ архиереи отъ църковний чинъ. Въ едно прошение, което подадохъ на Портата тия архиереи нѣколко мѣсеци слѣдъ съборѣтъ, за да се оплакватъ отъ произволѣтъ на патриарха Иоакима, тѣ, между другитѣ обвинения противъ него, указахъ и на неправилното осѣждане и извѣрженѣе българскитѣ народни архиереи. „Какъ станъ, пишехъ тѣ въ прошениято си, низложеніето на българскитѣ архиереи? То се предначарта отъ него (патриархъ Иоакима), и опредѣленнитѣ отъ църковнитѣ правила три призвания станяхъ въ сѣщото засѣдание на съборѣтъ въ разстояніето на два часа, безъ да се даде изискванното отъ съборнитѣ правила време. Между това българскитѣ архиереи, още преди да си разиде съборѣтъ, бѣхъ извѣстили на патриархѣтъ званично чрезъ Високата Порта, че тѣ ще се представятъ въ съборѣтъ да дадѣтъ отговоръ, но негово светѣйшество не само не послуша правий съвѣтъ на правителството ²⁾, нъ още и излъга Високата Порта, защото отговори лъжливо и самоволно, че ушѣ вече било произнесено приличното наказание и, тозъ

¹⁾ Паисий самъ свидѣтелствова за това въ частното си до Автокефалнитѣ православни Църкви послание, приложено до общото, което адрессувахъ Българетѣ архиереи въ 1869 до тия Църкви, за да оправдаѣтъ дѣйствиѣта си.

²⁾ Портата бѣше се споразумѣла съ патриархѣтъ за извѣржението и заточението владицитѣ, но намираще за добръ да се покаже, че ушѣ съвѣтва на негово светѣйшество умѣренность.

часъ подиръ заминаването на испроводенний отъ Портата чиновникъ, принуди съборътъ да подпише низложението. Че това станъ тѣй, никой отъ членовѣтъ на съборътъ не може го отрече ¹⁾“.

Вслѣдствие на всичко горѣказано, низложението на народнитѣ българи владыци не само не може да спре, както мислеше Великата Църква, движението помежду нашитѣ еднородци за пълно отдѣление отъ Гърцитѣ по църковното управление, но го още по много успи. То раздвои още по-нашироко и наглубоко Българскій народъ отъ патриаршията.

Окружното патриаршеско послание, съ което се съобщаваше лишеннето отъ санъ българскитѣ владыци, запрещавахе на християнитѣ, подъ страхъ на отлучване отъ Църквата, да зематъ благословение отъ реченнитѣ владыци. Българетѣ, като не считаха за нищо опредѣлението на съборътъ и павахъ напрешнитѣ си отношения къмъ архиереитѣ си, т. е. ги почитаха за свои истински архиереи, погледнаха на това запрещение, като преко отлучване и анатема, произнесени срѣщу всичкий Българскій народъ, и за това въ нѣкои мѣста, каквото Търново и Габрово, тържественно изрекоха въ църквитѣ проклинания съ анатема противъ патриархътъ ²⁾. Мнозина отъ нашитѣ еднородци въ столицата настояваха да стане сѣщото и въ народната ни Църква въ Цариградъ, но едно че можеше да произлѣзе кръвопролитие между Българи и Гърци, понеже се чуваше, че нѣкои луди глави испомежду послѣднитѣ се готвели да нападнатъ на Българетѣ въ случай че се прокълне патриархътъ, а друго че прокълнанието не ще принесе никаква практическа полза, въ българската църква въ Цариградъ не станъ нищо подобно. Тамъ се чете само, наскоро слѣдъ извержението народнитѣ владыци, именно на 5 мартъ, Недѣля на Православието, едно слово, приготвено отъ Т. Бурмовъ, въ което се хвърлеше погледъ върху дѣйствиата и стремления на гръцкото духовенство отъ гледна точка строго християнска въ паралелъ съ дѣйствиата и стремления на Българетѣ и се извождаше заключение, че извърже-

¹⁾ Иларионъ Макариополскій и Паисій Пловдивскій такожде указватъ въ посланията си отъ 1860. отправени до всичкитѣ самостоятелни православни Църкви, на това свидѣтелство, като на неопоримо доказателство, че съборътъ е неправилно дѣствувалъ при низложението нѣмъ.

²⁾ В. „България“, год. III, стр. 1, 21.

нието, произнесено от съборът на гръцкитѣ владци противъ българскитѣ, нѣма никакво законно основание и поради това е недѣйствително.

Това слово, като отговоръ отъ страна на Българетѣ върху първата *званична* присѣда на патриаршията по тѣхното народно движение за възстановение потѣпканнитѣ имъ правдини, е забѣлежителенъ исторически актъ. То не се напечата въ нѣкой вѣстникъ, или периодическо списание, а се распрати въ отдѣлни летящи листове на всекадѣ изъ Българско. Нпе не *могахе*, за съжалѣние, да го намѣримъ запазено нито въ нашата сбирка, нито другадѣ нѣгдѣ.

Низложението владциѣтъ отъ съборътъ не произведе желанното отъ патриархѣтъ дѣйствие между Българетѣ още и по тая причина, че устѣпкитѣ, които бѣ той свързалъ съ тая мѣрка, далечъ не удовлетворявахъ справедливитѣ желания на Българскій народъ и сами по-себе си твърдѣ ясно говорехъ за пристрастното постѣпанье на негово светѣйшество. Тия устѣпки одобрени отъ сѣщия съборъ, който произнесе низложението и утвърдени съ султанскій фирманъ, се съобщихъ едновременно съ низложението по всичкитѣ епархии. Въ читѣ на патриархъ Иоакима и на неговитѣ съвѣтници тѣ оправдавахъ строгостта на Църквата противъ непокорнитѣ ней български архиереи. Въ читѣ на Българетѣ тѣ показвахъ сѣщото стремление отъ страна на патриаршията за осуетенье усилията на Българскій народъ да се установи отдѣлно отъ Гърцитѣ, българско църковно общинско, управление.

Султанскій фирманъ, който утвърди тия устѣпки, гласеше така:

„Извѣстно е на всичкитѣ, че най-голѣмото ми царско желание е спокойствието и безопасността на всекия классъ отъ моитѣ императорски подданници. Понеже царството ми одобри просбитѣ, които изрази устно и писменно предъ високото ми правителство състоящето подъ духовната власть на вѣсточната Църква българско племе, а именно да се назначаватъ духовнитѣ му отци и управници, митрополититѣ т. е. и епископитѣ му, испомежду лицата, на които има пълно довѣрие и да знайтъ още и языкътъ му, като просби, изпълнението на които ще способствова за пълното благоденствие на това племе, както и ще внесе миръ и спокойствие среди него въ вѣроисповѣдно отношение, и понеже удовлетворението

на тия просьби се е видѣло за необходимо отъ царството ми, за това се възложи на главний началникъ на въсточната Църква, Рейскій патриархъ, да размисли върху устжикитѣ, които се допущатъ отъ църковнитѣ правила и да ги представи. Реченний патриархъ, като свика съборъ, състоящъ отъ пребивающитѣ въ столицата ми бивши Цариградски патриарси, отъ сегашнитѣ патриарси на Александрия, на Антохия и на Иерусалимъ, отъ членовѣтъ на постоянний синодъ на митрополититѣ и отъ епископитѣ, разисква този въпросъ съ тѣхъ, и резултатътъ на това разисканье представи съ докладъ, подпечатанъ отъ всичкитѣ участвовавши въ засѣданието на съборътъ лица. Въ този докладъ се съдържатъ слѣднитѣ членове:

„1) Отсега нататкъ за чисто българскитѣ епархии ще да се предпочитатъ и назначаватъ за митрополити и епископи духовни лица отъ българско произхождение, които сж безъ укоръ и обладаватъ изискваннитѣ отъ църковнитѣ правила качества, а така и лица, които знамтъ добръ българскій езикъ.

„2) Ако въ единъ отъ чисто-българскитѣ градове осиротѣе митрополията или епископията, и неговитѣ християнски жители предложатъ едногласно за осиротѣлата катедра нѣкое духовно лице, което има изискваннитѣ отъ църковнитѣ правила качества и което е испитано и извѣстно на патриаршията по разумътъ и способноститѣ си, такава синовна молба ще се приема съ благодарение отъ патриаршията.

„3) Едно Богословско училище ще се основе въ съответственно мѣсто, за да се изучаватъ въ него Българетѣ, които желаятъ да стѣпятъ въ духовно звание, и разносцитѣ на това училище ще се покриватъ отъ християнетѣ, находящи се въ чисто българскитѣ епархии и други мѣста на императорската ми държава, а уроцитѣ, които ще се преподаватъ въ него, за да не съдържатъ нищо противно на Вѣсточното Християнско Вѣроисповѣдание, ще се опредѣлятъ съ программа, съставена отъ патриаршията.

„4) Надзорътъ върху това училище ще се възложи върху митрополитътъ на епархията, гдѣто ще се то намира, и върху настоятели, избирани испомежду испитанни духовни лица.

„5) Въ всичкитѣ български училища ще се предпочита изучението на българскій езикъ и на неговата литература отъ всекия другъ, като се въспретава всека книга съ съдържание

противно на православната Вѣра и на императорското ми правителство.

„6) За всеко нарушение на горѣказаннитѣ распорежданиа и постановенія относително училищата и за всекъ недо-
смотръ при избранieto на учителитѣ, а така и за всеко не-
маренѣе отъ страна на послѣднитѣ въ изпълненіе учителскитѣ
имъ обязанности, вкратцѣ за всеко нерадѣніе и несъгледанѣе
по надзорѣтъ и управленіето на училището сж отговорни ми-
трополититѣ и настоятелитѣ.

„7) Единъ или двама отъ митрополититѣ на България
ще за сѣдаватъ, както и по-преди, въ синодѣтъ на митропо-
лититѣ, като ще се промѣнятъ и замѣстватъ, единъ подиръ
другъ, всеки двѣ години, по каноническо указание отъ па-
триархѣтъ.

„8) Въ Богословското училище на островъ Халки ще
се прибиратъ ученици и отмежду Българетѣ, както е било и
по-преди.

„9) Доходитѣ на находящитѣ се въ България митропо-
лити и епископи ще се опредѣлятъ съ особенъ званиченъ уставъ.

„10) Въ църквитѣ на чисто българскитѣ митрополитски
и епископски епархии църковнитѣ обреди ще се извършватъ
по български.

„11) Измежду пребивающитѣ въ Цариградъ първенци
Българе ще се избиратъ и назначаватъ нѣкои за членове въ
настоятелствата (епитропства) на патриаршията и на другитѣ
нейни учреждения.

„12) За да се образуватъ дѣцата на находящитѣ се въ
столицата ми православни Българе и за да изучаватъ собствен-
ний си езикъ, ще се основе едно първоначално училище въ
оградата на българската църква подъ надзорѣтъ на патри-
аршията.

„13) Званичнитѣ църковни книжа, които ще се испра-
щатъ до митрополититѣ и епископитѣ на чисто българскитѣ
епархии, ще се пишѣтъ по грѣцки и по български.

„14) Патриаршията ще се грижи, по възможность, да
улеснява и расправа относещитѣ се до неж благословни просби
и дѣла на Българетѣ.

„15) Патриаршията ще испровожда, кога е нужда, на-
длежни духовни лица за издирванѣе поведението на митропо-
лититѣ и на епископитѣ въ България, както и на всикитѣ

въобще духовни лица и учители, и за исправление биващите отстъпления и недостатъци.

„Понеже горѣизложенните петнадесетъ члена се представиха на Високата ми Порта, както се каза, съ мазбата, и, като се прочетоха и обсъдиха единъ по единъ въ минисгерскій съвѣтъ на държавното ми царство, се съобщиха и на самодържавието ми, и то се увѣри, че тѣ отговарятъ на подобреніята, които справедливо дирятъ християнскитѣ жители въ България, споредъ настоящитѣ имъ истински нужди, и че пълното имъ приспособление може да въдвори църковенъ миръ посреда известнитѣ съ своето честно и добро поведение императорски мои подданици Българе, за това издадохъ високото си царско ираде, да се повѣстятъ непосредствено, а въ сжщото време и всекии да побърза да направи искрено и прямодушно което трябва, безъ да допуска нѣщо противно нему. Поради това и се издаде настоящий ми императорски фирманъ, украсенъ и съ високий ми царски автографъ. Писа се въ 1277 година отъ егирата въ крайтъ на мѣсецъ рамазанъ“ ¹⁾.

Съборетъ, който разгледа тия устѣпки, намѣри за добръ такожде да се назначатъ незабавно за Пловдивъ и Шуменъ, гдѣто катедритѣ бѣха вакантни, Българе митрополити, и за Пловдивскій, той одобри Ксантскій митрополитъ Панарета, а за Шуменскій—архимандритъ Антима (отпослѣ български екзархъ), който тогава бѣше учителъ въ Богословското на островъ Халки училище. И двѣтъ тия лица отъ българскій родъ бѣха отблѣзу известни на патриаршията ²⁾.

Единъ бързъ погледъ върху устѣпкитѣ, които направи на Българетѣ патриархъ Иоакимъ показва, че тѣзи устѣпки сѣ твърдѣ несащественни и освѣнъ това еластични. Нѣкой пъкъ отъ членоветѣ, въ които тѣ се заключаватъ, не само че не представятъ нѣкоя особенна устѣпка, но обезпечаватъ нови права на патриаршията и обвѣрзватъ Българетѣ съ нови за-

¹⁾ См. Ἐκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Διοικήσεως . . . .

²⁾ Панаретъ бѣше отъ години известенъ на патриарха Иоакима и се считаше върху нему чловѣкъ. Той бѣше наченалъ духовното си поприще съ това, че се бѣ главилъ писаръ при Иоакима, когато послѣдний бѣше Кизичскій митрополитъ. Отъ послѣ той бѣ ржкоположенъ за викарий на Кизичската митрополия и по-подиръ назначенъ за митрополитъ въ Ксантъ (Смеч) Антима знаехъ въ патриаршията такожде отдавна, защото той бѣше, се вѣспитвалъ въ сжщото това Халкинско Богословско училище, въ което отпослѣ бѣше учителъ, и бѣше испращанъ въ Московската духовна академия отъ самата патриаршия за усъвършенне богословското си образование.

дължения къмъ неж. Портата, обаче, ги счете, както показва султанският фирманъ, за удовлетворителни. Султановото правителство, както изесняваше официозният по това време органъ, *Journal de Constantinople*, имаше предъ видъ да отвори на българското движение два пътя, единътъ — унията съ Римската Църква, а другиятъ — подчинение подъ Цариградската патриаршия съ горѣприведеннитѣ устъпки. Портата смѣташе, че, при неудовлетворителността на послѣднитѣ, Българетѣ ще предпочитатъ първия отъ тия два пътя, нѣщо, което и се искаше. Подъ предлогъ че ушъ е неутрална, тя видимо тикаше Българетѣ въ пазвата на католицизмътъ. Нейнитѣ истински желанія обаче се ясно отражаваха въ нейниятъ официозенъ органъ, който нерѣдко така сящо канеше нашитѣ еднородци да се съединятъ съ Римската Църква, както и припознатитѣ органи на пропагандата. Като работеше въ тая посока, той се стараше между другото да покаже, че Портата ушъ не можела да се рѣши да припознае независима иерархия за Българетѣ, защото чрезъ такваа иерархия щело да се отвори пътъ на чуждо, т. е. на русско влияние помежду тѣхъ. Че чрезъ унията съ Римъ Българетѣ подпадатъ сящо подъ чуждо влияние, официозътъ на Турското правителство не отричаше, но той смяташе това влияние за далечно и повърхностно, отъ което Портата не можела да има страхъ за спокойствието на своитѣ области и за вѣрността на своитѣ подданици. Той отиваше още и по-надалечъ, като казваше, че най-послѣ Българетѣ съ приеманъето уния не правели нищо лошо въ религиозно отношение, защото съ това тѣ се връщали въ пазвата на Църквата отъ расколътъ на Фотия.¹⁾ Отъ коментаритѣ му върху устѣпкитѣ на патриарха Йоакима, се ясно виждаше, че тѣ се бѣха удостоили съ султанско ираде, защото се добръ съгласуваха съ планътъ на Портата за вкарване Българетѣ въ католицизмътъ. „Отъ двѣтѣ нѣща, казваше турскиятъ официозъ, трябва да стане едното: или Българетѣ да приематъ католицизмъ, — цолето е свободно, пътятъ откритъ, привилегіитѣ сж дадени —, или да останатъ привързани на Великата Църква съ правдинитѣ, които имъ тя сега дава и при които движението на партията, която иска едно църковно самоуправление, не ще си има вече мѣстото и

¹⁾ Гледай въ в. „Българія“ год. II, стр. 690, 691.

ще се превърне въ единъ видъ оппозиция, която нѣма нищо общо съ религията. Автономната Църква, народната църква патриархътъ ж даде съ единъ актъ, който, ако е добъръ въ религиозно отношение, още по-добъръ е въ политическо, защото туря край на положението, въ което станахъ намѣси отъ страна. Устѣжикитѣ сѣ голѣми. На Българскій народъ е дадено правото, 1) да си избира владичитѣ измежду собственото духовенство, 2) да употребява езикътъ си, да си има особенни училища и 3) да проважда единъ или двама владичи въ свѣтій синодъ, и ние имаме право да кажемъ, че раздѣлението на Българетѣ отъ патриаршията, което ще е твърдѣ плачевно въ политическо отношение, и учредението на една отдѣлна автономна Църква не ще имъ дадатъ нѣщо по-вече. За напредъ Българетѣ нѣматъ три пътя, ами само два: да останѣтъ привързани на патриаршията, или да се върнатъ въ пазвата на Римската Църква. Да се положи така въпросътъ е предпочтително отколкото другояче. Съ този начинъ се отдалечаватъ вече политическитѣ влияния и интриги.“ Турскій офицеръ се осѣщаше принуденъ да даде на устѣжикитѣ на патриархътъ значение и важностъ, каквито тѣ нѣмахъ. Инакъ пристрастието и интригата на Портата шежъ да бѣдатъ твърдѣ явни. Нареканието, че тя се ползова заедно съ представителитѣ на католицизмътъ отъ раздорътъ между Българе и Гърци, че тя даже подклажда този раздоръ въ съгласие съ пропагандата, не бѣше безъ основание, и официозний органъ требаше да се погрижи да го отстрани, поне за приличие, съ нѣколко бѣлѣжки, нѣщо което той направи, безъ да може, разумѣва се, да убѣди нѣкого¹⁾. Фактитѣ говорехъ силно и краснорѣчиво.

По предположение, че Българска независима православна иерархия може да бѣде органъ въ рѣцѣтъ на Россия, въ полза на католицизмътъ работехъ по онова време и Англичанетѣ. Органътъ на английското посолство въ Цариградъ, *Леванъ Хералдъ*, казваше, че, ако Българетѣ не могатъ да се обърнатъ въ протестанство, хиляда пъти било по-предпочтително да станѣтъ унїятѣ, отколкото да сполучатъ да иматъ сѣнката на една народна Църква, която би могла лесно да стане ордие и таенъ агентъ на Россия.²⁾

¹⁾ В. „България“, год. III, стр. 1, 2.

²⁾ Глед. въ „България“, год. II, стр. 731.

За да се убѣди общественното мнѣние въ Европа, а така и посредъ Турцитѣ, че една българска независима иерархия може да стане органъ на Россия, работехъ постоянно, освѣтъ агентитѣ на латинската пропаганда, такожде и Гърцитѣ съ всичката извѣстна тѣхна хитрина. Въ това сѣщото време, когато се прогласи унията отъ една частъ Българе въ Цариградъ и когато агентитѣ на католицизмътъ напѣваха всичкитѣ си сили, било да покажатъ на Българскій народъ, че единственний възможенъ исходъ за него е съединение съ Римската Църква, било да представятъ, че да се припознае Българската православна иерархия е опасно за Турция, Гърцитѣ утвърждаваха въ една напечатана въ Парижъ брошура (*La Vérité sur la question bulgare*), че Българетѣ сж били всекога подчинени на Вселенскій престолъ: че тѣхнитѣ обвинения противъ гръцкото духовенство и тѣхнитѣ оплаквания отъ него сж безосновни; че учреждението българска независима иерархия, безъ да ползова нѣщо самитѣ Българе, ще введе опасното за Турция начало на народноститѣ, вмѣсто началото на религиозни общини, и при това доказваха, че русскій панславизмъ е подбудилъ Българетѣ да искатъ народна независима иерархия. „*Is fecit cui prodest*“, думаше авторътъ на брошурата. Само русскій панславизмъ може да извлече полза отъ положението, въ което Портата и народноститѣ на Востокъ ще намѣрятъ опропастванието си. Естествено е, прочее, да се предположи, че той е пакъ виновникътъ на българското вълнение. Една борба, на която ожесточението е равно съ тайнственността ѝ, се е заловила отъ нѣколко години помежду гръцката Църква и русскій панславизмъ. Подиганьето на Българетѣ противъ властта на гръцкитѣ владци е само една отъ нейнитѣ фази. Ние можеме да представимъ преко доказателство на това, като наведеме фактове, които доказватъ, че рускитѣ консули въ Пловдивъ, Едрине, Силистра, Варна и проч. сж истинскитѣ подбудители на мнпмото народно движение на Българетѣ..... Сжщата оная русска партия, която въ 1853 год. подигна дълга и кървава война, блъска още и сега Россия въ славлюбивата политика, отъ която тя се показваше, като че да се е отрекла. Между положението въ 1853 и настоящето състояние на вещитѣ сжествува, какъ и да е, голѣмо сходство. Както въ 1853 Россия *не виждаше неудобство да се*

образува отъ България една независима държава (глед. № VI отъ тайната и конфиденциална кореспонденция на Сеймура), също така и сега Россия не вижда неудобство да състави България независима Църква¹⁾. Въ 1853 тържественни договори свързваха Россия съ Турция, обаче Россия направи тогава съществуването на Турция въпросно. Днесъ тя, споредъ всичкото си минало, требваше да е естествена защитница на правдинитъ на гръцката Църква, обаче тя работи срѣщу тая същата Църква“. Като припожнева слѣдъ това настояването на князь Меншикова въ 1853 да даде Портата единъ *сенедъ*, че ще варди ненарушимо правдинитъ, привилегиятъ и волноститъ на православно-вѣсточното духовенство, така, както ги е то имало тогава, и като привожда нѣкои отнасящи се до това мѣста отъ нотитъ на руский извѣренъ посланникъ, авторътъ на брошурата казва: „при видътъ на тия актове, всекии ще си каже, че ако има нѣкоя държава, на която да не се пада да критикува сегашното *statu quo* на гръцката Църква, тая държава е Россия. По тая причина нейний посланникъ въ Цариградъ се въспира сега да говори отъ срамъ. Но, косвенно, има ли усилие, има ли жертва, която руский панславизмъ да не е направилъ, за да сполучи съсипването на това също духовенство, което той искаше да удуши въ 1853 въ skutovetъ на покровителството си?“ Като обвинява така безсрамно Россия, че тя била подбудила българското движение, за да съсипи гръцкото духовенство, Гъркътъ съчинителъ простира още безочливостта си въ лѣганъето до тамъ, щото казва, че унъ руский панславизмъ, т. е. Россия, като работела на Западъ въ полза на Българетъ, убѣждавала тамошнитъ либерали, че се касае за събужданъето на една притесненна народностъ, а католицитъ увѣрявала, че едно случайно сблъскване помежду Българетъ и Гръцката патриаршия ще може да даде случай за една *добра работа* въ полза на католицизмътъ. Съчинителътъ съ усърдие събаря тия мними маневри на руский панславизмъ, послѣ което се обръща съ увѣщание къмъ европейскый печатъ да раскрие предъ публиката работата, както си е, и свършва това увѣщание съ слѣднитъ думи: „Кога Россия види, че мнѣнието на Западъ не се лѣже, възможно е тя да

¹⁾ Редоветъ сж подчертани въ подлинникътъ

не се рѣши да продължава едно таквото опитване, което би могло да има и за неж трѣрдѣ важни послѣдствия. Поддържката на печатътъ и на общественото мнѣние даде въ 1853 на Турция куражъ да защитава правдинитѣ си. Тази пакъ поддържка требвало би да ѝ се даде и сега още въ български въпросъ. Ние настоятелно призоваваме сериознитѣ люде да размислятъ върху тая точка. — Ние ще бъдемъ щастливи, ако сполучимъ да убѣдимъ читателътъ, че въ български въпросъ работата не е за интереситѣ на нѣкои попове отъ едно *предимство* на Цариградъ, но за тия иститѣ интереси, които общественото мнѣние знай така добръ да заварди преди седемъ години¹⁾“.

Гърцитѣ и сами не вѣрваха, разумѣва се, това, щото казваха предъ европейски свѣтъ и предъ Турцитѣ за Россия, т. е. че нейната рѣка работи въ българското движение за съединяване грѣцкото духовенство и за изравнение пътътъ на панславизмътъ, но въ Европа отдавна е станяло обичай да се подплашва, съ пренеподнитѣ ушѣ интриги на Россия, общественото мнѣние, за достигане известна цѣль. Самата истина бѣше, че Россия се отнасаше еднакво дружелюбно къмъ Гърци и Българе и се грижеше да ги примири помежду си, като увѣщаване Гърцитѣ да направятъ сериозни устъпки на Българетѣ, а послѣднитѣ придумваше да не настояватъ всичко изведнажъ непремѣнно да имъ се даде, защото всичкото да се сполучи изведнажъ е мъчно, а постепенно да се върви къмъ желаното е нѣщо естествено и надѣжно. Такъвъ свѣтъ даваше Россия на Гърцитѣ и Българетѣ, за да ги помири, но нито еднитѣ, нито другитѣ оцѣниха надлежно нейнитѣ добри намѣрения, а общитѣ врагове на Россия, на Гърци и на Българе това и искаха.

Като гледахъ, че постиганиято народното желание ставаше все по-вече и по-вече съмнително вслѣдствие на упорството и на интригитѣ на Гърцитѣ отъ една страна, и на коварството на Турцитѣ отъ друга, и като разумѣвахъ, че несполуката може да има, поради улесненията, които Портата даваше на агентитѣ на панството, твърдѣ пагубни послѣдствия, водачитѣ на чисто българското движение въ Цариградъ намислиха презъ януарий 1861 год. да поискатъ поддържката на Евангелски

¹⁾ Глед. La Vérité sur la question bulgare, Paris, 1861, p. 52—48.

Съюзъ за дѣлото на свободно отъ Гърцитѣ нареждане Българската Църква. Нѣкои отъ американскитѣ миссионери, членове на този съюзъ, които се трудеха, съ помощта на единъ двама Българи, надъ преводътъ на Священното Писание по-български, бѣха съобщили чрезъ тия Българи на владиката Илариона, не бѣе задни, разумѣва се, цѣли, че тѣ съжаляватъ, че правителството на Високата Порта пречатствува на Българскитѣ народъ да устрои църковното си управление, както самъ разумѣва, и го принуждава да се покорява на Гръцкитѣ патрици и да почита за свои архипастири и духовни отци хора, които сж алѣ наранили неговото сърдце съ тѣхното нехристиянско обнасяне и които той гледа, като свои най-вѣрли неприатели. Миссионеритѣ бѣха обеснили при това на Българскитѣ священноначалникъ чрезъ сжщитѣ лица, че дружеството „Евангелскитѣ Съюзъ“, отъ което клонъ се намира и въ Цариградъ и което има за главна цѣль да защищава на всекъдъ свободата на съвѣстата, би могло да спомогне, съ своитѣ ходатайства предъ правителството на протестанскитѣ държави, да се не прави насилие на Българетѣ въ дѣлото на религията, а да се оставятъ свободни да се устрояватъ църковно и да си избиратъ пастири, както имъ се за добръ види, по тѣхното вътрешно убѣждение. За да стане таквъ ходатайство, не се искало друго отъ Българетѣ освѣтъ да се обърнатъ тѣ съ едно изложение на работата си до цариградскитѣ клонъ на реченното дружество и да го помолятъ да имъ окаже съдѣйствието си за безпрепятствено нареждане църковнитѣ имъ дѣла. Следъ като приемелъ такова едно изложение, Цариградскитѣ клонъ на Евангелскитѣ Съюзъ изведнажъ ималъ да се отнесе до представителитѣ на протестанскитѣ държави въ Цариградъ, т. е. до английскитѣ, американскитѣ, прусскитѣ, голландскитѣ, датскитѣ и шведо-норвежскитѣ посланници съ молба да направятъ на Портата потребнитѣ представления, щото тя да престане да принуждава Българетѣ да се подчиняватъ, въпреки съвѣстата си, на гръцкото духовенство. Въ критическото положение, въ което се намираше народното дѣло въ началото на 1861 година, съдѣйствието отъ чѣя и да е страна за благополучното му искриване на добъръ пътъ бѣше скъпо. Помощта на шестъ правителства, три отъ които, Английското, Американското и Пруското имаха неоспоримъ вѣсъ въ Цариградъ, не бѣше, наистинна, за презиране, а особено

когато тая помощ имаше да се поиска и да се даде върху основанието на единъ общепризнатъ и осветенъ принципъ, каквото е свободата на съвѣстѣта. Народнитѣ власти, представители и първенци се отнесохъ прочее до клонътъ на Евангелскии Сюзъ съ единъ меморандумъ, въ който като раскривахъ, на основание отъ канонитѣ и обичаитѣ на Православната Църква, правото на Българскии народъ да има собствена независима иерархия и указахъ притѣсненіята, които претърпѣва българската народностъ отъ страна на висшето грѣцко духовенство, молахъ Евангелскии Сюзъ да помогне да се припознае отъ Портата това право, толкова повече, че този народъ се е ползвалъ съ него до прѣдъ 90 години и че то, като се е признавало така въ старитѣ времена отъ султанитѣ, е още и на ново потвърдено съ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 година, който обезпечва на християнетѣ всичкитѣ права, каквито сѣ тѣ имали отъ древне време и до сега. Този меморандумъ бѣше отбѣлеженъ съ деномѣсечіе 13 януарий. Комитетътъ на клонътъ отъ Евангелскии Сюзъ, като го получи, отнесе се незабавно до представителитѣ на шеститѣ протестантски държави въ Цариградъ съ ходатайство да подкрѣпятъ съ приятелското си влияние предъ султановото правителство просбата на Българетѣ. Писмото, което той отпрати съ тая цѣль по адресътъ на казаннитѣ представители, доказва неоспоримо, че българскитѣ архиереи и първенци отъ православно-народнии станъ не сѣ нито най-малко мислили да приематъ протестантство, споредъ както утвърждаваше тогава в. „Българія“ съ цѣль да покаже, че ушъ и тѣ вече се рѣшили да промѣнятъ Вѣра, само че избиратъ протестантството, а не католицизмътъ. Това писмо, преписъ отъ който се намири въ нашата сборка, е съставено въ слѣднитѣ думи ¹⁾:

„Господине! Ще да е достигнало, безъ съмнѣние, до нашето знание, че Българскии народъ се старае отъ нѣколко време да сваля отъ себе си игото на грѣцката иерархия и иска отъ Оттоманското правителство възстановеніето на древното си право да избира епископитѣ си измежду сънародниците си. Мотивитѣ, върху които се основава това исканье, сѣ изложени въ меморандумътъ отъ 13/25 януарий 1861, адрес-

¹⁾ Този преписъ е сѣщия оми преписъ, който бѣше се далъ тогава на владѣнитѣ и първенцитѣ отъ комитетътъ на клонътъ. Той е писанъ съ рѣката на единъ отъ членовѣ на този комитетъ.

сованъ до Евангелскии Сюзъ отъ епископитъ, духовенството, представителитъ и главнитъ членове на Българската община въ този градъ. Тъ казватъ най-първо въ този меморандумъ, че Българската Църква е била съвършено независима отъ Цариградската патриаршия до 1767 година, въ която тогавашний патриархъ Самуилъ, подкрѣпенъ отъ фанариотскитъ архонти, сполучилъ съ интригитъ си да добие отъ Оттоманското правителство упразненieto на Охридската архиепископия и да тури Българскии народъ въ зависимостъ отъ Цариградската патриаршия. Тъ бѣлжатъ второ, че господството на грѣцкитъ владици е било всекога умразно на славенскитъ населения. Народътъ гледа на тия владици, които не знаятъ езикътъ му и въспиратъ употребенъето му въ църквитъ и училищата, като на егоисти — тирани, които нѣматъ друго предъ видъ освѣнъ да спхвватъ моралното му развитие. Тъ ги обвиняватъ още въ възмутителни злоупотребления и въ най-унизителна безнравственностъ. Тъ поставятъ на видъ, че, като молятъ Високата Порта да ги освободи отъ господството на реченнитъ владици, друго не правятъ освѣнъ че искатъ да имъ се върнатъ древнитъ привилегии; че Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 год. подкрѣпя исканието имъ, като потвърждава различнитъ привилегии, които сж били давани на християнетъ, подданици на империята, отъ времето на Мохамеда П. Тъ бѣлжатъ освенъ това, че не искатъ нищо повече отъ онова, което иматъ другитъ народонаселения, турени подъ скиптрътъ на султанътъ, и тѣ особенно се наблягатъ на фактътъ, че Гърцитъ иматъ четире патриархии: Цариградската, Александрийската, Антиохийската и Иерусалимската и една автономна архиепископия, Кипърската, отъ които всека е независима отъ другитъ. Тъ отблѣсватъ обвинението, че нѣкои ушъ чужди влияния сж ги подбутнали да заевятъ това исканъе, като увѣряватъ, че движението имъ е отъ сами тѣхъ, и исказватъ непоколебима вѣрностъ къмъ правителството на н. и. в. султанътъ. Като не сж могли още да сполучатъ да се припознае официално отъ Високата Порта църковната имъ независимостъ, тѣ се обръщатъ до Евангелскии Сюзъ, който е припознатъ, като приятель и защитникъ на свѣбодата въ религиозно отношение, съ молба да имъ не откаже поддръжката си. Долуподписаннитъ се осмѣлватъ, отъ страна на клонътъ на Евангелскии Сюзъ въ Цариградъ, да обърнатъ

вниманието на Ваше Превъсходителство върху тая толкова важна постъпка и да ви помолят да употребите вашето приятелско влияние предъ султановото правителство, за да се съгласи то да отдели Българският народъ, споредъ желанието му, отъ вѣдомството на Цариградският патриархъ. Позволете ни да изложимъ вкратцѣ причинитѣ, които ни подбудиха да направимъ тая молба. 1) Движението на Българетѣ, до колкото ни е позволено да сѣдимъ за него, е движение на цѣль народъ, а не на една партия, и ние мислимъ, че то е излѣзло отъ събужданъето на народния духъ въ българското население, който го подбужда да отваря училища и да търси отъ жадностъ Свещенното Писанъе, преведено на Българският езикъ, както свидѣтелствова за това продажбата на много хиляди екземпляри отъ преводътъ. 2) Ние мислимъ, че това движение е съвършено независимо отъ всяко друго влияние и отъ всяка политическа комбинация, враждебна на султановото правителство. Ние мислимъ още, че българетѣ се броятъ между най-вѣрнитѣ подданици на негово величество. 3) Тѣхното исканъе да имъ се вѣстанови правото да избиратъ духовнитѣ си началници испомежду си, право, което сѣ тѣ упражнявали преди много вѣкове и което имъ се отрича само отъ единъ вѣкъ насамъ, е, споредъ насъ, исканъе, узаконено отъ Хатти-Хумаюнътъ, който обезпечва религиозната свобода на всичкитѣ подданици на султанътъ безъ различие. 4) Припознаванъето отъ султановото правителство независимостта на българскитѣ духовни началници отъ Цариградският патриархъ се съвършено оправдава, споредъ насъ отъ фактътъ, че българското население е много по-вече на брой отъ гръцкото въ Европейска Турция и, вѣроятно, се вѣскачва до четири-петъ милиона. 5) Ние имаме основание да мислиме, че оплакванията на Българетѣ сѣ справедливи и че тѣ произтичатъ отъ доказанното грабителство и непристойно поведение на по-вечето отъ гръцкитѣ владци. 6) Поддържанъето господството на гръцкитѣ владци въ българскитѣ епархии, ни се чини, ще е твърдѣ неблагоприятно за нравственното и умственното усъвършенствование на населенията, което ще може да се достига най-добрѣ само съ употребенъето народния езикъ. 7) Очедвидно е, че ако правителството на султанътъ не се съгласи да припознае на Българетѣ правото да избиратъ епископитѣ си, една значителна частъ отъ тѣхъ ще

гледа да достигне тая цѣль въ споразумѣние съ папството, и така ще налѣже единъ расколъ, вреденъ на преобразованието, съсипливъ за общината и противенъ на интереситѣ на правителството. 8) Ние сме на мнѣние, че, като приеме едно-толковъ справедливо исканье, правителството ще спечели благодарността и ще укрѣпи преданността и вѣрността на всички Българскій народъ къмъ султанътъ. 9) Клонътъ на Евангелскій Сюзъ въ Турция, като земѣ най-живо участие въ всеки мѣстенъ въпросъ, който има свързка съ религиозната свобода, счита своя длѣжностъ да приеме молбата за симпатия и поддръжка, съ която се обръща къмъ него българската община, и да изрази своето вътрѣшно убѣждение, че императорското (султановото) Правителство, като постави въ това обстоятелство, съгласно съ припознатото отъ Хатти-Хумаюнътъ начало, ще заварди собственитѣ си интереси и ще удовлетвори едно исканье, основано върху права, които самъ е даровало на подданицитѣ си. 10) Ние се научихме отъ разни страни, че султановото правителство е добръ расположено къмъ Българетѣ и ние се надѣмъ, по тая причина, че представителитѣ на протестантскитѣ държави, като искажатъ такова мнѣние върху предметътъ, ще му дадатъ една силна подпора. Въ заключение, ние ще прибавимъ, че е твърдѣ желателно да не се продължава вече тежкото състояние на неизвѣстность и на безпокойствие, въ което се намира българската община. За това ние и молимъ ваше превѣсходителство да употребите всеко влияние, което ще ви се покаже добро, за ускорение рѣшението на единъ толковъ важенъ въпросъ. Цариградъ, 5 февруарій 1861“.

Посланицитѣ на протестантскитѣ държави не приехъ да се застъпятъ за Българетѣ. Ония отъ тѣхъ, на които гласътъ се слушаше по-вече, не помръднахъ нито прѣстъ въ тѣхна полза, по тия, види се, сѣщи причини, по които английскій въ Цариградъ вѣстникъ предпочиташе, както поменахме по-горѣ, да станѣтъ Българетѣ по-добръ католици, отколкото да сполучатъ да съставятъ независима отъ патриаршията Българска Църква, а посланицитѣ на дребнитѣ протестантски държави, естествено, бѣхъ длѣжни да се съобразятъ съ мнѣнието на своитѣ по-влиятелни колеги.

Отъ отговоритѣ на английскій и голландскій посланици, които се оказахъ, въ нашата сбирка, се вижда, че

тѣ се ограничили съ изражение на платоническо съчувствие къмъ Българетѣ, като се извинили, единъ по една причина, а другъ по друга, че не могатъ да зематъ дѣятелно участие въ защитата на българското дѣло. „Моето мнѣние е, казва сирѣъ Генрихъ Бульверъ, тогавашний представителъ на Англия въ Цариградъ, е че патриархътъ треба въ време да направи устъпки, да пожъртвува мирското си върховенство, за да спази единството на Църквата, и това мнѣние азъ съмъ заевявалъ открито. Що се касае до въпросътъ, какъ треба да постъпи Портата, има много съображения да се зематъ въ внимание, а, между тѣхъ, и фактътъ още, че едно мусулманско правителство би постъпило несъгласно съ правилата, отъ които се е ръководило Оттоманското Правителство, ако се намѣсеше въ религиознитѣ дѣла на една християнска община, и опасността отъ едно таквоя намѣсване сж толкозъ голѣми, колкото и сгодитѣ, които би налѣзали отъ него. Моята линия на поведение е такожде да не правя дѣятелно посредство въ подобно дѣло; но азъ се считамъ щастливъ, че мож да кажа, че нашитѣ мисли сж въобще еднакви и че, до колкото позволяватъ благоразумието и скромността, азъ не ще оставя да ги не поддържж“. Голландский посланикъ казалъ, въ отвѣтътъ си, че той се радва на всеко искрено религиозно пробужданье, което има за цѣль премахването на едно притѣснително и несправедливо поробване подъ една фанатическа Църква, и че той съ голѣмо внимание и съ голѣмъ интересъ слѣди движението на българската община, но че, поради официалното положение, което заема, той требва да се въадържа отъ всеко преко намѣсване въ религиознитѣ разногласия, които възникватъ въ империята. „Друго е нѣщо, свършва той, да заевявамъ, колко високо цѣни Нидерландското правителство, а така сжко и азъ самъ, принципътъ на пълната свобода на съвѣстѣта, който прие недавно и Оттоманското правителство, а така и справедливото и безпристрастното приспособление на този принципъ, нѣщо, което, разумѣва се, азъ не щж оставя, при всеки сгоденъ случай, да правя предъ Оттоманското правителство.

Като видѣлъ, че постъпката му прѣдъ посланниците на шеститѣ протестантски държави нѣма онова дѣйствиe, което очаквалъ, комитетътъ се отнесълъ тутакси до Евангелский Сѣюзъ въ Лондонъ. На основание на докладътъ на коми-

тетътъ, председателътъ на съюзътъ, Коллингъ Ердли, се обръщаша, както се види отъ писмото му до комитетътъ, нахождаше се въ нашата сбирка, до английскій министръ на външнитѣ дѣла, лордъ Жонъ-Руселя, съ молба да подѣйствива въ Цариградъ да се припознае отъ Портата независимостта на българската народна Църква, и самъ писалъ до сиръ Генриха Бульвера писмо, въ което го убѣдително молилъ да съдѣйствива на Българетѣ да постигнатъ желанията си. Той говорилъ съ сѣщата цѣль и съ турскій посланникъ въ Лондонъ, Мусуруса, но послѣдний му билъ казалъ, че чуждо влияние се мѣси въ движението на Българетѣ, т. е. сѣщото онова, което се било шумнело и въ Цариградъ, споредъ както писалъ комитетътъ. „Но, признавамъ се, казва Коллингъ Ердли, азъ не мога да разумѣя, какъ руската дипломация ще да подбужда противно на гръцкый патриархъ движение; не може лѣкъ и да става таквоя нѣщо, и ние трябва да увѣщаваме нашитѣ приятели Българи да се отдалечаватъ отъ всеко нѣщо, което не прави честь на дѣлото имъ“.

Вслѣдствие прочее на това общо страхуване въ политическия свѣтъ (което у едни е било негли по-вече присторно, отколкото истинско), че въ движението на Българетѣ противъ гръцкый патриархъ ще да има русскій прѣстъ и че една независима Българска Църква ще стане оръдие въ ръцѣтъ на великата сѣверна империя, а така и вслѣдствие на стремлението на Турцитѣ за распокръжанье Българскій народъ въ религиозно отношение, каквото и да предприемехъ нашитѣ еднородци за достиганьето цѣльта, отиваше напраздно. Между това работата, слѣдъ низложението народнитѣ ни владыци, не трѣпѣше вече протаканье.

Почти тутакси слѣдъ осжжданието българскитѣ владыци отъ съборътъ, се показа, че патриархътъ се е споразумѣлъ съ Портата за тѣхното лишенье отъ санъ и испращанье на заточение, макаръ че послѣдната се стараше да направи да се повѣрва, че тя съвѣтвала ушъ негово светѣйшество да не бѣрза да приема крайни мѣрки. Три-четире дни слѣдъ като биде низложенъ, Иларионъ, който не искаше да зачете за нищо тая строгость на патриаршията противъ него, служи Литургия пакъ въ българската църква. Щомъ станъ известна тая негова постѣпка, министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, който всекога гледаше да се покаже за доброжелатель и приятелъ

унѣ на Българетѣ, прати на българский епископъ извѣстие, че е по-добрѣ да не се намира вече при реченната църква, поне за нѣколко дни. Това извѣстие той предаде Илариону чрезъ двамата първенци Българе, Хр. П. Тѣпчилеца и Хажи Никола Минчооглу, които отъ време на време се евяваха предъ него съ цѣлъ да чуятъ нѣщо по народното дѣло. Споредъ наставленията, които бѣше имъ далъ хитрий турски дипломатъ, истинската причина за отдалечението на Илариона, т. е. че така се заповѣдва отъ министрътъ, не трябва да се открива никому, а требвало да се каже само, че Иларионъ отива, по причина на недобро расположение, да промѣни за нѣколко дни въздухътъ, за което горѣреченнитѣ първенци му били испросили наречно позволение отъ Портата. Иларионъ, който бѣше вече опитвалъ строгостта на Великата Църква, като чу тази заповѣдъ на министрътъ, се тутакси усьмни за личната си безопасность. Той се отдалечи отъ българската църква, отъ първо на Принцевитѣ острови, а послѣ въ Ени-Махале (село при Босфорътъ), гдѣто избра жилище, за всеки случай, въ домътъ на единъ чуждъ подданикъ, за да не може турската полиция да го грабне тутакси, щомъ ѝ се заповѣда. Едновременно съ това, на преосвещенний Аксентия, който такожде бѣше священнодѣйствиовалъ слѣдъ извержението, се даде отъ страна на сѣщия министръ да разбере, че трябва да се въздържа за напредъ отъ всеко священнодѣйствие. Въпросътъ, какво трябва да се прави за да се излѣзе отъ това трудно положение, бѣше въ устата на всичкитѣ. Насилието, което се правеше на нашитѣ еднородци отъ страна на Портата въ чисто вѣроисповѣднитѣ дѣла, бѣше явно. Но какъ и на какво основание можеше то да се отстрани? Съ постѣпкитѣ си Портата явно показваше, че тя дѣйствително ще слѣдва, по единъ отъ двата пътя за развързване българский въпросъ, който посочваше, както поменяхме по горѣ, *Journal de Constantinople*, официозний нейнъ органъ, т. е. че или Българетѣ, като оставатъ православни, трябва да се подчинятъ на патриархътъ, или пакъ ако не щатъ да му се подчинятъ и искатъ да се отдѣлятъ отъ него, трябва да избержатъ, къмъ кое друго исповѣдание ще принадлежатъ. Портата имаше предъ очи съ тази тактика, както казахме, да принуди Българетѣ да се присѣдинятъ, кои къмъ католическата Църква, кои къмъ протестантскитѣ. За да не направятъ нито едното, нито другото, и въ сѣщото време да

запазятъ независимостта си отъ гръцката патриаршия, нашитѣ еднородци въ Цариградъ намислихъ да подадѣтъ на султановото правителство заевенъе въ слѣдующий смисълъ. Цариградскій патриархъ обяви българскитѣ народни владци лишени отъ санътъ имъ по тази само причина, че тѣ зехъ страната на Българскій народъ, който, притѣсняванъ отъ него, отхвърли духовната му власть. Патриархътъ отлѣчи отъ Църквата и прокълнѣ такожде всѣхитѣ Българе за това, че тѣ се оплаквахъ противъ него на Високата Порта и поискахъ да се даде край на страданията имъ. Последната негова постѣпка въздигнѣ една стѣна между Гръцката и Българската Църкви, въпреки старанията на императорското правителство да се даде удовлетворение на Българскій народъ и да се възвори миръ между двѣтъ страни. Цариградскитѣ Българе сѣ принудени, прочее, да заевятъ отъ страна на угнетенний и прокълнатий Българскій народъ, че, понеже неговата съвѣсть го задължава, съгласно съ правилата на праотеческата му Вѣра, да отхвърли окончателно отъ себе си духовната власть на Цариградскій патриархъ, той образува една отдѣлна религиозна община подъ названието: „Българска Християнска Църква свободна и независима отъ Църквата на православнитѣ Гърци“, и тѣ молятъ Високата Порта да припознае официално тая Църква и да ѝ предостави пълна свобода да служи на Бога и да се нарежда по убѣжденията си.

Това е новата вѣра, това е протестантството, за прие-
манъето на което се хулехъ тогава отъ страна на агентитѣ на латинската пропаганда народнитѣ владци и първенци¹⁾. Това не бѣше нито нова вѣра, нито протестантство, а бѣше просто по-рѣзка форма на заевенъето, което направихъ Българетѣ въ Цариградъ миналата година и къмъ което се присѣдинихъ еднородцитѣ имъ отъ провинцията. Тая форма се намисли отъ нѣмайъкъ, съ цѣль да се парализува стремлението на Портата да принуди Българетѣ да приематъ католицизмъ или протестантство и да се отлѣчатъ отъ православно-вѣсточната орбита, стремление, на което вѣлно съчувствахъ и нейнитѣ тогавашни интимни съюзници. Истина, че протестантскитѣ мисионери обикалехъ тогава дѣйцитѣ отъ народний лагеръ доста много и гледахъ дано съ нѣкой начинъ.

¹⁾ В. „България“ год. II, стр. 689, 778.

ти склонятъ да направятъ нѣкоя таквазъ постѣпка, която да тури Българската Църква въ категорията на протестантскитѣ, но се убѣдихъ, че главатаритѣ на чисто народното движение старателно избѣгватъ всека фраза, която може да означава сближение на Българската Църква съ протестантскитѣ, и че тѣ желаятъ да се припознае тя официално свободна и независима отъ гръцкото духовенство и пакъ да си остане въ всичко православна. Че таквази бѣше цѣльта на казаннитѣ главатари, че тѣ т. е. имахъ предъ видъ да сполучатъ нѣкакъ да убѣдятъ Портата да припознае Българската Църква за отдѣлна по управлението отъ Гръцката, ако ще би най-послѣ и съ съдѣйствието на Евангелский Сюзъ, се принудихъ да исповѣдатъ и самитѣ дѣйци на папството и за това писахъ въ в. „България“, че ушъ обращението на народнитѣ владици и първенци до Евангелский Сюзъ било имъ внушено отъ Россия.¹⁾ Портата сѣщо така проумѣ смисълътъ на горѣказанното заевенѣ на народнитѣ владици и представители, т. е. че тѣ иматъ предъ видъ едно отдѣлно българско църковно управление, безъ да разумѣватъ нѣкое измѣненіе на вѣроисповѣданіето. За това тя отговори, когато ѝ се поднесе горѣпоменѣтото заевенѣ, че не е възможно да се припознае по този начинъ Българската Църква, като отдѣлна християнска община въ империята. Ако тая Църква, бѣше казалъ тогава на българскитѣ представители министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, е нова нѣкоя секта, ние не можемъ да ѝ припознаемъ, защото правителствата на всичкитѣ страни сѣ приели за правило да не позволяватъ основанието на нови вѣри и секти. Ако ли пакъ тя принадлежи къмъ едно отъ сѣществующитѣ вѣроисповѣдания, католическо, протестантско, православно и проч., това трябва да се каже пзрично, за да знае правителството, съ кое име да ѝ обозначи.

Отъ този отговоръ всички Българе окончателно се убѣдихъ, че Турското правителство си бѣ предначъртало да ги накара или да се подчинятъ на патриархътъ, ако искатъ да даржатъ Православното Исповѣдание, или да приематъ друго, ако желаятъ да иматъ отдѣлно отъ гръцката патриаршия църковно управление. Въпросътъ, какви постѣпки трябва да станятъ по-нататкъ, за да се признае правото на Българскій

¹⁾ В „България“ год. II, стр. 787.

народъ да има свое собствено църковно управление, съ запазване праотеческото му исповѣдание, останъ да се рѣши отъ представителитѣ, които имаше да дойдатъ въ Цариградъ отъ всичкитѣ български окръзи. Мисълта да се испратятъ представители отъ всичкитѣ окръзи и особено да се избератъ за тая миссия способни, учени и влиятелни людѣ възникна още кждѣ крайтъ на 1860 година, когато правителството хванъ да искава видоветѣ си относително българското движение и предложи на малцината български представители въ Цариградъ да отидатъ да се подчинятъ на патриархътъ. Сега, като народнитѣ владци се обевихъ отъ съставенний въ патриаршията съборъ лишени отъ архиерейский си санъ и като правителството ясно показва, че то не ще имъ позволи да пренебрегватъ съборното опредѣление, защото нѣма намѣрение да припознае официално съществуването на една българска самостоятелна Църква, нуждата да се испроводятъ отъ всичкитѣ български окръзи представители, за да се намѣри нѣкой цѣръ на трудното положение, се съзна по-живо на всекждѣ.¹⁾

Преди да дойдатъ представителитѣ, народнитѣ владци се испратихъ отъ Портата на заточение, съгласно съ рѣшението на горѣказанный съборъ. Ние поменяхме по-горѣ, че министрътъ на външнитѣ дѣла заповѣда, Иларионъ да се отдалечи отъ българската църква, а Авксентий, който се остави да живѣе въ частната си къща при нея, да не извършва никакво свещеннодѣйствиe. Двамата народни владци стоехъ така, единътъ затворенъ въ една къща, далечъ отъ народътъ и отъ църквата, а другий, ако и пребиваващъ до самата църква, но безъ право да тури патрахиль мѣсець и половина. Наближаваше Великденъ. Мнозина очаквахъ, че поне за празникътъ преосвещенний Иларионъ ще се завърне при църквата. Бѣхъ останали шестъ седемъ дни до светий день, когато министрътъ на външнитѣ дѣла извѣсти чрезъ двамата горѣреченни първенци, че въ съвѣтътъ на министритѣ се разсудило за добръ да се проведатъ народнитѣ български архипастыри на заточение въ Анадолъ „за два три мѣсеца“. Министрътъ

¹⁾ До сега съ воденъето народното дѣло се занимавахъ и се извагахъ предъ Портата, като български представители, първенцитѣ измежду цариградскитѣ Българи, но и отъ тѣхъ само двама трима имахъ формално пълномощие за това отъ нѣкой окръжъ. Другитѣ представехъ Българетѣ въ Цариградъ, които отъ своя страна се считахъ дѣйстващи отъ името на всичкий Българский народъ.

съобщил това решение въ денѣтъ, когато бѣ пристигналъ отъ Римъ старецѣтъ Иосифъ Соколскій, ръкоположенъ отъ папата за българо-униатски архиепископъ ¹⁾. Българскитѣ народни владци, низложени отъ патриархѣтъ и унизени, требаше да вѣрватъ на заточение въ истий денъ, когато униатскій архиепископъ, посрѣщнатъ и приетъ, като патриархъ, правеше въ съпровождение на една бляскава свита, официалнитѣ си посѣщения. Когато Българетѣ, които се съединиха съ католическата Църква, тържествувахъ, когато въ тѣхний станъ се бѣха вече впълно осъществили всичкитѣ желания на Българскій народъ, когато тѣ се радвахъ вече на единъ патриархъ отъ родѣтъ си, на едно отдѣлно отъ Гърцитѣ българско църковно управление, когато тѣ, така удовлетворени, се готвехъ весело да посрѣщатъ великий християнскій празникъ, Българетѣ, които не искаха да послѣдватъ примѣрътъ имъ, които ходатайствовахъ да се припознае за българската народностъ една, отдѣлна отъ гръцката, православна иерархия, требаше да се разочаруватъ въ надѣждитѣ си, да разумѣятъ, че се хранятъ съ мечти, да съзнаватъ погрѣшката си и да ѝ исправятъ, да оставятъ безисходний пѣтъ, на който се намираха, и да стѣпятъ на онзи, който води къмъ изпълнението на желанията имъ, т. е. да пригърнатъ католицизмѣтъ.

Портата, както се каза по-горѣ, бѣше дала съгласнето си да се заточатъ българскитѣ народни владци още преди да произнесе съборѣтъ тѣхното низложение; иначе послѣдний не щеше да бърза да ги низложи и особено да постанови да се испратятъ из заточение. Едно просто низложение, безъ заточение низложенитѣ, бѣше по онова време за патриаршията безцѣлно. Да низложи просто българскитѣ владци; безъ да иска заточението имъ, патриаршията можеше още на другий денъ слѣдъ постапката имъ, която се ве като нарушение на канонитѣ. Ако тя не направи това тутакси слѣдъ провинението имъ, то бѣше по единственната причина, че Портата не се съгласяваше тогава изведнажъ да се заточатъ низложенитѣ. Портата пѣкъ не склоняваше отъ начало да се наложи наказание на българскитѣ владци, защото искаше да види по-напредъ,

---

¹⁾ Въ истий денъ Портата бѣше проводила по телеграфѣтъ заповѣдъ въ Пловдивъ да се арестува и испрати на заточение въ Св. Гора тамошния митрополитъ Паисий, нѣщо, което незабавно се изпълни („България“ гол. III, 19).

какъв характер ще вземе българското движение, гдѣ ще отиде то и какъ именно ще може тя по-добърѣ да се въсползова отъ него за цѣлитѣ си. Когато събитията се достатъчно развили и разумѣ, че извержението българскитѣ владци отъ духовний чинъ, съединено съ заточение, както искаше патриархътъ, може да спомогне за отстранението Българетѣ отъ Православната Църква, султановото правителство даде съгласието си да се земе тая мѣрка срѣщу тѣхъ отъ страни на Великата Църква. Вслѣдствие на това, то бѣше длъжно, когато владциътѣ се извъргнаха, най-първо да имъ не позволи да не зачитатъ опредѣлението на съборътъ, нѣщо, което то и извърши, като заповѣда, Иларионъ, комуто не довѣряваше, да се отдалечи отъ българската църква, а Авксентий да се въздържа отъ всеко свещеннодѣйствие, до гдѣто да дойде моментътъ, когато, по планътъ му, бѣше най-цѣлесъобразно да се изпълни рѣшението за заточение българскитѣ владци.

Същевременно съ извѣстието, че българскитѣ народни архипастири ще се испратятъ на заточение, на Илариона се позволи да се върне при българската църква. По распоряжданъето на Портата, той имаше да слѣзе отъ Ени-Махале на Фенеръ, на 20 априлий когато се падаше светий Великий Четвъртъкъ, и оттамъ да върви съ събратътѣ си Авксентия на 22 априлий, Великата Сяббота, въ Азия на заточение. Да пресѣдн Иларионъ два дни при българската църква и да върви на заточение въ надвечерието на Великденъ бѣше нагласено, безъ съмнѣние, съ цѣлъ да се принуди той да приеме унията. На Турцитѣ бѣше се подшушвало, че Иларионъ, за да избѣгне неприятноститѣ на заточението, което му предстоеше предъ самий празникъ, ще се рѣши да се подчини на папата, а неговътъ примѣръ ще послѣдва безъ друго и митрополитъ Авксентий.

Иларионъ се върнх въ назначенний день при българската църква съдруженъ отъ множество вѣрни на праотеческата Вѣра и на народното дѣло съотечественници, които бѣхъ отишли надалечъ да го посрѣщнатъ и доведатъ въ българскій метохъ, гдѣто бѣше жилището му и гдѣто го чакаше събратъ му Авксентий. Тутаки слѣдъ неговото пристиганье, метохътъ и дворътъ на църквата се изпълнихъ съ народъ, който бѣше надощлъ, за да засвидѣтелствова глѣбката си скърбъ, по случай нечаканната печална развезка. Едни отивахъ, други до-

хождаха. Но ония, които си отиваха, бѣха все по малко отъ тѣзи, които дохождаха. Събранный около пастиретѣ си народъ не искаше да се разотиде. Какво сж сторили тѣзи невинни старци, се чуваха гласове изъ средата на множеството. Ако има нѣкой виновентъ, то сме ние, а не тѣ. Тѣ дѣйствосаха по нашето исканье, по нашитѣ желанія. Нѣка прочее Портата проводи насъ на заточение, а не тѣхъ. Ние не даваме архипастиретѣ си. Тия гласове бѣха изражение на една обща мисль, която бѣше въ умътъ на всячкитѣ, на чувството, което осѣщаше всеко българско сърдце. Поради това събранный народъ се рѣши да стои неотстъпно около пастиретѣ си, за да въспре заточението имъ. Предполагаше се, че, понеже вината на владичитѣ бѣше вина само отъ гледна точка на Великата Църква, вина, която Българетѣ считаха за лишена отъ основание въ религиозно отношение, правителството, кога му се помоли народътъ да не го лишава отъ пастиретѣ, които си е избралъ по религиозната си съвѣсть, не ще се рѣши да употреби сила за да изпълни опредѣлението на патриаршеский съборъ и наскърби съ това цѣлъ вѣрнопоподанъ народъ, а напротивъ ще намѣри въ молбитѣ на този народъ извинение да отклони отъ себе си изпълнението му, особено ако тѣ се подкрѣпятъ още съ ходатайство предъ самий султанъ и предъ посланицитѣ на чуждитѣ държави.

Когато народътъ бѣше така събранъ около пастиретѣ си, двамата чорбажи, чрезъ които Аали-паша бѣше съобщилъ рѣшението на Портата за заточението имъ, дойдохъ при църквата съ единъ чиновникъ, който бѣше натоваренъ да прочете емирнамето за заточението. Чорбажинтѣ искаха да се видятъ съ владичитѣ насамъ, но, по недовѣрие, нито народитѣ, нито владичитѣ се съгласиха на такова частно свиждане. Чорбажинтѣ и чиновникътъ се принудиха да идатъ сами въ стаята, гдѣто сѣдѣха владичитѣ. Тука единътъ чорбажия, а именно Хажі Никола Минчооглу поиска повелително отъ множеството да се оттегли изъ стаята, но, въ отговоръ на това, биде нападнатъ и злѣ набитъ отъ ядосанный народъ. Въ смущението, което произлѣзе по този случай, чиновникътъ на Портата исчезна и вече не се показва втори пътъ. Малко време слѣдъ това се еви при църквата полицията и поиска да се разотиде народътъ, но подъ предлогъ, че всички сж дошли, едно, да се черкуватъ по случай на празникътъ, а друго, да

засвидѣтелствоватъ на архипастиретѣ си живото си участие въ тѣхната сѣдбина и да молятъ правителството, ако е възможно, да ги не проважда на заточение, защото сѣ невинни, нито единъ не послуша това поискване. Като видѣ, че не ще бѣде послушана доброволно, полицията не счете за нужно да употреби насилие. Народътъ се остави да се бере около църквата но въ кварталътъ се испрати войска, която отъ време на време минаваше около църквата за да напомнева на събранната тѣлпа, че никакво безчиние не ще се търпи. Два часа слѣдъ залѣзанъето на слънцето, дойде въ метохътъ самъ министрътъ на полицията, съдруженъ отъ джандарми и достатъчно войска, и поиска да види владичитѣ. Щомъ влѣзе при тѣхъ, той имъ обяви предъ всичкий народъ, че е дошълъ да изпълни ирадето за заточението имъ. Нѣколцина отъ страна на народътъ му расправиха, единъ слѣдъ другъ, че владичитѣ нѣматъ никаква вина, защото тѣ не сѣ направили друго освѣтъ че сѣ изпълнили желанието на народътъ, на който не позволява совѣстѣта да припознава гръцкий патриархъ за свой духовенъ началникъ, и за това нека по-добръ се накаже всичкий народъ, а не само тѣ, ако наистинна Българетѣ сѣ осѣдени да бѣдатъ роби на гръцката патриаршия. Пашата отговори, че веднажъ като е излѣзло царско ираде, то трябва да се изпълни, каквото и да се казва. На това му се възрази, че ирадето е излѣзло, по злобата на гръцкий патриархъ; че на Българский народъ се прави голѣма несправедливостъ, която не ще да е добръ известна на негово величество, султанътъ; че народътъ вѣрва, че, като се оплаче на негово величество за тая несправедливостъ, султанътъ ще бѣде милостивъ и ще отиѣни заповѣдѣта си за заточението българскитѣ владичи. „Ние, добавиха онѣзи, които говориха, сме рѣшени да не предадемъ доброволно архипастиретѣ си, догдѣ не ни се даде възможность да представимъ на негово величество нашитѣ оплаквания, таче вие ни правете каквото щете.“ Министрътъ на полицията отново расправи, че е невъзможно да не се изпълни повелѣнието на султанътъ, като се опитваше ту съ кротость и сладость, ту съ строгость и сѣрдитина да убѣди народътъ да се не противи на изпълнението на ирадето, но като видѣ, че той постолнствова да иска да му се даде време за представенъе султану жалбата му, премълче и си отиде. Нощѣта мина безъ всекакви приключения. Народътъ не се разиде, но

и полицията, която се евяваше сегисъ тогисъ около метохътъ за наблюденье, не го падеше. На другий день, Великий Петкъ, се избрахъ двѣ депутации, отъ които едната да подаде жалба на султанътъ, когато ще отива въ жамията за Богомолие, а другата да се представи на посланниците на великитѣ държави и да имъ подаде прошение. Както въ жалбата до султанътъ, така и въ прощението до посланниците се излагаше несправедливостътъ, която се прави на Българский народъ, като му се не зачитатъ оплакванията противъ гръцкото духовенство и му се не припознаватъ правдинитѣ по църковна часть. Заключениеето имъ бѣше молба да се припознае правото на Българский народъ за църковно самоуправление и да се оставятъ въ покой неговитѣ архипастири. И двѣтѣ депутации испълнихъ възложенното имъ поръчение. Депутацията, която бѣше натоварена да подаде жалба на султанътъ, имала случай да расправи и устно нейното съдържание предъ двама влиятелни въ това време министри, морский и военный, които подали надѣжда, че молбата на народътъ ще се вземе въ внимание. Депутацията, която се представи на посланниците, се прие отъ едни, каквото отъ английский и австрийский студено, а отъ други съ изражение на едно само платоническо съчувствие. Нѣколко часа слѣдъ подаванетоъ султану жалбата, дойде отново въ метохътъ министрътъ на полицията и обяви, че султанътъ благоволилъ да заповѣда да се оставятъ владичитѣ на мѣстата имъ презъ времето на праздниците. Народътъ посрѣщна тази вѣсть съ исказване чувства на глбока благодарность, съ четенье молитва и пѣенье многолѣтствие за Султанътъ. Мислеше се, че, като се оставятъ владичитѣ въ покой презъ праздниците, ще да е възможно и съвсѣмъ да се измолятъ отъ заточението.

Праздникътъ се посрѣщна и испрати съ радостъ. И двамата владичи служихъ на първий день литургия съ всичкото възможно тържество, безъ да бждатъ за това обезпокоени отъ чия и да е страна. Народътъ, ако и да се трупаше по дворътъ на църквата и около метохътъ презъ първитѣ дни, хванъ да се порастурва къмъ крайтъ на седмицата. Страхуванетоъ, че владичитѣ ще се испратятъ на заточение, бѣше намалело. Но ето въ едботъ сутренътъ дохождатъ при църквата мюстешаринътъ (свѣтъникътъ) на министерството на външнитѣ дѣла, Кабули-ефенди и началникътъ на жандармитѣ,

Салихъ-паша, съдружени отъ нѣколко роти войска. Тѣ обеща-
 ватъ на владичитѣ, че рѣшението за заточението трябва да се
 изпълни, и ги поканватъ да се приготвятъ тутакси за въ-
 пътъ. На метохътъ се намирахъ само петдесетъ души Бълга-
 ре, които се помолихъ на представителитѣ на властѣта, както
 и по-напредъ, да се не безпокожтъ владичитѣ и да се не
 прави на Българскій народъ таквази несправедливостъ. „Вла-
 дичитѣ, отговорихъ сановниците на Високата Порта, трябва
 да идатъ на заточение поне за петнайсетъ дни. Ирадето на
 султанътъ не може да се не изпълни“. Събраниитѣ около ар-
 хипастиритѣ си Българе се доближихъ до тѣхъ съ цѣль да
 ги не предадатъ и не искахъ да отстъпятъ. Кабули-ефенди
 и Салихъ-паша се помъчихъ още веднажъ да ги убѣдятъ да
 се не противятъ на ирадето, понеже то требвало да се ис-
 пълни поне за малко време, и, като нѣмахъ успѣхъ, поискахъ
 помощта на войската. По скомандование, сълдатитѣ сложихъ
 оржжието си долу и едни се наредихъ по сълбата отсамъ и
 оттаткъ чакъ до горний катъ на метохътъ, гдѣто бѣхъ вла-
 дичитѣ, а други навлѣзохъ въ стаята имъ и извадихъ единъ
 по единъ всичкитѣ Българе, които бѣхъ въ неж. Навадонитѣ
 се препращахъ отъ рѣка на рѣка презъ редътъ на сълдати-
 тѣ, които бѣхъ на сълбата и по улицата. Послѣ това вла-
 дичитѣ бидохъ спокойно отведени презъ една отъ съсѣднитѣ
 съ метохътъ къщи до каякътъ съ 10 чифта лопати, който ги
 чакаше при неж, и чрезъ нѣколко минути бѣхъ вече на па-
 раходътъ, който бѣше приготвенъ да ги заведе къмъ брегове-
 тѣ на Мала Авия, отгдѣто преосвещенний Иларионъ имаше да
 върви за Кютая, а преосвещенний Авксентий за Воло. На ва-
 порътъ отдавна чакаше пристиганъето на светитѣ старци
 Драганъ Цанковъ съ единъ двама още отъ агентитѣ на
 католическата пропаганда испомежду Българетѣ, съ цѣль да ги
 прикани да се обевятъ унияти и се спжсжтъ отъ заточение.
 Той билъ съставилъ въ нѣколко реда и заевлението, което
 требвало да подпишатъ народнитѣ архипастири за да се ос-
 вободятъ тутакси отъ всеко понататкъ преслѣждане. Но
 преосвещенниятъ Иларионъ и Авксентий отхърлихъ съ презре-
 ние предложението му. Слѣдъ малко параходътъ се оттегли
 и тръгна къмъ Брусенскитѣ брегове. Светитѣ старци пред-
 почетохъ да страдажтъ въ изгнание до крайтъ на животътъ
 си, отколкото да помрачатъ подвигътъ си за светото дѣло на

народътъ и на Църквата съ отстапване отъ истинитъ на православната праотческа Вѣра. Тѣ предпочетохъ, казваме, да страдажтъ презъ цѣль животъ, защото, когато се испращахъ на заточение, никой не можеше да знае навѣрно, ще ли нѣкога да се върнжтъ, или не отъ затѣнитѣ мѣста на Азиатска Турция, за които се испровождахъ. Това е блясава доказателство за чистотата на побужденията, по които тѣ пригърнахъ народното дѣло, и на неподдѣлната имъ преданность къмъ Православната Църква.

Слѣдъ заминуванъето на архипастиритѣ, вратата на българската народна църква въ Цариградъ се обвихъ, въ знакъ на обща народна скръбъ, съ черно платно, посредъ което блестеше бѣль кръстъ. Този кръстъ требваше, както тогава се каза, „да напомнява на вспкитѣ истински Българе търпѣнието и надѣждата, които тѣ трябва да иматъ, като истински христие, догдѣ се познае правдата имъ“¹⁾. Въ денътъ, когато оставихъ българский метохъ, за да иджтъ на заточение, народнитѣ архипастири се обърнахъ къмъ съотечественницитѣ си съ слѣдното послание:

„Възлюбленни о Христѣ чада наши, вси истински Българе! Благодатъ Божиа да прибже съ всички васъ до скончания вѣка! Знаете всички, че до сега бѣхме наедно, подвижаващи се за светото дѣло на Вѣрата и на народността. Сега настанж време да се раздѣлимъ тѣлесно, а не душевно. Ние отиваме, по висока заповѣдъ, на заточение, защото ни представихъ за бунтовници на народътъ, тогава като ние бѣхме едни изпълнители на светитѣ заповѣди на нашата Божественна Вѣра, която Фанариотский патрикъ безсрамно тѣпчи, за да притѣснява всякий нашъ народъ. Съвѣстъта ни е, възлюбленни чада наши, чиста предъ всесветаго Бога, и ние съ душевна радость отиваме да пострадаемъ за правдата и истината. Намъ не ни е мжно да претърпимъ и самата смъртъ за светостъта на името Божие, което се хули съ беззаконното отстапване на фанариотскитѣ калугери. Но нашата душевна радость ще пораства отъ день на день по-много, ако слушаме, че ние всички, въдушевени отъ любовь къмъ православната наша Вѣра, постоянствовате съ твърдостъ, която е прилична на светото нейно име, да добие народътъ ни правдинитѣ,

¹⁾ „Български Книжници“. год. IV, мѣсець май 1891, стр. 21—37.

които ни тя заповѣда да си искаме, безъ да се уклонявате нито на десно, нито на лѣво, нито къмъ Фанариоти, нито къмъ папищаши, нито къмъ нѣкоя друга страна. За нейното име ние страдаемъ, съ нейното име и васъ увѣщаваме да стоите вѣрни на нейнитѣ свети начала. Съ тѣзи мисли ние отиваме, съ тѣхъ желаеме и васъ пакъ да намѣриме. Надѣждата ни е на Бога, и утѣшението ни е отъ него. Той да ни закриля, той да проводи своето Божественно утѣшение върху всички насъ, като благоволи да излѣе на насъ милостта си чрезъ избранникътъ си, кроткий нашъ самодържецъ Султанъ Абдулъ-Меджида, комуто всички молитствуваме отъ все сърдце дълги и щастливи години. Цариградъ, 29 априлий 1861. Макариополскій Иларионъ, преждебившии Велешкій Авксентий¹⁾.

Това послание прие название завѣтъ и се напечата въ множество екземпляри. То се распрати на всекъдѣ въ провинцията, а въ Цариградъ се раздаде непосредствено на народътъ, когато той, нѣколко дни слѣдъ заминаването на народнитѣ архипастири, бѣше се стекълъ въ българската църква да празнува денътъ на светитѣ славенски просвѣтители, Кирила и Методия.

Заточението свърза Илариона и Авксентия съ всичкии Българскій народъ по-ярко отнапрежъ. Тѣ бѣхъ въ неговитѣ очи жченици за правото дѣло. Намѣсто да се раздвожтъ и распоксатъ слѣдъ отдалеченьето на архипастиретѣ си, налпнитѣ еднородци се още по-вече скръпихъ подъ знамето, което носехъ народнитѣ владици, и се зехъ съ още по-голѣма енергия да търсятъ правдинитѣ, които имъ принадлежатъ, като на отдѣленъ народъ въ империята. „Фанариотитѣ, думаше се въ словото, сказано отъ Т. Ст. Бурмовъ на 11 май, въ българската народна църква въ Цариградъ, помислихъ да ни разлжчатъ съ архипастиретѣ ни, но тѣ ни още по-вече свързахъ съ тѣхъ. Тѣ ги отдалечихъ отъ насъ тѣлесно, но ни накарахъ съ това да не ги изваждаме никога изъ мислитѣ си и да имаме винаги образътъ имъ въ сърдцата си. Заточенинитѣ наши свещенноначалници сж най-вече сега съ насъ, и ние съ тѣхъ. По-напредъ, когато тѣ сѣдѣхъ тѣлесно по между насъ, и никой ги не буташе, ние малко осѣщаме съюзътъ си съ

¹⁾ Гл. в. „България,“ год. ІІІ, стр. 105.

тѣхъ; но сега, сега не се мицува минута да не се смислимъ за тѣхъ и да ги не спомнимъ. И тъй, тѣ сж сега по-вече съ насъ, околкото по-предн. Насъ не може вече нищо да ни раздѣли отъ тѣхъ, нито планини, нито морета, нито разстояние, нито стихии. Ние сега ще продължимъ свещенната работа за освобождението ни отъ фанариотското робство и за подигването потъпканната Вѣра съ по-голѣмо засилване, съ по-жива дѣятелностъ. И нѣма съмнѣние, че съ търпѣнието и постоянството си, ние ще въстържествуваме надъ тѣзи притѣснения и гонения, които посрѣщаме отъ беззаконнигѣ фанариоти. *Въ свѣтътъ ще бждете скърбни*, казаль Иисусъ Христосъ на Апостолитѣ, *но дерзайте, защото азъ надвижъ на свѣтътъ*. Скърбни сме сега и ние, братие, че ни гонять Фанариотитѣ, тѣзи нови Фарисей и стари идолопоклонници, но дерзайте, защото побѣдата ни е приготвена отъ самага Иисуса Христа. Ние се боримъ съ истото зло, съ което се борилъ избавителтъ нашъ, Иисусъ Христосъ. Сегашнитѣ фанариотски калугери сж едни нови Фарисей, по-лоши отъ отколѣшнитѣ. Разликата е, че ние не сме онѣзи безпомощни и слѣпи Иудей, посрѣдъ които древнитѣ Фарисей лжелл. Ние сме укрѣпени съ благодатта Божия, която свелъ на земята Иисусъ Христосъ, и сме освѣтлени отъ Божественното учение, което той проповѣдвалъ . . . . . Ако Фанариотитѣ почитахъ светостта на Християнската Вѣра, ако познавахъ Божественний нейнъ Основателъ, тѣ не щехъ толкова рѣшително да отблѣсватъ справедливитѣ искания, които заевихъ Българетѣ, подбуждани отъ ревностъ къмъ Вѣрата, отъ любовь къмъ нейното име, и не щехъ да употребятъ гонения и заточения да потъпчатъ онзи благочестивъ духъ, който ни въдушеви да поискаме отъ тѣхъ изпълнението на заповѣдитѣ Христови и нарежданъето църковнитѣ дѣла, съобразно съ висотата и чистотата на Християнството. *Сѣя вся сътворятъ, яко не познаша Отца, ни Мене*. Нека възблагодаримъ Господа Бога, братие, че паднало такова високо жребие на нашия народъ, щото да стане той причина за очистенъето злоупотребленията, които введохъ Фанариотитѣ въ светата Църква Христова, и за възвръщанъето честта и славата, която принадлежи на светото име Христово. Нека се радваме за гоненията, които претърпѣхме отъ тѣхъ, ради светий подвигъ, който сме поднели върху себе си, и нека

никакъ не се отчайваме за благополучното му довършване. Силата Божия се въ немощъ извършва . . . . . Въ тѣзи свети и чисти стремления, угодни на Господа, е нашата главна надѣжда. Отъ тѣхъ вземаме ние всичката си сила да стоимъ срѣщъ беззаконнитѣ калугери фанариотски. Тѣ сж нашето общо утѣшение. Отъ тѣхъ вдъхновенни, нашитѣ свети архипастири предпочетохъ страданията на заточението отъ спокойствието. Нека бждемъ увѣрени, че истата светостъ и чистота на нашитѣ стремления сж вѣренъ залогъ за сполучяването на наштѣ общи желання¹⁾“.

Идеалтъ, който бѣхъ си начъртали нашитѣ однородци въ борбата съ Фанариотитѣ и който така свѣтло се рисуваше предъ тѣхъ всредъ затруднителнитѣ събития, бѣше несравненно по-високъ и по-увлекателенъ за религиозното и духовно чувство, отколкото перспективата, която имъ предстоеше, ако послушехъ слугитѣ на папството, и която бѣше изневѣренъ, отстъпничество, скъсване връзкитѣ на едноплеменността, на вѣковнитѣ предания и вражда противъ истинскитѣ благодѣтели и доброжелатели на България, и ново порабощение подъ една по-тежка духовна властъ. Представителитѣ на първий естествено требаше да наддѣлѣятъ надъ защитниците на втората. Така и станъ, както ще видимъ въ слѣдната глава.

---

¹⁾ „Бъл. Книжници“, год. IV за май 1861, стр. 17, 18 и 19.

ГЛАВА V.

Пристигането на представители въ Цариградъ отъ по-вечето български мѣста презъ лѣтото на 1861. — Старанията имъ за изработване единъ меморандумъ за подкрѣпа на българскитѣ желанья. — Официалното имъ представяне предъ великий везиръ и неговъ отрицателенъ отговоръ върху просбата имъ да се припознае отдѣлна иерархия за Българетѣ. — Необходимостта да се представи вмѣсто независима иерархия другъ проектъ за удовлетворение българскитѣ нужди и желанья. — Съставенето на такъвъ проектъ отъ осемъ предложения. — Важността на тия предложения и несъответственността имъ съ видоветѣ на Портата. — Общественното мнѣние помежду Гърцитѣ и отзивътъ на патриаршията за тѣхъ. — Настроеньето на двѣтъ страни за борба и тактиката на едната и на другата. — Чувствата на новоназначениятъ отъ патриаршията Българе владиди. — Рѣшението на вѣкои отъ тѣхъ да заминатъ за епархиитѣ си. — Отказътъ на населението на София да приеме новоназначениятъ за Софийската епархия митрополитъ, Българинътъ Доротей, и смущенията, провалявали въ градътъ по поводъ на неговото опитване да занеме насилно катедрата си. — Распорѣждане отъ Портата да вадѣе Доротей изъ София и да се посели въ Одринъ. — Печатътъ, като средство за борене помежду двѣтъ страни. — Разслабването на унията съ избѣгването на дѣда Иосифа Соколскій и съ завръщането на всикото нейно духовенство въ православната Българска Църква. — Посланието на Иосифа Соколскій до бившата негова унйатска паства и въззванието на бившиятъ унйатски свещеници къмъ всичкий Българскій народъ. — Новото сглобяване на Унйатската община и нейното безплодно опитване да привлече на своя страна едного отъ българскитѣ заточени владци. — Рѣшението на Портата да се състави комиссия отъ Българи и Гърци за разгледване българскитѣ исканья и за примирение двѣтъ страни. — Бавността на съставенето на тая комиссия поради раздорътъ между патриархъ Иоакима и синодалнитѣ владци. — Изглаждането на този раздоръ. — Съставенето синодътъ на патриаршията и учреждението на смѣсеннай при нежъ съвѣтъ по новий уставъ. — Ново прошение отъ страна на българскитѣ представители до Портата. — Заповѣдъ отъ министръта на външнитѣ дѣла, всека отъ двѣтъ страни да назначи имената на лицата, които ще ѝ представлятъ въ смѣсенната комиссия. — Испълването на тая заповѣдъ и откриването на засѣданията на комиссията. — Споразумѣнието помежду двѣтъ страни относительно първото отъ осемтъ български предложения. — Безплодното имъ опитване за споразумѣние относительно второто и обращанieto имъ къмъ министръта на външнитѣ дѣла по този поводъ. — Разискването начинътъ за избранието на владциитѣ въ очакване отзивътъ на правителството. — Засѣдание на комиссията подъ предсѣдателството на министръта и неговото предложение да се земе, като основа за съставътъ на синодътъ, числото на населението. — Несполуката на опитането за споразумѣние помежду двѣтъ страни върху началото на числеността на населението и новото имъ обращение до министръта. — Вторично засѣдание на комиссията подъ предсѣдателството на министръта и неговото заевеніе, че, при невъзможността на доброволното споразумѣние между странитѣ, рѣшението на въпросътъ остава върху правителството. — Протакането на работата поради нови събутни въ патриаршията. — Паданieto на патриархъ Иоакима и избранието новъ патриархъ. — Ново съклячаніе на латинската пропаганда за дѣйствиe помежду Българетѣ. — Посевенето на унията въ Енидже. — Вардаръ и въ Малко Търново. — Безус-

пъшността на новите усиления дѣйстви на пропагандата. — Поевенъето на „Българската Пчела“ въ Браила и нейната посока. — Основанието на „Свѣтъникъ“ и неговата сѣдбина.

Осжщественьето исканъето на Българетѣ да се възстанови напрежната имъ независима иерархия въ лицето на народнитѣ имъ владиици, Илариона и Авксентия, станж твърдѣ проблематично, когато тия владиици се нияложихж презъ февруарий 1861 година отъ единъ съборъ на гръцки патриарси и владиици и презъ априлий на сжщата година се проведихж, по распорежданъето отъ Високата Порта, на заточение въ Мала Азия. Трудноститѣ, които срѣщнихж съ това въпросътъ за независимата българска иерархия, имаше да се развържатъ и изгладятъ отъ новитѣ представители, които требваше наскоро да пристигнатъ въ Цариградъ отъ разнитѣ български окръжия. Презъ май 1861 година, тия представители хваняхж наистинних да дохождатъ единъ слѣдъ другъ въ столицата на империята и въ крайтъ на този мѣсець въ неж се намирахж вече близу до тридесетъ души, упълномощени да представляватъ Българский народъ по църковно-народнитѣ му дѣла ¹⁾. Тѣ всичкитѣ имахж редовни пълномощия, кои отъ

¹⁾ „Бълг. Книж.“ год. IV. стр. 66 кн. III.

Ние цитуваме въ настоящий исторически очеркъ нѣкои отъ периодическитѣ списания, които се издавахж презъ описваното въ него време, за да се даде видима историческа достовѣрность на расказътъ. Но ние често допълняме съдържаниетъ се въ тѣхъ извѣстия, споредъ собственитѣ си възпоминания, и така и представяме фактитъ въ онаи свѣтлина, въ която ги знаехж по-свѣдующитѣ людье отъ съвременницитѣ. Събитията, излагани отъ гледна точка на съвременницитѣ и на дѣяцитѣ на епохата, иматъ несравненно по-голямъ обективность, отколкуто когато се залагатъ отъ несъвременникъ по единитѣ писменни паметници на времето. Тая бѣлежка за цитуваннитѣ списания се отнася особенно до ония, които сж се намирали подъ нашата редакция, каквото „Българскитѣ Книжици“, „Свѣтъникъ“ и проч.

Понеже „Българскитѣ Книжици“ се често цитуватъ въ първата часть на периодътъ, който описваме въ настоящата глава, то считаме неалишно да представимъ тука кратцитъ историята имъ.

„Българскитѣ Книжици“ бѣхж издание на дружеството „Българска Книжнина“, което се основа въ 1856 год. въ Цариградъ и се намираше подъ влиянието на Българската въ този градъ община. Тѣ се започнахж подъ редакцията на покойний Д. Мутевъ и излизвахж по една книжка въ двѣтъ недѣли. По причина на болзствъ и на други затруднения, Мутевъ се принуди да остави редакцията преди да се свърши годината. Книжкитѣ, 24 въ годината, требваше да дотъкми до крайтъ на 1858 година. Ив. Богоровъ, който бѣше поканенъ да помага на Мутева още преди да остави послѣдний редакцията. За редакторъ презъ следната 1859 година обшината пригласи Гаврила Кръстевича, тогава членъ на търговското въ Цариградъ сѣдилище, който доискара благополучно годината, но да продължава да редактира изданието и за напредъ се рѣшително отказа. Тогавъ за редакторъ на списанието се пригласихме ние. „Книжницитѣ“ се замирахж подъ нашата редакция отъ январий 1860 до априлий 1862 година, и презъ една часть отъ това време, а

цѣла епархия, кои отъ едно само окръжие, и представехъ ако не всичкия цѣлокупна България, то поне повечето нейни части. Истинна, че нѣкои мѣста не изпроводихъ нарочно людѣе

именно отъ май до ноемврий 1860 се издавахъ всека недѣля, като политически вѣстникъ. Отъ ноемврий 1861 до юний 1862 тѣ требваше да се издаватъ пакъ два пѣти въ мѣсецътъ, по заповѣдъ отъ цензурното началство, което бѣше забѣлежило на общината, че тя нѣма право да ги вадѣ всека недѣля като вѣстникъ, защото позволеніето е дадено да се издаватъ книжки (китапчицаларъ) за четенъе, въ двѣтъ недѣли веднажъ, а не еженедѣленъ политически вѣстникъ.

По причина, че по голѣмата чустъ отъ платата ни за редакцията презъ 1860 ни се бѣ дала съ простъ записъ само и че съ такъвъ сѣмшо записъ ни бѣ платило за една голѣма часть отъ учителската ни служба прѣвъ двѣ годинѣ и три мѣсеца (отъ ноемврий 1857 до февруарий 1860) и Габровското училище, ние, съ цѣль да не се набиратъ въ рѣцѣтъ ни, вмѣсто пари, едни само записи, бѣхме турили въ условията си за редактиранъето на „Книжницѣтъ“ презъ 1861 година съ тогавашнитѣ имъ настоятели, Ст. Брадински и Ат. Симовъ, че ще да държимъ редакцията презъ тая година до като има възможность да се заплаща отъ спомоществованията за трудътъ ни редовно всеки мѣсецъ, така што нито тѣ да се намѣрятъ въ неприятно положение спрямо насъ, нито ние да имаме главоболне въ случай, че бихме работили на кредитъ, а послѣ не би се оказали пари за исплащанъе условенното ни възнаграждение. Реченнитѣ настоятели изпълнявахъ това условие до януарий 1862. За този мѣсецъ пари се не оказахъ за редакторътъ, но ние работихме и презъ него, както и презъ слѣднитѣ, въ надежда, че негли се внесатъ отнѣгдѣ пари отъ спомоществователитѣ на изданіето. Тая надѣжда обаче не се изпълни. Ние работихме цѣли два мѣсеца, безъ да получимъ възнаграждението си и безъ да знаемъ, ще ли могатъ поне по-натѣтъкъ да се събератъ пари, за да ни се заплати трудътъ, вслѣдствие на което ние се принудихме да обемимъ на настоятелитѣ, че понеже не изпълняватъ задълженіето си, ние ще оставимъ редакцията, нѣщо, което и сторихме въ началото на мартъ. Слѣдъ нѣколко дни обаче настоятелитѣ получаватъ отнѣгдѣ си пари, но вмѣсто да ни заплатятъ съ тѣхъ трудътъ за двата изминжли мѣсеца споредъ задълженіето си и така да ни дадѣтъ възможность да държимъ и за напредъ редакцията на изданіето до крайтъ на годината на настоятелството имъ, която истачаше въ мѣсецъ май, тѣ отиватъ и се споразумѣватъ съ покойний Сава Филаретовъ, тогава чиновникъ при руското въ Цариградъ-посолство, да земе той редакцията на „Българскитѣ Книжници“ за останалитѣ до крайтъ на годината два мѣсеца, като го увѣрили, че ние сме се вече рѣшително отказали отъ нежъ. Но руский чиновникъ не можеше да излѣзе като редакторъ на периодическото издание на общината, безъ да се подвигне една врява помежду унитѣ Българе вряшу него и безъ да се навлече „бела“ върху самата община. Това неудобство се устрани съ съглашение помежду двѣтъ страни, че Филаретовъ ще редактира Книжницѣтъ подъ името на едно друго лице, а именно подъ името на Ивана Найденовъ, тогава учителъ при училището на българската църква въ Цариградъ. Тази е причината, че „Книжницѣтъ“ които ние редактирахме отъ началото на 1860 до мартъ на 1862, излѣзохъ за априлий и май отъ тая послѣдната година подъ друга редакция, а не подъ нашата. Слѣдъ това „Българскитѣ „Книжници“ вече се не издавахъ. Капиталътъ на книжнината, събранъ отъ пожертвованията на родолюбивитѣ и замонитѣ наши еднородци, бѣше достаточенъ да обезпечи изданіето имъ негли за всекога, но той се прѣснѣ въ „вересин“. По нерадѣние на настоятелитѣ на изданіето въ разнитѣ градове, пари отъ спомоществованията влѣзаха твърдѣ бавно и малко, макаръ че „Книжницѣтъ“ се печатаха и испрашаха редовно по пощата. Недостигъто на доходитѣ се покриваше съ готовитѣ пари отъ капиталътъ, който, естествено, требваше единъ день да се свърши и, по нѣманъе пари, да се спре най-послѣ и изданіето.

да ги представятъ, а опълномошихъ за това нѣкои отъ живущитѣ въ Цариградъ Българе, нѣщо, което освобождаваше тия мѣста отъ разноски, а въ сѣщо време удовлетворяваше честолюбieto на нѣкои отъ цариградскитѣ Българе. Подличнитѣ измежду нарочно испратеннитѣ отъ равнитѣ епархии и окръжия лица бѣхъ д-ръ Стоянъ Чомаковъ, представителъ на Пловдивската и Софийската епархии, П. Р. Славейковъ, представителъ на Врачанската и Севлиевската кази, Н. Михайловский, представителъ на Търновската каза, д-ръ Коста Павловъ, представителъ на Ловченската епархия, д-ръ Величко (Вичо) Пановъ, представителъ на Шумненската епархия, Иванъ Добровичъ или Добровский, представителъ на Сливненскій каймакамлъкъ, Хаджи Господинъ Славовъ, представителъ на Старо-Загорската каза, архимандритъ Теодосий, игуменъ на Капънскій мѣнастиръ, Економъ попъ Петко и Геромонахъ Пахомий, представители и тримата на Търновската епархия и Економъ попъ Христо, представителъ на Свищовската каза. Отъ живущитѣ въ Цариградъ Българе докторъ Зах. Струмскій представляваше Кюстендилската епархия, Цвѣтко Узуновъ—Едрине, Хр. Караминковъ—Плевненската каза, Костантинъ Славчевичъ—Разградската каза. Самитѣ Цариградски Българе избрахъ за свои представители слѣднитѣ лица: Х. Тълчилещъ, Хажи Никола Минчооглу, Дим. Гешоглу, Евтимия Дебрели, Д. Хажи Несторовъ, Недѣлка Бъркаловъ и Ив. Хажи Петровъ¹⁾. Пълномощията на всичкитѣ представи-

Отъ равнотѣтката на настоятелството при спирането на изданието се оказъ, че всичкий капиталъ на книжнината се заключава въ „вересии“ за спомоществованията, които останалъ несплатени и до днесъ.

Като не можѣ да прибере паритѣ отъ спомоществователитѣ на изданието си, Книжовната Община не можѣ и да заплати почтенно суммитѣ, които длѣжеше за редактиране и печатането му. Единъ отъ печатаритѣ, Александръ Екаархъ се опита да извади паритѣ си за печитането „Книжницитѣ“, нѣщо до 20 хиляди гроша, по сѣдебенъ редъ, но не сполучи, защото сѣдѣтъ, ако и да припозна правото му, осѣдената страна — общината нѣмаше нито паривъ кассата, нито други нѣкои имущества на лице. Книжовната Община и намъ останъ длѣжна за списването „Книжницитѣ“ до четиридесетъ турски лири, които и до сега не ни се наплатихъ, както не ни се наплатихъ и дванадесетѣ хиляди гроша отъ платата ни за учителската служба въ Габровското училище. Последното хванъ поне отпослѣ да претендува, че требвало да ги прихване за пособieto, което ни се е давало отъ Априловскитѣ пари по времето на въспитанието ни, при всичко, че по условията, които е опредѣлялъ въ завѣщанието си покойникъ Априловъ за даванетоъ на учащитѣ се юноши пособия отъ неговитѣ сумми, не се изискваше да се прихващатъ непременно тия пособия срѣшу заплатитѣ, които ще приематъ въспитаницитѣ за службата си подиръ завѣщанието си въ отечеството.

¹⁾ Бълг. Книжницѣ“ год. IV, стр. 111.

тели гласехъ еднакво, а именно, че тѣ се испращатъ въ столицата да ходатайствуватъ предъ Правителството на султана, да припознае за Българетѣ една особенна, независима отъ патриархѣтъ и папата, иерархия. Вслѣдствие на това тѣ, слѣдъ нѣколко съвѣщания помежду си относително задачата имъ и начинѣтъ за изпълнението ѝ, едногласно признахъ, че не могатъ да молятъ за друго нѣщо Високата Порта освѣнъ да припознае тя българската иерархия за независима. Но тая молба требваше да се изложи мъдро и да се подкрѣпи съ вѣски за султановото правителство доказателства, които да го накаратъ да ѝ приеме. Рѣши се прочее да се състави едно обстоятелно изложение на предметѣтъ, единъ *меморандумъ*, както се рече тогава, и да се подаде на султановитѣ министри. Това бѣше и първата длъжностъ на новодошитѣ представители, които бѣха ушъ избрани испомежду по-ученитѣ, по-способнитѣ и по-опитнитѣ людѣе на България, за да въспълнятъ онова, което не можехъ да направятъ старитѣ чорбаѣи, които до тогава водехъ дѣлото и на невѣжеството на които се отдаваше досегашний му неуспѣхъ. Новоизбранныѣ пратеници народни требваше да покажѣтъ на дѣло вѣщината и способността си.

За да се състави потребний меморандумъ, требваше, естествено, единъ отъ по-ученитѣ представители да начѣртае първоначалний проектъ и да го представи, за обсъждане, на всичкитѣ други. Но оказа се, че на когото и да се посочеше като на по-пригответенъ за таквази работа, бързаше да намѣри причина да се откаже отъ този трудъ. Когато, наприимѣръ, се указа на сливненскій представитель Добровскій, кото на человекъ, който отдавна пила перо и се занимава съ обсъждане разни въпроси въ печатѣтъ, той прибърза дори да заеви, че се билъ съгласилъ да вземе представителскій мандатъ отъ Сливненци съ условие, че не ще улови въ никой случай перото да напише нѣщо по въпросѣтъ, за който взема този мандатъ. Слѣдъ дълго препиране по между него и другитѣ представители, че той криво е разбралъ миссията си, като се е условилъ да не хваща перо по нея, и слѣдъ безплодно очакване, дано нѣкой другъ отъ само себе си се обади, че се наема да напише меморандумѣтъ, принуди се, отъ срамъ, Д-ръ Стоянъ Чомаковъ да обеще, че той би го написалъ, но ще е принуденъ да прибѣгне за това до французскій езикъ,

на който му било ушъ по-сржки да изложи мислитъ си, отколкото на българский езикъ. Нека бжде и на французский езикъ, отговорихъ другитъ представители, стига само да се напише веднажъ този меморандумъ. Взе се прочее Д-ръ Чомаковъ да напише по французски меморандумътъ и нѣкогачигога го донесе свършенъ въ събранието на представителитъ. Последнитъ требаше сега да се искажтъ, намиратъ ли го да оговаря впълно на цѣльта, за която е написанъ, но всичкитъ не знаехъ французски, та че и ония, които знаехъ, не можехъ да расчестатъ написанното отъ Чомакова, защото почеркътъ на докторътъ и особено французский му почеркъ бѣше отъ най-неразборчивитъ. Станъ нужда да се потърси вънъ отъ кръгътъ на представителитъ лице, което да надвие на новата спѣнка, т. е. да расчете написанный отъ Чомакова меморандумъ и да го преведе на български, за да се разгледа въ събранието на представителитъ. Такова лице се намѣри въ редакторътъ на Българскитъ Книжици, Т. Ст. Бурмовъ. Той расчете меморандумътъ и го предаде въ чистъ българский преводъ на народнитъ пратеници, и тѣ, слѣдъ обсъждане и разискване предметътъ въ нѣколко засѣдания, слѣдъ разни измѣнения и допълнения на написанното отъ Чомакова, могъхъ най-послѣ да установятъ една редакция, която да задоволява всичкитъ. Новосъставенный по този начинъ българский текстъ на меморандумътъ требаше да се преведе отново на французский езикъ, за да се предаде на министритъ на Високата Порта и да се съобщи на всекждъ другадъ, гдѣто треба. Тая грижа се възлсжи пакъ на Чомакова.

Но догдѣ да се напише първоначалный проектъ на меморандумътъ, догдѣ да се расчете и преведе на български, догдѣ да се обсъди, исправи и допълни въ съборътъ на всичкитъ представители, се измина доста време, и послѣднитъ съ днесъ, съ утрѣ да се свърши той, че да върватъ съ него при везирѣтъ, оставихъ да се измине доста време, безъ да се представятъ официално на Портата. Да се чака догдѣ отново се преведе меморандумътъ на французски, че тогази да се евятъ предъ първий султановъ министръ, щеше да се изминатъ още нѣколко недѣли, а пъкъ вече се чувахъ думи и натяквания, че народнитъ пратеници въ разстояние на по-вече отъ единъ мѣсець не само не сж направили каква годѣ

постъпка въ полза на работата, но не сж се и представили званично комуто трябва и нито поне просто сж предявили пълномощията си на Високата Порта. Отъ друга страна много отъ общинитѣ не бѣхж се задължили да плащатъ на представителитѣ си съдържанне за по-вече отъ два три мѣсеца време. Намѣри се прочее за добръ, представителитѣ да не чакатъ преводътъ на меморандумътъ на французски, но да отидатъ да се святъ предъ везирѣтъ и предъ министрѣтъ на външнитѣ дѣла по-скоро. Това представеніе станж на 9 юний (1861). Везирѣ въ това време бѣше Мехмедѣ Кабрѣзли-паша, а министрѣ на външнитѣ дѣла, който по тогавашний редъ, завѣдваше и исповѣданията, бѣше Аали-паша. На аудиенцията у великий везирѣ, народнитѣ пратеници представихж на негова свѣтлость пълномощията си съ едно кѣсичко заевление, въ което се казваше, че всичкитѣ тия пълномощия гласатъ едно и сжщото, а именно че пратеницитѣ сж натоварени да ходатайствуватъ предъ султановото правителство да се припознае българската иерархия за независима и че тѣ, по тая причина, молятъ първий „векилинъ“ на негово величество да съизволи да уважи това ходатайство. Кѣбрѣзли-паша, чловѣкъ съ лютъ и запалчивъ характеръ, като прочелъ това заевление, ме можълъ да направи спокойно бѣлежитѣ си относително съдържанието му, но се развикалъ и раскряскалъ, като увиралъ въ очитѣ на представителитѣ заевлението, че тѣ трябва да извадятъ отъ главитѣ си мисльта за независима иерархия, защото таквъж нѣщо не е възможно да стане по много причини, помежду които била и тая, че ушѣ договоритѣ съ другитѣ държави не допуцали това. Везирѣтъ разумѣвалъ очевидно трактатитѣ на Портата съ Россия и е искалъ като да покаже на Българетѣ, че сжщата оная държава, която тѣ смѣтатъ за своя благодарѣтелка и покровителка, е противна да имъ се припознае независима иерархия. Като се поуспокоилъ, първий султановъ министрѣ обеснилъ на българскитѣ представители, че тѣ могатъ да искатъ отъ правителството на негово величество освѣнъ независима иерархия, всеко друго нѣщо, което мислятъ, че може да подобри положението на българското население въ църковно отношение. „Правителството е готово да ви изслуша внимателно и да вземе мѣрки за изпълнение на желанията ви, добавилъ той, но за независима иерархия дума вече да не продумвате“. Като видѣли,

че визирът имъ така сърдито и строго заповѣдалъ да не казватъ нито дума вече за независима иерархия, бѣднитѣ български представители, на брой около тридесетъ души, се растреперали отъ страхъ, цалували смиренно skutътъ на султановѣтъ пълномощникъ (векиль) и си излѣзли, безъ да проуматъ нито една дума въ защита на справедливото исканіе на народътъ си. Като подошли въ себе си, тѣ отишли при Аали-паша, който, въ прстивоооложностъ съ Кабрѣзли-паша, имаше мекки маниери, говореше кротко и тихо и искусно скриваше вътрешната си мисль. Аали-паша забѣлежилъ сѣщо, че правителството не ще може да се вземе да осмѣществи мисльта на Българетѣ за независима иерархия, но искалъ бѣлжката си съ начинъ такъвзи, щото българскитѣ народни пратеници се значително успокоили, и нѣкои отъ тѣхъ се осмѣлили даже да се пооплачатъ предъ него, че Мехмедъ-Кабрѣзли-паша ги алѣ смѣралъ и изгълчалъ загдѣто искавали въ заевленнето си желанъето на народътъ за независима иерархия. Аали-паша съ засмѣно лице отговорилъ на това, че везирътъ обича такожде Българетѣ, но че той, по характерътъ си, говори всекога строго.

Както и да е, но да се говори тутакси пакъ на правителството за независима българска иерархия, слѣдъ като се произнесе така категорически великий везиръ противъ идеята за таквази иерархия и слѣдъ като потвърди думитѣ му и онзи турскій държавенъ мжъ, който съ меккостъта на характерътъ си и съ благосклонното приеманъе българскитѣ първенци и чорбажи бѣше най-много спомогналъ да се зароди у Българетѣ крѣпка надѣжда за нейното осмѣщественъе, не се виждаше отъ никого за благоразумно и цѣлесѣобразно. Отъ друга страна, какъ да се изостави изведнажъ такава една народна и патриотическа идея, която бѣше проникнала на всегдѣ между еднородцитѣ, въдошевляваше и крѣпеше въ едно цѣло всичкий народъ? Нейното изоставенъе, при интригитѣ на агентитѣ на папството, не бѣше и безопасно за народната цѣлостъ. Послѣднитѣ можехъ да се воспользоватъ отъ тая стѣпка и да докаратъ едно жалостно распокжсванъе на народътъ. Въ сѣщото време представителитѣ навличехъ върху си подозрѣние и нареkanie, че сѣ се продали, или че сѣ се оставили да ги излѣжатъ. Всекий отъ тѣхъ, желающъ да мине за горещъ и честенъ патриотъ, предпочиташе да се

покаже непреклоненъ равнителъ и поборникъ на идеята за независима иерархия. Тая идея бѣше станжала вече като отличителенъ знакъ на патриотитѣ, макаръ че съ неж се прикривахъ много непатриотически и своекористни стремления. Тя се поддържаше отъ живущитѣ въ Сърбия и Влахо-Молдова патриоти Българе, които мислехъ за движение противъ самото Турско правителство, понеже имъ се показваше като добро средство за политическо вълнене и дразнене народътъ. Тия Българе удрехъ на всеко отъ неж уклонение жигътъ на измѣнителство и предателство. Агентитѣ на папството, като знаехъ, че Българетѣ съ исканъето независима иерархия се намирахъ въ безисходенъ пътъ, бѣхъ въ въсхищение, че намирахъ помежду българскитѣ патриоти въ Сърбско и Влахо-Молдовско такива усърдни съратници въ планътъ си за привличанъето Българскій народъ въ католицизмътъ, и отъ своя страна, колкото се може по-вече, распалвахъ огънятъ въ сжщия смисълъ. Лица, които се осмѣлвахъ да кажатъ права дума за положението на работата, се посочвахъ на народната ненавистъ и мѣнение, като предатели. Ние бѣхме написали въ „Бълг. Книжици“ една двѣ статии, за да приготвимъ общественото мнѣние, че при една извѣстна, добръ направена, наредба на църковното управление, можеше да се достигне сжщото, което се имаше предъ видъ съ исканъето независима иерархия. Нѣкои отъ младитѣ търговчета въ Балъ-капанъ счетохъ тия статии за измѣна и отидохъ да подбудятъ абажнитѣ и другитѣ еснафи да дойдатъ да ни пекатъ смѣтка за това отстъпване отъ народната идея. Въ изобѣжание обеснения съ насѣскано простонародие, ние се принудихме да отсѣлствуваме единъ день отъ жилището си и да търсимъ убѣжище въ сърбското агенство, гдѣто покойний Гарашанинъ, тогава извънреденъ пратеникъ на князь Милоша, ни оказа твърдѣ любезно гостеприемство.

Но да се завърнатъ народнитѣ пратеници по мѣстата си, безъ да сж се опитали да направятъ нѣщо за доброто на народътъ, не бѣше такожде благоразумно. Правителството, което до сега се показваше благосклонно къмъ Българетѣ, можеше да погледне на тѣхъ съ криво око, ако тѣ продължаваха да се оплакватъ отъ гръцката патриаршия, безъ да се съобразяватъ съ неговитѣ указания относително начинътъ, съ който може да се даде удовлетворение на тѣхнитѣ оплак-

вания. То можеше и да помисли, че българското движение срѣщу грѣцкото духовенство има наистиниѣ широка политическа цѣль, споредъ както му се подшуваше отъ грѣцка и отъ други неприятелски страни, и това не щеше да има добри послѣдствия за българското дѣло. Както Българетѣ, така и Гърцатѣ, въ домогванията си едни противъ други, смѣтахъ единствено върху помощта на султановото правителство. На чѣято страна се окажеше наклонно послѣдното, тя имаше и да спечели. Всичко това като взехъ въ внимание, представителитѣ намислихъ да съставятъ и подадѣтъ на Високата Порта единъ такъвъ проектъ, който, безъ да съдържа мисль за независима иерархия, да обезпечва на съотечественицитѣ имъ почти всичкитѣ права на едно отдѣлно църковно-народно управление. Този проектъ се заключавахе въ слѣднитѣ осемъ предложения, които се подадохъ, на 16 юлий (1861), на министрътъ на външнитѣ дѣла и на исповѣданията:

„1) Българский вѣрнопопданъ на славний оттомански престолъ народъ, понеже се счита по вѣроисповѣданieto си отъ паствата на Грѣцкый патриктъ, моли да има право да участвува въ избиранieto му; споредъ многочисленостъта си.

„2) Членоветѣ на св. синодъ, който до сега се съставеше само отъ грѣцки владыци, безъ да има нито единъ Българинъ, да сж отсега нататакъ половината Българе и половината Гърци, които всички да се грижатъ, подъ предсѣдателството на патриктъ, за работитѣ, които надлежатъ до Вѣрата ни.

„3) Българскитѣ владыци, които ще да сж членове на синодътъ, да съставятъ освѣнъ това наедно съ други още шесть души, избрани помежду почетнитѣ Българе миряне, единъ смѣсенъ български съвѣтъ. Този съвѣтъ да разглежда всичкитѣ работи на Българский народъ, които не се касажтъ до вѣроисповѣданieto.

„4) На най-достойний отъ владыцитѣ, които ще се намиратъ въ смѣсенний български съвѣтъ, и на единъ мирянинъ неговъ помощникъ, избранъ измежду най-почтениитѣ Българе, да се даде единъ народенъ печатъ, за да иматъ тѣ право да извѣщаватъ и молятъ правителството за всека една народна работа. Двамата тѣзи, владыката и мирянинътъ, да се намиратъ винаги при българската църква въ Цариградъ.

„5) Патрикът да нѣма власт да сменя и замѣня първия митрополитъ и мирянинътъ помощникътъ му. Сваленето и замѣняването имъ да се извършва отъ високото правителство, кога имъ се намѣри нѣкоя вина отъ реченний народенъ съвѣтъ.

„6) Когато ще се назначава за нѣкоя българска епархия владика, да се избиратъ двѣ духовни лица отъ епархията и да се испроваждатъ въ Цариградъ. Което отъ тия двѣ лица се избере отъ средоточний народенъ български съвѣтъ, откато се представи на патриктъ, да се ръкоположи за архиепей на епархията, споредъ канонитѣ на Вѣрата.

„7) Въ онѣзи епархии, гдѣто има Гърци и Българе размѣсенно, владиката да се избира отъ онзи народъ, който е по-многочисленъ въ епархията, сирѣчь той да е Гръкъ, ако Гърцитѣ сж по-много по нофузтъ, или Българинъ, ако броятъ на Българетѣ е по-голямъ. Владиката, който ще да е избранъ за размѣсенна съ Българе и Гърци епархия, трябва да знае добръ и двата языка, гръцкый и българскый. Никаква спънка да не става отъ сега нататкъ на жителитѣ на едно село или на една махла да употребяватъ въ църквитѣ и въ училищата матерний си езикъ.

„8) Откато се одобрятъ горѣизложеннитѣ точки, понеже на владикитѣ и на другитѣ духовни лица не ще подобава да събиратъ съ сила отъ царската рая и сиромашия, подъ име миря, различни данъци, да се назначи, съ одобрение отъ високото правителство, на всекиго отъ тѣхъ една плата съобразна съ степенята му.

„За да се увардятъ и испълнятъ всичкитѣ тия точки, да се дозволи да се съчини едно низамъ-наме, което да се прегледа и одобри отъ високото правителство ¹⁾!“

Представителитѣ подадохъ на Високата Порта горний проектъ съ оговорка, че тѣмъ е поръчено да искатъ независима иерархия, но че тѣ отстъпватъ отъ смисълтъ на пълномощията си и предлагатъ този проектъ, подчиняйки се на исканъето на Правителството, въ надѣжда, че негли и народътъ, който ги е испратилъ, ще намѣри, че той достатъчно обезпечва правдинитѣ му. Съ тая оговорка тѣ, отъ една страна се ограждахъ срѣщу нареканията, които можеше да извика по-

¹⁾ Гл. „Българска Книжница“, год. IV. стр. 183.

стѣпката имъ, а отъ друга запазвахъ правото на народътъ да се върне пакъ, въ случай че стане потребно, на исканъето независима иерархия.

Всекий може лесно да види, че съ осемтъ горни предложения, Българският народъ придобиваше нѣщо по-вече отколкото можеше да му даде една независима отъ патриархътъ иерархия. Българетъ, споредъ първото отъ тия предложения, имаше да участвувать въ избирането на патриархътъ „споредъ многочислеността си“, т. е. съразмѣрно съ числото си по отношение къмъ другитъ подчинени на Вселенският престолъ племена. Понеже тѣхното число е по-голямо отъ съвкупното число на всичкитъ тия племена, то очевидно е че висшегласието при изборътъ на патриархътъ, направенъ възъ основание на числеността на населението, щеше да бѣде на тѣхна страна, и слѣдователно тѣ можехъ да изберать за Вселенският патриархъ когото пожелаехъ отъ владичитъ, а слѣдователно и одного отъ българскитъ архиереи. Първото предложение, ще рече, твърдѣ явно обезпечваше на Българетъ шансътъ да видятъ единъ день кормилото на Великата Църква въ рацѣтъ на единъ свой еднородецъ, нѣщо, което при занеманъето половината на синодалнитъ столове отъ Българе, споредъ както гласи второто предложение, означаваше, просто и чисто, обсебване Вселенският престолъ отъ Българетъ. Независимо отъ това, споредъ третото, четвъртото и петото предложения, българскитъ владичи, които ведно съ патриархътъ Българинъ щехъ така да държатъ въ рацѣтъ си сѣдобинитъ на Вселенският престолъ, имаше да съставятъ съ шестъ души миряне едно особно управление за народно-църковнитъ дѣла на Българетъ, на което духовний глава и помощникътъ му мирянинъ щехъ да представляватъ предъ султанскитъ власти всичкийтъ Българският народъ и да се отнасятъ до тѣхъ формално за всека една работа, касаеща се до този народъ. Тия двама представители на отдѣлното отъ патриаршията българско църковно-народно управление се избиратъ и свалятъ само по искание на българският смѣсенъ съвѣтъ, безъ всека намѣса отъ страна на патриархътъ и въ двата случая. Най-послѣ споредъ шестото и седмото предложение, Българе владичи имаше да се назначатъ не само въ чисто-българскитъ епархии, но и въ ония отъ смѣсеннитъ, въ които болшинството на населението се съставлява отъ Българе, т. е. въ всяка Тракия

и Македония. Очевидно е, че Гърцитѣ ще хж сто пѣти по-скоро да се съгласятъ да се припознае една отдѣлна независима иерархия за Българетѣ, отколкото да допуснатъ редѣтъ, който бѣше проектиранъ съ осемѣтъ горѣозначени предложения и споредъ който Българетѣ, като имахж всичкитѣ права и сгоди на едно отдѣлно църковно управление, превземахж въ рѣцѣтъ си и самиятъ Вселенски престолъ съ всичкото подчинено нему православно население въ Европейска и Азиатска Турция.

Но и при таквазъ очевидностъ, щомъ станяхж извѣстни осемѣтъ предложения, посрадъ Българетѣ се подигнахж отъ разни страни хули и порицания противъ представителитѣ, че, по дѣйствието на една чужда рѣка, били продали правдинитѣ на народѣтъ и повредили интереситѣ му. Независимо отъ крѣговетѣ, които стоехж подъ влиянието на агентитѣ на папството, такива хули и натяквания идехж сящо и отъ живущитѣ въ Сърбия и Влахо-Молдова патриоти Българе и намирахж нашироко отгласъ въ „Дунавский Лебедъ“, който по онова време се издаваше отъ Раковский въ Бѣлградъ ¹⁾. Благодарение, обаче на разесненята, които се давахж въ органѣтъ на Българската въ Цариградъ община, „Български Книжници“, които тогава служехж за органъ на представителитѣ, а така и на довѣрието, което имаше народѣтъ къмъ послѣднитѣ и другитѣ народни дѣйци въ Цариградъ, врявата, която се вдигна по поводъ на осемѣтъ предложения, минж, безъ да произведе нѣкое особено дѣйствие, и народното дѣло можѣ невъзбранно да се насочи и поведе по линията, начѣртана въ тия предложения.

Отъ само себе си се разумѣваше, че новитѣ български предложения, които обемахж нѣщо по-вече отколкото една свършено независима иерархия, не можехж да отговарятъ на видоветѣ и желанията на турскитѣ държавни мъже, които бѣхж си турили на умѣтъ да се възползоватъ отъ българското движение за разслабване Православната Църква, прѣвигнитѣ на която по онова време бѣхж имъ като трѣтъ въ очитѣ, и за разпространение католицизмѣтъ между най-многобройното отъ населенята, които стоехж въ нейната пазва. Като заповѣдаваше на българскитѣ представители да не

¹⁾ Глед. 42 бр. на „Дунавский Лебедъ“ и Български Книжници, год. IV стр. 189, 249, 440.

продумватъ нито дума вече за независима иерархия, великий везиръ, Мехмедъ Къбръали-паша е ималъ на умътъ си да накара Българетъ да сторятъ едно отъ двѣтъ, или да пригърнатъ католицизмътъ или, ако не, да се задоволятъ съ нѣкои незначителни реформи по църковно-народний имъ битъ, натъкмени не толкова за удовлетворението нѣкъ, колкото за подкопаване привилегиитъ на православното духовенство. Че той е ималъ таквъзъ нѣщо на умътъ си, се доказа отъ проектътъ за реформи въ църковното управление, който нѣкои приближени нему сановници Турци и потурчени Поляци каквито Саджкъ-паша (Чайковский) и проч. бѣхъ препоръчали на представителитъ, като унѣ най-сгоденъ за Българский народъ и приемливъ за Портата. Препоръката бѣше станъла чрезъ Пловдивский представителъ, Чомакова. Послѣдний бѣ взелъ, както поменѣхме по-горѣ, на себе си грижата за превоздаването на чистъ французский езикъ меморандумътъ, който бѣ изработенъ отъ пратеницитъ на народътъ. Като се намираше въ постоянно сношение съ речениитъ сановници и се събѣтаваше съ тѣхъ, съ цѣлъ да има поддържката имъ, Чомаковъ бѣ имъ показалъ такожде приготвенный отъ представителитъ меморандумъ до Високата Порта. Сановияцитъ Поляци намѣрили, че този меморандумъ е дълъгъ и че, като таквъ, не ще се прочете съ внимание отъ голѣмцитъ. Тѣ предложили на българский представителъ да имъ го даде да го съкратятъ и преработятъ на чистъ французский езикъ. Чомаковъ се съгласилъ на това. Съ тѣхнитъ старания меморандумътъ излѣзе, дѣйствително, съкратенъ и написанъ съ гладкъ и чистъ французский езикъ, но не въ този духъ, въ който бѣхъ го съставили народнитъ представители, и той дохождаше до заключение съвсѣмъ друго отъ каквото бѣше заключението на одобренный отъ пратеницитъ на народътъ меморандумъ. Неговото заключение състоеше отъ слѣднитъ два пункта: 1) да се унищожи свѣтската власть на духовенството, така щото владицитъ да иматъ да изпълняватъ само духовнитъ си обязанности, и 2) да се състави въ всека епархия по единъ свѣтъ за разглеждане и рѣшение дѣлата на бракосъчетанье и бракоразводжанье, защото тя дѣла, гледани и рѣшавани до сега недобросвѣстно, били, заедно съ свѣтската власть на владицитъ, унѣ единственната причина на смущенията въ свѣстѣта на християнетъ, на злоупотребенията и онеправданията.

Съставенний отъ приближеннѣ до везирѣ чино-
ници Поляци и Турци меморандумъ се отхвърли съ презрѣние
отъ всичкитѣ представители, които виѣсто него подадохъ,
както казахме по-горѣ, осемтѣ предложения. Тия предложе-
ния не бѣхъ по волята на Портата, но, веднажъ като ѝ се
подадохъ отъ името на всичкитѣ български представители, тя
требваше да ги съобщи на патриархѣтъ, ако не за друго, то
поне за свѣденіе. Тя знаеше, че послѣдний нѣма да по-
бърза да ги приеме, но съ тѣхъ нему се даваше да разбере,
колко още трудности му предстоятъ по българскій въпросъ
и поради това колко голѣма нужда има той отъ покровител-
ство по този въпросъ. Постѣпката на правителството дѣй-
ствително озадачваше негово светѣйшество. Мастилото на сул-
танскій фирманъ, съ който се утвърждавахъ недавнитѣ 15
устѣпки на Великата Църква, като достаточни и удовлетвори-
телни за българското население, не бѣше още изсъхнало, а
пакъ ней се препращахъ вече нови и твѣдѣ неумѣренни ис-
кания отъ страна на Българетѣ. Осемтѣ български предло-
жения, както се виждаше и отъ отзивитѣ на грѣцкій печатъ,
бѣхъ въ очитѣ на всичкитѣ Гърци, нѣщо: твѣрдѣ недѣлно и
безсмисленно, за да можеше патриаршията да се рѣши да раз-
искава, кои отъ тия предложения би могли да се приематъ и
кои не. И дѣйствително патриархѣтъ незабавно отговори на
Портата съ такрирь, че новитѣ искания на Българетѣ отнюдѣ
не сѣ приемливи.¹⁾ Негово светѣйшество обеснилъ това и ус-
тно въ едно свѣжданье, което ималъ съ великій везиръ на 2
августъ (1861) заедно съ Александрийскій и Иерусалим-
скій патриарси²⁾.

Отзивѣтъ на патриаршията върху осемтѣ предложения
тури още по-вече на нитрекъ Българетѣ, които бѣхъ зели вече
предъ очи, че борбата имъ съ Фенеръ може да се продължи
още нѣколко години, при всичко че Аали-паша, който въ
крайтѣ на юлій (1861) замѣсти Кабрѣали-паша въ голѣмото
везирство, бѣше почналъ отново да ги залѣгва съ обѣщания,
че исканията имъ ще се удовлетворятъ. Поради това начинѣтъ,
съ който Българетѣ се борехъ срѣщу Фенеръ, не се измѣни,
слѣдъ като се съгласихъ съ 8-тѣ предложения да припознахъ

¹⁾ „Бѣлг. книжница“, год. IV, стр. 193—194.

²⁾ *Εκκλησιαστικά και Εθνολογικά από ' Καλλιφρονος. Εν Κων-
σταντινουπόλει. 1867 стр. 198.*

властта на Вселенский патриархъ. Нашиятъ еднородци и подиръ това странехъ отъ патриаршията, не приемахъ испращанитъ отъ нежъ владици, противехъ се на исплащанъето опредѣленитъ въ тѣхна полза даждия и избѣгвахъ отъ всеко общение съ висшето гръцко духовенство. Тѣ се нареждахъ така, щото да могатъ да прекаратъ още години безъ владици. Свещенното миро, което се освещавахе и раздавахе отъ патриаршията и което можеше единъ день да се свърши, тѣ припазвахъ отъ намаляне съ подбавене дървено масло, а дѣлата, които по-напредъ се рѣшавахъ отъ архиереитъ, каквото бракоразсужданье, а така и управлението на църквитъ се възлагахъ на съвѣти, съставени отъ духовни и мирски лица. Такива съвѣти малко по малко се учредихъ навсѣгдѣ, гдѣто нѣмаше никакво общение между архиереитъ и паствата. Споредъ мисълта на нашиятъ еднородци въ онова време, странието отъ гръцкото духовенство имаше да се продължава, догдѣто се то склони на българскитъ искания. Въ послѣдний случай то очевидно доказваше, че е оставило заблужденията си и влѣзло въ правий пѣтъ, и Българетъ, които бѣхъ се подигнали срѣщу него, като противъ еретическо, можехъ безъ противорѣчие на сами себеси, да стѣпятъ отново въ общение съ него¹⁾. Отъ своя страна патриаршията гледаше да развали тая тактика на нашиятъ еднородци. Тя заповѣдаваше на владицитъ да се не мърдатъ отъ мѣстата си и да гледатъ съ всички средства да принуждаватъ Българетъ да имъ се подчиняватъ и да припознаватъ архиерейскитъ имъ права. Споредъ това и архиереитъ Българе, които назначи патриархъ Иоакимъ за нѣкои отъ българскитъ епархии, каквото Пловдивский Панаретъ, Шумненский Антимъ, Софийский Доротей, Кюстедилский Игнатий и Врачатский Памсий, требваше по-скоро да върватъ въ епархитъ си. Но едни отъ тия владици, каквото Пловдивский и Шумненский, не толкова негли по родолюбие, колкото по пресмѣтване че не ще бждатъ приети отъ населението, ако се рѣшатъ да отидатъ тутакси въ епархитъ си, и че съ таквазъ постѣпна само ще разстрожатъ спокойствието си и ще навлекатъ върху си умразата на еднородцитъ си, отлагахъ подъ разни предлози отиванъето въ мѣстата на назначенъето си, а другитъ, каквото

¹⁾ Гл. „Български Книжници“, год. IV. Стр. 196, 192.

Софийский, Врачанский и Кюстендилский, се рѣшиха единъ слѣдъ други да отидатъ въ епархиятъ си. Последнитѣ двама, ако и да се навиквахъ и се не приемахъ отъ паствитѣ си, успѣхъ насилно да се засѣдять посредъ тѣхъ, а Доротей Софийский бѣ принуденъ поради енергическото съпротивление, което посрѣщаша отъ страна на населението на градътъ София, да напустне епархията си.

Рѣшителността, съ която София се отказа да приеме испроводенный отъ патриаршията владика, екнъ на всекъдъ и показва, че движението противъ последната е вече проникнало въ глѣбината на массата на народътъ. Софийнци бѣхъ извѣстили Доротей още като бѣше въ Цариградъ, че не ще го приематъ, но той, увѣренъ, че, кое съ поддържката на властѣта, кое съ ласкателства и подкупи, ще успѣе да се наложи, тръгна за епархията си и стигна невъзбранно въ Берковица, гдѣто се запре за нѣколко дни, догдѣ си приготви партия въ София. Софийнци и тука го навѣстили, че не ще го приематъ, но той, осланящъ се на общаинната му отъ управителтъ поддържка и на малцина цѣкон чербажни, потеглилъ за столицата на епархията. Като чули, че неугодный тѣмъ владика вече тръгналъ изъ Берковица за градътъ имъ, Софийнци затварятъ митрополията, за да не може той да влѣзе въ неж. Но мюесарифинътъ, който настоявалъ да се приеме Доротей, заповѣдалъ да се отвори владичский домъ. Като станала извѣстна тази заповѣдъ наъ градътъ, жителитѣ се набрали около митрополията съ цѣлъ да не допустятъ да се отвори. Пашата се опиталъ отпърво да ги убѣди съ добро да се не противятъ на распорѣжданията му, но, като не сполучилъ, се принудилъ да употреби въоръжена сила, за да ги распрѣсне. Ограждаванъ отъ войската срѣщу народната ярость, Доротей влѣзълъ въ митрополията. Мнозина отъ жителитѣ били арестувани по случай на това вълнене, което се продължило нѣколко дни. За да докажатъ, че подъ никой начинъ не ще се съгласятъ да припознажатъ испратенный отъ гръцката патриаршия владика за свой архипастиръ, гражданетѣ рѣшили да се затворятъ всички църкви и окрестни мѣнастири, а свещеницитѣ и калугеритѣ да се испокрижатъ, така щото владиката да нѣма какъ да упражни духовната си властъ. Доротей отъ своя страна правилъ всичко, що му било възможно, за да побѣди упорството на Софийското население. Враждата

пomeжду пастирътъ и пасомиятъ се продължи така седемъ мѣсеца, отъ юний до декемврий (1861). Въ послѣдний този мѣсець Доротеѣ отрѣзалъ брадата и косата на нѣкой си попъ Тошо и наложилъ на главата му вмѣсто калымавка фесъ, защото този попъ не щелъ да земе отъ него благословение за да погребѣ единъ неговъ роднина. Видѣтъ на опозоренний така отъ ненавистний владика свещеникъ възмутилъ населението на градътъ, което завчасъ се натрупало около митрополнията и можело на часътъ да раскъса безсрамний натурникъ. Потребвало незабавно да се повика войска за да се предвари злото. Военната сила спасла пратеникътъ на Фенеръ отъ народната яростъ, но до двадесетъ души отъ населението били алѣ ранени отъ съдтитѣ, ако послѣднитѣ и да дѣйствovali само съ гърбътъ на сабитѣ и прикладътъ на пушкитѣ, за избѣгване на кръвопролитие, и една стѣна отъ оградата на митрополията била свалена. На другий день жителитѣ подали прошение на управителътъ да го молятъ да издѣйствова заповѣдь отъ по-горнето началство за отдалечението на Доротея отъ градътъ, като му заевили съ най-рѣшителенъ начинъ, че догдѣ фенерскій владика стои, помежду имъ, джугенитѣ на чаршпията ще се държатъ затворени. Управителътъ, който бѣ извѣстилъ по-горнитѣ власти за станалото въ София, съобщилъ имъ и тая молба на нейнитѣ жители. Въ отвѣтъ той получилъ заповѣдь да предложи на Доротея да излѣзе изъ София и да иде въ Одринъ¹⁾.

Борбата между народътъ и владицитѣ на Фенеръ, били тѣ отъ българско или гръцко происхождение, се проевн, подъ този или онази начинъ, и въ други мѣста, каквото въ Кюстендилъ, Враца, Плевенъ, Търново, Нишъ и проч. Владицитѣ намирахъ тукъ-тамъ помежду чорбажиитѣ защитници и съ тѣхното съдѣйствие се мъчехъ да разстройватъ тактиката, която бѣхъ препоръчали на народътъ неговитѣ родолюбиви водачи.

Едно отъ средствата, съ които българскитѣ патриоти орудовахъ противъ патриаршията въ това време, бѣше пакъ, както и по-напредъ, печатътъ. Съ печатътъ се подостри още отъ най-напредъ българското население да се дигне противъ

¹⁾ „Български Книжница“, год. IV. стр. 86, 133—134, 151, 264, 266 480—482.

патриаршията. Съ него се поддържаше и сега възбуденното противъ нея негодование. Той оправдаваше предъ правителството и предъ общественото мнѣние дѣйствиата на Българетѣ противъ гръцката иерархия. Той поддържеше надѣждитѣ на народътъ и той подшуваше средствата и начинътъ на борбата за съсипване господарството на другоплеменното духовенство. Съ него нашитѣ съотечественици се мъчехъ да подѣйствуватъ и върху умътъ на послѣдното, като му раскривахъ справедливостта и законността на исканията си и му показвахъ несъобразността на неговитѣ дѣйствия и стремления съ основнитѣ начала на християнската Вѣра. За да обърнатъ по силно вниманието на гръцката иерархия върху това, що пишехъ за нея, българскитѣ публицисти по нѣкога адресувахъ открити писма на името на нейний първъ и главенъ представителъ, Вселенскій патриархъ. Таково писмо подъ заглавие, „послание отъ истинно православнаго Християнина до Цариградскій патриархъ, нареченъ Вселенскій“ се напечата напримѣръ въ „Българскитѣ Книжици“ за августъ 1861 г. Въ това писмо твърдѣ остро се изобличаваше несъгласната съ духътъ на истинското и древне християнство посока на Великата Църква и нелѣпостта на нейнитѣ домогателства.

Гръцката иерархия съзнаваше силата на печатътъ и гледаше да си послужи и тя съ него, но тъй като нейното дѣло бѣше явно криво, а отъ друга страна „Цариградскій Вѣстникъ“ (издаванъ отъ Александра Екзарха), който бѣше тя избрала да прескарва идеитѣ си помежду Българетѣ и да парализира дѣйствиата на враждебний ней българскій печатъ, бѣше до немай кждѣ слабъ както въ отношение на мислитѣ, така и въ отношение на изложението, тя нѣмаше никакъвъ успѣхъ. „Цариградскій Вѣстникъ“, може да се каже, още по-вече въ увреждаше, отколкото ползваше, като даваше съ своитѣ слаби и несполучливи статии поводъ на другитѣ органи отъ българскій печатъ за язвителни нападки както върху самий му издатель, така и върху патриаршията, на която той служеше. Патриаршията си служеше на широко такоже съ гръцкый печатъ. Но послѣдний по крайното пристрастие, съ което се отличаваше, далечъ отъ да располага Българетѣ къмъ примирение съ Великата Църква, ги още повече раздражаваше противъ нея.

Българетѣ можехъ да се располагатъ за дълга борба противъ гръцката иерархия, съ блага надѣжда за успѣхъ, още и по тая причина, че провъзгласенната на 18 дѣк. 1860 уния, която всѣваше пагубна вражда и раздѣление помежду единъ и сѣщій народъ и чиито представители и покровители всекояче се стараехъ да спънатъ чисто народното движение, се алѣ посѣче въ самий си корень още отъ първата половина на мѣсець юний 1861. Архиепископътъ и апостолскій намѣстникъ за Българетѣ унияти, Иосифъ Соколскій, побѣгна на 6 юний отъ униятската църква съ братѣтъ, който бѣше получилъ отъ султанътъ, и отиде въ Россія, а нѣколко дни слѣдъ това оставихъ унията и се завърнахъ въ Православието такоже и другитѣ духовни лица, които стърчехъ на чело на Униятската община, а именно архимандритъ Макарий Хилиндарскій, икономъ хажи попъ Христо отъ Троянъ, попъ Димитъръ Гавриловъ отъ Балчикъ, попъ Тодоръ Тонковъ отъ Видинъ, попъ Григорий попъ Минковъ отъ Каванлъкъ и неродиаконъ Иосифъ (Тодоръ Икономовъ). Всичкитѣ тия лица бѣхъ доста съвѣстни да раскжсатъ всека връзка съ папството и да се върнатъ въ праотеческото си исповѣдание, шомъ видѣхъ, че сж се излѣгали въ предположенията и надѣждитѣ си. Тѣ били мислили, че унията, както лѣжехъ агентитѣ на пронагандата, не е друго освѣнъ припознаване на папата за върховенъ началникъ на Църквата безъ всеко отъ негова страна намѣсване въ църковно-общинскитѣ дѣла на народътъ и че, като съ такваъ проста и безсѣдържателна ушъ формалностъ се отворели широки врата за въадиганѣто на българската иерархия и за събиранѣто на всичкии Български народъ подъ нейната еѣнка, постѣпката имъ ще се подражае на всекадѣ въ България. Но сѣщияната на работата не се забави да се лѣсне предъ очитѣ имъ. Първо и първо, унията не посрѣщия съчувствие въ народътъ. Нито една енархия, нито едно даже окръжие не се помами да се присѣдини до новоучреденната Българо-униятска община и да се тури подъ властѣта па архиепископътъ и апостолскій намѣстникъ за Българо-униятитѣ. Въ сѣщото време изъ народний православенъ станъ се непрестанно сипехъ укори върху духовнитѣ и свѣтски водачи на унията, като върху намѣстници и предатели, а пакъ католическото духовенство гледаше все повече и повече да си подчини съвършенно новата униятска община и да ѣ тури пе-

чатът на католицизмът. „Отъ покровителъ, Хассунъ (Армено-католический патриархъ), разказва въ исповѣдта си единъ отъ тогавашнитѣ по-видни членове на Българо-униатската община, бѣше станалъ пълнѣнъ распоредителъ на униатскитѣ дѣла. Всичко се вършеше по единъ пътъ, начѣртанъ отъ него и отъ Боре, началникътъ на Лазариститѣ въ Цариградъ. Всичко ставаше не тѣй, както се виждаше за нужно въ събранieto на униатската община, а както бѣше натѣкмено отнапредъ. Събранieto требваше само да одобрява натѣкменното. Не стига това, на събранieto требваше да тежи непосредствено и властта на пропагандата. Нѣколко Поляци, особенно единъ докторъ съ чървена брада, на когото пмето съмъ забравилъ, не преставахъ да посѣщаватъ униатската църква и да ѝ даватъ съвѣти за пристѣпанъето на напредъ, сирѣчь къмъ католичеството. Това сѣщото правехъ и Лазариститѣ отъ Санъ-Бенедето (католический мѣнастиръ въ Цариградъ). Тѣ не преставахъ да твърдятъ на духовнитѣ ни, че разликата между униати и католици треба да се махне и че католическитѣ попове треба да дохаждатъ въ униатската църква, а униатскитѣ да ходятъ въ Санъ-Бенедето да служатъ. Единъ день, на fête-Dieu, станяхъ даже гюрюлти за това. Лазариститѣ налягахъ да идатъ и униатскитѣ попове на служба и на литания въ Санъ-Бенедето, а тѣзи послѣднитѣ като не щехъ, породихъ се доста горчиви забѣлежки отъ едната и другата страна. На тѣзи фактове приложихъ се и други, които още по-вече разбудихъ съмнѣнията на униатитѣ за полезността на пътятъ, който сѣ уловили. Нѣколко славенски католически свещенници, съ Гагарина на чело, дойдохъ да предлагатъ услугитѣ си на униатската църква и да искатъ да останатъ привременно свещенници при неж. Предложението имъ се отхвърли, но самото му поевиванъе показваше, какъ клонятъ намѣренiята на пропагандата. Едвамъ се загубихъ тия попове, ето ви нови опитвания отъ страна на пропагандата и на ревноститѣ католици. Отъ Австрия се испроводихъ славенски книги за вѣсточното Богослужение съ католически измѣнения. Въ символътъ на Вѣрата стоеше: *отъ Отца и Сына исходящаго*. Около сѣщото време Лазариститѣ предложихъ на И. да се вѣрнеше въ тѣхний ордънъ и да иде въ Парижъ да чиракува нѣколко времѣнъ¹⁾ и

¹⁾ Глед. „Четалище“ година II, брой 12, стр. 599 и 600.

Униятитѣ видѣхъ, ще рече, съ очитѣ си, че предпазванията, които имъ се правеха отъ страна на чисто народнитѣ дѣйци относительно стремленията и намѣренията на католическата пропаганда си имали мѣстото. При това незавидно състояние на униятската община, бѣше твърдѣ естествено да се поевѣ раскаяние въ добросъвѣстнитѣ и благонамѣреннитѣ нейни членове. Незалобивий и простодушний старецъ Иосифъ Соколскій требваше първъ отъ всички да испита биенѣе на съвѣстѣта. Слѣдъ утихванѣто на шумѣтъ, произведенъ отъ драмата, на която бѣше геройтъ, той естествено требваше често да прекарва презъ умѣтъ си всичкитѣ нейни дѣйствия. Като пресмѣтваше при общото настроение, което обве униятското духовенство, какъ лесно папата го произведе на степенѣта архиепископъ и апостолическій намѣстникъ, него, рогачъ отъ планината, както самъ той се наричаше, и като чуваше, този онзи да му казватъ още въ очитѣ, че станалъ слѣпо оражде въ рѣцѣтъ на латинската пропаганда, въ вредъ на народността си, че на стари години отетжилъ, аа срамъ, отъ Вѣрата на бащитѣ си и нарушилъ дълговременнитѣ свои монашески правила и обѣти, тѣй като, между другото ѣлъ и благо въ Римъ презъ Великитѣ Пости, той дойде въ живо раскаяние и пожела да се върне въ Православната Църква. Така като бѣше настроенъ, той съ радостъ посрѣщна мисълѣта, която му се внуши, да остави униятската община и да заміне за Руссия. Заслугата да се внуши на дѣда Иосифа тая мисълъ, принадлежи на П. Р. Славейковъ, който бѣше, както видѣхме погорѣ, единъ отъ народнитѣ представители, дошли въ 1861 отъ провинцията въ Цариградъ. Славейкова бѣше подбудило да отвлече старецѣтъ отъ униятската община руското посолство, чрезъ Н. Геровъ, русскій вицеконсулъ въ Пловдивъ, който тогава се намираше въ Цариградъ. Славейковъ се познаваше съ дѣда Иосифа откопѣ, и това обстоятелство улесняваше задачата, която му бѣ възложена. Да отиде въ едновѣрна и едноплеменна Руссия, да види нейнитѣ светини и да събере милостия отъ нейнитѣ голѣмци за неговѣтъ Габровски манастиръ е било едно отъ пламеннитѣ желания на старецѣтъ Соколскій презъ много години наредъ. Сега това желание, заосъществяванѣто на което той се бѣ толкова лѣти безплодно опитвалъ, имаше да се изпълни, предъ една блѣскава обстановка. Той имаше да отиде въ Руссия, не като простъ игуменъ, а

като владика, и владика-ревнителъ на Православието. Поради това споразумѣнието между него и Славейкова, кога и какъ трябва да се турн въ дѣйствиe плантъ за отпътуванъето му безъ да усѣти нѣкой отъ агентитѣ на пропагандата, се установи лесно и въ кѣсо време. По това предварително споразумѣнъе, Славейковъ дожда на 6 юний заранъта, твърдѣ рано, на униатската архиепископия, гдѣто го чакалъ пригответъ за пътуванъе старецтъ Соколовскій, и оттамъ трѣгватъ двамата наедно за русскій параходъ, който щеше да върви този денъ за Одесса. Догдѣ да разумѣжтъ агентитѣ на пропагандата, гдѣ е отишълъ Българо-униатскій архиепископъ, пароходтъ замину съ него за Одесса. Старецтъ пристигну благополучно въ пристанището на този градъ, гдѣто се посрѣщну съ подобаещата почестъ отъ нашитѣ еднородци. Слѣдъ малко той замину за Киевъ, гдѣто му бѣ назначено мѣстопребиванъето, и отъ тамъ се не върну вече никога въ България.

Ненадѣйното побѣгване на Българо-униатскій архиепископъ въ Россия, като молния порази агентитѣ на пропагандата. Но станалото се не връщаше. Глѣчкитѣ и псувнитѣ, съ които тѣ осипаху по този случай Россия, като ж считаху за виновница на тежкий ударъ, който имъ нанесе постѣпката на старецтъ Иосифъ Соколовскій, не можеху да имъ принесатъ никаква полза толковъ повече, че бившигъ апостолическій нахѣстникъ за Българо-униатитѣ, съ послание до напрешната си малобройна паства, подробно наложи причинитѣ, които сж го накарали да се отхвърли отъ католицизмътъ и да се повърне пакъ въ Православието. Ето въ какви думи той обесняваше въ това послание постѣпката си:

„Притѣсненията, които наштъ Български народъ търпеше отъ фанариотскитѣ владичи, бѣху достигнали до най-голъма степенъ и караху всеки Българинъ да помисли какъ да се отстрани това голѣмо за насъ зло. Папищашекитѣ калугери се обѣщаваху да ни дадѣтъ средства за това и ни сочеху една добра бѣдѣщностъ. Като постигахме злото положение на народтъ си и онова униженно състояние, въ което го постариху Фанариотитѣ, ние се рѣшихме да се съгласимъ съ папищашекитѣ калугери, а най-вече защото тѣ, като не щеху отъ насъ никаква жертва, т. е. като не ни принуждаваху да направимъ ни най-малко измѣнение въ вѣрванъята, обредитѣ и обичаитѣ на нашето вѣроисповѣданъе, даваху ни

надежда, че въ скоро време ще се освободимъ отъ Фенерската патриаршия и ще получимъ народната си независима иерархия, ако само се съгласимъ да почитаме папата за покровителъ на нашето българско духовенство. Това тѣхно желание като нѣмаше нѣкоя важностъ, ние се съгласихме. Съгласихме се, и нашата постъпка бѣше благосродна, защото ние имаме предъ очи народното добро, общата полза. Но уви! надеждата, която ни давахъ папишашкиятъ калугери, се обърна въ горка безнадеждностъ. Нашата цѣль, нашитъ стремления и желания се разсипахъ въ прахъ. Папишашкиятъ калугери криели, подъ своптъ, по видимоу, добри обѣщания, друга цѣль, и тази тѣхна цѣль била да погубятъ насъ, бѣднитъ Българе, да ни грабнатъ отъ назвата на нашата Православна Вѣра и да ни хвърлятъ въ пропастьта, която тѣй искусно приготвили, т. е. да ни предадатъ въ желѣзнитъ рѣцѣ на жестокий папа, отъ когото никога нѣмаше да се освободимъ. Ние горко оплакваме сега нашето заблуждение, раскайваме се и се отричаме отъ унията, т. е. отъ папата и отъ всичкитъ негови привърженици. Съвѣтваме и васъ, възлюблени наши чада, които сте станали, подобно намъ, жертва на коварнитъ езуитски обѣщания, да се откажете отъ унията и отъ всичко, що е папишашко. Откажете се, чада наши, догдѣ е още рано, догдѣ има време и догдѣ езуититъ не сж ви стиснали въ желѣзнитъ си рѣцѣ. Не се лъжете отъ името уния и не вѣрвайте ония, които казватъ, че въ унията ще намѣрите спасение отъ фенерскиятъ угнетения. Нашето спасение отъ Фанариотитъ е въ нашата твърдостъ и рѣшимостъ, а унията не е нищо друго освѣнъ примка, въ която езуититъ се старажатъ да ни пѣхнатъ съ измама. Това го казваме, защото сме го испитали на себе си и сами сме били въ тази примка. Надѣваме се, възлюблени чада, че вие ще чуете отеческий ни гласъ, ще чуете нашето увѣщание и ще послѣдвате примѣрътъ ни, съ което ще заслужите нова любовь и ново уважение отъ другитъ наши братия Българе, които бѣхъ тѣй щастливи, че не се измамахъ отъ езуитскитъ коварни обѣщания. Общото наше желание е да си добиемъ народна независима иерархия. До сега другитъ наши братя постоанствовахъ въ желанието си. Нека се съединимъ и ние съ тѣхъ и нека се надѣваме, че милостивий нашъ царъ султанъ Абдулъ Меджидъ,

(комуто Богъ да подари дълги дни) като се увѣри въ законността на българскитѣ желанія, ще ги удовлетвори“.

Да бѣше единъ само старецътъ Иосифъ Соколовскій оставилъ унията, можеше да се каже, че агентитѣ на пропагандата се излѣгали, като препоръчали на папата да ржкоположи за Българскій архиепископъ единъ чловѣкъ простъ и непостояненъ, който се лѣже и скланя, като лѣте, на която страна го помамятъ; но заедно съ него се оттеглихъ отъ униятската църква и се завърнахъ въ Православието, освѣнъ диаконъ Рафаила, всичкитѣ духовни лица, които стоехъ на нейното чело, като засвидѣтелствовахъ тържественно раскаянието си въ едно особено послание до всичкитѣ еп съотечественици, съ което раскривахъ отъ собственъ опитъ стремленията на католическото духовенство и предпазвахъ народътъ си отъ унията, като отъ опасна примка.

„Твърдѣ познато е на всекиго, казвахъ тѣ въ посланието си, че отъ двѣ години насамъ се е гласно запроповѣдвала помежду нашътъ бѣденъ народъ уния съ Римската Църква или католицизмъ (папишаштво), като нѣщо единствено спасително за него. Много се до сега хортува сръбшу тая уния и много се тя похвали отъ друга страна. Ние, братия Българе, поради горещото си желание, което имаме да се освободи Българскій народъ отъ фанариотскій яремъ, имаме слабостта да приемемъ унията и да ѝ туримъ начало помежду Българетѣ. Отъ 18 декемврий на 1860 до сегашний мѣсець — въ разстояние на шестъ мѣсеца — ние бѣхме първитѣ нейни дѣатели, ние представехме Българетѣ, ние подписахме актоветѣ за съединението съ папишанитѣ, ние свещенноначалствовахме надъ униятитѣ. Отъ насъ нищо скришно нѣмаше, никой съвѣтъ божъ насъ не ставаше. Ние испитахме и видѣхме всичко. Послушайте ни сега, братя, да ви кажемъ, какво нѣщо е уния и каква пагуба ще да е тя за Българетѣ, ако би тѣ да ѝ приематъ. Вѣстникъ „България“, истинскій органъ на папишанитѣ, двѣ години блудослови, че унията съ Римската Църква остави непоколеблени нашитѣ религиозни вѣрвания и основава Църквата и народната независимостъ на Българетѣ. Имама! Имама! любезни съотечественици, азутиска умрѣна имама! Нѣкои отъ нашитѣ съотечественици нишеха и доказваха сръбшу тези вѣстники, че папишанитѣ калугери малко по малко ще измѣнятъ вѣрванията на онѣзи,

които се съединяватъ съ тѣхъ, ще ги направятъ пълни като-
лици и ще ги подчинятъ съвършено подъ папата и подъ
неговитѣ агенти, въ разстояние на петдесетъ години. Но не!
тѣ били твърди умѣренни. Това, което тѣ казваха, че ще
стане за петдесетъ години, станъ за шестъ мѣсеца. Още се
не присѣдинили нѣкой градъ, нѣкоя епархия къмъ католич-
ската Църква, агентитѣ на папата хванали да се мчатъ
да ни измѣнятъ религиознитѣ вѣрвания. Тѣ въ очитѣ хванали
да ни хортуватъ, че ние криво вѣрваме и че трябва да дър-
жимъ онова вѣроучение, което и тѣ. Щомъ се отвори учи-
лище при униатската църква, тѣ поискаха да введатъ въ
него папишанскій катихизисъ. Дважъ трижъ веке ни пу-
диха да приемемъ въ църквата папишански книги. Голѣми
усилия се употребиха отъ насъ, за да въспремъ това, и
едважъ успѣхме, като имъ представихме, че нѣкой другъ нѣма
да ни послѣдва. На ученицитѣ, които сѣ въ училището имъ
на Бейолу, тѣ не позволиха да се исповѣдватъ и причаща-
ватъ въ униатската църква, колкото и да ги молихме за това,
но ги исповѣдваха и причащаваха тѣ самички, съвършено
по папишански, като ги накараха дору и съ шѣпа да се
крѣстятъ. Когато измавиха и заведоха дѣда Иосифа въ Римъ,
предъ насъ рекоха че ще го водятъ въ Бейрутъ да го рѣ-
коположатъ тамъ униатски епископъ. Въ Римъ като го заведи,
накарали го, казваше съ сълзи на очитѣ си самъ дѣдо Ио-
сифъ, да служи съ папата не по наша Литургия, но по друга,
която му приготвили, и да чете „Вѣрую“ съ прибавленieto
„и отъ Сына“. Това имъ не стигало, но искали да му обръс-
натъ и главата. Насилъ могълъ нещастний старецъ да се
измоли да не правятъ надъ старинитѣ му това безчестие.
Като видѣха, че ние не се съгласяме съ тѣхнитѣ мисли,
агентитѣ на папата съ лукавство гледаха да се съгласимъ да
приемемъ въ общината си двама езюити, които бѣха научили
добъръ българскій езикъ, и послѣ да имъ дадемъ рекомен-
дателни писма, за да идатъ да проповѣдватъ по Българско
унии. Кѣлѣното за свободата, която имаме да извършваме на-
редитѣ си и да управяме малката си униатска община, до-
статъчно е да речемъ само, че нищо не можеме да станемъ
безъ волята на Армено-католическй патриархъ Хассуна и на
нашния магистрикъ. Врюени, азъ и да бѣше нареченъ
свещенноначалникъ на униатитѣ единъ отъ насъ, отпърво

архимандритъ Макарий, а послѣ дѣдо Иосифъ. Коего тѣ заповѣдвахъ, това требаше да стане. Ако нѣкой искаше друго, него го напразехъ. И кой можеше нѣщо да направи не по тѣхната воля, когато тѣ дѣйствовахъ чрезъ французскій посланникъ? Тѣ нарочно избрахъ дѣда Иосифа за архиепископъ, защото мислехъ, че като човекъ простъ, той ще може да се върти лесно, като едно оръдие. Още, споредъ каквото тѣ приказвахъ, никой не може да стане епископъ, догдѣ се не земе отъ папата дозволение въ Римъ. Отъ всичко това ние се съвършено увѣрихме, че папицашитѣ искатъ да ни турятъ въ робство, по-тежко отъ онова, въ което сж ни държали до сега Фанариотитѣ. Ние видѣхме, че нашето искрено желание да се освободимъ отъ фанариотското иго чрезъ унията ще ни тури подъ друго, по-лошо, и ще измѣни религиознитѣ ни вѣрвания, и рѣшихме да се оттеглимъ отъ униятската църква, ако и да има единъ отъ насъ, а именно архимандритъ Макарий, да зема отъ нея 20 хиляди гроша. Намъ ни бѣше тежко да ни бори съвѣстѣта и да мислимъ, че ще ни проклина потомството. Дѣдо Иосифъ побѣгна отъ едно чисто расказание и твърдо убѣждение, че езуитската пропаганда е съ зло намѣрение, споредъ както и свидѣтелствова неговото писмо, което той обръща къмъ всичкитѣ наши съотечественици. Сега папицашитѣ го хулятъ разнообразно, че билъ безчестенъ човекъ, че имъ зель паритѣ и проч. Ние знаемъ, че той остави въ рѣцѣтъ на Жейкова за униятската църква негови си пари до 30 хиляди гроша, които не може да си земе, и че, когато той липса, униятската църква бѣше въ най-голѣма скудность откъмъ пари. Папицашитѣ, като видѣхъ, че унията не върви, спрѣхъ да даватъ пари, и самъ вѣстн. „България“, който толкова лъже, бѣше спрѣнъ, защото Цанковъ не щеше да го издава за по-малко отъ петъ хиляди гроша въ мѣсецътъ. Боре даваше само двѣ, като обѣщаше негли, че и тѣ сж нафиле. Този вѣстникъ носи името Цанковъ или Ваклидовъ, а се списва отъ папицашскитѣ калугери, и главний му редакторъ е калугерътъ Авернанъ. Той почна пакъ да се издава, защото Хассунъ се обѣща да дава, наедно съ Поляцитѣ, по 3000 гроша въ мѣсецътъ, освѣнъ деветъ хиляди на Боре. Не се лъжете, братия Българе, ние познахме всичко и се завърнахме въ назвата на Православната Църква, защото имавме искрено желание да помогнемъ на

народътъ си, а не да го загубимъ. Бадете увѣрени, че езунтскитѣ орджия, Драганъ Цанковъ, Георги Мирковичъ, Христо Ваклидовъ, Манолъ Ивановъ и Жейковъ вършатъ работа на папишанинѣ само и само за пари. Тѣ сж хора нивки и безбожни. Тѣ само сега оставатъ при папишанинѣ, за да коватъ синжири за милий ни народецъ. Но напразно. На Промисла Божий било угодно да ни избави отъ ново робство. Той допусти да приематъ лѣкои чистосърдечни Българе унията, колкото да ѝ познажтъ, за да се предпази по-лесно всичкий ни народъ отъ капанътъ, който тя бѣ турила. Ние му въздаваме благодарение отъ всичкото си сърдце, че благоволи да тури помежду тия чистосърдечни Българе и насъ недостойнитѣ ¹⁾“.

Посланието има дата 16 юний 1861 год. и носи слѣднитѣ подписи: Бившии привремененъ священно-началникъ на униятската община архимандритъ Макарай, Икономъ Х. попъ Христо отъ Троянъ, попъ Димитрий Гавриловъ отъ Балчикъ, попъ Тодоръ Тошковъ отъ Видинъ, даскалъ Тодоръ Икономовъ (иеродиаконъ Иосифъ) и попъ Григорий попъ Минковъ отъ Казанлъкъ.

Слѣдъ това оттегляване на духовенството, униятската община въ Цариградъ, ако и да се не растуря съвършенно, се считаше като осждена на смъртъ и не вдъхваше вече никому страхъ. Въ нея останяхъ по-вечето людѣе, които бѣхъ се отколѣ свързали съ агентитѣ на папството и бѣхъ твърдѣ далеко отишли по службата си на пропагандата, та се срамувахъ да преминатъ изведнажъ въ православний станъ, или намирахъ своето препитание въ новосъставенната религиозна община, та бѣхъ се зарекли да не се покорятъ на силата на вешитѣ.

За да може да съществуватъ, униятската община требваше да побърза да се снабди съ священници. Но да се намѣрятъ тутакси български православни священници, които да приематъ унията, слѣдъ като бившето униятско духовенство така громко се отказа отъ нея и ѝ похули всеуслишание, бѣше немислимо. Поради това водачитѣ на общината рѣшихъ да търсятъ лица за священници помежду нейнитѣ най-вѣрни членове. За такъви се намѣрихъ диаконъ Рафаилъ Д. Поповъ, който, като останъ по лични съображения въ униятската църква, надраго

¹⁾ Гл. „Бъл. Книжницъ“, год. IV, стр. 89—92.

сърце прие да бъде ръкоположенъ за нейнъ свещеникъ, и нѣкой си Ив. Ваклидовъ, който имаше отколѣшни свръзки съ папичашкитѣ калугери въ Цариградъ и не намираше за себе си нѣкое по-добро поприще вънъ отъ унията. И двамата бидоха ръкоположени, по нѣманье наблагоу нѣкой униятскій епископъ, отъ католическій въ Цариградъ архиепископъ, Брюнони. Ударътъ, нанесенъ така на унията въ главний ѝ центръ, требваше, безъ съмнѣние, да се отзове и въ ония малко мѣстности по провинцията, гдѣто тя бѣше се загнѣздила, или вече ѝ се виеше гнѣздо.

Като бяхтехъ умътъ си, какво да сторятъ за да направятъ работата си, агентитѣ на пропагандата помислиха, че народнитѣ български владци, които вече сѣдѣха четири мѣсеца въ заточение, ще да сж се утѣснили и отчаели, като сж видѣли, че нито е близу разрѣшението на въпросътъ, за който тѣ се заточиха, нито пъкъ се прави нѣщо за възвръщанieto имъ отъ заточение, ако и да бѣ рекло правителството, че тѣ се отдалечаватъ само за два-три мѣсеца, и по тая причина би се негли съгласили въ отчаянието си да припознахтъ папата и да излѣзатъ отъ неприятното положение, въ което се намѣрвахъ, ако се подбутнехъ отъ страна и се приканехъ отново. Рафаилъ Д. Поповъ, който наскоро слѣдъ ръкоположението си за свещеникъ на униятската община зе названието на нейнъ началникъ, безъ да му се даде обаче султанскій бератъ, бѣше отблизо познатъ на преосвещенний Авксентия, при когото бѣше сѣдѣлъ нѣколко години диаконъ-прислужникъ. Въ свѣтътъ на агентитѣ на пропагандата и на водачитѣ на униятската община се намѣри прочее благословно да се обърне той до напрешний си старецъ съ едно нѣжно писмо, съ което да се опита да го склоня да припознае папата. Писмото се състави, подписа и испроводи по назначението си. Въ него бѣха употребени всичкитѣ способности на убѣждение, които можеха да поколебахтъ духътъ на единъ невиненъ и онеправданъ отъ патриаршията български архиерей. „Не се мача да ви доказвамъ, старче, думаше Рафаилъ въ това писмо, че независима (иерархия) и представителитѣ си отидоха. Остава сега напълно подчинение подъ разбойническото съборище фенерско съ 15-тѣ имъ убийствени точки, вамъ познати. Кажете ми, честний отче, съ чиста българска свѣсть, човекъкъ блже ли окова, що е плоть. Той

ще прилича, да, на песъ возвраща на свою блевотину. Туй е слѣдствието на постоянството и на надеждата. Четете въ вѣстникъ „България“ и ще видите, съ каква интрига представителитѣ попове въ Търново се трудятъ да подчинятъ народътъ. Това за минимитѣ прарославни. Нека ви кажъ и за насъ съединенитѣ съ Римъ. Доклѣ бѣше ваше преосвещенство тука, познаваше всячко. Подиръ вашето заминаване, представителитѣ чрезъ русско влияние проводихъ негово преосвещенство, г. Соколовскій въ Россия, отъ която причина послѣдва голѣмо движение въ цѣла Европа, даже и самия папа малко се смути, но, като до сега народътъ постоянствува, пакъ си получихме честта предъ св. отецъ. Канцеларията ни работи политически работи. Честното правителство всячко въ точностъ върши, въ полза на народътъ, и ни спомага. Отъ това се види, че и правителството спомага на съединението, за да се унищожи руското влияние между народътъ ни, отъ което слѣдва, че независима иерархия нѣма никога. Отъ това прочее и нашето освобождение е съмнително, защото зависи отъ Фереръ, а Фереръ за насъ милостъ не ще да покаже, и язкъ за старостта ви. Прочее, за да се забавите, нужно е да приознаете св. отецъ, отъ което ще имѣте успокоение между ни, ще станете на цѣла България началникъ и апостолическій намѣстникъ. За това подъ неизвиняеми доказателства не поднадайте, а рѣшете веднажъ за всекога да ни станете началникъ и управителъ духовенъ. И тъй като се рѣшите и пишете право до съборътъ ни, надѣваме се, че чрезъ телеграфътъ ще получите освобождението си и ще тръгнете насамъ. Инакъ съжалѣвамъ ви, старче, съжалѣвамъ отнѣтина да страдате въ старостъ безъ причина и да станете жертва неизвиняема (невинна), но дойдете да станете причина на освобождението на цѣлъ народъ, за да ви остане името въ вѣчно въспоминание въ историята“¹⁾).

Преосвещенний Авксентій, далечъ отъ да се полъже по думитѣ на напрешний си прислужникъ, проводи напротивъ въ Цариградъ писмото му да се публикува за знание, че агентитѣ на папството не сж престанали да работятъ съ всичкитѣ възможни начини за достижение цѣльта си.

¹⁾ „Бълг. Книжарин“, Год IV, стр. 314, 315.

Стремлението за добиване правдини на църковно самоуправление съ едното име на народътъ, безъ най-малко отстъпление отъ догмитъ и обичаитъ на отеческата Вѣра и безъ подчинение на една друга иноплеменна духовна властъ имаше само по себе си явно превъзходство надъ начинътъ, който показвахъ за това агентитъ на папството. Но обаянието и силата на чисто националната идея порастна сугубо слѣдъ посрамванъето, което претърпѣхъ привърженцитъ на идеята за съединение съ Римската Църква и подчинение подъ папата.

Успокоени временно отъ тая страна, народнитъ представители и дѣйци можехъ да продължаватъ съ по-голѣмо усърдие старанията си за постигане народното желание. При всичко, че официозний вѣстникъ на Високата Порта, *Journal de Constantinople* ги обвиняваше и сега, както и по-напредъ, че били дѣйствovali по чуждо влияние¹⁾, тѣ не губехъ надежда, че правителството на султанътъ ще удовлетвори вѣрноподанный си народъ, и за това не преставахъ да се евяватъ сегисъ тогисъ при върховний везирь Аали-паша. Последний ги приемаше всекога ласкаво и единъ день имъ каза: че за разглеждане българскитъ искания ще се учреди една смѣсенна отъ Гърци и Българе комиссия. Ако това и да значеше, че работата може дълго още да се протака, но българскитъ дѣйци вѣрвахъ и увѣрвахъ, че осемтъ тѣхни предложения скоро ще влѣзатъ въ сила. Комиссията за разглеждане българскитъ искания имаше да се учреди съ знанието и съгласието на патриаршията²⁾. Представителитъ, които бѣхъ дошли отъ вѣнъ и се поддържахъ отъ общинитъ, като виждахъ, че доста време се изминъ и може още да се измине, безъ да се свърши нѣщо, а пъкъ общинитъ не могатъ да имъ плащатъ мѣсечени неопредѣленно време, хваняхъ да се разотиватъ единъ слѣдъ други, така шото работата останъ най-послѣ въ рѣцѣтъ само на трима четирма отъ тѣхъ, между които докторъ Стоянъ Чомаковъ, като по събуденъ и испратенъ отъ двѣ голѣми епархии, Пловдивската и Софийската, играеше първата роля. Съ тѣзи малцина дошли нарочно отъ провинцията представители работехъ обаче всекога наедно и по-първитъ лица отъ Цариградската българска община, отъ

¹⁾ „Бълг. Книжница“, год. IV, стр. 218—220.

²⁾ „Бълг. Книжница“, IV, стр. 336.

които едни представляваха не само тая последната, но и нѣкон отъ вѣншнитѣ.

Разотиванъето на по-вечето отъ представителитѣ не побърка съ нищо на ходѣтъ на работата. Тѣ и да не бѣха си отишли, щехъ да сѣдятъ съ сгърнати рацѣ цѣла зима, тъй като съставенето на комиссията отъ Българи и Гърци, която имаше да разгледа българскитѣ искания и която требваше, по мисълта на Портата, да стане съ съгласието на Великата Църква, се забави за много време, поради раздорѣтъ, който се породи помежду патриархѣтъ и синодалнитѣ владци и поглѣщаше вниманието имъ презъ нѣколко мѣсеци наредъ. Патриархъ Иовакимъ не разбираше да управи Църквата, както смѣтахъ синодалнитѣ архиереи, когато подавахъ гласъ за него, т. е. че той ще се допитва за всичко до тѣхъ и нищо нѣма да върши безъ тѣхното предварително одобрение и рѣшение. Наскоро слѣдъ въскъчванието си на престолѣтъ, той показва съ дѣйствиата си, че иска да налага волята си на синодѣтъ и да управи църковнитѣ дѣла самостоятелно. Новия уставъ на патриаршията бѣше отистина изрично предписалъ патриархѣтъ да не прави нищо безъ рѣшение на синодѣтъ, и бѣше подробно опредѣлилъ отношенията помежду имъ, но оная частъ, въ която се опредѣлятъ тия отношения, не бѣше още утвърдена отъ върховната власть. Негово светѣйшество, като се ползоваше отъ това обстоятелство за да управи неограничено Църквата, въ истото време се стараше да се не утвърди и да не влѣзе въ сила уставѣтъ. Тази посока на патриарха Иовакима възбуди противъ него силно негодование помежду архиерейтѣ-членове на синодѣтъ, което сподѣли и всичкото грѣцко общество въ столицата. Помежду синодалнитѣ владци възникна даже мисълъ да се иска отдалечението му отъ престолѣтъ, при всичко че и година време още не бѣше се изминало отъ избранието му, и поради това тринадесетъ отъ тѣхъ се отнесохъ до Портата съ прошение, въ което го обвинявахъ въ разни злоупотребления и произволни дѣйствиа. До това прошение се присѣдинихъ и мнозина отъ по-първитѣ людѣе на грѣцкото въ Цариградъ общество. Но патриархъ Иовакимъ не бѣше чловѣкъ, който да остави неприятелитѣ си да вършатъ свободно противъ него каквото знахтъ. Като се научава, че се подписало отъ по-вечето владци едно пѣтъмѣно противъ него прошение до Портата и че душата на дви-

женнето противъ него между синодалнитѣ архиереи били Ефескии, Никомидийскии и Пловдивскии митрополити, той се распорежда, първи и втори отъ тия владци да се отдалечат на Принцевитѣ острови, а послѣдний да се интернира въ предмѣстието Санъ-Стефано. Въ сѣщото време негово светѣйшество съобщава на Портата, че има да ѝ се подаде едно прошение, подписано отъ мнозина владци и първенци миряне, съ което той се обвинява въ разни незаконни дѣйствия. Поради това той моли султановото правителство, преди да направи нѣкоя постапка, възъ основание отъ това прошение, да дозволи да се привикатъ обвинителитѣ му предъ единъ съдъ, за да се съдятъ съ него, та че ако излизе той виновенъ, да му се наложи законното наказание. Вслѣдствие на тая молба министрътъ на външнитѣ дѣла проважда на 5 октомврий (1861) въ патриаршията преписъ отъ прошеннето, което му се било подало противъ патриархътъ, съ заповѣдъ да се състави една слѣдствена комиссия, която да разгледа съдържащитѣ се въ прошеннето обвинения противъ него, нѣщо, което негово светѣйшество незабавно изпълва. Комиссията се състави отъ бившитѣ Вселенски патриарси, Григория, Антипа и Кирилла, отъ Йерусалимскии патриархъ, Кирилла, и отъ архиерейтъ-членове на синодътъ, които не бѣха подписали прошеннето противъ патриархътъ, и на 8 октомврий почна дѣлото си, въ присѣдствието на първи драгоманитѣ на Портата, Аарифи-бей. Владциитѣ, които бѣха се обевили противъ патриархътъ, се привикахъ и распитвахъ въ разстояние на десетина дни. Негово светѣйшество отговори на показанията и обвиненята имъ съ едно писмено изложение, което самъ прочете въ засѣданието на комиссията. Като изслуша това изложение, послѣдната рѣши да се сравни то съ показанията на архиерейтъ и съ протоколитѣ на синодътъ. Сравнението изубѣди, че обвиненията на архиерейтъ сѣ безосновни, и тя състави докладъ до Портата, че патриархътъ не е кривъ. Като узнахъ това, архиерейтъ подадохъ на правителството ново прошение, въ което протестувахъ противъ докладътъ на комиссията и молихъ да имъ се дозволи да се съдятъ съ патриархътъ предъ върховнии съдъ (ахъями-адлие), или предъ арзъ-одасъ (кабинетъ на н. в. султанътъ), ва да се види, тѣ ли сѣ клеветници, както се бѣ казало въ докладътъ на комиссията.

миссията, или патриархът е недостойнъ за катедрата. Пропенето имъ останк, обаче, безъ послѣдствие¹⁾).

Патриархътъ и владичитѣ не престаиваха и слѣдъ това да се гонятъ едниъ други. За да се прекъсне тая вражда и да се турятъ въ редъ работитѣ на Църквата, нѣкои отъ първитѣ Гърци намислиха да се свика въ патриаршията едно събрание отъ най-почетнитѣ въ гръцкото общество лица. Това събрание намѣри за потребно да моли патриархътъ да се склони да се тури въ дѣйствиe новий уставъ, като единствено средство за поправеніе лошото състояние на църковнитѣ дѣла, а така и да се избира една коммиссия отъ осемъ члена, които да работи наедно съ негово свѣтѣйшество за приложението на този уставъ. Портата отъ своя страна даваше на свѣтѣйшии Йоакима сѣщия съвѣтъ. Налегнахъ така отъ всекъдѣ, патриархъ Йоакимъ се принуди да свика въ крайтъ на януарий (1862) народно събрание отъ 90 мирски и 20 духовни лица, предъ което тържественно заеви, че приема приспособленіето на новий уставъ безъ всяко измѣненіе. Събранието изслуша съ благодарностъ това заевеніе и пристъпи до назначеніето членоветѣ на синодътъ, съгласно съ постановленіята на новий този уставъ. Наскоро, а именно презъ мѣсець мартъ, се уреди, по новий уставъ, и така нареченний смѣсенъ съвѣтъ, състоещъ отъ 12 члена, отъ които осемъ мпряме и четире архиереи²⁾. Съ промѣненіето членоветѣ на синодътъ

¹⁾ 'Εκκλησιολογικὰ καὶ 'Εκκλησιαστικά ὑπὸ Καλλίφονος, стр. 199, 200.

²⁾ 'Εκκλησιολογικὰ καὶ 'Εκκλησιαστικά, стр. 200—205. — По този уставъ четиретѣ архиереи, членове на смѣсенний съвѣтъ, избира синодътъ заедно съ патриархътъ отъ помежду синодалнитѣ членове, а мирскитѣ членове избира едно събрание, състоеще отъ представители на еноритѣ въ Цариградъ и предѣлитѣ му. Като бѣха свикани презъ мартъ 1862 за избране мирскитѣ членове, представителитѣ на реченнитѣ енории избраха, по внушеніе отъ патриаршията, по между тия членове и двама Българи, а именно Гавриѣла Кръстевича и Дим. Ис. Гемовъ, които отъ първо се отъказаха отъ това избраніе, но послѣ се съгласиха да го приематъ, по съвѣтъ отъ правителството и съ одобрение отъ българскитѣ главари въ Цариградъ, като се мислеше, че тѣхното присѣствие въ съвѣтътъ ще спомага на дѣлото на българо-гръцката коммиссия, която имаше да разгледа българскитѣ искания, и ще доура едно съглашеніе помежду двѣтъ страни. Първитѣ съ избраха ошето на тия двама Българи за членове на смѣсенний съвѣтъ имаха други предъ видъ. Тѣ искаха едно да посматъ, по патриаршията не е патриаршия само на Гърцитѣ, а на всичкиъ православни племена, нахождатъ же въ предѣлитѣ на неѣната юрисдикция, и тѣ на уставътъ за приложението на неѣнитѣ дѣла се правителствъ, маже отъ всичкиѣ тия племена, и други да посматъ избранитѣ за членове на реченний съвѣтъ. Българе и тѣ православитѣ да

и съ приставанъето на патриархътъ да се тури въ дѣйстви новий уставъ, враждата и гонението противъ негово свѣтѣйшество притихна. ✕

Когато патриархътъ и архиерейтъ се гонеха така помежду си българскитѣ представители, като гледаха, че по тѣхната работа нищо се не върши, намислиха да подадатъ ново прошение до Високата Порта, толкова по-вече че въ крайтъ на годината се промѣни върховний везиръ, и на мѣсто Аали-папа се назначи Фуадъ-паша, който до тогава се намираще въ Сирия, като извънреденъ султански комиссаръ по случай на станжалтъ тамъ презъ 1860 година смущения. Като описвахъ въ това прошение несласното положение на народътъ си подъ властта на Цариградската патриаршия и обидитѣ, които претърпѣваше той отъ страна на гръцкото духовенство и на гръцкый изобщо елементъ, българскитѣ представители казваха, че, по общото желание на еднородцитѣ си, тѣ отпърво молили султановото правителство да позволи да се възобнови българската народна иерархия, унищожена преди едно столѣтие отъ Гърцитѣ, но то, по причини нему извѣстни, не намѣрило възможно да се изпълни тая имъ молба, и поради това тѣ били принудени да молятъ да се даде цѣръ на злото подъ другъ видъ. „Проникнати, думаха тѣ, отъ желание да вардимъ правдинитѣ на нашитѣ братя и въ истото време да покажемъ покорността си на заповѣдитѣ на Високата Порта, ние изработихме, заедно съ депутатитѣ отъ 30 кази за тая цѣль, единъ проектъ отъ осемъ члена, който имаме честъ да подложимъ покорно на одобренieto на императорското правителство. Този проектъ, ако и да придоби, споредъ както ни се показва, благосклонността на Високата Порта, се отхвърли отъ патриархътъ, който го обяви мечтателенъ“. Като указвахъ на умѣренността и справедливостта на исканията, заключающи се въ този проектъ, отъ една страна, и на нестѣрпимото положение на народътъ си, отъ друга, българскитѣ представители свършвахъ проше-

---

телятъ къмъ нежъ. Потия съображения такожде се набраха малко по-подире Никола П. Тѣпчичешовъ за членъ въ комиссията, която имаше да разгледа сѣткитѣ и състоянието на патриаршеската касса, и дръ Ст. Чомаковъ за членъ на настоятелството на великото гръцко народно училище, но нито единтъ, нито другий прехажъ избранieto по причина, че отъ страна на патриаршията още нищо не бѣ се направило, което да доказва нейнитѣ добри нагѣрени относително Българскый народъ.

нието си съ тѣзи думи: „Потребно е, ваше височество, да се тури край на това състояние, и понеже происхождението, правитѣ, езикътъ и чувствованията ни отличаватъ и отдѣлятъ отъ Гърцитѣ, понеже единственната свързка на религиозното общение се ослаби отъ злоупотребленията на патриаршията, понеже помежду насъ и Гърцитѣ съществува сега само взаимно чувство на умраза, ние приставаме да молимъ смиренно н. и. в. да благоволи да гледа на насъ, като на свои чада и непосредствени подданици, за да се не вижда Българскиятъ народъ по-доленъ отъ другитѣ племена на обширната империя, и да просимъ ваше височество да рѣшите благосклонно въ високата си мъдростъ съдбината на този народъ, като дозволите да се поднови самостоятелната му иерархия, или, по крайней мѣрѣ, да дадете една наредба, която, подобно на горѣпоменатия проектъ, изработенъ отъ долоподписаннитѣ, да обезпечава материалнитѣ и нравственитѣ му интереси и да туря основи за благоденствието му подъ отеческата властъ на нашия августѣйшии самодържецъ¹⁾“.

Като въ отговоръ на тая молба, Високата Порта ускори назначението на смѣсенната комиссия. Министерътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, каза на Българетѣ и на патриархътъ, че трябва всека страна да му яви имената на лицата, които тя избира да ѝ представляватъ въ комиссията, и които требваше да не бѣдѣтъ повече отъ петъ. Българетѣ побѣрзаахъ да се съобразятъ съ тая заповѣдъ и доложиха на министрътъ, че тѣ избиратъ за свои членове въ тая комиссия: Полянскій епископъ, Партения, който по онова време бѣше дошълъ въ Цариградъ, преслѣдванъ отъ Солунскій гръцкый митрополитъ, Гаврила Кръстевича, който тогава бѣше членъ на търговскій съдъ въ Цариградъ, доктора Ст. Чомакова, представителъ отъ Пловдивската и Софийската епархии, Н. П. Тъпчилецова, търговецъ, и Т. Ст. Бурмовъ, публицистъ. Това бѣше презъ Февруарий 1862 год. Изборътъ на лицата, които имаше да представи патриаршията, се позабави, защото въ послѣдната изникна распря за начинътъ на избиранieto на тия лица. Патриархътъ искаше да се избератъ тѣ отъ него и отъ синодътъ, а членоветѣ на смѣсенний съвѣтъ настоявахъ да стане изборътъ отъ същия този съвѣтъ подъ председател-

¹⁾ Гл. „Български Книжници“, год. IV, стр. 489—494.

ството на негово светѣйшество. Препирната се рѣши най-послѣ отъ правителството така, както мислеше смѣсенний съвѣтъ. Лицата, които се избраха за членове на комиссията отъ страна на патриаршията, бѣха: Артский митрополитъ, Софроний, Ларисский митрополитъ, Стефанъ; Стефанъ Каратеодори, придворенъ медикъ, Павлаки Мусурусъ, секретаръ на министерството на външнитѣ дѣла (харжие кятиби) и Костаки Адосиди, чиновникъ тоже на Портата²⁾. Високата Порта одобри както лицата, представени отъ българска страна, така и лицата, показани отъ страна на патриаршията. Слѣдъ това одобрение не оставаше друго освѣнъ избранитѣ отъ двѣтъ страни лица да се събератъ на едно мѣсто и да почнатъ дѣлото си. Но изникна нова мъчнотия. Гдѣ трябва да се събиратъ на засѣданіе членоветѣ на комиссията? Патриархътъ намираще за умѣстно и прилично да засѣдава комиссията въ оградата на патриаршията, но Българетѣ не можеха да се съгласятъ на това. Засѣданіето на комиссията въ патриаршията, по тѣхното мнѣние, можеше да се претѣлкува, като тѣхно вече подчинение или като предвѣщание на подчинението имъ подъ патриархътъ въ напрешний видъ и можеше да произведе лошо впечатлѣние посредъ Българский народъ. За това Българетѣ искаха комиссията, като назначена отъ правителството, да засѣдава въ присѣдственнитѣ мѣста на Високата Порта. Гърцитѣ възражаваха, че не е прилично и нѣма защо да засѣдава една комиссия по църковнитѣ дѣла на два християнски народа въ правителствено присѣдствено мѣсто. При неустѣпчивостѣта на едната и на другата страна, министрътъ на външнитѣ дѣла се распореди да стане първото засѣданіе на комиссията въ Високата Порта, и тамъ сама комиссията да рѣши, гдѣ ще ставатъ понататъшнитѣ нейни засѣданія. Това распореждане съобщи на всекого одного изъ членоветѣ на комиссията самъ патриархътъ съ особенни пригласителни писма. Въ тия патриаршески писма се казваше, че първото засѣданіе на комиссията ще стане на 18 юний 1862 г., въ Високата Порта, „по високо одобрение“ отъ самото правителство, и че въ това засѣданіе ще се опредѣли, гдѣ отпослѣ ще се събира тя редовно, за да гледа работата

²⁾ Български Книжници“, год. IV, стр. 655, 663, — 'Εκκλησιαστικά καὶ 'Εκκοινωνικά ὑπο καλλιφρονος, стр. 208.

си. Въ назначений денъ членоветѣ на комиссията и отъ двѣтъ страни се събрахъ прочее въ една отъ стаитѣ на департаментътъ на исповѣданията въ Високата Порта и, слѣдъ прочитанъето на патриаршеското приглашение, пристѣпихъ да опредѣлятъ мѣстото, гдѣто ще държи комиссията. Занапредъ засѣданията си. Гръцкитѣ членове дълго настоявахъ да бѣде това мѣсто въ патриаршията, а българскитѣ искахъ, по горѣ-изложеннитѣ причини, да е то въ Високата Порта. По нѣмай-каждѣ, Гърцитѣ требваше най-послѣ да приематъ мнѣнието на Българетѣ, които подъ никой начинъ не се съгласявахъ да засѣдава комиссията внѣ отъ Високата Порта.

Послѣ това комиссията пристѣпи къмъ дѣлото си. Думата се падаше най-първо на българскитѣ членове, тъй като комиссията бѣше учредена да разгледа българскитѣ оплаквания и искания. Българскитѣ членове заевихъ, че за да се удовлетворятъ оплакванията на тѣхнитѣ съотечественници, необходимо е да се приематъ за основа на бѣдѣщото управление на Църквата осемтъ предложения на българскитѣ представители, съобщени вече както на правителството, така и на патриаршията, и представихъ тие предложения въ комиссията, която рѣши да ги разгледа едно по едно, за да се види, да ли не би могли и двѣтъ страни да се съгласятъ върху тѣхъ съ нѣкои промѣнения. Разискванъето се почна отъ първото на реченнитѣ осемъ предложения, което се касае до изборието патриархътъ и което се заключаваше въ тия думи: „Българскій вѣрнопопданны на славний Оттомански престолъ народъ, понеже се счита по вѣроисповѣданието си отъ паствата на гръцкій патрикъ, моли да има право да участвова въ изборието му, споредъ многочисленността си“. Гръцкитѣ членове изведнажъ се искавахъ, че не приематъ това основание за распредѣлението гласоветѣ при изборието главата на църковното управление. Българскитѣ членове, слѣдъ безполезни опитвания да убѣдятъ гръцкитѣ въ справедливостта на исканието си, се видѣхъ принудени да отстъпятъ отъ него и да приематъ, съ нѣкои незначителни измѣнения, наредбата за изборието патриархътъ, опредѣлена въ новий уставъ на патриаршията. Бѣше и немислимо, че Гърцитѣ ще приематъ предложенната отъ Българетѣ за изборието патриархътъ основа, която щеше да има за слѣдствие обсебванъето Вселенскій престолъ отъ Славенетѣ. Българскитѣ членове пре-

мислихъ, че е по-добръ да отстъпятъ въ този пунктъ, за да могатъ да настоятъ съ по-голѣма твърдостъ да се приематъ другитѣ имъ искания, като по-важни и по-сжщественни.

При обсъжданieto на второто българско предложение, което гласи, че патриаршескии синодъ треба да се състави занаяпредъ на половинъ отъ Гърци и Българе, станъ дълго и широко препиране. Отъ дума на дума българскитѣ членове се принудихъ да искажътъ всичкитѣ горчиви оплаквания и обвинения, направени отъ съотечественицитѣ имъ противъ висшето гръцко духовенство. Тѣ посочихъ гонението, което това духовенство е правило на българскитѣ езикъ и на българскитѣ учители, старанията му за истребление българската стара книжнина и изобщо неговото стремление за потъпкване българската народностъ и клеветитѣ му предъ турскитѣ власти срѣщу Българскитѣ народъ. Тѣ указавъ на сребролюбieto и грабителството му, и най-послѣ на безнравственното му поведение. Тия осадителни дѣйствия на висшето гръцко духовенство се представехъ отъ българскитѣ членове, като убѣдително доказателство, че Българскитѣ народъ има право да търси занаяпредъ надежна гаранция противъ повтаренъето имъ въ бхдащето, а такава гаранция, по тѣхно мнѣние, би било съставенъето на патриаршескии синодъ отъ Българе и Гърци на половинъ, тъй като синодътъ избира и назначава владичитѣ и той натѣкмява всичкитѣ църковни дѣла. Единъ синодъ, на който половината отъ членоветѣ ще бхдътъ отъ българска народностъ, не ще допуссти, разсжждавахъ българскитѣ членове на комиссията, нѣкоя обида срѣщу българското племе, а напротивъ ще ръководи управлението на Църквата съобразно съ правилата на Вѣрата и съ потребноститѣ на всичкого православно население. За по-голѣмо подкрѣпление исканпето си, българскитѣ членове на комиссията указвахъ още и на това, че Българетѣ превъсхждатъ по числото си съвокупността на всичкитѣ други подчинени на Вселенскитѣ престолъ християнски племена. Гръцкитѣ членове възражавъхъ, че искаваннитѣ срѣщу висшето гръцко духовенство обвинения сж лишени отъ основание, че гръцкитѣ архиереи не сж преслѣдвали българската народностъ и българската книжнина, а че и да се е случвало нѣкои владичи да сж испадвали въ недостатки и да сж се уклонявали отъ обезанноститѣ си, такива сж били на-

казвани отъ висшата църковна властъ. При това съ постановленията на новия уставъ на патриаршията се устроява за-напредъ ръкоположението на недостойни архиереи. Но въ отблъсването българското предложение за съставътъ на синодътъ Гърцитѣ се наблягаха най-много върху съроенното отъ тѣхъ начало, че въ Църквата не се било допущало различие на народностъ, защото апостолъ Павелъ казва: „ нѣсть Юдей, ни Еллинъ, нѣсть рабъ, ни свободъ“.

Тая препирня се повтаря въ нѣколко засѣдания наредъ безъ всека полза. Гръцкитѣ членове на комиссията не шеях да признажтъ справедливостта нито на единъ отъ доводитѣ на събратията си Българе. Но отъ друга страна тѣ осѣщаха, че не ще преперчатъ добръ нито себе си, нито патриаршията, ако не направятъ каква годѣ, поне нещаственна, устѣпка въ полза на Българетѣ, и поради това, тѣ предложиха да се земе за съставътъ на синодътъ слѣдното основание: да се раздѣлятъ всичкитѣ подчинени на Вселенскій престолъ епархии на слѣднитѣ 6 части: 1) епархии Азийски, 2) епархии на Островитѣ, 3) епархии на Епиръ и Тесалия, 4) епархии на Тракия, 5) епархии на Македония и 6) епархии на България и Босна, и отъ митрополититѣ на всека отъ тия шесть части да се привикватъ периодически по двама за засѣдание въ синодътъ. Българскитѣ членове не приеха това предложение, понеже съ указанный въ него способъ съставътъ на синодътъ въ сѣщностъ оставаше сѣщия, какъвто бѣше опредѣленъ въ новия уставъ на патриаршията, споредъ който всичкитѣ митрополити иматъ еднакво право за участие въ синодътъ и всичкитѣ се привикватъ периодически по единъ извѣстенъ редъ за засѣдание въ него.

Слѣдъ дълги препирни и опитвания за спогодба, и двѣтѣ страни се убѣдиха най-послѣ, че не ще можатъ да дойдатъ до никакво съглашение върху този пунктъ, и тѣй като комиссията бѣше учредена отъ Портата, то требаше ней да се рапортува за несполуката. Рѣши се, намѣсто общъ рапортъ, всека страна да си направи отдѣлно рапортътъ и да изложи въ него възрѣнната си, нѣщо, което и двѣтѣ изпълниха. За да оправдажтъ исканьето си да се състави синодътъ на половина отъ шесть гръцки и шесть български владци, българскитѣ членове изложиха въ рапортътъ си сѣщитѣ доводи, които и по-напредъ бѣха се неоднократно представлявали на

Портата въ защита на българскитѣ притязания и които тѣ обстоятелно раскрихъ, веднажъ и дваждъ, на представителитѣ на патриаршията въ комиссията. Гръцкитѣ членове, които сами себе си не наричахъ другояче освѣнъ *не-български членове*, за да покажатъ съ това, че тѣ ушъ представляватъ не Гърцитѣ само, а и всичкитѣ други, освѣнъ Българетѣ, находещи сѣ подъ властѣта на патриаршията християнски племена, т. е. Арнаутитѣ, Арабитѣ и пр., посочихъ въ рапортътъ си¹⁾, че първото отъ осемтѣ български искания могло да се рѣши, слѣдъ като допустили тѣ, — „не-българскитѣ членове“ на комиссията, за удовлетворение на Българетѣ, доста голѣми измѣнения въ постановленията на уставътъ на патриаршията за избранieto патриархътъ. Така сѣщо, когато се пристъпило до обсъжданъето второто българско исканье, т. е. исканъето да бѣде синодътъ съставенъ отъ шестъ гръцки и шестъ български митрополити, тѣ, „не-българскитѣ членове“, пакъ се показали устъпчиви и за това предложили да се раздѣли диоцезътъ на Вселенскій престолъ на шестъ части и всека отъ тѣхъ да испраща периодически по два архиерея за съставенъе синодътъ, нъ българскитѣ членове не се съгласили на това предложение, ако и да се обезпечвало съ него присѣдствието въ синодътъ на достаточнo число български и славенски владии, въ всеко време, а все постоянствовали да искатъ да се съставя синодътъ отъ шестъ Гърци и шестъ Българе митрополити, исканье безмѣстно и недѣлно, защото ако се то приемело, требвало било да се допусти, че единъ Евреинъ, напри-мѣръ, който би се покрѣстилъ и послѣ удостоилъ да бѣде архиерей на една епархия, не могълъ да засѣдава въ синодътъ, като не принадлежащъ нито на гръцка, нито на българска народностъ, и че митрополититѣ на българскитѣ епархии, които сѣ на брой по малко отъ не-българскитѣ, имали да засѣдаватъ въ този случай по-дълго време отъ митрополититѣ на не-българскитѣ епархии. Така напр. на Пиротскій владика щело било да се падне да дохожда за засѣдание въ синодътъ всеки три години, а на Кесарийскій или на Критскій всеки 10 години, т. е. не щело било да има равество помежду митрополититѣ. Доводитѣ, на които основаватъ българскитѣ членове исканъето си за съставътъ на синодътъ, че

¹⁾ Ние могѣме да добиемъ недавно единъ преписъ отъ този рапортъ изъ архивитѣ на патриаршията.

ушъ духовни лица отъ българско происхождение не се ръкополагали за владци, че гръцкитѣ митрополити били недостойни и не сж работили за нуждитѣ на Българский народъ, за неговото просвѣщение и развитие, били неоснователни: 1) защото въ християнската религия както и въ мусулманската, не се позволявало различие на народностъ, и Великата Църква никога не била правила различие на народностъ, но всекога еднакво била произвеждала духовнитѣ лица подданици на империята, отъ която и да сж тѣ народностъ, въ всичкитѣ духовни степени, и доказателство на това било, че и въ послѣдното време имало въ разстояние на 40 години трима вселенски патриарси родомъ Българе, и 2) защото новий уставъ на патриаршията забранявалъ да се ръкополагатъ заанапредъ недостойни за архиерейскій санъ клирици, а попечението за свѣтскитѣ нужди на християнетѣ, съ което по-напредъ били натоварени патриархътъ и синодътъ, сега по този уставъ било въложено на смѣсенний при патриархътъ съвѣтъ, жолкото до столицата, и на първенцитѣ на всеко мѣсто, заедно съ архиерейтъ, колкото до областитѣ. Отъ друга страна властѣта на Цариградскій патриархъ не се ограничавала била само съ подлежащитѣ на неговата юрисдикция области въ Турската империя, а се простирала и по-нататъкъ, защото Вселенскій престолъ билъ и висшій духовенъ сѣдия за всичкитѣ православни народи. До Цариградскій патриархъ сж били обръщали, кога възникватъ религиозни въпроси, всичкитѣ православни патриаршии и Църкви, и въ неговий синодъ се били разглеждали и рѣшавали по-вечето отъ църковнитѣ дѣла на Молдо-Влахия, Сърбия и на Ионическитѣ острови. Ако прочее би се далъ народенъ цвѣтъ на синодътъ на Цариградскій патриархъ, то всичкитѣ подъ слѣнцето православни щели били да възнегодуватъ и щело да ослабне довѣрието имъ къмъ този синодъ, а така и да се намали неговата важность. Таковозъ бѣше съдържанието на рапортътъ на гръцкитѣ членове.

Понеже правителството можеше да се забави съ рѣшението си относительно рапортитѣ на двѣтъ страни, то, за да не се губи времето, членоветѣ на комиссиата намѣрихъ за добръ да минатъ на друго нѣкое отъ осемтъ български предложения и него да разискватъ. По това съображение тѣ пристѣпихъ до разискванъето шестий пунктъ, въ който става рѣчь за избранието архиерейтъ. Относително този пунктъ двѣтъ

страни могъхъ, слѣдъ нѣколко дебати, да достигнатъ до едно съглашение. Тѣ приехъ, че занапредъ ще се държи въ патриаршията единъ каталогъ, въ който ще се записватъ кандидатитѣ за архиерейскій санъ, а за такива ще се считатъ духовнитѣ лица, които иматъ предвидѣннитѣ отъ уставътъ на патриаршията качества и сж издържали опредѣленний отъ него испитъ. Вписванъето на кандидатитѣ ще става по предложение отъ архиереи и миряне и, кога осиротѣе една епархия, то при изборанъето за нея архипастиръ, ще се предпочитатъ кандидатитѣ, които сж били предложени отъ тази епархия, или, ако не се намиратъ такви въ каталогътъ, ще иматъ първенство, предъ другитѣ кандидати, по-достойнитѣ, по-способнитѣ и по-запознатитѣ съ обичаитѣ и езикътъ на осиротѣлата епархия кандидати, предложени отъ съседнитѣ епархии. Каталогътъ ще става въ два екземпляра, отъ които единътъ ще се намира при синодътъ, а другий ще се държи при смѣсенний съвѣтъ. Българскитѣ членове на комиссията приехъ този начинъ на изборанъето архиерейскитѣ, като предполагъхъ, че занапредъ българскій елементъ ще се представлява въ синодътъ пропорционално съ численността си и че споредъ това послѣдний не ще се увлича отъ напредното си пристрастие къмъ Гърцитѣ. Но, за да не останатъ нѣкакъ измамани, тѣ се отказахъ да подпишатъ формалний текстъ на рѣшението на комиссията, преди да се знае, какъ именно ще се съставя занапредъ синодътъ. Отъ тука се разбра, че комиссията не ще може да направи нищо, преди да се рѣши важний пунктъ за съставътъ на синодътъ, и поради това тя отложи засѣданията си, догдѣ султановото правителство издаде рѣшението си по рапортитѣ, които му се подадохъ отъ двѣтѣ страни.

По шастие, това рѣшение не се замае твърдѣ много. На 5 февруарий 1863 министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, свика членоветѣ на комиссията въ домътъ си и ги тури да разискватъ въпросътъ за съставътъ на св. синодъ въ негово присѣствие. Слѣдъ като асека страна искава доводитѣ, по които не приемаше мнѣнието на другата, министрътъ, за да ги доведе до едно съглашение, имъ предложи да зематъ, като основание за рѣшението на въпросътъ, цифрата на населението на епархиитѣ, така щото митрополититѣ на епархиитѣ, които иматъ по-вече население, да се викатъ на засѣдание въ

синодътъ по-често и по-дълго време отъ митрополититѣ на епархитѣ, на които населението е по-малко. „Понеже, каза Аали-паша, архиерейтѣ представляватъ въ синодътъ, между другото, и интереситѣ на находящитѣ се въ епархитѣ имъ християне; понеже, споредъ сегашний уставъ на патриаршията, всичкитѣ митрополити безъ изключение, каквото и да е населението на епархитѣ имъ, многобройно или малобройно, иматъ еднакво право да участвуватъ въ засѣданията на синодътъ всеки 14 години; понеже това еднакво за всичкитѣ митрополити участие въ засѣданията на синодътъ е явно несъгласно съ интереситѣ на епархитѣ, които иматъ многобройно население, за това мисля, е справедливо и благоприсойно да се земе, като основание за рѣшение на въпросътъ, числеността на населението на епархитѣ, така щото ако нѣкоя епархия, напримѣръ, има толкова население колкото други десетъ епархии наедно, нейний митрополитъ да доважда за засѣдание въ синодътъ презъ единъ и сѣщій периодъ десетъ пѣти, а всекий отъ десетѣтъ по малки епархии само веднажъ ¹⁾).

„Въ сѣщностъ това основание бѣ сѣщото, на което и Българетѣ осланехъ исканieto си да бѣде синодътъ съставенъ отъ шестъ грѣцки и отъ шестъ български архиереи. Нашитѣ еднородци искаха да иматъ поне шестъ владии въ синодътъ, понеже бѣха увѣрени, че Българетѣ въ подвластнитѣ на патриархѣтъ области сѣ по-много отъ съвокупното число на всичкитѣ други находящи се въ тия области православно-християнски племена. Другитѣ шестъ сѣдалища въ синодътъ тѣ оставехъ, подъ името Гърци, за всичкитѣ тия племена. Аали-паша, негли и не бѣ премислилъ, че основанието, което той предлагаше, е едно и сѣщото съ българското. Но, както и да е, съ предложението си той подкрѣпи нашѣлно видовѣтъ на Българетѣ, толкозъ по-вече че, като го излагаше, той предварително обесни, че, по султанското ираде, издадено преди двѣ години, по молба на патриаршията, за българскитѣ епархии ще се назначаватъ владии Българе. Българскитѣ членове на комиссията съ радостъ прочее приеха предложението на турскій министръ. На Грѣцкитѣ членове то не можеше да бѣде по волята, но тѣ не показаха това предъ султанскій векилинъ. Напротивъ единъ отъ тѣхъ, а именно Пав-

¹⁾ Гл. 'Εκκλησιαστικά καὶ 'Εκκλησιαστικά ἐπὶ Καλλίφρονος, стр. 316.

лаки Мусурусъ, съ цѣль да се покаже добъръ и покорливъ на министрътъ, отговори, че е възможно да се намери начинъ за съглашение между двѣтъ страни върху броятъ на населението на епархиитѣ. Счете се прочее като прието отъ двѣтъ страни, че съставътъ на синодътъ ще се опредѣли, върху основание отъ броятъ на населението на епархиитѣ, и пашата отпустихъ членоветѣ на комиссията.

Въ засѣданието, което комиссията държѣ подиръ това въ обикновенното си мѣсто на Портата, гръцкитѣ членове предложихъ, ушъ възъ основание отъ броятъ на населението, слѣдний проектъ: да се раздѣлятъ всичкитѣ епархии на три разреда, отъ които единъ да обеме епархиитѣ, на които населението не надминува тридесетъ хиляди души, другий — епархиитѣ, въ които населението не е по-горѣ отъ петдесетъ хиляди, а третий — епархиитѣ, които иматъ население по-вече отъ петдесетъ хиляди души, и отъ всеки разредъ да се привикватъ еднакво число митрополити за засѣдание въ синодътъ въ единъ извѣстенъ периодъ. По този проектъ епархиитѣ, които имахъ не по-вече отъ тридесетъ и петдесетъ хиляди души население, каквито бѣхъ почти всичкитѣ гръцки епархии, се изравнявахъ съ епархиитѣ, които броехъ по-много отъ петдесетъ хиляди души население, каквито бѣхъ българскитѣ, отъ които едни се считахъ и съ по-вече отъ двѣстѣ хиляди души население, и слѣдователно митрополититѣ отъ гръцкитѣ епархии, на които числото превъсхождаше нѣколко пѣти числото на българскитѣ епархии, щехъ да бждатъ пакъ по-много отъ българскитѣ митрополити въ синодътъ. Българскитѣ членове указахъ на тая чѣрта на проектътъ и го отхвърлихъ, послѣ което гръцкитѣ членове се върнахъ на напрешний си проектъ да се раздѣлятъ на шесть географически части подчиненнитѣ на Вселенский престолъ епархии, съ прибавка обаче да се увеличи броятъ на българскитѣ епархии, като се раздѣлятъ голѣмитѣ български митрополии, каквото Търновската, Пловдивската, Одринската, Кюстендилската и Босненската ¹⁾ на двѣ, а българскитѣ епископии, каквото Руссенската и Ловченската, да се възведатъ на митрополии. Съ тия проекти гръцкитѣ

¹⁾ Босненската епархия, като славенска, Гърцитѣ турехъ въ българскитѣ, за да уголѣмятъ числото на послѣднитѣ въ очитѣ на българскитѣ членове на комиссията, като бѣхъ увѣрени, че Бошняцитѣ, които въ 1859 бѣхъ протестирали противъ панеллинскитѣ стремления на патриаршията заедно съ България, ще теглятъ и занаяредъ по-вече къмъ послѣднитѣ отъ колкото къмъ Гърцитѣ.

членове нѣмахъ друго предѣ видѣ, освѣнѣ да се показватѣ, че ушѣ приематѣ принципѣтъ, предложенѣ отѣ министрѣтъ, и работятѣ върху този принципѣ за съглашение съ българскитѣ. Последнитѣ нѣмахъ причина, защо да се оставятѣ да ги залѣгватѣ Гърцитѣ съ подобни проекти, когато смислѣтъ на предложението на министрѣтъ бѣше колкото ясненѣ, толкова и сгоденѣ за тѣхнитѣ съотечественници. Тѣ обевихъ прочее категорически на другаритѣ си Гърци, че митрополититѣ треба да се привикватѣ за засѣдание въ синодѣтъ чисто и просто възѣ основание на числото на населението въ епархитѣ имѣ, т. е. митрополититѣ на голѣмитѣ епархии да засѣдаватѣ по-дълго и по-начесто отѣ митрополититѣ на малкитѣ епархии. При внимателната грижа на грѣцкитѣ членове да се не нащѣрби съ нищо самѣстивно установеннитѣ въ уставѣтъ на патриаршията редѣ, който бѣше натѣкменѣ да обезпечва на Гърцитѣ пълно господаруване надѣ другитѣ християнски племена, и при постоянството на Българетѣ да се приложи добросѣвъѣстно принципѣтъ на численността, който явно подковаваше това господаруване, комиссията не може вече да направи нито стѣпка напредѣ. За да се не губи напрасно времето въ безполезни препирни, и двѣтѣ страни се съгласихъ да прекъснатѣ засѣданията си и да се отнесѣтъ пакѣ до правителството. И едната и другата страна подадохъ пакѣ на министрѣтъ на външнитѣ дѣла рапортитѣ си, въ които обеснявахъ и защитавахъ инѣнието си. Слѣдѣ като се изминъ нѣколко време отѣ това, Аали паша покани пакѣ комиссията да се събере въ конакѣтъ му. День за това събрание бѣше назначенѣ 2 юний 1863. Като се евихъ въ този день всичкитѣ членове на комиссията въ домѣтъ на министрѣтъ, последнитѣ отвори засѣданието и покани и двѣтѣ страни да размѣнятѣ възгледитѣ си върху спорнитѣ предметѣ въ неговото присѣствие. Разискванията станяхъ на дълго и на широко. И отѣ двѣтѣ страни се говори по нѣколко пати. Като изслуша що си възражаватѣ една на друга странитѣ, пашата министръ, ако и да имѣ правеше сегисъ тогисъ бѣлежки, догдѣ тѣ говорехъ, не напръ обаче да приематѣ Гърцитѣ неговото начало за съставенѣето синодѣтъ, а се удоволствова само да заеви, че се убѣдилѣ вече, какво двѣтѣ страни, изоставени сами на себе си, не ще можѣтъ да се съгласятѣ по между си, и че поради това распрята имѣ остава да се рѣши отѣ правителството.

Българетѣ мислехъ, че тозпѣтъ правителството на истинна самѣ вече ще рѣши препирната, нѣ на Високата Порта нѣмахъ таквѣзъ намѣрение. Аали-паша, който, било като везиръ, било като министръ на външнитѣ дѣла (постове, които той заемаше, едно слѣдъ друго, презъ 1860—1870), се занимаваше най-много отъ другитѣ турски държавни мажѣ съ българскитѣ въпросѣ, обичаше да поддържа въ Българетѣ надежда, че правителството самѣ ще рѣши въпросѣтъ въ тѣхна полза, но, на дѣло, не бързаше да направи никаква рѣшителна въ този смисълъ стѣпка, и това противорѣчие между думитѣ и дѣлата му се повтаря по-вече отъ десетъ години. Така той, ако и да обяви въ засѣданието на комиссията отъ 2 юний 1863, че правителството ще обмисли и рѣши самѣ въпросѣтъ, не направи нищо подобно. Нѣкоганакога той се задоволи да каже само на българскитѣ представители, които слѣдъ растурванѣто на комиссията бѣхъ молили съ ново едно прошение, или да се приематъ осемтѣ тѣхни предложения, или да се припознае отдѣлна за Българетѣ иерархия, че Високата Порта ще издаде ушѣ рѣшението си слѣдъ като се избере новъ патриархъ на мѣстото на светѣйшии Иоакима, който презъ юний 1863 се свали отъ престолѣтъ по жалбата на синодѣтъ и на смѣсенний съвѣтъ.

Ние казахме по-горѣ, че презъ есенѣта на 1861 год. една голѣма частъ отъ синодалнитѣ архиереи заедно съ мнозината отъ грѣцкитѣ първенци подадохъ на Високата Порта жалба противъ патриархъ Иоакима. Негово светѣйшество, ако и да успѣ да се задържи тогава на престолѣтъ, наскоро, обаче, възбуди пакъ негодование противъ себе си въ всячкото грѣцко общество. Заевенѣто, което той направи на 28 януарий 1862 предъ едно голѣмо събрание отъ духовни и мирски лица, че е съгласенъ да се приложи, безъ намѣнение новий уставъ, се окъза неискрено. Той продължаваше и слѣдъ това заевенѣ да упъва църковнитѣ работи, безъ да се съобразява съ постановленията на уставѣтъ, и съ това подигна противъ него си, както новий синодъ, така и смѣсенний съвѣтъ. Новий уставъ прѣдписваше, въ случай че патриархѣтъ не изпълнява обезанноститѣ си, да му направи отпърво два пѣти формална бѣлежка едно отъ двѣтѣ управителни тѣла на патриаршията, т. е. синодѣтъ или смѣсенний съвѣтъ спорѣдъ категорията на произволнитѣ дѣйствия, които си е той

позволилѣ. Ако тя е чисто духовна, бѣлежката се прави отъ синодѣтъ, въ противенъ случай, тя става отъ смѣсенний съвѣтъ. Ако патриархѣтъ и слѣдъ тня двѣ бѣлежки продължава да се укланява отъ уставѣтъ, тогава и двѣтъ учреждения на едно му напомниватъ уклонението. Най-послѣ, ако и слѣдъ това се не исправи, тѣ се отнасятъ до Портата съ прошение за сваденъето му отъ престолѣтъ. Св. синодъ и смѣсенний съвѣтъ направиха на негово светѣйшество предписванитѣ отъ уставѣтъ бѣлежки, нѣ той ги не взе въ внимание. Тѣ се принудиха прочее да се отнескъ до Портата, за да ѝ молятъ да го отстрани отъ управлението на Църквата. Въ прошеннето, което подадохъ за тая цѣль на султановото правителство, тѣ казвахъ: „Отдавна ние виждахме нужда да прибѣгнемъ до милостѣта на държавното царство и да искаме да се освободи народѣтъ ни отъ сегашний патриархъ Иоакима, но се въздържахме, като се надѣхмѣ, че нашитѣ чести бѣлежки и представления ще го накаратъ да прекрати произволнитѣ си дѣйствия и злоупотребления и да се съобрази най-послѣ съ новий уставъ на патриаршията, който е въ дѣйствие отъ двѣ годинѣ вече насамъ. Опятьтъ, обаче, ни убѣди, че е невъзможно негово светѣйшество да промѣни мнѣние и поведѣние, т. е. да обуздае вкорененната въ душата му стара наклонность къмъ злоупотребления и произволъ и да се съобрази съ новий уставъ. Той непрестанно го е нарушавалъ и препятствувалъ на приспособлението му, което е останало гола дума, а злоупотребленията на старата система сж били въ пълна сила. Отъ една страна поради неговото високо положение, и отъ друга, поради извѣстната на всички негова наклонность къмъ тирания и своеволие, синодалнитѣ митрополити сж се така наплашили, щото сж се обърнали на риби безгласни спрямо неговитѣ произволни дѣйствия. Негово светѣйшество не почита нито султанскитѣ узаконения, нито нашитѣ църковни правила, нито новий уставъ, така щото безъ стѣснение продължава да извършва влѣзлитѣ по-напредъ въ обичай и сега изрично запрѣтени отъ този уставъ злоупотребления¹⁾. Между това народѣтъ, при всичко че се намира

¹⁾ Споредъ грѣцкия вѣстникъ „Византисъ“, патриархъ Иоакимъ земалъ, противъ уставѣтъ, пари отъ владичитѣ, които ржкополагалъ или премѣствалъ, както напримѣръ отъ Веррийскій и Визайскій, а така и отъ всичкитѣ игумени, които минаватъ презъ Цариградъ; удържалъ у себе си паритѣ,

въ осекданостъ, поради извѣстиятъ на Високата Порта обстоятелства, които не даватъ възможността да се събиратъ опредѣленнитѣ отъ уставътъ доходи за народното ковчежничество, не е преставаля да му исплаща редовно всека година опредѣленната за патриархътъ заплата отъ 500,000 гроша. Негово светѣйшество не благоволи да земе искрено въ внимание представленията, които, съгласно съ предписанията на уставътъ, му се направиха много пѣти, и да се остави отъ постоянното претѣлкуване и нарушение на тия предписания, така щото напоследѣкъ, като му се указвахъ въ пълно засѣданіе несъгласнитѣ съ уставътъ постѣпки негови, той, вмѣсто всеко друго обеснение, държанъ да каже: „азъ така ще правя, а ако не ви е угодно постѣпването ми, можете да ме наковладите!“ Отъ всичко това ние дойдохме до твърдо убѣждение, че той е неисправимъ и че, догдѣто той е патриархъ, никога не ще да се турятъ въ дѣйствиє новитѣ наредби. Тѣй като старата система се управни, а новата не се приспособява, то всичкитѣ ни народни и църковни работи се побъркахъ и разстроиха. Ние се принудихме прочее да приложимъ членътъ на уставътъ за падаването на патриархътъ и да се отнесемъ, синодътъ и смѣсенъ съвѣтъ, до високото правителство и да го помолимъ да отдалечи отъ патриаршески престола киръ Иоакима“.

Съ подобно прошение се оплакахъ отъ патриархъ Иоакима такоже Иерусалимскиятъ патриархъ и Синайскиятъ архиепископъ. Негово светѣйшество, като узнава всичко това, далечъ отъ мисълта да даде самъ отставката си по този случай, испровожда тутакси на правителството писменъ протестъ срѣщу обвинителитѣ си, който подновява на другий денъ и устно предъ министрътъ на външнитѣ дѣла. Въ сѣщото време той пуца да се подписва въ негова полза едно прошение отъ архиепископъ и свещеницитѣ на всичкитѣ енории въ Цариградъ. Синодътъ и смѣсенниятъ съвѣтъ се принудиха, по исканье отъ правителството, да потвърдятъ просбата си за

които архиепископъ испровождала за исплащанье дълговетѣ си на църковно-народната касса, искали огромна сума отъ Иерусалимскиятъ патриархъ, за да му сломага по въпросътъ за мѣнастирскитѣ имущества въ Влахо-Молдова, като го заплашвалъ, че въ противенъ случай ще зарови за всекога този въпросъ, велъ скритомъ преписка съ князь Куза въ вредъ на мѣнастирскитѣ интереси и проч. (гл. извлечение отъ „Византия“ въ в. „Свѣтъникъ“ год. I, брой 15).

сваленъето патриархътъ отъ престолътъ съ дълго извлечение отъ своитѣ ежедневни протоколи. Несъгласнитѣ съ канонитѣ и уставътъ дѣйствиа на негово светѣйшество излѣзохъ неоспорими, вслѣдствие на което Портата требваше да издаде заповѣдь за отдалеченьето му отъ престолътъ. Тая заповѣдь се съобщи въ патриаршията на 11 юлий 1863 год. отъ единъ нарочно испратенъ за това чиновникъ на Портата. Споредъ обичайтъ, патриархътъ слѣдъ това требваше и самъ да си испрати въ синодътъ отставката, но светѣйшииъ Иоакимъ не бързаше да изпълни тая формалность, поради което синодътъ се принуди да му жъ науми чрезъ депутация отъ членовѣтъ си. Въ отговоръ на подканваньето на синодътъ да си даде, по обичайтъ, отставката, негово светѣйшество казалъ, че е излишно да си дава отставката веднажъ, като вече Портата го е отрѣшила отъ престолътъ по исканье на двѣтъ висши църковни учреждения. При това той забѣлежилъ, че има да зема още пари отъ нѣкои владици за даванието имъ епархия и че като си прибере тия пари, ще помисли върху предложението на синодътъ относително отставката му. Слѣдъ нѣколко дни обаче, а именно на 19 юлий, той се принуди да испроводи въ синодътъ отставката си безъ предварителното изпълнение на това условие. Сега не оставаше друго освѣнъ да се пристъпи до избиране новъ патриархъ. Слѣдъ извършване всичкитѣ формалности, предписани за това отъ новий уставъ, за преемникъ на светѣйшииъ Иоакима се избра Амасийскій митрополитъ Софроний, който пристигна отъ Амасия въ Цариградъ и стѣпи на катедрата си на 22 октомврий (1863)¹⁾.

При сваленьето на единътъ патриархъ и избираньето на другий Българетѣ си останяхъ прости зрители, като стоехъ твърдо на правилото си да странятъ отъ общение съ Гърцитѣ по църковнитѣ дѣла, догдѣ имъ се не даде пълно удовлетворение, при всичко че противницитѣ и гонителитѣ на патриархъ Иоакима утвърждавахъ, че неговото паданье ще улесни развързваньето на българскій въпросъ. Нашитѣ съотечественници знаехъ, че личността на патриархътъ нѣма голѣмо влияние върху ходътъ на тѣхното дѣло и че всекииъ патриархъ, като Гръкъ, ще гледа на тѣхнитѣ искания, както

¹⁾ 'Εκκλησιολογικὰ καὶ 'Εκκλησιαστικὰ ὑπὸ Καλλιφρονος, стр. 220—226.

и другитѣ Гърци. Тѣ очаквахъ удовлетворение на исканията си не отъ патриаршията, а отъ Високата Порта, като мислехъ, че послѣдната, отъ нѣмай кадѣ, ще се принуди най-послѣ да ги задоволи. Всичко, което тѣ направихъ по поводъ паданieto на патриархътъ, бѣ да помолятъ султановото правителство да заповѣда да се не избира новъ патриархъ, преди да се приематъ исканията имъ, съдържащи се въ осемтъ предложения, така щото да могатъ слѣдъ това и тѣ да зематъ участие въ избиранieto на бъдущий имъ общъ съ гърцитѣ духовенъ и народенъ началникъ. Тѣ мислехъ, че Портата наистиняъ се е рѣшила вече, както бѣ казалъ Аали-паша предъ комиссията на 2 януарий (1863), да тури край на распрята. Но послѣдний имъ върази, че, по уставътъ на патриаршията, избиранieto патриархъ трябва да се извърши въ разстояние на 40 дни отъ какъ стане празенъ престолътъ, а пакъ за разрѣшението на такива важни въпроси, каквито съдържатъ осемтъ български предложения, се изисква по-вече време отъ 40 дни, и че тѣ трябва да се рѣшаватъ кога църковната властъ се напълно представлява въ лицето на единъ патриархъ. Турскиятъ държавенъ мъжъ съвѣтваше по този случай Българетѣ да приематъ участие въ избиранieto на патриархътъ, ако и да не се е рѣшило дѣлото имъ, като че не щеше да знае тѣхната тактика по отношение къмъ патриаршията. За да ги склони на това участие, той имъ каза, че избиранieto може да стане споредъ наредбата, установена въ българо-гръцката комиссия. Тази мисль той внуши и на гърцитѣ, вслѣдствие на което комиссията държе, отъ нѣмай-кадѣ, едно особенно засѣдание за да размисли, какъ би могло да се тури въ дѣйствиe предложението на министрътъ. Отъ размѣнението на мислитѣ между двѣтъ страни се видѣ обаче, че нито Българетѣ, нито Гърцитѣ бѣхъ наклонни да се избере патриархъ споредъ поменнатата наредба, догдѣто другитѣ въпроси на распрята оставахъ висещи ¹⁾).

Изъ отговорътъ на министрътъ на външнитѣ дѣла върху просбата на Българетѣ да се не избира патриархъ догдѣ се не приематъ тѣхнитѣ предложения, опитнитѣ и свѣдущитѣ люди можехъ да заключатъ, че българскиятъ въпросъ ще да стои още време висещъ. Отъ българскитѣ представители и дѣйци на онова

¹⁾ Гл. „Съвѣтникъ“, год. I, броеве 15 и 19.

време, които очаквахъ всекий день благоприятно за Българскій народъ разрѣшеніе на распрята отъ самото Турско правителство, се искаше голѣма доза на търпѣние и на благоразуміе, за да не свържатъ, при такава медлителностъ и протаканье отъ страна на Портата и при такова упрямство, каквото показахъ Гърцитѣ въ смѣсенната комиссія, ни на десно, ни на лѣво, ами да постоянствуватъ да вървятъ изъ пътятъ, който бѣхъ си начъртали, т. е., да искатъ да се припознае правото на Българскій народъ изключително въ неговото име като отдѣленъ народъ, безъ най-малко нащърбяване на вѣрованията му и сливане съ друга религиозна община. Незавѣстността, трудноститѣ на борбата и многото протаканье можехъ да повлияхтъ алѣ върху умоветѣ. Въ интриги и подскоросване да се остави вѣрний и народополезний пътъ и да се хване другъ, нѣмаше недостатъкъ. Латинската пропаганда, посрамена съ оттегляването на Иосифа Соколскій и другитѣ духовни лица отъ уніята, се спотаева само четири петь мѣсеца, догдѣ да види, ржководима отъ ходѣтъ на събитията, какъ би могла да се залови отново за дѣлото си. Разотиваньето на по-вечето отъ представителитѣ преди да се свърши нѣщо, бавнитѣ начини, които употребяваше Аали паша за разрѣшаваньето на распрята, отварехъ на нейнитѣ дѣйци нова перспектива за успѣхъ. Тѣ требваше сега да бждатъ само по-предпазливи и по-внимателни отколектото напредъ, щото да не се повторятъ напрешнитѣ имъ погрѣшки. Като се готвехъ така отново да опитатъ щастіето си, тѣ требваше най-напредъ да се погрижатъ да се тури уніятската община въ напрешнитѣ условия на отдѣлна и самостоятелна община и слѣдователно да ѝ се даде новъ припознатъ отъ Портата началникъ. Този началникъ требваше обаче да представлява съ личността си и съ минжлото си надежна гаранція, че слѣдъ като му се връчи управлението на общината, не ще да отиде, единъ день, по стѣпнитѣ на старецътъ Иосифа. Таквози лице между духовнитѣ, които се ржконоложихъ отъ монсиньоръ Брюнѣни, когато се разбѣга първото духовенство на общината, нѣмаше. Рафаилъ Д. Поповъ, който слѣдъ избѣгването на дѣда Соколевскій, се наименова за очи началникъ на общината, ако и да се показваше преданъ на уніята и постояенъ, не бѣше още добръ испитанъ. Не бѣше въздравено, че ако му се даде султанскій бератъ, не ще побѣгне и той единъ день, а

него, като първий униятский архиепископъ. За това пропагандата намѣри за най-цѣлестъобразно да се назначи за началникъ на общината, съ султанский беретъ въ ржка, духовно лице, родено и възпитано въ католицизмътъ. За такъвъзи се намѣри да е нѣкой си Петръ Арабажийский, Българо-католикъ отъ така нареченнитѣ Павликене. Въ истото време, като нѣмаше още помежду Българетѣ уняти усердни служители на идентѣ на католицизмътъ, счете се за добръ да се привикатъ нѣколко попове отъ Поляцитѣ. Всичко това органътъ на пропагандата в. „България“, който почивъ отъ априлий 1862 да се издава отново, обесняваше и оправдаваше по слѣдний начинъ: „Нѣщото, което най-много наскърби папата, както ни пишатъ отъ Римъ, е гдѣто въ България не се намира поне едно духовно лице, което да познава Богословието, църковната история и църковното право, за да го ржкоположи за архиерей, щото, малко по-малко, да се организува Българската иерархия на същата степенъ, както сж иерархиятъ на другитѣ народи. Малка ли бѣше скърбта на папата да види архиепископътъ, когото ни той даде, когото той самъ ржкоположи за архиепископъ и който щеше да бжде първий камъкъ за направата свещенното здание на нашата народна иерархия, малка ли бѣше, казваме, скърбта на папата да види този архиепископъ да побѣгне и да остави стадото си? И не само папата видѣ това съ неудоволствие, но още и неговото величество, султанъ Абдулъ Меджидъ, тѣй щото, когато поискахме отъ Високата Порта единъ новъ фирманъ за единъ новъ началникъ, негово височество, Аали-паша ни отговори, че споредъ обстоятелствата, въ които се намирахъ нашитѣ работи, той ще даде фирманъ само на такъвои духовно лице, което не се е отхранило въ гръцката схизма, на вѣрността на което той може да се надѣва и което да е отхранено по-добръ отколкото духовнитѣ лица, ржкоположени отъ Гръцкий патрикъ. Слѣдователно, що требваше да направимъ ние тогава? Ние бѣхме принудени да молимъ официално папата да ни даде за началникъ почетенното духовно лице, което управлява днесъ нашитѣ духовни работи (Петра Арабажийский), и да му даде воля да остави латинский обредъ, та да земе нашѣтъ. И папата и н. в. султанътъ възприехъ съ голѣмо благоларение нашитѣ искания. Що требваше още да правимъ, когато нашитѣ попове не ржчяхъ да се отнасятъ по-добръ отколкото се отнасехъ, когато

бѣхъ подѣ Гръцкій патрикѣ, та ни оставихъ? Ние требаше да направимъ да се ржкоположатъ други български попове и да пригласимъ двама полячески попове които да сж унiated родени и твърдѣ изучени въ църковнитѣ науки, за да допълнятъ, тъй да кажемъ, невѣжеството на нашитѣ. Ето на какво ни принуди лишението отъ владници и попове, добръ изучени, добръ предадени на унията и съ добро поведение“.¹⁾

Петръ Арабажийский, ако и да се назначи за началникъ на униятската община съ султанский берать, не се удостои обаче съ епископский санъ отъ папата. Той си останъ священникъ. Папата го отличи само съ епископский прѣстенъ. Поглавнитѣ отъ Българетѣ унiated въ Цариградъ не веднажъ бѣхъ молили папский намѣстникъ въ турската столица, Монсиньоръ Бржюони да се погрижи да се тури за началникъ на общината единъ архиерей, нъ имъ се отказваше въ молбата. Причина за отказътъ бѣше всекога, че помежду Българетѣ унiated нѣмало още достойни за епископский санъ лица и че униятската община не била още достатъчно голѣма²⁾. Погрѣшката, направена съ Иосифа Соколекий, се живо помнеше и не биваше да се повтори.

Друга още погрѣшка отъ миналото, която пропагандата съзна, бѣше че тя прибърза да налага на унiatedитѣ латинскитѣ обреди. Сега тя си тури на умътъ, и таа погрѣшка старателно да избѣгва. Въ окръжното писмо, което отправи Петръ Арабажийский на 1 януарий 1862 до всичкитѣ съединени съ Римската Църква Българе, елѣдъ като се припозна съ султантанский берать за началникъ на униятската община въ Цариградъ, се даваше слѣдното наставление: „Като приехме отъ светий отецъ управлението на българското стадо, наложи ни се отъ негово светѣйшество да спазваме вѣсточнитѣ обреди точно. За то и вамъ заповѣдваме да не дѣране нѣкой да измѣни нѣщо или по своя воля, или по принуждение, защото той ще се покаже съ това, че претѣпа църковнитѣ закони и нарушава желанието на светий отецъ. Църквата е земний рай, въ който разнитѣ обреди сж бжжовинни цвѣта: Арменокатолицитѣ, Халдеитѣ, Маронититѣ си иматъ свои собствени обреди. Въ Галицка Славенетѣ иматъ нашитѣ обреди. Вѣличиятия обреди Римската Църква ги пази сжщо тъй, както сж

¹⁾ В. „България“, год. IV, стр. 145 и 146.

²⁾ В. „България“, год. IV, стр. 370.

установени от времето на Светитѣ Отци. За то строго да вярдите обредитѣ на вѣсточнитѣ Свети Отци: Василия Великаго, Ивана Златоустаго, Ефрема, Дамаскина и пр., и тъй да изпълняте волята на светий отецъ“.¹⁾

Това сжщото расправя съ особено старание и окръжното писмо, което бѣше испроводилъ папата до всичкитѣ вѣсточни патриарси, архиепископи и епископи презъ пролѣтѣта на 1862. Въ това писмо Пий IX, слѣдъ като показва, че, споредъ Светитѣ Отци и Вселенскитѣ Събори, първенството принадлежи на Римскій престолъ, обявява, че различието въ обредитѣ не е противно на единството на Църквата, а напротивъ ѝ дава достоинство и великолѣпие, и че онии, които казватъ, че Римъ, кога приема въ католическата Църква вѣсточнитѣ християне, искалъ да си напустнѣтъ обредитѣ, клеветятъ папскій престолъ. За опровержение на тая клевета, той казва, че папитѣ, негови предшественници, всекога сж обявявали въ посланията, които сж испращали до вѣсточнитѣ Църкви, че почитатъ законнитѣ обреди на тия Църкви²⁾.

Като се рѣши така да избѣгва напрешнитѣ си погрѣшки, пропагандата се пуснѣ отъ ново на дѣло. В. „България“ който бѣше престанѣлъ да излѣзва слѣдъ побѣгването на Иосифа Соколскій и на другитѣ духовни лица отъ униатската църква, почнѣ отъ априлий 1862 пакъ да се издава подъ напрешната редакция и по сжщата программа. За да расположи българското общественно мнѣние въ полза на унията, той между другото се мѣчаше съ всичкитѣ начини да покаже, че представителитѣ и другитѣ народни дѣйци въ Цариградъ се споразумѣватъ съ патриаршията, безъ да сж упълномощени на това отъ никого, че тѣ гледатъ само собственнитѣ си интереси и за тия интереси продаватъ народѣтъ; че Гърцитѣ, като поблукави, ще измамятъ въ всеки случай Българетѣ при споразумѣнието, което сега става между двѣтѣ страни: че само унията може да даде пълно удовлетворение на всичкитѣ религиозни и народни нужди на Българетѣ въ Турко и да ги въведигне отъ сегашното имъ незавидно положение³⁾.

Новитѣ засилени дѣйствия на пронагайдата имаха за слѣдствие посевенѣто на унията въ Енидже-Вардаръ (Виден-

¹⁾ В. „България“, год. IV, стр. 1°.

²⁾ В. „България“, год. IV, стр. 22.

³⁾ В. „България“ год. IV, стр. 43, 57, 115, 121, 125.

ска епархия) и въ Малко Търново (Одринска епархия). Въ първий отъ тия малки градове се явява за дѣятелъ на пропагандата пѣкой си попъ Диме. Той прилѣгалъ до стотина души отъ жителитѣ на градецътъ Енидже-Вардаръ да подпишатъ едно прошение до началникътъ на униятската община въ Цариградъ, че желатъ да приематъ унията, и отива да подаде това прошение самъ на Петра Арабажійски. Последний приема новий служителъ на папството съ отворени обятия и за малко време го снабдява съ едно емирнаме отъ великий везиръ до Солунскій валия, въ което се заповѣдва да се отдѣлятъ нофузитѣ на всичкитѣ ония Българе въ вилаетътъ, които заеяватъ желание да се съединятъ съ католическата Църква, и да се дава на попъ Дима всеко улеснение по управлението на религиознитѣ дѣла на тия Българе. Пропагандата очакваше, че като се припознае така особенъ началникъ на Българетъ-унии въ вилаетътъ, унията ще се поевн за скоро време въ много други освѣнъ Енидже-Вардаръ мѣста. Но нейнитѣ очаквания не се сбднхх. Основанието униятски центръ въ Малко Търново, гдѣто за агентъ на пропагандата бѣше се назначилъ священникъ Иванъ Ваклидовъ, сжщо останж безплодно. Гръцката патриаршия се съумѣса да испроводи съ време въ Малко Търново двѣ духовни лица Българе, а именно владиката Преславскій, Антима (пѣподиря български екзархъ) и архимандритъ Пахомия, онеи сжщий, който въ 1861 бѣше представителъ на Търновската епархия и който, както поменяхме, се очерни отпослѣ съ потурчванье. Тия двѣ духовни лица сѣдѣхх около два мѣсеца въ реченний градецъ и съ поесненията, които давахх на тамшнитѣ Българе за унията, успѣхх да парализуватъ дѣйствиата на пропагандата както вжтрѣ въ градецътъ, така и въ неговитѣ околности ¹⁾.

Като не сполучи така съ успията си въ горѣозначенитѣ затѣнтени и притѣспени отъ грѣцизмътъ мѣста, пропагандата намисли да употреби други способи. Пустнххх се лѣжливи извѣстия, че на много мѣста нашитѣ съотечественници рѣшили били да приематъ уния. Обнародва се даже единъ актъ за съединение съ Римската Църква, който се билъ ушѣ приелъ и одобрилъ въ пѣ-главнитѣ градове и села на Тър-

¹⁾ Гл. „България“ IV год. Стр. 12, 13, 26, 26, 27, 60.

новската епархия презъ окт. 1862¹⁾). Но и тия хитрости не принесоха полза на служителитѣ на папството, при всичко че около това истото време се оказаха въ мѣнастирътъ Санъ-Бенедето въ Цариградъ двама владици, единтъ Гръкъ, другий Българинъ, готови да приематъ унията. Първий бѣше Хрисантъ Евдоксиадскій, викарний епископъ на Одринскій митрополитъ, Кирилла, а другий Софійскій митрополитъ, Доротей. Хрисантъ се бѣ принудилъ да прибѣгне въ реченний мѣнастиръ вслѣдствие на едно скарванье съ кириархтъ си, поради което бѣше повиканъ да иде въ патриаршията да даде отговоръ за поведението си. Доротей бѣше, както казахме по-горѣ, испратенъ, по висока заповѣдь, въ крайтъ на минзлата 1861 година отъ София въ Едрине. Нему, вида се, му умръзна да чака въ Едрине расплитанието на българогръцкитѣ работи, щото и той да знае, каква ще бѣде понататъкъ сѣдбината му. Забравенъ въ този градъ, почти безъ средства за живѣнье, той намисли да направи нѣщо, за да напоси на свѣтътъ за сѣществуванието си и да излѣзе отъ неспособното положение, въ което се намираше. Чрезъ униятитѣ, които имаше въ Едрине, той влѣзе въ споразумѣние съ представителитѣ на пропагандата въ Цариградъ, като показваше видъ, че има намѣрение да приеме унията. По това споразумѣние, той пристигна презъ есенъта на 1862 въ Цариградъ и се посели въ мѣнастирътъ Санъ-Бенедето. Щомъ дойде въ столицата, той прибѣрва да направи посѣщение на Латинскій архиепископъ, монсиньора Брюнони, и на Арменокатолическій патриархъ, монсиньора Хассуна. Съ тия и други свои постѣпки той искаше да покаже, че наистинна има расположение къмъ католическата Църква, но въ сѣщото време се споразумѣваше съ Гръцката патриаршия, на която казваше, че се мѣчи да отвърне Българетѣ отъ унията, и че, за да има възможность да говори съ тѣхъ, се приструва, че ушъ и той желае да се присѣдини къмъ католическата Църква. Както и да е, но най-послѣ се оказа, че както митрополитътъ на София, Доротей, така и епископътъ на Евдоксиада, Хрисантъ, който бѣше се поселилъ преди него въ мѣнастирътъ Санъ-Бенедето и който такожде не бѣше още окончателно пригърналъ католицизмътъ, се дѣйствително мѣчили, догдѣто

¹⁾ Тамже, стр. 142, 147, 247, 262, 391, 392, 399.

се намирали въ католическият манастир, да убѣдятъ униатитѣ Българе да се върнатъ пакъ въ Православната Църква, но че като не сполучили въ тия си старания, тѣ се завръщатъ въ патриаршията. Каква е именно била мисълта на Българинътъ владика при сношенията му съ представителитѣ на католицизмътъ и съ униатитѣ, да ли да види отблизо, що може да очаква, ако приеме унията, или пакъ да придобие заслуга предъ народътъ си и предъ патриаршията, ако сполучи да привлече отново въ папвата на Православната Църква покатоличеннитѣ Българе, остава тайна на неговото сърдце. Може, той отъ най-напредъ и да е мислил да приеме унията, но като не е намѣрилъ, че ще бѣде благоразумно да стори това, се е постаралъ да покаже отпослѣ видъ, че ушъ всѣхитѣ му сношения съ агентитѣ на католицизмътъ сѣ имали за цѣль дано да може да отвърне отъ унията своитѣ еднородци. Въ всекия случай владиката Българинъ се завърна въ патриаршията не самъ, а заедно съ гръцкиятъ епископъ Хрисанта, който бѣше прибѣгналъ въ католическиятъ манастир, по страхъ да не бѣде наказанъ отъ висшето свое духовно началство за недоброто му обнасенъе съ Одринскиятъ митрополитъ, и който безъ намѣсата на Доротея можеше да приеме унията, както бѣхъ направили по онова време и други двама гръцки владии, Неаполскиятъ Венеаминъ и Драмскиятъ Мелетий¹⁾).

Между това топятъ за успѣхътъ на католицизмътъ помежду Българетѣ се хранехъ голѣми надежди не само въ Цариградъ, но и въ Парижъ и Римъ. Въ това очакванъе, въ Парижъ бѣше се съставило дружество отъ французски и полски дами, подъ предсѣдателството на княгиня Чарторижска, което събираше помощъ за приготвенъето църковни утвари за бѣднѣщитѣ българи-униатски църкви. Такива утвари бѣхъ вече испратени въ голѣмъ брой до папата, който благодари за това княгинята Чарторижска съ особено писмо. Самъ императоръ Наполеонъ бѣше подарилъ за българи-униатскиятъ храмове 20 потира, 10 златни и 10 сребърни²⁾.

Като видѣ отново, че нѣма надежда за успѣхъ, пропагандата не счете благоразумно да харчи пари за издаванъето

¹⁾ В. „България“ год. IV, 225, 248, 257, 272 и 273. — „Εκκλησιαστικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ τὸ Κελλίφρονος“, стр. 206, 208.

²⁾ Тамже, стр. 96, 140—142.

в. „България“, вслѣдствие на което този вѣстникъ въ крайтъ на мартъ 1863. пакъ престанъ да излѣзва, и тозижъ вече за всекога.

Два мѣсеца слѣдъ преставанъето на в. „България“ въ Ибраила почна да се издава, подъ редакцията на единъ отъ напреднитѣ сътрудници на този познатъ католический органъ, Хр. Д. Ваклидова, вѣстникъ „Българска пчела“, която ако и да не препорѣчваше, подобно на в. „България“ съединение съ Римската Църква, но се стремеше да възбужда недовѣрие въ народътъ противъ представителитѣ, чии то опитвания за спогождение съ Гърцитѣ представеше, като предателство, и настояваше, тѣ нищо друго да не дѣрятъ освѣнъ едно пълно отдѣление на Българетѣ отъ Гърцитѣ, нѣщо, което можеше да се пише и говори съ цѣль да се дразни населението, и да се поддържа едно вълнение въ него, но не можеше да има никакъвъ практически резултатъ. Веднажъ като правителството на султанътъ категорически се отказа да приеме молбата на българскитѣ представители за отдѣлна иерархия, послѣднитѣ требаше или да си върватъ или, ако искаха да работятъ нѣщо съ него, да направятъ това, щото направиха, т. е. да представятъ единъ проектъ за уреждане църковнитѣ работи и удовлетворение еднородцитѣ имъ, какъвто се заключавае въ осемтъ предложения, които предоставеха на Българский народъ, при отдѣлно управление на неговитѣ собствени църковно-народни дѣла, още равно участие съ Гърцитѣ въ управленieto дѣлата на патриаршията.

За да се отблъсватъ нападенията на вѣстниците, като „България“ и „Българска пчела“ и да се обеснява истинското положение на работитѣ, представителитѣ имаха нужда отъ собственъ органъ. Тази нужда осѣтиха тѣ особено когато „Българскитѣ книжици“, въ които тѣ можеха да прокарватъ идеитѣ си, при всичко, че това списание имаше друго назначение, се прекъснана, както по-горѣ забѣлежихме, въ юний 1862. Поради това, тѣ тутакси слѣдъ като се спрѣха „Българскитѣ книжици“, се обърнаха до Портата съ молба да имъ дозволи да издаватъ въ Цариградъ единъ свой българский вѣстникъ. Въ Турция е било всекога твърдѣ мѣчно да се земе дозволение за издаванъето на единъ политически вѣстникъ, и особено вѣстникъ на българский езикъ. За да убѣдятъ Портата да земе въ внимание молбата имъ, представителитѣ, на чело

съ Чомакова, бѣхъ казали на Аали-паша, че българский вѣстникъ, за издаването на който тѣ просятъ позволение, ще има за программа да предпоава българското население отъ внушенията и подскорованията на неприятелитѣ на империята отвѣтъ, да му обеснява благитѣ намѣрения и попечения на „отеческото“ Оттоманско правителство и изобщо да му подава съвѣсти, съ които да се заягчаватъ все по-вече и по-вече вѣрността и преданността му къмъ престолътъ на негово величество султанътъ, и поради това той ще носи название „Съвѣтникъ“. Слѣдъ като бѣхъ многократно повтарели съ тия обеснения молбата си, българскитѣ представители се удостоихъ да чуютъ, единъ день, отъ турскій министръ, че той ще види да ѝ испълни. Слѣдъ нѣкое време Аали-паша дѣйствиелно се распоречи да се даде отъ писалището на печатътъ едно форменно позволение за издаване вѣстникъ на българский езикъ подъ название „Съвѣтникъ“. Това станъ въ началото на пролѣтътъ на 1863. Позволенieto се даде на името на Кира Х. Петровъ отъ Котелъ, като человекъ, за когото не можеше да се предполага, че ще иска, единъ день, да си присвои вѣстникътъ, или да го издава по свое разумѣние. Понеже вѣстникътъ имаше да се съобразява съ вѣтоветъ на правителството, то Аали-паша, по молба на представителитѣ, бѣше се такоже распоредилъ да му се даде привилегия да се разнася бесплатно отъ пощата по всичката империя. Очевидно бѣ, че за редакторъ на единъ българскій вѣстникъ съ программа, каквато бѣхъ заевили предъ правителството представителитѣ, требваше да се пригласи лице, което, при другитѣ потребни качества, да не е възбуждало съмнѣние въ турскитѣ власти относительно на правлението си. На тия условия се счете да отговаря Никола Михайловскій, който тогава бѣше учителъ въ Търново. Поканенъ да бѣде редакторъ на новий българскій вѣстникъ, Михайловскій изеи съгласие и не се забави да пристигне въ Цариградъ. Вѣстникътъ почна да излиза презъ априлий 1863. Неговото появяване зарадва всичкитѣ родолюбци, защото се испълни едно общо желание и се удовлетвори една сжществена нужда. За съжалѣние, обаче, едвамъ що бѣхъ излѣзали нѣколко броеве, и ето че се оказа едно разногласие между неговий редакторъ и представителитѣ относително вървежътъ му. Последнитѣ намирахъ, че Михайловскій малко работелъ и малко радѣлъ за доброто препоръчване на вѣстникътъ предъ публи-

ката. Михайловский отъ своя страна казваше, че той се е условилъ да редактира вѣстникътъ, т. е. да преглежда и исправя статитѣ, които се готвятъ за него, а не самъ да го пълни съ свои статии. Въ това разногласие, представителитѣ намѣрихъ за добръ да расказатъ контрактътъ си съ Михайловский и да предложатъ намъ редакцията на „Свѣтникъ“, при всичко, че, още когато поемахме редакцията на „Българскитѣ книжици“ въ 1860 год., привърженицитѣ на унията бѣхъ ни представили на Турското правителство, като агентъ на „панславизмътъ“ и слѣдователно за челоуѣкъ твърдѣ неблагонадеженъ, и че можеше да се очаква, че тѣ ще възобновятъ по този случай доноситѣ си. Ние турихме условията си, и отъ септемврий 1863 „Свѣтникътъ“ захванъ да излизава подъ нашата редакция. Въ първитѣ седемъ осемъ мѣсеци между насъ и представителитѣ владѣеше пълно съгласие. Вѣстникътъ, по тѣхно мнѣние, се списваше и вървеше превъсходно. Като ги гледахме така благодарни отъ наштъ трудъ, при всичко че условията относително исплащанieto възнаграждението ни за него се не изпълнявахъ, защото по четире петъ мѣсеци не получавахме нито пара, ние продължавахме да носимъ тежестта на редакцията на вѣстникътъ съ търпѣние. Но презъ пролѣтътъ на 1864 гладкитѣ отношения между насъ и представителитѣ се ненадѣйно нарушихъ. Единъ день, презъ априлий, пощата отказа да приеме вѣстникътъ безплатно, както го приемаше до тогава. Ония отъ представителитѣ, които по-често се евявахъ предъ министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, а именно Чомаковъ и Хр. Тѣпчилеша, побѣраахъ да отидатъ при него, за да се научатъ, по нѣкое распорѣждане ли отъ Портата е послѣдовалъ този отказъ, или той е слѣдствие на нѣкое недоразумѣние. Щомъ му казаха, че пощата вече не приемала безплатно вѣстникътъ, Аали-паша отговорилъ, че вината е тѣхна, защото друго му се говорило, когато се просило позволение за издаванието на листътъ, друго се вършило, като се дало позволениято и като хваналъ той да се издава, и послѣ това напомнилъ на Чомакова, едно по едно, всичкитѣ обѣщания, които той давалъ, когато се искало позволениято за издаване на вѣстникътъ и които били останали неиспълнени. Отъ думитѣ на пашата ясно излизавало, че вѣстникътъ, далечъ да отговаря на програмата, за която му е била дадена привилегията да се разнася безплатно отъ пощата, напротивъ

заслужва въ очитѣ на правителството мѣмрене. За свое оправдание двамата представители хвърлили вината върху насъ и дали на министрътъ обѣщание, че ще ни испадятъ и турятъ другъ редакторъ. За да се потвърдятъ думитѣ имъ, Чомаковъ, като се видѣ съ насъ и ни разказа, каква била причината на заповѣдта да не се разнася вече „Свѣтъникътъ“ безплатно отъ пощата, предложи ни да отправимъ до министрътъ на външнитѣ дѣла писмо, съ което да вземемъ върху си вината за направлението на вѣстникътъ, защото съ този начинъ той и другитѣ представители могли да си умиятъ лицето предъ него, а послѣ това не било мѣчно и насъ да измолятъ отъ наказание. Ние се усъмнихме, че ще могатъ да извършатъ послѣдното, и се рѣшително отказаме да вземемъ доброволно отговорността предъ правителството за направлението на вѣстникътъ, толкова по-вече, че относително духътъ, въ който се пишеше той и който, ако и да не бѣше съгласенъ съ видоветѣ на турскитѣ държавни мѣже, въплно отговареше на българскитѣ народни желания и стремления, до тогава между насъ и представителитѣ не е имало нито най-малко разногласие, и че никой отъ тѣхъ не бѣ направилъ нито най-малка бѣлежка, че сме се отдалечили отъ правилата, които бѣха се установили помежду насъ и тѣхъ за редактиранieto на листътъ. Наштъ отказъ тури двамата горѣпоменованни представители и особено Чомакова въ негодно положение спрямо правителството. Тѣ излѣзваха като лъжци предъ него. За да си възстановятъ репутацията, тѣ требваше или да ни извадятъ отъ редакцията споредъ както бѣха обѣщали на министрътъ, или въ краенъ случай съвсѣмъ да спрѣтъ вѣстникътъ. Но на това не имъ съчувствахъ и спомагахъ всичкитѣ отъ представителитѣ и членоветѣ на Свѣтътъ, отъ които зависеше рѣшението на по-важнитѣ въпроси по църковно-народнитѣ работи. Помежду послѣднитѣ имаше още лица, които, като задължени, да отговарятъ и лично за възнаграждението, което бѣ ни обѣщано за редакцията, не считаха достолѣпно за себе си да развалятъ контрактътъ си съ насъ безъ да ни исплатятъ условенната въ него сума, а да имъ ъж исплатятъ имъ се виждаше тежичко. Тѣхното сопротивление направи Чомакова отъ попечител и приятел на вѣстникътъ да стане неговъ върлъ врагъ и гонителъ. Въ течението близо на една година той въ всеко засѣдание на Свѣтътъ подигаше въпросъ, вѣстникътъ

или да се вземе отъ нашитѣ рѣцѣ или пакъ да се спре. При такова враждебно настроеніе на Чомакова срѣщу вѣстникътъ, послѣдний не можеше, естествено, да върве, или поне да избѣгне общата сѣдбина на тогавашнитѣ български вѣстници, които, поради невнасяние отъ абонатитѣ цѣната на абонаментътъ, почти всекога спирахъ подиръ двѣ или три години съ потрошаванье капиталътъ си. „Свѣтникътъ“ доискара 1864 година, но за по-нататъкъ не можеше да върви. Една голѣма частъ отъ спомоществателитѣ му не внесохъ спомоществованията си и до днесъ. Контрактътъ, който бѣ сключенъ между насъ и по-главнитѣ отъ представителитѣ и членовѣ на Цариградската община за двѣ години и по който тѣ требваше да ни даватъ по 20 лири на мѣсецъ предплатени, се не изпълни, така че, когато се спрѣ вѣстникътъ, ние имаме да земаме за трудътъ си до денътъ на спираньето му 195 лири, а до срокътъ на контрактътъ 335 лири. Ако и да не бѣхме нито най-малко кривъ за неблагоприятнитѣ обстоятелства, които прекъсахъ съществуването на листътъ, обаче, да не става много тежко и на лицата, които бѣхъ подписали контрактътъ, ние се съгласихме да се задоволимъ само съ възнаграждението, което ни се падаше до денътъ на спираньето му, т. е. съ 195 лири, и да не дириимъ нищо по-вече; обѣцахме даже и отъ тия 195 лири да оставимъ 15, стига само да ни се исплатятъ останалитѣ 180 лири вѣлно и изедно. По-вечето отъ подписавшитѣ контрактътъ родолюбци склонихъ на това предложение; не склонихъ само Чомаковъ и Хр. Тъпчилеца, които искахъ да ни оставимъ не 15, а 35 лири, нѣщо, което ние не можехме да се рѣшимъ да направимъ. Като употребихме всичкитѣ средства за спогаждане и не сполучихме, ние се принудихме да се обърнемъ до сѣдътъ, който рѣши дѣлото въ наша полза, при всичко че противникитѣ ни, Чомаковъ и Хр. Тъпчилеца, които представяхъ предъ сѣдътъ и другитѣ подписавши контрактътъ лица, си позволихъ, съ цѣлъ да спечелятъ пропесѣтъ, да ни представятъ предъ сѣдитѣ като „панславистъ и руский шпионъ“ и че отъ друга страна ние, като нѣмахме адвокатъ и като знаехме турскій езикъ слабо по онова време, едвамъ можехме да расправимъ работата си, при състязанието на странитѣ. Това е едно доказателство, че турскитѣ сѣдилища сѣ били доста често безпристрастни.

ГЛАВА VI.

Качествата на новозабраний Вселенский патриархъ. Софрония, и неговитъ първи стапки по българский въпросъ. — Неговата мисль за свикване едно велико събрание въ патриаршията, като средство за развързване мжкотинитъ по този въпросъ. — Расположеннето на умоветъ въ гръцкото общество и задачитъ, които си туреше еллизимитъ. — Трудното положение на патриархътъ и на владичитъ отъ неполучването паритъ, опредѣлени за обдържаннето имъ. — Мъркитъ, взети отъ патриаршията за отстранение това неудобство, и повсемѣстното налягане отъ страна на владичитъ за събиране отъ християнетъ опредѣленнитъ за тѣхъ въ новий уставъ цари. — Вънението въ Руссе, по поводъ на напиранието отъ страна на налията за събирането платката на мѣстний владика. — Позволение, дадено по този поводъ на патриархътъ да свика велико събрание. — Неблагоприятното за България расположение на умоветъ въ това събрание и неговитъ старания да понаже, че българскитъ искания сж лишени отъ основание и сж неумѣстни. — Безплодността на бѣлжикитъ на четирмата Българе, негови членове, относительно пристрастие му. Неговитъ окончателни рѣшения и пространното имъ опровержение, подадено на Портата отъ страна на българскитъ представители. — Тактиката на Портата въ расприята на двата едновѣрни народа. — Приемането на осемъ български юноши за възпитание на правителствена смѣтка и освобождението отъ заточение на българскитъ народни владичи. — Распореждане на султановото правителство да се расхвърли данъкъ за исплащане дългътъ на патриаршията. — Споразумѣние на патриархътъ и на синодътъ съ Портата да се даватъ платкитъ на владичитъ направо отъ хазната. — Смъртъта на българский народенъ владика, Авксентия, и прощеннето, подадено по този случай, на Портата отъ страна на българскитъ представители. — Опитване за споразумѣние съ България отъ страна на нѣколко лица измежду гръцкитъ първенци и богаташи. — Резултатътъ на това опитване. — Ново налягане отъ страна на Портата върху Патриаршията да направи удовлетворителни уступки въ полза на България. — Ново свикване въ патриаршията на едно велико събрание за обмисляване българский въпросъ. — Кривото разумѣване въпросътъ отъ страна на българскитъ представители. — Адресътъ, подаденъ отъ тѣхъ на султанътъ, по случай на критското въстание. Укоритъ, които тѣ навлекохъ върху си съ този адресъ.

Осланещисе на думитъ на министрътъ на външнитъ дѣла, Аали-паша, България въврвахъ, че, като занеме престолътъ си новий Вселенский патриархъ, тѣхната работа, съ съгласието или безъ съгласието на Великата Църква, ще земе единъ край, сирѣчь правителството на султанътъ или ще накара патриаршията да приеме българскитъ искания, или, въ случай на упорство отъ нейна страна, самъ ще ядаде нѣкое рѣшение, което да задоволява Българский народъ.

Патриархъ Софроний не бѣше нито отъ новитъ учений, нито отъ старитъ, не толкосъ учени, но даровити гръцки

иерарси. Той бѣше чловѣкъ съ твърдѣ посредствени способности и нѣмаше никаква извѣстностъ. Той се избра да държи кормилото на Великата Църква по личнитѣ съображения на нѣкои отъ синодалнитѣ архiereи, които, като имахъ приятелство съ него, смѣтахъ, че при неговата простота и доброта ще могатъ лесно да устроятъ личнитѣ си дѣла. Поради това отъ него не можеше да се чака да земе инициативата и да предложи единъ колко годѣ удовлетворителенъ проектъ за свършването на распрята, който и да прокара съ авторитетътъ и твърдата си воля. Той съзнаваше, обаче, добръ, че първата и най-главната грижа, която му предстояше слѣдъ стѣпанването на Вселенскій престолъ, бѣше да разрѣши именно българскій въпросъ. На тая задача му се указа и въ нѣколкото думи, съ които се бѣ обърнѣлъ къмъ него султанътъ на тържественната аудиенция, която, споредъ единъ древенъ обичай, се дава на новонабранный патриархъ. На неж посочи и самъ негово светѣйшество въ рѣчъта си, която бѣ казалъ по този случай. „Надѣвамъ се, бѣ му рекълъ султанътъ, че ще употребишъ всеко старанье да туришъ въ редъ дѣлата на народътъ ти (Ромейскій) и да помогнешъ за благосъстоянието му“. Патриархътъ отговорилъ, че тѣзи дѣла били дошли, поради нѣкои причини, въ твърдѣ лошо положение, но че съ покровителството и благосклонността на негово величество ще могатъ да се турятъ въ добръ редъ¹⁾.

Щомъ прочее пое кормилото на Църквата, патриархъ Софроний се зане съ българскій въпросъ. За да си състави понятие за неговий дотогавашенъ ходъ, той привиква при себе си, между другитѣ свѣдущи лица, и грѣцкитѣ членове на учреденната по заповѣдъ на Портата за разгледване въпросътъ смѣсенна комиссия и пожела да се евятъ при него и българскитѣ нейни членове. По приетото си правило да странятъ отъ патриаршията, догдѣто тя не искаже готовностъ да даде удовлетворение на народътъ имъ, българскитѣ представители не прибѣраахъ да се съобразятъ съ това желание на новий патриархъ, което бѣ имъ се съобщило отъ министрътъ на външнитѣ дѣла. За да ги накара да дойдатъ при него, негово светѣйшество се принуди да обевн на министрътъ, че, за да може да даде отговоръ, какво би могла Църквата да на-

¹⁾ В. „Свѣтъникъ“, 1 гол., брой 33.

прави за удовлетворение на Българетѣ, той треба предвари-
телно да изслуша представителитѣ имъ. Министерътъ намѣри,
че е пѣтно да се изпълни това исканье на патриархътъ. За
да се не протака напразно работата, потребно бѣше прочее
българскитѣ представители часъ напредъ да идѣтъ при новия
патриархъ, за да му искажѣтъ и обяснѣтъ желанията на съ-
тестественниците си.

Понеже работата се намираше въ рѣцѣтъ на една смѣ-
сенна българо-грѣцка комиссія, която имаше порѣчение да
докара до споразумѣние двѣтъ страни, требваше, естествено,
да отидѣтъ при негово свѣтѣйшество сѣщитѣ ония лица, които
представлявахъ българската страна въ тая комиссія, както
бѣха ходили при него лицата, които представлявахъ въ неж
патриаршията. Така се и тѣкмеше това да стане. Но отпослѣ
въ общото събрание на представителитѣ и на по-главнитѣ
членове на нашата община въ Цариградъ се намѣри за добръ
да отидѣтъ при патриархътъ само три лица отъ водачитѣ.
Тия три лица, като се евили при негово свѣтѣйшество, съ-
общили му, че идѣтъ при него по заповѣдъ на министертъ на
външнитѣ дѣла да му раскажѣтъ и раскриѣтъ българскитѣ
искания, послѣ което посочили и обяснили осемтъ български
предложения. Патриархътъ се показалъ, като че да припо-
знава справедливостѣта на исканията на Българетѣ, и общалъ
да се погрижи за примирението имъ съ Църквата. За тая
цѣль той намѣрилъ за благословно отсега нататѣкъ да се
събира българо-грѣцката комиссія въ патриаршията подъ не-
гово предсѣдателство. Българекитѣ пратеници въразили, че
въпросътъ за мѣстото на засѣданията на комиссията е билъ
подиганъ още въ самото начало на нейното учреждение и
билъ окончателно рѣшенъ противъ патриаршията, която и то-
гава поддържала сѣщото мнѣние. Като се не приело предло-
жението му, патриархътъ пожелалъ да му се дадѣтъ българ-
скитѣ осемъ искания писмено, нѣщо което пратеницитѣ
общали и изпълнили на другий день!).

„Ние взехме предъ видъ съ св. синодъ, казваше па-
триархъ Софроний малко по-подирѣ въ изложението си, което
бѣ чель въ събранието, свикано въ патриаршията за разслед-
ване българскитѣ въпросъ, тия искания, но видѣхме, че тѣ

1) „Свѣтъникъ“, I година, 37 и 38 броева.

не само противорѣчатъ на дѣйствующитѣ устави, но че и не сѣ съгласни съ привилегитѣ на Църквата и разрушаватъ самитѣ нейни основи. Това общо мнѣние, наше и на св. синодъ, ние представихме на н. височество министрътъ на външнитѣ дѣла и въ истото време му изложихме проектътъ за съставението на св. синодъ, който ни съобщи комиссията и който състоеше въ раздѣление епархиитѣ на шестъ географически части. Негово височество ни препорѣча да се намѣри нѣкой начинъ за съставението на синодътъ върху основание отъ числото на населението въ епархиитѣ. Ние, като се исказахме още еднажъ, че предпочитаме географическото раздѣление на епархиитѣ, обевихме му най-послѣ, че нищо окончателно не можемъ да рѣшимъ само съ светий синодъ и че е потребно да се свика за този предметъ главно събрание. Негово височество ни отговори, че ще размисли върху това наше предложение¹⁾.

Патриархъ Софроний, като се не рѣшаваше да предложи нѣкой проектъ за съставението св. синодъ върху основание отъ численността на населението въ епархиитѣ, а пакъ и не желаше да земе върху си никаква отговорностъ, нито предъ Портата, нито предъ Гръцкый народъ, за нѣкоя друга мѣрка, намисли да свика едно велико събрание, въ което, освѣнъ владичитѣ, да участвуватъ всичкитѣ по-извѣстни, по-първи и по-учени хора отъ гръцкото общество.

Да се пита, относително българскитѣ искания, едно събрание, въ което ще се представи всичкото гръцко общество съ неговитѣ възрѣния и стремления, съ неговитѣ своеобразни идеи за гръцката народностъ, не бѣше нито най-малко цѣлесъобразно. Идеитѣ на преднитѣ и образованнитѣ классове на гръцкото общество за величието на еллинизмътъ, за неговото предназначение, за неговата задача по отношение къмъ другитѣ християнски племена на полуостровътъ, тия идеи, пождъ влиянието на които бѣхъ се упразнили старитѣ славенски самостоятелни архиепископии и патриаршества, не бѣхъ се никакъ намѣнили по това време. Въ това сѣщото време, когато патриархъ Софроний живеше отъ Високата Порта воля да подложи българскитѣ искания на едно чуждо събрание отъ първитѣ люди на гръцкото общество, въ послѣдното бѣше на

¹⁾ „Събѣтникъ“, II год., 24 брой.

ново възбудена усиленна работа за укрѣплението на еллинизмътъ насрѣщъ неговитѣ мними врагове и за распространение то на грѣцкѣй езикъ посредъ християнскитѣ племена на Балканскѣй полуостровъ.

Нѣщо около два мѣсеца преди да занеме катедрата си новѣй Вселенскѣй патриархъ, министрътъ на народното просвѣщение въ Гърция, Николонулосъ, бѣ се обърналъ до най-прочутитѣ въ това време атинскѣй учени и професори съ единъ циркуляръ, въ който, като указваше на бурята, която се била подигнала срѣщу грѣцкѣй езикъ въ мѣстата, гдѣто той по-напредъ господствовалъ неограничено, ги приканваше да размислятъ и му покажатъ, съ кои нравственни средства би могълъ да се поддържи и распространи праотеческѣй нѣмъ езикъ, да се усили и утвърди той наввредъ, гдѣто живѣятъ еллине и *други христие* и гдѣто особено се забѣлежва преко противъ него движение. „Отечеството, господа, казваше министрътъ въ циркулярътъ си, изисква отъ вашата ученостъ, отъ вашата ревностъ и отъ вашето еллинско честолюбие тази важна услуга, и не се съмнѣвамъ, че вашитѣ старания ще иматъ желанный резултатъ. За вашитѣ съвѣщания опредѣлихме една стая въ нашето министерство ¹⁾“.

Тази постановка на грѣцкѣй министръ отговареше на едно общо желание между Гърцитѣ, да се зематъ дѣятелни мѣрки за поддържане еллинизмътъ и оборване неговитѣ врагове по всички Балкански полуостровъ. Това желание бѣше се изразило малко по-преди и въ самѣй Цариградъ, гдѣто, при разнитѣ други учени и ученолюбиви дружества, бѣше се изработилъ планъ за съставението на едно попечителство, което да има грижа за распространение грѣцкото образование по всички полуостровъ. Онова, къмъ което имаше да се стреми това попечителство, оставаше, споредъ главнитѣ инициатори на планътъ, да се постигне сега въ Атина. Комиссията на ученикѣ и професоритѣ, която се учреждаваше въ Атина отъ самото правителство, требваше споредъ инициаторитѣ да предложи именно да се състави въ самата столица на кралевството намисленното отъ тѣхъ попечителство. Споредъ ревнителитѣ на великата еллинска идея въ Цариградъ, задачата на реченната комиссия само съ този начинъ можела успѣшно да се

¹⁾ „Свѣтъникъ“, год. I, брой 22.

испълни. Съставено въ Атина, попечителството требвало да простре дѣятелността си не само върху Балканский полуостровъ, но върху всички Вѣстокъ, и неговата задача требвало да бѣде погърчванието на „едновѣрнитѣ народи“. То щело да бѣде въ рѣцѣтъ на новий грѣцкый краль, Георгия, архимедовъ лостъ, съ който той ималъ да поклати всички Гърция и Азия и да строши враговетѣ на еллинизмътъ. За да се постигне цѣльта на попечителството, требвало да се основатъ гимназии въ Галацъ за Еллинетѣ и за Молдовласитѣ, въ Едрине и Солунъ за Еллинетѣ и Българетѣ, въ Бератъ за Еллинетѣ и Арнаутитѣ, въ Александрия за Еллинетѣ и Арабитѣ християне, и въ Цариградъ за дѣцата не само на всичкитѣ православни народи, но и на Арменцитѣ, които отъ нѣкое време имали били горещо желание да се съединятъ съ Православната Църква. Относително основанието на гимназиитѣ въ разнитѣ мѣста на Турската империя можели да се срѣщнатъ мъжнотии отъ страна на Високата Порта, но попечителството на новий Грѣцкый краль требвало съ достоинство да заеви, че свободна Гърция има право и длъжностъ да просвѣщава православнитѣ вѣсточни народи, за да ги предпази отъ религиозно заблуждение. При тия гимназии требвало още да се основе въ Цариградъ едно особенно училище за приготвление учители и учителки и за това училище да се зематъ ученици отъ България и отъ другитѣ области. Особенна грижа требвало да става за подготвенѣто учителки, защото Аспазитѣ имали магическа сила да разпространяватъ еллинизмътъ. За да се свѣржатъ въ едно цѣло всичкитѣ тия гимназии и върватъ задружно къмъ една и истата цѣль, добръ било да се опредѣлятъ отъ попечителството петъ шестъ надзиратели, които да ги обикалятъ и испращатъ въ Атина докладъ за състоянието имъ, нъ, за да не се възбужда подозрѣнието на Турцитѣ, тия надзиратели требвало да се испращатъ като ревизори на консулствата ¹⁾.

Но комиссията отъ атинскитѣ учени и профессори, видясе, не намѣри благословно да посвѣтѣва на министрътъ такъвъ грандиозенъ, но мъженъ за осъществение, планъ, какъвто бѣше се съставилъ въ Цариградъ, а именно да се

¹⁾ Гл. извлечение отъ вѣстникъ Кλῆσις въ в. „Свѣтъникъ“, година I, брой 24.

работи еднакво по всички Вѣстокъ за развитието на еллинизмътъ. Въ Атина се удоволствовахъ съ нѣщо по-малко. Тамъ намерихъ за добръ да се обърне всичкото внимание върху Македония и отчасти върху Тракия, а другитѣ вѣсточни страни да се оставятъ на произволътъ на сѣдбата. За да се запазятъ за еллинизмътъ реченнитѣ двѣ страни, въ столицата на кралевството се споразумѣхъ да се усилятъ средствата на дружествата, които бѣхъ се съставили по това време съ цѣль да поддържатъ грѣцкото образование въ тѣхъ и отъ които едно се намираше въ Атина, а другото въ Цариградъ, а така и да се изпратятъ въ тѣхъ за консули лица по-дѣятелни и по-способни да се борятъ съ „панславизмътъ“. По старанието на тия дружества, вече се намирахъ въ разни грѣцки училища до 40 български юноши отъ Македония, които се пригответхъ за учители въ тая страна. Но всичко това се виждаше твърдѣ малко на разпаленнитѣ грѣцки патриоти, защото въ крайтъ на 1863 година единъ отъ депутатитѣ на камарата въ Атина, нѣкой си Ялемосъ, горчиво оплакваше сѣдбината на Македония и Тракия, които споредъ него станали жѣртва на панславистската пропаганда, поради немарението на Грѣцкото правителство. „Онова, щото се върши, казваше Ялемосъ, отъ нѣкое време въ Тракия и Македония, туря въ опасностъ бѣдущето на отечеството и полага непреодолима преграда на напредѣкътъ и на величието на просвѣтителний еллинизмъ. Нѣкои племена, съвършено недостойни да се говори за тяхъ, които преди малко считахъ за чѣстъ да се съединятъ съ еллинизмътъ, ставатъ сега слѣпи и безчувствени орудия на двѣ противоеллински пропаганди и употребяватъ всичко, щото имъ иде отъ рѣки за изглаждане всека дия отъ неговото сѣществование. Еллинский езикъ се изгна и се замѣсти съ варварский. Два часа, господа, далечъ отъ Солунъ (гласове: *въ сѣщий Солунъ! въ сѣщий Солунъ!*), въ сѣщий Цариградъ, Грѣцката Църква, грѣцкый езикъ и грѣцката народностъ ставатъ предметъ на поругание и се презиратъ ¹⁾“. Нищо така не възмущаваше грѣцкитѣ патриоти, колкото кога чуехъ, че и въ най-близнитѣ до Гърция мѣста се пробужда българската народностъ или че се работи за нейното пробуждане. Онѣзи отъ Българетѣ, които се осмѣлвахъ

¹⁾ „Свѣтъникъ“, I год., броеве 28 и 48.

да говорят и работят за откриване български училища въ Македония, се преследваха, по интригите на владичицѣ и на разнитѣ агенти на еллинизмътъ, като държавни престъпници ¹⁾).

При подобно настроение на гръцкото общество, не бѣше за чудене, че Високата Порта, отъ своя точка на зрѣние, не прибѣрза изведнажъ да одобри предложението на патриархътъ да се свика въ патриаршията едно велико събрание отъ миряне и духовни за разглеждане заевеннитѣ отъ българскитѣ представители искания. Това настроение не бѣше неизвестно въ висшитѣ турски кръгове. На султановото правителство, всекога консервативно, требваше, естествено, да се види противно да се предаде въ рѣцѣтѣ на едно неотвѣтствено за дѣлата си събрание, състояще подъ влиянието на идѣнтѣ и страститѣ, които бѣха се развили въ гръцкото общество, единъ толкова важенъ за империята въпросъ, който то до сега е гледало да разрѣши въ споразумѣние съ надлежната църковна властъ. На таквъ нѣщо турскитѣ държавни маже можеха да се рѣшатъ само, ако искаха да протакатъ рѣшението на въпросътъ и да дразнятъ двата смразени вече помежду си народа, единъ срѣщу други, нѣщо, което имаше за Турция и сгоди и несгоди.

Патриархъ Софроний, като видѣ, че портата не се показва наклонна да му даде воля за свикване велико събрание, на което той, въ затруднението си, бѣше си наумилъ да възложи рѣшението на българский въпросъ, тако-речи престанъ да се занимава съ него. Но този въпросъ бѣше тѣсно свързанъ съ другъ единъ, който имаше за нѣкои отъ владичицѣ негли по голѣмо значение, отколкото въпросътъ, какъ да се удовлетвори желанията на Българский народъ и да се обезпечи мирътъ въ Църквата. Този другъ въпросъ бѣше въпросътъ за обдържанието патриархътъ и архиерейтѣ, съгласно съ новий уставъ, който запрещавахе напрешнитѣ неопредѣлени владически берии и предвиждаше опредѣлени платки както за патриархътъ и служащитѣ въ патриаршията, така и за всичкитѣ митрополити и епископи. За тия платки требваше обаче пакъ да се расхвърли върху християнитѣ на всеко мѣсто единъ особенъ налогъ. Уставътъ, като опредѣлеше

¹⁾ „Съвѣтникъ“ I год. брой 33.

платката на единъ архиерей, овначаваше и количеството, коего требваше да се събере заедно съ неж отъ епархията му за патриархътъ. Но въ нѣкоя и друга отъ българскитѣ епархии владичитѣ се испъдиха, а въ други, ако и да не бѣхъ испъдени, не можехъ да събиратъ отъ християнетѣ предвиденнитѣ въ уставътъ пари за патриаршеската и тѣхната платка, защото Българетѣ, като искахъ да покажатъ, че не щатъ вече да робуватъ подъ властѣта на гръцкитѣ архиереи, не щехъ подъ никакъвъ начинъ да имъ даватъ пари. Въ небългарскитѣ епархии владичитѣ сѣщо съ голѣма мжка прибирахъ паритѣ за платката си. Това като туреше въ едно неприятно положение тѣхъ сами, бѣше не по-малко тежко и за патриархътъ, който бѣше принуденъ да прибѣгва къмъ заеми, за да посрѣща собственитѣ си разноски и разноскитѣ на управлението на Църквата.

Светѣйшии Софроний, наскоро слѣдъ като пое браздитѣ на църковното управление, испрати едно окръжно послание до всичкитѣ подчинени на Вселенский престолъ архиереи, въ което, като показваше трудното положение на патриаршията поради непостѣпанието на предвидѣнитѣ за неж доходи, строго имъ предписваше да гледа всекии отъ тѣхъ да внесе часъ напредъ количеството, назначено за патриаршеската платка, събралъ или не събралъ още отъ християнетѣ предвидѣнитѣ отъ уставътъ пари за платката си. Ако нѣкой не ги е събралъ той требвало, споредъ посланието, да внесе опредѣленната за патриархътъ сума отъ другитѣ си доходи. Негово светѣйшество заповѣдваше въ истото време на владичитѣ да внесатъ незабавно каквото още дължатъ на патриаршеската касса. За да ги насърдчи да изпълнятъ по-скоро исканията му, патриархътъ имъ общаваше всичкото си съдѣйствие и покровителство по събиранieto паритѣ за платката имъ, съгласно съ уставътъ ¹⁾.

Сѣщевременно съ испращанieto на това послание, патриархътъ исходатайствова отъ Високата Порта емирнамета до всичкитѣ валии, въ които имъ се заповѣдваше да спомогатъ дѣятелно на архиереитѣ да събератъ отъ населението назначенитѣ за платкитѣ имъ пари.

¹⁾ „Свѣтъникъ“, година I, брой 36.

Принуждавани така отъ Великата Църква да испратятъ пари въ патриаршията, колкото се може по-скоро, и насърдени съ общанното отъ неж покровителство, владичитѣ на всекъдѣ се заловиха дѣятелно за прибиранieto паритѣ, които бѣхъ имъ се опредѣлили въ уставѣтъ като платка. Валиитѣ, съгласно съ наставленията, които имъ се испратиха отъ Портата, издадохъ такоже строги заповѣди до подчиненнитѣ имъ мюлтесарифи да съдѣйствуватъ на архиерейтѣ да си прибератъ платкитѣ. Въ много мѣста властитѣ прямо поканиха християнското население да се погрижи да внесе на архиерейтѣ си платката му. Вслѣдствие на таквазъ една покана, въ Търново се свика събрание отъ представителитѣ на казитѣ на епархията за расхвърление паритѣ, които съставлявахъ платката на мѣстний митрополитѣ, и това събрание, въ което имахъ болшинство старитѣ чорбажи, приятели и привърженици на владиката, рѣши въпросѣтъ въ полза на послѣдний, нѣщо, което извика протести отъ страна на населението въ епархията и силни укори въ печатѣтъ противъ старитѣ чорбажи, които го поддържахъ¹⁾.

Въ Руссе пъкъ, по този поводъ, станъ едно смущение, въ което тамкашния епископъ, Синесий, биде испаденъ отъ архиерейский домъ, и послѣдний биде отчасти съсипанъ. Когато валията съобщилъ на мѣстнитѣ Българе, че съгласно съ заповѣдта, която приелъ отъ Портата, тѣ трябва да се погрижатъ да се даде платката на владиката, тѣ го помолиха да изслуша и тѣхнитѣ обеснения, на което той се съгласилъ. За да бѣдѣтъ точни и формални, тия обеснения имало, съ дозволение на вали-паша, да се подадѣтъ съ единъ арзухалъ. Но когато лицата, на брой шесть души, които били натоварени да подадѣтъ арзухалѣтъ на пашата, се евили, той, поради смѣлостѣта, съ която, видисе, се обеснявали тия лица въ разговорѣтъ си съ него, заповѣдалъ да се запрѣтъ. Другитѣ Българе въ градѣтъ, като се научили за това, затворили незабавно дюгенитѣ си и се натрупали на конакѣтъ, гдѣто, указващѣтъ на невинностѣта на запрѣннитѣ, молили да се простѣтъ и отпустѣтъ. Нахлуването на множество народъ въ дворѣтъ на висшето присѣдственното мѣсто, по поводъ на едно распореждане на властѣта, возмущило, разушѣва се, управите-

¹⁾ „Свѣтъникъ“, I година, брой 45 и 46.

лътъ. Той поискалъ да се разотиде незабавно народътъ, и когато не видѣлъ отъ него бързо послушанне на исканието си, заповѣдалъ на запитетата да го разпрѣснатъ, нѣщо, което тѣ извършили, като били и ранили много души отъ събравшата се тълпа. Ядосани и наскърбени отъ всичко това, руссенскитѣ Българе, мъже, жени и дѣца, като не могли какво друго да сторятъ, рухнали къмъ архиерейскій домъ, навлѣли въ него и щото намѣрили тамъ испотрошили, или исхвърлили на улицата, а най-послѣ се уловили да развалятъ и самия домъ, който доста повредили, догдѣ да пристигнатъ запитетата, които били испратени да възстановятъ редътъ. Епископътъ Синесий, по щастие, се намиралъ тогава на конакътъ; иначе разярения народъ е могълъ да му нанесе лична обида, а негли и да го умъртви. Слѣдъ приключението, особена стража била турена да пази домътъ и исхвърленнитѣ изъ него вещи. Синесий, който желалъ часъ напредъ да навѣсти жилището си, за да види да ли сж цѣли паритѣ му, около шестъ хиляди лири, които държалъ заровени въ едно кюше, могълъ да се рѣши да посѣти домътъ си само въ тишината на нощта. За негово щастие, паритѣ останали небутнати. Той си ги прибралъ благополучно и отишълъ пакъ на конакътъ, гдѣто се рѣшилъ да живѣе, догдѣ да принуди Българетѣ да му върнатъ архиерейскій домъ въ напрежени видъ.

Слѣдъ смущението, чаршиитѣ стоели затворени четири дни наредъ. На петий день валията повикалъ десетъ души отъ главнитѣ граждани Българе и имъ казалъ, че той прощава натрупването на народътъ въ конакътъ, но трябва да се намѣрятъ онѣзи, които сж съсипали домътъ на владиката и исхвърлили вещитѣ му. Повиканнитѣ отговорили, че това сж сторили жени и дѣца, за които има да отговара вече цѣлъ народъ.

За да намалятъ отговорността си за станжлото безчиние, руссенскитѣ Българе побързахъ да испроводятъ до върховний везиръ, Фуадъ-паша, арзухалъ, въ който, като се оплаквахъ въобще отъ злоупотребленията и производнитѣ дѣйствиия на валията, Аарифъ-паша, приписвахъ нему причината за смущението, станжло на 16 януарий, защото той се билъ отнесълъ безтактно, като задрѣлъ шестѣтъ души, които били натоварени да му представятъ едно писмено обеснение за отншенията на народътъ къмъ владиката, и послѣ заповѣдалъ

на заптиетата да биждѣ жителитѣ, които се били набрали въ конактѣ за да измолятъ запрѣннитѣ, нѣщо което наскърбило много женитѣ и дѣцата имъ и ги направило да се спустятъ къмъ кжщата на епископтѣ, като главенъ виновникъ на всичката бъркотия.

Синесий, отъ своя страна, не се забави да протестува предъ валията за нападението върху жилището му и за разпилуването вещитѣ му и да иска, при наказанието на виновнитѣ, и обезщетение за станжлитѣ му повреди. Въ протестътъ си той искаше да се накажатъ не само онѣзи, които сж участвovali въ распрѣсването на вещитѣ му и въ развалата на архиерейскій домъ, но и тѣзи, които сж ги били подбудили на това. „Понеже тая чета на злодѣйци, светотатци и бунтовници, казваше той, бѣ наставена, подбутната и ръководена отъ лица по-горни отъ онѣзи, които извършихъ варварското дѣло срѣщу епископията, молихъ ваше превѣсходительство да издирите и намѣрите съ свойственната ви дѣятелность първитѣ двигатели на това безчеловѣчно дѣло, и понеже тѣ въ бѣсната си вандальска низость не пощадихъ нищо свещенно, но развалихъ и исхвърлихъ на пѣттѣ въ калѣта всичко, щото се намѣри въ епископията, разорихъ даже и самия домъ и присвоихъ и паритѣ ми, както и разни многоцѣнни вещи и аманети, така че оставихъ долоподписанный безъ покривъ и убѣжище, то протестувамъ за това всичко, въ името на негово царско величество, султанъ Абдулъ Азиза и въ името на законитѣ срѣщу когото надлежи, и обещавамъ подъ негова отговорность и за негова смѣтка всичкитѣ загуби, които ми станахъ или ще ми станжтъ занапредъ, като си запазвамъ правото да покажъ количеството имъ въ потребното време и мѣсто“.

По приетий редъ, протестътъ на владиката не можеше да се остави безъ отговоръ. Жителитѣ на Руссе направихъ този отговоръ въ видъ на прошение до валията, въ което обесневахъ приключението сжщо така, както и въ прошениято си до везирѣтъ. Тѣ припомневахъ първо, че, когато преди три години прекжснали съвсѣмъ сношенията си съ владиката, тѣ избрали, по разрѣшение отъ сжщия валия, единъ попъ за владичскій намѣстникъ; че слѣдъ като валията, преди нѣколко дни, имъ ненадѣйно заповѣдалъ да даждѣ на владиката платката за три години и да го припознажѣтъ, тѣ

испроводили съ една депутация отъ шестъ души обесненията си насрѣщъ тая заповѣдъ, но шестѣтъ лица, които съставлявали депутацията, били задрѣни, при което още се расчуло, че тѣ имали да се испроводятъ на заточение; че когато жителитѣ се събрали въ конактѣ да измолятъ отпушанъето на шестѣтъ задрѣни лица и се забавили тамъ, женитѣ и дѣцата имъ, като видѣли, че станжло вече късно, а пѣкъ мъжетѣ и бащитѣ имъ се не връщатъ още, и като имъ докривело, че тѣ, по интригитѣ на владиката, когото градътъ не припознава, се наказватъ, отишли въ домътъ на послѣдний и му исхвърлили вешитѣ на пѣтътъ. При всичко, че този домъ, казвахъ тѣ, е народенъ имотъ, владиката подава протестъ срѣщу жителитѣ на градътъ за повредитѣ му и за нѣкакви свои загуби. Този протестъ, като се прочете предъ народътъ, намѣри се, че съдържа само лъжи и клевети. При всичко това ние, слѣдъ като се оплакахме същевременно и на садразамѣтъ съ едно прошение, въ което изложихме работата, както е станжала, сме готови, ако се заповѣда отъ висшето правителство да се испита, коя отъ двѣтъ страни е крива, да приемемъ безропотно наказанието, което ни се нада, ако се окажемъ виновни. —

Слѣдствието относително нападението върху архиерейскій домъ и распиляванъето вешитѣ на епископътъ Синесия, се скоро почна. Като първи виновни се уловихъ и турихъ въ най глѣбокиятъ мѣста на тъмницата четири момчета на възраст отъ 12 до 15 години, които слѣдователитѣ испитвали по варварскій начинъ съ кресъкъ и псуване, като вовирали и бастунитѣ си въ устата имъ. Майкитѣ въ градътъ, като чули за улавенъето на четиретѣ момчета, побоели се за участъта на дѣцата си и съставили събрание, на което рѣшили да се проводи до пашата депутация отъ десетъ ступанки изъ помежду имъ, за да се измоли отпушанъето на затворенитѣ дѣца. Управителътъ не можалъ да противостои на молбитѣ, представени нему отъ страна на нѣжний полъ, и се распоредилъ да се отпуснатъ маловъзрастнитѣ задрѣни. Властитѣ не намѣрили слѣдъ това за цѣлесъобразно да задрѣтъ още нѣкого отъ жителитѣ по обвинение за участие въ безредията, и работата по слѣдствието като че заглѣхна. Между това архиерейскій домъ се поправи, но, на мѣсто да се предаде отново на владиката, се приспособи за дѣвическо училище, което се и отвори наскоро. Владиката, отъ своя страна, като оставаше да

живѣе въ конакътъ, не преставахе да ходатайствова предъ гражданската власть, както чрезъ патриаршията, така и направо, да се накаратъ жителитѣ да му предадѣтъ домътъ и да го припознажѣтъ за свой архипастирь. Вслѣдствие на това постоянно ходатайство отъ негова страна, министрътъ на публичнитѣ сгради и на народното просвѣщение, Етемъ-паша, като бѣше ходилъ презъ августъ мѣсецъ да прегледа новопостроенната желѣзница Руссе-Варна и бѣше останалъ нѣколко дни въ Руссе, заповѣда, по наставление отъ Високата Порта на по-първитѣ люди отъ тамошнитѣ Българе, да върнатъ на владиката кѣщата и да се отнасятъ занаяпредъ съ него, като съ свой архипастирь. Руссенскитѣ първенци, като се извинили, че сами не можѣтъ да направятъ нищо, обѣщали само да съобщатъ тая заповѣдъ на народътъ. Послѣдний въ едно събрание се искавалъ, обаче, че не може подъ никой начинъ да припознае отново за свой владика испѣденний отъ архиерейскій домъ грѣцки епископъ. Първенцитѣ при всичко това се задължили отъ себе си предъ министрътъ да намѣрятъ една прилична за помѣщение на владиката кѣща и, за да се не покажѣтъ ненормални на заповѣдта на висшата власть, ходили да му цалуватъ ръка. Но епископътъ се отказалъ да влѣзе въ кѣщата, която му тѣ намѣрили, като настоявалъ да му се върне отново архиерейскій домъ, ако и обѣрнатъ вече на училище. Съ надежда, че ще може да сполучи исканието си, Синесий останалъ пакъ въ конакътъ, гдѣто го завари новоназначенний валия, Митхадъ-паша, който пристигналъ въ Руссе презъ октомврий мѣсецъ. Новий управитель на вилаетътъ обѣи на българскитѣ първенци, че той не ги принуждава да припознажѣтъ грѣцкый епископъ за свой архипастирь, но тѣ трябва да му намѣрятъ безъ друго една съотвѣтствена кѣща за живѣние, защото пребиваньето му въ конакътъ е въ всеко отношение неумѣстно¹⁾.

Руссенското приключение требаше, естествено, да направи силно впечатлѣние върху владичитѣ и върху всичкото грѣцко общество въ Цариградъ. Щомъ прие извѣстие за станалото въ Руссе противъ архиерейтъ, патриархътъ свика синодътъ, който въ обсъжданьето на предметътъ едногласно

¹⁾ Глед. „Свѣтъникъ“ год. I, броеве 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, год. II, бр. 21, 24, и 31.

искава мнѣние, че такова състояние на работитѣ, при което всека минута се намирали били въ опасностъ собствеността, честта и самия животъ на архiereитѣ въ България, не може да се продължава по-нататкъ, и че трябва незабавно да се представи на Портата всичко, което е станало въ Русе, и да ѝ се иска воля да се свика въ патриаршията едно велико събрание за рѣшение българскій въпросъ. Патриархътъ изпълни незабавно това рѣшение на синодътъ. Той отиде на другий день при министрътъ на външнитѣ дѣла и му представи необходимостта за свикване едно велико събрание относително българскій въпросъ. Аали-паша, за да не даде поводъ на натякване, че туря въ затруднение патриаршията, като не ѝ дава възможностъ да употреби средството, което тя е намѣрила за единствено способно да се доведе до едно рѣшение въпросътъ, отъ който се пораждатъ жалостни смущения въ Църквата, съете тозижъ за цѣлесъобразно да не ѝ припречва на исканieto. Той даде воля да се свика, съгласно съ рѣшението на синодътъ, велико събрание за обмисляване и разрѣшение българскій въпросъ.

Това събрание се свика въ патриаршията на 21 февруарий (1864). То състоеше отъ тридесетъ и три духовни лица, помежду които бѣхъ Иерусалимскій, Александрийскій и Антиохийскій патриарси, всичкитѣ преждебивши вселенски патриарси, всичкитѣ митрополити — членове на синодътъ и други случайно находещи се въ Цариградъ епархиални архiereи, всичкитѣ епископи, настоятели на енорийскитѣ църкви въ столицата, и мнозина учени архимандрити и iеромонаси. Свѣтскій елементъ се представеше отъ по-вече лица. Всичкитѣ извѣстни по богатството, влиянието, чинътъ и учеността си турско-поддани Гърци, находещи се въ Цариградъ, бѣхъ пригласени да участвуватъ въ събранието. Между архiereитѣ имаше и трима Българе, а именно митрополитътъ, Пловдивскій Панаретъ, Прѣславскій Антипъ, и Софийскій Доротеѣ, които бѣхъ повикани отъ нѣмаѣ кждѣ, ако и да се знаеше, че тѣ съчувствовахъ на стремленията на еднородцитѣ си и че слѣдователно ще искажтъ благоприятно за тѣхъ мнѣние. Отъ Българетѣ миряне въ събранието бѣше повиканъ само Гаврилъ Кръстевичъ.

Патриархъ Софроний отвори събранието съ рѣчь, въ която изложи ходътъ на българскій въпросъ до занеманъето отъ

него патриаршеската катедра. Въ тая рѣчь, която бѣ предварително написана, той расправи потънко, какво и какъ е извършила българо-гръцката комиссия, която засѣдаваше на Портата, по коя причина тя спрѣла засѣданията си и какво мнѣние той заедно съ свойтъ синодъ си съставилъ за исканията на Българетѣ, исказани въ реченната комиссия. Негово светѣйшество обяви на събранието, че споредъ него и синодътъ, тѣзи искания сж несъгласни съ дѣйствующитѣ устави и разрушаватъ самитѣ основи на Църквата, че той съ св. синодъ одобрилъ мнѣнието на гръцкитѣ членове на комиссията да се раздѣлятъ епархиитѣ на шесть географически части за съставлението на синодътъ, и представилъ на министрътъ това мнѣние, като приемлемо отъ Църквата и цѣлесъобразно. Последний, обаче, му препоръчалъ да гледа да се намѣри пѣкой начинъ за съставлението на синодътъ върху основание отъ числеността на населението въ епархиитѣ. Той, въ отговоръ на това, отново му поеснилъ, че е по-добрѣ да се раздѣлятъ за тая цѣль епархиитѣ на шесть географически части, и помолилъ, въ случай, че правителството настоява да се намѣри другъ нѣкой начинъ, да му се позволи да свика велико събрание за обсъждане този въпросъ. Министрътъ отъ по-напредъ се не рѣшавалъ да даде съгласието си за свикването на велико събрание, но когато слѣдъ русенското смущение, му се поискала отново воля за това, разрѣшилъ да се свика такова събрание. „По тази причина ние, свършваше патриархътъ, ви и свикахме да земете по-точно понятие за този въпросъ, за фазитѣ, презъ които е минялъ, и за състоянието; въ което се намира сега, и като размислите насамъ, да искажете послѣ мнѣнието си, щото да съобщимъ на негово височество резултатътъ на нашитѣ размисления, преди да дойдемъ до окончателно рѣшение“.

Отъ рѣчитѣ, които се произнесохъ слѣдъ откриванъето на засѣданието, и отъ размѣнението на мислитѣ, което направихъ помежду си членоветѣ на събранието, се видѣ че, както требваше и да се предполага, послѣдното бѣше обзето отъ духъ, какъвто изобщо се забѣлежаваше въ гръцкото обществено мнѣние по отношение къмъ българскитѣ искания. Ораторитѣ указвахъ, че тѣзи искания подкопаватъ привилегияитѣ на Църквата, които требвало да останатъ непоколебими, че въпросътъ е поради това твърдѣ важенъ и че той трябва много

добър да се обмисли и изучи. Като говорехъ така, ораторитѣ разумѣвахъ обаче не да се намѣри нѣкой начинъ за удовлетворение на Българетѣ, но да се покажатъ безосновни и несъгласни тѣхнитѣ искания съ законитѣ и наредбитѣ на Църквата и империята. За да се подготви работата въ този смисълъ, събранието намѣри за добръ, подъ предлогъ че въпросътъ не е добръ извѣстенъ на всичкитѣ му членове, да се учреди предварително една комиссия, която да издири по тънко въпросътъ и да представи послѣ докладъ въ събранието. Таквава комиссия се състави отъ петъ духовни и четири свѣтски лица, които по-вечето бѣхъ люди извѣстни по учеността и образованието си. Духовнитѣ лица, четири архимандрити и единъ свещеннодиаконъ, бѣхъ отъ ония учени монаси, които бѣхъ ходили въ странство за допълнение мѣстното си богословско образование и занимавахъ по-вечето профессорски длъжности въ Богословското и другитѣ гръцки училища въ Цариградъ. Четирмата свѣтски лица бѣхъ К. Зографосъ, профессоръ въ турското медицинско училище, И. Тандалиди, профессоръ въ Богословското училище на остр. Халки и риторъ на Великата Църква, С. Аристархи, отпослѣ логотетъ на Великата Църква, и А. Каратеодори, отпослѣ турски министръ на външнитѣ дѣла и първъ пълномощникъ на Берлинскій Конгресъ отъ страна на Високата Порта.

Второто засѣдание на събранието требаше да стане, когато комиссията пригетви докладътъ си, нѣщо, което тя може да направи чакъ въ началото на мѣсець априлий. Поради това събранието се свика втори пѣтъ за засѣдание на 12 априлий. Въ това засѣдание, естествено, требаше най-първо да се прочете докладътъ на комиссията. Това извършено, членоветѣ размѣнихъ мислитѣ си върху неговото съдържание: и върху редътъ на по-нататъшното си постъпанье. Макаръ по-напредъ да се признавахъ несвѣдуци въ българскій въпросъ, и за това требаше да се състави една комиссия за изучението му, тѣ намѣрихъ сега, че докладътъ билъ написанъ откровенно и правдиво, поради което останяхъ всички твърдѣ доволни отъ него, само че требало да се прочете и обмисли той още по-добрь, и за това тѣ рѣшихъ да се намечата и даде отъ него по единъ екземпляръ на всеки членъ, нѣщо което на скоро се извърши.

Докладътъ излязе отъ печатъ подъ заглавие: „Докладъ на комиссията, опредѣлена отъ Главното Сѣбрание на 21 февруарий 1864 за освѣтление българския въпросъ“. Съгласно съ духътъ, който господстваше въ всичкото гръцко общество а така и въ сѣбранието, той бѣше написанъ съ най-големо пристрастие противъ Българетъ. Той бѣше въ едно и също време обвинителенъ актъ срѣщу послѣднитъ и защитителна рѣчь въ полза на Великата Църква. За да могатъ да представятъ стремленията на Българетъ и дѣйствиата имъ по отношение къмъ патриаршията колкото е възможно въ по-неблагоприятенъ и достоосждителенъ видъ, съставителитъ му се бѣхъ ползовали безразлично съ враждебнитъ и невраждебни на Българетъ вѣстници и брошури, като си бѣхъ позволявали още да развалятъ тукъ-тамъ и смисълътъ на мѣстата, които привождахъ отъ тѣхъ. Архивътъ на патриаршията, въ който се намиратъ не малко пристрастни рапорти и други тенденциозни книжа, испроваждани отъ нейнитъ владыци въ Българско, имъ такожде послужи много добръ за тая цѣль.

Докладътъ се раздѣлеше на три части. Въ първата се излагаше происхождението и развитието на българския въпросъ, въ втората се изброявахъ и опровергавахъ обвиненията отъ страна на Българетъ противъ висшето гръцко духовенство, а въ третата се раскриваше неоснователността и неумѣстността на българскитъ искания.

Историческата часть се наченваше съ напомненъе, че изминаватъ вече десетъ столѣтия отъ какъ Българетъ сж приели свѣтлината на християнската Вѣра отъ тая сжщата досточтимна Църква, противъ иерархията на която, въ послѣднитъ дни, се хвърлили били толкова отровни стрѣли, въ името на този народъ, който великий Фотій нарече въ лицето на господарьтъ му „добръ плодъ на неговитъ трудове, благородна и истинска рожба на неговитъ духовни болѣдования“. Послѣ това се излагахъ всичкитъ по-главни стѣпки, които Българетъ сж направили отъ 1848 година насамъ за придобиванъе правдини по църковното управление. Споредъ докладътъ, Великата Църква всекога имала попечение за нуждитъ на Българетъ и удовлетворявала всичкитъ имъ законни просби, но нейното материнско расположение къмъ този народъ и нейната готовность да изпълнява просбитъ му всекога се претякували отъ агентитъ на политическитъ и религиовни пропаганди, отъ които

единствено било подбутнато движението на Българетѣ противъ неж и които вземали поводъ отъ всека нейна устъпка да имъ внушаватъ да се обръщатъ къмъ неж съ нови искания.

Слѣдъ свършването историческата частъ, съставителитѣ на докладътъ питахъ, какви обвинения изваждатъ на средата малцина нѣкои, за да смушаватъ християнетѣ въ българскитѣ епархии, и отговарехъ, че тия обвинения, или „укори“ сж много и разнообразни, но тѣ излагатъ само по-главнитѣ заедно съ опроверженията, които имъ сж се правили въ разни времена. Тия по-главни укори били слѣднитѣ: 1) грѣцкото духовенство се е развратило; 2) грѣцкото духовенство е симоническо, патриархътъ и синодътъ му гледатъ на епископнитѣ, като на спахилаци, отъ които прибиратъ колкото се може по-вече пари, за да пълнятъ ковчезитѣ си; 3) грѣцкото духовенство преслѣдва българската народностъ; 4) Цариградската патриаршия е взела подъ названието Ромейска исклучително грѣцки характеръ; 5) тя унищожила съ интриги предъ правителството българскитѣ патриаршии; 6) тя и нейнитѣ владци не допускатъ распространението на славенскитѣ книги въ България; 7) тя рѣкополага само Гърци за владци и систематически не допуска Българетѣ до архиереский санъ; 8) грѣцкото духовенство работи за погърчване Българетѣ, като употребява всевъзможни средства да исхвърли народний имъ езикъ изъ църквитѣ и училищата; то изгорило българскитѣ книги; 9) Гърцитѣ никога не взематъ въ внимание числеността на Българетѣ, и когато въ 1857 година се свика съборъ да изработи уставъ за патриаршията, въ него се не повикахъ представители отъ Българе и Гърци, съразмѣрно съ числеността на двата народа и споредъ предписанията, издадени за тая цѣль отъ правителството, и 10) Гърцитѣ клеветятъ предъ правителството Българетѣ, че били невѣрни на Османската държава.

Всичкитѣ тия укори срѣщу висшата църковна власть се изброявахъ въ докладътъ съ цѣль да имъ се направи опровержение и да се покажатъ онлакванията на Българетѣ безосновни. За да биде опровержението правдоподобно, съставителитѣ на докладътъ, като привеждахъ доводитѣ, които сж се противопоставили до тогава отъ грѣцка страна на тия укори, прибавехъ и свои.

Слѣдъ тая часть съставителитѣ се впускахъ въ разсѣждане за происхождението на епископитѣ, митрополитѣ и патриаршитѣ и за значението на думата народностъ, съ цѣль да покажатъ, че всичкитѣ архиереи, каквито и да сѣ епархитѣ имъ, сѣ равноправни; че четиретѣ вѣсточни патриаршества сѣ установени отъ Вселенскитѣ Сѣбори, и тѣ сѣ истинно каноническитѣ и осветеннитѣ отъ Църквата, съ които не могатъ да се сравнятъ нови нѣкои, които длѣжатъ произхождението си на временни нужди и частни честолюбия; че въ Оттоманската империя не може да бѣде рѣчь за друга народностъ освѣнъ за оттоманската, и че ако въ нея се говори за народи, това става въ смисълъ на самоуправящи се религиозни общини, които иматъ свой особенъ кръгъ на дѣйствие и сѣ надарени съ особенни правдини и привилегии. Таквази била „Ромейската“ община, на челото на която стои Цариградскій патриархъ, когото още султанъ Мохамедъ II, завоевателятъ на Цариградъ, турилъ глава на всичкото православно християнско управление. Привилегированното положение на този патриархъ, узаконено така отъ великий завоеватель, се е завардило и разширило отъ неговитѣ славни преемници и най-послѣ се е потвърдило на ново съ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856. „Така като сѣ работитѣ, продължавахъ своитѣ разсѣждения съставителитѣ на докладътъ, народно нѣкое исканье въ границитѣ на припознатото вѣдомство на общинитѣ е несъмѣстимо, защото ще даде сѣщото право и на другитѣ народности и ще докара така тия религиозни общини, за завардеванъето на които честното правителство има всичката си грижа, да се разложатъ на народни елементи. Находешитѣ се въ Оттоманската империя остатки на народности сѣществуватъ прочее не като принципъ, господстващъ въ законодателството, но като простъ фактъ, просто слѣдствие отъ преминѣлитѣ времена, което споредъ сегашнитѣ наредби нито се покровителствова, нито се преслѣдва. Така въ Франция и Англия сѣществуватъ народности, които броятъ въ себе си много милиони, иматъ особена история и литература, и обаче тия народности, както и въ Отоманската държава, нѣмаатъ никакво свое припознато вѣдомство, но се управляватъ по общето право. Нека прочее и у насъ всеки бѣде свободенъ да се каже Българинъ, Сърбинъ, Бошнякъ, Ерцеговинецъ, Гръкъ, Ромей, Влахъ, Албанецъ и проч. Върху такива отрицания и твърде-

ния на всекиго, споредъ както му се чини, може ли да се основе на дѣло нѣкоя система? Кой ще бъдатъ Българи? Живущитѣ въ България ли? Но гдѣ е тя? Ако ъ подиримъ по историческата география, ще видимъ, че тя въ всека фаза на историята си е имала нови предѣли. По нѣкогажъ тя, както казватъ нѣкои, се е простирала отъ Велика или Българска Морава до устието на Дунавътъ и оттамъ до Бургасъ, като е обемала и частъ отъ Сѣверна Тракия, Горня Илирия и почти всичка Македония до рѣката Ибаръ, а другожъ се е ограничавала въ естественнитѣ си предѣли помежду Балканътъ и Дунавътъ. Ако пъкъ вземемъ за основа етнографическото отличие, тогага разбрѣкването ще бѣде още по-големо. Кой е Българинъ? Който е отъ баща Българинъ ли? Но това е неразрѣшимо питанье. Въ международнитѣ въпроси за народностъ сѣществуватъ признаци външни, които допускатъ придобиванье и изгубване народностъ. Но за такава официална народностъ тука не е рѣчь, защото никой не припознава въ Турция друга таквази народностъ освѣнъ Оттоманската. Ще се основемъ ли само върху езикътъ? И тогава ще е Българинъ ли всеки, който говори по български? Такова основание за распознаване народностъ прѣвъ пътъ ще се еви въ теоритѣ на правовѣдѣнието, защото езикътъ е твърдѣ несѣщественъ и погрѣшенъ признакъ, върху който никога право не може да се основе. Съ една рѣчь народностъ, която дири политически правдини, безъ да може да докаже законното си сѣществование, като народностъ, е нѣщо, което сега за прѣвъ и послѣденъ пътъ се чува и води къмъ безмѣстни заключения. Политически народни общини не сѣществуватъ въ Турция, защото патриаршествата иматъ религиозно основание. Вънъ отъ тая официална сфера се движатъ, свободни отъ всеко право и всеко задължение, остаткитѣ на преди сѣществовавшиѣ народности безъ ясенъ отличителенъ признакъ и безъ всека уредба, и върху тѣхъ никой отъ онѣзи, които знайтъ станалитѣ на послѣдне въ Турция преобразования, не може да иска да основе народна политическа система. Нека поради това сѣди всеки отъ почтеннитѣ членове на настоящето събрание, до колко направенитѣ отъ името на Българетѣ движения могатъ да се съгласятъ съ положението и истинскитѣ интереси на българската народностъ въ Оттоманската държава“.

Въ крайтъ на докладътъ се привождахъ осемтъ български предложения, съдружени съ бѣлжки, цѣльта на които бѣ да се покаже, че ония отъ тѣзи предложения, върху които не сж могли да се споразумѣхтъ нѣкакъ странитѣ въ българо-гръцката комиссия, сж несъгласни съ привилегитѣ на Вселенскій престолъ и иматъ политически характеръ, несъвмѣстенъ съ сществуващата въ Оттоманската империя наредба. За да дадатъ косвено да се разумѣе, че Българетѣ, щото правятъ, правятъ го по внушение отъ страна на Россия, съставителитѣ на докладътъ уприличвахъ въ сщщото време българскитѣ предложения съ исканията, които се били съдържали въ една русска нота, съставена по времето на Вненскій конгрессъ въ 1855 год.

Докладътъ на комиссията, така съставенъ, служеше предъ свѣтътъ като оправдание на възрѣнїята, които господствовахъ въ събранието, и на рѣшенїята, които имаше то да приеме. Тия рѣшенїя щехъ вече да се формулиратъ въ засѣданието, което имаше да стане слѣдъ като се раздаде докладътъ на членоветѣ на събранието. Това засѣдание станж на 17 май, т. е. слѣдъ тридесетъ и петъ дена отъ второто засѣдание, което се държе на 12 априлий и въ което се бѣ рѣшило да се напечата докладътъ и раздаде на всичкитѣ членове, и слѣдователно послѣднитѣ имахъ доста време да го изучатъ и да обмислятъ, какви рѣшенїя треба да прематъ. Патриарситѣ и владицїятѣ требваше, естествено, да направятъ това по-прилежно и по-внимателно отъ всичкитѣ други членове. И дѣйствително, щомъ се отвори на 17 май засѣданието, единъ отъ преждебившитѣ Цариградски патриарси, Григорій VI, прибърза да предложи единъ проектъ за рѣшенїе на осемтъ български предложения, за който се бѣ предварително споразумѣлъ съ всичкитѣ други гръцки иерарси. Съдържанието на този проектъ бѣше слѣдното. Свѣтскитѣ представители отъ Цариградъ при избранїето патриархътъ оставатъ сжщитѣ, които сж предвидѣни въ уставътъ на патриаршията, но отвънъ дохождатъ за тая цѣль отъ всека епархия още по единъ представитель. Въ синодътъ засѣдватъ поочердно и съ еднакви права всичкитѣ митрополити, безъ да се гледа на голѣмината на епархитѣ имъ, а не, както искатъ Българетѣ, шесть отъ гръцка страна и шесть отъ българска, защото Църквата никога не е припознавала разли-

чие по народностъ, и за тая цѣль най-добръ е да се раздѣ-
лятъ всичкитѣ епархии на Вселенскій престолъ на 6 части,
отъ които воека да заключава по 14 съседни една съ друга
епархии, и отъ воека-такава частъ да се привиква въ годи-
ната по единъ митрополитъ. Но понеже Българетѣ казватъ,
че епархиитѣ имъ наброй сж малко, но сж голѣми, то тѣх-
нитѣ епархии може да се раздробятъ на по-малки, и еписко-
пнитѣ имъ да се въздигнатъ на митрополии. Архиереитѣ се
избиратъ отъ синодътъ, безъ да се гледа Българе ли сж или
Гърци, стига да знайтъ езикътъ на паствитѣ си. Въ смѣ-
сенний съвѣтъ ще има намѣсто осемъ, споредъ както е пред-
видѣно въ уставътъ, дванадесетъ членове миряне, и четиретѣ
ще се зематъ измежду Българетѣ. Платки за архиереитѣ сж
предвидѣни вече въ уставътъ. Останжалитѣ искания на Бъд-
гаретѣ, като несъгласни съ правдинитѣ на Великата Църква,
да се не приематъ нито за разискване.

Всичкитѣ други патриарси и владци, освѣнъ българскитѣ
трима митрополити, Пловдивскій Панарета, Софийскій Доротея
и Шуменскій Антима, заевихъ, че сж съгласни съ това
мнѣние. Българскитѣ иерарси казахъ, че иматъ особни мнѣния,
които сж изложили всеки отдѣлно и помолихъ събранието да
дозволи да се прочетатъ тѣхнитѣ мнѣния, нѣщо, което се и
испълни, колкото до мнѣнията на Пловдивскій и Шуменскій
митрополити, тутакси. Мнѣнието на Софийскій Доротея,
което бѣ подадено на патриархътъ нѣколко дни по-напредъ,
не може да се прочете, защото секретаритѣ не могли ушъ да
го намѣрятъ. Но истинската причина за непрочитанието му
бѣше, че то бѣ написано твърдѣ откровенно и безъ заби-
калки изобличаваше несправедливитѣ дѣйствия на патриар-
шията спрямо Българетѣ и нейното хитруване да не имъ се
даде удовлетворение. То се прочете, по настояване на прео-
свещ. Доротея, въ слѣдното заседание, безъ да се по-
мѣсти обаче въ протоколитѣ, защото събранието го намѣри
докачително не само за Църквата, но и за правителството.

Мнѣнията на българскитѣ владци, ако и да се отлича-
вахъ до нѣгдѣ едно отъ друго, бѣхъ всичкитѣ свършенно
противоположни на мнѣнието, което искавахъ гръцкитѣ ие-
рарси. Преосвещенний Панаретъ Пловдивскій въ своето мнѣ-
ние бѣлжеше най-напредъ, че по принципъ Църквата е приеда
вече българскитѣ искания и допустила различието по народ-

ностъ съ единъ формаленъ актъ, който се потвърди и съ сѫлтанскій фирманъ. Този актъ е, казваше негово преосвещенство, актътъ, въ който се съдържатъ така нареченнитѣ 15 устѣпки на патриаршията въ полза на Българетѣ. Въ първий му членъ е казано, че занаяпредъ „въ чисто българскитѣ епархии“, ще се назначаватъ предпочтително митрополити и епископи „отъ българско происхождение“, а 7-й гласи, че въ синодътъ ще засѣдава единъ или двама „отъ митрополититѣ на България“. Сжщественната частъ на българскитѣ искания, обесняваше понататѣкъ българскій владика, се заключава именно въ тия два пункта: 1) да бждатъ владичитѣ въ България отъ българско происхождение и 2) да засѣдаватъ въ синодътъ български владичи наравно съ грѣцкитѣ. Църквата е дoпустила вече да дохождатъ двама владичи отъ България за засѣданне въ синодътъ. Разликата между нежъ и Българетѣ сега е, че послѣднитѣ искатъ да се намиратъ въ синодътъ не двама само тѣхни владичи, а толкова, колкото и грѣцки, т. е. тѣ искатъ чисто и просто да има въ висшето представителство на Църквата помежду тѣхъ и братята имъ по вѣрата равенство, а не превъзможанье на единътъ народъ надъ другий. Но понеже грѣцкитѣ членове на званичната българо-грѣцка комиссия не приехъ да разискватъ въпросътъ за съставътъ на св. синодъ върху това допустнѣто вече и осветено отъ Църквата начало, но прибѣгнахъ до географически и други раздѣления на епархиитѣ, които Българетѣ отъ своя страна такоже отхвърлихъ, и поради това и двѣтѣ страни се съгласихъ да възложатъ рѣшението на тази точка върху правителството, което препорѣчи и на двѣтѣ, както и на ваше светѣйшество да се опредѣли времето, презъ което всеки митрополитъ ще засѣдава въ синодътъ, върху основание отъ численността на населението на епархията му, и понеже това предложение на високопочитаемото правителство не е противно нито на догмитѣ, нито на канонитѣ на Църквата, то азъ го приемамъ, като вѣлноцѣлесъобразно и сираведливо. Относително до другитѣ български искания, които още не сж се обсждали въ българо-грѣцката комиссия, долуподписанный не можъ да искажъ за сега никакво мнѣние.

Преосвещенний Антипъ Шумненскій исказа така сжщомнѣние, че синодътъ трябва да се състави възъ основание отъ численността на населението въ епархиитѣ, споредъ както бѣ

препоръчало правителството на двѣтъ страни отъ българо-грѣцката комиссия, когато бѣхъ се обърнали тѣ до него за разрѣшеніе недоумѣнието имъ относително този въпросъ. Негово преосвещенство напомни, за подкрѣпение мнѣнието си, че представителитѣ на двата народа въ комиссията дж се предварително обмѣрвали да приематъ мнѣнието на правителството, каквото и да е, и че съставеніето на синодътъ споредъ населението въ епархиитѣ не е никакъ противно на Вѣрата, защото съ него се измѣнява само единъ обичай, нѣщо което е често ставало въ Църквата. За другитѣ български искания и той не счита потребно да искава мнѣние, откато не сж се още разгледвали въ българо-грѣцката комиссия. Преосвещенный Антимъ свършваше съ увѣщание къмъ Църквата да даде край на българскиятъ въпросъ, за да се въавърне желанный миръ и любовъ между двата едновѣрни народа, защото иначе ще бждатъ послѣдствіята лоши и за Църквата и за всекикъ православенъ християнинъ. Зло и бѣдственико нѣщо е, казваше той, когато раната на страждущий е смъртоносна, а лѣкаритѣ казватъ, че е маловажна, и така не даватъ приличнитѣ и потребнитѣ за изцѣрението ѝ лѣкове. Българскитѣ искания се отнасятъ до външното управление на Църквата, което всекога се е измѣнявало, съгласно съ времето и обстоятелствата, и не сж само петъ шестъ души Българе, които се оплакватъ отъ сегашный редъ въ църковното управление, а всичкикъ Български народъ, нѣщо което менѣ, като Българинъ, е добръ извѣстно и което безспорно се доказва съ фактътъ, че въ всичкитѣ почти български епархии владичитѣ се не признаватъ за канонически и се преслѣдватъ по този или онзи начинъ.

Преосвещенный Доротей Софійскій бѣ подалъ изложението на мнѣнието си още на 5 мартъ, т. е. наскоро слѣдъ първото заседание на събранието, въ което се бѣ рѣшило да се състави комиссия за изучение въпросътъ. То имаше слѣдното съдържание. Софійскій владика най-първо казваше, че, като му се заповѣдало, като на членъ на събранието, да обмисли и той въпросътъ, счита за длъжностъ да искаже откровенно и съ време мнѣнието си, което си е съставилъ отъ дълговременно наблюдение и размишление, и че, като слѣдва пактътъ, който е вече указанъ отъ правителството и приетъ отъ двѣтъ страни за разгледваніето българскитѣ искания, той ще искаже мнѣнието си само за начинътъ на съставеніето св. синодъ, върху който се е спрѣла

снѣсенната българо-гръцка комиссия. Слѣдъ това предисловие, негово преосвещенство осаждаше рѣшението на събранието да се състави комиссия за изучение въпросътъ. „Глупостъ е, казваше той, ако мислимъ, че така можемъ да печелимъ време и да използваме Църквата. Срамотно е още за насъ да казваме предъ свѣтътъ, че сега съставяме комиссия да ни просвѣти въ този въпросъ. Нѣма ли да ни попитатъ, ами толкова време гдѣ бѣхте, и предивнитѣ ви комиссии за какво бѣхъ? Или честното правителство не ще ли да помисли, че по този начинъ ние се стараемъ да отбѣгнемъ отговорътъ, който се изисква отъ насъ? И какво просвѣтление можемъ да очакваме отъ избраннитѣ за тази комиссия лица?“ Преосвещенний Доротей осаждаше такоже и рѣшението на събранието да се разгледа исторически въпросътъ, т. е. да се взематъ предъ видъ бератитѣ, дадени на патриарситѣ, като безмѣстно и несъгласно съ указанията на правителството. „Този пътъ да ли не ще ни докара, казваше той, и до разгледването на бератитѣ, дадени на българскитѣ самостоятелни архиепископи? Не е ли и това едно отъ историческитѣ разгледвания на този въпросъ? Правителството ни призовава да дадемъ по-скоро едно рѣшение на 2-то (за съставението синодътъ) отъ българскитѣ предложения, а ние съставяме комиссии, които да разгледватъ нѣкогашнитѣ берати. Съ правителството ли ще се сждимъ, или не познаваме нашитѣ правдини?“ Като порицаваше така съставението на новата комиссия и системата на бавението, негово преосвещенство заявяваше, че предложението на правителството да се състави синодътъ върху основание отъ цифрата на населението е безпристрастно и справедливо, но предпочита да се приеме предложението на Българетѣ, както е то изразено въ втората точка, т. е. да има въ синодътъ шестъ български владии, само да не става, бѣлжеше той, това установяване съ софистическата идея да бждатъ тѣ отъ българскитѣ епархии, защото Църквата уиъ не правела никакво различие по народностъ, но искрено да се приеме, че ще бждатъ отъ българскитѣ епархии и Българе по происхождението си? При смисляването си за софизмътъ на Гърцитѣ, че уиъ въ Църквата не може да става различие по народностъ, българский владика, като не могълъ да съдържа негодованиято си, се обръщаше къмъ събранието съ слѣднитѣ остри бѣлжки: „Ако наистинна, казваше той, Църквата не прави разлика по народ-

ностъ, защо се противимъ да се рѣши разискванната точка споредъ безпристрастното предложение на царското правителство? Казваме, че не съществува разлика по народностъ, а отъ друга страна гледаме, че управлението на църковнитѣ работи е изключително въ ръцѣтъ на чловѣци, принадлежащи на гръцката народностъ. И въ това сѣщото събрание, въ което се призовахме за рѣшението на българский въпросъ, не само станяхъ предпочтения, но се изговорихъ явно думи изключително за ползата на гръцката народностъ, раздразнещи честолюбието на Българский народъ“. Преосвещенный Доротей свършваше съ увѣщание къмъ представителитѣ на Църквата да зематъ предъ видъ, че колкото по-вече се забавля рѣшението на въпросътъ, толкова по-голяма ще е вредата за Църквата. „Стига вече, казваше той, да се колебаемъ и да даваме време на плевелитѣ да проникватъ и да забикалятъ Църквата. За това, като времето е още благоприятно, да се вразумимъ и да увардимъ Църквата, да не би да пострада съ нѣщо нежелателно. Църквата не е нито гръцка, нито българска, а е Христова, и не е изключително наслѣдие на Гръцкый народъ, но на всичкитѣ вѣрни, съставлящи нейното изпълнение“.

Гласътъ на българскитѣ владыци бѣше гласъ на чловѣкъ въпиющъ въ пустиня. Събранието едвамъ може да изслуша тѣхнитѣ мнѣния, а камо ли и да ги земе въ внимание. Мнѣнието на преосвещенный Доротея даже се не приемаше за прочитанье, както вече казахмо, и не се вмѣсти въ протоколитѣ на събранието, макаръ, че негово преосвещениество иска това въ двѣ засѣдания. Мнѣнието на преосвещенный Панарета Пловдивский биде гласно наречено отъ единъ изъ членоветѣ на събранието нечестиво, безъ да му направи нѣкоя бѣлежка председателтъ, който бѣше самъ патриархътъ.

Като се произнесохъ така всичкитѣ иерарси по поводъ на мнѣнието, изказано отъ патриарха Григория, и дойде редътъ до ученитѣ богослови, послѣднитѣ обавихъ, че и тѣ одобряватъ това мнѣние, но намѣрватъ за добръ да станятъ нѣкои малки измѣнения въ него, а именно да се не казва, че българскитѣ епископии ще се направятъ митрополии и българскитѣ епархии ще се раздробятъ, но изобщо да се рече епископнитѣ ще се възведатъ въ митрополии и голѣмитѣ епархии ще се раздробятъ, безъ думата български, понеже Църквата не припознава разлика по народностъ. По тази сѣщата причина богословитѣ

съвѣтвахъ да не се казва, че ще се прибавятъ до осемтъ мирски членове на смѣсенний съвѣтъ още четирма отъ Българетъ, но да се рече, че ще се избератъ четирма още отъ православнитъ жители на столицата, та че, ако се случи да се избератъ по махалитъ и нѣкои Българе, да се приематъ и тѣ. Тая бѣлежка се одобри отъ събранието.

Колкото до мирскитъ членове на събранието, то едни отъ тѣхъ се съгласявахъ съ мнѣнието на бившия Цариградскій патриархъ, а други викахъ, че, освѣнъ направенитъ вече въ 1861 при патриархъ Иоакима 15 устѣпки, не треба да се правятъ никакви други.

Събранието не може обаче да дойде до нѣкое окончателно заключение въ засѣданието си отъ 17 май. То требваше да държи още едно засѣдание, което се назначи за слѣдний петъкъ, 22 май. Въ това засѣдание, което е четвърто по редъ, не се предложи никакъвъ новъ проектъ на рѣшение, но се продължихъ разискванията по подигнатитъ въ преминалото засѣдание въпроси. Въ тия разисквания станала рѣчь, че и думата устѣпка, както думата Българинъ, български, не требвало занаяпредъ да се употребява. Като се припознае потребността за устѣпка по едно малко исканье, нѣма причина, говорило се, защо да се не припознае и по друго, по-голъмо. Българетъ зематъ актъ отъ устѣпкитъ, които имъ се правятъ и казватъ: „Ето сами сте припознали съ устѣпкитъ си, че нашитъ искания сж прави“. Това мнѣние се прие единодушно отъ всичкото събрание, и на комиссията, която се избра да представи единъ проектъ на рѣшение върху основание отъ мнѣнието на патриархъ Григория, се препоръчи да замѣнява въ проектътъ си думата *устѣпка* съ думитъ *нужда на православието*, а думитъ *Българинъ*, *Гръкъ* никакъ да не употребява. Комиссията бѣше задължена да приготви проектътъ си за слѣдното засѣдание, което имаше да стане пакъ въ петъкъ на 29 май.

Въ засѣданието на този день комиссията дѣйствително представи единъ проектъ на рѣшения по всичкитъ искания на Българетъ, но разискванията, които се отворихъ по този проектъ, се продължихъ и въ слѣднитъ двѣ засѣдания, които станяхъ едното на 5, а другото на 12 юний, и едва могѣхъ да се свършатъ въ послѣдното. Причината на това неочаквано продължение на дебатитъ върху проектътъ на комиссията бѣше, че, отъ една страна, на събранието се искаше да се

избѣгва различието по народностъ, така че думитѣ *български*, *българска* нигдѣ да се не чува, а отъ друга това бѣше твърдо неудобно, особено, че въ едно отъ рѣшенията на смѣсенната българо-грцка комиссія, което Църквата вече се бѣ задължила да приеме, бѣше допустнато нѣмълно различието по народностъ.

Въ послѣдното засѣданіе, на което бѣше установена окончателно редакцията на рѣшенията на събранието, заеви писмено: по примѣрътъ на тримата български владыци, своето особено: мнѣние и мирянинътъ отъ Българетѣ, Гаврилъ Кръстевичъ.

„Като предстои днесъ, казваше той въ изложението на своето мнѣние, да се даде негли край на занятията на това събрание, почетохъ своя длъжностъ, по примѣрътъ на други нѣкои членове, да изразя и азъ писмено смиренното си мнѣние и молихъ събранието да го чуе съ всячкото си благосклонно-вниманіе“. Като пристъпаше по ятатъкъ къмъ самия въпросъ, Кръстевичъ най-напредъ бѣлжеше, че когато предстои да се даде мнѣнието за единъ предметъ, най-първото нѣщо е да се испита свойството и видътъ на този предметъ, за да бѣде мнѣнието съотговорно съ самия предметъ и истинно, нѣщо, което комиссіята на събранието, назначена да изучи български въпросъ, не сторила. Слѣдъ това той излагаше вкратцѣ исканията на Българетѣ и питаше, тия исканія по свойството си отнасятъ ли се до предмети, които сж неизмѣними, както догмитѣ, или се касаятъ до нѣща, които сж се преименували споредъ времената и обстоятелствата. Както начинътъ на избраніето на патриархътъ, така и начинътъ на съставленіето на св. синодъ, думаше той, не сж били всекога сжщитѣ, както свидѣтелствова исторіята. Мирянетѣ сж участвovali въ избраніето на патриархътъ въ различни времена различно, безъ да мине нѣкому на умътъ, че съ това се докача Вѣрата, нѣщо, което се доказва тържественно въ послѣднитѣ времена и съ новий уставъ на патриаршията, който освети нова система за избортъ на патриархътъ. Колкото до синодътъ, сжщественното и постоянното въ този въпросъ е да се намира при патриархътъ единъ синодъ, защото и самитѣ Апостоли произнасяли не произволно, но съборно своитѣ рѣшения. Църковнитѣ правила заповѣдватъ да се събира синодъ въ всека областъ дваждъ въ годината за расправенъ поевяващитѣ се вѣроисповѣдни и църковни дѣла, и този областенъ синодъ да се състави отъ всичкитѣ епископи на областъта. Но за централний синодъ при па-

триархътъ въ тѣхъ нѣма нищо казано. Ако прибѣгнемъ до исторiята, продължаваше Кръстевичъ, ще видимъ, че този синодъ въ по-отколѣшнитѣ времена се е съставалъ отъ случайно находещитѣ се въ Цариградъ митрополити и епископи, днесъ едни, утре други, а отъ времето на патриархъ Самуила се опредѣли, той да състои отъ митрополититѣ на осемъ означени, новечето съсѣдни съ Цариградъ, епархии, до които се присѣдинявахъ пакъ и случайно находещитѣ се въ Цариградъ архiereи. Най-послѣ новий уставъ опредѣли да се привикватъ въ единъ извѣстенъ редъ и за единъ опредѣленъ перюдъ да засѣдаватъ въ синодътъ всичкитѣ зависещи отъ патриархътъ митрополити. Намѣсто, прочее, събранието да се придържа ягко до онова, щото е опредѣлилъ новий уставъ за съставътъ на синодътъ, ще направи дѣло много по-добро и по-съобразно съ Вѣрата, ако се земеше да издиря и намѣри единъ начинъ за съставенъето на синодътъ, съ който да се не дава никакво преимущество на една народностъ предъ друга, но да се обезпечаватъ еднакво всичкитѣ зависещи отъ Вселенската патриаршия народности, както и Божественнитѣ Апостоли постигнали, когато вѣрнитѣ отъ Еллинитѣ роптали противъ вѣрнитѣ отъ Евреитѣ, сирѣчь една вѣрваща народностъ, че тѣхнитѣ вдовици се пренебрегвали при вседневното служение, сирѣчь, че интереситѣ на другитѣ вѣрващи народности не се земали предъ видъ отъ вѣронсповѣднитѣ служители Евреи. Тогавъ св. Апостоли тутакси прибързали безъ всеко забѣлежаване да удовлетворятъ Еллинитѣ и опредѣлили за тѣхъ особенни седемъ диаconi, които тѣ зели всичкитѣ отъ Еллинитѣ, както показватъ и имената имъ. Понеже у насъ се оваяватъ само двѣ народности, еллинската и славено-българската, защото Църквата е припознала Свещеннитѣ Книги само на езикътъ на тия двѣ народности, а другитѣ отъ край сж се прилѣпели до една отъ двѣтѣ, въ която сж се въснитвали и образували, за това Българетѣ поискаха да се състави св. синодъ отъ архiereи, които на половинъ да принадлежатъ на тия двѣ народности, безъ да опредѣлятъ начинътъ на съставенъето му. Ако това опредѣление и да е мажно, не е обаче невъзможно. Ржководими прочее отъ мисльта за общата полза, ние можемъ да намѣримъ нѣкой начинъ на съставенъето синодътъ, който, като отдава на всека отъ рѣченнитѣ народности равни правдини, да не възжда въ Църквата исклучително преимущество въ полза на едната и въ вредъ на другата,

което единствено се възбранива от здравия разум и апостолското учение. Колкото до истината бележка, че Църквата не признава народности, тя е съвсем погрешна. Кръстевичъ доказва това съ самото Священно Писание, като приведе много мѣста отъ Евангелието и апостолскитѣ послания. Той каза прямо, че реченната бележка се прави съ цѣль да може да се ползува отъ властта на Църквата само гръцката народностъ. „Относително до третѣто отъ българскитѣ искания, което се отнася до съставенъето единъ смѣсенъ българскій съвѣтъ, продължаваше Кръстевичъ, понеже смѣсенний съвѣтъ при патриаршията е нѣщо съвършено мирско и най-паче сега нововведено съ цѣль да се разглеждатъ въ него случващитѣ се общи и частни дѣла на православнитѣ народи и лица, нѣма никакво съмнѣние, че различнитѣ народности иматъ пълно право за представителство въ него, и ако това не се приема, има право всека да си състави собственъ народенъ съвѣтъ“.

Като разглеждаше слѣдъ това въпросътъ за избирането на архиерейтѣ, Кръстевичъ бѣлжеше, че понеже соборнитѣ правила предписватъ да се избиратъ митрополититѣ въ областта си, а да се ръководятъ отъ патриархътъ лично или чрезъ поръчване, то най-добръ е да се върнеше Църквата на този древенъ канонически редъ, и „тогава щеше да е безразлично Българинъ ли, Гръкъ ли ще се избере за българска или гръцка епархия, стига да има потребнитѣ качества и да може да се разбира съ пастрата си, като знае езикътъ ѝ, както и Апостолитѣ първо научили отъ Духа Святаго различнитѣ езици и послѣ отишли да проповѣдватъ Евангелието на народитѣ, но, ако, по причина че този обичай се е прекратилъ, не се приема да се избиратъ архиерейтѣ въ епархитѣ, тогава се ражда за Българетѣ, както и за всека друга народностъ, правото да искатъ, архиерейтѣ имъ, понеже ще ги избиратъ други, да сѣ тѣхни еднородци, защото едноредецътъ имъ ги познава, и тѣ познаватъ него и чуватъ гласътъ му, споредъ както казва Иисусъ Христосъ за добрий пастиръ“. Кръстевичъ свършваше, като изражаваше надежда, че събранъето „въ безпристрастнѣто си“ ще вземе предъ видъ неговитѣ бѣлжки и ще направи потребното за да удовлетвори Българетѣ, но подражание на Апостолътъ, който казва: *быхъ Иудеомъ, яко Иудей, да Иудей приобрящу, подзаконнымъ яко подзаконенъ, да подзаконнымъ приобрящу* и пр.

Отъ всичкитѣ членове на събранието, родомъ Гърци, се намѣри само единъ, който съвѣтване еднороднитѣ си да бждатъ по-справедливи къмъ Българетѣ и да разгледатъ по-нашироко тѣхнитѣ искания, а не да ги отхвърлятъ така урбо-лешки. Той бѣше нѣкой си докторъ Калия, профессоръ въ турската медицинска школа. Д-ръ Калия казваше, че Българетѣ, каквото и да се говори, съставятъ особенъ народъ, който има свои собствени интереси, и че на Гърцитѣ не прилича да препятствуватъ на нравственото напредване на едновѣрцитѣ си Българе. Той предложи на събранието, колкото за примѣръ, че би могло нѣщо да се направи за удовлетворение на Българетѣ, единъ проектъ на уступки въ тѣхна полза, който ако и да не можеше да ги задоволи, показваше неговото, сравнително съ другитѣ Гърци, безпристрастие. Нотози гласъ, както и нѣколкото гласа отъ страна на присѣдствовавшитѣ въ събранието Българе, не подѣйствиоува нито най-малко върху общий духъ, който господствуваше между членоветѣ му.

Ако събранието и да свърши засѣданията си на 12 юний, но неговитѣ рѣшения се съобщиха на Високата Порта чакъ на 1 августъ. Види се, че слѣдъ като се свършиха засѣданията на събранието, въ патриаршията възникна недоразумѣние и колебание, да ли ще е цѣлесъобразно, да се даде окончателенъ отзивъ върху българскитѣ искания въ смисълътъ, въ който се искаа събранието, токози по-вече че между членоветѣ на послѣднето се намѣрихъ освѣнъ Българетѣ и нѣкои Гърци, които, по разни съображения, не бързаха да ситурятъ подписитѣ подъ неговитѣ рѣшения, а патриархътъ настояваше да се подпишатъ тѣ безъ друго отъ всичкитѣ поне Гърци, та че тогава да ги съобщи на Високата Порта. Тѣ се подадохъ на послѣдната въ видъ на отдѣленъ актъ на самото събрание, въ слѣдний текстъ, написанъ по французски:

„Главното събрание, което се свика въ патриаршията отъ негово светѣйшество, Вселенскій патриархъ, по одобрение отъ Високата Порта, размисли зрѣло въ засѣданията си отъ 21 февруарий, отъ 12 априлий, отъ 17, 22 и 29 май, отъ 5 и 12 юний на сегашната 1864 година върху осемтѣ предложения, представени въ името на Българетѣ.

„И отпърво то отбѣлажи, че единъ Хатти-Шерифъ, издаденъ презъ мѣсець рамазанъ на 1277 (1861) лѣто, под-

твърди, въ името на негово величество султанътъ, петнайсеттъ членове (точки), издадени отъ великий съборъ, който се държе подъ председателството на четиретъ вѣсточни патриарси за рѣшенне на различни въпроси, касаещи се до българското население, турено подъ властѣта на Вселенскій патриархъ. Послѣ това то обѣрихъ вниманието си върху различните части на дѣйствующий уставъ, въ който се е имало предъ видъ да се приложатъ до всичкитъ епархии распорѣжданията, които по-напредъ бѣхъ се издали само за Българетъ съ горѣреченный фирманъ и отъ които нѣкои останяхъ неиспълнени само вслѣдствие на съпротивления, които не сж безизвѣстни на Високата Порта.

„Когато дойде до разглежданѣто на осемтъ предложения, представени въ името на Българетъ, събранието съ скърбъ забѣлежи исключителний духъ, който господствова въ тѣхъ. То разгледа искрено и безпристрастно оплакванията, съ които се тѣ подкрѣпять, и то е на мнѣние, че нѣкои несъвършенства по управлението на Църквата, за които вината трябва да се отдаде на обстоятелствата и на нѣкои лица, несъвършенства, на които исправенѣто се дири неослабно, никакъ не оправдаватъ системата на племенно противодѣйствиє, на която пагубнитъ за населеніята послѣдствия ще ползватъ малцина души. Насрѣщъ заевеннитъ обвинения събранието съ добѣрие указва на уважението, което сж всекога нѣтавли въ сърдцата си къмъ този свѣтій Вселенскій престолъ всичкитъ православни населенія, турени подъ славний скиптръ на негово величество, а такожде на адреситъ, испратени отъ помногото български епархии, и особено на заевенѣто, което подадохъ на патриаршията и на Главното събрание отъ 1859 представителитъ на Босния и Вѣлгария и въ което е казано, че различieto на племе при избиранѣто на владичитъ е неумѣстно и безосновно.

„Като пристъпи до подробното разискванѣе осемтъ предложения, събранието забѣлежи, че предложението да иматъ владичитъ заплата е вече осъществено, и се вахови съ разгледванѣто третѣто, четвѣртѣто и петѣто предложенія, които се отнасятъ до учреждението на единъ българскій смѣсенъ съвѣтъ, който да се занимава съ всичкитъ нецърковни дѣла на Българскій народъ, да представя на правителството прошения за каквито и да е дѣла и да дѣйствова подъ председа-

тождествитъ, но единъ български императоръ, който да има право да сваля само религиозенъ съвѣтъ. По тази предложениа събранието искаше нѣщо, че така поразени, тѣ се представитъ нѣкъ една събранина императорска форма. Сегашниятъ свѣсенъ съвѣтъ си състави отъ членове, които се избиратъ измежду православнитъ жители на столицата. Избрането нѣкъ става по империтъ, бѣше разлика на племе и на езикъ, и въ крагѣтъ на обединенитѣ си съвѣтъ дѣйствова далечъ отъ всяка мисль на народностъ. А горѣпоменатитѣ предложениа иматъ въ предметъ учреждението на единъ съвѣтъ съ исключителни империтъ права и обязанности, които да се простиратъ върху всичкото племе на империята. Ако това исканье бѣше бѣше отъ империтъ къмъ Църквата, т. е. ако съвѣтътъ, за който е рѣчь, имаше да си състави отъ духовни и мирски членове, ако той имаше още да работи подъ надзорѣтъ на една българска църковна власть, турена до она, която отъ вѣкове насамъ управява Цариградскитъ патриархъ и която не зависи отъ никакъ другъ духовна власть, съ една дума, ако този съвѣтъ имаше църковенъ характеръ нито по правата и обязанноститъ си, нито по съставитѣ си, тогава учреждението на единъ представителенъ на Българското племе съвѣтъ щеше да има чисто политическо значение, и събрането тогава щеше да подаде мнѣние, че приемането или отхвърлянето на подобно исканье зависи само отъ добрата воля на императорското правителство, които може въ мъдростта си да подари на различнитъ населени на империтъ право на политическо и общо представителство, ако намири това за благовременно. Но патриаршата не може да допусти да насѣдаватъ въ съвѣтътъ, за който е рѣчь, членове, принадлежащи на епархията, подъ председателството на единъ митрополитъ. Такова исканье е, очевидно, противно на принципта на Църквата, които не допращаватъ да дѣйствуватъ въ едно и същото време и на едно и същото мѣсто двѣ църковни власти, несамисни една отъ друга и тождествени по догми. Въ нашата Църква е приетоначало, че властта на единъ епархиаленъ архиепископъ се простира върху всичкитѣ принадлежащи, които се намиратъ въ епархията му, къмъ което племе и да се отнасятъ, и тогава даже когато бѣтъ зависели отъ други самостоятелни Църкви, и това сѣ правило, които сѣ нѣколко присладени въ бѣгатитѣ дадени отъ императорското правителство още отъ стари времена.

„Като остави по тая причина на страна 3, 4 и 5 пунктове, събранието се зане съ предложенията, които се отнасят до избирането на патриархът и на епископите и до съставлението на св. синодъ. Относително до този дирний пунктъ събранието, по причини, които патриархът има вече случай да изложи много пъти на Високата Порта, гледа раздѣлението на синодалните столове помежду шестъ български архиерей и шестъ гръцки, като несправедлива и неканоническа шѣрка. Отъ друга страна, мисълта да засѣдаватъ архиерейтѣ въ синодътъ толкова време, колкото се пада сиоредъ разшѣритѣ на населението на епархиите нмъ, ще се покаже нововведение не само предъ очите на Православната Църква, която е вѣрна пазителница на древните постановления, но даже и предъ очите на другите християнски Църкви. Такъвъ единъ проектъ освѣнъ това мжно би могълъ да се тури въ дѣйствиe, по причина на непрѣстанното измѣнение на числото на населението, и се вижда несъвмѣстимъ съ религиозний духъ на съставлението на св. синодъ. И наистинна, като вземемъ предъ видъ начинътъ на съставлението на събранията, които сж чисто политически чловѣчески учреждения, нигдѣ не се вижда да се съединява правото на пожизнено участие въ тѣхъ съ началото на едно съразмѣрно съ населението представителство. Несмѣнността на санътъ (излишно е да се забѣлежда, че ръкоположението на архиерейтѣ е пожизнено) влече подира си въ този случай безусловно равенство по правдините. Събранието не може прочее другояче да постапи освѣнъ да настоява върху мисълта да се викатъ всичките членове на иерархията да засѣдаватъ въ синодътъ единъ слѣдъ другий въ разстояние на едно време, което да е за всекиго еднакво и което да е предварително опредѣлено. Ако правилата за съставътъ на синодътъ, които сега сж въ сила, иматъ нѣкой недостатъкъ, той лесно може да се исправи съ раздѣлението всичките зависещи отъ патриаршията епархии на шестъ части, отъ които всека да съдържа еднакво число епархии, и съ възвощданъето на нѣкои много-населени епископии въ степенъта на метрополии.

„Що се относи до шестото и седмото предложения, които се касажтъ до поставенъето на архиерейтѣ, начинътъ на избирането на които е билъ единственъ предметъ за разискванъе още отнайнапредъ, събранието допуща, като съобразно съ светитѣ правила и постановления на Църквата, рѣше-

нието на смѣсенната комиссія за този предметъ, което е изразено така: „ще се държи каталогъ за вписване кандидатѣ за архиерейство, които ще трябва да иматъ потребнитѣ по уставътъ качества и да сѫ надържали предписаннѣ отъ него экзаменѣ. Кандидатитѣ се вписватъ по предложение както на архиереи, така и на миряне. Кога се окаже нѣкоя епархія безъ архиереи, ще се предпочитатъ за неѣ кандидитѣ, които сѫ предложени били отъ тая епархія. Ако такива се не намиратъ въ каталогътъ, ще се предпочитатъ по-способнитѣ и по-запознатитѣ съ нравитѣ, обичаитѣ и езикътъ на осиротѣлата епархія кандидати, предложени отъ съседнитѣ епархии. Каталогътъ ще се намира всекога при светий синодъ“.

„Понеже седмото предложение гласи, че заанапредъ трябва свободно да се употребява славенскій езикъ по църквитѣ и българскій по училищата, събранието се постара да събере свѣденія по този предметъ, и то може да изрази убѣждение, че никакво препятствие за употреблението на реченитѣ езици не е ставало въ преминалото време и че и заанапредъ патриаршията не ще да търпи обсебване на чуждото въ това отношение.

„При обсъжданieto предложението за избиранieto патриархътъ, събранието, като взе въ внимание, че има въ дѣйствиющій сега уставъ на патриаршията правила за този предметъ, потвърдени отъ императорското правителство, счете свой дългъ да не нарушава начинътъ на избиранieto, предписанъ отъ тия правила, като допусти само слѣднитѣ въ тѣхъ измѣненія, които могатъ да удовлетворятъ авторитѣ на предложението безъ ущърбъ на началото, споредъ което въ нѣдрата на Църквата не се допуска никаква племенна разлика: 1) въ числото на мирекитѣ лица, които споредъ сега дѣйствиющій уставъ се викатъ отпощежду жителитѣ на столицата да зематъ участие въ събранието, което избира патриархътъ, да се включатъ още епитропитѣ на нѣкой отъ цариградскитѣ църкви, а именно епитропитѣ на патриаршеската църква, епитропитѣ на църквата Св. Стефанъ въ Балатъ¹⁾, епитропитѣ на църквата Св. Богородица въ Бейоглу, епитропитѣ на църквата Св. Димитрий въ Татавля, и епитропитѣ на църквата

¹⁾ Българската.

Св. Архангелъ въ Арнауткой. 2) Въместо двадесетъ и осемъ представители, които споредъ сѣщій уставъ, се проваждатъ отъ епархитѣ да участвуватъ въ изборието на патриархъ, да се викатъ занаяпредъ петдесетъ и осемъ, съгласно съ постановлението на смѣсенната българо-гръцка коммисия²⁾. По всичкитѣ други въпроси съборието оставя безъ измѣнение предписанията на находещия се сега въ сила уставъ на патриаршията.

„Такива сѣ рѣшеніята, които съборието еднодушно прие слѣдъ зрѣло размишление и по глѣбоко убѣждение, носително предложенията, представени въ името на Българетѣ, основайки се върху свещеннитѣ правила на Православната Църква и върху правдинитѣ и привилегіитѣ на Вселенскій престолъ, които императорското правителство е принознавало и пазило отъ старо време.

„Остава на попечението на негово светѣйшество, Вселенскій патриархъ, да съобщи на императорското правителство горѣналоженното“.

Споредъ както очаквахъ Българетѣ, основайки се върху думитѣ на министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, султановото правителство требаше слѣдъ този отговоръ върху българскитѣ предложения, направенъ отъ страна на „Църквата и народътъ“, както обичаше да се изражава органътъ на патриаршията по онова време, „Византисъ“ т. е. отъ страна на всичката православно-християнска община, вече и само да каже думата си. Но таквози нѣщо Портата още нѣмаше на умътъ си. Аали-паша, който казваше до сега на българскитѣ представители, колчимъ му се представехъ, че още не е получилъ отговоръ отъ патриаршията и че правителството, като приеме нейний отговоръ, ще се погрижи да направи нѣщо за удовлетворението имъ, се удовлетвова, като му се съобщи рѣшението на съборието, да имъ даде отъ него единъ преписъ, за да могатъ да направятъ бѣлжкитѣ си върху него, нѣщо, което нашитѣ пълномощници скоро извършихъ. Тѣ счетохъ за потребно да опровергнатъ обстоятелно всичкитѣ възражения на патриаршеското събрание срѣщу българскитѣ искания и подадохъ опровержението си такожде на французскій езикъ.

²⁾ Въ текстътъ се преброяватъ и епархитѣ, отъ които ще се проваждатъ тия петдесетъ и осемъ представители.

Слѣдъ едно встъпление, въ което се казваше, че събранieto на патриаршията основало своитѣ рѣшения върху чисти софизми съ цѣль да въведе въ заблуждение султановото правителство относително не само до осемтъ български предложения, но и до устѣпкитѣ, направени преди четири години въ полза на Българскій народъ отъ патриаршията, българскитѣ представители раздѣлехъ опровержението си на двѣ части, въ първата отъ които разгледвахъ сжжденията на събраннето относително 15-тъ устѣпки, а въ втората неговитѣ рѣшения относително осемтъ предложения.

Споредъ рѣшенията на събраннето, казваха тѣ, 15-тъ устѣпки, които се дадохъ по-преди на Българетѣ, ако и да се потвърдихъ съ единъ Хатти-Шерифъ на н. и. в. султанътъ, сега били останали безъ значение, по двѣ причини, 1) защото въ новий уставъ на патриаршията сж предвидѣни за всичкитѣ епархии распореджанията, които до-напредъ сж се имали предъ видъ само за Българетѣ, и 2) защото самитѣ Българе не ги приехъ. Но въ тия причини нѣма нищо истинско. Сравнението на датитѣ на горѣпоменатий Хатти-Шерифъ и на уставътъ показва, че послѣдний се изработи преди да се дадатъ 15-тъ устѣпки. Тия 15 устѣпки се направихъ отпослѣ за Българетѣ, защото се не взе въ внимание гласътъ имъ при изработването на уставътъ. Българетѣ се отрекохъ да приематъ 15-тъ устѣпки по единственната причина, че тѣ бѣхъ недостатъчни да въспратъ злинитѣ, отъ които тѣ се оплаквахъ. Но и ако да сж недостатъчни, тия устѣпки все съдържатъ нѣкои мадри начала, които служатъ за основание на осемтъ сегашни искания на Българетѣ и които могли би, като се развиятъ, да ги удовлетворятъ. И веднажъ като сж припознати тия начала отъ съборъ, въ който сж присѣдствували четиретѣ вѣсточни патриарси, не се вижда, на какво основание и по каква логика единъ другъ съборъ, съставенъ отъ сѣщитѣ патриарси и митрополити, дързва да оспорва истинността и справедливостта имъ и да препорѣчва други съвършено противни, и така щото да се говори за еднитѣ тогава и за другитѣ сега, че сж начала на нашата Вѣра. „Припознатитѣ съ султанскій фирманъ устѣпки, продължаваха българскитѣ представители, състоятъ въ слѣдното: първо, че патриархътъ ще употреби всичкитѣ си усилия да извършва справедливитѣ искания и дѣла на Българетѣ (14 и 15 точ-

ки); второ, че исканъето на Българетѣ да се назначаватъ тѣхнитѣ архиепастири измежду духовнитѣ лица, на които тѣ иматъ довѣрие и които познаватъ езикътъ и нравитѣ имъ, е справедливо и законно (предисловието); третѣе, че отсега ще се предпочитатъ за българскитѣ епархии митрополититѣ и епископитѣ, които иматъ българско происхождение, (т. 1); четвърто, че кога осиротѣе нѣкоя българска епархия, патриархътъ охотно ще приема да назначава за неж митрополитъ или епископъ онова лице отпосреду духовнитѣ, имущи потребнитѣ качества, което му предложатъ християнетѣ на тая епархия (т. 2); пето, че митрополититѣ на България ще заседаватъ поочредно въ патриаршиеский синодъ, като негови членове (т. 7); шесто, че за членове въ съвѣтитѣ и комиссиитѣ на патриаршията и на зависещитѣ отъ неж заведения ще се избиратъ и Българе миряне (т. 11); седмо, че доходитѣ на митрополититѣ и епископитѣ на България ще се опредѣлятъ съ особенъ уставъ (т. 9), и осмо, че църковнитѣ служби въ българскитѣ епархии ще се извършватъ на български езикъ. Съ тѣзи начала патриаршията припозна и императорското правителство подтвърди за Българетѣ голѣмото начало на народността, както въ духовно, така и въ мирско отношение. Обаче сега като Българетѣ, които приематъ тия начала, поискахъ да се опредѣли по-точно значението и силата имъ, за да се не обърнатъ по-подиря на вѣтъръ, патриаршията се повръща и смѣло ги отрича всичкитѣ, като отказва на Българетѣ всемо право, относеще се отблизо или отдалечъ до началото на народността, даже въ мирскитѣ дѣла, но, като не може да забави направо и открито, че е допустила и припознала по-преди речениитѣ начала, тя утвърждава, че тѣ били унѣ изгубили силата си съ упорството на Българетѣ и съ издаванетоъ на новий уставъ. Нека видимъ сега, какво говори уставътъ относително въпроситѣ, съдържащи се въ осемтѣ български предложения, и дава ли той нѣкоя здравина на Българетѣ. 1) Българетѣ искатъ да иматъ равно съ Гърцитѣ участие въ избиранието на патриархътъ. — Уставътъ казва, обаче, че него ще го избиратъ, освѣнъ синодътъ, още миряне изъ Цариградъ и изъ двадесетъ и осемъ епархии, отъ които само петъ сж български. Българетѣ искатъ да участвуватъ българскитѣ епархии въ съставътъ на синодътъ толкова, колкото и гръцкитѣ. — Уставътъ узаконява да бжде

участието на гръцките епархии към участието на българските, като 4 към 1. 3) Българетѣ искатъ да се съставя емѣсенний съвѣтъ отъ равно число Българе и Гърци, или което е все едно, да се намира до гръцкий съвѣтъ и единъ български. — Уставитѣ нарежда да се избира реченний съвѣтъ отъ Царигражданетѣ и измежду Царигражданетѣ, сирѣчь отъ Гърцитѣ и измежду Гърцитѣ. 4) Българетѣ искатъ да избиратъ сами владичитѣ си измежду кандидатитѣ отъ българско происхождение, къмъ които иматъ довѣрие. — Уставитѣ казва, че архиреритѣ ще се избиратъ отъ св. синодѣ, безъ да се пита населението на паствитѣ имъ, и ще се взематъ измежду лицата, записани въ каталогѣтъ, който ще се съставя отъ синодѣтъ и ще състои отъ духовни лица, които сж излѣзли отъ Богословското училище на патриаршията и които почти всичкитѣ сж Гърци. Тѣзи четири примѣра относително до четиретѣ главни искания на Българетѣ стигатъ да покажатъ, съ какво гръцко пристрастие е съставенъ уставитѣ на патриаршията, на който Гърцитѣ толкова се облягатъ за да отблъснатъ българскитѣ предложения“.

Като пристъпахъ слѣдъ това да отговорятъ на отзивитѣ на събранието, относително до осемтѣ български предложения, споредъ който 1) послѣднитѣ били проникнати съ исключителенъ духъ, 2) ввождали система на едно съперничество помежду племената и 3) се облягали на оплаквания, които били безосновни, българскитѣ представители бѣжеха, че исключителний духъ не е у Българетѣ, които искатъ равенство, а у Гърцитѣ, които искатъ да самовластвуватъ въ църковното управление и се всекояче стремятъ да си обезпечатъ това самовластвование; че племенното съперничество произлиза отъ този исключителенъ духъ на Гърцитѣ, противъ който Българетѣ се оплакватъ и противъ който единственний цѣръ е да се замѣни той съ духътъ на равенство и на справедливостъ, който отличава българскитѣ искания; че оплакванията на Българетѣ, далечъ отъ да сж безосновни, се доказватъ съ архивитѣ на Портата, на патриаршията и на самото събрание, който изработи новий патриаршески уставъ, и че заеванъето, подадено отъ представителитѣ на Босния и на България, или по-точно на градъ Търново въ 1859, на което се указва въ рѣшенията на събранието, не оправдава, а изобличава патриаршията, защото ония, които сж го подписали, се оплакватъ.

срѣщу: нейната система за назначението на архиепископите и предлагатъ като цѣръ срѣщу тази система да се върне на епархиите древното право да избиратъ сами архиепископите си.

Противъ бѣлжката на събранието, че свѣсенний свѣтъ, така както го искатъ Българетѣ, има чисто политическо значеніе, нашите представители възражаваха, че този свѣтъ ще има да се занимава съ иститѣ дѣла, съ които се занимава свѣсенний свѣтъ, въ патриаршията, т. е. съ недуховнитѣ дѣла на църквите, на мѣнастиритѣ, съ урежданѣто на благотворителнитѣ заведения и съ други подобни дѣла, които не заключаватъ въ себе си нищо духовно, но сж се гледали до сега по старъ обичай отъ духовнитѣ власти. Новия уставъ на патриаршията е наредилъ да се гледатъ заанапредъ тия дѣла въ особенъ свѣтъ при патриаршията, който, при всичко, че Гърцитѣ го наричатъ народенъ, пакъ нѣма никакъвъ политически характеръ. Единствената разлика, която ще има помежду грѣцкый свѣсенъ свѣтъ въ патриаршията и свѣтътъ, който просатъ Българетѣ, ще е че послѣдний не ще да има оная широка власть, която има грѣцкый, който гледа недуховнитѣ дѣла на всичкитѣ християнски племена въ империята, зависещи отъ патриаршията, а ще се ограничава съ дѣлата само на българското християнско население. „Какво ало ще има, прочее, питаха българскитѣ представители, отъ учредението на такъвъ единъ свѣтъ за християнетѣ Българе? — Голѣмо ало ще има наистинна, защото църковно-мирскитѣ дѣла на българското християнско население ще излизатъ отъ вѣдомството на грѣцкый народенъ свѣтъ, и понеже тая загуба ще докара голѣма спѣнка на стремленіето на Гърцитѣ за господство надъ другитѣ племена, ясно е, че на ние понася да се съгласятъ на това исканье на Българетѣ. Но като нѣматъ законни основания да го отхвърлятъ, тѣ приобѣгватъ до нини законни“. Българскитѣ представители сѣдѣ въ това подробно раскриваха безосновността на възражението на събранието, че въ българскый свѣсенъ свѣтъ ще се намиратъ владици, зависещи отъ патриаршията, и че неговътъ предсѣдатель не ще може да се сваля отъ патриархътъ, като показвахъ, че така сжщо е нареденъ и свѣсенний свѣтъ при патриаршията. А че на предсѣдательтъ на българскый свѣсенъ свѣтъ и на неговътъ помощникъ има да се даде единъ народенъ печатъ, за да могатъ тѣ съ този печатъ да подаватъ

на Портата отъ името на съвѣтътъ или на епархитѣ прошения по дѣла, които интересуватъ еднородитѣ имъ, тогава като гръцкитѣ съвѣтъ нѣма тая възможностъ, това е така намислено, защото, щомъ се отдѣля мирската частъ отъ духовната и се нарежда за първата единъ особенъ съвѣтъ, логиката изисква да има председателътъ му право да съобщава направо на правителството както неговитѣ рѣшения и желания, така и желанията и молбитѣ на епархитѣ, безъ да е задълженъ да ги представлява на духовний началникъ, т. е. на патриархътъ, който може да ги задържа и да не имъ дава потребний ходъ¹⁾. За Българетѣ е важно да се допусне това логично начало, защото тѣ винаги сж посрѣщали неодолима преграда, кога имъ е било потребно да изразятъ непосредствено на правителството желанията и молбитѣ си.

Възраженията на събраниято, че било несправедливо и несъгласно съ канонитѣ да се състави синодътъ на половинъ отъ български и гръцки владци, че било нововъведение да засѣдаватъ въ него архиереитѣ съобразно съ цифрата на населението на епархитѣ имъ, че този начинъ на съставенъето синодътъ е неудобенъ поради непрестанното измѣнение на числото на населението и се вижда за несъвмѣстимъ съ религиозний духъ на неговий съставъ, българскитѣ представители опровергаваха така. Тѣ казваха, че, напротивъ, твърдѣ справедливо е да бжде съставенъ синодътъ на половинъ отъ гръцки и български владци, защото така ще се обезпечатъ религиознитѣ интереси на двата народа, и този способъ на съставенъе съвѣти и комиссии се практикува въ настоящий вѣкъ на напредкътъ и цивилизацията на всекъдѣ въ Европа, кога се касае да се примирятъ противоположни интереси. „Той не е противенъ, думаха тѣ, и на канонитѣ, защото нѣма правило, което да го запрѣтава и защото канонитѣ нищо не говорятъ за начинътъ на съставенъето на патриаршеский синодъ. Последний се е съставелъ въ разни времена различно, и новий уставъ на патриаршията нареди новъ начинъ на съставенъето му, противъ който тогавашнитѣ членове на синодътъ такожде про-

¹⁾ Патриархътъ отистинна могаъ би да не даде ходъ на дѣла, представени нему отъ бълг. съвѣтъ, за да ги събщи на Портата, но това истото той не би направилъ и не могаъ би да направи за дѣла, разгледани въ смѣс. съвѣтъ на патриаршията. Въ уставътъ на последния е наредено той да дава такриръ на Портата, защото на негово име сж дадени правдинитѣ и привилегитѣ на Църквата.

тестувах като противъ нововведение. Понеже послѣдний начинъ, който състои въ това, че всичкитѣ зависещи отъ патриаршията митрополии се раздѣлятъ на три класса и отъ всекия классъ се викатъ по четири митрополита за двѣ години време, не е справедливъ, защото българскитѣ митрополии съставятъ само четвъртата частъ отъ гръцкитѣ, и той се прие противъ даденното отъ правителството предписаніе да се изработятъ новитѣ наредби съобразно съ духътъ и исканията на вѣкътъ, Българетѣ поискаха да се намѣни и да се постанови, че ще има въ синодътъ толкова български владыци, колкото и гръцки. Макаръ и да нѣма нищо несправедливо и неканоническо въ това исканье, но като се отречеахъ Гърцитѣ да го приематъ, предложи се отъ по-горне мѣсто въ комиссиата справедлива и примирителна система, основана върху числото на населението, която българскитѣ членове на комиссиата побѣрзаахъ да приематъ, а гръцкитѣ отхвърлиахъ, ако и да признаахъ, че не е никакъ противна на началата на нашата Вѣра. Ето тази система дързува да не одобри и патриаршеското събрание, като ѝ нарича нововведение и като утвърждава, че е мѣчно тя да се туря въ дѣйствиѣ. Новизната, както разумѣвате ваше височество, не е достаточна причина да се въспре приложението на една система, която може да примири толкова голѣми интереси, сега раздѣлени. И новия уставъ на патриаршията съдържа новизни, за което и протестувахъ тогава противъ него синодалнитѣ владыци. Църквата, сир. патриаршията най-послѣ прие тия новизни, защото ги намѣри полезни и защото всичко, което не докача Вѣрата, е позволено. Мѣчността за приложението на реченната система е мнима причина, защото измѣненіята въ числото на населението не ще да ставатъ толкова често. Правни думи така сѣщо сѣ и тия, че ушъ казанната система била несъвмѣстима съ религиозний духъ на съставенето на св. синодъ, защото не се касае тука за самото учреждение и сѣществование на синодътъ, а за начинътъ на неговото съставение, който често се е промѣнялъ. Най-послѣ патриаршеското събрание не се съгласило нито предъ смѣшното, като предлага да се раздѣлятъ епархитѣ на шестъ класса и да се въведатъ българскитѣ епископии на степенъ на митрополии. Какво различіе, питаме, ще има, виѣето да се раздѣлятъ митрополицѣ на три дѣла и да се викатъ отъ всеки дѣлъ по четири митрополита, както е наре-

дено въ уставътъ, да се раздѣлятъ на шестъ части и отъ всѣка да дохаждатъ въ синодътъ по двама. И каква полза ще произлѣзе за Българетъ, ако тѣхнитъ три епископии се въведатъ въ митрополии, когато Гърцитъ ще иматъ пакъ 40 митрополии по-вече отъ тѣхъ?" Българскитъ представители свършвахъ възраженията си противъ рѣшението на събранието относително синодътъ съ молба да даде министрътъ край на този въпросъ, като приеме численността на населението на епархитъ за основа на съставеніето на синодътъ.

Като разгледвахъ въпросътъ за избраніето на архiereй-тѣ, българскитъ представители отричахъ, че е било станжло окончателно сгласание помежду двѣтъ страни въ смѣсенната коммиссия, така че, кога се иска да се назначи архiereй за една осиротѣла епархия, да се избира за неж едно отъ лицата, които сж били предложени отъ тая епархия или по-достойний и по-способний отъ кандидатитъ на една отъ съседнитъ. Тъ казвахъ, че таквъо предложение били направили гръцкитъ членове на коммиссията, но българскитъ го не приели. Тъ не допускахъ, че ако се приеме да се назначаватъ архiereйтъ по този начинъ, Българетъ ще иматъ гаранция, че въ епархитъ имъ ще се проваждатъ владии съ българско происхождение, и настоявахъ да се постанови, или че владитѣ ще се избиратъ отъ самитъ епархии, или пакъ че за българскитъ епархии ще се назначаватъ владии Българе, нѣща, които, казвахъ тѣ, патриаршията вече е допустила въ 15-тъ си устѣпки, утвърдени съ султанскій фирманъ отъ 1861 година.

Българскитъ представители се учудвахъ, че събранието държало да отрича препятствията, които сж се правили на Българетъ за употребеніето на езикътъ имъ въ църквитъ и училищата, когато архивата на патриаршията е пълна съ документи, които указватъ на такива препятствия. „Ако събранието, думахъ тѣ, отрича съ такава безочливостъ толкова общезвѣстни фактове, то какво значение може да има неговото пержителство, че и занаяредъ тѣ нѣма да ставатъ, както ушъ не били ставали до сега“.

Най-послѣ българскитъ представители критикувахъ измѣненіята, които събранието бѣ допускало въ рѣшеніята на смѣсенната българска коммиссия относително избраніето на патриархътъ, като указвахъ, че тѣзи измѣненія смалаватъ участието на българскій елементъ въ това избраніе, което се е

старала да обезпечи по възможност смислената комиссия, и че началото, какво въ Църквата не се допуска разлика по народностъ, отъ което се е ръководило ушъ събранието, е намислено съ цѣль да се не допуси другъ елементъ освѣнъ гръцкый да земе участие въ управлението на патриаршията.

Българскитѣ представители свършвахъ опровержението си, като искавахъ надежда, че султановото правителство не ще се остави да го излъжи патриаршията съ думи безъ значение и че то, като разумѣе, че Българетѣ иматъ предъ видъ съ исканията си да придобиятъ равни правдини съ Гърцитѣ по църковното управление, а не привилегия за изключително господство, ще прибѣрза да ти удовлетвори ¹⁾.

Ако турското правителство бѣ намирало потребно по своитѣ видове да се намѣси сега нѣ-рѣшително въ распрята на Българетѣ съ патриаршията, съ цѣль да имъ даде общицанното удовлетворение, то би могло да си послужи много съ този отговоръ на българскитѣ представители, въ който така ясно се раскривахъ софизмитѣ и лукавствата на Гърцитѣ. Но то не бѣше на този умъ. То не искаше да пресиля патриаршията и да ѝ подаде поводъ за оплакване, че нарушава нейната свобода въ кръгътъ на поддѣждомитѣ ѝ дѣла и настѣпа правдинитѣ ѝ, подтвърждавани отъ старо до най-ново време съ султански берати и фирмани. То нѣмаше твърдѣ и причина, защо да бѣрза да удовлетвори Българетѣ. Честитѣ подмѣстания и увѣрения на Гърцитѣ и на агентитѣ на католическата пропаганда, че движението на Българетѣ е дѣйствиe на панславизмътъ и че то ввожда опасно за империята начало на народноститѣ, требваше въ всекий случай да му внушаватъ поне една проста предпазливостъ. То не можеше и съвсѣмъ да се отрѣпи отъ мисльта, че враждата между двата по-видни народи въ империята може да бѣде полезна за него до известна степенъ и че, при известни обстоятелства, то може да извлече отъ нежъ значителна стога за себе си. То ласкаеше прочее Българетѣ и ги обнадеждаше съ изпълнение тѣхнитѣ желаня, но не отчайваше и патриаршията. То ѝ даваше съдѣйствието си за поддържанне нейната власть и за прибирането нейнитѣ доходи, но безъ да излъзва твърдѣ много отъ чистата и проста формалностъ. Отъ това и ставаше, че въ

¹⁾ „Свѣтъникъ“ I год., брой 49, II год. броеве 5—16, 28 и 29.

ония мѣста, гдѣто Българетѣ бѣхъ по-събудени и гдѣто по-енергически противостоехъ на гръцкитѣ владици, тамъ тѣ имахъ по-голямъ успѣхъ въ борбата си съ послѣднитѣ. Въ македонскитѣ епархии, напримѣръ, гдѣто народното чувство бѣше малко развито, владицитѣ почти на всекадѣ лесно наддѣлявахъ надъ Българетѣ, които се подигахъ тукъ тамъ срѣщу тѣхъ и искахъ да въвеждатъ българскій езикъ въ църквитѣ и училищата си. Впрочемъ, колкото до Македония, трябва да се каже, че и само Турското правителство не желаше да се пробужда тамъ българското чувство и да се разширяватъ така надалечъ предѣлитѣ на българската народностъ. По тия двѣ причини въ Македония, при едно малко движение въ полза на българщината, лицата, на които убажеше владиката, като на подбудници, се затварехъ въ тъмницитѣ и стоехъ въ тѣхъ по мѣсеци или се испроваждахъ на заточение безъ много церемонии. Така презъ ноемврий 1863 год. се бѣхъ затворили 25 души отъ жителитѣ Българе въ Охридъ по единственната причина, че турили да се чете въ църквитѣ си по славенски. Нѣколко седмици преди това същата участъ бѣ постигнала нѣкой отъ по-дѣятелнитѣ лица измежду Българетѣ въ Неврокошъ, защото помежду тѣхъ бѣше се обнаружило движение противъ Драмскій владика. За да се не разваля твърдѣ много равновѣсието въ полза на Гърцитѣ и да се не обезсърчатъ съвѣстѣ Българетѣ, Портата, по ходатайството на българскитѣ представители, освобождаваше сегисъ тогисъ задрѣвнитѣ по доносъ отъ владицитѣ български дѣйци. Така, тя се съгласи, по тѣхна молба, да освободи дѣятелний македонскій учителъ, Иордана Хаджи Константиновъ отъ заточението му въ Адинъ, гдѣто той вече бѣше сѣдѣлъ три години. Така още тя отпустихъ отъ затворътъ, по тѣхно ходатайство, разпаленний патриотъ, Георгия Динковъ, който бѣше представенъ отъ агентитѣ на панеллинизмътъ, като размириникъ. Тя уважи тѣхното ходатайство и за освобожденьето на Неврокопчанетѣ, затворени за движение противъ мѣстний владика¹⁾.

За да поддържи надеждата на Българетѣ, че ще ги удовлетвори единъ день, при всичко че ту по една, ту по друга причина тя отлагаше изпълнението на обѣщанието си, Портата се распореди такожде въ началото на 1864 година,

¹⁾ „Съвѣтникъ“, год. I, броеве 29, 31, 33, 36, 37.

щото помежду християнските юноши, които бѣ наумила да възпитава въ своите военни училища съ цѣль да покаже, че се грижи за пълното сравнение на християнетѣ съ мусульманетѣ, да се привикатъ и български възпитанници въ равно число съ възпитаниците отъ другите християнски народности, т. е. отъ гръцката, арменската и армено-католическата. Тия възпитанници имаше, слѣдъ свършване курсътъ въ реченните училища, да се пронаредатъ наедно съ мусульманските въ офицери. При всичко че това распореджане се не изпълни отпослѣ така, както се обещи, и юношите, които всека отъ четиретѣ християнски народности представи, се възпитаха съ разности на хазната въ граждански, а не военни училища, но то произведе добро впечатление помежду наниѣ едно-родци и съживи надеждата имъ за добиване правата, които искаха. „За пръвъ пѣтъ, се провикваха тѣ по този случай, сега Българетѣ се земаатъ като особенъ народъ предъ очите на царското правителство, за пръвъ пѣтъ се викатъ тѣ съ собственото си име да приематъ участие въ милостите на монархътъ; за пръвъ пѣтъ тѣмъ се дава непосредствено благодѣяние отъ престолътъ съ отличие отъ общото име „румъ-миллети“ и безъ всеко отношение къмъ гръцката патриаршия“. ¹⁾ За да се покаже, че Българскиятъ народъ е много признателенъ на султановото правителство за тая милостъ, въ нѣкои мѣста, като въ Пловдивъ, се извърши по този случай молебствие за долголѣтието на султанътъ. Християнските юноши, които се викаха за образование въ военните училища на Портата, имаше да бѣдѣтъ на брой 32, по осемъ отъ всека изъ четиретѣ народности. За да не може да се каже, че избиранieto на българските юноши станало пристрастно, наниѣ представители и по-първите людѣе отъ членоветѣ на Цариградската община рѣшиха въ едно събрание да се означатъ съ жребие епархитѣ, отъ които ще се земаатъ осемте български юноши, съ изключени обаче на градъ Търново, дѣйствиата на който по онова време се не съгласяваха съ общите стремления на народътъ и се осеждаха, като ненапатриотически. Жребното укази на Софийската, Самоковската, Кюстендилската, Охридската, Пловдивската и Сливненската епархии, отъ които всека имаше да представи по единъ възпитаникъ. На Цариград-

¹⁾ „Свѣтъникъ“, год. I, бр. 45.

ската община се даде такожде право да представи два въспитаника.¹⁾

Но онова, което най-много ободри Българетъ въ 1864 година и ослаби тежкото впечатление, което произвеждах помежду тѣхъ бавността и нерѣшителността на Портата въ связь съ висококръний отзивъ на патриаршията върху тѣхнитѣ искания, бѣше освобождението на народнитѣ български владци отъ заточение и възвръщанъето имъ въ столицата, по непосредствено ираде на султанътъ и мимо съгласието на патриархътъ. Тая мѣрка бѣше видимо натъкмена отъ една страна да видятъ Българетъ, че султановото правителство не е пренебрегнало тѣхнитѣ желанія, а отъ друга да разумѣе и патриаршията, че нейнитѣ правдини и привилегии не сж до тамъ необорима твърдина, на която облегащъ се, тя може да отхвърля до край неговитѣ предложения за подобрене пейното управление и удовлетворение жалбитѣ на подвѣдомитѣ ней християне.

Народнитѣ български владци, Иларионъ и Авксентий, които отъ най-напредъ бѣхъ заточени, първий въ Кютая, а вторий въ Воло, се намирахъ, когато излизе султанското ираде за освобождението имъ отъ заточение, въ по-близки до столицата градове, а именно преосвещенний Иларионъ имаше пребивание въ Брусъ, а преосвещенний Авксентий въ Измитъ. Тѣ бѣхъ премѣстени отъ средата на Азиатска Турция въ тия два близки до Цариградъ градове още въ 1862 година, вслѣдствие на молбитѣ, съ които се бѣхъ неоднократно обръщали до Портата българскитѣ представители за освобождението имъ отъ заточение. Последната, като не намираше цѣлесъобразно да изпълни тия молби, се съгласи да смекчи наказанието на българскитѣ владци съ премѣстванъето имъ въ по-близки до столицата и по-питомни мѣста. Третий иерархъ, подвижникъ за българското дѣло, преосвещенний Паисий Пловдивскій, който бѣше заточенъ отпърво въ Св. Гора, а послѣ премѣстенъ наскоро въ Чанакъ-Кале, бѣше взатъ презъ сент. 1863 дозволенье да се пресели на островъ Халки, единъ отъ Принцевитѣ острови, находящи се близо до Цариградъ. Такова дозволенье можеше да се земе тогава и за преосвещеннитѣ Илариона и Авксентия, но тѣ се отказахъ да се мѣстятъ на ново,

¹⁾ „Свѣтъникъ“, год. I, броеве 45 и 46.

ако не е да се освободятъ съвсѣмъ отъ заточение. Премѣтването на преосвещенний Панагия на островъ Хадки, който се счита въ районътъ на столицата, бѣше станало, впрочемъ съ съгласието на патриаршията, която не се въспротиви на неговото за това ходатайство на толкова по внимание къмъ болнавостта му, на която той се позоваваше, колкото по съображение, че негли ще може той, като Гръкъ, да се убѣди по-послѣ да остави българското дѣло. Възвръщаньето на преосвещеннитѣ старци, Илариона и Авксентия, презъ 1864 въ Цариградъ имаше другъ характеръ. То бѣше съвършено освобождение отъ заточението и бѣше направено не само безъ волята на патриаршията, но и въпреки нейното съпротивление. Султанскитѣ фирмани, които се издадохъ за тая цѣль до валиитѣ на Бруса и Измийтъ, гласехъ, че българскитѣ владци се освобождаватъ отъ заточение по тѣхна молба, която се зела въ внимание, защото се намѣрило, че е достатъчно наказанието, което сѣ до тогава носили.

За да изравятъ признателността и уважението си къмъ Илариона и Авксентия, а въ сѣщото време да направятъ една демонстрация противъ патриаршията, по исканьето на която тѣ бѣхъ испроводени на заточение, живущитѣ въ Цариградъ Българи бѣхъ се нагласили да ги посрѣщнатъ съ най-големитѣ почести. Тѣ испроводихъ една депутация съ особенъ параходъ, за да имъ занесе фирманитѣ за освобождението имъ и ги доведе въ Цариградъ. Многоброенъ народъ очакваше на мостътъ въ Галата пристиганьето на вапорътъ съ уважаемитѣ архипастири, за да ги привѣтствува и съдружи до българската църква. Такова тържественно посрѣщанье бѣше, очевидно, трѣнъ въ очитѣ на патриаршията, и тя прибрѣа да се опита да го въспре. Подъ предлогъ, че може да стане кърваво сблъскване между Гърци и Българи по поводъ на демонстративното посрѣщанье на българскитѣ, извѣржени отъ нея, владци, тя успѣ да надѣйствива отъ Портата распорѣждане, щото вапорътъ съ българскитѣ архипастири да не дохожда прямо въ Цариградъ, но да се спре предъ единъ отъ Принцевитѣ острови. Щомъ се научихъ за това распорѣждане, българскитѣ представители отидохъ да молятъ да се отиѣни, но не сполучихъ напълно. Надлежний министръ дозволи да дойде вапорътъ съ старцитѣ въ Цариградъ, но съ условие да не се приближава до мостътъ, и тѣ да излизатъ изъ него

Извѣстието за освобождението отъ заточение народнитѣ владци и за възвръщането имъ въ столицата произведе радостно впечатлѣние помежду всичкитѣ Българе въ провинцията и оживи надежитѣ имъ за признането на българската самостоятелна иерархия. Благодарни за този знакъ на благосклонность отъ страна на султановото правителство къмъ Българскитѣ народъ, нашитѣ еднородци на много мѣста, като въ Пловдивъ, Стара-Загора, Т.-Пазарджикъ, София, при първото извѣстие за възвръщането на народнитѣ архипастири, устрои хъ празненства и отслужи хъ молебень за здравieto и дългоденствието на Султантъ. Събрании въ църквитѣ народъ, като слушалъ пѣснитѣ, които се пѣли за Султантъ, и словата, въ които учителитѣ възхваляватъ неговото правителство, грѣмогласно възглашавалъ: „да живѣе Султанъ Абдулъ-Азизъ“. Представителитѣ въ Цариградъ заевихъ на Високата Порта тая благодарность на народътъ съ особенъ адрессъ. За да изразятъ и сами признателността си на правителството за неговата благосклонность къмъ тѣхъ, Иларионъ и Авксентий се представихъ лично на министрътъ на външнитѣ дѣла и исповѣданията, Аали-паша. Като му исказахъ устно чувствата си на благодарность, тѣ същевременно направихъ това и писмено съ адрессъ, испѣстрень по турскитѣ обичай, съ молитви за здравieto и дълголѣтието на Султантъ. Въ отговоръ, Аали-паша имъ каза нѣколко благи думи, въ които ги съжали за дотогавашнитѣ имъ страдания и имъ подаде добри надежди за въ бъдъщето¹⁾.

Но като ободряваше така Българетѣ съ нѣкои и други свои распореждания, каквото бѣше распореждането да се зематъ между 32 въспитаници отъ християнскитѣ народности осемъ отъ българската и да се освобедятъ българскитѣ владци отъ заточение помимо патриаршията, султановото правителство правеше въ сѣщото това време и нѣща, които бѣха угодни на послѣдната, но неугодни и обезсърчителни за Българетѣ. Нѣколко дни преди да излѣзатъ султанскитѣ фирмани за възвръщането на българскитѣ владци въ столицата, везирьтъ бѣше подписалъ, по представеніе отъ патриархътъ, бѣгъ да осѣтятъ това нашитѣ представители, окръжно до всичкитѣ валии, съ което имъ се заповѣдваше да се расхвър-

¹⁾ „Свѣтъникъ“, II гол., 29, 30, 31 и 33.

сполучиха което искаха. Народните архиепископи требаше да се отдалечат от църквата. Три четире дни след въдворението си при българската църква, те преминяха в една от съседните сь Фенеръ махали, отгдето наскоро се преместиха въ Ортакьою. По настояване от патриаршията, те бѣше заповѣдано да си избератъ мѣсто за живѣние въ едно отъ селата на Босфорътъ, нахощещи се на горѣ отъ предмѣстнето Бешикъ-Ташъ. Те избраха селото Ортакьою, като най-ближе до градътъ следъ Бешикъ-Ташъ, което, следъ като се издаде фирманъ за учреждението на Българската екзархия, станъ по тая причина центръ на българското църковно самоуправление и мѣстопребивание на всичкитѣ български владыци.

Народните архиепископи, ако и да се поселиха така далечъ отъ българската църква, имаха обаче дозволение да дохождатъ да се черкуватъ въ нея, когато поискатъ, което и често правеха, като вардеха въ сѣщото време препорѣката на правителството да се въдържатъ отъ всеко свещеннодѣйствие. Патриаршията се помъчи още отъ самото начало да имъ се забрани да посѣщаватъ българската църква, но не сполучи. Светѣйшии Софроний, щомъ се научи, че те дохождатъ въ българската църква, подаде на Портата писмено представление за неудобствата, които истичали отъ това, и искаше да имъ се запрети да ъ посѣщаватъ, но султановото правителство остави безъ послѣдствие неговото исканье.

Като се освободиха така Иларионъ и Авксентий отъ заточението и поселиха въ Ортакьою, можеше да се опрости и премѣсти въ сѣщото мѣсто и преосвещенний Паисий Пловдивскій, тѣхний съучастникъ въ движението противъ патриаршията и въ страданията имъ, но по причина, че той бѣше отъ гръцко происхождение и че неговото намѣсване въ българското дѣло даваше на послѣднето характеръ чисто църковенъ и религиозенъ, а не народно-църковенъ, какъвто то имаше наистинна и въ който то се евяваше като естествено и оправдавано, Високата Порта не намѣри за умѣстно да направи и за него сѣщото, което стори за двамата природни български свещенноначальници. Преосвещенний Паисий се остави да сѣди на о. Халки чакъ до 1872, когато султановото правителство въ лицето на върховний везиръ, Махмудъ-Недимъ паша, се рѣши да изпълни фирмантъ за учреждението на Българската екзархия, издаденъ въ 1870 год.¹⁾

¹⁾ „Съвѣтникъ“, I год. бр. 27, II година бр. 27, 28, 30, 31, 32 и 35.

дължение да плащат нейний дългъ, догдѣто се тя не склони на желанията имъ. Поради това нашитѣ однородци, ако и за-
радовани съ възвръщаньето на народнитѣ архипастири отъ
заточение, се смутиха до една известна степенъ, като се на-
учиха, че правителството на султанътъ одобрило да се рас-
хвърля върху всичкитѣ зависещи отъ Вселенската патриар-
шия християне безъ изключение данъкътъ за исплащанье
нейний дългъ и препоръчило на валиитѣ съ особенно окръж-
но да ѝ съдѣйствуватъ за събирането му. За да не ослабне
почвата, на която стоеха, тѣ требваше на всеждѣ да се въс-
противятъ заедружно на данъкътъ, който имъ се налагаше въ
полза на Великата Църква. Такъвъ съвѣтъ имъ подадохъ тѣх-
нитѣ водачи отъ Цариградъ, така и тѣ сами хваняха да се
владатъ насрѣщъ властитѣ, когато имъ се съобща предписа-
нието на Портата относително този данъкъ. На всеждѣ тѣ,
подъ единъ или подъ другъ предлогъ, отхвърляхъ отъ себе
си задължението да исплащатъ какви и да сж дългове на па-
триаршията. Истина че и властитѣ не направиха нѣкой го-
лѣмъ натискъ за расхвърленьето и събираньето на данъкътъ,
така щото слѣдъ малко този въпросъ се съвсѣмъ спотаи. Из-
лѣзе, че съгласието на Портата да се исплати дългътъ на
патриаршията съ расхвърленьето особенъ данъкъ върху под-
вѣдомитѣ ней християне, било по-вечето за изпълнение на
формалността отколкото наистиня да се удовлетвори Вели-
ката Църква¹⁾. Султановото правителство искаше главно да се
покаже коректно въ своитѣ отношения къмъ патриаршията,
а за по-нататкъ се малко грижеше. Негли то не напираше
много да се събере данъкътъ за исплащаньето дългътъ на
Великата Църква и по тая още причина, че то искаше по
това време да се воспользова отъ нейното стѣснено положение,
за да ѝ отнеме правдината да събира непосредствено
отъ народътъ пари за посрѣщанье разноскитѣ си, вмѣсто да
ги получава отъ хазната, та послѣдната вече да ги прибира
отъ населението ведно съ другитѣ свои налози.

Турското правителство, както знае вече читателътъ,
отдавна бѣше си турило на умътъ да премахне правдината
на владицитѣ за събиране непосредствено отъ население-
то пари за своитѣ разноски, и не толкозъ съ цѣль да

¹⁾ „Свѣтъникъ“, год. II, броеве 24, 26, 30, 31, 32, 35 и 36. „Гайда“,
II год. бр. 12.

се не дава мѣсто на злоупотребиенията и притѣсненията, съ които се събирахъ тия пари, колкото да се отнеме отъ тѣхъ една скопчена съ неудобства и несъвѣстима съ новитѣ негови политически стремления правда. То подигна въпросътъ да се назначатъ на владичитѣ опредѣлени платки още преди Кримската война. По негово подпушване, Българетѣ отъ Видинската епархия, както споменавме вече, оплакванецъ се въ 1851 отъ притѣсненията на архиерейтѣ си, искахъ да му се назначи опредѣлена платка. По този поводъ Портата препоръчи тогава на патриархътъ да се назначатъ въобще на архиерейтѣ едни опредѣлени платки. Българетѣ отъ Видинската и отъ други още епархии мислехъ наистинна, че съ назначението опредѣлени платки на архиерейтѣ ще се прекъснатъ и тѣхнитѣ злоупотребиения, но у правителството на султанътъ главната побудителна причина бѣше друга. Като бѣше почнало да въвежда въ страната порядкитѣ на европейската цивилизация, то дойде до убѣждение, че владичитѣ трябва да получатъ платкитѣ си отъ хазната, както става това и въ европейскитѣ царства, а не да ги събиратъ сами отъ народътъ, като една самостоятелна властъ. Великата Църква, отъ друга страна, такожде осѣщаше какъ клони мисълта на Портата и гледаше подъ разни предлози да въспре осъществяването ѝ. Когато, слѣдъ Кримската война, Вселенската патриаршия требаше, въ изпълнение на Хатти-Хумаюнътъ, както и всека друга отъ не-мусуلمانскитѣ общини, да прегледа наредбитѣ си, за да ги приведе въ армония съ новий духъ на времето, единъ отъ пунктветѣ на програмата за преобразования, която ѝ се даде отъ Портата, бѣше и въпросътъ за назначение на архиерейтѣ платки. За да се уварли старата правда на духовенството да събира непосредствено отъ населението пари за разноскитѣ си, правда, която до нѣкъдъ спазваше неговата независимостъ и достоинство спрямо иновѣрното правителство, Гърцитѣ, членове на събранието, което изработи новий уставъ на патриаршията, одобрихъ да се назначатъ платки на всичкитѣ архиереи, но наредихъ да събиратъ пакъ сами владичитѣ отъ населението паритѣ, които имъ се опредѣлихъ като платки. Този начинъ на рѣшение въпросътъ се прие по неволя и отъ портата, ако и да не бѣше напълно съобразенъ съ нейнитѣ видове. Но владичитѣ мажно събирахъ отъ населението опредѣленната имъ платка

даже въ чисто гръцкиѣ епархии, а въ много отъ българскитѣ не можехъ да извадятъ нито нара. Султановото правителство, по молба на патриаршията, препоръчваше на управителитѣ да даватъ съдѣйствието си на архiereитѣ при събираньето опредѣлени за тѣхъ налогъ, но не припираше така за него, както за собственнитѣ свои налози, съ мисль безъ съмнѣние, да се принуди духовенството да избере другъ начинъ за получаване паритѣ, опредѣлени за обдържането му, нѣщо, което и станъ крайтъ на 1864 година. Патриархъ Софроний, заедно съ владичитѣ, членове на синодтъ, бѣше влѣзълъ, около това време, скришомъ отъ представителитѣ на свѣтскій елементъ, въ преговори съ Портата да се нареди занавредъ, щото патриаршията да получава направо отъ турската хазна всичката сума, която е потребна за платкитѣ на владичитѣ и за нейното обдържане, а правителството да събира тази сума, вече както знае, отъ населението. Негово свѣтѣйшество бѣше вече и дошълъ въ тия преговори до единъ резултатъ, а именно, между него и министрътъ на външнитѣ дѣла бѣше вече съгласено, правителството да предава въ патриаршията 10 милиона гроша въ годината, всеки три мѣсеца по 2 милиона и половина, които да събира то наедно съ другитѣ данѣци отъ подвѣдомитѣ на патриаршията християне, и отъ тая сума да се дава платата на патриархътъ и на владичитѣ, да се посрѣщатъ всичкитѣ разноси на патриаршията и да се обдържатъ нейнитѣ учреждения, каквото училища и благотворителни заведения. При това било споразумѣно помежду имъ, щото патриархътъ да получава 600.000 гроша, вмѣсто 500.000, както е опредѣлялъ уставтъ, и владичитѣ, споредъ степенъта си, да взематъ платка, едни по 120 хиляди гроша, други 96 хиляди и трети по 72 хиляди на годината, т. е. по-вече отъ колкото е предвидѣно въ уставтъ, въ който за никой владика не е назначена платка по-много отъ 100 хиляди гроша, а за по-вечето се опредѣля платка и по-малка отъ 72 хиляди. Щомъ се научихъ за това опитване на патриархътъ и на синодтъ да нарушатъ уставтъ въ ущърбъ на независимостъта и достолѣпието на Църквата, членоветѣ на свѣсенний съвѣтъ и всичкитѣ по-първи людие отъ помежду Гърцитѣ въ Цариградъ ги смѣрахъ и не имъ дадохъ да осмъществятъ, което бѣхъ намислили. Освѣнтъ, че постѣпката на владичитѣ бѣше сама въ себе си непохвална,

като натъкмена за тяхна само лична облага въ презрѣние на висшитѣ интереси на Църквата, тѣ и нѣмахъ право сами да измѣняватъ постановленията на уставътъ, изработенъ отъ едно събрание, което бѣ нарочно съставено за тая цѣль отъ представители на народътъ и на духовенството¹⁾.

Работитѣ останяхъ, ще рече, въ напрешното си състояние. Портата не сполучи да премахне правдината на висшето духовенство да събира направо отъ народътъ пари. Безпаричието, отъ което страдаехъ патриаршията и владичитѣ, се не поправи. Висещитѣ въпроси се не разрѣшавахъ. Но изгѣзе ясно на мегданъ още веднажъ, че гръцкитѣ иерарси нѣмахъ на сърдце висшитѣ интереси на Църквата и че правителството на султанътъ гледаше да се възползува за видоветѣ си отъ распрята между двата едновѣрни народа. Българетѣ, обезпокоени до нѣгдѣ отъ неговото распорѣждане да се наложи данѣкъ за исплащанъето дългътъ на патриаршията върху всичкитѣ подчиненни ней християне, се още по-вече смутихъ, като узнахъ, че то бѣше пожъртвало тѣхнитѣ интереси въ спогажданieto си съ патриарха Софрония относително обдържанieto висшето духовенство. Владичитѣ, съгласно съ това спогаждане, имаше както се каза по-горѣ, да се раздѣлятъ на три категории, и едни да получаватъ по 120 хил., други по 96 хил., трети по 72 хиляди. Понеже гръцкитѣ владичи бѣхъ много по-вече отъ българскитѣ, а населението на гръцкитѣ епархии стоеше по цифрата си много по-долѣ отъ населението на българскитѣ епархии, то явлѣваше, че като ще събира сама Портата паритѣ за обдържанieto на владичитѣ отъ православното население заедно съ другитѣ данъци, Българетѣ ще плащатъ пари и за гръцкитѣ владичи²⁾. Работата на нашитѣ еднородци не вървеше, ще рече, много напредъ. Застойтъ, въ който тя бѣше дошла въ това време, видимо имъ тежеше. Тѣ искахъ да направятъ нѣщо, за дано да ѝ потикнатъ на напредъ, и като търсехъ за това случай, едно непредвидѣнно събитие имъ дойде на помощъ. Единъ отъ двамата български народни иерарси, които се завърнахъ презъ септемврий 1864 отъ заточение въ столицата, а именно преосвещенний Авксентий, се поминъ на 1 февруарий 1865.

¹⁾ „Съвѣтникъ“, год. II, бр. 39 и 40. — „Гайда“, год. II, бр. 14, стр. 107

²⁾ „Гайда“, год. II, бр. 14, стр. 107; бр. 17, стр. 127.

Още като бѣше боленъ, българскиѣ владика имѣ случай да обсъди на ново положението, което зане въ църковната распря на двата народа. Патриаршията, като бѣ чула за опасното му разболѣвание, намисли, за цѣлитѣ си, на го прикани чрезъ одного отъ владыцитѣ си да иска отъ неж понѣ устна прошка, за да може тя да му върне санътъ, та че ако умре, да бѣде погребенъ съ всичкитѣ почести, подобаващи на единъ архиерей. Преосвещенный Авксентий, като изслуша пратеникътъ на Великата Църква, обеви, че той не може да се отрече отъ постапката, която е направилъ въ подиганнето на распрята между двата народа, защото остава и въ предсмъртний си часъ глѣбоко убѣденъ, че е постѣпилъ, както изискваше отъ него дългътъ къмъ народътъ му и къмъ Църквата, и че патриаршията е била несправедлива въ своитѣ дѣйствиѣ къмъ Българскиѣ народъ и къмъ него лично.

Авксентий умрѣ, въ очитѣ на Българетѣ, като архиерей страдалецъ и подвижникъ за правото и свето дѣло, а въ очитѣ на патриаршията и на всичкитѣ Гърци, като извѣрженъ отъ духовний санъ нечестивецъ. Поради това колкото Българетѣ желяехъ да му въздадѣтъ всичкитѣ погребални почести, прилични на неговото звание и на неговитѣ заслуги на народътъ имъ, толкозъ отъ друга страна Гърцитѣ гледахъ да имъ побъркатъ въ това. Патриаршията се погрижи да изиска отъ Високата Порта не само да не му се въздаде ни една отъ почеститѣ, съ които обикновенно се погребаватъ архиерейтѣ на Православната Църква, но даже да се възбрани на другитѣ български архиереи да участвуватъ, съ кой и да е начинъ, въ погребалната процессия. Българетѣ счетохъ това за нова обида и ново онеправдание къмъ тѣхъ отъ страна на патриаршията, но требваше да се съобразятъ съ распорежданията на правителството, направени по нейно исканье. Тѣ погребохъ свещенноначалникътъ си съ най-голѣмата тържественность, но не въ всичко по обредътъ и съ почеститѣ, отредени за архиерей.

Авксентий засвидѣтелствова съ особенъ още актъ, че умпра непоколебимъ въ убѣжденията си, които го накарехъ да се отхвърли отъ Великата Църква. Този актъ е неговото завѣщанье къмъ Българскиѣ народъ, на което първата частъ гласи: „Изгнуренъ вече отъ подвигътъ, който възприехъ, за да защитѣмъ църковнитѣ правдини на милото ни отечество и обре-

мененъ съ старческа възраст, която преминяхъ въ вертоградъ на нашътъ Спасителъ, осѣщамъ вече, че цѣпъта на живота ми се пресича, и азъ съмъ принуденъ да оставя недовършено дѣлото, което ми наложи светата наша Вѣра и любезний ми Българскій народъ. Оставямъ недовършено онова свето предприятие, отъ което не сполучихъ да ме отлучатъ и раздѣлятъ до самото ми послѣдне издихание нито клетви, пропизнесени отъ престолътъ на мирътъ и на любовта, нито извържения, нито заточения, защото съмъ секогажъ ималъ съвѣстта си мирна и съмъ билъ убѣденъ, че дѣйствамъ съгласно съ Христовото учение и съ постановленията на светитѣ Събори. Но сега азъ, като довършвамъ земний си животъ, отивамъ при Оногова, чрезъ Когото живѣемъ, сме и се движимъ, за да му се помоля да очисти светата ни Църква отъ наемниците, които, подъ видъ на пастиръ, раскжсватъ благочестивото му стадо.“¹⁾

Обстоятелството, че Авксентий умрѣ непримиренъ съ Великата Църква и като че подъ нейното проклетие, тогава като той се гледаше отъ Българетѣ, като светецъ-страдалецъ за правото дѣло, внуши на нѣкои отъ българскитѣ представители и дѣйци въ Цариградъ мисълта да подадѣтъ ново прошение на Високата Порта за отдѣлението на Българскій народъ отъ управлението на Вселенската патриаршия. Въ това прошение като се посочваше, че гробътъ на българскій архiereй, като гробъ на единъ за Българетѣ светецъ, а за Гърцитѣ нечестивецъ, е направилъ пропастъ между единитѣ и другитѣ, се прокарваше до нѣкждѣ идеята за нееднаквостта ушъ на българската религиозна община съ гръцката. Въ прошенето се оставеше още на Високата Порта пълна свобода да обстави учреждението на новото църковно българско управление съ каквито ще условия за обезпечение своитѣ интереси, нѣщо, което показваше, че представителитѣ по онова време не разбирахъ или не щехъ да разберѣтъ, че едно отдѣлнобългарско църковно управление съ отдѣлна българска иерархия щеше да има своята важностъ и значение, когато щеше да е надарено съ сжщитѣ права, съ които се ползвахъ гръцката, арменската и другитѣ иерархии. Понеже тѣлото на Авксентий, по иниция-

¹⁾ „Гаяда“, год. II, бр. 16 и 19 (стр. 121—123, 145).

тивата на Чомакова, споразумѣнъ съ още нѣкои отъ представителитѣ, се балзамира, слѣдъ погребението му, скришно и въ нощно време, то мнозина отъ съвременниците отдахнаха на тия представители мисълта, че тѣ се приготвяватъ да обевятъ починалий българскій народенъ архиерей за светецъ на отдѣлната Българска Църква съ цѣль да се отдвои тя отъ Гръцката не само външно, по управлението, но и вътрешно, по самото исповѣдание. За вѣрване е, че идеята за отдвоеването на Българската Църква отъ Гръцката, по този начинъ, се бѣ внушила отъ нѣкои турско-полячески кръгове. Както и да е, тая идея тогава се скоро захвърли и съвсѣмъ изостави, откато не срѣщнахъ благоприятна за развитието си средина въ общественото българско мнѣние, ако отпослѣ Чомаковъ и да ѝ подновяваше сегиясь тогисъ.

Самата мисль за пълно отдѣление отъ патриаршията по управлението, когато султановото правителство бѣше категорически обевило, че не може да съдѣйствова на Българетѣ за такова отдѣление и слѣдваше другъ пътъ за да ги удовлетвори, бѣше непрактична. Новото прошение на българскитѣ представители за отдѣление дойде обаче твърдѣ на време за да развърже Портата отъ общанието, което бѣше имъ дала, че като се произнесе свиканното въ патриаршията велико събрание върху българскитѣ искания, тя сама вече съ собствената си власть ще рѣши въпросътъ. За това може да се допусти, че българскитѣ представители го подадохъ не безъ косвенно подбутване отъ страна на самия Аали-паша. По вината на Чомакова българскитѣ представители бѣхъ хванали да подпадатъ псдѣ враждебно на Православната Църква и на вѣсточнитѣ Славене влияние.

Както и да е, Аали-паша, като прие това прошение, се отнесе така, като че правителството да не е казвало на Българетѣ, че отдѣлението имъ отъ патриаршията е невъзможно нѣщо, като че да не е правило и да не прави още опити за спокождането имъ съ послѣдната, и като че да не е сега неговъ редъ да каже думата си, слѣдъ като великото събрание се искава върху осемьтѣ предложения на българскитѣ представители и слѣдъ като послѣднитѣ опровергнахъ съ такава очевидностъ неговото мнѣние. Той каза, че прошението ще се разгледа и ще се види, възможно ли ще е да се изпълни заевенното въ него желание за отдѣление. Представи-

телитѣ помислихъ отъ този отговоръ, че Портата ще бжде съгласна сега да се отдѣлятъ Българетѣ отъ патриаршията. Слѣдъ нѣкое време обаче министрътъ имъ обяви, че правителството ще се опита още веднажъ да направи помирение помежду Българе и Гърци и че вече то било дало на патриаршията да проумѣе, че тя трябва да погледне по-сериозно на българскитѣ искания и да представи нѣкой по-удовлетворителенъ проектъ на уступки въ полза на Българскій народъ. Отъ тия думи требваше всеки да проумѣе, че Портата никакъ не бѣ промѣнила напредната си политика по отношение къмъ българскій въпросъ. Представителитѣ, ако и да не престаняхъ да се блазнятъ съ надеждата, че работата ще се свърши съ раздѣление, се принудихъ да чакатъ отново мнѣнието, което имаше да подаде още веднажъ за българскитѣ искания Великата Църква. Но зима минъ и лѣтото се преполови, безъ да се даде нѣкой знакъ отъ гръцка страна, че се работи нѣщо, за да се даде край на распрята, а въ втората половина на мѣсець юлий, въ столицата избухнъ силна холера, която накара всеки да захвърли всека друга работа и грижа и да гледа само, какъ да спаси себе си и семейството си отъ заразата. Въ общото испоплашване, патриархътъ и владичитѣ се разбѣгахъ такожде кой на какѣто му видѣхъ очитѣ, и патриаршията се съвсѣмъ затвори. Слѣдъ холерата, догдѣ всичкото си дойде пакъ на мѣсто, се изминъ доста време¹⁾.

Чакъ въ началото на ноемврий се забѣлежи, че пакъ почнова да се работи нѣщо за помирение между Гърци и Българе. По старанието на руското посолство, което не представаше да убѣждава Гърци и Българе да гледатъ да се споразумѣятъ по между си часъ напредъ, двама отъ най-богатитѣ и влиятелни въ Цариградъ Гърци, Георги Зарифи и Стефановичъ, дохождатъ въ първий петѣкъ на този мѣсець въ метохътъ на българската църква, по времето когато съвѣтътъ на българскитѣ представители и владичи се намиралъ на заседание, и, като обесняватъ съ нѣкаква си частна работа неочакванното имъ появяване при българската църква, почноватъ, като че случайно, разговоръ за распрята по между Българе и Гърци. Отъ рѣчь на рѣчь, тѣ изразили съжалѣние,

¹⁾ Гледай вѣстн. „Време“, год. I, брой 1.

че распрята се продължава за вредъ на двата народа и че добръ ще бжде и двѣтъ страни отново да се помъчатъ да се погодятъ. Двамата гръцки първенци исказали при това готовност да влѣзятъ въ споразумѣние съ българскитѣ представители и, ако направятъ съ тѣхъ нѣкоя спогодба, да настоятъ съ влиянието си да се приеме тя и отъ патриаршията. Предложението имъ се приело драговошно отъ болшинството на членоветѣ на съвѣтътъ и тутакси се почнало едно разискване на спорнитѣ предмети помежду двѣтъ страни. Въ малкото време, което сж имали, помежду имъ могли да се размѣнятъ тогава само нѣколко мисли. Но гръцкитѣ богаташи се врекли да се видятъ пакъ съ българскитѣ представители въ слѣдното засѣдание на съвѣтътъ, който се събираше само по петъцитѣ. Зарифи и Стефановичъ дохождатъ отново при българската църква въ слѣдующий петъкъ, и сега вече придружени отъ други още двама гръцки първенци и богаташи, а именно отъ Хр. Видовъ и Балтаджѣ. Разискванията помежду двѣтъ страни тозпжтъ се продължили повече, но пакъ не могло да се направи окончателно спогождение. Видѣло се обаче и на двѣтъ, че ще могатъ да се споразумѣятъ, и затова рѣшили да се събератъ пакъ въ вторникъ. Тозпжтъ тѣ дошли до нѣкой резултатъ, а именно тѣ се споразумѣли по всичкото съдържание на осемтъ български предложения съ изключение предложението за съставтъ на синодтътъ, и се убѣдили, че въ едно или двѣ още срѣщания ще могатъ да се съгласятъ и върху него, нѣщо, което дѣйствително станж. Съгласенното помежду имъ оставаше сега, съ старанията и влиянието на гръцкитѣ първенци, да се приеме и отъ патриаршията. За да могатъ да поработятъ съ успѣхъ за тази цѣль, гръцкитѣ богаташи предложихъ на Българетѣ да подпишатъ онова, на което сж се съгласили въ разговорътъ си съ тѣхъ. Българскитѣ представители и дѣйци изпълнихъ желанието имъ, като забѣлежихъ, че намаленното на осемтъ бълг. предложения, което сж тѣ направили въ срѣщанията си съ гръцкитѣ първенци, е доведено до най-крайний предѣлъ. Българскитѣ искания слѣдъ окастреванъето, което претърпѣхъ въ това ново опитване за спогодба между двѣтъ страни, имахъ слѣдний видъ :

„1) Избиранieto на патриархътъ ще става споредъ начинътъ, указанъ и опредѣленъ отъ българо-гръцката комиссия, която се състави по заповѣдъ на Високата Порта.

„2) За съставенъето на светий синодъ ще се приготвятъ два каталога, въ които ще бждътъ записани български и гръцки митрополити въ еднакво число, и отъ тия два каталога ще се привикватъ за засѣдание въ синодътъ по трима митрополити всеки двѣ години, или пъкъ двата народа ще опредѣлятъ дванадесетъ епархии, на които митрополититѣ исклучително ще съставятъ св. синодъ за десетъ години.

„*Бѣлѣжка.* И този и овия отъ двата тия начина за съставенъето на св. синодъ сѣ еднакво приети и на гръцкитѣ първенци и на българскитѣ представители съ слѣднитѣ поеснения:

„а) Въ случай че се приеме първий начинъ, треба въ разстояние на три периода, до гдѣ се възстанови необходимъ редъ и до гдѣ се махне недовѣрието, което сѣщуствува помежду двата народа, да занематъ шестъ отъ синодалнитѣ столове исклучително митрополити, които ще бждътъ нарочно за това указани отъ Българетѣ.

„б) Българскій списъкъ ще обема слѣднитѣ митрополии: Търновската, Пловдивската, Софийската, Видинската, Руссенската, Скопската, Мъгленската, Костурската, Кюстендилската, Нишката, Самоковската, Силистренската, Шуменската, Варненската, Дебрската, Велесската, Врачанската, Пиротската, Ловчанската, (Ловчанската и Врачанската епархии има да се възведътъ на степенъта митрополии), Босненската, Ерцеговинската, Зворничката, Полианската (която такожде ще стане митрополия), Рѣвско-Призренската, Одрянската, Битолската, Охридската, Сгрумничката, Воденската и Анхиадската.

„в) Ако се предпочете вторий начинъ, той може да се промѣни слѣдъ десетъ години, въ случай на нужда. А за нуждата и начинътъ на преобразованието ще рѣшава една особена смѣсенна комиссия, която ще състои отъ равно число Българи и Гърци, споредъ началото на равенство помежду двѣтъ народности, което е твърдо основание за съвмѣстното имъ пребивание подъ едно и сѣщото църковно управление. Въ този случай на никоя отъ шесттъ епархии, на които митрополититѣ ще засѣдаватъ въ синодътъ отъ българска страна, не ще се назначаватъ никога и подъ никакъвъ предлогъ други духовни лица за митрополити освѣнъ ония, които сѣ угодни на Българскій народъ и се ползватъ съ довѣрието му.

„3) Архирейтѣ ще се назначаватъ по избране, което ще става въ епархитѣ, споредъ както се вече прие отъ св. синодъ, и съобразно съ правилникътъ, който ще се изработи отъ комиссията, състояща отъ равно число Българи и Гърци.

„*Бѣлѣжка.* Въ патриаршията ще се намира каталогъ на кандидатитѣ, които ще се записватъ по предложение не отъ

лица, а отъ епархиитѣ и слѣдъ като се предварително испита тѣхната способностъ отъ една комиссія, състояща отъ равно число синодални архиереи Българе и Гърци, или отъ други лица, представляещи двѣтъ народности. Въ този каталогъ кандидатитѣ ще се означаватъ отдѣлно въ три стѣлпа, споредъ тритѣ категории на епархиитѣ, грѣцки, български и смѣсенни.

„4) По избрание и предложение отъ българската въ Цариградъ община и съ одобрение отъ патриархътъ, единъ отъ синодалнитѣ български архиереи ще бѣде предстоятель на българската църква въ Цариградъ и ще священнодѣйствова въ неѣ, по патриаршеско дозволение, което ще му се даде веднажъ за всекога, догдѣ е членъ въ синодътъ, но ако той се повика за священнодѣйствие въ друга нѣкоя енория, ще се съобразява съ сѣществуваший обичай.

„Бѣлешка. Священниците на българската въ Цариградъ църква, на която прихожане (енориоти) сѣ всичкитѣ находящи се въ разни махали на столицата Българе, ще священнодѣйствоватъ невѣзбранно на всеждѣ, гдѣто се повикатъ.

„5) Необходимо е, слѣдъ спогажданието на двѣтъ страни, да се разгледа сегашний уставъ на патриаршията, а най-паче онѣзи негови части, за които нищо не се поменува тука, отъ комиссія, съставена отъ равно число Българе и Гърци.

„Слѣдъ това нѣма да се допуща никакъвъ новъ законъ, нито измѣнение на законътъ, който е въ сила, другояче освѣнъ съ съучастието на двата народа, кога званично и законно тѣ поискатъ това.

„6) Колкото се касае до нашитѣ граждански дѣла, завардваме си правото да се спогодимъ отпослѣ“.

Горнитѣ пунктове бѣхъ подписали отъ страна на Българетѣ: Н. П. Тѣпчилещовъ, докторъ Стоянъ Чомаковъ, Д. Гешооглу, Х. П. Тѣпчилеща, Ст. А. Камбуровъ, Захария Х. Гюровъ и Д. Добровичъ.¹⁾

Наскоро се оказа, че патриаршията не приема българскитѣ искания нито въ този нѣтъ умѣренъ видъ. Грѣцкитѣ първенци не успѣхъ ли да ги прокаратъ съ влиянието си, или и тѣ като Гърци, сѣ се показали умѣренни и примирителни само за очи, колкото да се ползватъ съ добро име въ руското посолство? Не ще сгрѣшимъ, ако допустнемъ едното и другото. При слабий и бездарний патриархъ, върху насочванието на

¹⁾ В. „Време“, год. I, бр. 15, 16, 24 и 37.

дѣлата въ патриаршията имахъ по-вече влияние онѣзи, които съ кръсѣкътъ си се продавахъ за горещи патриоти, отколкото умѣреннитѣ и мадри люде. Помежду Гърцитѣ възоблада течение, щото който се показваше устъпчивъ и умѣренъ по отношение къмъ българскитѣ искания, минуваше за измѣнникъ на дѣлото на еллинизмътъ. Патриархътъ и всичкитѣ по-влиятелни владици съ четири очи гледахъ само какъ да не навлекатъ върху си подобно подозрѣние и подкопаватъ съ това положението си.

При таквъзъ едно състояние на работитѣ, отъ патриаршията не можеше да се чака по разрѣшеннето на бѣлг. въпросъ нито една стѣпка напредъ. Поради това ако, презъ априлий 1866, послѣдний се тури отново на зелената трапеца въ патриаршията, то бѣше колкото да се изпълни за очи заповѣдта на Портата, която, отчасти по настояване на българскитѣ представители и отчасти по налягане отъ русското посолство, бѣше принудена да се занимава съ този въпросъ. Министрътъ на външнитѣ дѣла, Аали-паша, бѣше отново далъ на патриархътъ да разумѣе, че рѣшенята на свиканното преди двѣ години събрание не само не удовлетворяватъ исканията на Българетѣ, но смаяватъ и онѣзи устъпки, които патриаршията бѣше направила въ тѣхна полза въ 1861 година, и че е потребно да се даде окончателно рѣшение на българскій въпросъ. По обичайтъ, негово светѣйшество съобщилъ незабавно на синодътъ тази министерска заповѣдъ, и послѣдний, на който съставътъ бѣше току що подновенъ, не намѣри какво друго може да се направи въ този случай, освѣнъ да се събере пакъ едно велико събрание въ патриаршията, каквото преди двѣ години.

Новото велико събрание за българскій въпросъ се отвори на 22 априлий. То състоеше горѣ-долу отъ сѣхитѣ духовни и мирски лица, които съставлявахъ събранието, свикано презъ 1864 година. Всичкитѣ негови членове, съ исклучение на Пловдивскій митрополитъ, Панарета и Гаврила Кръстевича, бѣхъ Гърци. Патриархътъ, като го откриваше, каза, че министрътъ на външнитѣ дѣла му препорѣчалъ да се даде окончателно рѣшение на българскій въпросъ, защото рѣшенята на свиканното въ 1864 година събрание не сѣ отъ таквъзъ свойство. Съ това негово светѣйшество даде на всичкитѣ членове на събранието да разумѣжтъ, че той ги е свикалъ отново да се занематъ съ българскій въпросъ отъ нѣмай кадѣ, а не че

самъ желае да се направи нѣщо за свършване на този въпросъ. Светѣйшии Софроний събщи на събранието българскитѣ искания въ онзи видъ, въ който бѣхъ тѣ изложени за грѣцкитѣ първенци, слѣдъ преговоритѣ имъ съ българскитѣ представители презъ есенъта на 1865 година. За да има автентиченъ преписъ отъ тия искания патриархътъ бѣше се обърналъ къмъ Портата, преди да се свика събранието, съ запитване, какво искатъ сега Българетѣ, слѣдъ което Аали-паша накара българскитѣ представители да му представятъ писмено новитѣ си искания споредъ съгласието, до което бѣхъ дошли тѣ въ преговоритѣ си съ грѣцкитѣ богаташи, и послѣ събщи на патриаршията тия искания съ едно тежерее.

Ако сега осемтъ български искания, съставени още въ 1861 година, и да се представихъ предъ новото велико събрание въ патриаршията въ окастренъ и намаленъ видъ, послѣдното не погледна на тѣхъ съ по-друго око, отколкото преди двѣ години. Напротивъ, то се показва сега още по-упорно и неустѣпчиво. Нѣкои отъ ученитъ Богослови, негови членове, които ораторствовахъ въ събранието, съвѣтвахъ даже вовсе да се не разглеждатъ тия нови български искания, но да се отхвърлятъ като нечестиви. На този умъ се намирахъ и другитѣ му членове. Но най-послѣ се предпочете, по съвѣтътъ на предишнии Вселенскій патриархъ Григорій VI, по-добръ да покаже събранието видъ, че се занимава съ тѣхъ и за тая цѣль да се предадѣтъ на една комиссия за изучаване. Бѣше речено, че тая комиссия ще се събира два пѣти въ недѣлята, за да свърши ушъ по-скоро миссията си. Но нейната работа не излѣзе никакъ на явѣ, и събранието, отъ което тя бѣше зела своята миссия, се не събра вече при патриархъ Софроний. Свиканъето на великото събрание на 22 априлий и съставенъето на тая комиссия бѣше послѣдний актъ на негово светѣйшество по българскій въпросъ. Седемъ мѣсеца слѣдъ това той биде сваленъ отъ престолътъ, по молба на синодътъ и на смѣсенний съвѣтъ, като недостоеенъ и неспособенъ да държи кормилото на църковното управление.

Патриаршеството на Софрония бѣше наистиннъ оскѣдно отъ мадри дѣяния въ всеко отношение и едно отъ най-жалкитѣ. Той не само не направи каква годѣ значителна и прилична на Църквата стѣпка за развѣрзването на българскій въпросъ, но показва изобщо небрежение и равнодушие къмъ

всичкитѣ нейни интереси. Неговото сваление отъ престолътъ бѣше прочее въ всеко отношение заслужено.

Споредъ тактиката, която бѣше приела Портата за развѣрването на българскитѣ въпросъ, требваше сама църковната властъ да предложи нѣкои удовлетворителни устѣпки въ полза на Българетѣ, които устѣпки гражданската властъ послѣ да утвърди само.

Но ето тая страна на въпросътъ не разбирахъ и не си давахъ трудъ да разбератъ българскитѣ представители. Тѣмъ имъ се чинеше, че Портата сама по себе си ще издаде рѣшение за спорнитѣ между Великата Църква и Българетѣ предмети, безъ да пита патриаршията, или най-послѣ свършено ще отдѣли Българскитѣ народъ отъ послѣдната и ще учреди за него съ собственната си властъ особено самостоятелно църковно управление, нѣщо, което не сѣ никога имали на умътъ си турскитѣ държавни мажѣ, макаръ че нѣкои отъ тѣхъ обичахъ да позалѣгватъ Българетѣ сегисъ тогисъ съ подобна надежда. Това неразбиране на въпросътъ отъ страна на българскитѣ представители бѣше една спънка за правилното и напредъчно движение на българското дѣло. Тѣ, щомъ виждахъ, че патриаршията се бави съ нейний отговоръ или подава неудовлетворителенъ отзивъ върху българскитѣ искания, прибѣгвахъ да искамъ пълно отдѣление отъ нея, като предоставехъ често на волята на самитѣ турски държавни мажѣ да обставятъ това отдѣление съ каквито условия имъ се за добръ вѣди. Българскитѣ представители не разумѣвахъ и като че не щѣхъ да разумѣятъ, че учреждението на едно българско църковно управление, на една българска самостоятелна иерархия, лишена отъ правдинитѣ и привилегиитѣ, съ които се ползовахъ Вселенската и другитѣ патриаршии, не можеше да има онова значение и онова влияние върху напредѣкътъ на народътъ, което Българетѣ бѣхъ привикнали да съединяватъ съ идеята за народна иерархия, като гледахъ силата и влиянието на грѣцкитѣ владѣици. Въ сѣщото време тѣ, по вината на Чомакова, често испущахъ изъ предъ видъ външитѣ интереси на Православната Църква и общитѣ интереси на християнскитѣ племена спрямо мусулманското владичество, и за това навлекохъ на себе си укоръ, че ставатъ ордѣне на Турското правителство, за увѣковѣчване робството на християнскитѣ народи на полуостровътъ. Такъвзи укоръ про-

тивъ тѣхъ се оказа особено заслуженъ, послѣ това като тѣ подадохъ презъ дек. 1866 на султанътъ, по случай на възстанието, което избухна на островъ Критъ презъ лѣтото на сѣщата година, слѣдний адресъ отъ страна на Българскій народъ:

„Царю! както Богъ слуша молитвите на най-долний чловѣкъ, благоволете исто така да чуете гласътъ, който се надига отъ страна на долоподписаннитѣ, които се ласкажтъ да сж най-покорнитѣ и най-вѣрнитѣ на ваше императорско величество.

„Синове на прости и невѣжественни бащи, но надарени съ право и искрено сърдце, Българетѣ сж научили и надълбали неизгладимо въ паметъта си, че най-свещената имъ длъжностъ е признателността къмъ благодѣтельтъ имъ и че непосредственото слѣдствие на тая длъжностъ е преданността.

„Но откакъ всемогущий Богъ благоводи, преди петъ вѣкове, да ги тури подъ скиптрътъ на Османлиитѣ и да ги остави подъ могъществения щитъ на султанитѣ и императоритѣ имъ, тѣ сж видѣли и припознали, че сж били всекога могъществено покровителствувани срещу всекий неприятель вътрешенъ и външенъ въ лицата и имуществата си, въ народността си и въ Вѣрата си. Когато въ нѣкои европейски царства се е умразно навѣршвало съ най-въпиюща несправедливостъ най-люто гонение отъ силнитѣ срѣщу слабитѣ, отъ богатитѣ срѣщу сиромаситѣ, отъ господствующитѣ послѣдователи на едно вѣроисповѣдание срѣщу другитѣ религии и пр. и пр., въ Оттоманската империя, напротивъ, се е винаги имало предъ очи да се покровителствуватъ слабитѣ срѣщу силнитѣ, да се раздава равно правосудие на богати и сиромаси и да се почитатъ равно всичкитѣ народности и всичкитѣ религии.

„Благодарение на тая линия за поведение, която сж си начъртали великодушнитѣ Оттомански императори и тѣхнитѣ благородни и възвишени правителства и отъ която тѣ никога не сж отстъпвали — защото храбритѣ мусулмане царуватъ, ръководими отъ правилото на хазрети Омара, който като влѣзалъ въ Иерусалимъ, казалъ на християнскій патриархъ и народъ: *вашата кръвъ е наша кръвъ* — тѣ винаги сж гледали християнскитѣ си подданици, като свои еднокръвни

братия, благодарение, казваме, на това великодушно чувство на Османлиитѣ, всичкитѣ тѣхни подданици, и частно Българетѣ, увардиха до сега небутихати лицата и имуществата си, честта и Вѣрата си, езикътъ и народността си, и тѣ можѣха да ги увардятъ, макаръ, че тѣхнитѣ братя по Вѣрата, Гърцитѣ, се мачиха, чрезъ патриарситѣ и епископитѣ си, да ги унищожатъ, като ги слѣхътъ, преобърнахтѣ и попижтѣ въ народността си.

„Тази въпиюща несправедливостъ, пренасена търпѣливо въ продължение на вѣкове, възмути най-послѣ Българетѣ, които, ползоваеки се отъ покровителственний духъ на императорското правителство, високо заевенъ въ полза на притѣсненнитѣ, му нарааиха, преди нѣколко години, жалбитѣ и желанията си относително до това и поискаха отъ неговото правосъдие и отъ неговата щедростъ окончателното освобождение отъ притѣснителната система на гръцко-патриаршеското господство.

„Прочее, едни отъ насъ, като представители на българскитѣ общини за дирене и уреждане тая работа предъ императорското правителство, други, като първенствоващи епископи, трети най-послѣ, като първенци и жители отъ различни мѣста на България, знаещецъ въ основата чувствата на това мирно и трудолюбиво население, ние, низайши подданици на империята, счетохме своя длъжностъ, по поводъ на безумното и пълно съ неблагодарностъ движение на Британетѣ, да протестуваме съ всичката си сила, въ името на всичкото българско население, противъ това движение и да сложимъ въ подножието на императорскій престолъ принежението на най-честната негова вѣрностъ и твърдото изражение на неговата всецѣла преданностъ, защото съ тази вѣрностъ и съ тази преданностъ Българскій народъ разумѣва да плати, нарю, на ваше величество и на императорското правителство дългътъ си на живостна признателностъ за голѣмитѣ благодѣяния, които му сж били великодушно даровани, и за благодѣянията, които се надѣе да приеме“.

Този адресъ възмути всичкитѣ истински български патриоти. „Студени трѣпки, пишеше единъ отъ съвременитѣ наши родолюбиви еднородци въ една брошура, напечатана въ Букурещъ¹⁾, сж любии всичкитѣ Българе въ

¹⁾ „Братско обеснение на Българинъ къмъ братиата му Българе“. 1867.

провинцията и въ другитѣ мѣста, когато сж видѣли това нязко предателство отъ страна на българскитѣ представители и първенци въ Цариградъ. И не можеше да бѣде другоаче. Този адресъ зачерни Българскій народъ предъ всичкитѣ християнски народи въ Турско, неговии състрадалци, и предъ всички Европа. Не можеше, наистиннж, да бѣде по-гнѣсно и по-низко нѣщо отъ да залѣе единъ отъ подчиненнитѣ на Турцитѣ християнски народи да нарича предъ цѣлъ свѣтъ *отъковни благодѣния* вѣковнитѣ си страдания и охкания подъ тежкото иго на тия азиатски варвари и да утвърждава, че винаги въ Турската империя се е оказвало равно покровителство на народноститѣ и на религиитѣ; че въ неж всекога се е раздавало еднакво правосѣдие на всичкитѣ подданици и че, благодарение на великодушното чувство, което всекога е въодушевявало султанитѣ, тѣхнитѣ подданици, и особено Българетѣ, сж увардили *открай и до сега* небутихати лицата и имуществата си, честта и Вѣрата си, езикътъ и народността си, когато систематически се е вършило противното, както не отрекохж това и сжщитѣ султани. Единъ отъ султанитѣ издаде и особитѣ хаттове (Хатти-Шерифътъ отъ 1839 и Хатти-Хумаюнътъ отъ 1855), съ които, като осжждаше дотогашната несправедлива и притѣснителна система на правителството, искаше да тури, насрѣщж сжществовавшето до тогава своеволие, здравини за животътъ, честта и имотътъ на подданицитѣ си, да огради свободата на вѣроисповѣданията и да прекъсне исключителността, споредъ която само Турцитѣ сж се ползвали съ граждански правдини, а християнетѣ сж били държани въ таковъ унижение и презрѣние, щото не сж били удостоавани да се евѣтъ нито като прости свидѣтели предъ сѣдитѣ Турци.

„О, неразбрани чловѣци! Като не сте имали куражъ да захортувате и вие, като Кританетѣ, въ името на страдаещитѣ ваши братя, и ако би да не се чуе гласътъ ви, да припашете сабята, защо отидохте да хвърляте камъкъ върху тия мъченици за правдата и за християнската свобода? Не ви ли досрамѣ, ако не ви догрѣшѣ, като видѣхте, че тѣ сж проливанье крѣвта си приготвихж вече едно по-добро бѣдѣще за всичкитѣ охкащи подъ турското иго християне? Да речемъ, че вие не сте имали куражъ да захортувате така мъжски, но като видѣхте, че Кританетѣ размърдахж цѣла Европа и придобихж нейното съчувствие за всичкитѣ си събратя въ страданията,

не можехте ли да се възползвате и вие съ това обстоятелство и, ако не другоаче, поне съ покрованъ и безопасенъ за личноститѣ ви начинъ да напомните на Турско то правителство многогодишнитѣ му обѣщания и, и за да го накарате да дойде малко въ себе си, да го подмислите, че българскитѣ желанія относително църковнитѣ работи сж твърдѣ скромни, и неиспълнението имъ не тежи толкова, колкото непрестаннитѣ злоупотребления на пашитѣ, кадитѣ и бееветѣ. Но нека речемъ, че не сте имали куражъ да изразите тия чувствителни болки на съотечественицитѣ си предъ „отеческото“ имъ правителство, съвсѣмъ, че като представители на петъ или шестъ милиона народъ, вие можехте да си поразвържете малко по-вече езикътъ, защо си баремъ не мълчехте? Който мълчи, не събръква. Но вие ще кажете, както вече и казахте, че ви принудиха, да подадете адресъ. Не можехте ли просто да изразите вѣрността си, безъ да затворите на народътъ вратата за оплакване сръщу въпиющитѣ неправди на властителитѣ му? Но вие вече рекохте, че ви дали адресъ готовъ написанъ, само да съберете подписи отдолу! Не можехте ли да отговорите, че народътъ не приема да подписва такъвъ адресъ! Слава Богу, Турско то правителство се бои и се срамува да прави въ Цариградъ таквизи насилия, каквито се правятъ въ областитѣ. Но не! Вие показате за подписванъето на този адресъ усърдие, което можеше да почуди и сжщитѣ Турци, и едни хорица, по-проститѣ и по-долнитѣ, вие чистичко излъгахте, като имъ рекохте, че онова, щото ще подпишатъ, е прошение да се даде воля на несправедливо извърженнитѣ владици да служатъ, други измавихте съ лъжливи умствования, трети пъкъ подплашихте.

„Най-послѣ, нека речемъ, че сгрѣшихте, и че не сте негли и мислили, че ще излъжатъ хубоститѣ ви на мегданъ. Не можехте ли поне да мълчите, когато, слѣдъ обнародванъето адресътъ ви, други по-родолюбиви и по-сърдчени ваши съотечественици го осждиха устно и печатно въ сжщия Цариградъ подъ носътъ на Турско то правителство? Когато вѣстникъ „Врѣме“ съ цѣль да снесе черното леке отъ лицето на Българскій народъ и да смали силата и значението на адресътъ, направи потребнитѣ за тѣзи цѣль бѣлежки, българскитѣ наречени представители напечатаха протестъ сръщу редакторътъ на този вѣстникъ въ органътъ си „Македония“, въ който

толкова безстыдно забранях гнусното съдържание на адресътъ си, щото, като повторихъ да кажъ, че въ Турската империя се давало пълно правосъдие и равно покровителство, рекохъ, че ако има нѣкои малки недостатъци, тѣ нищо не значатъ споредъ пословицата: „и у царската дъщеря има кусурець“.

„Ахъ! български представители! всекий отъ васъ е изялъ въ животътъ си баремъ петъ юмрука отъ ржката на варваритѣ Турци, благодарение на тая правосъдна турска система и на това равно за всичкитѣ покровителство, които вие въсхвалявате въ адресътъ си и въ вѣстникъ „Македония“. Всекий отъ васъ има, безъ съмнение, ако не на собственото си тѣло бѣлези отъ турскии ножъ, поне нѣкого помежду роднинитѣ си съ нишани отъ турското звѣрство и своеволие. Не се ли побояхте да не излизатъ сѣнцитѣ на толкова ваши дѣди и пра-дѣди, сѣчени, бодени съ горѣщи желѣза мжчени, грабени, оскърбени въ честта на фамилиитѣ си и насилно потурчени, да ви изобличатъ въ гнусната лъжа, когато казахте въ адресътъ си и послѣ дъранахте да поддържате въ „Македония“, че, въ продължение на петъ стотинъ годинъ, Турцитѣ сж се обхождали съ Българетѣ и съ другитѣ християне, като съ братя по кръвъ, и че, благодарение на това тѣхно поведение и на покровителството на султанитѣ, Българитѣ сж били увардили небутиати лицата и имуществата си, честта и Вѣрата си, езикътъ и народността си? Турцитѣ, тия братя [ваши, по кръвъ, не ли ни убиватъ и до сега, о! безразсждни человекѣ, не ли ни мжчатъ и онеправдаватъ немилосердно и до този часъ? Въ сжщитѣ вѣстници, които се издаватъ въ Цариградъ се говори за тия убийства, за тия страдания и онеправдания на християнетѣ.

„Какво сж ни увардили Турцитѣ небутиата Вѣрата, като всекий отъ тѣхъ счита за особена заслуга предъ аллахътъ и предъ неговътъ пророкъ да обърне поне единъ гауринъ въ мохамеданската вѣра, като сж ставали и ставатъ до днешенъ день насилни обращения, съ явното съдѣйствиe не само на областнитѣ власти, но и на сжщото централно правителство? Колко Българе сж потурчени така въ продължение на петстотингодишното турско иго и сж се сѣли съвършено съ Турцитѣ! Днесъ за днесъ има по-вече отъ петстотинъ хиляди наши однородци, които исповѣдватъ мохамеданската вѣра, безъ

да сѣ изгубили още българскѣй си езикъ и българскитѣ си обичаи, и които се мислятъ, ради религията си, че сѣ Турци. Не е ли явно, че не само религията ни, но и народността ни е пострадала отъ този мюсюлманскій прозелитизмъ? Нашата Вѣра и до сега претърпява стѣснения. Не ли и до сега Турцитѣ не могатъ да търпятъ църквитѣ ни, не ли и до сега не даватъ да се окачатъ при тѣхъ камбани, не ли и до сега имъ вадятъ очитѣ клепалата?

„Какъ сѣ увардили султанитѣ народността ни небутията, като сѣ ѣз лишили отъ всичкитѣ бѣлѣзи на едно видимо сѣществование, като и самото име Българинъ се е изгладило отъ званичнѣй турски езикъ и като не имъ стигнало гдѣто сѣ ѣз тѣпкали тѣ, ами ѣз дадохъ на Гърцитѣ да ѣз дотѣпковатъ? Сега като се оплакваме, че Гърцитѣ ни налагатъ езикътъ си, не оставатъ ли Турцитѣ глухи насрѣщъ всичкитѣ наши оплаквания? Може ли да се рече увардване народността ни, само и само защото и до сега увардеваме езикътъ си по кѣшитѣ си? Колкото до училища, за тѣхъ не сме могли и да помислимъ по-преди. Сега като се полюбихме съ какви годѣ, Турцитѣ, щомъ ги сапикасахъ, не взехъ ли да се мѣчатъ да ги слѣжтъ и да ни наложатъ турскѣй си езикъ. Всекому е извѣстенъ проектътъ на Дунавскѣй валия, Мидхадъ-паша, проектъ, който полагаше край на възрождението на българската словесностъ, на българското народно образование и който безъ малко щеше да се тури въ дѣйствиѣ онази пролѣтъ. Този проектъ не е захвърленъ. Той е отложенъ до по-благоприятно време. И какъ може да се рече, че Турцитѣ сѣ ни увардили народността, когато не само не сѣ ни почитали като народъ, но сѣ ни имали като животни, защото сѣ ни клали, били и турели на работа, както постѣпа челоуѣкъ съ воловетѣ си?

„Въ всичка Европа и въ сѣщѣй Цариградъ вѣстницитѣ хортуватъ за злоупотребленията, които се извършватъ въ Турската империя, за нейното болѣзненно състояние, за което никой се не съмнѣва, и предлагатъ разни цѣрнове, а нашитѣ представители налѣвоухъ, та се провикнахъ: „нашето здравѣе и здравѣето на империята е превъсходно“, но, по щастѣе, сами исповѣдватъ, че сѣ синове на „прости и неѣжественни бащи“, че сѣ простаѣи и торлаѣи, сирѣчь, и, слѣдователно, мнѣнието имъ не заслужава никакво внимание. По щастѣе! Но не! Какво нещастѣе! че представителитѣ сами тѣпчатъ

окаяннитѣ си съотечественници и ги осждаатъ предъ всичкий свѣтъ, като недостойни да приематъ граждански правдини. Портата съ този адресъ въ рѣка може всекога да каже, както е и кавада до сега на държавитѣ; „Какво искате за таквизи „населения, които освѣнѣ че исповѣдватъ чрезъ представи- „телитѣ си, че сж въ нашата империя, като въ рай, сами се „признаватъ още за груби и невѣжественни? Какъ могатъ да се „приематъ да гледатъ работитѣ на царството въ едно пред- „ставително събрание, или въ единъ меджлисъ таквизъ прости „и унизени хора?“

„Но на кого ще дължи благодарностъ Българский народъ за това гнусно леке, толковъ безочливо хвърлено на лицето му, или съ други думи, чие име ще се запише въ историята на Българетѣ съ черни слова по поводъ на този адресъ? Всичкитѣ ли имена на хората, които минаватъ за български представители въ Цариградъ? Всичкитѣ ли онѣзи имена, които се намиратъ на предателский адресъ и отъ които едни сж имена на представители, други имена на епископи примаси, трети имена на първенци, макаръ че по-вечето отъ послѣднитѣ сж имена на балкански момчѣти, на зарзаватчии, бахчаванѣи и пр.? Всичкитѣ онѣзи, които сж подписали адресътъ, сж виновни и отговорни, кой по-малко, кой по-много. По-много сж отговорни, обаче, онѣзи, които сж подписвали съзнателно и съ готовностъ, а по-малко виновни сж които сж подписвали безсъзнателно, или по принаждение и съ заплашване. Но най-тежка вина и вината на всичкитѣ тежи върху оногова, който е душата на нареченното българско представителство и пръвъ виновникъ на адресътъ, върху оногова, който е билъ най-много въ състояние да разумѣе гнхсनावостъта на този адресъ, а пъкъ е поддѣствявалъ или заплашвалъ другитѣ да го подпишатъ, а той е, както всичкитѣ вече знаатъ . . . . .

Неговото име ще да се запише съ черни слова въ българската история, защото, възнагражданъ добръ отъ съотечественницитѣ си да работи за сполуката на толкови скромни желанія, той съзнателно простре рѣка да въспре едно възможно по-добренне въ тежката имъ и горчива сѣдбина както и въ сѣдбината на всичкитѣ състраждущи тѣмъ подъ турский хомотъ християне, като се опита, въ угода на Турцитѣ, да имъ затвори вратата за оплакване отъ теглилата имъ, да за-

пуши устата на всекия, който би поискал да говори за тяхно добро, и да направи така да се продължи безпрепятствено турското тежко владичество“.

Не можеше, наистиня, да направи частъ на Българетѣ адресътъ, който подадохъ на султанътъ тяхнитѣ представители, въ 1866, въ надежда да придобиятъ благосклонността на Високата Порта и спечелятъ дѣлото си съ Гърцитѣ. Този адресъ представи предъ свѣтътъ Българетѣ като людѣе, които сами себе си не почитатъ и за малка една облага сж готови да се отрежатъ отъ вѣра, отъ вѣковни предания, отъ всека завѣтна идея и отъ всека задача на народътъ и на племето си. Свѣтътъ имаше право да направи такова заключение за Българетѣ толкова по-вече, че нигдѣ по цѣла България не се забѣлжи нито най-малкото движение противъ представителитѣ, които така глѣбоко унижихъ народътъ си. Българетѣ въ новата си история поради невѣжество и неразвитостъ изобщо се не показвахъ че сж способни да дѣйствуватъ скупомъ и за-дружно за своитѣ сжипи народни интереси и да се распалватъ всички, като членове на едно и сжщото племе, на една и сжщата фамелия, при повдиганieto на въпроси, които се касажтъ до честта и благого на цѣлий народъ. Това показва, че ако бѣше останало сами да си прокарватъ пътъ на напредъ и сами да се въдигатъ, тѣ не така скоро можехъ сполучи да достигнатъ до нѣщо сжщественно. Представителитѣ въ Цариградъ можехъ да вършатъ всичко, да предаватъ и народъ и Вѣра, безъ да проевн народътъ съ нѣщо, че той наистиня сжществува, че той се възмущава като народъ отъ тяхнитѣ дѣйствия и че се отказва отъ тяхъ. А людие, които сж наклонни да се ползватъ отъ тая нечувствителностъ и равнодушние на народътъ, за да вършатъ зло, е всекога имало и ще има и занаяпредъ. И какво по-силно доказателство може да се иска за малкото самосъзнание на Българетѣ, като народъ, и за неспособността имъ да се пронизватъ отъ чувства народни, да дохождатъ въ възбуждение и ентузиазмъ, кога се касае да се защитятъ доброто име, честта и завѣтнитѣ интереси на народътъ, откато презъ всичкото почти време на борбата ни за църковно-общинно самоуправление само една отъ всичкитѣ български епархии, а именно Пловдивската поддържаше до край представителъ въ Цариградъ! Всичкитѣ други по-вечето чакахъ на готово и похарчвахъ твърдѣ малко по-

общото дѣло, не че нѣмаше въ тѣхъ хѳра съ патриотизмъ, но защото жителитѣ имъ не можеха поради неразвитостъ да дѣйствуватъ задружно и съ задружнитѣ си дѣйствия да на-
 жѣрятъ средства за поддържане представители. Ако въ Цари-
 градъ не се намирахъ заселени или дошли по частнитѣ си
 работи Българе, които, било по славолюбие и патриотизмъ,
 било по интересъ, се занимавахъ и съ народни работи, то
 българското дѣло не щеше да може да се тика напредъ при
 толкова малкоти, които му се изпречвахъ. Живущитѣ въ
 Цариградъ наши еднородци несъмнѣнно много помогнаха на
 народътъ си въ борбата му съ висшето грѣцко духовенство.
 Както тѣ, така и Българетѣ отъ Пловдивската епархия за-
 служаватъ въ това отношение похвално споменѣние. За Бъл-
 гаретѣ въ онова време не бѣше лесно нѣщо да достигнатъ
 да располагатъ съ обща касса за народни нужди и да рабо-
 тятъ съвкупно за обща народна цѣль, както бѣше достигнала
 Пловдивската епархия. Лицата прочее, които спомогнаха за
 организованѣто на привременното управление на Пловдивската
 епархия и за съединението въ едно цѣло всичкитѣ нейни
 кази, щото да дѣйствуватъ всички задружно въ интересътъ
 на общото дѣло и да участвуватъ въ разносикитѣ както по
 управлението на епархията, така и по обдѣржанѣто на за-
 точенний си владика и на особеннъ представителъ въ Цари-
 градъ, иматъ право върху благодарностъ отъ потомството, и
 добрий примѣръ, който тѣ подадохъ ще съставлява всекога
 една отъ свѣтлиѣ страници на българската история.

ГЛАВА VII.

Повторното избране Григория VI за Вселенски патриархъ. — Неговия проектъ за рѣшенieto на българския въпросъ. — Отхвърленето този проектъ отъ Българетъ. — Испращанieto въ патриаршията два правителствени проекта по сѣщия предметъ. — Неприеманieto отъ патриаршията тия проекти и нейното заевне за необходимостта да се свика вселенски съборъ за българския въпросъ. — Посрѣщанieto отъ Българетъ съ радостъ правителственихъ проекти. — Привикването отъ представителитъ архiereнтъ отъ провинцията за съставенie синода на Българската Църква въ Цариградъ. — Оплакването на патриаршията противъ невѣрнитъ съобщения на представителитъ и противъ тѣхнитъ дѣйствия. — Нейното поеснение работата съ окръжно до архiereнтъ. — Отставката на българскитъ архiereи отъ служенie на патриаршията и отговорътъ на послѣдната върху тая отставка. — Опровержение отъ българскитъ архiereи възраженията на патриаршията срѣщу правителственихъ проекти. — Окръжно послание отъ патриархътъ до другитъ Църкви по българския въпросъ. — Отговоръ върху него отъ българскитъ архiereи. — Отговоритъ на Църквитъ върху патриаршеското послание. — Опитване на везарътъ да съгласи проектътъ на патриархъ Григория съ исканията на Българетъ. — Обличанieto съ султанский фирманъ този проектъ, оставенъ въ сѣщностъ безъ измѣнение.

Българетъ се отнасеахъ до Вселенската патриаршия съ прошения да се подобри църковното управление само въ началото, догдѣ не бѣахъ още разумѣли, че тя не желае да даде удовлетворение на заевеннитъ отъ тѣхъ желанія. Отпослѣ тѣ, както видѣхме, обрѣщаахъ молитвѣ си само до правителството на султанътъ. Но послѣднето, като приемаше тѣхнитъ заевения и ги увѣряваше въ своята благосклонность, гледаше да накара самата църковна власть да представи проектъ за удовлетворение исканията имъ. То знаеше добръ, че нему, като на власть свѣтска и по вѣроисповѣдание мусулманска, не подобава да се мѣси съ свои постановления и распоряждания въ въпроси, които се отнасеахъ до църковнитъ дѣла на неговитъ християнски подданици и които обикновено се рѣшаваахъ отъ духовнитъ имъ власти. Цариградската патриаршия особено ревниво охраняваше правото си да рѣшава сама подобни въпроси и да не допуаа никакво намѣсване въ тѣхъ отъ страна на Високата Порта, но въ сѣщото време тя набѣгваше да представи на правителството удовлетворителенъ проектъ за разрѣшенie на българския въпросъ. За да може-

ше да пазѣе отъ нейна страна подобенъ проектъ, требваше да се намира на патриаршескии престола лице, което да е поне колкогодѣ чувствително къмъ висшии интереси на Църквата и въ сѣщото време да се ползва съ авторитетъ въ грѣцкото общество, така че отъ една страна само да желае да тури край на прискрѣбната распря, а отъ друга да може да прокара, съ своето влияние между еднородции си, духовни и мирски лица, проектътъ, който би предложило за тая цѣль. Съ такива качества не се отличавахе нито единъ отъ патриарсите, които заемаха Вселенскии престола отъ появяването на българскии въпросъ. Полека-лека събитията показваха на Гърците, че въпросътъ, подигнатъ отъ Българетѣ, е сериозенъ, че той е извиканъ отъ сѣществена потребность, удовлетворението на която се изисква и отъ челоуѣчската и отъ Божеската правда и че той не може да се потѣпче съ интриги и противни на истината обеснения. Да се направятъ на Българетѣ нѣкои по-сериозни устъпки, непрестанно се внушаваше на Гърците и отъ страна на Россия, която желаше миръ, съгласие и единство помежду православнии християне и настояваше да се прекъсне распрята, колкото се може по-скоро, съ една доброволна спогодба между двѣи страни и, ако се може, безъ всеко намѣсване отъ страна на Портата. Затова по-влиятелнии между Гърците люди пожелаха най-послѣ да стане нѣщо, съ което да се покаже, че Великата Църква прави отъ своя страна възможното за удовлетворение на Българетѣ, и намѣриха за добръ да се тури на патриаршескии престола, следъ свалянето на патриархъ Софрония, лице, което да желае да прекрати распрята за благо на самата Църква, лице, което да се ползва съ почитъ, както въ грѣцкото общество, така и въ цѣлата Православна Църква, и на което гласътъ да се уважи и послуша отъ всички православни, така, че и да не би било съвсѣмъ по угодата на Българетѣ рѣшенѣето, което би се дало при него на подигнатий отъ тѣхъ въпросъ, да се счете това рѣшение отъ всички Гърци и не—Гърци, като най-добро и цѣлесѣобразно за времето и обстоятелствата.

Такова лице въ тая епоха бѣше безспорно преживявший вселенски патриархъ, Григорий VI, който бѣше заемалъ Вселенскии престола преди двадесетъ и седемъ години и бѣше отъ него сваляенъ по настояването на английскии въ Цари-

градъ посланикъ лордъ Стратфорда Редклифа, на когото негодванпето той бѣше навлекълъ съ упорното си исканье да се пазятъ неуклонно преданзята на Православната Църква средъ жителитѣ на Ионийскитѣ острови, които се намирахъ тогава подъ властѣта на Англия, и общото мнѣние бѣше, че той именно трябва да се избере за патриархъ, като най-подходящо споредъ обстоятелствата лице. Така и станъ.

Повторното избрание на Григория VI за Вселенскій патриархъ се извърши на 10 февруарий 1867 и се посрѣцна съ голѣма радостъ и ликованье отъ страна на събравшии се въ патриаршескый храмъ народъ. Въ сѣщия день синодътъ и смѣсенний съвѣтъ съ много първенци отъ Гръцкый народъ отидоха въ Арнауткюю, едно отъ босфорскитѣ предмѣстия на Цариградъ, гдѣто живѣеше Григорий VI, откакъ бѣ отдалеченъ въ 1840 отъ патриаршескый престолъ, да му се сърадватъ за неговото толкова желанно отъ всички избрание. Помаститий иерархъ се съгласи да поеме управлението на Църквата въ тия трудни времена съ условие. Въ писмото, съ което благодари избирателното събрание за избиранieto му, негово свѣтѣйшество се обяви готовъ да поеме тежкый по отвѣтствеността и важенъ постъ, ако и слабъ и немощенъ тѣломъ, само ако уставътъ на патриаршията се измѣни и съгласи съ древнитѣ постановления и правила на Църквата. Събранието държе нарочно засѣдание на 12 февруарий, за да чуе съдържанието на това писмо. Условието се прие еднодушно отъ всичкитѣ му членове. На 16 февруарий Григорий VI има, по обичайтъ, аудиенция у султантъ.

Въ рѣчта, която бѣ произнесълъ по този случай, свѣтѣйшии Григорий между другото бѣ казалъ, че възприема отново патриаршеството, отъ което е билъ отстраненъ преди двадесетъ и седемъ години, само и само да привърже предъ крайтъ на живота си съ още по-тѣсни връзки сърдцата на паствата си о престолътъ на негово величество и да възвърне Църквата въ напрежната ѣ слава. Султантъ отговорилъ: „Благосъстоянието на моитѣ людѣе е първата ми грижа. При желанието ми да благоденствуватъ искамъ да се вардятъ неприкосновени и религиитѣ имъ“. Патриархътъ благодарилъ негово величество за блажитѣ му намѣрения и казалъ, че вслѣдствие на тия любвеобилни чувства, той ще се старае всекояче да вселява въ паствата си преданность къмъ държавний му

престолъ. „Можешъ да искашъ, казалъ падишахътъ, всичко, щото спомага за благоденствието на подвѣдомитѣ ти християне. Ще ти давамъ всеко улеснение“. Патриархътъ отговори, че ще съобщава чрезъ министритѣ за всичко, що ще бъде необходимо за благосъстоянието и напредъкътъ на народътъ му. „Ще заповѣдамъ, прибавилъ Абдулъ Азизъ, да ти се дава всека помощ и улеснение отъ правителството ми“. Началникътъ на Църквата казалъ, че не намира думи да искаже благодарността си, но че ще се моли Богу всекога за укрѣпленieto престолътъ на толкова великодушенъ и любвеобиленъ къмъ народитѣ си самодържецъ. Следъ това, въ знакъ на своето благоволение къмъ патриархътъ, султанътъ собственолично го наградилъ съ орденътъ меджидие I степенъ.

Подиръ тая аудиенция новия патриархъ, съпроводанъ отъ всички архиереи, членове на синодътъ, и отъ първенцитѣ, отишълъ на Високата Порта, гдѣто билъ приетъ първо отъ великий везиръ Аали-паша, отъ министрътъ на външнитѣ дѣла, Фуадъ-паша и отъ председателътъ на държавний съвѣтъ, Камилъ-паша. Той молилъ всекия отъ тия висши представители на властта да бждатъ тълкователи предъ султанътъ на дълбоката му признателностъ за благодѣянията на падишахътъ и да му даватъ всека помощ и съдѣйствие въ различнитѣ нужди на Църквата и на народътъ му. Високитѣ сановници обѣщали да съдѣйствуватъ на патриархътъ за доброто искарване на всеко дѣло, като го увѣрили, че сж твърдѣ доволни, за гдѣто народътъ и духовенството били зарадваши отъ неговото избранье, което, изразилъ се Аали-паша, дѣйствително било станало по внушение отъ Светий Духъ, но, за да не помислелъ негово светѣйшество, че правителството ще изпълнява всичко, щото му би се предложило отъ негова страна министрътъ на външнитѣ дѣла счелъ за дългъ, като министръ на исповѣданията, да забѣлежи на патриархътъ, че върховний началникъ на Църквата трябва да се споразумѣва и дѣйствува заедно съ първенцитѣ на народътъ, защото безъ това споразумѣние, безъ любовь и съгласие никакъ добро дѣло не може да бжде доведено до добъръ край¹⁾.

Следъ като си оздрави по този начинъ или помисли, че си оздравява покровителството и съдѣйствието на висшето пра-

¹⁾ Гл. Ἐκκλησιαστικὰ ἢ Ἐκκλησιαστικὸν Δεῶντων ὑπὸ Β. Δ. Καλλιφρονος, 1870., ἔτος Α., τόμος Α., стр. 17—18.

ителство въ предназначенията и плановѣтъ си по управлението на Църквата и по уреждането на важенъ въпросъ, който жъ вълнуваше тогава, негово светѣйшество тръгна, въ съпровождение на една блестяща свита, за Фенеръ, гдѣто биде посрѣщанъ отъ множество народъ, и зае патриаршеската си катедра посреде общото задоволство на всичкитѣ Гърци миряне и духовни, които се радвахъ, че се избра най-послѣ потребното лице да изведе корабътъ на Църквата изъ буритѣ и тревълненията въ тихо и мирно пристанище.

Не само помежду Гърцитѣ, но и въ Россия избранieto на патриархъ Григория, на когото се възлагахъ голѣми надежди, че ще може благополучно да даде край на българский въпросъ и да умиротвори Църквата, произведе добро впечатление и се посрѣщна съ радостъ, както се вижда отъ слѣднитѣ редове на писмото, което му испратилъ Московский митрополитъ Филаретъ, слѣдъ като се приело тамъ извѣстие за неговото повторно въскачване на патриаршеский престолъ: „Православната Русска Църква радостно видѣ най-послѣ, съ какво силно и еднодушно желание се обърнахъ къмъ тебе както свещенноначалието, така и благочестивий народъ на Цариградската Църква, да те повикатъ да заемешъ отново Вселенский престолъ. Съ благоговѣние чу тя словото, съ което ваше светѣйшество искрено и съ твърдостъта на правдата тогава предусмотрително указахте, какви исправления и подобрения вие намирате благопотребни за благо на Църквата, и туряхте принятието на благопотребнитѣ преднамѣрения непремѣнно условие за вашето стѣпване върху Вселенский престолъ. И пакъ съ радостъ ние видѣхме, съ каква готовность свещенноначалието и всичката Цариградска Църква принесоха на призоваемий върховенъ пастирь съвършенно послушание и общахъ съдѣйствие“²⁾.

Първото нѣщо, което Григорій VI направи, слѣдъ като пое въ 1867 г. управлението на Църквата, бѣше да поиска съобразно съ условието, което бѣше турилъ, когато се съгласи да приеме патриаршеската катедра, отъ едно събрание на първенцитѣ и архиереитѣ да одобратъ, първо, да се не ръководи той отъ уставътъ, при замѣщаванъето шестътъ синодални членове, които, слѣдъ истичане на узаконений периодъ отъ двѣ

²⁾ Гл. *Современные церковные вопросы* Т. Филиппова, 1882 стр. 55.

години, требваше сега да се промѣнятъ, но да повика на мѣстото имъ които архiereи той самъ си избере, и второ, да се състави смѣсенний съвѣтъ на патриаршията (който досега състоеше отъ архiereи и отъ свѣтски лица и се викаше смѣсенъ) само отъ свѣтски лица и да се нарича занапредъ свѣтский съвѣтъ. При това, този съвѣтъ да бѣде подъ предсѣдателството на самия патриархъ, а не на единъ архiereи отъ членовеѣ си. Събранието, като имаше пълно довѣрие въ добрите намѣрения на уважаемия отъ всички перархъ, прие съ едно громадно болшинство това исканье¹⁾.

Негово светѣйшество се боеше отъ прекословия и противорѣчия при прокарването предположенята си за уреждане църковните дѣла и особено за разрѣшението българский въпросъ и за това искаше да състави синодътъ отъ лица, за които знаеше, че ще приематъ всичко, което той имъ предложи за доброто на Църквата.

Като си подготви така здрава почва, Григорий VI можеше спокойно да се занимае съ главната си задача, уреждането на българский въпросъ. Той изучава предварително всичко, щото е било направено по този въпросъ, и се рѣшава, съгласно съ мнѣнието на нѣкои отъ висшите руски иерарси и на самото Русско правителство, да даде на Българетъ едно автономно управление по църковните дѣла, но за жалость то бѣ непълно и при това автономната областъ имаше предѣли, въ които далечъ не влизахъ всичките български епархии. Въ Россия сѣ мислиди, като сѣ съвѣтвали да се създаде една Българска автономна църковна областъ съ зависимость отъ патриархътъ, тази областъ да обеме всичките български епархии и нейната автономия да бѣде пълна. Българетъ не бѣхъ никакъ расположени да се задоволятъ съ такова непълно църковно самоуправление и то за една частъ само отъ българските епархии. Въ това сѣщото време, когато патриархъ Григорий кроеше съ проектътъ си да надари само нѣколко български епархии съ непълна църковна автономия, тѣ заевихъ въ едно прошение до Портата, че искатъ пълно отдѣление отъ Гърцитѣ, защото събитията били ископали „вече една бездна между двата народа, която никака спогодба не може да премахне“.²⁾

¹⁾ Гл. 'Εκκλησιαστικά ή 'Εκκλησιαστικόν Δεῦτιον, ὑπο Καλλιστίνου.

²⁾ Гл. брой 18 на вѣстникъ *Македония* отъ 1867 год.

Проектът на патриархъ Григория за автономно българско църковно управление бѣше слѣдний:

„1) Епархинтъ въ България ще съставятъ особена областъ въ окръгътъ на Вселенската патриаршия и ще се ползватъ съ особенни нѣкои преимущества.

„2) Най-горний по синтагматюнътъ въ тая областъ митрополитъ е канонически екзархъ на цѣлата областъ.

„3) Сжществующитѣ въ тая областъ епископи Църквата охотно ще почете съ митрополитскій санъ, ако това се поиска.

„4) Екзархътъ и всичкитѣ митрополити на тая областъ ще помонуватъ при Богослужението името на Вселенскій патриархъ, съгласно съ канонитѣ.

„5) Всичкитѣ митрополити на областта, събираеки се редовно и извъредно около екзархътъ си, съставятъ подъ неговото предсѣдателство областенъ синодъ, който неусипно се грижи за външното и вътрешното благочиние на църквитѣ, съгласно съ божественнитѣ и свещеннитѣ закони (правила) и съ предаденнитѣ отъ Огцитѣ обичаи на нашата Вѣсточна Православна Църква, и завѣдва всичкитѣ църковни и други дѣла на християнетѣ отъ областта. Рѣшеніята на този синодъ иматъ областно и мѣстно значеніе, като се предоставя на недоволната страна правото на въззивъ до Вселенскій патриархъ.

„6) Синодътъ на Българската областъ трябва да опредѣли кръгътъ на дѣйствиата си съ особенъ уставъ (правилникъ), одобренъ отъ Великата Христова Църква.

„7) Този областенъ синодъ записва въ отдѣлна книга, слѣдъ тщателно испитване и издирване, имената и качествата на духовнитѣ лица — кандидати за архиерейство отъ цѣлата българска областъ.

„8) Избраието на митрополититѣ и епископитѣ на Българската областъ извършва областний синодъ измежду кандидатитѣ, записани въ реченний областенъ каталогъ, като се оставя за Вселенскій патриархъ правото на каноническото имъ утвърждение, а ръкоположеніето става по патриаршеско разрѣшеніе, или въ мѣстопребиванието на областний синодъ, или въ митрополията и епископията, които сж овдовѣли (останали безъ архиереи).

„9) Бѣратитѣ за архиерейтѣ отъ Българската областъ изисква отъ Високата Порта патриархътъ, който слѣдъ това

ги испровожда въ областний синодъ, за да се връчатъ на ржкоположеннитѣ архiereи.

„10) Областний синодъ иска отъ патриархътъ всичко, отъ което има нужда (като свето миро и проч.), и се обръща къмъ него по всеко областно дѣло, което се нуждае отъ патриаршеското съдѣйствие и покровителство, а особено предъ самото правителство.

„11) Областний синодъ взема грижата да се основатъ въ Българската областъ потребнитѣ духовни училища за образование на по-долното духовенство и едно Богословско училище въ мѣстопребиванието на синодътъ, което да се поддържа съ помощта на всичкитѣ митрополити и епископи отъ областта и на православний Български народъ. Той може да испроважда павѣстно число български юноши, които се приготвяватъ за духовно звание, и въ Богословското училище на Великата Църква, що е на островъ Халки.

„12) Редътъ на ставропигиалнитѣ мѣнастири на Вселенский престолъ остава безъ измѣнение.

„13) Ако въ нѣкои църкви отъ Българската областъ свещеннитѣ послѣдования се четатъ по гръцки, а въ други вънъ отъ неж по славенски, това сѣщото ще става и занаяпредъ, освѣнъ ако съ общото съгласие на прихожанетѣ и на съобщинаритѣ се испроси отъ митрополитътъ позволение за промѣнение на езикътъ. Страната, която не би била довольна отъ езикътъ, който се открый употребява въ една църква, може да си построи собствена църква. За основание на правото обаче ще се взема всекога сѣществовавший открый редъ.

„14) Духовенството на църквитѣ въ Българската областъ и вънъ отъ неж състои подъ непосредственный настирски надзоръ на мѣстний епископъ и въ каноническа зависимость отъ този епископъ, когото поменува то, който го назначава, сѣди и отстранява по свещеннитѣ правила. Слѣдователно и църквата на св. Стефанъ въ Балатъ, която се обдържа отъ Българетѣ, се подчинява на сѣщия този канонически редъ, като имъ се дава, ако искатъ, правото да иматъ собственъ титулярнъ епископъ, по примѣрътъ на другитѣ църкви, находящи се въ патриаршеската енория (т. е. въ Цариградъ и предмѣстията му).

„15) При избиранъето на Вселенский патриархъ митрополититѣ отъ Българската областъ се ползватъ като избира-

тели и избираеми съ същитѣ правдини, съ каквито и другитѣ митрополити на престолѣтъ.

„16) Онѣзи отъ митрополититѣ или епископитѣ на Българската областъ, които се принуждаватъ поради собствени или епархиялни дѣла да дохождатъ въ Цариградъ, се подчиняватъ на същитѣ канонически узаконения, които сж въ сила и за другитѣ иерарси на престолѣтъ.

„17) Митрополититѣ на Българската областъ, които би се случайно намѣрили въ Цариградъ, заематъ архиерейскій тронъ при Богослужението въ църквитѣ и приематъ участие въ засѣданията на синодѣтъ по една почетна покана отъ патриархѣтъ съвършено така, както и другитѣ случайно пребиваващи въ Цариградъ митрополити на престолѣтъ и които не сж дѣйствителни членове на синодѣтъ.

„18) Ако въ Цариградъ се намиратъ свѣтски представители на тая областъ, законно припознати за такива, поканватъ се и тѣ на ония общи събрания въ патриаршията, на които се пригласяватъ и представителитѣ на другитѣ епархии“. ¹⁾

Синодѣтъ одобрилъ този проектъ, и патриархѣтъ го съобщилъ на министрътъ на външнитѣ дѣла, Фуадъ-паша, испърво частно, а послѣ, кога той не възразилъ нищо противъ него, му го подалъ и званично презъ юний 1867, подписанъ както отъ всичкитѣ членове на синодѣтъ, така и отъ преждебившитѣ Вселенски патриарси, както и отъ митрополититѣ, които случайно се намѣрили тогава въ Цариградъ.

Негово светѣйшество бѣше съобщилъ частно проектѣтъ си и на рускій въ това време посланикъ въ Цариградъ, генералъ Игнатѣва, като го бѣше помолилъ да съдѣйствова и той отъ своя страна да се задоволятъ Българетѣ съ устѣпкитѣ, които се съдържатъ въ него. Представителѣтъ на Россия направи всичко, щото му бѣ възможно да убѣди нашитѣ съотечественници да приематъ, за сега поне, ограничената църковна автономия, която имъ даваше Григорій VI, защото Россия преди всичко желаше да има миръ въ Православната Църква, за да не могатъ нейнитѣ врагове да се ползватъ за свонѣ цѣли отъ раздорѣтъ между двѣтъ страни.

¹⁾ Гл. този проектъ въ 'Επιστολήν ὑπόμνημα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας πρὸς τὰς λοιπὰς ὀρθόδοξους αὐτοκεφάλους ἀγίας Ἐκκλησίας περὶ τῆς κατὰ τὰ ἐτὴ 1868—1870 πορείας τοῦ κατὰ Βουλγάρας Ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Стр. 17—19.

Но Българетѣ не бѣхъ никакъ наклонни, само за да има миръ въ Църквата, да се задоволятъ съ таково едно рѣшение на распрята, което оставеше врата да се намѣсва патриаршията въ дѣлата на Църквата имъ. Тя бѣше придобила таква лошо име между Българскій народъ, щото напътѣ еднородци виждахъ въ всичко, което имъ се предлагаше отъ нейна страна, примка да се задържатъ тѣ и занаяпредъ подъ властѣта и влиянието ѣ. Тая властъ имъ бѣше твърдѣ много вече умръзвѣла, и тѣ искахъ да нѣма вече и сѣнката ѣ. Тѣ можехъ впрочемъ да погледнатъ по-другояче на проектътъ на Григория VI, ако султановото правителство бѣше хванало и то да настоява да се задоволятъ поне временно съ устѣпкитѣ, които се съдържаха въ него. Но послѣдното нѣмаше ония побуждения, които карахъ Россия да се старае да се помирятъ двѣтѣ страни часъ напредъ. Напротивъ то имаше причини да не бърза да налага сега на Българетѣ патриаршескій проектъ, както бѣ постигнѣло преди шестъ години съ устѣпкитѣ на патриархъ Иовакима, извѣстни подъ име 15 точки. Турското правителство бѣше се убѣдило вече, че то не може съ одобрението на едни незначителни устѣпки отъ страна на патриаршията да принуди Българетѣ да станѣтъ католици и протестанти, както си то предполагаше въ началото. Българетѣ показвахъ вече съ дѣла, че ще постоянствуватъ и занаяпредъ да искатъ отъ него правдинитѣ си, като особентъ, ако и едновѣренъ съ Гърцитѣ народъ, безъ да се унижаватъ съ промѣнение на вѣроисповѣданието си. Отъ друга страна сега бѣше избухнѣло едно възстание на островъ Критъ, което все по-вече се разгареше. Правителството на Високата Порта, при всичко че нашитѣ представители и архиереи му засвидѣтелствовахъ по случай на това възстание своята преданность и благодарность съ единъ чрезмѣрно ласкателенъ адресъ, не можеше да не премисли, че размирицата на островъ Критъ може да се отзове и въ Българско. Тайний централенъ българскій комитетъ отъ Букурещъ бѣше вече обнародвалъ извѣстний си мемоаръ (презъ мартъ 1867), съ който се искаше отъ султанътъ да съедини всичкитѣ окрѣзи и мѣста, населени отъ Българетѣ, въ една отдѣлна областъ, подъ название българско царство, на което да се даде конституционно управление, и самъ той да носи титлата: султанъ на Турцитѣ и царъ на Българетѣ, и презъ юний отъ сѣщата го-

днина бѣхъ вече минали Дунавътъ дѣй чети, въспроизведени, както се мислеше, отъ сѣмий този комитетъ. Истина, че тѣя чети бѣхъ наскоро пресрѣщани и разбити отъ потеритѣ, които бѣше испретила властѣта срѣщу нѣмъ, и въстанницитѣ бѣхъ кои изловени и обѣсени, кои избѣгаха къдѣто нѣмъ виждатъ очи. Но появяването нѣмъ показваше, че тѣхнѣи онитѣ може да се поднови по-сериозно. Отъ благоразумието на държавнитѣ турски мѣже се изискваше да се не дава въ такива обстоятелства поводъ за незадоволство на Българскій народъ съ незачитанье скромнитѣ му молби за църковно самоуправление. Истина, че оттукъ оттамъ се поевиха изъ средата на Българетѣ протести срѣщу тайнитѣ и срѣщу четитѣ, които се поевиха въ България, както напиримѣръ отъ представителитѣ въ Цариградъ, отъ Ловчане, Свищовчане и други,¹⁾ но правителството требваше да предполага, че, както има едни Българе, които по положението си не можехъ освѣнѣ да вѣдѣватъ съ исувни и прокланамия срѣщу виновницитѣ на смущенията, така ще има пъкъ други, които ще ги приематъ съ растворени обятия. Правителството на султанътъ като преслѣдваше отъ една страна въстанницитѣ и ги наказваше съ всичката строгостъ, требваше отъ друга пъкъ да се покаже, че цѣни дойдалността на мирнитѣ си подданици и да не охлаждава надеждитѣ нѣмъ за възстановение на потѣлканитѣ нѣмъ отъ Гърцитѣ права по църковното управление. То виждаше, че българскитѣ представители въ Цариградъ, като го увѣрявахъ въ непоколебимата си преданность, въ сѣщото време настоятелно го молехъ за пѣлно отдѣленіе отъ патриаршията и Гърцитѣ. Тази молба се приповтареше при всеки случай и отъ всички български мѣста. Въ истото време, когато патриархътъ бѣше подалъ на Портата просятъ си, отъ Охридъ, Прилѣпъ, Битоля, Велесъ, Скопье, Дебъръ, Струмица, Поляна, Неврокопъ, Самоковъ, Кюстендилъ, бѣхъ пристигнали до нѣмъ прошения, съ които жителитѣ на тѣя градове наново ходатайствовахъ да се отдѣли Българскій народъ отъ Гърцитѣ съ едно особеніе за него църковно управление²⁾. Жителитѣ на градъ Руссе, които бѣхъ длѣжни да подадатъ на султанътъ адресъ за изражение вѣрноподанически чувства, когато той минѣ презъ градътъ нѣмъ, идѣйки отъ Парижското

¹⁾ Гл. Вѣстн. „Македония“, бр. 18, 32, 39. за 1867 год.

²⁾ Тамъ пакъ. 33.

изложения (24 юлий 1867), не пропуснаха да напомнятъ въ него желанията на всичкитѣ си съотечественници по църковната част³⁾. Простий здравъ смисълъ показваше на Турското правителство, че то трябва сега колкото може повече да избѣгва отъ всичко, което може да се истълкува отъ Българскій народъ, като отказъ въ молбата му за възстановение неговата църковна самостоятелностъ. И това толковъ примного, че вече се забѣлежаваше едно глухо негодованье между нашитѣ съотечественници, загдѣто правителството отъ толкова години протака распрята имъ съ патриаршията, безъ да ги удовлетвори⁴⁾. Високата Порта не само че не требваше да ги обезнадежди, но напротивъ бѣше длъжна поне косвенно да се извини, че не е могла до сега да ги удовлетвори. И съ тая цѣль, вѣроятно, министрътъ на външнитѣ работи, Фуад-паша, казваше въ една нота, испратена до великитѣ държави презъ май 1867 по единъ другъ случай, че правителството на султанътъ, при всичкото му добро желание да удовлетвори справедливитѣ молби на Българскій народъ по распрята му съ патриаршията, било принудено да се въздържи отъ това, за да се не изложи на укори, че нарушава нейнитѣ привилегии⁵⁾.

Поради всичкитѣ тия съображения, Високата Порта не само че не се показва наклонна да утвърди съ фирманъ проектътъ на патриархъ Григория, но позволи на Българетѣ, на които тя бѣше го съобщила за знание, да възражатъ обстоятелно противъ него, нѣщо което тѣ направиха съ едно прошение, адресувано до неж.

Въ това прошение, което бѣ написано по французски, се излагаше ясно и безъ унижение правото на Българскій народъ да има самостоятелно църковно самоуправление и нуждата да му се даде чакъ по-скоро такова самоуправление. То рисуваеше релъефно чувството на досада, което бѣше обаело Българетѣ поради бавеньето да се удовлетворятъ толкова невиннитѣ и законни тѣхни желания. То е слѣдното:

„Като благодаримъ сърдечно ваше височество за доброто приеманье, което благоволихте недавно да ни направите, и за високото снисхождение, съ което изслушахте разясненията ни върху българскій въпросъ, ние си позволяваме днесъ да ги

³⁾ Ibid. 54.

⁴⁾ Ibid. 44.

⁵⁾ Ibid. 5 августъ 1867.

допълнитъ съ нѣкои писменни бѣлежки, на които цѣлта е да улеснятъ императорското правителство въ трудовѣтъ, които полага за удовлетворение законнитѣ желания на Българскитъ народъ.

„Ваше височество! По съвѣтътъ на самото правителство и съ надежда, че ще можемъ пакъ да останемъ по-тѣсно свързани съ Цариградската грѣцка патриаршия, ние въ разстояние на толкозъ години много пѣти се погрижихме да се даде край на нашата распря дружелюбно. По нещастие, ние видѣхме най-послѣ, че всичкитѣ наши надежди сж били празни, че искреннитѣ ни старания не сж послужили за друго, освѣнъ да ни утвърдятъ въ мнѣнието, че едно приятелско спогаждане било съвсѣмъ невъзможно съ чловѣци, които не сж расположени да вникнатъ съ по-големо внимание въ справедливитѣ желания на единъ цѣлъ народъ. Слѣдъ като испитахме, прочее, всичкитѣ средства, чрезъ които бихме могли да достигнемъ до едно каквогодъ споразумѣние, ние пакъ се принудихме да се повърнемъ на първата идея за едно съвършенно отдѣление на Българската Църква отъ Цариградската патриаршия.

„Ние не се обръщаме до правителството на негово величество, за да го поканимъ да одобри нѣкоя новизна по общата ни съ Гърцитѣ Вѣра. Не се обръщаме до него съ молба да намали старитѣ привилегии на духовний началникъ на Цариградската Църква.

„Като се обръщаме до царското правителство по едно църковно дѣло, ние се основаваме 1) върху църковното (каноническото) право, споредъ което въ Православната Църква всека народностъ трябва да има свой свещенноначалникъ. Това е предвидѣно въ 34 апостолско правило, и за това виждаме, че, съгласно съ това правило, въ Православната Църква има толкозъ самостоятелни Църкви. Основаваме се 2) върху историята и 3) върху началото на свободата на съвѣстѣта, начало, което е приложнато въ цѣлата империя.

„Като се основаваме върху историята, ние искаме възстановието на Охридската архиепископия. Историята, наистинна, доказва че, е съществувала едно време въ разстояние на 1232 години една Българска Църква, самоуправляема и независима отъ Цариградската, и е имала подъ вѣдомството си много епархии, които всички днесъ се намиратъ подъ властѣта на Цариградскитъ патриархъ. Установена отъ Юстиниана въ

535 лѣто, одобрена и потвърдена отъ папа Вигилія, църковното вѣдомство на което се простирало тогава до Македония, припозната още въ 553 г. отъ петий Вселенскій съборъ, Охридската архиепископия, която по-послѣ станъ архиепископия на цѣла България, е запазила самостоятелното си сѣществуване и слѣдъ паданъето на Византийската имперія, при толкова славни султани, до 1767, както свидѣлствуватъ за това; освѣнъ старитѣ берати, които се давахъ на Охридскій архиепископъ, въ разстояние на 314 години, и бератитѣ, които се днесъ даватъ на Цариградскій патриархъ.

„Независимостта на тази Българска архиепископия наруши въ 1767 патриархъ Самуилъ по причини политически и парични, съ цѣль да затрие Българскій народъ, а не да ползова Вѣрата. Споредъ основнитѣ обаче закони на Православната Църква, никое църковно началство нѣма право да се мѣси въ дѣлата на другитѣ самостоятелни Църкви, колко повече да имъ унищожи сѣществуванъето. Осмото правило на третий Вселенскій съборъ изрично запрещава на църковнитѣ началници да си присвояватъ епархии, които не имъ принадлежатъ законно, и имъ предписва, ако би си присвоили такива, да ги вържатъ. Следователно, дѣлото на патриархъ Самуила, направено въ 1767 се счита като не станало за Българскій народъ, който е пострадалъ отъ това унищожение на неговата Охридска архиепископия и отъ замѣненіето въ нея българското духовенство съ гръцкото, и така трябва да се счита и предъ цѣлата Църква. Истина, че противната страна, за да се оправдае, казва, че унищожението на самостоятелната Охридска архиепископия станало ушъ съ съгласіето и слѣдъ оставката на послѣдний нейнъ архиепископъ. Макаръ че Българетѣ приематъ това възражение съ предварително условие да се испита, дали се то потвърждава отъ исторіята, но съ какво право е могълъ да разполага съ независимостта на Църквата си този архиепископъ? Какво би казалъ, какво би направилъ днесъ Гръцкій народъ, ако би се склонилъ настоящий патриархъ да подчини управляемата отъ него Църква водъ властта на друга една самостоятелна Църква?

„Така, ясно и очевидно е, че нарушението самостоятелността на Българската архиепископия е станало противозаконно, противоканоническо, несправедливо и своеволно. И отъ наша страна ние никога не бихме могли да разумѣемъ, какъ

правителството е могло да одобри и позволи практикуването на правдини, които Цариградският патриархъ е незаконно придобилъ отъ него, ако да не знаехме начинътъ, съ който е дѣйствувалъ този духовенъ началникъ въ подобни случаи; защото същата църковна властъ унищожила по сѣкий начинъ въ шестнайстий вѣкъ и независимостта на Търновската, а по-послѣ и на Ипекската Църква, които, обаче, днесъ си искатъ самостоятелността. И чудно е, какъ тази същата църковна властъ не е посегнала да унищожи нито една отъ самостоятелнитѣ гръцки Църкви.

„Ако ние се отнасяме до правителството, то не значи, че го молиме, да стане то синодъ и да рѣши въпросъ отъ християнското Богословие. Припознаваме, че това не влѣзва въ кръгътъ на вѣдомството му. Ние искаме отъ него просто да припознае съ насъ заедно за противозаконно и слѣдователно за никакво и бездѣйствено самоволното дѣло, съ което патриархъ Самуилъ сполучилъ да се припознае за началникъ на една независима Църква, и да ни остави да се върнемъ въ напредното състояние на работитѣ. Таковъ рѣшение влѣзва въ атрибутитѣ на правителството, което въ този случай ще дѣйства като властъ, която може да запрети или позволи ползването съ правдини, които споредъ църковнитѣ закони никога не изгасватъ, и да възвърне отнетитѣ правдини на ония, на които тѣ законно принадлежатъ. Както се склонило нѣкогаси правителството да потвърди правдини, които патриархътъ самъ бѣше си присвоилъ предварително, така то и днесъ може твърдѣ добрѣ да отдаде пакъ иститѣ правдини на Охридската архиепископия, на онѣзи сирѣчь, които са ги имали въ продължение на 1232 години и отъ които тѣ са били несправедно отнети.

Ето що може да направи правителството за рѣшеннето на въпросътъ, който занимава отъ толкова години отечеството ни. А колкото се касе до чисто религиозната страна на този въпросъ, върху неж двѣтѣ несъгласни сега страни щатъ се лесно споразумѣ, ако би и двѣтѣ да се покажътъ по-умѣренни, отколкото до сега. Ние простираме и до такваъ степенъ безпристрастиято си, щото обявяваме въ всеуслышание, че нѣмаме никакво притезание върху онѣзи български епархии, които би желали да останатъ подъ непосредственната властъ на патриархътъ.

„Като се основаваме върху последний проектъ на патриархътъ, който допуска по начало раздѣлението, ако и да е то несвършено, ние желаемъ да имаме за центръ на църковното ни управление Охридската архиепископия съ нейнитѣ права и привилегии, къмъ която ще се присъединятъ и онѣзи отъ българскитѣ епархии, които пожелажтъ. Казваме това, защото не разумѣваме да изключимъ отъ вѣдомството на Охридската архиепископия онѣзи отъ българскитѣ епархии, които, споредъ както казватъ нашитѣ противници, не били ней подчинени, защото тѣзи епархии не само искаахъ желанието си да се не отдѣлятъ църковно отъ другитѣ български епархии, но още защото и тѣ сж имали нѣкога своя църковна независимостъ, която също упразднилъ Цариградскій патриархъ и която тѣ сега пакъ си искатъ. По този начинъ всички ще бждатъ доволни. Отъ една страна патриархътъ не ще има отъ какво да се плаче, понеже той ще може да има подъ свое вѣдомство и български епархии, които би пожелали да останатъ подъ неговата властъ; отъ друга пъкъ и Българетѣ не ще да търсятъ нищо по-вече, щомъ бждатъ освободени отъ една духовна властъ, подъ която по никой начинъ не щатъ вече да се намиратъ.

„И тогава само ще могатъ да кажатъ Българетѣ, че се ползуватъ и тѣ отъ свободата на съвѣстѣта, съ която се наслаждаватъ твърдѣ справедливо всичкитѣ народи въ империята, защото, докогато една духовна властъ се налага на съвѣстѣта ни противъ желанието ни, докогато нашитѣ духовни началници ще бждатъ чужденци, на които цѣлѣта е да се обогатяватъ, докогато Цариградската патриаршия ще има право да се распорежда въ религиозно отношение съ нашето отечество така, както изискватъ собственитѣ ѣ интереси; ние не можемъ да кажемъ, че се наслаждаваме съ свободата на съвѣстѣта, която е толкова явно припозната въ цѣлата империя.

„Даже да не можехме да представимъ друго основание за нашитѣ искания, началото на свободата на съвѣстѣта само по себе си би било достатъчно да оправдае оплакванъето ни противъ Цариградскій патриархъ. На и не мислимъ, че Българскій народъ, който въ толкова случаи се отличи съ благоразумно поведение, не заслужва благосклонността на императорското правителство.

„Ваше височество! Правителството, ако съдимъ отъ неговитѣ къмъ насъ досегашни отношения, показва, че не отрича справедливостта на нашитѣ законни искания, но голѣмото протаканье на единъ въпросъ, който закача най-светитѣ интереси на единъ народъ, може да бѣде най-послѣ гибелно за този народъ. Вече свещеницитѣ захваняха да намаляватъ въ България, религиознитѣ нужди не се удовлетворяватъ както трябва, и безреднето, което владѣе въ нашитѣ църковни дѣла, дава причина за справедливо безпокойство.

„Ваше височество! Знаете твърдѣ добрѣ, че по узаконенията на нашата Вѣра, както и на другитѣ Вѣри, при ражданьето, при жененьето и при умираието, присѣтствова свещеникъ, който е необходимо потребенъ и за толкова други още религиозни нужди. Но въ България се е случвало и раждания да ставатъ, безъ да се тѣ осветятъ отъ религията по причина на оскъдностъ отъ свещеници, и женитби да се извършватъ, и челоуѣци, уви! да се погребватъ безъ предписаннитѣ отъ религията ни священнодѣйствия, и ако би още да вземемъ въ внимание присѣдата, която патриархътъ произнесе преди нѣколко години срѣщу нашитѣ владици, всичкитѣ священнодѣйствия на подолнето духовенство, което припознава и споменува при Богослужението тия владици, требвало би да се считатъ незаконни. Това състояние не може да се продължи по-вече, безъ да порастне негодованьето на народътъ.

„Ваше височество! Императорското правителство обяви по-преди въ една нота до държавитѣ, че то стояло въ нашата распря съ патриаршията, при всичката справедливостъ на нашитѣ искания, като простъ зритель, отъ уважение къмъ привилегиитѣ на патриархътъ. Ние оцѣняваме твърдѣ добрѣ това справедливо заявяване на правителството и за това не искаме отъ него друго освѣнъ да си стои то наистиннъ като простъ зритель и за двѣтъ страни и, както предоставя на патриархътъ пълна свобода на дѣйствията, така и намъ да не запретава, въ името на свободата на свѣстѣта, да вършимъ свободно нашитѣ църковни дѣла. Ние имаме вече свое духовенство, което народътъ ни припознава и почита при всичкитѣ жестоки гонения, които претърпѣва то. Нека прочее правителството благоволи да му предостави пълна свобода въ извършване дѣлноститѣ на званието му.

„Свършваме, като молимъ ваше височество, да бдаговолите да вземете подъ внимание толкозъ справедливитѣ искания на единъ народъ, който винаги е вълагалъ надеждитѣ си върху императорското правителство и който по въпроса, що ни занимава сега, показва голѣмо търпѣние, съ надежда че неговитѣ оплаквания ще се чуятъ единъ день. Дано този день да е вече настѣпилъ! Кога се даде това съ толкова нетърпѣние очаквано извѣстие, радостта на Българскій народъ и неговата признателностъ къмъ правителството ще бѣдѣтъ неописани“. ¹⁾

Езикътъ и съдържанието на това прошение показва, че Портата е сама насърчила българскитѣ представители да изложатъ смѣло всичко, щото може да служи за подкрѣпение на едно отдѣлно отъ Вселенската патриаршия църковно самоуправление за Българетѣ. Досега тѣ никога не сж били толкова смѣли въ прошенията си, подавани на Турското правителство. Турската дипломация требваше да обнадежи съ такъвъ единъ начинъ Българетѣ, че ще ги награди за вѣрността и лойалността, която тѣ показвахъ къмъ султанътъ въ сжщото това време, когато Гърцитѣ въ лицето на Критянетѣ възставахъ противъ неговата власть.

Но Портата все още не бързаше да направи нѣщо въ полза на нашия народъ. Прощението, което представеше толкозъ убѣдителни доказателства, че е право и потребно по-скоро да се удовлетворятъ Българетѣ, се подаде въ крайтъ на августъ 1867, но чакъ подиръ деветъ мѣсеца се чу, че тя се рѣшила да направи една стѣпка по-рѣшителна къмъ разрѣшението на българскій въпросъ. Въ тия деветъ мѣсеца българскитѣ представители, които сегияс тогисъ ходехъ на Високата Порта да се научатъ нѣщо по нашето дѣло, се хранехъ само съ голи обѣщания и обнадежвания, че работата се гледа и скоро ще се свърши. Навикнали да чуватъ постоянно подобни отговори отъ устата на своитѣ представители, нашитѣ еднородци бѣхъ вече изгубили надеждитѣ си и тѣлукувахъ тия обѣщания съ това, че Аали-паша и Фуадъ-паша, които отъ Парижскій миръ насамъ бѣхъ най-влиятелнитѣ министри и които главно нашитѣ представители посѣщавахъ по работата си, намиратъ по-сгодно за политиката си да ги затѣгватъ съ обѣщания, отколкото да имъ откажѣтъ явно въ

¹⁾ Вѣстн. „Македония“, брой отъ 7 октомврий 1867 година.

ходатайството имъ. Но тозиатъ подозрѣнията имъ не биди прави. Двамата тия държавни мъже, бѣеспорно, едни отъ подаровитѣ между Турцитѣ, били дѣйствително сега кренили да направятъ нѣщо въ полза на Българетѣ. Гръцкый авторитетенъ вѣстникъ „Византисъ“ на два пѣти съобщи презъ юний 1868, че се мѣлви, какво Високата Порта била приготвила нѣкакъвъ проектъ за рѣшението на българскый въпросъ. Испърво той оповѣсти, че този въпросъ се рѣшава по желанието на противникитѣ на патриаршескитѣ привилегии. Послѣ той поправи това си извѣстие и каза, че по неговитѣ свѣдѣния отъ официаленъ источникъ, нѣмало още никакво рѣшение по българскый въпросъ. Извѣстно било само, че, освѣнъ панславистската пропаганда, почнала да се бърка въ послѣдне време въ този въпросъ и езуитската, и всека отъ тия двѣ пропаганди била гледала да подготви такова за него рѣшение, каквото било съобразно съ нейнитѣ особенни интереси. Но не по-малко било извѣстно, че, колкото и да била желала Високата Порта да свърши този въпросъ, не можела да пристѣпи къмъ окончателното му рѣшение безъ съгласието на Великата Христова Църква, щомъ се касае за въпросъ, който се отнася до Вселенската патриаршия, и това ради привилегиятѣ, които издревле ѣ сѣ отстапени отъ приснопамятнитѣ предшественници на н. и. в. султана.¹⁾ Гръцкый вѣстникъ искаше съ други думи да каже, че, ако и да се готви въ правителственнитѣ сфери нѣкой неблагоприятенъ на патриаршията проектъ за рѣшението на българскый въпросъ, този проектъ не може да се счита окончателно рѣшение, защото за таковъ се иска съгласието на патриаршията, въпреки мнѣнието на която не може да бѣде рѣшенъ нито единъ църковенъ въпросъ.

Преди да искаше официално своето мнѣние за начинатъ на рѣшението на българскый въпросъ, Високата Порта искаше, очевидно, да чуе отзивитѣ на двѣтѣ заинтересовани въ него страни, и особено отзивитѣ на Гърцитѣ и на патриаршията имъ за това мнѣние, послѣ да помисли въ свързка съ тѣзи отзиви отново своето предложение и да почака по обичайтъ си да види, да ли не ще излѣзе отиѣгдѣ нѣкой непредвидѣнна измѣнотия, нѣкое непресѣтнато неудобство, и за това слѣдѣ

¹⁾ Гл. думитѣ на този вѣстникъ въ 30 брѣя (15 юний) на в. „Македония“ отъ 1868 год.

слухътъ, който се густна въ юний 1868, че правителството готвело нѣкакво си рѣшение на българския въпросъ, тя чакъ презъ октомврий отъ същата година съобщи официално на патриаршията онова, щото била намислила за това рѣшение.

Намисленното отъ Портата бѣхъ два проекта, отъ които патриархътъ да избере и приеме единътъ. Тѣзи два проекта тя му препрати съ едно тевкере, на което съдържанието бѣ слѣдното: |

„Понеже Българский народъ отъ нѣколко време се отдѣли отъ духовното управление на Гръцката Църква и горещо желае да се сдобие съ духовни началници отъ родътъ му, и понеже, при всичко че бѣхъ съставени толкова комиссии, за да се обсъждатъ неговитѣ жалби до Високата Порта и че се положихъ толкова старания да се премахне тая распря съ взаимни уступки и отъ двѣтъ страни, не бѣ възможно да се постигне примирението имъ; понеже, както е потребно да се завардятъ правата, преимуществата (*immunités*) и привилегитѣ на Гръцката патриаршия, така е необходимо да се запазятъ и правата, които сж дарувани на всичкитѣ подданици на империята относително свободата на вѣроисповѣданъето, и понеже е невъзможно да се продължава по-нататѣкъ това състояние, което съществува откакъ изникна този въпросъ, затова, съ цѣль да се въдвори, вмѣсто сегашний раздоръ, съгласие и любовь, безъ да се докачатъ правилата на Вѣрата и правата на двѣтъ страни, намислихъ се и се съставихъ два проекта, които, като се внимателно обсъдихъ въ министерскій съвѣтъ, се испроваждатъ при настоящето въ патриаршията.

„Прочее, като вземете предъ видъ, че желанието на царѣкото османско правителство е да спогоди двѣтъ страни и да се даде справедливо и безпристрастно рѣшение на въпросътъ; че то всекога е отбѣгвало да дава мнѣние и да се намѣсва по въпроси, които се касажтъ чисто до вѣроисповѣданъето и до догмитѣ; че казаннитѣ два проекта не нарушаватъ това правило на ненамѣсване, а при това, като вземете още въ внимание и нуждитѣ на времената, желаемъ, като обсъдите казаннитѣ проекти, да приемете единъ отъ тѣхъ или да намислите другъ нѣкой способъ на рѣшение, който да се приеме и отъ двѣтъ страни, и да дадете, колкото е въз-

можно по-скоро, край на работата, като въ същото време извѣстите Високата Порта за станалото“.

Проектитѣ, за които говори това тезкере, бѣха слѣднитѣ:

Перви проектъ.

„1) Православнитѣ Българе, въ което мѣсто на царството и да се намиратъ, ще иматъ право да избиратъ и назначаватъ за църквитѣ си свещенници, които да знайтъ езикътъ имъ.

„2) Въ епархитѣ-митрополи, гдѣто по-голѣмата частъ отъ жителитѣ сѣ Българе, митрополититѣ ще се взематъ отъ Българетѣ, а въ митрополититѣ, гдѣто болшинството сѣставлятъ Гърци, тѣ ще бѣдѣтъ отъ Гърцитѣ. Въ българскитѣ пѣкъ митрополи, гдѣто би имало епископия, на която болшинството сѣ Гърци, епископътъ ще е грѣкъ, и обратно, въ грѣцката митрополия, гдѣто би се намѣрала епископия съ болшинство жители отъ Българетѣ, епископътъ ще бѣде Българинъ. Въ българскитѣ епархии, гдѣто ще има грѣцки епископи, послѣднитѣ ще се подчиняватъ на митрополититѣ Българе, а епископитѣ Българе въ грѣцкитѣ епархии ще зависятъ отъ грѣцкитѣ митрополити.

„3) Българетѣ ще иматъ единъ главенъ митрополитъ, при когото ще се намира единъ правителствующъ синодъ. Този главенъ митрополитъ ще има сѣдалище въ Цариградъ и ще надзирава управлението на българскитѣ църкви.

„4) Българскитѣ митрополити и епископи ще се избиратъ отъ българскій синодъ, а ще се утвърждаватъ и назначаватъ съ султански бератъ.

„5) Българската Църква, относително избирането на духовнитѣ си началници и управлението, ще сѣставя едно отдѣлно и независимо тѣло, а относително духовното утвърждение тѣхно и други дѣла, които се касажтъ до Вѣрата, ще се обръща до Вселенскій патриархъ, на когото името тѣ и ще поменуватъ при Богослужението, споредъ обичайтъ.

„6) Митрополитскитѣ и епископскитѣ домове ще останатъ за архиереитѣ (Българе или Гърци), каквито би се назначили по горѣказанный редъ. Църквитѣ пѣкъ ще се раздѣлятъ така: тѣзи, въ които досега сѣ черкували само Българе, ще принадлежатъ на Българетѣ, а онѣзи, въ които Бъл-

гаретѣ сѣ се черкували съвѣстно съ Гърцитѣ, ще останатѣ за Гърцитѣ, а Българетѣ ще си направятѣ нови.

„7) Българскій синодѣ, като се нареди, ще приготви единъ уставъ за управлението на Църквата, въ който ще се опредѣлятъ както начинътъ на съставенъето на синодътъ и обязанноститѣ му, така и начинътъ на избирањето и обязанноститѣ на всичкитѣ изобщо архиереи. Този уставъ ще се представи на Високата Порта и ще се тури въ дѣйствиe, слѣдъ като се утвърди отъ неѣ“.

Вторий проектъ.

„1) Православнитѣ Българе, въ което мѣсто на царството и да се намиратъ, ще иматъ право да избиратъ и назначаватъ за църквитѣ си свещенници, които да знайтъ езикътъ имъ.

„2) Православнитѣ Българе ще иматъ, ако искатъ, въ всекии вилаетъ митрополитъ и въ всекии санджакъ епископъ.

„3) Българетѣ ще иматъ единъ главенъ митрополитъ, при когото ще се намира единъ правителствующъ синодъ. Този главенъ митрополитъ ще има пребиванъе въ Цариградъ и ще надзирава управлението на българскитѣ църкви.

„4) Понеже епархиитѣ, които сега зависѣтъ отъ Гръцката патриаршия, ще се подчиняватъ занавредъ пакъ ней и архиереитѣ имъ оставатъ на мѣстата си, за това българскитѣ митрополити и епископи ще се настанѣтъ въ ония градища на вилаетитѣ и санджацитѣ, които не сѣ сѣдалища на гръцкитѣ владици, и отъ тия градища ще взематъ титлитѣ си.

„5) Жителитѣ Гърци ще бѣдѣтъ подчинени на гръцкитѣ архиереи, подъ вѣдомството на които ще бѣдѣтъ свободни да останатъ и Българетѣ, ако искатъ, но назначението на единъ епископъ Българинъ въ санджакътъ ще зависи всекога отъ волята на болшинството на тамошнитѣ Българе.

„6) Българскитѣ епископи и митрополити ще се избиратъ отъ Българскій синодъ, а ще се назначаватъ и утвърждаватъ съ султански бератъ.

„7) Българската Църква, относительно избирањето на духовнитѣ си начальници и управлението, ще съставя едно отдѣлно и независимо тѣло, а относительно духовното имъ утвърждение и други дѣла, които се касаѣтъ до Вѣрата, ще се обръща до Вселенскій патриархъ, на когото името и ще споменуватъ тѣ споредъ обичайтѣ.

„8) Митрополитските и епископските домове на гръцките митрополии и епископии ще останат въ владѣнието на Гърците, и църквите, въ които досега сж се черкували само Българетѣ, ще принадлежатъ и зананредъ на Българетѣ, а църквите, въ които до сега Гърци и Българе сж се наедно черкували, ще останатъ въ рѣцѣтъ на Гърцитѣ, а Българетѣ ще си направятъ други.

„9) Българский синодъ, като се нареди, ще приготви единъ уставъ за управлението на Църквата, въ който ще се опредѣлятъ както начинътъ на съставенъето на синодътъ и неговитѣ обезанности, така и начинътъ на избиранъето и обезанноститѣ на всичкитѣ изобщо архиереи. Този уставъ ще се представи на Високата Порта и ще се тури въ дѣйствиe, слѣдъ като се утвърди отъ неж“.

Тая стѣпка на Портата произведе, както и требваше да се очаква, силно впечатлѣние въ цѣлото гръцко общество. Патриархътъ, щомъ получи двата проекта, събра изведнѣжъ синодътъ, който, слѣдъ кратко съвѣщанне, ги обяви противни на законоположенията и правилата на Църквата. При това синодътъ постанови да се нареди незабавно комиссия, която да приготви опровержението имъ отъ тая гледна точка, и да се състави обстоятеленъ отговоръ върху правителственното тескере, съ което сж били тѣ испроводани въ патриаршията. Колкото до исванъето на Портата да представи патриаршията, въ случай че не приема нито единътъ нито другий отъ двата проекта, нѣкой си третий, който да бѣде угоденъ и на двѣтъ страни, рѣшило се да се каже, че патриаршията е направила вече всичко, щото ѣ било възможно, за удовлетворение на Българетѣ, и че слѣдъ това вече друго средство да се даде край на този въпросъ нѣмало, освѣнъ да се свика Вселенский съборъ. Като се приготвили опровержението и отговорътъ, патриархътъ свиква за обсъжданъето имъ единъ по-голямъ съборъ, въ който приехъ участие всичкитѣ пребиваващи и случайно наодещи се въ Цариградъ владци, нѣкои архимандрити и професори на Богословието, а слѣдъ него и великото събрание, което състои, както се знае, отъ всичкитѣ по-първи и извѣстни лица, духовни и миряне, между Гърцитѣ въ Цариградъ. Тѣ бидохъ одобрени напълно и въ двѣтъ тия събрания, послѣ което тѣ се представихъ на Високата Порта. Това бѣше на 16 ноемврий 1868.

Въ опровержението бѣше събрано всичко, щото можеше да се представи софистически, като възражение срѣщу двата проекта: каквото, че първий членъ и на двата проекта не билъ опредѣлявалъ, отгдѣ Българетѣ, които ги има навсѣгдѣ изъ турската империя, ще искатъ и приематъ свещенниците си, сирѣчь отъ мѣстнитѣ ли архиереи, или отъ другагдѣ, защото въ много грѣцки епархии на Азиятска и Европейска Турция сѣществуватъ безъ съмнѣние много или малко Българе, както и въ българскитѣ епархии има жители отъ другитѣ народности, и понеже този членъ не билъ ясно изразенъ, вѣроятно било, че разпрѣснхтитѣ по висшото царство Българе, като се водятъ отъ буквалний му текстъ, че „иматъ право да избиратъ и назначаватъ за църквитѣ си свещенници“, щели били или да назначаватъ свещенници, които би намѣрили безъ служба, или пакъ да искатъ и взематъ свещенници отдѣлно, а тогава несъмнѣно такива свещенници щели били да бждатъ свободни да се подчиняватъ или да не се подчиняватъ на мѣстнитѣ канонически църковни началства. Тогава, освѣнъ анархията и безредието, което щело да се произведе въ всичкитѣ епархии, щели били да се нарушатъ църковнитѣ правила, които заповѣдватъ на свещенниците и диаконитѣ нищо да не извършватъ безъ волята на мѣстнитѣ епископи и които не позволяватъ на никой епископъ да ржкополага или извършва нѣкое свещеннодѣйствиє вѣнъ отъ епархията си.

Вторий членъ на първий проектъ, който говори, че грѣцкый епископъ ще се подчинява на Българинѣтъ митрополитъ и Българинѣтъ епископъ на Гъркѣтъ митрополитъ, като се сравнелъ билъ съ четвъртий членъ на сѣщый проектъ, който постановява, че „всичкитѣ български митрополити и епископи ще се избиратъ отъ българскый духовенъ съборъ“, подразумѣвалъ билъ, че българскый епископъ ще се избира и ржкополага отъ българското духовно началство, а пъкъ ще се подчинява на грѣцкый митрополитъ, и че напотивъ грѣцкый епископъ, който ще се подчинява на българскый митрополитъ, ще се избира и ржкополага отъ Цариградскый патриархъ, а ще да се подчинява на българското духовно началство, но това щело било да докарва пакъ бъркотия и безредие, защото двама едновѣрни архиереи въ сѣщата областъ щели да зависатъ отъ двѣ различни власти, отъ едната при настанението си на длѣжностъ, а отъ другата при изпълнението на обєзанноститѣ си,

а това било противно на църковните правила, които искатъ, всекий епископъ да се подчинява само на оногози, който го е избралъ и ржкоположилъ, и отъ него да бжде сѣдимъ и кѣмъ него да се отнася, като кѣмъ по-горня властъ.

Чрезъ третий членъ и на двата проекта се въдворявали били въ единъ и сѣщъ градъ двама епископи, двѣ съвършенно едновѣрни власти, нѣщо което не били допускали священнитѣ правила, които запрѣтаватъ на единъ епископъ да сѣди въ неподчиненъ на неговата властъ градъ, а толкозъ по-вече и постоянно въ него да пребивава, да има синодъ около себе си, да избира и ржкополага архиереи, като вторъ патриархъ.

Четвъртий членъ на първий проектъ се опровергава сѣщо така както и вторий, а така и шестий членъ отъ вторий проектъ.

Петий членъ на първий проектъ и седмий на вторий били както противоканонически, така и противорѣчиви. Противоканонически, защото тукъ се именувала и учреждавала Българска Църква, безъ да се покажатъ нейнитѣ граници, което било противно на здравий разумъ и на священнитѣ правила, споредъ които нито е сѣществувала, нито можела да сѣществува Църква и църковно управление безъ предѣли. И да би се случайно припознала една самостоятелна Българска Църква, пакъ требвало тя да има предѣлитѣ си, както иматъ и всичкитѣ други самостоятелни Църкви, и да се именува тя, както и другитѣ, не отъ народътъ или отъ племето, а отъ мѣстото. За това никой патриархъ, никой митрополитъ, никой епископъ въ никое време и обстоятелство не се билъ домогвалъ да има вѣдомство надъ своитѣ едновѣрци и еднородци, които се намѣрватъ вънъ отъ неговата епархия и областъ, и както рускитѣ или еллинскитѣ митрополити нѣматъ никаква властъ надъ своитѣ еднородци, които живѣятъ въ Цариградъ, така и никой българскій митрополитъ не може да се ржкоположи съ право да има подъ своята властъ всичкитѣ Българе, гдѣто и да сѣ. А противорѣчили били реченнитѣ членове на други съ това, че, като се постановявало съ четвъртий членъ на първий проектъ, българскитѣ митрополити и епископи да се назначаватъ съ султанскій бератъ, каноническото имъ утвърждение отъ патриарха оставало вече празна дума, защото въ такъвъ случай патриархътъ, или безусловно требвало да утвърждава избраннитѣ митрополити и епископи, или щелъ да дохожда въ стѣлковение съ Високата Порта,

кога би се принудилъ по канонически причини да не утвърди пзбрания и назначеный съ царски берать архiereй. А споменуванъето патриаршеското име щело било да бжде съгласно съ обичайтъ и редътъ въ Православната Църква само когато оная, който споменува, е приелъ и ржкоположението си отъ оногова, когото споменува, и се отнася къмъ него за всеко нѣщо, като къмъ по-горне началство.

Членъ шестий на първий проектъ и осмий на вторий се опровергаватъ така:

Българетѣ, които до днесъ сж имали общи съ Гърцитѣ църкви, ако поискатъ да си направятъ нови, като ще живѣятъ въ сжщото мѣсто, подъ вѣдомството на кой архiereй ще падатъ? Ако ще да зависятъ отъ оногова, на когото сж били подчинени до днесъ, добръ; но ако искатъ да признаватъ надъ себе си властта на българскый митрополитъ или епископъ, тогава падаме въ сжщата погрѣшка, която произлиза отъ сжществуванъето на двама епископи въ сжщото мѣсто. Второ, какъ митрополитѣ ще останатъ на оная, които би се назначили за духовни началници, отъ който и да сж тѣ народъ,¹⁾ когато споредъ вторий членъ на първий проектъ болшинството на жителитѣ на епархията опредѣля народността на митрополитѣ или епископѣтъ? Ясно било, че казанното въ шестий членъ на първий проектъ и въ осмий на вторий противорѣчи на 2-й членъ отъ първий и щелъ билъ отъ това противорѣчие да произлѣзва раздоръ между двата едновѣрни народа, ако оная, които не сж Българе, се ржководятъ отъ шестий членъ, а Българетѣ отъ вторий на първий проектъ.

Съдържанието на членъ 2-й и 4-й отъ вторий проектъ било въ много отношения противно на правилата на Православната Църква, защото допускатъ раздѣленне и раздробленне на епархиятѣ, нѣщо запретено отъ правилата. Нови епископии въ една митрополия могли били по нѣкога да се учреджаватъ съ волята на мѣстний митрополитъ, но никога това не можело да става по причина на различие по народностъ. Българинѣтъ митрополитъ на видаетъ и Българинѣтъ епископъ на санджакѣтъ, като не ще да иматъ опредѣлени граници на своитѣ окржжия, понеже въ много градове и паланки се намиратъ

¹⁾ Види се, че съставителитѣ на опровержението не сж разбрали добръ този параграфъ на проектѣтъ, въ който се говори, че митрополитскитѣ и епископски домове ще принадлежатъ на митрополитѣтъ българе или гърци, каквито ще се назначатъ по болшинството на жителитѣ.

размѣсенно Българе и не-Българе (т. е. Арнаути и Власи), щели да иматъ съ грѣцкитѣ архиереи общи окрѣжия и граници, а това било противно на правилата, които запрѣщаватъ пребиванието на двама епископи въ сѣщій градъ, и ако се допустнело, имало да стане раздѣление на паствата въ лицето на епископитѣ не само по градоветѣ и селата, но и по домоветѣ и фамилитѣ. Като се приемело веднажъ да сѣществува за българската народностъ въ всеки единъ вилаетъ Българинъ митрополитъ и въ всеки единъ санджакъ Българинъ епископъ, не ще ли поискатъ това такожде Арнаутитѣ, Власитѣ и другитѣ народности?

Петий членъ на вторий проектъ, който предостава на Българетѣ свобода да се подчиняватъ, ако искатъ, на грѣцкитѣ митрополити, и въ всекий случай постановява да се назначава особенъ за Българетѣ архиерей, кога се иска това отъ болшинството на жителитѣ, щелъ билъ да увеличава раздѣлението и раздробението помежду християнетѣ Българе и не-Българе, защото християнетѣ Българе (и защо пъкъ и на Гърцитѣ де се не даде това право), като имъ се позволи веднажъ да преминуватъ отъ едно църковно началство къмъ друго, което се намира въ сѣщото мѣсто, ще се отнасятъ равнодушно и къмъ двѣтѣ началства и само по интересъ и лицеиѣрно ще прибѣгватъ ту къмъ едното, ту къмъ другото. Доста било вѣроятно, че при распалванъето на страститѣ самитѣ пастири щели били да вършатъ безпѣтни нѣща. Тогава Църквата щела да се обърне на вавилонскій стълпъ не поради иновѣренъ прозелитизмъ отънѣ, а поради вътрешното раздѣление на едновѣрни народи, и да се не управля отъ Светий Духъ, а отъ духътъ на челоуѣчески страсти и интереси.

Всекий, който вникнеше по-внимателно въ това опровержение, можеше ясно да види, че патриаршията е гледала да направи какво да е възражение противъ всекий членъ отъ проектитѣ, съ цѣлъ да накара правителството да ги остави на страна, а не съ цѣлъ да се избѣгне ушъ нарушението на свещеннитѣ правила при устройството на Българската Църква. Патриархътъ и синодътъ, ако бихъ желали да удовлетвориатъ Българетѣ, можехъ да отхвърлятъ вторий проектъ и да се спрѣтъ само на първий, въ който нѣмаше нищо противоканоническо или, ако по тѣхнитѣ понятия имаше такова нѣщо, тѣ бихъ могли лесно да го отстранятъ съ една кратка бѣлежка.

Съ същата предвзета мисъл бѣше написанъ и отговорътъ на патриаршията върху тезкерето, съ което бѣха съдружени двата проекта. Въ него се казваше слѣдното :

„Въ високото тезкере, съ което сж съдружени двата проекта, назначени за премахване българската распри, ваше височество се изразявате категорически, че реченниятъ проектъ „не докачатъ правдинитъ и основнитъ вѣроисповѣдни закони, нито се касаатъ до Вѣрата“, като прибавяте, за да ги препоръчите още по-добрѣ, и слѣднитъ думи : „както е потребно да се завардятъ правата, преимуществата и привилегитъ на Гръцката патриаршия, така е необходимо да се запазятъ и правата, които сж дарувани на всичкитъ подданици на царското правителство относително свободата на вѣроисповѣданието“. Това сж мѣдри и ободрителни думи на едно отеческо и разумно правителство, което се грижи безъ разлика за всичкитъ си подданици, които сж всички равноправни чада на негово-величество. Но нека ни се позволи да забѣлежимъ съ почитание, че тия мисли сами по себе истински и справедливи, не могатъ по нещастие да се приспособятъ къмъ настоящий случай. Първо и първо, почитаемото императорско правителство, като не знае, вѣроятно, че всичкитъ църковни въпроси сж въ сжщността си вѣроисповѣдни, мисли, че църковната распри на Българетъ нѣма никакво отношение къмъ Вѣрата, и като казва Вѣра, то разбира безъ друго догма. Принуждаваме се, по самото си звание и по свещенна длъжностъ, да съобщимъ на почитаемото правителство, че всекий църковенъ въпросъ, който досяга свещеннитъ постановления и правила, е такожде вѣроисповѣденъ, и, слѣдователно, догдѣто нѣкой казва, че е членъ на нашата Православна Църква, той не може да отхвърли никое отъ апостолскитъ и съборни правила, но е длъженъ да приема всичко, като Слово Божие, защото и Апостолитъ и светитъ Вселенски събори, както вѣрва цѣлата Православна Църква, сж Богодъхновени. Понеже въпросътъ, за който е дума, не може да се рѣши преди да се издири и сравни съ апостолскитъ и съборни правила, той е очевидно вѣроисповѣденъ, и понеже посоченнитъ два проекта за рѣшението му сж несъгласни съ свещеннитъ правила, тѣ сж и противъ Вѣрата. Само по тази причина ние щемъ да сме оправдани предъ почитаемото правителство и предъ цѣлата Православна Църква за неприниманъето тия про-

екти, но, като се вникне по-добър въ съдържанието имъ, тѣ налѣзватъ противни не само на църковнитѣ правила, но и на самата сжщностъ и сила на християнската Вѣра, сирѣчь на самата догма на Вѣрата. Извѣстно е, че, догдѣто нѣкой православенъ християнинъ исповѣдва, че е истински членъ на нашата Православна Църква, длъженъ е при другитѣ догми да исповѣдва, че вѣрва въ едната и единствена Църква (членъ 9-й отъ символътъ на Вѣрата), а Църквата е и дума се една, когато православнитѣ християне, на което мѣсто и да се намѣрватъ, вѣрватъ сжщитѣ догми неизмѣнно, държатъ сжщитѣ обреди и иматъ едно и сжщо църковно управление, което въ Свещенното Писание е означено вкратцѣ, а въ апостолскитѣ и съборни правила е начертано обширно, и състоятъ подъ духовни власти, назначени съгласно съ сжщитѣ свещенни правила. Щомъ обаче една частъ християне би направила нѣщо другояче, откаквото предписватъ Свещенното Писание и свещеннитѣ правила, тая частъ, понеже се показва несъгласна съ другитѣ, съставя вече друга Църква, отдѣлна отъ едната Православна Църква. Прочее, понеже тия проекти посочватъ едно църковно управление, което ввожда начала диаметрално противоположни на Евангелието и измѣнява въ много отношения управлението, което предписватъ свещеннитѣ правила, слѣдва, че тѣ иматъ за цѣль да основжтъ друга нѣкоя Църква, отдѣлна отъ едната, и слѣдователно сж противни на самата евангелска и богопреданна догма на Вѣрата.

„Колкото се касае до равната нужда, отъ една страна, да се запазятъ правата, преимуществата и привилегиитѣ на Гръцката патриаршия, а отъ друга да се ограда и оздрави свободата на вѣроисповѣданието на всекий подданикъ, завардватъ ли се или не завардватъ правата на привилегиитѣ на патриаршията, кога се турятъ въ дѣйствиѣ тѣзи проекти, кжкто сж, нищо за сега не казваме, а за религиозната свобода не само наший, но и всекий другъ подданический на силната държава не-мюсюлманскій народъ е признателенъ къмъ негово величество за подаренната отъ него свобода на съвѣстѣта, споредъ която всекий народъ и всеко лице има възможность да приеме колкото пжти и която ще Вѣра и да ж исповѣдва свободно и публично. Отъ друга страна обаче е извѣстно, че всеко лице и всекий народъ, догдѣто остава въ религията, въ която се е родилъ или която отпослѣ е избралъ, нѣма право

да преиначи по волята си никой законъ, никой обредъ и редъ-
нейнъ, но е длъженъ да съблюдава безъ намѣнение всичко,
както е узаконено и заповѣдано, както го съблюдаватъ и
другитѣ членове на сѣщата религия, сѣщо така, както и все-
кий членъ на една държава трябва да изпълнява неуклонно
нейнитѣ закони и заповѣди. Да преиначаватъ Българетѣ, които
се казватъ православни и истински членове на Православната
Въсточна Църква, нейнитѣ закони и заповѣди по волята си и
да искатъ отъ високото императорско правителство да ги под-
държа въ това имъ своеволие подъ предлогъ на свободно
държанье Вѣрата, когато наистинѣ се ползватъ най-пълно
отъ таквазъ свобода наедно съ едновѣрцитѣ си, това не е
вече свобода на съвѣстѣта, защото не промѣнятъ вѣроисповѣ-
дание, не е свободно държанье Вѣрата, защото никога не сѣ
се лишавали отъ него, но е развала на Вѣрата и нарушение
на свободата на толкова други народи, за които тя е пред-
метъ на особенно внимание. По този начинъ, ако почитаемото
правителство послуша само онѣзи, които му се евяватъ като
представители на Българский народъ, и тури въ дѣйстви-
тѣзи проекти, ще разруши, въпреки добритѣ си намѣрения и
желания, основитѣ на православната Вѣра, ще наруши, безъ
да иска и безъ да знае, свободното исповѣдване Вѣрата на
толкова други негови народи отъ православната Вѣра, и то-
гава ще се унищожятъ и немалко отъ сѣщественнитѣ права и
привилегии на патриаршията, които се отнасятъ не вече до
расширението или намалението нейното вѣдомство, а до цѣло-
стѣта на праотческата ни Вѣра.

„А че наистинѣх и двата проекта сѣ противни на све-
щеннитѣ правила и предания на православната Вѣра, на здра-
вий разумъ и на самитѣ високи султански берати, ще ви убѣ-
ди приложенний тукъ краткъ разборъ¹⁾ на тия проекти.

„По всячкиѣ прочее пзложени въ тоя разборъ неопро-
вержни причини, които истичатъ отъ самата наша Вѣра и
които се потвърждаватъ отъ самата църковна история на все-
ка епоха, причини, които и самитѣ Българе не могатъ да
отрекатъ и отхвърлятъ, ако искатъ да останѣтъ православни,
и затова, видн се, отбѣгватъ отъ всеко безпристрастно спо-
разумѣние съ законната си църковна власть върху чисто-

¹⁾ Нареченъ опровержение въ другитѣ патриаршески документи.

църковенъ въпросъ, пмаме право, ваше височество, да прогласимъ, че реченнитѣ два проекта се основаватъ върху начала, които не само не сж съгласни съ правилата, но и сж съществено докачатъ самата догма на Православната Вѣсточна Църква за общъ съблазнъ на всичкитѣ християне.

„Църковно и вѣроисповѣдно управление върху такива начала е безпримѣрно въ лѣтописитѣ не само на нашата Православна-Вѣсточна, но и на всека друга християнска Църква, която, като има закони относително църковната иерархия, нито е приела, нито може да приеме за находещитѣ се подъ нейното вѣдомство народи такова рѣшение на подобенъ църковенъ въпросъ. Отъ такова рѣшение, което произвежда религиозенъ скандалъ, не само не се сполучава толкова желанный отъ всички миръ между двата едновѣрни народа, но произвежда съвсѣмъ противното. Чрезъ раздѣлението и раздробението на епархиитѣ, основано върху различието по народностъ, чрезъ неопредѣлеността на границитѣ на каноническата духовна властъ, чрезъ безпрепятственното своеволие на християнетѣ да избиратъ по волята си ту Гръкъ, ту Българинъ епископъ, чрезъ нарушеннето единството на Църквата, чрезъ ограничението на нейното право да наблюдава за подчиненнето на християнетѣ, се поколебаватъ религиознитѣ убѣждения на християнетѣ, увѣковѣчватъ се племеннитѣ съперничества и страсти и се умножаватъ раздѣленията и распритѣ не само въ една епархия и въ единъ градъ, но даже въ една и сжщата махала, въ едно и сжщото семейство, щото да се даватъ постоянни поводи за потѣпкване и нарушение свещенитѣ закони касателно пастири и пасоми.

„Не се съмнѣваме, ваше височество, че почитаемото императорско правителство, побуждано отъ отеческо попечение, желае да спогоди двата находещи се въ разногласие народа и отбѣгва, както всекога, да се намѣсва въ религиозни въпроси и да подава мнѣние върху тѣхъ. По злощастие, обаче, тѣзи проекти, както ясно се доказва отъ разборътъ имъ, ще докаратъ на подданниците му вмѣсто миръ смушение, вмѣсто полза вредъ, и ще нанесжтъ смъртна рана на Вѣрата имъ, защото реченнитѣ проекти сж много по-несъгласни съ правилата, отколкото сж исканията, които досега сж заевявали Българетѣ. Затова и сме увѣрени, че такова съвсѣмъ противно на Вѣрата на бацитѣ му рѣшение не е възможно да приеме

съзнателно и самъ Българский православенъ народъ, който нито ние, нито повсемѣсната Църква не сме никога считали за отдѣленъ отъ Гръцката патриаршия.

„Ако обаче почитаемото императорско правителство би се случайно увлекло (нѣщо, което не желаемъ) отъ ония, които се явяватъ предъ него като български представители, да приеме безусловно исканията имъ, както сж сега, твърдѣ опасно би било въ този случай да не би съ пламъкътъ на смущението и разномислието, който безъ друго ще избухне между едновѣрнитѣ народи, негови подданници, се поколебахътъ сжщевременно и основитѣ на Вѣрата, която брой животъ всичко хиляда и деветстотинъ години, а подъ побѣдоносний скиптръ на великата османска държава почти петстотинъ години, безъ да бѣде покътната. Но убѣдени сме, ваше височество, че отеческото правителство на негово величество Абдулъ Азизъ-Ханъ, никога не ще прибѣгне къмъ толкова опасна въ религиозно и общественно отношение мѣрка.

„Като оставаме въ това справедливо убѣждение, вземаме смѣлостъ и високата честь да напомнимъ на ваше височество, че понеже, както по-напрешнитѣ, така и двата разгледвани проекта, обематъ много неумѣстни нѣща, и че причинитѣ, по които се възбуди този българский въпросъ, се оказахъ безосновни или преувеличени, както свидѣлствуватъ изложенията, които въ разни времена е подавала на Високата Порта патриаршията, послѣдната, като желае искрено да съдѣйства по силата си на почитаемото правителство въ старанията му за спокойствието и благоденствието на всичкитѣ му подданници, направи въ разни времена разнообразни жертви и устъпки, за които свидѣлствова и преди малко испратенното до насъ високо тезкере. Ония обаче, които подбутнахъ и подклаждатъ този въпросъ, не показватъ умѣренность въ исканията си, но като не допустнахъ приложението на императорский фирманъ, издаденъ въ 1861, се показахъ всекога все по-взискателни, щото извадихъ на средъ и реченнитѣ два проекта. При всичкото имъ обаче упорство да върватъ къмъ по-лошото, патриаршията, като иска, по положението и по званието си, да се не покаже по-долна отъ правителството въ старанията му за примирение на едновѣрнитѣ християне и при това, като не може вече търпѣливо да гледа невиний Български народъ да стои въ таково нравствено и религиозно безредие, въ

което го туриха ония, които подбутнаха този прискърбенъ въпросъ, исказва пакъ по най-формаленъ начинъ искренното си желание да се даде едно рѣшение на този въпросъ и да се прекъсне това ненормално състояние между двата едновѣрни народа.

„Но понеже, както казахме, отъ една страна Българетѣ ставатъ все по-въискателни отколкуто по-преди, а устѣжикитѣ и жертвитѣ, които е могла да направи патриаршията, имъ се показаха недостатъчни; понеже правилата, които опредѣлятъ еднообразното управление на всичката Православна Църква и които съ исканията на Българетѣ се нарушаватъ, сѣ установени отъ Вселенскитѣ събори, и една мѣстна Църква въ никой случай не може да ги видоизмѣни, безъ да навлече върху си укоръ, че разваля единството на Църквата, затова само съборъ отъ всичката Църква може да рѣши този българскій църковенъ въпросъ, и патриаршията, като исчерпи всичко, което може да направи отъ себе си въ предѣлитѣ на свещенитѣ правила, отсега гледа тази мѣрка като необходима, защото само тя може да доведе до едно окончателно и неизмѣняемо рѣшение и да освободи веднажъ за всекога и почитаемото правителство отъ безпокойство и да изглади неудоволствието, което отъ нѣкое време съществува между едновѣрцитѣ.

„Ако Българетѣ не одобрятъ и тази мѣрка, почитаемото правителство ще бѣде оправдано предъ всичкий свѣтъ, а патриаршията ще се освободи отъ всека отговорностъ както предъ правителството, така и предъ всичкото християнство и предъ Бога. Увѣрени сме, че такъвъ съборъ може по каноническата си властъ и по-скоро и по-опредѣленно да рѣши въпросътъ.

„Тия наши размишления представяме на мадрото и дълбоко оцѣнение на императорското правителство.“

Както и требваше да се очаква, Българетѣ, напротивъ, посрѣщнаха проектитѣ на правителството съ голѣма радостъ. Нашитѣ представители прибѣрзаха да ги отпечатаатъ въ едно книжле (брошурка) на български, гръцки и турски и ги разпратиха по всичкитѣ български градове, като ги препоръчаха не като проекти, а като рѣшение на въпросътъ.

„Съ драго сърце, казваха тѣ, съобщаваме днесъ на нашитѣ съотечественици и сънародници рѣшението, което императорското правителство, слѣдъ зрѣло обмисляване, даде на

църковний нашъ въпросъ. Това рѣшеніе състои въ два проекта, испроводени до патриаршията, на която по *снисхождение* се предлага да избере единъ отъ тѣхъ, който ще, и отъ крайна вѣжливостъ дава ѝ се воля, ако има особенъ проектъ, който да може да задоволява Българетѣ, да го представи.

„Наистиниѣ императорското правителство, което почита привилегитѣ, дадени въ по-други времена, почита не по-малко и духътъ на днешното време и формалнитѣ общанія, дадени предъ Европа за свободата на съвѣстѣта. И ние, като оцѣняваме високата цѣль, отъ която се е то водило при съставеніето на тия два проекта, съ признателностъ исповѣдваме, че намъ сѣ прпети както единътъ, така и другий. Ние не бихме отхвърлили и всеко друго предложение отъ страна на патриаршията, което би било съобразно съ тая цѣль и би могло да удовлетвори законнитѣ желанія на Българскій народъ, като спазва единството на Православната Църква.

Слѣдъ самото съобщение текстътъ на проектитѣ, представителитѣ казвахъ, че, за да преварятъ всекакви претѣлкивания и злонамѣренни внушения, запазватъ си право да обеснятъ по-нашироко чрезъ вѣстниците, че тия проекти сѣ напълно удовлетворителни за Българетѣ. Брошурата носеше дата 15 октомврий 1868.

Освѣтъ това съобщение, неподписано обаче отъ никого, че въпросътъ е рѣшенъ, че правителството по *снисхождение* предлага на патриаршията да избере единъ отъ проектитѣ и по *крайна вѣжливостъ* дава ѝ право да предложи другъ нѣкой, нашитѣ представители и архиереи испроводихъ до общинитѣ окръжно писмо, въ което, като имъ потвърдявахъ извѣстieto за проектитѣ на правителството, приканвахъ ги да испроводятъ благодарствени адреси до султанътъ и да празнуватъ всички въ единъ день радостното събитіе.

„Минжлата недѣля, казвахъ тѣ въ това писмо, ви испроводихме проектитѣ на правителството за рѣшеніето на църковний нашъ въпросъ, отъ които сте разумѣли, че онова, което очаквахме отъ царската милость, ни се дарува, че нашето горещо желаніе да имаме право непосредствено (безъ посредството сирѣчь на Гърцитѣ) да се молимъ Богу, непосредствено да се представяме предъ нашътъ царъ и господаръ, че пламенното онова желаніе да сме свободни въ дѣлата на съвѣстѣта, да не влѣзва въ къщитѣ ни подъ видъ на

религията инокродно духовенство, което никога не е хранило къмъ насъ приятелски чувства, това желание, слава Богу, се сбжднх напълно. Понеже дългътъ на признателностъ е единъ отъ най-първитѣ наши дългове, защото такова чувство показва благородството и честолубието на единъ народъ и защото това само очакватъ и съ това само се удовлетворяватъ великодушнитѣ благодѣтели, то ние, драги еднородци, сме длъжни, слѣдъ като се свѣстимъ отъ голѣмий ентузиазмъ и неисканната радостъ, съ която се препълнихъ сърдцата ни отъ благата вѣстъ за църковното ни освобождение, което ни дарува държавнѣйшии нашъ царъ и господаръ, длъжни сме, казваме, да принесемъ у подножието на славний му престолъ крайната наша преданностъ и глѣбката наша признателностъ за неопѣнимото право, което благоволи да ни подари. Истина е, че наштъ дългъ къмъ негово величество съ думи не може да се искаже. Истина е, че той по-краснорѣчиво се изражава съ удвоение вѣрността и преданността ни къмъ него, а тази вѣрностъ и преданностъ ще стане по-явна, като усилимъ прилежанието си къмъ ученето, земледѣлието и индустрията, като даваме добра отхрана на чадата си, за да сж двойно признателни и преданни, тъй като тѣ първи ще пожнатъ плодетѣ на тая свобода, която ние бѣхме щастливи да видимъ, че се дарува на народа ни въ нашитѣ дни. Затова ви приканваме да съставите благодарственнно прошение (тешекюрнаме) до н. и. величество, всемилостивѣйшии нашъ царъ и господаръ, съ което да изразите чувствата си по случай на признаването нашата Църква и нашата народностъ. Това благодарственнно прошение да се напише по турски, защото по-почтително е да изразите чувствата си на официалний езикъ. Най-послѣ наумяваме ви съ радостъ, че трябва въ единъ день всички да възнесемъ благодарственни молитви къмъ Всевишний, а за такъвъ день избрахме празникътъ на св. Никола, за да могатъ навсѣкждѣ нашитѣ еднородци да се приготвятъ. Нека се тепло помолимъ Господу Богу въ този день да благослови нашата автокефална Църква, да бжде тя крѣпка и цвѣтуща, и да озаменува Той наштъ новъ животъ съ успѣхи въ просвѣщението, въ предприятията и въ всеко добро, а царътъ и господарътъ ни да надарн съ дългоденствие и благополучие и да прослави престолътъ му“.

Това окръжно, датирано отъ 5 ноември 1868 посеше подписитѣ на трима владци (на двамата Шловдивски Панарета.

и Паисия и на Илариона Макариополский) и на деветъ представители и по-първи членове отъ българската Цариградска община, а именно на д-ръ Чомаковъ, Н. Минчооглу, Х. П. Тъпчилещъ, Н. Михайловский, Г. С. Чалоглу, Д. Ив. Гешоглу, Захария Гюровъ, Ив. Пенчовичъ и Захария Струмский.

Съответствено съ тия наставления, на много мѣста, както въ Руссе, Пловдивъ, Нишъ, Велесъ, се извърши по църквитѣ на празникътъ св. Никола тържественно славословие съ възглашение многолѣтие и молитви за султанта. Въ Руссе народътъ, слѣдъ отпускъ на църквата, тръгналъ, като ималъ начело свещенниците, облечени въ църковните си одежди, за училището, гдѣто имало да се извърши водосветъ въ ознаменованіе на празнеството. По пътятъ дошло извѣстие, че владиката Доротей Софійский, когото общината била поканила да дойде отъ Видинъ за тържеството и когото напрасно чакали до уречений часъ на Богослужението, пристигналъ вече. Процессията потеглила къмъ скелата, да го посрѣщне. Тамъ владиката облеченъ въ мантията си, се туря на нейно чело, и всички отиватъ тържественно, по сжщий редъ отпърво въ училището, а послѣ въ църквата, гдѣто негово преосвещенство исцелъ молитва за дългоденствието на султанътъ послѣ която му била казана привѣтственна рѣчь. Владиката отговорилъ съ едно поучение къмъ народътъ, което свършилъ съ думитѣ: „да живѣе султанътъ“, думи, които всички събранъ народъ повторилъ, като прибавилъ: „да живѣятъ и добродѣтелнитѣ пастири на народътъ“.

Въ Пловдивъ пъкъ, освѣнъ тържественната служба и молебнѣтъ за здравьето и дългоденствието на султанътъ, извършени презъ деньтъ съ участието на всичкитѣ свещенници отъ градътъ и околнитѣ села, било устроено вечерътъ въ училището особено празнество съ хоро. По-вече отъ 1500 души граждани и гражданки дошли на това празнество, за да се повеселятъ и порадватъ, че така щастливо и сполучливо за Българский народъ се свършила дълголѣтната му борба съ Гърцитѣ за правата му.¹⁾

Въ самата столица на империята нашитѣ съотечественици отпразнувахъ събитието сящо съ тържественность, каквато приличаше на важността, която му отдавахъ. Слѣдъ славо-

¹⁾ В. Македония, брой отъ 14 и 28 дек. 1863.

словието, което се извърши въ българската църква на Фенеръ на 6 декемврий, и за което се бѣхъ събрали Българетѣ отъ всичкитѣ краища на обширний и многолюденъ градъ, се прочетохъ молитви за дългоденствието на султанътъ и за напредванъето на Българский народъ подъ неговото покровителство. Иларионъ Макариополский каза съответствено съ обстоятелството слово, което повтори и на турский езикъ.¹⁾ А

Българетѣ взехъ впрочемъ проектитѣ на правителството като окончателно рѣшение на въпросътъ, не че не проумѣвахъ, че тѣ не сж рѣшение, но защото мислехъ, че съ това тълкованъе тѣ ще постигнатъ по-скоро осъществението на желанпята си. Тѣ мислехъ, че улесняватъ правителството, като взематъ проектитѣ му за рѣшение. Отъ самото начало на поведиганъето распрята Българетѣ се водехъ отъ мисльта, че Турското правителство, като правителство свѣтско и при това друговѣрно, не може да имъ даде само по себе си църковна иерархия, да създаде, тако речи, тая иерархия, да ѝ тури на чело на Българский народъ, да задължи послѣдний да ѝ признава, като свое священноначалство, като го развърже отъ подчинение срѣшу патриаршията, но че ако тѣ сами се отхвърлятъ отъ послѣдната и му покажатъ иерарситѣ си, то не би се затруднило да влѣзе съ тѣхъ въ официално сношение, като съ религиозни началници на Българский народъ. Това тѣ бѣхъ научили още при първото възникване на българский църковенъ въпросъ отъ самитѣ турски държавни мъже, нѣкои отъ които, съ цѣль да се извинятъ, а може би и да имъ посочятъ пътятъ въ Римъ, имъ казвахъ: „вие искате, да ви дадемъ български владици. Но какъ можемъ ние, мюсюлмане, да ви направимъ владици? Ние можемъ само да признаемъ владицитѣ, които вие бихте си сами намѣрили и ни показали“. Българетѣ така и поставихъ. Тѣ сами се развързахъ отъ подчинение срѣшу грцката иерархия, като се отрекохъ да признаватъ патриархътъ и неговитѣ владици за свои священноначалници, като лишени, по силата на священнитѣ правила, отъ санътъ си за своитѣ пороци, и тѣ сами си намѣрихъ архипастири, като посочихъ своитѣ народни архиереи, като достойни и богобоязливи, на които тѣ единствено могатъ по съвѣстъта си да се подчиня-

¹⁾ *Памъ тамо*, брой отъ 7 яек. 1868.

ватъ църковно. Така като дѣйствовахъ тѣ, отъ една страна се съобразявахъ съ здравий разумъ, а отъ друга се опирахъ върху припознатото отъ правителството начало: свобода на съвѣстѣта. Сгромолясанъето на Неаполитанското кралевство, на Тосканското и Пармското герцогства, лишението на папата отъ свѣтска властъ и съединението на цѣла Италия подъ скиптрътъ на Виктора Еммануила, които послѣдвахъ въ началото на шестдесетѣтъ години, се признахъ отъ Западно-европейскитѣ правителства на това пменно основание, че тѣ сж вече свършено дѣло, *fait accompli*. Независимо отъ свободата на съвѣстѣта, Българетѣ поискахъ да се опрѣтъ и на това ново начало, на което реченнитѣ правителства, желаещи да оправдажтъ рѣшението си за припознаванъето новий редъ на работитѣ въ Италия, бѣхъ придали голѣмъ вѣсъ. Сега, като искаша Турското правителство съ проектитѣ си, по кой начинъ би могли, по неговото мнѣние, да се удовлетворятъ Българетѣ, нашитѣ съотечественици подновихъ сжщата тактика. Тѣ прибѣрзахъ да взематъ тия проекти като рѣшение, за да покажтъ, че нѣматъ никаква нужда отъ съгласието и благословението на патриархътъ, щомъ той се отказва да го даде, и почнахъ да нареждатъ споредъ това църковнитѣ си дѣла.

Всичко това впрочемъ нашитѣ архiereи и представители можехъ да вършатъ, защото правителството на султанътъ, като бѣше вече наумило да даде удовлетворение на Българскій народъ, одобряваше сега само да се сочи на свободата на съвѣстѣта, като на пълновѣсенъ аргументъ¹⁾ и да се дава сила и значение на извършенното. Отъ друга страна то не безъ самодоволство виждаше готовността на Българетѣ, на които желанията напълно се удовлетворявахъ съ неговитѣ проекти, да считатъ неговото мнѣние като рѣшение, въ туй сжщото време когато патриаршията оборваше тия проекти съ всичката си сила. Правилото на нашитѣ представители бѣше да се съобразяватъ по възможность съ желанията и мнѣнието на правителството, за да се ползоватъ съ неговата благосклонность, тѣй като тѣ иначе не можехъ да се надѣжтъ за успѣхъ въ борбата съ патриаршията, която като се опираше върху привилегиятѣ си, прибѣгваше още и къмъ едно лѣж-

---

¹⁾ Глед. по-горѣ неговото тезкере, съ което се препращахъ проектитѣ му до патриаршията.

ливо тълковане на постановленията на Вѣрата и въобще не се стъписваше предъ никаква клевета, предъ никаква интрига, само да излѣзе отгорѣ имъ. А сега да се поддържа мнѣнието на правителството въпреки патриаршията изисквахъ не само интереситѣ на Българскій народъ, но и самата истина и справедливостъ.

Впрочемъ не само нашитѣ представители и архиереи прогласихъ, че проектитѣ на Портата сж рѣшение. Нѣкои отъ управителитѣ, като чели тия проекти въ междиситѣ, били казали сжщото.¹⁾ Турцитѣ, всекога раболѣпни предъ правителството си, и не можехъ да си въобразятъ, че неговото мнѣние не е рѣшение.

Като считахъ така проектитѣ за рѣшение и приканвахъ общинитѣ въ провинцията да празнуватъ тържествено възобновението на древната българска иерархия, нашитѣ архиереи и представители се обзрихъ още съ писма до всичкитѣ владци на българскитѣ епархии и особено до ония отъ тѣхъ които бѣхъ родомъ Българе, да ги поканятъ да дойдѣтъ частъ напредъ въ Цариградъ да съставятъ синодъ, който да уреди дѣлата на самостоятелната Българска Църква. По тая покана пристигнахъ въ столицата на 19 декемврий 1868 двама отъ архиерентѣ еднородци, Доротей Софийскій и Иларионъ Ловчанскій, къмъ които по-подиръ се присѣдини и Антимъ Видинскій.

И тримата тия архиереи, когато получилихъ поканата да се присѣдинятъ къмъ народното дѣло, се намирахъ въ епархинтѣ си, безъ да бждѣтъ припознавани отъ паствитѣ се за архипастири. Доротей Софийскій не се допущаше да сѣди въ главний градъ на епархията му. Той имаше за свое мѣстопребивание градецътъ Берковица, жителитѣ на който като по неразвиити и по-мирни, не му пречехъ много да живѣе въ градътъ имъ и да архиерействова тамъ и въ околнята. Иларионъ Ловчанскій, ако и да сѣдѣше въ центрѣтъ на епархията си, бѣше отритнѣтъ и преарѣнъ отъ паствата си. Антимъ Видинскій бѣше, както знаемъ вече, назначенъ въ 1861 год. отъ патриархъ Йоакима за митрополитъ въ Шуменъ.

¹⁾ Глед. таκριрьтъ на патриархътъ отъ 13 дек. 1868 до Високата Порта въ *Επιστολμαίον ὑπομνήμα*, стр. 10. — В. *Македония*, брой (29) отъ 14 юний 1869.

Понеже Шуменци не щехъ по никоѣ начинъ да го признажтъ за свой архiereй, като назначенъ отъ патриаршията, послѣдната слѣдъ нѣколко години, а именно презъ априлий 1868, му даде Видинската епархия, като смѣташе, че жителитѣ на тая епархия, които току що бѣхъ исхвърлили името на митрополитѣтъ си, гъркѣтъ Панасія, изъ църковнитѣ молитви, ще бждатъ благодарни, че имъ се проважда архипастиръ Българинъ и при това отъ ученитѣ и ще склонятъ да останжтъ и занаяредъ подъ нейната власть.¹⁾ Антимъ отиде въ Видинъ, но въ архiereйскій домъ, който бѣше затворенъ вече за всеки архiereй, идещъ отъ страна на патриаршията, не може да влѣзе. Видинци съединъ актъ, подписанъ отъ всичкитѣ свещенници, старѣйшини и първенци, постановили по случай на неговото идване въ градѣтъ имъ, да отхвърлятъ властѣта на патриаршията и да не припознаватъ испратенъ отъ неж владика. Антимъ бѣше принуденъ да хване въ Видинъ частна къща. Той нѣколко време се помъчи да разстрои съгласието на епархиотитѣ, но нѣма успѣхъ.²⁾ Поканата, съ която се обърнахъ българскитѣ представители къмъ всичкитѣ архiereи отъ българскитѣ епархии, му даде случай да излѣзе изъ това затруднение и да приеме открито страната на народѣтъ си, заедно съ Доротея Софийскій и Илариона Ловчанскій.

Съ тия трима архiereи, които послушахъ гласѣтъ на народѣтъ и дойдохъ отъ епархиитѣ си въ Цариградъ, за да участвуватъ въ нарежданѣто на Българската Църква, нашитѣ народни владии станяхъ шесть. Тримата други, както знажтъ читателитѣ, бѣхъ Панаретъ Пловдивскій, Панасій Пловдивскій и Иларионъ Макариополскій. Послѣднитѣ двама, както е извѣстно, открито бѣхъ приели страната на народѣтъ още въ 1860 год. и бѣхъ за това лишени отъ санѣтъ си и прашани на заточение. Панаретъ Пловдивскій досега не бѣше се обевилъ явно противъ патриаршията, ако и да сподѣлеше всичкитѣ стремения и домогвания на съотечественицитѣ си. Когато въ 1861 година патриархъ Иоакимъ го назначи пловдивскій митрополитъ вмѣсто сваленний и извѣрженний Панасія, той, като виждаше, че не ще бжде приетъ отъ епархията и ще въоръжи противъ себе си болшинството на нейнитѣ жи-

¹⁾ В. *Македония*, брой отъ 27 априль 1863.

²⁾ В. *Македония* отъ 25 май и 22 юний 1868.

нудена да предаде на архиерейтъ вкратцѣ потребнитѣ наставления да стоятъ на мѣстата си до каноническото рѣшение на този въпросъ. Като довоздаме това до свѣдѣние на императорското правителство, молиме го, както строго наказва виновницитѣ на смущенията и на раздоритѣ между подданицитѣ си, да благоволи и тукъ да ограничи дързостта на тия челоуѣци, които произвождатъ смущения въ епархиитѣ и подигатъ гонения срѣщу Вѣрата ми и привилегияитѣ ми, като патриархъ, на които защитата е Богъ турилъ подъ държавний скиптръ на Великата Османска династия отъ петстотинъ години насамъ, и да имъ заповѣда да чакатъ спокойно и мирно рѣшението на въпросътъ по законний и канонически редъ, догдѣто императорското правителство благоволи да искаже мнѣнието си относително послѣднитѣ писменни обеснения на патриаршията до Високата Порта, а така и да испрати заповѣдъ до управителитъ да забраняватъ такива неумѣстни нѣща по епархиитѣ“.

Този такрирь носи дата 3 декемврий 1868. Наскоро слѣдъ него патриархътъ проводи до Портата още други два, единътъ на 13, а другий на 20 декемврий. Въ такрирьтъ отъ 13 декемврий негово свѣтѣйшество се тажи горчиво, че не сж само нареченнитѣ български представители, които писменно и устно распространявали извѣстие, че ушъ правителството гледало българскій въпросъ като рѣшенъ съ двата проекта, но че и нѣкои отъ управителитъ съобщавали официално въ меджлиситѣ, че въпросътъ билъ рѣшенъ възъ основание на тия проекти, вслѣдствие на което ходели вече каталози помежду християнетѣ за записване, кой ще е отсега нѣматъкъ съ патриаршията и кой съ Българетѣ. Патриархътъ прибавя, че има въ рѣцѣтъ си и писма отъ българскитѣ владѣици и представители, съ които тѣ съобщаватъ рѣшението на въпросътъ и пригласяватъ архиерейтъ да дойдатъ въ Цариградъ, за да съставятъ съборъ въ Ортакой. За това, като не вѣрва, че е станало таквожъ рѣшение, тъй като нему нищо подобно не му е било съобщено, и, като е увѣренъ, че всичко това става безъ знанieto на правителството, той се принуждава официално да протестува предъ правителството срѣщу подобни дѣйствия на подписавшитѣ приглашения, съ които видимо се нарушаватъ каноническитѣ му правдини и привилегияитѣ на патриаршията относително законното и окон-

чателно рѣшение на въпросътъ, както и срѣщу приготвяван-
ний съборъ въ Ортакой. Патриархътъ свършва такрирътъ
си съ молба да се запрети идването въ столицата на архи-
ереи, които сж негли трѣгнали, безъ да иматъ патриаршеско
позволение, и се очакватъ тука.

Въ такрирътъ отъ 20 декемврий патриархътъ казва, че,
като се извѣстилъ, че нареченнитѣ български представители
испроводици писма, съ които канятъ архиепископътъ на българ-
скитѣ епархии да дойдатъ въ Ортакой да съставятъ съборъ,
счелъ за свой дългъ да протестува предъ правителството про-
тивъ тази постѣпка и да го моли същевременно да вземе
нужнитѣ мѣрки да се възпрятъ архиепископътъ отъ дохождане
въ Цариградъ. Негово височество, върховний везиръ, отго-
ворилъ билъ на това чрезъ патриаршеския капукхая да
бѣде спокоенъ патриархътъ, защото Високата Порта е взела
потребнитѣ мѣрки. Но по злощастие този отговоръ не се билъ
оправдалъ, защото двама архиепископи, софийскій Доротеи и
Ловчанскій Иларионъ, имали дързостъ да пристигнатъ преди
единъ день въ Цариградъ съ параходътъ отъ Варна. „Ваше
височество, разумѣвате, казва патриархътъ по-нататкъ, колко
тая постѣпка е противна на дългътъ, който иматъ тия архи-
ереи да се подчиняватъ на началството си. Също така, ваше
височество, разумѣвате, че азъ не мога да останъ равно-
душентъ къмъ неж и че напротивъ съмъ длъженъ да взема
всичкитѣ надлежни мѣрки за вразумѣнието имъ, и понеже
съмъ убѣденъ, че даруваннитѣ отъ толкова славни султани
привилегии, помѣстени въ патриаршеския ми бератъ, сж въ
пълно дѣйствиe за всичкитѣ архиепископи, и че една отъ тия
привилегии е, да дохождатъ въ Цариградъ и да си отхож-
датъ архиепископътъ само съ патриаршеско позволение, моля, ваше
височество, да издадете потребнитѣ заповѣди и да задължите
казаннитѣ архиепископи да се върнатъ въ епархиитѣ си съ първий
параходъ“.

За да парализува и въспре движението, произведено отъ
навѣстията, които давали навсѣгдѣ българскитѣ представители
за рѣшението на въпросътъ съ двата правителствени про-
екта, патриархътъ не се ограничи съ такрирътъ, които ис-
пращаше единъ слѣдъ другъ до Високата Порта и съ които
искаше отъ неж упаваньето на привилегиитѣ и правдинитѣ
му. Въ сѣщото време той адресуваше до всичкитѣ, подчинени

нему архиереи едно слѣдъ друго окръжни послания съ цѣль да ги държи въ течението на дѣлото, щото не само да не вѣрватъ въ лъжливитѣ слухове, които се прѣскалъ, но и да ги опровергаватъ. Въ едно отъ тѣхъ той имъ казва, че наистиннѣ правителството е испратило въ патриаршията два проекта за разрѣшението на българскиятъ въпросъ съ предложение да избере тя единъ отъ тѣхъ или да представи другъ нѣкой, угоденъ и на двѣтѣ страни, но че Църквата, като ги разгледала и намѣрила противни на свещеннитѣ правила, му отговорила отрицателно, като му представила и едно опровержение на тия проекти, и че, тъй като Българетѣ постоянно заевявали противоканонически искания, тя изказала мнѣние, че този въпросъ не може да се рѣши другояче, освѣнъ съ вселенски съборъ. Но, прибавя патриархътъ, „тукашнитѣ български нареченни представители или други нѣкои Българи разгласили, че се е рѣшилъ въпросътъ, и на този слухъ мнозина повѣрвали, тогава като той е безъ основание, защото казаннитѣ проекти по канонически причини не се приежъ отъ Църквата, и понеже съ извращението на истината се клевети високото правителство, което никога не се е мѣсило въ нашитѣ религиозни и църковни дѣла и е пазило привилегиитѣ, които е дарувало на нашътъ патриаршески престолъ, затова сметохме нужно да вздадемъ настоящето наше окръжно послание, съ което съобщаваме на ваше преосвещенство, че слуховетѣ за рѣшението на българскиятъ въпросъ сж безосновни. Църквата се отказва да приеме проведеннитѣ два проекта, като противни на свещеннитѣ правила, за да се рѣши въпросътъ не едностѣрнесто, но по общото мнѣние на всичката Църква, представена отъ вселенски съборъ, и тя ще съобщи сега това свое намѣрение на всичкитѣ православни Църкви съ синодални послания, до които ще бѣдатъ приложени разни други писменни документи. Затова и приканваме ваше преосвещенство, като имате тия свѣдения, не само твърдо да стоите въ истината, съгласно съ духътъ на Църквата, и да чакате резултатътъ на нашитѣ дѣйствия, но и да освѣтите и християнетѣ, ваши епархии, да не се лъжатъ отъ бесосновнитѣ слухове и така да ставатъ немислено орджие на людѣе, които за собствени цѣли се стараятъ да докарватъ безредие въ дѣлата и да смуцаватъ християнетѣ“.

Въ друго едно окръжно послание до архiereитѣ патриархѣтъ, като потвърждава съдържанието на предидущето, ги увѣдомява, че за по-обстоятелно запознаване съ въпросѣтъ, Църквата счела за нужно да напечата двата проекта съ тезкерето и отговорѣтъ си върху тѣхъ заедно съ опровержението и да ги распрати по епархиитѣ, за да разумѣйтъ, както архiereитѣ, така и находящитѣ се подъ тѣхно ръководство християне каноническитѣ причини, по които Църквата се отказала да приеме съдържащитѣ се въ тѣхъ противоканонически искания. „Испроваждаме, казва въ това послание патриархѣтъ, и на ваше преосвещенство приключеннитѣ при това екземпляри отъ тия официални документи и приканваме както ваше архiereйство, така и по-първитѣ и другитѣ християне отъ епархията, като се убѣдите отъ внимателното имъ прочитанье, че Църквата, по священъ дългъ, не можеше друго яче да постъпи освѣнъ да върви по заповѣдитѣ на священнитѣ канони за безукорно разрѣшение на този въпросъ, който ѝ обезпокоява отъ толкова време, да мислите и вие свършено така, като нежъ, и да не вървате слуховѣтъ, пущани за извѣтване истината и за заблуждаване“.

Патриаршията не поменува въ това послание, че испроважда такоже и на българскій езикъ проектитѣ и тезкерето на правителството съ отговорѣтъ си и опровержението, напечатани на този езикъ още преди ноемврий 1868, щомъ сж били одобрени нейнитѣ възгледи отъ съборѣтъ на по-именнитѣ гръцки духовни лица и отъ голѣмото гръцко събрание. Този фактъ показва, че патриаршията си е въображавала, какво Българскій благочестивъ и набоженъ народъ, щомъ чуе, че патриархѣтъ и дванадесетѣ владыци въ Цариградъ намиратъ, че проектитѣ на правителството сж противъ Евангелието и Вѣрата, ще се отиѣтне отъ българскитѣ владыци и представители, които сж въстанали противъ майка си, Великата Христова Църква и смущаватъ християнетѣ съ разни измислици и клевети срещу нежъ¹⁾.

За държавнитѣ турски мъже бѣше очевидно, че патриаршията хитрува и че, съ цѣлъ да се не направи на Българетѣ съществена отстъпка, тя отхвърлене правителственнитѣ проекти подъ предлогъ, че били противни на священнитѣ канони

¹⁾ Гл. Ἐπιστολαίων ὑπομνημα.

и на догмата на Вѣрата. Нейното предложение, да се свика вселенски съборъ за разрѣшението на българскій въпросъ, бѣше такожде вдѣхнато не отъ мисълта, че само единъ вселенски съборъ може, ако намѣри за добръ, да промѣни свещеннитѣ правила за удовлетворение на Българетѣ, а отъ увѣреността, че другитѣ самостоятелни Църкви, които, като завзети почти всичкитѣ отъ Гърци, раздѣлехъ нейний възгледъ, ще вотирайтъ на съборътъ противъ Българетѣ и, като болшинство, ще взематъ връхъ надъ Русската Църква, която, за да избѣгне расколътъ, не ще посмѣе да се отдѣли отъ тѣхъ. Колкото за Романската и Сърбската, тѣ не се считаха тогава напълно самостоятелни, защото признавахъ надъ себе си върховната властъ на Цариградскій патриархъ. Това всичко бѣше добръ извѣстно въ турскитѣ правителствени сфери. Поради това великий везиръ не се стрескаше отъ такаритѣ на патриаршията, че проектътъ нарушавали правилата и догмата на Вѣрата, правдинитѣ и привилегитѣ на Великата Църква. Въпреки нейнитѣ молби, везирътъ оставеше Българетѣ да подготвеватъ и устройватъ своето църковно самоуправление и не зановѣда на ония отъ нашитѣ владици, които бѣха дошли въ Цариградъ по поканата на представителитѣ, да се върнатъ въ епархиитѣ си, както и не растурия българскій съборъ въ Ортахъой.

За да оформятъ впрочемъ постѣпката си, като открито вече приехъ страната на съотечественницитѣ си противъ патриархътъ, и да ѝ подведатъ подъ законитѣ и правилата, ония отъ българскитѣ владици, които още не бѣха изгържени, а именно Панаретъ Пловдивскій, Доротей Софійскій, Антипъ Преславскій и Иларионъ Ловчанскій намислихъ да поднесатъ писмено на Великата Църква оставката си. Неж ѝ занесохъ на 24 декемврий 1868 год. на негово светѣйшество четирма отъ българскитѣ представители, защото, да отидехъ лично владицитѣ да ѝ представятъ на патриархътъ, възможно бѣше да имъ направятъ хората около него нѣкое оскърбление. Представителитѣ, като се овили предъ него, казали най-напредъ отъ учтивостъ, че отдавна желали да го посѣтятъ и да му цѣлунатъ рѣка, но, поради ненормалното положение на работитѣ, не могли това да сторятъ досега. Патриархътъ, както самъ разказва въ окръжното си послание до автокефалнитѣ Църкви отъ 30 септемврий 1870, въ отговоръ на това доста-

точно ги поучилъ, като имъ представилъ, че всеко дѣло, което добръ не се почева, не може и да има добъръ конецъ, и че проектътъ на правителството сж противоканонически и противозаконни, но като забѣлежилъ, казва, че тѣ не давали голѣмо внимание на неговитѣ поучения, попиталъ ги, защо сж дошли при него. Българскитѣ представители тогава му казали, че сж дошли да му връжатъ оставката на българскитѣ въ Ортакьой владци, които преставаатъ да се подчиняватъ за-напредъ на Вселенскій патриархъ, понеже се турятъ подъ началството на православната българска Църква. Негово свѣтѣйшество изразилъ, казва, крайното си удивление за тая по-стъпка на българскитѣ владци и надълго обеснилъ на пред-ставителитѣ, че не може да освободи реченнитѣ владци отъ отговорностъ предъ свещеннитѣ апостолски и съборни правила; че тѣ сж и клетвопрестъпници и отстъпници отъ законното си и каноническо началство и такива ще се считатъ и предъ всичкитѣ Църкви, ако по-скоро не си поправятъ грѣшката, и че най-послѣ той ще имъ яви мнѣнието на синодътъ върху тая оставка, слѣдъ като се тя разиска отъ него. Оставката на българскитѣ архиереи бѣше датирана отъ 16 декемврий 1868 и бѣше написана както слѣдва:

„Православнитѣ жители на нашитѣ епархии, родомъ Бъл-гаре, по причини, които се изложижъ въ общитѣ жалби на всичкии Български народъ до почитаемото правителство и които много добръ знае Великата Църква, която отъ толкозъ годинъ се занимава съ българскій църковенъ въпросъ, сж обевили отъ 8 години насамъ въ всеуслишание, че не при-познаватъ надъ себе си вѣдомството и властѣта на Вселенскій патриархъ, а слѣдователно и властѣта на пращаннитѣ тѣмъ отъ него архиереи, и понеже ние слѣдвахме по съществующий редъ да припознаваме за свое църковно началство Вселенската патриаршия, епархиотитѣ ни престанажъ да поменуватъ име-ната ни въ църквитѣ си и не ни оставихъ да идемъ на епар-хийтѣ си, или, ако отидехме, не ни допускажъ да останемъ тамъ и да изпълняваме архиерейскитѣ си длѣжности. А патриар-шията презъ всичкото това време настояваше и ни за-повѣдваше да отидемъ и да стоимъ въ епархийтѣ си и да ис-пълняваме тамъ всичкитѣ нейни началнически распореждания противъ народната воля и противъ общото съпротивление на нашитѣ пастви, които постоанствуважъ да не ни припознаватъ

за свои канонически архиереи, догдѣто ние припознаваме надъ себе си началството на патриаршията и споменуваме името на патриархътъ, поради което ние дойдохме въ едно не може по-несносно положение. Въ сѣщото време и другитѣ епархии се намѣрихъ въ църковно и религиозно отношение още по-злѣ, защото, поради лишението имъ отъ архиерейско посѣщение, лишение, което е станало по сѣщитѣ причини, стоятъ вече отъ много години цѣли околии и махали безъ свещенници и безъ църкви, които сѣ затворени, и по този начинъ, уи! и новородени дѣца умрѣхъ, безъ да се кръстятъ, и благодетивни чловѣци отъ всека възраст и классъ починахъ, безъ да се удостоятъ съ послѣднитѣ утѣшения на Вѣрата, и се заровихъ, безъ да се отчетятъ узаконенитѣ молитви на Църквата, и много други подобни жалостни нѣща се случихъ и се случватъ. Тѣй като, по нещастие, това несносно състояние на църковнитѣ работи, което е общо за всяка България, е безъ цѣръ, и всека спогодба съ патриаршията остава невъзможна, то ние долоподписанитѣ смиренни архиереи, до сега канонически членове на Вселенский престолъ и негови служители, като не можехме да търпимъ онова душепагубно състояние, безъ угризение на архиерейската ни съвѣсть, рѣшихме да си дадемъ оставката отъ нашето на Вселенский престолъ служение, и ѣ даваме съ настоящето. Съ света цѣль да съдѣйствоваме за законното църковно управление на нашитѣ православни еднородци и за пълното поправление на реченното безредно състояние, ние се възвръщаме въ древната каноническа самостоятелна православна Българска Църква, която всякий Българский народъ и всичкото българско духовенство припознава (и на която другитѣ атрибути ще се опредѣлятъ испослѣ), и на нейния престолъ посветяваме нашето архиерейско служение. За това ние съ дълбоко почитание молиме ваше светѣйшество, щото, както нѣкога си приснопамятний патриархъ Самуилъ приелъ, както се казва въ актоветѣ на патриаршията, по желанието на духовенството и на народътъ, като канонически, оставкитѣ на митрополититѣ и епископитѣ отъ архиерейското имъ служение на Охридский и Ипекский архиепископски престоли и подчинението имъ съ паствитѣ подъ Вселенский патриархъ, безъ синодално опредѣление на Църквата и безъ одобрението на единъ вселенский съборъ, да благоволите и вие, светѣйший владыко, да приемете оставкитѣ ни отъ служението на Все-

ленский престолъ и подчинението ни съ паствитѣ ни подъ реченната Българска Църква, която е била, е и ще бѣде всекога духовно съединена съ Цариградската Църква и съ всичкитѣ други самостоятелни едновѣрни Църкви, съхранявайки съ тѣхъ наедно иститѣ догми, иститѣ предания, иститѣ тайнства и иститѣ свещенни правила. Като се така подчиняваме наново подъ тая Църква, ние вѣрваме несъмнѣнно, че не нарушаваме клетвата на подчинение, която сме давали, когато сж ни ржкополагали за архиереи, но ж промѣняме въ клетвата на подчинение подъ друга православна Църква, сестра и въ всичко едномисленна съ Вселенската Църква. Затова молиме ваше светѣйшество, като примете настоящата ни оставка, да заповѣдате да се виѣсти въ регистритѣ на патриаршията. Като просимъ светитѣ ви молитви върху насъ и върху свещенното дѣло наше, пребиваваме: Пловдивский Панаретъ, Софийский Доротей и Ловчанский Иларионъ.“

До тая оставка има прибавено съ дата 26 декември и подписано отъ Антима Видинский слѣдното: „Като се при-съединявамъ по иститѣ причини и азъ до подписаннитѣ погорѣ архиереи во Христѣ братя и като приемамъ въ архиерейската си съвѣсть всичко, що е казано въ тази оставка, оттеглямъ се и азъ отъ служението на Вселенский престолъ и се подписвамъ“.

Патриаршията не намираше думи да изрази негодованъето си за постжпката на българскитѣ владици, която, споредъ неж, била голѣма дързость. „Чашата се препълни до устата, ви-кахъ грѣцкитѣ вѣстници. Злото излѣзе на върхътъ по-вече отъ всекий другпжтъ. Всека отжпка и тѣрпѣние по-нататѣкъ не е вече добродѣтель, а смъртно престжпление и презрѣние на най-свещеннитѣ длѣжности“.

Патриархътъ, слѣдъ като получи оставката на българскитѣ архиереи, тутакси свика синодътъ и свѣтский съвѣтъ да имъ ж съобщи. Въ общето имъ засѣдание, което се държало по този поводъ, се рѣшило, оставката да се повърне не-забавно на ония, които сж имали смѣлостъта да ж испроводятъ, и да имъ се внуши съ едно патриаршеско послание, че такава постжпка отъ тѣхна страна е въ най-висока степенъ укорна и недѣлна. Това послание бѣше съставено въ слѣд-нитѣ думи:

подчинени духовно и канонически, а вие, които сте го испроводили, продължавате да сте подвластни църковно и служебно на нашата Велика Христова Църква, защото никой не може самъ да се развеже отъ клетвата, която е далъ за вѣрностъ, нито самъ да се освободи отъ задължението, което произлиза отъ нея, но си остава клетвопрестъпникъ, ако прави нѣщо несъгласно съ даденната отъ него клетва. Дължни сте и заповѣдава ви се църковно, щомъ приемете настоящето наше църковно послание, по-скоро да се върнете безъ всякаво извинение тамъ, отгдѣто не добръ сте дошли, за да бѣде Църквата снисходителна за вашитѣ тежки прегръщения, догдѣ съ Божия воля се даде на българский въпросъ законното и каноническо рѣшение, за ваше и наше спокойствие, когато и писмото ви, неспроводено до насъ, ще се покаже, доколко е съгласно съ канонитѣ. Иначе знайте, братя, че подлежатъ подъ всичкитѣ наказания, положени отъ канонитѣ.

„Отъ тия църковни съвѣти нека се ръководи и освещенний митрополитъ Пловдивский, киръ Панаретъ, въ свещенната му обещанность на каноническото подчинение, като припомнева съ благодарность, която трябва да показва словомъ и дѣломъ, великодушното търпѣние на духовната му майка и благодѣтелница и началница Църква. И това отъ заботлива и братолюбива грижа за васъ. Благодатъ Божия и проч.“.

На тия патриаршески съвѣти, не ще и дума, не обрънаха ни най-малко внимание нито българскитѣ архiereи, нито българскитѣ представители. Новодошлиятъ български архiereи се поселиха заедно съ другитѣ народни иерарси въ Ортакой, гдѣто подъ предсѣдателството на Илариона Ловчанский, като по-старъ между тѣхъ, съставиха съборъ, който заедно съ представителитѣ гледаше и всичкитѣ народно-църковни работи на Българский народъ. Владицитѣ рѣшаваха всичкитѣ недоумѣния по чисто църковната частъ, съ каквито се обръщаха къмъ тѣхъ общинитѣ отъ провинцията, съвѣтваха ги по нѣкога съ писма, но се въздържаха отъ всеко свещеннодѣйствие или друго нѣкое по-рѣзко проявление на една висша самостоятелна църковна власть.

Възраженията на патриаршията противъ правителственитѣ проекти, колкото и да бѣха неоснователни, не можеха напълно да се игнориратъ. Българскитѣ представители и владци не се, впрочемъ, много безпокоеха, че патриаршията ис-

карва тия проекти несъгласни съ постановленията на Върата и съ църковнитѣ правила, защото бѣхъ привикнали да виждатъ отъ нейна страна съпротивление на всеко предложение и на всекия проектъ, съ които би могло да се обезпечи българското църковно самоуправление срѣщу нейното намѣсване. Тѣ можехъ, както да опровергнатъ нейнитѣ възражения, така и да ги заминатъ съ мълчание. Българскій народъ, освѣтленъ сѣщо отъ минзлото върху характерътъ на нейното съпротивление срѣщу неговитѣ справедливи искания, слѣдваше съ пълно довѣрие своитѣ архипастири и водачи и нѣмаше да се отвърне отъ тѣхъ, защото тѣ не били отговорили на патриаршескитѣ възражения. Но така не бѣше и за Турското правителство. То, власть политическа и нехристиянска, издаде проекти за рѣшението на единъ църковенъ въпросъ. Патриаршията можеше справедливо да оспорва неговата компетентност да рѣшава подобни въпроси. То усѣщаше силата на възражението на патриарха, че, като непосветено въ тѣнкости на християнскитѣ догми, то се бърка и счита нѣща вѣроисповѣдни за невѣроисповѣдни. То не можеше да остане глухо на това възражение. Но то и не можеше да се препира по такива предмети съ патриаршията, която можеше съ всичката справедливостъ да му забѣлежи, че тя е единственната компетентна власть да дава мнѣние по тѣхъ. За да излѣзе отъ това затруднение, Високата Порта съобщи на българскитѣ владци възражението на патриархътъ противъ нейнитѣ проекти и имъ поиска да кажатъ, какво мислятъ за тия възражения. Мнѣнието на българскитѣ владци можеше въ всекия случай да се противопостави срѣщу възраженията на патриаршията, ако не като равносилно, то поне като доказателство, че тѣ могатъ да се оборватъ върху основания, заимствовани такоже отъ учението на християнството. На българскитѣ архиереи не можеше да се върази, че не сѣ никакъ компетентни да разсждаватъ и да даватъ мнѣние по вѣроисповѣдни и църковни въпроси.

Българскитѣ архипастири охотно се възползваха отъ това исканье на Портата, което бѣше и въ тѣхния интересъ, и отговорихъ на възраженията на патриаршията съ едно опровержение, което се напечата на български и грѣцки въ една отдѣлна брошура,¹⁾ и извлечение отъ което тѣ подадоха презъ

¹⁾ Тая брошура носеше заглавие: „Опровержение на възражението на Великата Църква противъ издадениятъ отъ правителството проекти за рѣшението на българскій въпросъ“. Цариградъ, 1869.

мѣсець яннуарий 1869 такожде и на надлежний турскій министръ, подписано и отъ шестимата архипастири (отъ Пловдивскій Панарета, Пловдивскій Паисия, Видинскій Антима, Софийскій Доротея, Ловчанскій Илариона и Македонополскій Илариона). Въ това опровержение българскитѣ владци разгледвахъ и оборвахъ едно по едно всичкитѣ твърдения на патриаршията, съдържащи се въ нейний отговоръ върху правителственнитѣ проекти и тезкерето, и най-първо нейното увѣрние, че българскій въпросъ билъ вѣроисповѣденъ и противодогматически.

Патриаршията, думахъ въ него българскитѣ владци, като се възползвала отъ изказанното въ тезкерето мнѣние на правителството, че проектътъ не се касае до вѣроисповѣданието, въ което обикновено то се не намѣсва, твърди, че всичкитѣ църковни въпроси били по сѣщество вѣроисповѣдни. Това не е вѣрно, защото управлението на приходитѣ и разносикитѣ, напиримѣръ, на една църква, управлението или надзорътъ надъ нея или надъ събранието на вѣрующитѣ чрезъ по-горне или по-долне свещенно лице, служението на единъ епископъ въ тази или онази църква, ако и да сѣ въпроси, касаещи се до Църквата и слѣдователно църковни, никакъ не се отнасятъ до самото вѣроисповѣдание, и затова нито се наричатъ вѣроисповѣдни. Доброто или лошото управление на прихода-расходитѣ на една църква, въздиганьето на църкви върху това или онова мѣсто, голѣмий имъ или малкъ размахъ, управлението имъ отъ митрополитъ, или епископъ, или и отъ простъ свещеникъ, нѣматъ никакво влияние върху вѣроисповѣданието.

Като развива по-нататакъ сѣщата мисль, патриаршията, думахъ българскитѣ архиереи, искава и слѣднитѣ двѣ положения: а) че „всекий църковенъ въпросъ, който се касае до свещеннитѣ постановления и правила на Църквата е такожде вѣроисповѣденъ“ и б) че „понеже предстоящия (българскій) въпросъ не може да се рѣши, безъ да се изслѣдва въз основа на апостолскитѣ и съборни правила, очевидно е, че той е вѣроисповѣденъ въпросъ“. Отъ двѣтъ тѣзи положения първото, което значи, че всекий църковенъ въпросъ е вѣроисповѣденъ, защото се касае до църковни постановления и правила, или че всекий църковенъ въпросъ не е вѣроисповѣденъ, освѣнъ ако се касае до църковни постановления и правила, е погрѣшно, защото има много църковни въпроси,

които, ако и да се касажтъ до постановленията и правилата на Църквата, не сж обаче вѣроисповѣдни и б) защото е възможно да сществува църковенъ въпросъ, който да не се касае до сществуващитѣ постановления и правила църковни и да е вѣроисповѣденъ. Второто отъ реченнитѣ положения не е нѣ-вече вѣрно и точно, защото нито е отъ само себе си явно, че българскиятъ въпросъ не може да се рѣши, безъ да бѣде изслѣдванъ възъ основа отъ апостолскитѣ и съборнитѣ правила, нито поменуватъ тия правила за Българе и българскиятъ въпросъ, защото Българетѣ бѣхж. още езичници, кога ставахж правилата на Църквата, а напротивъ, щомъ тѣ приехж християнството, днешниятъ българскиятъ въпросъ се подигна. Българетѣ поискахж още тогава отъ Римскиятъ папа самостоятелна народна Църква съ архиепископъ, неинъ началникъ, и приехж най-послѣ такъвъ отъ Цариградската патриаршия. При всичко това, Българетѣ никога не сж се отказвали да изслѣдватъ въпросътъ имъ споредъ священнитѣ църковни правила, но това изслѣдванье нѣма никога да покаже, че той е вѣроисповѣденъ.

Патриаршията, казвахж по-нататъкъ нашитѣ архиепископи, твърди още, че трябва, споредъ 9-й членъ на Символътъ на Вѣрата, да вѣрваме „въ една и единствена Църква“, а Българетѣ, като искатъ независима отъ патриаршията Църква; устройството на която не било съобразно съ църковнитѣ правила, съставятъ друга Църква освѣнъ православната и слѣдователно сж еретици. Споредъ този силлогизмъ патриаршията трябва да счита такожде еретици Египтянетѣ, Сирийцитѣ, Критянетѣ, Еллинаетѣ и Руситѣ, защото и тѣ всички си иматъ независими отъ неж Църкви. Вѣрваме обаче, че тя такъвои нѣщо не е нито помислила. Слѣдователно и Българетѣ нито когато имахж независимата си отъ неж Църква, нито когато съ Божия помощъ ще се здобинжтъ пакъ съ таковази, не сж били, и не ще бѣдѣтъ еретици, като сж вѣрвали и ще вѣрватъ всекога, споредъ Символътъ на Вѣрата, въ една, света, Съборна и Апостолска Църква. Символътъ заключава въ себе си сжщността на православната християнска Вѣра. Къмъ него не може ни да се приложи, ни да се отнесе нито една йота. Но патриаршията, обладава отъ вѣстолюбие; забравя това и не само приложж думата единствена, но отне отъ негъ и сжщественната дума *съборна*. А за обеснение на догмата

за единството на Църквата прилага нѣкои опредѣления, съ които иска да докаже, че Българетѣ сж длѣжни да се управляватъ отъ *едната и единственна Цариградска Църква*. Но ние ще представимъ истинското обеснение на тази догма, отъ което всекий ще разумѣе, че Българетѣ, управени отъ Църква, независеща отъ Цариградската патриаршия, никакъ не преставатъ да сж най-православни християне. Дума се, а) че Църквата е една, защото всекога е държала и държи едно и сжщото учиние на Вѣрата, е имала и има едно основание на Вѣрата и единъ свой глава, единъ пътъ на спасение и на надежда за всички, Исуса Христа, а отдѣлени отъ единството на тази Църква сж всичкитѣ, които не държатъ нейното учение, нейнитѣ догми, които сж неизмѣнитѣ истини на Вѣрата, тогава, когато правилата се измѣняватъ споредъ обстоятелствата и времената; б) че Църквата е света, състои сирѣчь отъ вѣрни, които сж очистени чрезъ кръщението отъ прародителскій грѣхъ; в) че Църквата е съборна, сирѣчь всеобща и вселенска, защото се простира навредъ по земята и обема всичкитѣ вѣрващи народи и чловѣчески родове. Но ако и да е Църквата една и съборна, не е обаче единственна, защото се дѣли на мною частни Църкви, както и цѣлото се дѣли на много части. Таквииз частни Църкви сж Цариградската, Александрийската, Антиохийската, Иерусалимската, Кипрската, Руската и Еллинската. И такваиз е била едно време и сега ще бѣде Българската. Всичкитѣ обаче тѣзи частни Църкви никакъ не се отцѣпватъ отъ едното тѣло на Съборната Църква. Слѣдователно и Българетѣ, като иматъ частна Църква, нито преставатъ да вѣрватъ въ едната. Съборна и Апостолска Църква, нито разногласятъ съ тази догма на Църквата, нито съставятъ друга нѣкоя Църква особенна отъ едната Православна Съборна Църква, вѣрватъ сжщитѣ догми на Вѣрата, иматъ сжщитѣ обреди и се управятъ по сжщото църковно управление, начертано кратко въ Божественнитѣ Писания и развито въ апостолскитѣ и съборни правила.

Като се доказахъ така за безосновни четиретѣ показания отъ патриаршията положени, че унгъ българскій въпросъ билъ въроисповѣданъ и противодогматически, намъ сега остава, продължаватъ думата си българскитѣ архиереи, да покажемъ и положително, какъвъ е този въпросъ и кому надлежи неговото рѣшение.

Какътъ е българският въпросъ и кому надлежи да го рѣши? На тия въпроси българскитѣ архiereи отговарятъ така:

Българскиятъ въпросъ се състои въ това, че православнитѣ християне Българи, подданици на Османската държава, искатъ да се управятъ църковно отъ своя частна и самостоятелна Църква, независима отъ всяка друга частна Църква и подчинена на едната света, Сѣборна и Апостолска Църква. Този въпросъ, така опредѣленъ, църковенъ ли е? Да, защото се отнася до установението на една Църква, но и вѣроисповѣденъ ли е или противоканонически? Никакъ, защото не се стреми да намѣни или да докачи нѣкоя догма или правило, но напротивъ прогласява, че запазва всичкитѣ догми и правила ненамѣнно. Той е просто църковенъ, но не е никакъ вѣроисповѣденъ, нито догматически или противодогматически. Но този въпросъ има и друга страна, свѣтска, гражданска, защото е въпросъ за управлението, а не само за установението на една Църква. Въ понятието нѣкъ за управление се заключава понятие за властъ и сила, за свѣтска управа и наказване на управляемитѣ. Управлението слѣдователно е по самата си сѣщность нѣщо гражданско, свѣтско, защото духовната властъ състои само въ поучение и увѣщание, въ свързване и развързване на грѣшнитѣ и покаивнитѣ се и най-подиръ въ проклинание на упорнитѣ. Но ако духовнитѣ началници упражняватъ освѣтъ тия нѣща и властъ нѣкоя, както да премѣстватъ вѣрнитѣ противъ волята имъ отъ едно мѣсто на друго, да ги сѣдятъ за работи свѣтски, да имъ налагатъ тѣлесни наказания и глоби, тѣмъ и подобни привилегии, като не се съдържатъ въ свещеннитѣ правила, не се и упражняватъ чрезъ благодатта на Святаго Духа, защото „царство мое не отъ мѣра сего“, слѣдователно оиѣмъ, които ги упражняватъ, иматъ ги отъ царството на мѣртъ (на свѣтътъ), сирѣчь отъ мѣстната гражданска властъ. Затова и самитѣ Вселенски Сѣбори се събирахъ по повелѣние и иризование отъ царетѣ, и правилата имъ се потвърдиха и турихъ въ дѣйствието по повелѣние на царетѣ; затова и при устройството на Църквата се назначихъ въ нѣкои градове патриарси, въ други митрополити и въ трети епископи, споредъ гражданското раздѣленіе на държавата; затова и много епископи отпослѣ се въздигнахъ на митрополити по царско повелѣние; затова всеки избранъ епископъ, митрополитъ или

патриархъ се е проваждалъ или проважда на епархията си винаги съ царскѣ повелѣния; затова най-подиръ съществуващитѣ въ империята епископи, митрополити и патриарси, гледани като народоначалиници отъ правителството, се питатъ за нѣща, които се касажтъ до народътъ имъ; затова и засѣдаватъ въ свѣтнитѣ на свѣтското управление. Отъ тази прочее гледна точка българскиятъ въпросъ е въ сѣщото време въпросъ политически. Поради всичко това, рѣшението на този въпросъ, ако и да се отнася до двѣтѣ власти, до свѣтската и духовната, но е дѣло собствено на първата, която първенствова въ въпроситѣ за управление. Предложението за рѣшение може да става отъ едната или отъ другата власть. Има обаче примѣри, че сж били установявани самостоятелни Църкви и сж се увеличавали привилегитѣ на една Църква въ ущърбъ на друга само отъ гражданската власть, но нѣма нито единъ примѣръ за извършване подобно нѣщо само отъ църковната власть. Затова и сѣжитѣ свещенни правила заповѣдватъ, епархиялнитѣ распредѣления да ставатъ споредъ гражданскитѣ. Затова и тълкователтъ имъ Валсамонъ казва, че допустихто е на царътъ да распорежда църковни енории, да отнема църковни правдини, да въздига епископии на митрополии и да заповѣдва и други подобни нѣща. Затова и самата Велика Христова Църква, съ цѣль да оправдае упраздняването на Охридската и Ипекската архиепископии, вмѣстила е въ кодикътъ си единъ актъ, който казва, че „само на законнитѣ царе е дадено да законополагатъ и да издаватъ новелли за църковни работи, каквѣто е днешниятъ държавнѣйшии царъ, султанъ Мустафа“.

Отъ казанното се вижда ясно; казватъ нашитѣ народни архипастири, правото на императорското правителство да рѣши българскиятъ въпросъ, като въпросъ политически и свѣтски. А понеже този въпросъ е и църковенъ, всеобщата ли Църква, или частната Цариградска трябва да даде съизволенieto си за неговото рѣшение? Патриаршията се произнася по това питанье така: тя казва, че всичко, което могла да стори за Българетѣ съгласно съ свещеннитѣ правила, го сторила. Но понеже това, което днесъ искатъ Българетѣ, е противно на правилата и на догмата за единството на Църквата, тя не могла вече да стори нищо по-вече и че само единъ вселенски съборъ могълъ да рѣши по свое усмотрѣние тѣхний

въпросъ. Длъжни сме да забълемъ, че, ако патриаршията представи на вселенский съборъ българский въпросъ, като противоканонически и противодогматически, а отъ думитѣ ѝ се вижда, че тя така ще го представи, тогава и този съборъ ще го отхвърли, защото никой съборъ не може да одобри нарушението на правилата и на догмитѣ. За това патриаршията, намѣсто да казва, че само единъ вселенский съборъ може да рѣши българский въпросъ, много по-искренна би била, ако кажеше, че никой вселенский съборъ не може да го рѣши. И Българетѣ не би приели да се представятъ предъ единъ съборъ съ противоканонически и противодогматически искания. Като се испита, обаче, свойството на българский въпросъ, вижда се, че той, като състои собственно въ възстановението на сѣществовавшата Българска самостоятелна Църква, не само не е въпросъ противоканонически и противодогматически, но и съвършено съгласенъ съ догмата, съ правилата и древнитѣ обичаи на Всеобщата Църква, която и преди правилата и подиръ правилата е установявала и припознавала на ново-такъзи самостоятелни частни Църкви, както за това свидѣтелствуватъ, освѣтъ многого други, Русската и Еллинската, установени и припознати отъ самата патриаршия. Онова, което казва патриаршията въ опредѣлението си за установяването и припознаването на Еллинската самостоятелна Църква, напълно се прилага и къмъ исканната отъ Българетѣ независима Църква.

Тѣй като е работата, да разгледаме сега, думатъ още българскитѣ архиереи, дали предложенитѣ отъ правителството проекти сѣ противоканонически, противовѣроисповѣдни, противодогматически и противоевангелски, както ги нарича патриаршията, като се основава на лъжовни и несъгласни съ истинското учение на Църквата тълкования и обеснения, както ние раскрихме вече това. За да подкрѣпи безсилнитѣ причини, на които тя се основава, като искава такова мнѣние за реченитѣ проекти, патриаршията прилага и това, че църковно и вѣроисповѣдно управление въз основа на тия проекти било безпримѣрно въ лѣтописитѣ не само на Православната, но и на всичката християнска Църква, защото било основано върху началото на народноститѣ. Но началото на народноститѣ е съвършено съгласно съ Писанието и върху това начало се е устроявала и управляла Христовата Църква. Българскитѣ ар-

хиром доказватъ това съ много цитати отъ Евангелието, отъ Апостолскитѣ Писания и отъ правдата, и съ много приѣри отъ исторiята, слѣдъ което тѣ разиждатъ по-частно двата проекта и камиратъ, че първий членъ и на двата проекта, съ които се дава на православнитѣ Българе въ империята право да избиратъ и назначавагъ своитѣ свещенници, е съвършено съгласенъ, както съ Евангелието и съ Апостолскитѣ Писания, така и съ старий обичай на Църквата, споредъ който даже митрополититѣ и епископитѣ сж се избирали отъ духовенството и народътъ, и че предположенията на патриаршията за нѣкакви си безпорядѣци, които имало да се поредятъ отъ този членъ, сж съвършено безосновни, толкова повече, че уреждането на частноститѣ, както по този членъ, така и по другитѣ, било предвидѣно въ послѣдний членъ на двата проекта, съ който се остава на самата Българска Църква да помене въ устава си всичкитѣ и да ги опредѣли. Това сжщото трябва да се забѣлжи и за вторий членъ на първий проектъ, съ който се дава на митрополитѣ и епископитѣ, на които болшинство отъ жителитѣ сж Българа, право да си избиратъ митрополитъ или епископъ Българинъ. Страхуванията на патриаршията, че отъ такова едно право за Българетѣ имало да се порождагъ поводи за непокорство, за смущения, за нарушение на каноническата дисциплина и проч., сж такожде голословни, защото правителството е отбѣгвало рѣшението на подробноститѣ, като го е предоставило на църковната властъ. Приложение то въ този членъ ограничение, че въ българскитѣ митрополии грѣцкитѣ епископи ще се подчиняватъ на българскитѣ митрополити, а въ грѣцкитѣ българскитѣ епископи ще зависатъ отъ грѣцкый митрополитъ, показва, че правителството е разумѣвало да се заварди църковното благочиние.

Третий членъ и на двата проекта, продължаватъ нѣмататъкъ българскитѣ архiereи, не съдържи такожде нищо противоканоническо. Той постановява саме, че въ Цариградъ ще пребивава главний български митрополитъ съ единъ синодъ при него, за да надзирава духовното управление на Българската Църква, безъ да опредѣля, гдѣ и надъ кои мѣста именно този митрополитъ ще упражнява своята властъ. Предположението на патриаршията, че българскый митрополитъ ще да упражнява въ този градъ безъ нейно съгласие всичкитѣ си

патриаршески и архиепископски привилегии и че следователно ще има въ единъ и сѣщѣй градъ двѣ самостоятелни църковни начальства, е безосновно. Колкото до самото пребиваніе на българското духовно начальство въ Цариградъ, гдѣто като въ столица, се стичатъ всички, които иматъ дѣла, то не може да бъде забранено, както се не забранява то и на другитѣ православни църковни начальници, за които цѣль нѣкои си иматъ и метохи, както напримѣръ Иерусалимскій патриархъ, и както едно време е ималъ метохъ тукъ и Охридскій митрополитъ, който по-вечето време е сѣдѣлъ въ столицата, както свидѣтелствуватъ затова и нѣкои актове, записани въ самитѣ книги на Вселенската Църква. Четвъртий членъ на първий проектъ и шестий на вторий, въ които се казва, че българскитѣ митрополити и епископи ще се назначаватъ съ султански братъ, се били опровергавали, споредъ патриаршията, съ вторий, нѣщо, което е лишено отъ основание.

Патриаршията нарича по-нататѣкъ противоканонически и противорѣчашъ на другитѣ членове петий членъ на първий проектъ, който е еднакъвъ съ седмий на вторий, защото той, като опредѣля отношенията на Българската Църква къмъ патриаршията, не означавалъ въ сѣщото време нейнитѣ географически предѣли и мѣстото, отъ което тя трябва да носи своето название, но ѝ давалъ име отъ народѣтъ, нѣщо, което не било въ обичай, и защото утвърждаването изборѣтъ на българскитѣ митрополити и епископи отъ патриархѣтъ нѣма никакво значение, щомъ, споредъ четвъртий членъ, тѣ ще се назначаватъ съ султански братъ, тъй като патриархѣтъ ще трябва или да утвърждава изборѣтъ имъ безъ всека бѣлежка, или да влѣзе въ стѣлкновение съ правителството, ако намѣри, че по причини канонически не може да го утвърди. Петий членъ, възразяватъ българскитѣ иерарси, предписва това, което и 28 правило на IV Вселенскій Сѣборъ, и въ тия сѣщо отношения, които този членъ опредѣля за Българската Църква, се намиратъ такожде Сръбската и Влахо-молдавската Църкви. Следователно въ него нѣма нищо, което да противорѣчи на другитѣ членове. Той не е противенъ и на другитѣ правила, защото установява единъ екзархатъ, подобенъ на онѣзи, които установи IV Вселенскій Сѣборъ въ областитѣ на Римската империя. Предѣлитѣ на този екзархатъ сѣ означени въ проектитѣ, нѣщо, което противницитѣ сами би ви-

дѣли, ако вникнеха по-добрѣ въ съдържанieto имъ. А колкото до името, което трябва да носи Българската Църква отъ нѣкой градъ, по подражание на другитѣ Църкви, ако и това нѣщо е каноническо, то добрѣ е сторило правителството, като не ѝ е дало нѣкое название, а предоставило на самитѣ Българе да направятъ това, когато ще изработятъ църковний уставъ, за който говори последний членъ на проектитѣ, макаръ че имаме много примѣри на Църкви, които носятъ името не на градътъ, но на народътъ, за който сж били установени, каквото Абиссинската, Арменската, Руската, Еллинската и проч.

Най-послѣ патриаршията, съ цѣлъ да осжда още по-вече петий членъ, казва, че поменуванъето патриархътъ тогава щеше да е съгласно съ съществуващия редъ, когато онзи, който поменува, би приемалъ и ржкоположението отъ тоговъ, когото поменува. Но правило за това, отговарятъ българскитѣ владци, нѣма, а съществуващия редъ или обичай въ Православната Църква е да се поменуватъ взаимно предстоятелитѣ на независимитѣ Църкви. Затова въ 1355 год. Вселенскій патриархъ Калистъ се оплаквалъ противъ Търновскій български патриархъ, че не билъ поменувалъ името му. Затова и Великата Църква въ актътъ за припознаванъето на Еллинската Църква, който се издаде въ 1850, туря условие да поменува свещенний Еллинскій синодъ патриархътъ, ако и да не се ржкополагатъ отъ него лицата, които съставятъ синодътъ.

Шестий членъ на първий проектъ съгласно съ осмий на второй постановява, че митрополитскитѣ домове ще принадлежатъ на митрополититѣ Българе или Гърци, които ще бждатъ назначени, споредъ болшинството на жителитѣ, а църквитѣ, въ които досега сж се черкували Българе и Гърци заедно, ще останатъ на Гърцитѣ, а Българетѣ ще си въздигнатъ нови. При всичко че този членъ е много ясенъ, и това, що той постановява, се изисква отъ самата сила на вещитѣ, патриаршията, бѣлежатъ българскитѣ архиереи, го претълкува и види между него и второй членъ противрѣчие. Второй членъ казва, че митрополититѣ и епископитѣ ще бждатъ отъ болшинството на населението, а шестий постановява митрополитскитѣ и епископскитѣ домове да принадлежатъ на онѣзи, които се назначаватъ, споредъ второй членъ, митрополити или епископи. Пита се, гдѣ е противорѣчието?

Патриаршията, като не е могла, продължаватъ възраженията си българскитѣ владци, нищо да върази противъ това че църквитѣ, въ които сж се черкували Българе и Гърци, ще останжтъ на Гърцитѣ, улавя се за другата частъ на този параграфъ, въ който се казва, че Българетѣ ще си въздигнатъ нови църкви, и пита, на кой архiereй ще се подчиняватъ Българетѣ, които ще направятъ новитѣ църкви? Ако ще се подчиняватъ, казва тя, на гръцкий архiereй, добръ, защото това е съгласно и съ догмата за единството на Църквата; ако ли на българский митрополитъ или епископъ, тогава се допуска сжществованъето на двама епископи въ едно и сжщото мѣсто. Но въпросътъ, на коя духовна властъ ще се подчиняватъ българскитѣ църкви, се разглежда вече и рѣши при обсъжданъето на първий членъ отъ двата проекта, и, освѣнъ това, споредъ вторий членъ на първий проектъ, не ще има въ никоя епархия двѣ църковни власти. Странно и нечувано е изказанното тукъ отъ патриаршията мнѣние, че да се подчиняватъ българскитѣ църкви на гръцкий владика било съгласно съ свещеннитѣ правила, а да се подчиняватъ на българский било противно, както на свещеннитѣ канони, така и на догмата за единството на Църквата.

Слѣдъ това патриаршията, продължаватъ българскитѣ архiereи, безъ да прави нѣкоя бѣжежка за третий и послѣдний членъ на първий проектъ, пристѣпа да възражава срещу вторий, четвъртий и петий членъ на вторий проектъ, но ние, като се задоволяваме съ първий проектъ, който, като доказахме, е съвършенно съгласенъ съ свещеннитѣ правила и съ догмата за единството на Църквата, считаме за излишно да кажемъ нѣщо за поменжитѣ членове на вторий проектъ. Преди да свършимъ, ние изразяваме приятната надежда, че Великата Църква, като види отъ нашия отговоръ, че първий проектъ е напълно съгласенъ съ свещеннитѣ правила и че православнитѣ чувства на Българский народъ оставатъ неизмѣнни, ще благоволи да благослови нашата народна Църква, която непременно и необходимо ще бжде частъ отъ едната света, Сѣборна и Апостолска Христова Църква. Въ случай че тя се откаже пакъ отъ това, ние молимъ императорското правителство да благоволи и увърди горѣказанный проектъ съ едно султанско праде, като остави на

нашата пастирска отговорност предъ Бога и предъ Вселенската Църква работитѣ отъ чиста съвестъ.

Патріаршията, слѣдъ като заеви така категорически предъ правителството на султанѣтъ, че неговитѣ проекти за рѣшеніето на въпросѣтъ сѣ неприемливи и че е необходимо да се свика единъ вселенскій съборъ, като единствено компетентенъ да одобри или не одобри исканията на Българетѣ, испроводи на 16 декемврий 1868 едно окръжно послание до всичкитѣ автокефални Църкви, въ което, като излагаше отъ своя гледна точка и съ свонѣтъ възрѣнія течението на въпросѣтъ отъ началото, заключаваше сжщо, че само вселенскій съборъ може да рѣши този въпросъ.

Това послание, представено въ съкратенъ видъ и безъ надутитѣ фрази, които го отличаватъ, гласеше така:

„Не слѣдваше, о честний и вождѣнный върхо, нито съблазнитѣ и распритѣ въ избранното стадо Христово да се посочватъ, нито членовѣтъ Христови, братя противъ родственници, чада противъ баща, пасоми противъ пасуши и народъ благочестивъ противъ такъвъ сжщо, да се дигатъ единъ срѣщу другъ, но всички требованіе да усердствуватъ въ съблюденіето единството на духѣтъ, въ сѣюзѣтъ на мирѣтъ, и къмъ това Спасителѣтъ на свѣта е призовавалъ не едно племе, не единъ само, кой да е народъ, но всичкото чловѣчество, щото въ единството на истината да се прослави единството на духѣтъ, единството въ Вѣрата и единството въ любовта. За това и Апостолѣтъ, като благовѣстуваше на всички евангелскій и безплемененъ миръ, дигнахъ отъ тѣлото на Църквата всеко петно на земно различіе, всеко средостѣние на народенъ и племененъ шаръ (краска, цвѣтъ), за да бѣде въ Иудейтъ и въ Еллинѣтъ, въ обрѣзанието, както въ необрѣзанието, въ Скитѣтъ и въ Варваринѣтъ, въ робѣтъ и въ свободний, въ мъжкый полъ, както и въ женскій, вся и во всѣхъ Христосъ и неговий духъ. Но понеже, по чловѣческа слабостъ, а още по-вече по разнообразнитѣ навѣти на дяволѣтъ, невъзможно е да не дойдѣтъ съблазни, свещеннѣйший длѣгъ е на всички ония, на които Богъ е повѣрилъ грижата за душитѣ, да се грижатъ за възвръщанѣто въ правий пѣтъ заблудшитѣ, да искореняватъ всичкитѣ лоши израсванія, да умножаватъ и възпѣлняватъ посѣанното въ миръ и любовь.

„Извѣстно е на вашата во Христѣ любовь, че десета вече вѣкове славенскитѣ племена, просвѣтени съ свѣтлината на православната Вѣра, процвѣтаватъ въ благочестието. Къмъ тия племена се причисляватъ, по средството на езикътъ си, и Българетѣ, които приехъ Православieto и станяхъ чада на всеобщата Православна Църква и частно, поради пресвѣщенiето съ Вѣрата, станало чрезъ насъ, на нашата патриаршеска и Велика Църква, която тѣ оттогава не престаняхъ да почитатъ, като майка и благодѣтелка. Но въ послѣднитѣ двѣ десетилѣтия, когато служителитѣ на тъмнината, които като вепри навлѣзохъ въ виноградътъ господенъ, произвождатъ непрестанно смущения въ него, се хвърлихъ въ името на тия Българе много хули и навѣсти противъ всичката иерархия на многострадалната Велика Църква и станяхъ посегвания даже върху свещеннитѣ лица на каноническитѣ досточтимы архiereи.

„Отгдѣ и защо излѣзе това зло, какви успѣхи то направи, какви обвинения се пустихъ противъ Великата Църква, какво направи тя за предупреждение на безредията, дълго и безвременно е подробно да се излага всичко предъ вашето о Господѣ Богохранимо братство, и особено пъкъ като по-вечето отъ това що е станало вие и така знаете отъ говоренното и писанното на много вече мѣста. Ще се ограничимъ само да ви изложимъ по-главното, отъ което и ще видите, че обвиненията противъ Великата Църква сѫ лъжовни и че тя е направила всичко, щото е била длъжна да направи за доброто на благочестивий народъ, за удовлетворение неговитѣ духовни нужди и неговото народно честолюбие, и послѣ отъ самото това издожение ще покажемъ по-ясно нуждата, за която счетохме потребно да съобщиме сега всичкото това на вашътъ апостолски разумъ.

„Не е невѣдомо и на вашето пастирско и будно промишление, че враговетѣ на Православната Църква, които завиждатъ на нейната небесна височина и сила, като премислихъ, че, ако се докоснатъ до самата ѣ плътъ, лесно ще ѣ подчинятъ, се турихъ да распалватъ народното и племенното честолюбие на паствитѣ, и, като по-лесно нѣщо за постиганье цѣльта, тѣ нападнхъ върху вѣсточното духовенство, този непобѣдимъ поборникъ и учител на отечественното благочестие, като го клеветехъ, че то принудително събирало голѣми количества пари отъ стадото си и потѣпквало правата на раз-

нитѣ подчинени нему племена, отъ което тѣ бѣдствovali да останатъ въ вѣчно негово робство, и до такава степенъ на безсмислие дойдохъ тия жестокосерди и лукави гонители и клеветници на нашето духовенство, щото, като приготвевахъ цовсемѣстното му изгнание отъ всичката Българска земя, убѣдихъ нѣкои отъ архиерейтѣ да върватъ споредъ народността си слѣдъ населението и племето.

„Такива горчиви стрѣли като се хвърлехъ безпрестанно противъ Православната Църква, тежки рани се нанесохъ на нашитѣ възлюблени чада, Българетѣ, вслѣдствие на което нѣкои отъ тѣхъ поискахъ отъ насъ преимущества и привилегии, които ние не можемъ нито да даваме, нито да отнемаме. Като ни обвинявахъ така разнообразно и предлагахъ чрезъ свѣтската властъ днесъ едни, утрѣ други искания, безъ да се овяватъ предъ самитѣ насъ лице въ лице, тѣ не приближавахъ никакъ до архиерейтѣ, които имъ се испращахъ отъ Великата Христова Църква, макаръ тия архиереи и да би били Българи по народностъ и езикъ, а се стремихъ да наредятъ собствена иерархия и Църква, която географически да е безъ предѣлъ и исторически безъ примѣръ.

„Тщетно Великата Христова Църква помогна съ своитѣ увѣщания и старания, съ свойтъ даже париченъ вносъ да се основе още отъ 1848 на Фенеръ за живущитѣ въ Цариградъ Българи и Българогласни не само собствено българско училище, но и собственъ храмъ. При това, по тѣхна жалба имъ назначи и особенъ еднороденъ тѣмъ епископъ, първо Стефана Лаодикийскій, послѣ Поликарпа Патарскій, а слѣдъ него Илариона Макариополскій, който тогава и почна да се забѣлежда съ новизнитѣ си, така щото тя собственоръчно способствува да се распади противъ неж размирието, защото онѣзи, които искахъ да се раскъса Църквата на племена, въсползвахъ се отъ случайтъ да събератъ пари отъ прститѣ и невѣдущи Българи, за съзижданъето ушъ на великолѣпенъ български храмъ въ великий Цариградъ, който храмъ щелъ билъ да послужи като ядка на бѣдъщето българско самоуправление. Не само пари събрахъ, но и посѣхъ на всекадѣ сѣмето на размирическото си движение, като протрѣбихъ освобождението на Българетѣ отъ гръцкото иго. Тщетно и въ Пловдивъ, гдѣто раздѣлението избухна побуйно отъ другадѣ, поради посвяването тамъ отъ чужбина на нѣкои учители, размирици и оболстителѣ, Вели-

ката Църква заповѣда на многобройнитѣ Гърци и Гъркогласни въ този градъ да допустятъ, по чувство на братодюбие, да се чете въ двѣ отъ тамошнитѣ църкви по славенски. Тщетно такоже Църквата, за да отнеме на Българетѣ всекакъвъ предлогъ за размирическо движение, назначи въ нѣкои епархии Българе и Българогласни архиереи и имаше предъ видъ да изпроводи такива сѣщо въ други епархии, кога осиротѣхъ; тя се принуждаваше и да премѣсти нѣкои архиереи, на които Българетѣ силно нападаха и които тѣ обвиняваха по обичайтъ си въ притѣснение на българската народност. Тщетно такоже Църквата и правителството, макаръ че достигнаха до тѣхъ отъ много мѣста писма, въ които се изобличаваха клеветитѣ на размирицитѣ и се описваше Българскій народъ, като не имащъ нищо общо съ тѣхъ, приеха ученици отъ Българетѣ за образование въ Богословското и въ Медицинското училища, които и двѣтѣ еднакво гледатъ на всичкитѣ си възпитаници. Тщетно духовната имъ майка, Великата Църква направи тия и други благодѣния съ цѣль да се вразумятъ, защото слѣдъ Вѣсточната (Крмската) война, когато императорското правителство прогласи съ Хатти-Хумаюнътъ пълна вѣротърпимостъ въ империята, тѣ не претъркуваха въ смисълъ не да се търпятъ взаимно разнитѣ Вѣри, но като свобода да може всекии безанакавано да преобрѣща нареденното въ собствената му Вѣра и Църква, както му се заблагоразсѣди, и почнаха всекояче да нападатъ върху клирътъ господенъ и особено чрезъ вѣстници, отъ които нѣкои се пишеха отъ иезуити, и усилиха алото въ невѣжественната масса до крайнъ предѣлъ. При това презъ юлий 1856 гѣ подадохъ на негово императорско величество султанътъ прошение, въ което искаха да имъ се дадатъ правдини и привилегии, съ които се ползватъ Гърцитѣ и Ерменцитѣ и каквито и тѣ били имали до половината на изминзлий вѣкъ, но които имъ ги била отнела Гръцката патриаршия. Въ слѣдната година, когато налѣае судтанска заповѣдъ за свиканъето, съгласно съ Хатти-Хумаюнътъ, общо събрание отъ християнетѣ за по-добро уреджане на общественнитѣ работи, тѣ помислиха, че дойде вече времето да основатъ народна и независима епархия. Тѣ почнаха прочее пакъ да злословятъ и всекояче да клеветятъ всичкото духовенство на Великата Христова Църква, за да го представятъ враждебно на българската народност, жедно за

пари и несправително. Съ тия клевети и злословия, които ставаха по преувеличенията си смѣшни и невѣроятни, тѣ спомогаха да се уловятъ въ примките на униатската пренаганда нѣкои Българе въ Поляна и другагѣ, но не по убѣждение, а по своекористие и жи отмъщение. Догдѣто обаче тия нѣща се казваха и пишеха частно и не толковъ ясно, нашата свѣтѣйна Църква не преставахе да си слѣдва редѣтъ, редѣ на буденъ стражъ и на работлива майка, да научава и увѣщава съ църковни послания и съ особенни съчинения да предвара и премахва народоубийственитѣ съблазни, щото да смегти и облагороди своеобразнитѣ и упорити свои чада. Но въ началото на 1860 лѣто Търновскій представителъ въ горѣказанното събрание подаде на Високата Порта отъ страна на осемдесетъ души, негови съграждане прошение, на което сържаннето представи и на събранието въ слѣднитѣ шестъ пункта: да се възстановятъ бившитѣ уншъ афтокефални архиепископии, Охридската и Търновската, да се ржкополагатъ занаяпредъ и отъ Българетѣ архирери, които да иматъ свършенио еднакви права съ гръцкитѣ, да се не въбрапява употребението на българскій езикъ и да се провѣри нареченний обичъ дългъ, щото, като се открижатъ тѣзи, които беззаконно сж го направили, да се принудятъ да го исплатятъ, но събранието не обърнхъ внимание на тия искания, едно, че тѣ не бѣха доказани, а друго, че тѣ не се отнасеха до кръгѣтъ на предметѣтъ, съ които требаше да се занимава. Търновскій представителъ протестува противъ това и излизе изъ събранието. Единопосленницѣтъ му почнаха тогава да нападатъ побуйно патриаршията и отидоха до тамъ, щото оскверниха и изгориха пречиститѣ Евангелия съ други църковни книги и нѣкои свещѣнни игони, защото били написани и надписани по гръцки, а така и разграбиха всичкитѣ епископии и митрополии, ищещи да погубятъ душитѣ на пребиваещитѣ въ тѣхъ пастири. Но станаха още по-голѣми нечестия и то отъ страна на епископитѣ. На 3 априлий, въ свѣтлий и мироспасителний празникъ Въскресение Христово, въ който приятели и неприатели, обнимаещи другъ друга, празнуваме побѣдата на Църквата надъ дяволѣтъ и надъ грѣхѣтъ, въ този свѣтълъ и радостенъ за всички денъ, епископѣтъ на горѣреченната църквица въ Балатъ (Балатъ е до Фенеръ), вмѣсто името на каноническій патриархъ, спомена, като нѣкой самостоятеленъ

архиепископъ на веничскѣ Българе, което епископско право-
славникъ и слѣдъ това почна да прислужествова при богослу-
женнето въ архиепископско облачение безъ каноническо разрѣ-
шение отъ патриархитѣ и да проповѣдва духовната и нрав-
ствена разширяща. Принуденъ да се представи въ синодътъ,
той прикриваше вината си, като предостави на самия си-
нодъ да увѣщава самъ народътъ, който споредъ него негодув-
валъ билъ противъ църковната властъ, и съ това показва своята
нераскайностъ. И наистина той, като упорствувало така въ
противоканоническото си тѣмнение и като увлече подиря си
още други двама архиереи, напредний Дирихийскій Апископъ
и Пловдивскій Пископъ, въдрани въ Цариградъ, при са-
мий патриархески храмъ, и въ нѣкои отъ българскитѣ
епархии отдѣленъ жертвеникъ и станалъ новъ Наватъ въ
Новий Римъ именующъ себе си началникъ на Българската на-
родна Църква. Отъ другитѣ двама единътъ (нека не наруша-
ваме покойтъ на умрѣлиятъ), който бѣше преди извержението
му Пловдивскій митрополитъ и живѣше въ Пловдивъ, нито
бюлетинътъ си изпроводи при избирането на новий патриархъ,
слѣдъ оставката на всесветѣйшии Кирилъ, дадена презъ май,
нито отговори срѣщу обвиненията, на които бѣше предметъ,
като се доволствувало само съ бѣжежъ въ писмата си, че
пастирътъ трябва да слѣдва собствената си паства и да мисли
като вѣжъ, догдѣто и той престаналъ да поменува патриарше-
ското име и станалъ причина на непрестанни и кървави раз-
дори въ епархиата му.

„Така като вървяха българскитѣ работи, всекидневно при-
стигаха отъ много мѣста писма, въ които се изображавало
достопаличеството състояние на народътъ въ нравствено и об-
ществено отношение, благодарение на малцина нѣкои дошли
отвѣтъ обмислители, които безнаказанно се подиграватъ съ
великодушноту на църковното началство, и въ които писма се
казвало, че другитѣ крѣстоносци не-Българе негодуватъ срѣщу
тази търпимостъ, отъ която безъ малко щецъ да се подигне
всичкий народъ. Това като взе въ внимание наистина пред-
шественникъ, крѣстоносци, намери за добръ да съзаве на
4 февруарий 1861 голѣмъ съборъ отъ преживяващитѣ Цари-
градски патриарси, отъ нахедивнатѣ се тогава въ Цариградъ
трима блаженѣйшии патриарси и отъ веничскѣ преживяващи въ
него митрополити (между които бѣха и нѣкои Българе, каквото

Родосски Игнатий, Пиротски Доротеи и Врачански Паисий). Този светъ и великъ съборъ, като взе въ внимание противоканоническото и размирническо поведение на Макариополски Илариона и на бившия Дирахийски Авакументия и всичките послѣдствия, които може то да има, слѣдъ трикратно призвание да се явятъ предъ съборътъ, което тѣ не зачетохъ, ги извергнахъ, тъй като тѣ не само бѣхъ се подигнали срѣщу каноническия редъ и не искахъ да знаехъ църковните постановления и правила, но бѣхъ разнемирили всички български народъ и ставахъ причина на гибелни за народа скандали, а съ тѣхъ заедно извергнахъ и Паисия по сѣщитѣ горѣ-долу причини и се принуди да ги испроводи и тримата на временно заточение, тъй като тѣ и слѣдъ извержението упорствовахъ въ допитѣ си намѣрения и не преставахъ да подбуждатъ на всекакви противозаконни дѣйствия привърженицитѣ си. Но, за да не се вижда, че само наказва първите виновници на безредието, съборътъ показа и истинско материнско чадолюбие и грижа на Църквата. Той подари отново на Българскѣ трима митрополити, като назначи Панарета за Пловдивъ, Антима за Преславъ и Игнатия за Кюстендилъ, известни и тримата като знаещи българославенски езикъ. Въ сѣщото време той даде на българскитѣ епархии нѣкои преимущества и права, които се наложихъ въ 15 члена и се потвърдихъ, за да иматъ всекога сила, съ окръжно (отъ 25 февруарий на сѣщата година) на Великата Църква и съ султански бератъ.

„Направеното отъ този извънреденъ съборъ скоро пренесе добри плодове. Отъ една страна се ограничихъ до известна степенъ самоволните дѣйствия на привърженицитѣ Иларионови, а отъ друга унията така се отслаби, щото повечето отъ ония, които бѣхъ преминали въ нея по напана, се върнахъ пакъ въ Православнето. Ръкоположенный отъ папата епископъ, Иосифъ Соколскій, на 18 юний отъ сѣщата година исчезна, като предварително поръчалъ на еднородцитѣ си да се предпазватъ отъ лукавитѣ, които всичко обѣщаватъ, за да уловятъ въ сѣтитѣ си жертва. Останките на унията слѣдъ седемъ мѣсеца едвамъ могъхъ да намѣрятъ свой представителъ предъ Портата въ лицето на нѣкого си Арабажиски, униятъ по свое користие, а не по убѣждение. Но послѣдователитѣ на български филетизмъ уловихъ другъ, покривъ, но по-сгоденъ за тѣхъ пакъ. Тѣ претълкувахъ извер-

жението на едномисленниците имъ лъже-епископи, като отлъчване на всякий Български народъ отъ Църквата, и съ това така раздразнихъ населението, щото то почна да пѣди, да осипва съ ругателства, да мори съ гладъ досточимитѣ архiereи на Великата Църква, да изхвърля имената имъ изъ църковнитѣ молитви, като имена на другоплеменници и другородци, които не щели да възстанѣтъ съ тѣхъ наедно противъ каноническото си началство, и да ги замѣнява съ имената на канонически изверженитѣ размирници владци. И съ тия безчиния тѣ не се задоволихъ. Шестъ мѣсеца слѣдъ свикването на горѣ-реченний съборъ и слѣдъ като бѣхъ вече утвърдени новий уставъ на патриаршията и казаннитѣ 15 члена, нѣкои отъ по-първитѣ Българи се обърнахъ до високото правителство съ прошение да се отдѣлятъ отъ *Гръцката патриаршия* (така обикновенно наричатъ фидетиститѣ светѣйшии апостолски и Вселенскій нашъ престолъ), но, като се не взе въ внимание това имъ прошение и имъ се препоръчи да представятъ други искания относително църковно-народното си управление (а не отдѣление отъ патриаршията), подадохъ на 9 юний 1861 осемъ предложения, които правителството не се забави да не-проводи въ патриаршията съ полузванична препоръка да ги обсади и, ако е възможно, да ги приеме. Негово светѣйшество патриархъ Йоакимъ, заедно съ светий синодъ тутакси отговори, че тия предложения не сѣ съобразни съ священнитѣ правила и съ приетий редъ. Послѣ това, императорското правителство, като чака една година и като предпочиташе да премахне безъ насилие църковната размирица, заповѣда да се състави една смѣсенна комиссия отъ петима Гърци и петима Българи, която, като работи двѣ години при Високата Порта съ голѣми препирни, принуди се да прекрати занятията си поради трудноститѣ, които ѝ се изпречвахъ отъ еретическитѣ идеи на Българетѣ, филетизмътъ и множеството.¹⁾ Тогава не-българскитѣ членове на комиссията²⁾ подадохъ на надлежний

¹⁾ Гърцитѣ отблъскахъ българскитѣ искания, основани върху множеството или многообразността на Българетѣ предъ Гърцитѣ, казвайки, че въ Църквата както нѣма и не може да бѣде различие по народностъ, така не може да бѣде и рѣчь за множество, като ушъ нечувано нѣщо въ нейнитѣ лѣтописи и несъгласно съ нейний духъ.

²⁾ Ако въ комиссията и да имаше само Гърци и Българи и слѣдователно тя се дѣлеше на грѣцки и български членове, Гърцитѣ ги нарикахъ просто български и не-български членове, като претендувахъ, че подъ не-българскитѣ се разумѣвали всичкитѣ други православни народности освѣтъ българската и че тѣ, Гърцитѣ, представлявали ушъ тия народности, когато Българетѣ представляватъ само своята българска народностъ.

министръ изложение за неодолимите препятствия, които срѣщнахъ отъ страна на Българетѣ въ старанията си за възстановление мирътъ между двѣтъ страни. Но, слѣдъ като стъпи на патриаршеският престолъ светѣйшият Софроний, Великата Христова Църква, по предложение отъ правителството, а така и по материнска грижа за заблуденнитѣ овци, почна пакъ прилежно да обсъжда осемтъ български предложения. За тая цѣль тя свика велико събрание, отъ по-ученитѣ членове на което се избра най-първо комиссия за всестранно изучаване на въпросътъ. Послѣ, слѣдъ дълги разисквания, се състави приличенъ отговоръ, който и се съобщи на правителството, чрезъ което обикновено се предавахъ на Църквата българскитѣ предложения.

„Но съ това се не свърши драмата. Още не бѣхъ се изминали двѣ години, откакъ се подаде горѣреченниятъ отговоръ, ето че търпѣливият министръ, вдаващъ се, както се вижда, на досадливитѣ молби на служителитѣ и дѣйцитѣ на филетизмътъ, проводи на 26 априлий 1866 въ патриаршията други шестъ предложения, които сжщо така, като по-предшнитѣ, бѣхъ проникнати съ филетизмъ и основани на понятието за множество, нѣщо което доказваше, че, който се взема да угажда на чедовѣци, ксито оставатъ на вторий планъ религията и турятъ собственитѣ си и вещественни интереси по-горѣ отъ общественитѣ и духовнитѣ, прилича на оногози, който строи върху пясъкътъ или се ваема да направи бѣлъ Етиопиянинътъ. Но Великата Църква, безъ да се обезсърди отъ това упорство, като чадолюбива майка, свика отново великото събрание, което избра една комиссия за всестранно разглеждане въпроснитѣ предложения. Тая комиссия не само раскры, че тѣзи предложения не могатъ да се приематъ, като противоканонически и противообществени, но изработи проектъ, който да може, безъ нарушение справедливостта, както да удовлетвори Българетѣ, така и да не се покаже на другитѣ православни, че раскъсва единството на патриаршеското управление. Но когато тая комиссия бѣше наближила вече да свърши дѣлото си, което ѝ занима почти година, особено че мѣчно можеше да се превърне и да научи отново правитѣ мѣща единъ отъ нейнитѣ членове, Пловдивскій Панаретъ, много по-волнодуменъ отъ предшественикътъ си, дава си оставката светѣйшият Софроний, и се повикваме ние втори

път на патриаршески престо̀л. Щомъ поехме управлението, ние незабавно си турихме за най-първа цѣль да дадемъ, колкото се може по-скоро, рѣшение на многшумний този въпросъ, рѣшение, което да бѣде по възможность угодно и на двѣтъ страни. Като прегледахме, прочее, всичко, което преди насъ е било направено за удовлетворение Българетѣ, спрѣхме се върху проектътъ на реченната коммиссия. Но видѣхме че и нейний проектъ ще се отхвърли отъ чловѣцитѣ, които се стрематъ да турятъ теоринтѣ на сегашний вѣкъ по-горѣ отъ духовнитѣ блага, и за тсва рѣшихме да уловимъ другъ път. На нашата умѣренность, наедно съ светий синодъ, се показва, прочее, за добръ да приготвимъ собственъ проектъ, съ който, безъ да се нарушаватъ светитѣ правила, да се въведе, ради възлюбленитѣ о Христѣ Българе, едно умѣренно намаление на привилегинтѣ на патриаршески престо̀л по управлението, и този проектъ съобщихме частно на по-главнитѣ министри, за да го покажатъ на Българетѣ, нѣщо, което станъ въ мѣсець юний на преминалата година.

„Като бѣхме прочее съ добри надежди и очаквахме, както да се одобри отъ министерството, така и да се приеме отъ Българетѣ този проектъ, ненадѣйно презъ миналий мѣсець на истичащата тая година испращатъ ни се и ни се препоръчватъ отъ надлежний министръ два проекта за разрѣшение въпросътъ, като ни се казва, или да приемемъ единъ отъ тѣхъ или нѣкой другъ способъ да покажемъ, не такъвъ обаче, който и Българетѣ да привлече, и църковното предание да запазва както и единството на Църквата, свободно отъ филетизмъ споредъ Евангелието, да удържава, но просто такъвъ, който и двѣтъ страни да одобрятъ, като че ли правотата на рѣшението не зависи отъ неподложната истина на Писанието и на Съборитѣ, а отъ чловѣческата земна и не всекога една и сѣща воля.

„Тѣзи проекти ни се показваха много по-несъгласни съ священнитѣ правила отколкото всичко друго, което досега се е заевявало, като желание на Българетѣ, понеже тѣ явно ввождатъ нечестивото раздѣление на Божиитѣ Църкви по племена и множества, смѣсватъ границитѣ за священствование и епископствование не само въ патриаршеската енория и въ всичкитѣ епископии и митрополии, гдѣто живѣятъ Българе, но и въ всеки християнски домъ, гдѣто би се намѣрило единъ или

по-вече членове, мажъ или жена, или слуга да сѣ Българе, и клонятъ да преобърнатъ всичкий евангелски редъ на Църквата. За това, като ги разгледахме членъ по членъ и сравнихме съ свещениото предание и като ги опровергнахме съгласно съ мнѣнието на единъ извънреденъ съборъ, съставенъ отъ пребиваещитѣ тука свещеннѣйши митрополити и преподобнѣйши архимандрити и учители, нашата умѣренность испроводи до надлежний министръ опровержението, като му заеви смѣло и недвусмисленно, че нѣма другъ способъ за рѣшението на въпросътъ, освѣтъ свикването на вселенски съборъ, на който рѣшенията ще се уважатъ както отъ правителството ни, така и отъ Българетѣ, ако не отъ наречениитѣ български представители, които се водятъ отъ изверженнитѣ епископи, то несъмнѣнно отъ всичкий Български, благочестивъ по преимство отъ отцитѣ си, народъ и отъ неговитѣ благомислещи първонци.

„Такова е, досточити и превожделенни намъ о Христѣ братя и служители, филетическото и противобществено стремление на една частъ отъ Българетѣ въ нѣдрата на нашата светѣйша Църква, което, ако би да се распространи, ще се распоксатъ и отдѣлятъ една отъ друга всичкитѣ христови Църкви. Такава е дързостта и нечестнето отъ страна на възлюбленитѣ въ Вѣрата рожби наши, Българетѣ, противъ духовната имъ майка, възпитателка и благодѣтелка. Съ такава алоба и гнѣвъ Българетѣ искатъ да унижатъ собствената си духовна майка и да въздигнатъ върху гнили основи, съ аловоненъ материалъ, съ клевети, съ братоубиеніе и непривнательность своето църковно българско народно здание. Такава е тая буря и възбужденіе народно, което ги тласка надолу низъ нията на противоканонически искания и ги кара да прогонватъ апостолнческитѣ пастри, щото, като останатъ безъ мазачи, лесно да се улавятъ въ примкитѣ на душегубцитѣ. Мислякъ, че общото страдание на Божиитѣ Църкви, което е толкова потешко, че става отъ намъ близкитѣ, не по-малко ще навекърби и богоубивнитѣ души на вакий досточити и возжелѣвъ во Христѣ върхъ. За това и на ваше достоуважаемо во Христѣ братство, както и на другитѣ предстоятели на светитѣ Божии Църкви, счетохме за добръ да съобщимъ по древенъ обичай вратцѣ стамалото, за да благоволите да не отслагите отъ редътъ, предаденъ намъ отъ Отцитѣ, но да се покажете усер-

денъ сподвижникъ и спомощникъ, като ни утѣшитъ и насърд-
чите сега отдалечъ съ нашия отговоръ, а послѣ, кога, по
Божие благоволение (при съгласието на тукашното правите-
ство), се събере светий съборъ отъ всичката Църква, на
който вѣнесохме въпросъ, да се представите за да при-
съствувате и вие, защото ако двамъ могатъ по-успѣшно
отколкото единъ да наставятъ и вразумятъ братѣтъ, който,
като е съгъръшилъ веднажъ, продължава още да грѣши и който
и своята собствена Църква наведнажъ и дваждъ презира и не
послушва, много по-добръ могатъ направя това мнозината“.

На това послание, което не налагаше право ийщата,
българскитѣ архiereи требание такоже да отговорятъ, за да
се защитатъ и да представятъ дѣлото въ истинскій му видъ.
Това тѣ направихъ съ послание, обрънато до епископѣ Цър-
кви и изпроводено до всека отъ тѣхъ отдѣлно съ дата 25
февруарий 1869. Българскитѣ владци отговарятъ въ него
на всеко отъ натъкменнитѣ противъ тѣхъ обвинения на па-
триаршията по епископъ редъ, въ който сѣ тѣ наложени въ
опрѣдѣленото послание на Великата Църква, и поправятъ речъ-
ко, щото има въ него невѣрно. Посланието имъ се почна,
както патриаршеското, съ едно малко предисловие, въ което
българскитѣ архиепископи казватъ, че пристѣпнатъ смѣрно
да извѣстятъ Църквитѣ за плачевното положение на Българ-
скій народъ, което трае отъ столѣтия, и съжалаватъ, че сѣ
принудени да необличаватъ представителитѣ на единъ знаме-
нитъ и славенъ престолъ, отъ който е възсиялъ върху него
христовъ свѣтъ, и послѣ казватъ, какъ, слѣдъ като се спо-
добилъ да чуе Словото Божие този народъ отъ устата на Ки-
рилла и Методия, въ него, както и въ другитѣ просвѣтени
съ християнското учение народи, възникнала съ надлежното
благословение и се уредила своя собствена църковна иерар-
хия, която се е представлявала по първо отъ Охридското и
Преславското архиепископства, а послѣ отъ Търновското и
Никеекото патриаршества, установени едно подиръ друго съ
цѣлъ да проусвѣта благочестието, имѣ въластелинство и по-
ристоклибство на Цариградскитѣ патриарси сѣ превзали отъ
лицето на земна тия архиепископства и патриаршества, а
тѣхнитѣ архиепископи били замѣстени съ иноземци, отъ
което сѣ натубили много въ религиозно и нравствено отно-
шение не само Българетѣ, но и Православните. Съ каковы

противозаконни и гнусни средства това се е постигнало и какви голѣми гонения сж били подигнати противъ онеправданнитѣ канонически архиереи, които сж протестували противъ сторенното посегателство, най-ясно, казватъ българскитѣ архиереи, може да се види отъ книжката: *Τά κατά τας Ἀρχιεπισκοπὰς Αχρίδων καὶ Πελοῦ* и отъ протестътъ на черногорскитѣ митрополитъ, Савва, датиранъ отъ 26 февруарий 1776, противъ упразненнето на Ипекската патриаршия и противъ заточението на нейнитѣ архиереи, които прилагаме при настоящето си. И при все това патриаршията твърди, че упразненнето на реченнитѣ самостоятелни Църкви станжло пожеланието на народътъ и духовенството имъ. Ако е така, защо тя сега отказва да се съобрази съ исканъето на този сжщия народъ и на това сжщото духовенство да се възстановятъ отново тия Църкви? Оттогазъ, продължаватъ българскитѣ архиереи, патриаршията назначава за българскитѣ епархии архиереи Гърци, които не знажтъ нито езикътъ, нито нуждитѣ, нито нравитѣ на паствитѣ си. Оттогава се подигна гонението противъ българскитѣ езици, българскитѣ училища, българската книжнина и българската народност. Българетѣ, на които гръцкитѣ клиръ отричаше даже сжществуванъето и името, повдигнахъ, шомъ времената имъ дадохъ възможность, преди тридесетъ години, гласътъ си противъ тая въниюща несправедливостъ и почнахъ да молятъ да се назначаватъ за българскитѣ епархии архиереи Българе, които да знажтъ езикътъ на населението. Но Великата Църква всекога е отговарела, че това исканъе не могло да се изпълни по политически причини. Като виждахъ тия нейни отношения къмъ тѣхната народностъ, цариградскитѣ Българе, които, при всичко че на брой сж по-вече отъ тридесетъ хиляди, нѣмахъ своя църква, въ която да служатъ Божественната служба на езикътъ си, поискахъ да имъ се позволи да си съградятъ таквази, но патриаршията дълго време отблъсваше молбата имъ, догдѣ най-послѣ се принуди да ѝ приеме, и така въ 1848 се съгради за първъ пътъ българска църква въ Цариградъ. Въ това сжщото време и Пловдивскитѣ наши еднородци, като гледахъ, че българскитѣ езици е изключенъ изъ училищата на градътъ имъ, които бѣхъ общи на Гърци и Българе, предложихъ на тогавашнитѣ Пловдивскитѣ митрополитъ Хрисанта да се допустѣ въ тѣхъ и този езикъ, нѣщо което гръцкитѣ архиереи ка-

тегорически отказа. Така също той гордо отхвърли молбата им да се допусне въ църквите употребението на български църковен езикъ, и вслѣдствие на това произлязоха голѣми смущения и раздори въ градътъ. Така сж се отнасяли патриаршията и нейнитѣ архиереи и навсѣгдѣ другадѣ спрямо справедливитѣ желанія на Българетѣ. Последнитѣ почнаха да забранятъ по възможность правдинитѣ си. Великата Църква гледаше отъ своя страна да потъпче това движение, и така сж посели една вражда между пасущи и пасоми, която достигна до краенъ предѣлъ.

Българскитѣ архиереи излагатъ по-нататкъ всичкитѣ по-главни фази, презъ които бѣ миналъ български църковенъ въпросъ, откакъ българскитѣ представители поискаха формално въ събранието, свикано въ патриаршията въ 1859 за обмисляване преобразованията, които изискваше Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856, да се възстановятъ Охридската архиепископия и Търновското патриаршество.

До посланието сж приложени, освѣнъ книжката за Охридската и Ипекската архиепископии и протестътъ на Черногорский митрополитъ, Савва, отправенъ на 26 февруарий 1776 до Московский митрополитъ, Платона, още двѣ обращения до Църквитѣ: едното отъ Пловдивский Паисия, а другото отъ Макариополский Илариона и отставката на всичкитѣ български архиереи отъ службата на патриаршията.

Протестътъ на Черногорский митрополитъ, Савва не е нищо друго, освѣнъ едно писмо на този владика, писано отъ Цегина, съ което той моли светѣйший Русски синодъ, чрезъ посредството на Московский митрополитъ, да се застъпи за онеправданнитѣ архиереи Самоковский, Щипский, Новопазарский, Нишкий, Ужичкий, Бѣлградский, Босненский и Херцеговинский, които всичкитѣ, лишени и изгнани отъ епархиитѣ си „неправосъждиенъ Константинополскаго патриарха и ихъ синода“, едни се скитали по Света-Гора, а други били заточени въ разни мѣста, и да спомогне за въздиганьето отново престолътъ на Сърбската архиепископия.

Въ обращенията си къмъ Църквитѣ двата изверженни отъ санътъ български архиереи, Паисий и Иларионъ, се оправдаватъ, като расправятъ за извержението си, че то било прибързано и пристрастно извършено. Всекий отъ тѣхъ начева оправданието си съ единъ кратъкъ разказъ за личността си

и за църковната служба, която е ималъ. И двамата показватъ, че сѣ желали доброто на Църквата и благо на християнскитѣ и че между другото тѣ имали предъ видъ да осушатъ уси-
лищата на католическата пропаганда, която гледала да се въз-
ползва за цѣлитѣ си отъ негодванетоъ на православието
българско население срѣщу гръцкото духовенство. За това по-
сѣднѣното обстоятелство съ особенни подробности говори Ила-
рионъ, който, като налага съвременното състояние на църков-
нитѣ дѣла и опасността отъ пропагандитѣ, представя при-
мѣри на своето успѣшно дѣйствиє срѣщу тѣхъ и изобличава
патриаршията въ крайно равнодушие къмъ чисто духовнитѣ
интереси на Православната Църква. И двамата най-послѣ сми-
слюватъ прошениято до Високата Порта на дванадесетитѣ
архиереи, членове на съборътъ, който ги извергна, въ което
тѣзи архиереи обвиняватъ патриархъ Иоакима, че той не само
нарушилъ църковнитѣ правила при извержението, но употре-
билъ лъжа и принуждение за неговото извършване.

Църквитѣ не се забавиха да отговорятъ на патриарше-
ското послание и да искажатъ възгледитѣ си върху българскитѣ
въпросъ. Гръцкитѣ Църкви всичкитѣ (освѣнъ Александрийската,
отъ която отговоръ не се проводи по причина, както се каз-
ваше тогава, че нейний патриархъ, който скоро умрѣ, билъ
тогава боленъ) осаждахъ Българетѣ и одобриха мнѣнието на
Цариградскитѣ патриархъ за необходимостта да се свика все-
ленскитѣ съборъ по българскитѣ въпросъ. Тѣ едногласно каз-
вахъ въ отговоритѣ си, че българскитѣ искания били чрез-
мѣрни и несъгласни съ църковнитѣ правила. По умѣренъ въ
израженията си бѣше отвѣтътъ на Атинскитѣ синодъ, но и той
се хвърляше въ очи по пристрастието, което атинскитѣ ие-
рарси показвахъ даже въ сѣжденията си за желанието на
Българетѣ да се просвѣщаватъ на свойтъ матеренъ езикъ.
Атинскитѣ синодъ съвсѣмъ неумѣстно се пуца въ отговорѣтъ
си да хвали гръцкитѣ езикъ по поводъ на въпросъ, касаещъ
се до църковнитѣ правила, и да порицава Българетѣ, че се
отвържатъ отъ този езикъ, който билъ необходимо средство
за развитието имъ, като че ли не знаеше, че тѣ сѣ възста-
вали не противъ въобще гръцкитѣ езикъ, а противъ стремѣжа
на гръцкото духовенство да имъ налага този езикъ вмѣсто
матернитѣ имъ.

Съсѣмъ другояче гласехъ отговоритѣ на Сръбската и Русската Църкви. Представителѣтъ на Сръбската Църква, ако и съ предпазване, казваше на патриархѣтъ въ очитѣ самата истина. Той изразиваше съжаление за положението на патриаршеската област и желаеше да се даде на въпросѣтъ правилно и мудро разрѣшение, щото да се не дава възможност на враговетѣ на Православната Църква да сѣмѣтъ раздоръ и ненавистъ между нейнитѣ членове. Той не можеше обаче да премълчи, че всичкото зло излиза отъ това, че въ дѣлото Божие сѣ се забъркали чловѣчески страсти, и изразяваше надежда, че Великата Църква, която се е мудро отнасала въ предишнитѣ времена къмъ народитѣ, които сѣ приели отъ неж християнската Вѣра, ще вземе предъ видъ положението на дѣлото и съ едно справедливо рѣшение ще побуди Българетѣ да останатъ твърди и непоколебими въ православието Вѣра. „Нашето желание, нашата мисль, казваше той, е да запазва Православната Църква силата си, а това ще бѣде, кога между православнитѣ народи има любовь и единство въ догмитѣ. Що остава до църковното управление, то ние сме на мнѣние, че то може да се намѣнява споредъ нуждитѣ и че е потребно да се даде удовлетворение на единъ народъ, който желае да има свои архiereи, които, като сѣ отъ неговѣтъ родъ, ще се грижатъ съ по голѣма ревностъ да го просвѣщаватъ на езикѣтъ му“. За вселенски съборъ Сръбский митрополитъ не споменуваше никакъ, съ което ясно даде на патриархѣтъ да разумѣе, че той предлага да се съзаве такъвъ съборъ отъ нѣманье добра воля за справедливото рѣшение на българский въпросъ.

Светѣйшии Русский синодъ изрази още по-ясно истината. Той наченва отговорѣтъ си съ изказване печалѣта си, които му сѣ всекога причинявали извѣстията за несъгласието и смущенията, пораждани отъ така наречении българский въпросъ, но колкото силни и да сѣ били неговитѣ съболѣвания и съчувствия, той не се считалъ въ право да се обърне съ дума или писмо къмъ негово светѣйшество, за да се не каже, че се мѣсѣ въ ватрѣшнитѣ дѣла на една друга църковна област. Сега, обаче, като не гово светѣйшество съ архиепископитѣ си излага въ посланието си важнитѣ обстоятелства, въ които се намира Великата Христова Църква, и приканва и светѣйшии Русский синодъ да каже и той мнѣнието си за средството, което тя пред-

лага за отстранение на алото, той мисли, че е длъженъ да искаже на патриархътъ и на членоветъ на синодътъ му своето мнѣние съвършено по братски и искрено.

Това мнѣние е слѣдното. Вселенский патриархъ е законенъ пастиръ на всичкитъ православни Българе, които се намиратъ подъ неговата духовна юрисдикция, и иерархическитъ му права върху тѣхъ не подлежатъ на никакво съмнѣние. Ако Българетъ искатъ, щото Вселенский патриархъ да имъ направи таквизи или онаквизи отстъпки и да се откаже отъ нѣкои или и отъ всичкитъ си права върху тѣхъ, тѣ сж длъжни само съ молба да добижтъ изпълнението на желанията си. И самъ Вселенский патриархъ има правото да направи на Българетъ таквизи отстъпки, които счита потребни и справедливи и даже да припознае съвършенната независимостъ на Българската Църква. Но безъ съизволенieto на негово светѣйшество и противъ неговата воля Българетъ нѣматъ никакво право да се откажтъ отъ църковното си подчинение нему, като на върховенъ свой архипастиръ, или самоволно да се отцѣпятъ отъ него, защото това ще е расколъ, и Българетъ споредъ църковнитъ правила неизбѣжно ще се гледатъ като расколници.

Отъ друга страна, казва по-нататъкъ светѣйшии синодъ, не е възможно да се не признае, че нѣкои желания на Българетъ, ако не всичкитъ, сж твърдѣ естествени, основателни и законни, вслѣдствие на което негово светѣйшество се призовава отъ собственний си пастирски дългъ да удовлетвори тия желания, и колкото по-вече, толкова по-добрѣ. Благото на Православната Църква изобщо и на самитъ Българе изисква, щото послѣднитъ да не търсятъ отъ Вселенский патриархъ съвършено отдѣление и пълна църковна самостоятелностъ, която да дируютъ щеше да бѣде естествено и безопасно, ако тѣ бѣха имали, каквото Русситъ или жителитъ на Еллада, особено правителство. Но сега, когато Българската самостоятелна Църква ще се намира съ Цариградската въ предѣлитъ на сжщата държава и принадлежащитъ имъ членове сж размѣсени едни съ други въ много мѣстности, сблъскванията между тѣзи двѣ Църкви ще бѣдтъ неизбѣжни. Ако ли напротивъ Българетъ се задоволятъ само съ значителни отъ страна на патриаршията отстъпки, които да удовлетворяватъ справедливитъ имъ желания и да даватъ на Църквата имъ единъ видъ на самостоятелностъ, безъ да се раскъсва иерархическото

имъ единение съ Цариградската Църква и безъ да излѣзватъ отъ подчинението си подъ Вселенскій патриархъ, то взаимната вражда между Гърци и Българе малко по-малко ще да утихне, сблъскванията между тѣхъ ще да ставатъ по-нарядко и лесно ще да се прекратяватъ, и така двѣтъ Църкви, свързани съ единството на Вѣрата и на висшата иерархическа власть, ще могатъ да се поддържатъ една друга и да противодѣйствуватъ на враговетъ на Православието.

Пяттъ къмъ такова съглашение на Българетъ съ Вселенскій патриархъ, продължава светѣйшии синодъ, е вече предугазанъ отъ една страна въ проектѣтъ, начертанъ отъ самия патриархъ, а отъ друга въ проектѣтъ, представенъ на негово светѣйшество отъ враждебившии Пловдивски митрополитъ, Паисия, като отъ страна на умѣреннитъ Българе¹⁾, а тъй като двата означени проекта сж съвършено сходни помежду си въ главнитъ си чѣрти и се отличаватъ единъ отъ другъ само въ частноститъ, то тия общи чѣрти на двата проекта ще могатъ да послужатъ за по-нататъшно и окончателно съглашение между Гърци и Българе при нови взаимни отстъпки.

Що остава до вселенскій съборъ, на сядтъ на който, дума светѣйшии синодъ, Великата Църква иска да предаде църковний българо-грѣцки въпросъ, то, безъ да се говори за безбройнитъ затруднения, които могатъ да се срѣщнатъ при съзванието и съставенъето на такъвъ съборъ отъ епископитъ на разнитъ страни и народи, има мѣсто за страхуване, да не би вселенскій съборъ, намѣсто да умири Църквата, да поведе къмъ по-голѣми вълнения и раздори и външето очакванната попла да принесе вреда. Ако въпросѣтъ се рѣши въ полза на патриархѣтъ, а не на Българетъ, то тѣ могатъ и да не се покорятъ на рѣшението на съборѣтъ, и тогава ще последватъ три най-печални събития. Съборѣтъ ще обнови Българетъ расколници. За Вселенскій патриархъ ще последва, поради отпаданъето на Българетъ, една твърдъ чувствителна загуба, която ще бѣде голѣма и за всичката Православна Църква. Но и да бѣха се съгласили Българетъ да се покорятъ на рѣшението на съборѣтъ, което не би ги

¹⁾ Проектѣтъ на Пловдивскій митрополитъ е билъ подаденъ, види се, частно и тайно отъ българскитъ представители, защото той не е никакъ извѣстенъ между Българетъ.

удовлетворило, покорността имъ щеше да е принудена и не-
надежна. Чувството на принуждение щеше да усили ненави-
стията имъ къмъ Гърцитѣ и при първий случай ще се обна-
ружатъ между двата народа по-напренинитѣ и даже още по-
големи распри и въннения. Много по-добрѣ ще бѣде, ако
негово светѣйшество, безъ да чака вселенски съборъ, се по-
старае самъ (защото това е негово частно епархиално дѣло)
да дойде до една спогодба съ Българетѣ, която да може да
приематъ по добра воля и той и тѣ. Такава спогодба ще да
бѣде твърда, надежна и вожделѣнна за всичката Христова
Църква.

Светѣйшии синодъ свършва, като изразява надежда, че
мудростта, онитността и правдолюбieto на негово светѣй-
шество ще нахѣратъ възможното рѣшение на въпросътъ за
всеобщо удовлетворение, умирение и радост на всичката Пра-
вославна Църква.

Отговорътъ на светѣйшии Русски синодъ носеше дата
19 априлий 1869. Поради тежестта и силата на Россия, като
велика православна държава, той произведе силно впечатлѣ-
ние въ Цариградъ. Неговий прякъ и откровенъ езикъ смути
Гърцитѣ. Съ него се лѣснахъ предъ цѣлий свѣтъ лѣжливито
и недобросѣйствено тълкуване християнското вѣроучение и
съборнитѣ постановления, съ което грѣцкото духовенство от-
хвърляше българскитѣ домогвания. Той нашироко оправда же-
ланието на Българетѣ да иматъ своя собствена църковна
иерархия. Всеки можеше да разумѣе, че ограничението, което
той правеше на българскитѣ искания, проницаваше единствено
отъ практически съображения за мирътъ и ползата, които ще
има Православната Църква отъ единението на българската и
грѣцката иерархии подъ върховната властъ на Вселенскии
патриархъ. Ако Великата Църква бѣше мислила, че светѣйшии
Русски синодъ ще ѝ каже въ очитѣ самата истина, безъ да
се стѣснява отъ нейното предварително осаждаване Българетѣ,
които унѣ били искали нѣща несъгласни съ църковнитѣ по-
становения, тя не щеше, разумѣва се, да предизвика тази
негова откровеностъ съ окръжното си послание.

Тая несполука, която дойде слѣдъ потѣпкването на
Критското въстание въ началото на 1869, озабоби Гърцитѣ
срѣщу Россия. Презъ времето на това въстание, което Гър-
ция подкрѣпеше съ всичкитѣ си сили, като испроваждаше

непрестанно въ Критъ доброволци и снабдяване въстанниците съ храна и оръжие, тѣ очаквахъ, че старанията на Россия да се даде удовлетворение на жителитѣ на този островъ, ще се увѣнчаютъ най-малѣ съ успехъ, и когато то се свърши, бѣвъ да се обидятъ надеждитѣ имъ тѣ не намирахъ думи, съ които да изразятъ своето негодование срѣщу немъ. Като гледахъ, че и очакването имъ да взематъ върхъ надъ Българетѣ съ разни хитрувания, не сочеше да се осъществи, тѣ намислихъ да объриятъ пакъ вниманието си къмъ Западъ и да омечелятъ въ распрята си съ Българетѣ благоволенieto на всичкитѣ негови народи, които се страхувахъ отъ расширенieto на руското могъщество. Съ тая цѣль тѣ възобновиа клеветитѣ си, че Россия била подбудила и управлявала движението на Българетѣ противъ Вселенската патриаршия, че това движение има въ коренътъ си политически цѣли, като дѣйствиe на оизи панславизмъ, на който стремежитѣ сѣ опасни не само за Гърцитѣ и Турцитѣ, но и за цѣла Европа. За да разпространяватъ по-успѣшно тия клевети и расположатъ общественното мнѣние на Европа въ своя полза, тѣ не се доволствовахъ съ своитѣ грѣцки печатъ. Тѣ основаха въ Цариградъ единъ французскій вѣстникъ подъ название „Phare du Vostrophore“ съ единственната цѣль да поддържа мнѣнието, че българскій въпросъ е чисто политически и че въ него се криятъ плановѣ на Россия за превземанье на Истокъ и преобладанье въ Европа. Гърцитѣ, живущи въ Придунавскитѣ княжества, подъ предлогъ че били отъ Албания, Македония и Тракия, т. е. отъ земи, които заплашаватъ билъ панславизмътъ, намѣрихъ за добръ отъ своя страна да объриятъ съ единъ особенъ адресъ вниманието на английското правителство върху дѣйствиата на панславистекитѣ агенти въ тия отрани¹⁾).

Отговорътъ на светѣйшии Русскій синодъ не задоволи, може да се каже, и Българетѣ. Българскій печатъ го осъди като пристрастенъ къмъ Гърцитѣ и погрѣшенъ въ сѣжденията, които изказваше и съ които не се одобряваше стремлението на Българетѣ да добиютъ съвършено самостоятелно църковно управление, та че ако ще би то да стане и безъ благословението и съгласието на патриархътъ. Светѣйшии синодъ не

¹⁾ Глед. в. *Македония*, брой 23 отъ 1880 год.

можеше, разумѣва се, по съображения твърдѣ въски, да стъпи на една дъска съ Българетѣ и да гледа на дѣлото въ всичко съ тѣхнитѣ очи. Но неговото благоприятно за тѣхнитѣ искания мнѣние, безспорно, много имъ помогна. Истина, че тогава и не се намираше благоразумно да се похвали публично отъ страна на Българетѣ нѣщо, което би казала Руската Църква или Россия въ тѣхна полза. Отъ друга страна между нашитѣ съотечественници преобладаваше тогава мнѣнието, че е напразно да се чака съгласието на Вселенската патриаршия за едно отдѣлно българско църковно управление, което да обеме, ако не всичкитѣ, то поне по-вечето български епархии и което въ сжщото време да е обезпечено срѣщу всеко нейно намѣсване въ дѣлата му. Веднажъ като правителството издаде двата свои проекта за рѣшението на българский въпросъ, които тѣ счетоха за окончателно рѣшение, нашитѣ еднородци отъ много мѣста бѣха на мнѣние, че нашитѣ владци трябва да служатъ въ църквата ни на Фенеръ безъ волята и благословението на патриархътъ и съ това да се покаже на цѣлий свѣтъ, че българската иерархия е възстановена въ всичкитѣ си права на независимостъ, и, като таквази, дѣйствова вече въ всичко, безъ да има нужда отъ съгласието на Великата Църква. Въ тоя смисълъ дѣйствовахъ тогава мнозина интелигентни Българе, както и нѣкои отъ представителитѣ, скришната, безъ да мислятъ за по-нататкъ. Владичитѣ, по тѣхно побуждение, постоянно се обсаждаха отъ еснафитѣ въ Цариградъ да служатъ въ църквата на Фенеръ. Последнитѣ особено ги налягаха за това, кога приближаваше нѣкой по-голямъ празникъ. Но знаеше се, че правителството, което желаше да се тури край на работата съ одобрението на патриаршията, препоръчваше на българскитѣ владци да се въздържатъ отъ всеко свещеннодѣйствие, което можеше да се хвърли въ очитѣ на патриархътъ. По тази причина нашитѣ еснафи въ Цариградъ подавахъ не единъ път и на Портата прошение да позволи на владичитѣ да служатъ. Така тѣ направиха предъ великденъ и предъ празникътъ св. Кирилъ и Методий презъ 1869 година. Везирътъ, Аали-паша имъ даде отговоръ да иматъ още малко търпѣние, защото скоро дѣлото ще се свърши благоприятно за българскитѣ желанія, като имъ забѣлежилъ, че службата на архиерейтѣ нѣма съ нищо да го потикне по-напредъ. Писма и прошения да се не чака вече,

но да се приложи единият от проектите, а именно първия, и преди всичко да служат владиците идеях нещестанно и от външните общини. Владичите и дъйците народни, при всичко че сами бѣха по-напредъ разгласили, че правителственните проекти сж рѣшение на въпросътъ и че, по тѣхно распореждане, на 6 декемврий 1868 тържественно се отпразднова освобождението на Българския народъ отъ игото на гръцкото духовенство, се принудиха сега да равесняватъ съ особенни писма, че тия проекти, както показва и самата дума проектъ, не сж рѣшение, и че ако владиците почнатъ да служатъ и изобщо да дѣйствуватъ и вършатъ, като че да сж владици на една припозната самостоятелна Църква, ще нарушатъ изричната заповѣдъ на правителството и ще заслужатъ осъждането на Църквите, на които благословението тѣ вече поискаха за възобновението на българската самостоятелна Църква¹⁾.

Но портата, която бѣше вече рѣшила да удовлетвори Българетѣ, разбираше много добръ, какво главоболие сама ще си причини, ако това направи безъ съгласието на Великата Църква. За това възирътъ, като видѣ, че послѣдната нито приема единъ кой да е отъ двата правителствени проекта, нито представя другъ нѣкой, споредъ както ѝ канеше правителството, но напротивъ се обърна съ окръжно послание до другите Църкви да имъ представи необходимостта да се свика вселенски съборъ за разрѣшението на българския въпросъ, намѣри за добръ да направи отново опитъ за спогаждането на двѣтъ страни. Съ тая цѣль той попитва патриархътъ въ свиждането, което послѣдний ималъ съ него по българския въпросъ на 31 декемврий 1868, не би ли могло вмѣсто вселенски съборъ отново да се върне негово светѣйшество къмъ проектътъ си за една българска екзархия, подаденъ на правителството въ 1867, но съ условие да се поизмѣни този проектъ. „Като мислехме, разказва самъ патриархътъ за този случай въ своето окръжно послание до Църквите отъ 30 септемврий 1870, че подъ думата измѣненне се касае да се прибавятъ отъ съсѣдните епархии още една двѣ, ние му отговорихме, че ради мирътъ не е невъзможно и това да стане“.

¹⁾ Глед. в. *Македония*, броеве 21, 22 и 25 отъ 1869, и в. *Правд*, 9 и 11 отъ сѣщата година.

Едвамъ бѣше изминалъ единъ мѣсецъ съдѣ това свѣжданье и Аали-паша назначи една комиссія отъ представители на двѣтъ страни, т. е. отъ Българи и Гърци, за да изработи единъ новъ проектъ, който да удовлетвори на Българетѣ и който въ същото време да може да се приеме и отъ патриаршията. За членове на тая комиссія той тури отъ гръцка страна бившии турски посланникъ въ Атина, Фотиадис-бей, свѣтникъ на министерството на търговията, Александръ Каратеодори и банкиринтъ Христати ефенди Зографосъ, лица, които той познаваше като умѣренни, благоразумни, послушни на правителството и влиятелни между своитѣ еднородци, а отъ българска страна Гаврилъ ефенди Кръстевичъ, тогавашен членъ на върховний съдъ, Иванчо ефенди Пенчовича и Георгаки ефенди Стояновича, членове на държавний съветъ, лица такоже благоразумни и приближени до Портата по своето положение. Тая комиссія имаше да се събира за разискване предметътъ подъ предѣтелство на самия садрасимъ. Зачува патриархътъ, че правителството наредило нѣкоя си комиссія отъ свѣтски лица по българския църковенъ въпросъ и при всичко че нито не го задължавало да приеме нейнитѣ предложения, той протестува противъ немъ, преди да се научи нѣщо положително за това, що е тя изработила. Въ крайтъ на мартъ двама отъ гръцкитѣ членове на тая комиссія, а именно Христати ефенди Зографосъ и Александръ Каратеодори се свързати при него и му съобщаватъ, че съ членове на една комиссія по българския въпросъ, на която предѣтелъ е върховний везиръ и която има за цѣлъ да състави вѣсъ основа на неговия проектъ единъ другъ, и че тѣ съ дошли да му представятъ вече изработенъ проектъ. Негово свѣтѣйшество отговорило, че не припознава такова комиссія и не може да приеме отъ немъ, като отъ свѣтски, проектъ за църковенъ въпросъ; но като му казали, че тѣ съ дошли при него не като членове на нѣкоя си комиссія а като частни лица, като християне, които му поднасятъ не званиченъ, а свой частенъ проектъ, като на свой отецъ и патриархъ, съ молба да го разгледа, та че, като има вѣщо въ него погрѣшно, да се изправи, патриархътъ подъ това условие се съгласилъ да го прочете, но като го намѣрилъ несъобразенъ съ църковнитѣ правила и противорѣчащъ на началата на неговия проектъ, не рачилъ да го разсисва и

имъ го далъ назадъ.¹⁾ Този проектъ не се яви никдѣ и остана невявѣстенъ. Речениитѣ двама члена отъ смѣсенната комисиия си отиватъ, като чуватъ този отговоръ, безъ да кажатъ нищо по-вече, но слѣдъ шестъ седемъ недѣли се явяватъ отново при негово светѣйшество и му представятъ слѣдний проектъ, като дѣло пакъ на частни лица християне, макаръ и да са изпълнявали съ това заповѣдта на великий везиръ:

„Чл. 1. Отъ изброеннитѣ по-долу църковни епархии и мѣста се съставя подъ название Българска екзархия една особена църковна област, която ще има пълно вътрешно самоуправление по църковнитѣ дѣла.

„Чл. 2. По-горний по редътъ митрополитъ отъ тази област е екзархъ на цѣлата област и въ сѣщото време каноническия предсѣдатель на постоянний при него Български синодъ.

„Чл. 3. Вътрешното църковно управление на тая област ще става по единъ особенъ уставъ, който слѣдъ изработването му ще се представи на императорското правителство за одобрение и съ който ще се въспира всеко посредствено и непосредствено намѣстванье на Вселенский патриархъ въ управлението на реченната област и особено въ избираньето на архiereитѣ и най-паче на екзархътъ ѝ.

„Щомъ се избере реченний екзархъ, екзархийский синодъ трябва да съобщава това на Вселенский патриархъ, който е длъженъ да дава възможно по-скоро надлежното патриаршеско рѣзрѣшение за ржкоположението му.

„Чл. 4. Реченний екзархъ се назначава съ високъ императорски бераъ и пошемува споредъ правилата името на Вселенский патриархъ.

„Чл. 5. Реченний екзархъ ще има право да се отнася за всака касаеща се до екзархията работа направо до административнитѣ власти както на екзархията, така и на столицата съ негови собствени доклади. Особено бераитѣ, които ще дава високото правителство, ще се подаватъ не докладитѣ на реченний екзархъ до високото правителство.

„Чл. 6. Ако се случатъ църковни и вѣренословни дѣла, които за съхранение и утвърждение на православнитѣ уста-

¹⁾ Глед. справното послание на Вел. патриархъ до другитѣ правосл. самостоятелни Църкви отъ 30 септември 1870 въ „Етнодографіон ѿбоимѣна, гдѣто самъ негово светѣйшество расказва за тия посѣщения.

новения искатъ общо съвѣщание и съдѣйствио, синодътъ на реченната екзархия ще се отнася до Вселенский патриархъ и до свещенний синодъ при него, които ще му даватъ усърдно потребното съдѣйствио и нужнитѣ отговори.

„Чл. 7. Синодътъ на реченната екзархия ще взема отъ Вселенский патриархъ светото миро, колчимъ му дотребва.

„Чл. 8. Епископитѣ, архиепископитѣ и митрополититѣ на Вселенский патриархъ и на Българската екзархия ще могатъ свободно да дохождатъ и отхождатъ и да минуватъ презъ църковнитѣ епархии на Вселенский патриархъ и на реченната екзархия и за случайнитѣ нужди да пребиваватъ въ главнитѣ градове на вилаетитѣ и въ разнитѣ административни центрове, безъ да могатъ обаче подъ никой предлогъ и по никоя причина да свикватъ при себе си синоди или да упражняватъ каква и да е юрисдикция върху Гърцитѣ и Българетѣ, находещи се вънъ отъ епархиитѣ имъ, или да свещеннодѣйствуватъ безъ каноническото разрѣшение на мѣстний епархиаленъ епископъ.

„Чл. 9. Българский въ Цариградъ метохъ и църквата, която е до него зависятъ и се надзираватъ непосредственно отъ екзархътъ на Българската областъ, както и Божегробский метохъ зависи и се надзирава отъ блаженнѣйшии Иерусалимски патриархъ. Реченний екзархъ може, колчимъ има нужда, да пребивава въ него по народнитѣ и църковнитѣ си дѣла, безъ да може обаче нѣкакъ да се намѣсва въ работитѣ, които се касажтъ до Българетѣ, находещи се вънъ отъ предѣлитѣ на Българската екзархия, било въ Цариградъ, било другагдѣ.

„Чл. 10. Въ съставътъ на Българската екзархия влѣзватъ Червенската (Руссенската), Силистренската, Преславската (Шуменската), Търновската, Софийската, Врачанската, Ловченската, Видинската, Нишката, Нишавската (Пиротската), Кюстендилската, Самоковската, Скопската, Велешката, Могленската, Воденската, Струмската, Полянската, Варненската безъ градътъ, Сливенский санджакъ безъ градоветѣ Анхиаля и Месемврия, Совополската каза безъ крайморията отъ Совополската епархия, казата Чирмонъ и Джисри-Мустафа-Паша отъ Едринската епархия, Неврокопската каза отъ Драмската епархия, казата Ахъ-Челеби отъ Ксанската (Скоченската) епархия, Прилѣпската каза отъ Пелагонийската епархия, сѣверната и южната части на Мелничката епархия безъ градътъ, Прищин-

ската каза отъ Рашко-Призренската епархия, Охрида отъ Преспенската епархия и всичкитѣ мѣста, които се намиратъ вънъ отъ предѣлитѣ на нѣкогашната Преспенска епископия, Пловдивската епархия, безъ градоветѣ Пловдивъ и Станимана и безъ селата Кукленъ, Водена, Арнаутско-Село, Света Богородица, Ново-Село, Лясково, Ахланово, Бачково, Бѣлащица, ако сѣ смѣсени, а така и безъ мѣнастиритѣ св. Петка (Воденский), св. Безсребърници (Кукленский), св. Георгия (Бѣлащинский), пловдивскитѣ предградия Маранитѣ и Каршияка, енорията св. Богородица въ градѣтъ Пловдивъ, съ условие, че, които отъ жителитѣ на тази енория изразятъ желание, ще останатъ, по изключителна привилегия, вънъ отъ вѣдомството на тази енория, както и отъ църковното вѣдомство на екзархатѣ на Българската областъ.

„Чл. 11. Понеже, слѣдъ като се ограничи въ горѣреченитѣ предѣли Българската екзархия, ще останатъ Българе подъ вѣдомството на Вселенский патриархъ, както и не-Българе въ Българската екзархия, всека отъ двѣтъ страни ще се старае да се удовлетворяватъ справедливитѣ искания на Българетѣ и на не-Българетѣ споредъ Божественнитѣ и свети правила и да не се нарушава желанный за всекого миръ и хармония.

„Чл. 11. Редѣтъ на мѣнастиритѣ въ речената екзархия, които сѣ ставропигиални споредъ правилата, ще останѣ неизмѣненъ“.

Негово светѣйшество не счелъ умѣстно да не приеме за разглеждане този проектъ, основанъ върху началата на неговѣтъ, особено като билъ общалъ, казва той въ горѣпоменатото си послание на министрътъ, че е възможно да се изостави мисльта за вселенски съборъ, ако се вземе пакъ въ внимание неговѣтъ проектъ, и така го внесѣтъ въ синодѣтъ за обсъждане и сравнение съ църковнитѣ правила. Синодѣтъ посветилъ двѣ заседания за разглеждане проектѣтъ и на правилѣ въ него слѣднитѣ исправления и бѣлѣжки:

„Върху чл. 3. Този членъ трябва да се раздѣли на два, както слѣдва:

Чл. 3. Внутренното църковно управление на речената областъ ще се уреди съ особенъ уставъ, който да обезпечва вътрешното нейно самоуправление възъ основа на свещенитѣ

правила и свещеннитѣ предания на вѣсточната Православна Църква и който ще бѣде одобренъ отъ почитаемото правителство.

„Чл. 4. Избиранъето на екзархътъ и на другитѣ въ тази областъ митрополити става както сѣ отредили свещеннитѣ правила, като се запазва каноническото утвърждение за Вселенскій патриархъ, който, щомъ се извѣсти аванично за екзархътъ отъ синодътъ, а за митрополититѣ отъ екзархътъ, ще испроважда утвърдението на изборътъ, а така и разрѣшението за рѣкоположение, ако избрании е свещенникъ или дяконъ (4 правило на първий Всел, и 28 на четвъртий).

„4 членъ отъ проектътъ да се раздѣли както слѣдва:

„Чл. 5. Екзархътъ се утвърждава съ високъ императорски берать, който, издаванъ по докладъ отъ Вселенскій патриархъ, ще се испроважда тутакси до екзархътъ. Екзархътъ и другитѣ митрополити ще споменуватъ при Богослужението името на Вселенскій патриархъ (15 на Двукратний съборъ), споредъ правилата.

„Въ 9 членъ слѣдъ думата: „количимъ има нужда“ да се прибави: „да докажда безпрепятствено слѣдъ предварително споредъ канонитѣ позволение отъ Вселенскій патриархъ, както праватъ и сѣщитѣ патриарси (3 правило на Сардикийскій и други).

„До крайтъ на сѣщий членъ да се прибави: „когато се случи да свещенодѣйствова въ метохътъ или вънъ отъ него, длъженъ е да вземе разрѣшение отъ патриархътъ споредъ правилата, както постапва и самъ Иерусалимскій и другитѣ патриарси, количимъ пребиваватъ въ Цариградъ (13 правило на Антиох. и 2 правило на вторий Вселенскій съборъ и други).

„Чл. 10. Червенската, Силистренската безъ Кюстенджа, Преславската, Търновската, Софийската, Врачанската, Ловчанската, Видинската, Нишката, Пиротската, Кюстендилската, Самоковската, Велешката, Варненската безъ градътъ и безъ крайморскитѣ села отъ градътъ Варна до Кюстенджа, които сѣ на брой около 20, Провадийската каза отъ Месемврийската епархия, двѣтъ кази Айтосъ и Карнобатъ отъ Анхиалската епархия, Сливенската, Ямболската и Новайската каза отъ Сливненскій санджакъ (Едринска епархия), всичкитѣ кази отъ Пловдивската епархия, освѣтъ нахията Конушъ и освѣтъ градътъ Пловдивъ безъ Каршияка, Прилѣпската каза отъ Пелагонийската епархия и кавата Ахъ-Челеби отъ Ксантската епархия.

„Бѣлѣжки върху 10 членѣ. Воденската, Могленската, Полянската, Скопската и Струмичката епархии се изключиха, защото и до днесъ се намиратъ въ сношение и хармония съ патриаршията. По същата причина се изключиха и казитѣ Прищинската (отъ Ряскопризренската епархия), сѣверната частъ отъ Мелничката епархия и Неврокопската каза отъ Драмската епархия. А крайморскитѣ села отъ Варна до Кюстенджа се извадиха както по горнята причина, така и по тази, че иматъ грѣцко или смѣсенно население. Същото е и за крайморието отъ Месемврийската и Анхиалската епархии и за Сополската епархия до Бургасъ. Казитѣ Чирменъ и Мустафа-Паша отъ Едринската епархия се изключиха, само защото по положението си се свързватъ съ другата частъ отъ Едринската епархия и сѣ се намирали всекога въ хармония съ митрополията. Първата отъ тия кази, сирѣчь Чирменъ, е населена съ Гърци, и въ нея по-вечето се говори грѣцкый езикъ. Същото трябва да се каже и за цѣлата нахия Конушъ отъ Пловдивската епархия, въ която нахия се намиратъ такоже селата и градовцетѣ, които се поменуватъ въ проектътъ, защото по-вечето отъ тѣхъ, както и селото Дермендере, заеви хъ съ прошения, че сѣ неразривно съединени съ патриаршията. Истина е, че и други села, а именно отъ казата Хаскъой, испратиха до патриаршията такива прошения, но понеже тѣ не сѣ отъ Конушката каза, оставятъ се на екзархийската областъ. Също се оставя и предмѣстието на градътъ Пловдивъ, Каршияка, при всичко че и тамъ живѣятъ Гърци, които и правятъ вече тамъ църква. Енорията на света Богородица и Мараша въ Пловдивъ не могатъ да се включатъ въ екзархийската областъ, защото това е свършено противно на свещеннитѣ правила, които запрещава да бѣдѣтъ двама епископи въ единъ и сѣщия градъ (8 правило на първий Вселенски съборъ и 12 на четвъртий)“.

Тия бѣлѣжки и измѣненія патриархътъ съобщилъ отнай-напредъ устно на върховний везиръ въ свижданѣето си, което ималъ съ него на 1 юлий 1869 по настояванѣето на двамата членове отъ смѣсенната коммисия, които му бѣхъ занесли изработенный отъ послѣдната проектъ, т. е. Христати Зографосъ и Александръ Каратеодори. Въ това свиждане, за което светѣйшай Григорий отишълъ при първий министръ заедно съ двама владѣнци—членове на патриаршескый синодъ,

се разбънили между патриархътъ и везирътъ доста натъртени обеснения върху предметътъ. Аали-паша, като изслушалъ възраженията на патриархътъ противъ послѣдний проектъ на смѣсенната комиссия, възражения, отъ които издѣвало, че и този проектъ не билъ съобразенъ съ църковнитѣ правила, нѣщо, което до убѣжденията на везирътъ било противно на самата истина, обевилъ учтиво, но ясно и рѣшително на представителътъ на Великата Църква, че императорското правителство се вижда принудено да предостави на Българетѣ свобода да нареждатъ църковнитѣ си дѣла, както имъ се види за най-добръ и че отговорна за всичкитѣ послѣдствия ще бѣде Вселенската патриаршия. На това патриархътъ казалъ, че отговоренъ трябва да се счита не този, който основава притезанията си върху законитѣ на държавата и правилата на Църквата, но онзи, който ги нарушава и учи другитѣ на непокорностъ. Везирътъ отговорилъ срѣщу тая бѣлежка (по внушение ушъ и свѣдения отъ Българетѣ, казва окръжното послание отъ 30 септемврий 1870), че патриархътъ като стои предъ такъвъ извършенъ фактъ, каквото е отстъпленето на Българетѣ отъ Великата Църква, трябва да премисли не какво ще прави вслѣдствие на това, но какъ да управи, по съгласно съ църковнитѣ правила и обичаи, направенното вече. Най-послѣ първий министъръ свършилъ, като поръчалъ на патриархътъ да представи на Портата писмено възраженията и бѣдежкитѣ си относително проектътъ, а така и самитѣ правила, на които се основаватъ тѣ, нѣщо което светѣйшии Григорий изпълни слѣдъ нѣколко дни¹⁾.

Преди обаче да направи това, той намисли да съобщи на народний нареченъ съвѣтъ при патриаршията своето намѣрение, за която цѣль приканва и св. синодъ да присѣдства въ съвѣтътъ. Негово светѣйшество най-напредъ обеснилъ на дълго и на широко на свѣтскитѣ людѣе, защо, слѣдъ като билъ обевилъ на Църквитѣ съ окръжно послание, че е потребно да се свика за рѣшеннето на българский въпросъ вселенски съборъ, сега оставилъ тази мисль. Причината била, че ако се отнесе дѣлото до вселенски съборъ, распрята могла да се продължи за много още години и най-послѣ да се свърши съ расколъ, нѣщо нежелателно. Като имъ

¹⁾ Гл. окръжното послание на Вселенската патриаршия отъ 30 септ. 1870 до Църквитѣ въ *Επιστολήματα Πατριάρχου*.

наложилъ послѣ това всичкото течение на работата до паработването на послѣдний проектъ на смѣсенната коммисия, одобренъ отъ него съ нѣкои измѣнения, той прибавилъ, че, кога и двѣтъ страни на тая коммисия се съгласятъ върху предметътъ, той ще представи на народний съвѣтъ, а негли и на едно голѣмо събрание окончателната имъ спогодба за одобрение отъ тѣхъ, за одобрение, но и не и за разискване, защото въпросътъ, като чисто църковенъ, требало да се разиска и рѣши отъ представителитѣ на духовната власть. Това съобщение смаяло съвѣтътъ, и трима отъ неговитѣ членове, а именно д-ръ Каратеодори (не онзи, който е билъ членъ на смѣсенната коммисия), Калиади и Аристархи въразили на свѣтѣйшии Григория, че при всичко че сподѣлятъ желането му да се тури край на распрята, тѣ мислятъ, че въпросътъ не би требало да се рѣши тъй набързо и безъ участието на мирянетѣ, защото той е колкото църковенъ, толкова и народенъ; че досега този въпросъ всекога се е обсъждалъ отъ представителитѣ на двата елемента, и всичкитѣ по-важни рѣшения по него сж се вземали всекога въ събрания, състоещи отъ духовни и свѣтски лица; че ще се види на всекого странно да се отдава важность на една коммисия, срѣщу съставътъ и цѣльта на която патриаршията направи протестътъ си съ надлежнитѣ бѣлежки; че Великата Църква, веднажъ като е изказала мнѣние, че българский въпросъ може да се рѣши само отъ вселенски съборъ, требаше да стои на тази мисль и да не си противорѣчи съ нови опитвания да удовлетвори Българетѣ, и че най-послѣ страхътъ отъ расколътъ е безосновенъ, защото Българетѣ, както показали биди сега наново безуспѣшнитѣ опитвания на католическата и протестантската пропаганда, сж строго преданни на Вѣрата на отцитѣ си. Тѣзи бѣлежки патриархътъ и съединенното при-сѣствие на синодътъ и на народний съвѣтъ не уважали, вслѣдствие на което реченнитѣ трима членове на съвѣтътъ си подадохъ оставката. Но тѣхнитѣ възражения се разгласихъ отъ грѣцкый печатъ. Помежду Гърцитѣ се образова една партия, която се обяви ерѣщу опитването на патриархътъ да привлече Българетѣ съ нови отстъпки, понеже виждаше, че съ тая отстъпки се жертвуватъ грѣцкитѣ народни интереси. За да расположи къмъ нежъ си общественото мнѣние и вѣтъ отъ грѣцкый свѣтъ, тая партия протрѣби и чрезъ вѣстницитѣ,

които се издавахъ въ Цариградъ на английскій и френскій езикъ, непослѣдователността и погрѣшното споредъ нежъ постѣпване на патриархътъ, като не преставахе по този поводъ да загатва за дѣйствиата и успѣхитѣ на панславизмътъ¹⁾). Нѣма съмнѣние обаче, че нейнитѣ противодѣйствиия не щеяхъ да иматъ успѣхъ, ако патриархътъ бѣ могълъ да накара Българетѣ чрезъ Високата Порта да се задоволятъ съ предложенитѣ отъ него измѣнения въ проектътъ на смѣсенната комиссія. Въ тия измѣнения глвното и важното за патриаршията бѣше да не се простира твърдѣ надалечъ проектираната за Българетѣ църковна областъ. За да може именно тази цѣль да се достигне, отъ епархиитѣ, каквито Охридската, Мелничката, Воденската и други, които се заключавахъ въ предѣлитѣ на предполагаемата Българска екзархия споредъ проекта на комиссіята и които патриархътъ желаше да се исклучатъ, се испроводихъ по внушение отъ Великата Църква прошения, съ които отъ името на жителитѣ на тия епархии се увѣряваше, че тѣзи послѣднитѣ не сподѣлятъ желанията и исканията на Българетѣ, защото сж по народностъ Гърци, макаръ и да е езикътъ имъ български, тѣ сж сирѣчь Гърци Българогласни, както ги обикновенно наричавъ агентитѣ на панеллинизмътъ²⁾). Но всичкитѣ тия хитрувания не ползовахъ вече. Портата бѣше си вече съставила мнѣние, като какви трябва да бѣдѣтъ предѣлитѣ на Българската църковна областъ. Що остава до Българетѣ, тѣмъ се виждаше неудовлетворителенъ и самия проектъ на комиссіята, безъ измѣненията направени отъ патриаршията, понеже той не обнемаше всичкитѣ български епархии и мѣста. Тѣ предпочитахъ да наредятъ църковнитѣ си дѣла по първий отъ двата правителствени проекти, тѣй като той не предаваше нито едно мѣсто съ българско население въ рѣцѣтѣ на патриаршията и бѣше въ истото време споредъ тѣхъ съвършенно съгласенъ съ църковнитѣ правила и обичаи. Тѣ настоявахъ даже да не става никаква спогодба съ патриаршията възъ основа отъ проектътъ на смѣсенната комиссія, но да се тури просто въ дѣйствие реченний правителственъ проектъ³⁾). Но Високата Порта,

¹⁾ Вѣстн. „Македоникъ“ за 1869 бр. 19; вѣстн. „Право“, за 1869 бр. 17.

²⁾ Пакъ тамъ за 1869, брой 31.

³⁾ Пакъ тамъ за 1869, брой 32 и 34 и вѣстникъ „Право“ за сѣкмата година, брой 24.

или по-добър великий везиръ по онова време, Аали-паша, който бѣше съсредоточилъ въ рацѣтъ си всичката властъ и имаше извънредно влияние въ свѣтѣтъ на Портата и който още отъ началото се бѣше занимавалъ съ българскій въпросъ и бѣше го добъръ изучилъ отъ всека страна, колкото и да желаеше да задоволи напълно Българскій народъ, не искаше да направи това въпреки мнѣнието на патриархътъ. Тя почака още нѣколко време, дано да се склони послѣдний да приеме проектътъ на смѣсенната коммисия и съ това да се тури край на распрята. Най-послѣ, като видѣ, че очакванята ѝ не ще се сбъднатъ още скоро и че отъ друга страна Българетѣ налягатъ да имъ се довозмо да наредятъ Църквата си споредъ първий правителственъ проектъ, тя се рѣши да утвърди съ султански фирманъ проектътъ на смѣсенната коммисия, като запази почти дословно всичкитѣ измѣнения, които бѣше направилъ въ него патриархътъ относително църковната наредба, и като остави да се опредѣлятъ спорнитѣ епархии и мѣста отпослѣ чрезъ издирване, каква е именно волята на тѣхното население. На 28 февруарий 1870 Аали-паша привиква членоветѣ на смѣсенната коммисия и връчва на двѣтъ страни по единъ екземпляръ отъ този фирманъ съ заповѣдъ Гърцитѣ да го съобщятъ и предадатъ на патриархътъ, а българетѣ на своитѣ архиереи и първенци. Фирманътъ гласеше така:

„Главното ми царско желание е всичкитѣ ми вѣрни подданници, които пребиваватъ въ императорската ми държава, като сѣ обезпечени въ свободното исповѣдание Вѣрата си и отъ всека друга страна и като живѣятъ любовно и сговорно помежду си, да спомагатъ, колкото зависи отъ тѣхъ, на голѣмитѣ и постояннитѣ ми царски старания за благосъстоянието на държавата и за напредъкътъ на просвѣщението. Но понеже, въпрѣки това ми благо желание, распрята, която съществува отъ нѣкое време помежду грѣцката патриаршия и Българетѣ относително църковното имъ подчинение, сирѣчь относително свѣрзката на българскитѣ митрополити, епископи и свещенници и на църквитѣ имъ съ патриаршията, ни наскърбяваше, затова слѣдъ дълги разисквания и размишления за добото рѣшение на този предметъ, постанови се най-послѣ слѣдното:

„Чл. 1. Ще се образува подъ име Българска екзархия една църковна област, която ще обема изброенитѣ по-долу митрополии, епископии и други нѣкои мѣста, и управлението на църковно-духовнитѣ дѣла на тази област ще се възложи всецѣло на екзархията.

Чл. 2. По-горний отъ митрополититѣ на тази област ще носи титлата екзархъ и ще бѣде канонически предсѣдател на синодътъ при него, който ще бѣде постояненъ.

„Чл. 3. Вътрешното духовно управление на тая екзархия ще се уреди по единъ особенъ уставъ, който ще се представи на високото ми правителство за утвърждение и който ще бѣде съгласенъ въ всичко съ основнитѣ правила и постановления на православната Вѣра. Този уставъ ще бѣде изработенъ въ смисълъ да обезпечва управлението на духовнитѣ дѣла на екзархията и преди всичко избираньето на епископнитѣ и екзархътъ и срѣщу всеко непосредствено или посредствено намѣсване отъ страна на патриархътъ. Щомъ се избере екзархътъ, Българскій синодъ ще извѣстява това на патриархътъ, и този послѣдний ще дава часъ напредъ потребното вѣроисповѣдно потвърждение.

„Чл. 4. Екзархътъ, който ще се назначава съ високъ мой бератъ, ще бѣде длъженъ да поменува, споредъ църковнитѣ правила, името на Вселенскій патриархъ. Преди да се избере вѣроисповѣдно и духовно лицето, което ще се намѣри достойно за този санъ, ще се иска мнѣнието и съгласието на високото ми правителство.

„Чл. 5. Позволява се на екзархътъ по дѣлата на нахождениеитѣ се подъ неговото духовно вѣдомство мѣста, за които той има право споредъ законитѣ да посредствова предъ гражданското началство, да се отнася направо до мѣстнитѣ власти, а въ случай на нужда и до Високата ми Порта, и частно бератитѣ, които ще се даватъ на духовнитѣ лица около него, ще се издаватъ по негово представенъе.

„Чл. 6. Тѣй като по дѣлата на православната Вѣра, които искатъ взаимно обсъждане и съдѣйствие, синодътъ на реченната екзархия ще се обръща до общий патриархъ и до синодътъ му, то и послѣднитѣ ще прибързватъ да даватъ потребното съдѣйствие и да испроваждатъ потребнитѣ отговори.

„Чл. 7. Синодътъ на Българската екзархия ще иска светото миро отъ Цариградската патриаршия.

„Чл. 8. Епископите, архиепископите и митрополитите, които са под Цариградската патриаршия, ще преминуват безпрепятствено през епархиите на Българската екзархия, както и българските епископи, архиепископи и митрополити през епархиите на Цариградската патриаршия, и ще могат, ради случаещите се там дѣла да пребиваватъ въ главните градове на вилаетите или въ мѣстата, гдѣто се намира мѣстната власть, но не могатъ да свикватъ синодъ вънъ отъ духовния си окръгъ, нито да се намѣсватъ въ дѣлата на християнскитѣ, които не се намѣсватъ подъ тяхното вѣдомство, нито да извършватъ вѣроисповѣдни обреди безъ позволение отъ епископѣтъ на мѣстото, въ което се намиратъ.

„Чл. 9. Както Иерусалимскій метохъ на Фенеръ, който зависи отъ Иерусалимската патриаршия, се намира подъ надзорѣтъ на Иерусалимскій патриархъ, така и Българскій метохъ въ сѣщото мѣсто заедно съ българската църква до него ще зависатъ отъ Българскій екзархъ, и на послѣдний ще е позволено да дохожда, колчимъ бѣде потребно, въ столицата ни и да пребивава въ реченний метохъ. Както при дохожденьето си тукъ въ случай на нужда, така и при извършванъето на единъ вѣроисповѣденъ обредъ, до като пребивава тукъ, той ще се подчинява на сѣщитѣ църковни правила, на които се подчиняватъ и Иерусалимскій, Александрийскій и Антиохійскій патриарси.

„Чл. 10. Духовний окръгъ на тая екзархия ще обема Руссенската, Сидистренската, Шуменската, Търновската, Софийската, Врачанската, Ловчанската, Видинската, Нинската, Пиротската, Кюстендилската, Самоковската, Велешката, Варненската епархии (безъ градѣтъ Варна и безъ двадесетѣтъ близо села, които се намиратъ между този градъ и Кюстенджа, на които жителите не са Българи), Сливненскій санджакъ (безъ градовете Анхалъ и Месемврия), Сопопоиската каза (безъ крайморскитѣ села), Пловдивската епархия (безъ главния градъ и безъ Станимачската каза, както и безъ селата Кукленъ, Воденъ, Арнауткьою, Панагия, Ново-Село, Лѣсково, Ахланъ, Бачково, Бѣлашица, безъ мѣнастиритѣ Бачковски, св. Безсребърници, св. Параскева и св. Георгий). Махалата св. Богородица въ градѣтъ Пловдивъ ще трябва да вѣдѣе такоже въ Българската екзархия, но които отъ нейните жители не би щели да се подчиняватъ на Българската Църква и екзар-

хия, ще бъдат волни да се отделятъ. Подробноститѣ по този въпросъ ще се опредѣлятъ по взаимно съгласие между патриаршията и Българската екзархия споредъ вѣроисповѣдний имъ редъ. Освѣнъ изброеннитѣ по-горѣ и поименовани мѣста ще се позволява да се подчиняватъ на Българската екзархия по духовнитѣ си дѣла и на всичкитѣ ония мѣста, жителитѣ на които, всичкитѣ или поне двѣтѣ имъ третини, би поискали това, стига да се докаже дѣйствителността на исканъето имъ, но понеже, както се рече, това ще става по желанието и съгласието на всичкитѣ жители, или поне на двѣтѣ имъ третини, то, ако нѣкой по този поводъ би се опитвалъ да произвежда нѣкакъ раздоръ между жителитѣ, той ще се привлича къмъ отговорностъ и ще се наказва споредъ законитѣ.

„Чл. 11. Редътъ на мѣнастиритѣ, които се намиратъ въ Българската екзархия и които споредъ църковнитѣ правила зависятъ отъ патриаршията, ще се запазва и занапредъ, както е било досега.

„Понеже горѣбременитѣ постановления се намѣриха достатъчни за удовлетворение законитѣ нужди на двѣтѣ страни и за отмахване напрежнитѣ раздори и се одобриха отъ високото наше правителство, за това се издаде настоящий ми царски фирманъ, който извѣстява, че е послѣдвало високото ми праде да бъдатъ тѣзи постановления занапредъ въ сила и да не става нищо тѣмъ противно. 8 зилхидже 1268“.

Както вижда читателътъ, султанскій фирманъ, който основа българската екзархия, не е нищо друго, освѣнъ проектътъ на патриархъ Григория, подаденъ на Високата Порта въ 1867 година и преработенъ съ негово съгласие отъ една българо-грѣцка комиссия въ 1869 г. Той повтаря, речі до-словно, колкото позволява това турскій езикъ, този проектъ, така както сѣ го одобрили най-послѣ въ 1869 г. патриархътъ и неговий синодъ. Ако има нѣкоя разлика между него и фирманътъ, тя се касе главно до предѣлитѣ на екзархията и нейнитѣ отношения къмъ гражданската власть, които, като чисто свѣтски нѣща, се установяватъ отъ послѣдната. И наистинна, ако прегледаме и сравнимъ единъ по единъ членовѣтъ на проектътъ такъвъ, какъто го е одобрила патриаршията въ 1869 год., съ членовѣтъ на фирманътъ, ще видимъ първо, че осемъ члена отъ фирманътъ, а именно първий, вторий, петий, шестий, седмий, осмий и единадесетий, сѣ заети отъ про-

ектът на комиссията безъ всеко промѣненіе, а единъ членъ отъ този проектъ, а именно единадесетий е свършено изоставенъ въ фирмантъ, или по едно просто несъгледване, или че този членъ съдържа постановление, което изгича отъ общитѣ граждански и църковни закони и правила, и слѣдователно постановление свършено наивно. Той казва, че и двѣтъ църковни власти, т. е. патриаршията и екзархията, трябва да удовлетворяватъ справедливитѣ желанія на подвѣдомитѣ тѣмъ Българи и Гърци, които би се оказали въ тѣхнитѣ отдѣлни области слѣдъ образованъето на екзархията, нѣщо, което, и безъ да се казва, се разумѣва отъ само себе си. Реченнитѣ осемъ члена отъ фирмантъ сж сжщитѣ ония членове отъ проектът на българо-гръцката комиссия, до които патриархътъ и синодътъ не сж се коснали съ бѣлжкитѣ си и които, ще рече, тѣ сж напълно приели. Тѣхнитѣ бѣлжки се касажтъ само до третий, четвъртий, деветий и десетий членове отъ проектът на комиссията. Патриархътъ и синодътъ искали съ тия свои бѣлжки: 1) да се утвърждава отъ патриархътъ избранъето не само на екзархътъ, но и на всичкитѣ митрополити на Българската църковна областъ, които и да поменуватъ името му, а фирмантъ постановява да се утвърждава отъ патриархътъ само екзархътъ, и само той да поменува името на патриархътъ; 2) да се дава на екзархътъ султански бѣратъ по представеніе отъ патриархътъ, а фирмантъ просто казва, че екзархътъ ще се назначава съ султански фирмантъ, по представеніе, както се разумѣва, отъ синодътъ на екзархията, и заповѣдва още да се иска, преди да се избере той, одобреніето на кандидатътъ отъ правителството, както се това практикува и при избранъето на другитѣ свещенноначалници; 3) да се исключатъ нѣкои епархии, кази и села отъ областъта на екзархията, подъ предлогъ че се намирили въ хармония съ патриаршията или че били населени отъ Гърци, а фирмантъ, като допуща това исключение, отрежда да принадлежатъ на екзархията още махалата св. Богородица въ Пловдивъ, Конушката каза (безъ селата и мѣнастиритѣ, които комиссията исклучи) Месемирийската, Анхиалската и Созополската каза (безъ градоветѣ и крайморскитѣ села, които сж исклучени такоже отъ комиссията), и всичкитѣ ония епархии и мѣста, жителитѣ на които, всичкитѣ или двѣ третини, би поискали да зависатъ отъ нежъ, а пъкъ При-

лѣиската и Аха-Челебийската каза сж изключени, твърдѣ вѣроятно, по едно несъгледване, защото патриархътъ въ бѣлжикитѣ си е изказалъ съгласието си да се присъединятъ тия кази къмъ екзархията. Ето въ какво състои всѣчката разлика между фирманътъ и проектътъ такъвъ, какъвто го е одобрилъ и приелъ патриархътъ. Тая разлика, както всекиъ вижда, е никаква, и при нея фирманътъ може да се гледа отъ безпристрастнитѣ като да е билъ предварително одобренъ отъ църковната власть въ всичкитѣ свои части, касаещи се до църковний редъ. Единственното чисто църковно нѣщо, върху което има разногласие между фирманътъ и исканията на духовната власть е, че патриархътъ настоявалъ да се утвърждаватъ митрополититѣ на Българската екзархия отъ него, а не отъ екзархътъ, и да поменуватъ тѣ не името на послѣдний, а името патриарше, но всекиъ, който е отъ части само запознатъ съ църковнитѣ правила и обичаи, ще разумѣе, че именъ патриархътъ е далъ съгласието си да бѣде Българската екзархия самоуправляема, както самъ ѝ нарича въ посланието си до Църквитѣ, и да бѣде изработенъ нейний уставъ въ смисълъ да обезпечва нейното вътрешно самоуправление (гл. бѣлжикитѣ му до чл. 3. отъ проекта на българо гръцката комиссия), той не може да иска да се утвърждаватъ нейнитѣ митрополити отъ него и да поменуватъ неговото име, защото това е несъобразно съ църковнитѣ правила и обичаи, които искатъ; митрополититѣ на една самоуправляема областъ да поменуватъ началникътъ си, и означава намѣсване отъ страна на патриархътъ въ дѣлата на самоуправляемата екзархия. Другитѣ нѣща, т. е. назначението на екзархътъ съ баратъ по представаніе отъ неговътъ синодъ (а не отъ патриархътъ) и слѣдъ предварително одобрение кандидатътъ за екзархески престолъ отъ Високата Порта, сж явно нѣща надуховни. Това сж чисто свѣтски права, дадени на екзархията по примѣрътъ на другитѣ самоуправляеми Църкви. Самитѣ предѣли на екзархията сж опредѣлени съобразно съ житѣнието на патриархътъ. Помеже патриархътъ изключилъ нѣкои епархии, кази и седа отъ проектътъ на свѣсенната комиссия по причина, че тѣ били въ сношение и хармония съ патриаршията, или че въ тѣхъ живѣли били Гърци, по причина слѣдователно че жителитѣ имъ, било като Гърци, било като Българи, сж предимно читани да сж подъ властѣта на патриаршията, то фирманътъ,

като изброява епархиите и мѣстата, които безпримисловно допуща патриархътъ да се причисляватъ до екзархията, дагъ на другитѣ право, ако пожеланитѣ жителитѣ имъ, всичкитѣ или двѣтѣ нѣмъ третини, да се присъединятъ къмъ екзархията, т. е. допустилъ сѣщото онова основание за ръководство въ този случай, което нѣкогда наредѣхъ патриархътъ, като обосновава, защо той се съгласява, едикон мѣста да се причисляватъ до Българската църковна областъ, а за други не дава това съгласие. Това основание е, че жителитѣ имъ били въ хармония съ патриаршията, т. е. не се плачели, били доволни отъ нежъ и, следователно, желали да сж въ зависимостъ отъ нежъ, или пъкъ че тѣ били Гърци или размѣсени съ Гърци, които пакъ, като такива, не могатъ да не желаятъ да сж подъ своя еднородна църковна властъ, вѣсто иноплеменната. Ще рече, патриархътъ призналъ, че, щомъ жителитѣ на една епархия или на каквото и да е друго мѣсто пожелаятъ да се подчиняватъ на едната отъ двѣтѣ църковни власти, т. е. на патриаршията или на екзархията, иматъ право да се отдѣлятъ отъ тая, подъ която не желаятъ да се намиратъ, и да се присъединятъ къмъ другата, която предпочитатъ.

Защо прочее патриаршията обяви фирманътъ несъобразенъ съ църковнитѣ правила и то до таквазъ степенъ, щото, както ще видимъ по-нататкъ, требваше зарадъ това да проидѣе най-послѣ схизма, т. е. расколъ, и българетѣ, които го приехъ и одобрихъ, да се нарекатъ расколници? Единственната причина бѣше, че той даваше възможностъ да се расшпирятъ занаяпредъ предѣлитѣ на екзархията и да влѣзятъ въ нежъ освѣнъ изброенитѣ епархии, много още други, които Гърцитѣ не желаехъ да се обевятъ за български въ ущърбъ на еллинизмътъ. По съображения прочее политически и зарадъ материални интереси, а не че се нарушавали били църковнитѣ правила, патриаршията обяви фирманътъ противозаконнически.

Нека ни бѣде най-послѣ позволено да мислимъ, че, ако бѣше останало да рѣшава работата таквътъ человекъ, какъвто бѣше патриархъ Григорий VI, негли фирманътъ щеше да се приеме отъ патриаршията съ нѣкои, може би, незначителни преинначвания. Но Гръцкый народъ бѣше готовъ, като единъ человекъ, да се вдигне срѣщу всекий патриархъ и синодъ, които би нанесли ущърбъ на неговитѣ народни интереси, така както ги той разбираше. По-горѣ видѣхме, каква агита-

ция се почна противъ патриархъ Григория, когато той бѣ обещалъ, че оставя на страна мисълта за вселенскій съборъ, за да направи новъ опитъ за спогождане съ Българетѣ, и че българскій въпросъ, като църковенъ, има да се рѣши отъ патриархътъ и синодътъ безъ намѣсата на свѣтскитѣ.

Както и да е, Високата Порта въ лицето на Аали-паша направи всичко, за да се удовлетвори Българетѣ, безъ да се дава на патриархътъ законно основание да се оплаква, че съ начинътъ, по който се тѣ удовлетворяватъ, се нарушаватъ църковнитѣ правила, и ако тя въ това не успѣ, вината пада всецѣло върху Гърцитѣ, и най-първо мирянетѣ и послѣ духовнитѣ.

ГЛАВА VIII.

Радостта на Българетъ въ Цариградъ и благодарственното колебание въ българската църква поради фирмантъ. — Съобщение съ окrajно на Българетъ въ провинцията новината. — Радостта и признателността на посиданитъ предъ мѣстнитъ власти. — Благодарственинитъ адреси на Цариградскитъ и другитъ Българе до Султантъ и правителството му. — Смушение въ патриаршията отъ фирмантъ. — Едводушнo атакуване фирмантъ отъ гръцкия печатъ. — Отзивтъ на патриархтъ за фирмантъ въ тапиръ до великий везиръ и въ окrajно послание до архiereвтъ на тронтъ. — Отговоръ отъ везиртъ на този тапиръ и възражения на патриархтъ върху отговортъ му. Заевнение отъ патриархтъ за отставка и прошение на синодтъ до везиртъ по този поводъ. — Ново обеснение отъ везиртъ. — Отговоръ отъ патриархтъ на това обеснение. — Подготовителна работа на Българетъ за приспособение на фирмантъ. — Новъ Българскій привремененъ съвѣтъ и уставтъ на екзархията. — Отговоръ отъ българскитъ владци на окrajното отъ патриархтъ до подвластнитъ му архiereи. — Странение на нашитъ съотечественици за облизание и примирение съ патриаршията. — Разговоръ на четирма Българе, членове на Привременний съвѣтъ, съ патриархтъ, като опитване за примирение. — Изложение до Портата отъ Привременний съвѣтъ по поводъ на слуховѣтъ за вселенскъ съборъ. — Привременний съвѣтъ като комиссия за изработване уставтъ на екзархията. — Покана до епархитъ да проведатъ представители за одобрение уставтъ. Пристигане на представителитъ въ Цариградъ и разискване уставтъ. — Молба отъ представителитъ до Портата за дозволение да се избере екзархъ. — Временно прекъсване засѣданията на Представителскій съборъ. — Нова комиссия отъ Портата за съглашение между Българетъ и патриаршията. — Обеснение на Кръстевича въ Представителскій съборъ по слуховѣтъ за тая комиссия и възражения на нѣкои отъ представителитъ. — Прощение до везиртъ отъ Представителскій съборъ по поводъ на тия слухове. — Разговоръ между избранната за представене това прошение депутация и везиртъ за фирмантъ и за претенцитъ на патриархтъ. — Свикване у везиртъ комиссията за съглашение между патриаршията и Българетъ. — Второ послание на патриархтъ до самостоятелнитъ Църкви по българскій въпросъ. — Възражения на св. Българскій синодъ и отговоритъ на Църквитъ върху това послание. — Отставката на патриархтъ и избрание патриархий вѣмѣстникъ.

Нашитъ архiereи и представители безкрайно се зарадваха, когато Гаврилъ Кръстевичъ и Ив. Пенчовичъ, членове на българо-гръцката комиссия, моето бѣше приеда отъ правителството поръчение да съгласи по възможность проектътъ на патриархъ Григория съ българскитъ желанія, нитъ врѣчиха неочакванно султанскій фирмантъ, който даваше удовлетворително рѣшение на заевненитъ отъ Българскій народъ преди годни жалби, и първото нѣщо, което непосредствено слѣдъ

това-тѣ се счетохъ длъжни да направатъ, бѣше да призоватъ всичкиѣ живущи въ Цариградъ свои еднородци за благодарственъ Богу молебень въ българската на Фенеръ църква. Радостната новина се прѣснхъ помежду подирнитѣ съ скоростта на свѣткавица, и тѣ побързахъ да се събератъ на другий денъ, денъ недѣленъ въ църквата си. Лицата на всички, надошли отъ разнитѣ краища на многолюдний градъ, еднородци наши изобразявахъ весело настроение и доволство. Откажъ се свърши Божественната служба, четохъ се благодарственни молитви и се испѣ тържественно многолѣтствие за здравieto и дългоденствието на султанътъ, подиръ което Иларионъ Макариополский каза прилично на обстоятелството словце, въ което науми, че за да се опечели благоволенieto на султановото правителство и се излѣ на Българский народъ царската милость, требание да предшествуватъ самокожертвования, да се сторятъ трудове и претърпятъ много и нелегки теглила отъ разнитѣ народни дѣйци въ дълговременната борба съ народний врагъ. Но, благодарение Богу, всички тѣзи трудове, жни и теглила не отидоха напразно. Ето вече се даде на Българский народъ султанский фирманъ, който узаконява църковното му самоуправление. Въ минутата, когато Иларионъ Макариополский каза тия думи, Иларионъ Ловченский, комуто бѣше повѣренъ фирманътъ, като на председателъ на Българский архiereйский съборъ, го извади изъ пазвата си и го показа на народътъ, който явниа, като го видѣ: „Да живѣе султанътъ! Да живѣятъ неговитѣ мѣдри министри!“

Издаването на фирманътъ се съобрази на Българетѣ въ провинцията съ едно послание, подписано отъ всичкиѣ архiereи, които съставехъ Българский тогава синодъ или съборъ, както нерѣдко по онова време се замѣняваше първото отъ тия двѣ названия съ второто, а така и отъ представителитѣ, каквито имаше тогава въ Цариградъ по распрята ни съ патриаршията и нѣкои отъ първенцитѣ на Българската цариградска община. Въ посланието сиромно се казваше, че пречката, която досега е срѣщала Българский народъ да се пресвѣждава съ Словото Божие отъ свои еднородни настири, се ней-послѣ дигна, благодарение на справедливостта и благоволенieto на негово величество султанътъ, който, като видѣ, че е невъзможно да се помирятъ Българетѣ съ патриаршията, намери за благословно да ги отдели отъ нея, за което мѣсто

нададе свойтъ царски фирманъ. „Рѣшението, което се даде на наштъ въпросъ съ този фирманъ, думаше се по-нататкъ въ посланието, е ясенъ знакъ, че императорското правителство иска да ни има подъ свое непосредствено покровителство; че то въздига и насъ Българетъ на степенъ на непосредствени подданици, нѣщо, което до сега не бѣхме, защото се представехме предъ него чрезъ други негови подданици. Императорский фирманъ ни извади отъ това състояние. Днесъ имаме право да управляме сами църквитъ си. Отсега безъ пречка ще слушаме Божнето Слово на българский езикъ, безъ пречка ще научаваме на него длѣжноститъ си къмъ Бога, къмъ поставената отъ него надъ насъ власть, къмъ ближнитъ си и къмъ насъ сами. Никой отъ сега не може да въспре Българетъ да изказватъ желанието си, че искатъ да се съединятъ съ Българската Църква“. ¹⁾

Българскитъ архиереи и представители, като се ограничихъ въ извѣстието си за излизанъето на султанский фирманъ да покажатъ само това, че Българский народъ, по силата на този фирманъ, ще може занапредъ безъ пречка да слуша на езикътъ си Словото Божие, че той ще може така по-свършено да науча длѣжноститъ си, че той ще управля самъ църквитъ си и ще бѣде извѣстенъ на правителството подъ своето собствено име, а не подъ името на Гърци, имахъ предъ видъ да не раздражняватъ противницитъ си съ издиганъе предъ очитъ на всички преимущества на едно църковно самоуправление, което ще има занапредъ Българский народъ, и да не имъ даватъ поводъ да повтарятъ предъ правителството клеветата си, че Българетъ съ своитъ домогателства да иматъ свое отдѣлно църковно управление искатъ да подготвятъ своето отдѣлно политическо сѣществованъе.

Новината за благоприятното рѣшение на народний църковенъ въпросъ, както и требваше да се очаква, се поосрѣщна навсѣдъ изъ Българско съ голѣма радость. Навсѣдъ нашитъ съотечественници, като се извѣстихъ за това рѣшение, побързахъ да изеватъ предъ мѣстнитъ власти крайната си признателность къмъ султановото правителство за сторенната на Българский народъ справедливость. Навсѣдъ станяхъ молебстзия за здравето на султанътъ. Навсѣдъ се пѣхъ въ църквитъ и

¹⁾ Вѣстникъ *Право* отъ 1870 год., бр. 2.

училищата многолѣтствия за дългоденствието на падишахътъ, а въ нѣкои градове станяхъ и освѣтления. Въ сѣщото време нашитѣ однородци правихъ и разни други още манифестации, за да изразятъ по-релефно благодарността си за царското внимание и милость. Радвахъ се и празновахъ, като се научихъ за добрата новина и Българетѣ въ Романия. Отъ Ибраила и Болградъ нашитѣ съотечественици искавахъ благодарността си на султановото правителство и съ особени депеши до великий везиръ, който ги удостои и съ отговорътъ си.¹⁾

Независимо отъ това, както въ столицата, така и въ провинцията нашитѣ однородци приготвихъ и подадохъ благодарителни адреси до султанътъ и правителството му. Въ столицата тия адреси се приготвихъ на пергаменъ и се украсихъ съ злато. Тѣ се подадохъ отъ владицитѣ и мирянетѣ, членове на Привременний съвѣтъ, които нарочно ходихъ за това при върховний везиръ, Аали паша. Адреситѣ бѣхъ подписани както отъ Привременний съвѣтъ, така и отъ всички по-видни търговци и еснафи въ столицата. При поподаването имъ Иларионъ Макариополскій, по предварително одобрение на Привременний съвѣтъ, казалъ по турски на върховний везиръ рѣчь, въ която изразилъ голѣмата признателностъ на Българскій народъ за даденнитѣ му съ фирманътъ правдини. Аали-паша отговорилъ на тая рѣчь съ нѣколко думи. Той казалъ, че султанътъ, като баща на подданицитѣ си, еднакво се грижи за щастieto и напредѣкътъ на всички, и далъ на българскитѣ владици и първенци съвѣтъ да гледатъ да се възползоватъ благоразумно съ дарованнитѣ имъ правдини. Въ сѣщото време членоветѣ на Българскій Привремененъ съвѣтъ, владици и миряне, посѣтихъ, за да ги благодарятъ, и другитѣ министри и горни сановници, които всички останали много доволни, че имъ се изразила благодарностъ отъ лицето на Българскій народъ за даденний отъ султанътъ фирманъ. Въ разговорътъ си съ народнитѣ представители, духовни и миряне, едни отъ тия сановници, между другото, исказали доволство, че българскитѣ владици и други дѣйци по българскій църковенъ въпросъ станали причина да се възвърнатъ правдинитѣ на единъ толковъ полезенъ за държавата народъ, правдини, които

¹⁾ Вѣстн. *Право* отъ 1870 год., бр. 4, 7 и 8. В. *Македонин* отъ сѣщата година, бр. 39 и 41.

тъмни времена му били отнели, а други, съ цѣль да привържатъ още по-вече Българетѣ къмъ себеси, посочили еднаквостта на потеклото на Турци и Българе (като взели, разумѣва се, поводъ отъ това, че древнитѣ Българе, които дошли отъ Уралъ къмъ Дунавѣтъ, сж имали азиатско потекло) и мнимата толерантностъ на Турцитѣ въ сравнение съ нѣкои отъ европейскитѣ народи въ миналитѣ времена, толерантностъ, поради която Вѣрата и народността на разнитѣ племена въ империята се ушъ запазили по-добрѣ.¹⁾

Колкото Българетѣ се зарадвахъ и задоволихъ отъ излизанъето на султанскій фирманъ, толкова Гърцитѣ се огорчихъ и смутихъ отъ поевяването му. Гръцкитѣ членове на смѣсенната комиссия споредъ поржката, що бѣхъ взели отъ везирѣтъ заедно съ българскитѣ на 28 февруарий, отишли въ сжщия денъ на Фенеръ да връчатъ на патриархѣтъ предаденый тѣмъ екземпляръ отъ фирманѣтъ. Но ушъ случило се, че негово светѣйшество този денъ билъ боленъ, и тѣ макаръ и да го били посѣтили, не се били рѣшили да му отворятъ дума за фирманѣтъ, ами отишли при великий протосингелъ и нему казали, че сж натоварени отъ везирѣтъ да предадѣтъ въ патриаршията султанскій фирманъ за рѣшението на българскій въпросъ. Понеже фирманѣтъ не билъ съдруженъ, по обичайтъ, съ едно тезкере до патриархѣтъ отъ надлежний министръ, великий протосингелъ намѣрилъ въ това предлогъ да го не приеме. И така Ал. Каратеодори и Хр. Зографосъ го взели обратно и сп отишли, но на 4 мартъ дошли отново въ патриаршията за да го предадѣтъ на св. синодъ въ засѣданието му, което ставало, по причина че патриархѣтъ билъ още боленъ, подъ представителството на Кизичкий митрополитъ. Синодѣтъ приелъ фирманѣтъ, но казалъ, че ще го съобщи на патриархѣтъ, кога оздравя. И така въ патриаршията не бѣраахъ да се заематъ съ фирманѣтъ. Поне така искаахъ тамъ да се покаже предъ свѣтътъ, за да се даде на всички да разумѣжтъ, че нареченната Велика Църква не му отдава голѣма важностъ. Но истинската причина на това приструванно невнимание, на това небрежение къмъ единъ официаленъ актъ съ такава висока важностъ бѣше да може да се размисли по-добрѣ, какъ трябва да се отнесе къмъ него патриаршията,

¹⁾ В. *Право* отъ 1870, бр. 4. В. *Македония* отъ 1870, бр. 35.

като е билъ издаденъ безъ нейно знание. И така слѣдъ като си помислихъ доста време, слѣдъ като се посвѣтвахъ помежду си и допитахъ до разни мѣста, Гърцитѣ, духовни и миряне, намѣрихъ за добръ да се атакува фирмантъ съ всевъзможни начини и да се отхвърли. Тая атака излѣзе най-напредъ отъ печатѣтъ. Всичкитѣ грѣцки вѣстници, издавани въ Цариградъ, съ исключение на „Византия“, обнародвахъ, по предварително помежду си съгласие, тождественни статии върху фирмантъ, въ които се доказваше, че той е противенъ на Евангелието, защото допускалъ началото на народностъ въ църковнитѣ дѣла, противенъ на правата и привилегиитѣ на патриархътъ, дадени отъ завоевателътъ на Цариградъ Мохамеда II, свето пазени до сега отъ неговитѣ преемници и потвърдени отъ Парижкий трактатъ, противенъ на канонитѣ на Църквата, и въ които най-послѣ се вадеше заключение, че Църквата, т. е. патриаршията, която до сега по снисхождение все отстъпала, като майка, и все се поддавала, като покорна слугиня, трябва сега да излѣзе съ всякото си достоѣние, като царица, предъ Българский народъ, и да му каже повелително: „Законитѣ и канонитѣ допусчатъ само онова, което ти дава майка ти, и то е единичко за тебе добро и полезно, а онова, което ти искашъ по вдъхновение отъ злонамѣренни хора, ще докара твоята погибель“. ¹⁾

Слѣдъ обнародването на такъва статия патриархътъ не се забави да обяви на Портата рѣшително, че тя не може да рѣшава съ фирманъ чисто църковенъ въпросъ. Такрирьтъ, който се испрати отъ негово светѣйшество за тази цѣль до върховний везиръ, гласеше така :

„Ваше височество сте испроводили въ патриаршията по тѣхни превосходительства Христаки ефенди Зографосъ и Александръ Каратеодори безъ тезкере високий фирманъ, съ който императорското правителство мислило да даде край на многотруний български въпросъ, що съществува вече отъ дванадесетъ години.“

„Патриаршията, съгласно съ задълженията, които трябва да пази къмъ всичко, що е установило поставенното надъ насъ отъ Бога държавно царство, не е нито въ ума си помислила

¹⁾ Гл. ἐκκλησιαστικά ή Ἐκκλησιαστικόν Δελτίον ὑπὸ Β. Α. Καλλιφρονος, ἔτος 8, τόμος 6, стр. 42, 59—81.

никога да не почете високитѣ распореждания на августѣйшии султанѣ, относещи се до граждански дѣла. И Вѣсточнага Църква никога не е оспорвала на гражданската власт това начало. Признато е така сѣщо, че приснопаметнитѣ султани, както и славний тѣхонѣ преемникѣ (на когото държавата да бѣде непобѣдима!), никога не сѣ поисквали да се мѣсятъ въ дѣла, които направо се отнасятъ до исключителната компетентность на Църквата, защото султанскитѣ въ равни времена правителства сѣ различавали коренно гражданскитѣ дѣла отъ дѣлата на Църквата, на която правдинитѣ и привилегииитѣ сѣ тѣ гласно признали и обезпечили съ високи императорски хаттове, и никому никога не сѣ позволявали нарушението на онова, щото е установено въ Църквата, която се намира отъ петъ вече вѣка подъ непосредственното императорско покровителство на високий султански тронѣ.

„Ако въпросний, ваше височество, фирманѣ бѣше утвърдявалъ една спогодба между Вселенската патриаршия и представителитѣ по българский въпросѣ, тогава той щеше да бѣде, както и всекога, приетъ безъ всеко възражение. По злощастие работата сега не е така. Поради това патриаршията не може да приеме този фирманѣ за окончателно рѣшение, откато той досяга чисто църковно дѣло, особенно че неговитѣ постановления сѣ явно противни на свещеннитѣ правила, на установленията и на привилегииитѣ на Църквата.

„Понеже, ваше височество, представителитѣ по българский въпросѣ продължаватъ съ упорство да отхвърлятъ всеки проектъ за спогодба, който се представя отъ патриаршията, като отъ компетентно църковно началство, и понеже високото правителство не може да даде окончателно рѣшение по чисто църковенѣ, както се рече, въпросѣ, и понеже, поради таква ненормално състояние, се нарушаватъ очевидно свещеннитѣ правила, както и установленията и привилегииитѣ на Църквата, нѣщо което многократно се доложи на ваше височество, за това патриаршията моли повторно ваше височество да приемете по-напрежната нейна молба и съизволите да се събере вселенский съборѣ, който е единствено компетентенъ да даде единичкото вѣрно, а въ сѣщо време и задължително за двѣтѣ страни рѣшение. Сѣщевременно, ваше височество, се усърдно умолявате да вземете потребнитѣ мѣрки за отстранение всекидневно увеличащитѣ се безредия въ епархиятѣ, които на-

реченниятъ тукъ представители тия дни още по-вече разбъркахъ съ прилагаемото тукъ тѣхно окръжно отъ 3 мартъ, което сѫ распратили тутакси слѣдъ получаването на въпросний фирманъ. Патриаршията протестува противъ тия безредия предъ почитаемото правителство“.

Такрирьтъ носи дата 24 мартъ и е подписанъ отъ всичкитѣ членове на синодътъ.

Като даде на правителството таквъ отговоръ върху фирманътъ, патриаршията побърза да испрати на 2 априлий и до епархиитѣ на тронътъ едно окръжно, въ което казваше, че както преди година тя отблъснала извѣстнитѣ проекти на правителството за рѣшение на българскій въпросъ, откакъ ги намѣрила противни на свещеннитѣ канони и на установления на Църквата, така и сега тя, като ѝ се испратилъ султанскій фирманъ, отговорила на правителството, че то е некомпетентно да рѣшава църковни въпроси, че фирманътъ освѣнъ че противорѣчи на свещеннитѣ установения на Църквата и на отеческитѣ предания, освѣнъ че се не съгласява и съ предписанията на свещеннитѣ правила, но и нарушава даденнитѣ на патриаршията преди толкова вѣкове права и привилегии, и заради това тя не може да го приеме безъ мнѣнието и рѣшението на единъ вселенски съборъ. Тя счела прочее потребно да съобщи и на епархиалнитѣ архиереи за станжлото по този фирманъ, съ който никакъ не се рѣшава българскій въпросъ, и да имъ поръча сами да отбѣгватъ всеко претълкованье и на християнетѣ да внушатъ да оставатъ вѣрни на предаденото отъ Отцитѣ, на свещеннитѣ апостолски и съборни узаконения и правила.

Аали-паша не остави безъ отговоръ възраженията на патриаршията противъ фирманътъ. Щомъ получи писмото, въ което му се правехъ отъ патриархътъ и синодътъ бѣлежки противъ фирманътъ, върховний везиръ побърза да испрати въ патриаршията едно тевкере, въ което доказваше неоснователността на натязванията имъ. Ето това тевкере:

„Министерскій съвѣтъ внимателно разгледа мазбатата на ваше прѣятелство и на синодътъ отъ 3 мухарремъ 1287 и отъ 23 мартъ 1870 г., които мазбата съдържа нѣкои бѣлежки относително мададенний по българскій въпросъ фирманъ. Нѣма никакво съмнѣние, че правителството отъ край е усвоило за правило, както и вие сами признавате, да не се мѣси въ

чисто духовнитѣ дѣла и че, както всекога е вардило това правило, така и занапредѣ ще го варди, така щото нѣма никаква нужда да се говори надълго върху този предметъ. Колкото за началото и разнитѣ точки на казанний фирмантъ, тѣ се отнасятъ до въпросътъ, който, както е извѣстно на ваше приятелство, сжествува по-вече отъ дванайсетъ години. Въ това разстояние, колко се мжчи правителството, преди още той да вземе голѣми размѣри, за доброто му рѣшение и колко се стара да премахне съ малки нѣкои измѣненія мжчнотиитѣ — всичко това, както и причинитѣ, защо тия старания нѣмаха успѣхъ, се знае отъ всички. Продължението на въпросътъ по този начинъ породи и укрѣпи мисълта за отдѣление, поради която въ много мѣста на Румелия то се извърши на дѣло, така щото да се накаратъ Българетѣ да признаватъ гръцкитѣ митрополити и свещенници, правителството требаше да употреби принудителни мѣрки, както се това доказва и отъ многото жалби, които ваша честность сте представили на Високата Порта. Така работата като се ожесточаваше отъ день на день все по-вече, видѣ се, че ще стане причина за смущения въ държавата и да извика нуждата да се насилатъ и наказатъ мнозина отъ жителитѣ, въпреки покровителството, което негово величество, държавнѣйший нашъ господарь и благодѣтель, еднакво и щедро дава на всичкитѣ си подданици. За това правителството въ желанието си да бжде справедливо, да изпълни длъжността си и да махне отъ средата единъ въпросъ, който се породи помежду два народа, еднакво достойни за високото му покровителство и помагание, рѣши да вземе средня мѣрка, която, както се вижда отъ по-нататъшнитѣ разсуждения, бѣше приета въ основитѣ си и отъ ваша честность. Когато този въпросъ стигна до тамъ, щото ставаше по политически и по всеки други причини необходимо да се рѣши той по-скоро, когато сирѣчь нѣщо преди година се назначи незванично комиссия отъ почтени и достойни за довѣрие лица отъ двѣтѣ страни, за да намѣри нѣкой начинъ на изравнение, тя преди всичко взе за основа на своитѣ разисквания бѣлежитѣ, които вие бѣхте дали на Високата Порта, и слѣдъ като разгледа внимателно работата въ разстояние на петъ шесть мѣсеци, представи ни докладъ за резултата на разискванията си и за начинътъ, по който треба да се рѣши въпросътъ. Както помните ваша честность, като разгледахте

и вие нашироко и обмислихте добръ този докладъ, вие одобрехте по-вечето отъ съдържащитѣ се въ него точки и наложихте писмено вашето мнѣние относително нѣкои отъ тѣхъ, така щото основата и членоветѣ на императорскій фирманъ, противъ който сега се оплаквате, че се намѣсва въ духовнитѣ нѣща, се съставиха по вашето мнѣние и по вашитѣ проекти и само нѣкои малки нѣща останяха, както бѣше ги рѣшила реченната комиссия. Колкото пъкъ за приложенната до 10 членъ алинея, тя се прибави, едно, че когато жителитѣ на едно мѣсто (всички или само двѣ третини) би пожелали да зависятъ отъ екзархията и това желание би се напълно констатирало, нито трябва, нито пъкъ би било възможно да имъ се пречи на това; а друго, че не би било възможно да дойде нѣкому на умъ, че да се позволи на християне, които желаятъ, всички или по-много отъ тѣхъ, да зависятъ стъ Църква, която е сжщо православна, е противно на Вѣрата и се отнася до духовнитѣ дѣла; и трете, защото се е желало да не се отдалечаваме отъ проектътъ, който ваша честностъ представихте относително раздѣлението епархийтѣ.

„Понеже ваша честностъ се отличавате съ глѣбокомислие и съ право саждение, ясно е, че, катовземете въ съображение важността на въпросътъ, размѣритѣ, до кото той дойде, малката разлика между императорскій фирманъ и одобренний отъ васъ проектъ, и голѣмитѣ старания, които направи правителството въ течение на десетъ години за да спогоди двѣтѣ страни, ще признаете, че онова, щото казвате въ вашата мазбата за намѣса въ църковнитѣ дѣла и за нуждата да се свика вселенски съборъ, нѣма си мѣстото.

„Понеже, както е излишно да обесняваме на ваша честностъ, първий дългъ на всеко правителство е да спазва спокойствието на подданицитѣ въ държавата си, да отбѣгва всичко, щото може да смути умоветѣ на обществото и противорѣчи на този му дългъ, и понеже, като се не мѣси въ обредитѣ, които ставатъ по църквитѣ, и въ чисто духовнитѣ дѣла на своитѣ съотечественици отъ различни исповѣдания, да остана пъкъ и простъ зритель на дѣла помежду тѣхъ, които навѣрно ще смутятъ най-послѣ общественното спокойствие, ще показва, че то не изпълнява този важенъ дългъ; за това свършвамъ, като казвамъ рѣшително, че такова нѣщо да допусти правителството не може.

„Ползвамъ се отъ този случай да засвидѣтелствавамъ на вашата благородна особа моето почитание, 7 мухарремъ 1287 (28 мартъ 1870). Аали“.

Десетъ дни слѣдъ получаванъето на горното тезкере патриархътъ отговори и на него и въ отговорътъ си той си позволи такова изврътанье на истината, такова недобросъвѣстно тълкованье на канонитѣ и на учението на Църквата, щото тоя отговоръ ще остане, наравно съ други още подсъбни документи на патриаршията по българскій въпросъ, вѣчно петно върху всичката Гръцка Църква. Потомството ще се почуди, че това сж правила гръцкитѣ иерарси не за нѣкоя добра цѣль, но просто за да могатъ да държатъ и занаяпредъ Българската Църква въ поробванието, което сполучили съ интрига и изамама въ тъмнитѣ времена.

Този отговоръ е слѣдний.

„Ваше височество! Високото тезкере на ваше височество отъ 7 мухарремъ 1287 (28 мартъ 1870 г.), въ което ваше височество излагате причинитѣ, по които императорското правителство е счело необходимо да издаде извѣстний фирманъ за разрѣшението на многотумний български въпросъ, разгледахме съ внимание и по тънко, както азъ, така и находящия се при мене синодъ. Най-първо азъ бързамъ да поблагодарж ваше височество за увѣренията, че императорското правителство никога не се е мѣсидо въ църковнитѣ дѣла досега, нито ще се мѣси занаяпредъ. Отъ обесненията обаче на причинитѣ за издаванъето на високий фирманъ се вижда ясно, че той се е издалъ не по исканъето на патриаршията, като отъ църковно началство, както станж въ 1861, но по рѣшение на почитаемото правителство, което е взело за основа нѣкоя си проектъ на нѣкоя си смѣсенна комиссия, която, както казвате ваше височество, била учредена отъ васъ незванично и състояла отъ свѣтски лица. Но отъ самосебе се разбира, че свѣтски лица не могатъ да се занимаватъ съ църковни дѣла, макаръ тѣ и да сж твърдѣ достоуважаеми и да сж извѣстни по разнитѣ свои познания; защото въ Църквата, ваше височество, има такива тънкости, че и най-малкото нѣщо, като не се гледа, нарушава сжщественно църковната справедливостъ, и тия тънкости е невъзможно да знае нито политическото началство, нито пъкъ християне, които не сж отъ управещето Църквата тѣло. И ето нарочно за това доказателство. Въ тез-

керето на ваше височество се срѣща изражението „Българска Църква“. Увѣренъ съмъ, че ваше височество, като сте употребили това изражение, не сте мислили, нито сте могли да знаете, че това изражение е чуждо и не свое на Православната Църква, защото ако гражданската власть различава народности и дава на всека една граждански права и привилегии, това не е работа на Църквата. Църквата никога не е правила различие между народноститѣ, защото и нейний Основателъ е призвалъ къмъ Вѣрата всичкитѣ народи. За това и Църквата поради това основно начало никога не се е дѣлила на Църква Арабска, Арнаутска или Българска, ами се е казвала една света, Католическа и Апостолска. Ако се предположи, че това наименование се взема отъ страната, тогава кои сж предѣлитѣ на Българската страна, кой съборъ състави тая Църква? Така щото ако азъ допустехъ названието „Българска Църква“, щехъ да допустя новизна, за която Вселенската Църква щеше да ме осъди. При това, ваше височество, като казвате, че почитаемото правителство не се мѣси въ чисто църковнитѣ дѣла, искате да оправдаете съ това участието, което е то взело въ съставенъето на реченната Българска Църква. Но позволете ми, ваше височество, да забѣлежж, че редътъ за управленеето на Църквата, понеже е дѣло на светитѣ Апостоли и на Вселенскитѣ събори, които го узаконили, ръководени отъ Светий Духъ, е безъ изключение нѣщо священо и непаруσιμο, както и догматическитѣ нѣща, които ваше височество наричате чисто вѣроисповѣдни. Той е повѣренъ само на онѣзи, които съставятъ тѣлото на управляещата Църква, и малко едно негово нарушение ги прави отговорни предъ Бога и Вселенската Църква. Всека прочее друга намѣса е неумѣстна, и Църквата никога не може да отстъпи отъ това начало. Счетохъ свой дългъ да дамъ на ваше височество тия разяснения, за да не става, по незнание, смѣшение на нѣща, които не могатъ да се смѣсватъ, и да се оставя безъ внимание онова, което е важно и непаруσιμο.

„Истина е, ваше височество, че онова, което се казва български въпросъ, сжествува още отъ преди десетъ години, и че поради много и разни отстъпления и нарушения, направени отъ страна на Българетѣ въ нѣкои християнски епархии, патриаршията по право и по дължностъ се обѣрнж до правителството срѣщу онѣзи, които поругахж архиереи, разграбихж

имуществото имъ, завладѣхъ домоветѣ имъ и присвоихъ училища и църкви, безъ да взематъ предъ видъ, че нарушаватъ и потъпковатъ не само правата и узаконенията на Църквата, къмъ която принадлежатъ, но и гражданскитѣ закони на императорското правителство, които служатъ за предпазване правата на всекиго едного. Ако прочее патриаршията се е обръщала къмъ почитаемото правителство поради такива нѣща, тя е призовавала правосъдието на правителството срѣщу насилията и въ защита на правдата на Църквата, която се тури подъ покровителството на приснопамятний Мохамеда II и на славнитѣ му преимици. Никога азъ не съмъ разумѣвалъ да задължъ почитаемото правителство да удържи въ Православната Църква съ оръжие онѣзи, които не щятъ това, защото, благодарение Богу, Православната Църква никога не се е опетнила съ подобни дѣяния. Мислжъ сжщо, че и почитаемото правителство не ще се никога откаже да бѣде правосъдно срѣщу ония, които самоуправно нарушаватъ правата на другито. И никакъ не можъ да си помислжъ, че „българскій въпросъ, като стои нерѣшенъ, ще стане причина да се наруши спокойствието на държавата“, защото почитаемото правителство много пжти показъ, че е много по-горне отъ ония, които заплашватъ съ размирица държавата, която има потребнитѣ закони за ограничѣние насилственитѣ дѣйствия. Ако ония, които възставатъ противъ своето духовно началство, престанехъ да се казватъ православни и съставехъ едно друго християнско общество, тогава почитаемото правителство можеше да ги признае и да тури подъ своето непосредствено покровителство сжщо и това християнско общество. До гдѣто обаче Българетѣ християне, които сж се подигнали, казватъ, че сж православни, всеко дѣяние между Православната Църква и тѣхъ трябва необходимо да истяча отъ неизмѣнното исповѣданне и учение на Църквата, къмъ която принадлежатъ; и такива привилегии за тѣхъ въ никой случай не можатъ да истичатъ отъ гражданската власть.

„Ваше височество знаете, че патриаршията много и истински се стара по времето на предшественикътъ ни Йоакима и отпослѣ да удовлетвори исканията на възстанжлитѣ християне Българе и употреби за това всички средства, които се намиратъ въ кръгътъ на нейната компетентность. Въ архивитѣ на Високата Порта се намиратъ много документи, които до-

казватъ тая истина. Поради това патриаршията не усѣща никакво биеніе на съвѣстѣта си предъ Бога и предъ Православната Църква, че е отказала на християнетѣ Българе всичко, което е могла да имъ устѣпи въ предѣлитѣ на каноническата си компетентностъ. Достовѣренъ свидѣтелъ на това е сама Всемирната Църква, която надълго знае всякакитѣ досегашни устѣпки на патриаршията. Тогава ще се оправдайтъ Българетѣ предъ Всемирната Църква, когато се ограничатъ въ предѣлитѣ на свещеннитѣ правила, когато престанатъ да помечуватъ изверженнитѣ архиереи и да диятъ благослєвїята имъ, да ги прогласяватъ за свети, да допущатъ двама едновѣрни духовни началници за единъ и сѣщїй градъ или епархїя, и изобщо когато се върнатъ въ пътятъ на истината на Църквата, на която казватъ че принадлежатъ, но на която установенїята явно потѣпкуватъ. Така че патриаршията не можеше да стои равнодушна безъ да покаже, че нарушава най-сѣщєственната и най-свещенната си длѣжностъ.

„Ваше височество казвате, че почитаемото правителство тогава се завзело съ въпросътъ, за който е тука рѣчь, когато той стигналъ до тамъ, че поради политически и всекакви други причини неговото по-бързо рѣшенїе се считало необходимо, и тогава възложило свършваньето му (възъ основа на нѣкои точки, приети, както кавахте, отъ мене) върху една комиссія, въ която влизали уважаеми лица и отъ двѣтѣ страни. Но, ваше височество, нека ми бѣде позволено най-първо да кажа, че предметний въпросъ въ всичката му ширина и въ всичкитѣ му подробности не е никога преставалъ да е църковенъ и слѣдователно много далечъ е да може да става предметъ за обмисленїе на гражданската власть или на комиссія, съставена отъ свѣтски лица. Помните, ваше височество, че щомъ чухъ за съставенїето на такава комиссія, побързахъ съ нароченъ чловѣкъ, който се ползва съ моето довѣріе, да навѣстѣхъ ваше височество, че нито съставенїето на комиссіята признавамъ, нито онова, което ще изработи тя можъ да приемъ, защото не бѣше ми мѣчно да предвидѣхъ, какво рѣшенїе на въпросътъ можехъ да дадатъ людїе, които не могатъ да знайтъ дѣла отъ такова свойство. Чрезъ сѣщїй пратеникъ напомнихъ тогава на ваше височество онова, щото говорихме и по което останахме съгласни съ ваше височество относително рѣшенїето на българскїй въпросъ безъ вселен-

ски съборъ въз основа на единъ проектъ, който ви дадохъ въ първото шестимѣсечие отъ моето стѣпанье върху патриаршката катедра. Другояче ми бѣше невъзможно да се откажъ отъ обръщаньето си къмъ Вселенската Църква за рѣшението на този въпросъ. До колко изработенното отъ комиссията, за която поменувате ваше височество, а така и распорежданията на послѣдний фирманъ, както и всички други искания на подигналитѣ глава Българе, не се съгласяватъ съ църковното право, считамъ излишно да повтарямъ тука, понеже патриаршията много пѣти е разеснявала това писменно на почитаемото правителство. На Христати ефенди Зографосъ и Александра ефенди Каратеодори, които ми представиха преди една година нѣкакъвъ си проектъ за българскій въпросъ, азъ свободно казахъ, че не можъ никакъ да одобря проектъ, който не е въ границитѣ на моята компетентность, нѣто цѣкъ ми е позволено азъ самичкъ да измѣнямъ священнитѣ правила за управлението на Църквата. Това сѣщото азъ казахъ и на ваше височество, когато бѣхъ у васъ съ двама синодални архiereи. Ваше височество поискахте тогава да знаете текстътъ на священнитѣ канони, по които не можехъ да приема проектътъ, който ми се тогава подаде, и азъ ви го съобщихъ. Ваше височество казахте, че „основата и повечето пунктове на императорскій фирманъ се съставили споредъ проектътъ и мнѣнието, които азъ предложихъ, и само малки нѣкои нѣща били допуснати въ него по рѣшението на реченната комиссия. Но ваше височество, ако съдържанието на фирманътъ е съгласно съ проектитѣ и мнѣнието ми, тогава защо той да се не издаде съ мое знание? Защо да не му се даде характеръ на актъ, съ който се утвърдява едно извѣсто отъ патриаршията рѣшение, както е редътъ му? Ако бѣше той така направенъ, тогава никакъ не щеше да има характеръ на едно окончателно гражданско рѣшение върху църковенъ предметъ. Ако нѣкой е казалъ на ваше височество, че разликата е безвредна и не заслужва да се обръща върху нежъ внимание, бждете увѣренъ, ваше височество, че тая по видъ малка разлика е твърдѣ важна и сѣщественна въ църковното право, която азъ никога не бихъ морѣлъ да допустя, безъ да бѣдъ осѣденъ отъ Всемирната Църква, като нарушителъ на църковнитѣ узаконения и правила.

„Азъ щеахъ да съмъ далечъ да заслужавъ благосклонността на императорското правителство и уважението, съ което се ползвамъ между моитѣ християне, ако азъ ради незначителни нѣкои нѣща отбѣгвахъ окончателното рѣшение на предметний въпросъ. Не, ваше височество, нито упорство, нито фанатизмъ, нито нѣкое дребнаво честолюбие ме кара да гледамъ въпросътъ като нерѣшенъ. Азъ зная какъвъ дългъ имамъ, като подданикъ, къмъ негово величество, благодѣтелиѣйшии нашъ монархъ, и съмъ го изпълнявалъ съ религиозно благоговѣние. Не по-малко обаче съмъ внимавалъ още отъ дѣтинство да изпълнявамъ и дългътъ си къмъ установленията на Църквата, и надѣж се, съ Божията милость, да предамъ цѣлъ цѣлинитѣкъ свещенний залогъ, който Богъ повѣри на мене недостойний. Не отричамъ, че протаканьето на този въпросъ е много неприятно; но не можъ по никой начинъ да приемъ рѣшение, което е противно на установленията на Църквата ми.

„Предвиждамъ, ваше височество, че скърбътъ, която ми се причинява отъ такова едно състояние на работитѣ и отъ нарушението правата на Църквата ми, ще ускори частъ на смъртътъ ми, който иначе ми е пъкъ и желателенъ, но ще имамъ всекога душевната радостъ, че истиннихъ дългътъ си касателно правата на Църквата и касателно спасението на ония християне, които, както не требваше, искатъ не себе си да наредятъ споредъ правилата на Църквата, а Църквата да преустроятъ както тѣмъ се ще. Нека бѣде още извѣстно на ваше височество, че преминуваньето на нѣкои християне отъ една православна Църква въ друга също православна не може да стане безъ пазенъе каноническитѣ предписания, което е дѣло само на Църквата.

„Догдѣто прочее Българетѣ упорито стоятъ въ своитѣ нововведения, азъ не можъ да сторя другояче, освѣнъ да настоявамъ да се свика вселенски съборъ, къмъ който вече и направихъ въззивъ относително този въпросъ. Тая нужда не е минжала, както предполагате ваше височество, защото безъ вселенски съборъ нито патриаршията, нито Всемирната Църква може да припознае направението. За туй азъ усърдно умолявамъ императорското правителство да благоволи да склони на това ми исканье, безъ да се съмнѣва нито най-малко за абсолютната му необходимость. При това, ваше височество, ис-

каньето ми за свикване вселенски съборъ е чисто църковно и нѣма никакво съотношение съ гражданската частъ.

„Ползвамъ се отъ случайтъ да изразжъ отличното си уважение и неизмѣнна преданность къмъ особата на ваше височество. Изъ патриаршията, 7 априлий 1870. Цариградскій патриархъ Григорий“¹⁾.

Султановото правителство не удостои съ отговоръ тия възражения на Гръцкый патриархъ, на които цѣльта бѣше да го спъне върху едно землище, върху което да се препира нему, като на властъ свѣтска и друговѣрна, не подобаваше, и съ този начинъ да го накара да признае некомпетентността си да издава фирмани по църковни въпроси. Патриархътъ напразно чака близо петъ мѣсеца да види резултатътъ на тая своя тактика. Най-послѣ той се принуди да пише на 20 августъ отново до Портата такрирь, съ който, като ѝ напомни своитѣ отъ 7 априлий обеснения и възражения за фирманътъ заеви, че понеже отъ една страна лошото състояние на работитѣ въ епархинтѣ взима все по-голѣми размѣри отъ издаването на фирманътъ насамъ, а отъ друга правителството не склани на неговото исканье да се свика вселенски съборъ, той е принуденъ да подаде оставката си, защото да не се ползова съ правото да се обръща до вселенски съборъ, той ставалъ билъ отговоренъ предъ Бога и предъ всичката Православна Църква и не можелъ билъ, при такви ограничения и при такова състояние на работитѣ, да изпълнява обязанности си като патриархъ.

Но Портата не побърза да отговори нито на този такрирь. Патриархътъ се намѣри отъ това въ голѣма мѣнотия, като видѣ че подмѣтаньето му да подаде отставка, ако исканьето му за свикване вселенски съборъ се не удовлетвори, не направи впечатлѣние на правителството. Да повтори още веднажъ той самъ това подмѣтанье бѣше, очевидно, несгодно. Намисли се за по-добръ да се напише пакъ нѣщо, но да е отъ името на синодътъ. Послѣдни се обърна прочее на 28 августъ до везирѣтъ съ едно прошение, въ което се казваше, че синодалнитѣ архиереи били много наскърбени отъ това,

¹⁾ Вж. ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν μεγάλην ἐκκλησίαν πρὸς τὰς λοιπὰς ὀρθοδόξους αὐτοκράτους ἐκκλησίας περὶ τῆς κατὰ τὰ ἔτη 1868—1870 πορείας τοῦ κατὰ Βουλγάρους ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, стр. 30—31, 36—43.

че негово светѣйшество давалъ отставката си, но били при-
нудени да се съгласятъ на неж поради сжщитѣ ония причини,
които накарали и патриархътъ да ѝ подаде. „Истина е, поесня-
ваше се по-нататкъ въ това прошение, че патриархътъ съ
неговѣтъ синодъ направи всичко, щото му бѣше възможно,
като се отнесе до почитаемото правителство съ молба да се
даде лѣкъ на българскій въпросъ, но желанното се не спо-
лучи, лошавинитѣ, които ставатъ въ Цариградъ и въ епар-
хиитѣ, стигнахъ до таквази степенъ, че патриархътъ и сино-
дътъ щехъ да си навлекатъ укоръ въ неиспълнение длъж-
ноститѣ на посланието си, ако не ги искажехъ на император-
ското правителство и не посочехъ едничкото средство за рѣ-
шението на този въпросъ. Не оставаше прочее слѣдъ това на
патриархътъ друго освѣнъ да подаде отставка, стѣпка твърдѣ
печална както за долоподписаннитѣ, така и за народътъ, глѣ-
бокото почитание на който къмъ даващия отставка патриархъ
не е неизвѣстно на императорското правителство, което се
показа толкова благосклонно къмъ патриархътъ поради добро-
дѣтелитѣ му, но преди всичко поради справедливото къмъ него
почитание на смиренвий нашъ народъ, който вижда въ тая
благосклонность още единъ знакъ на великото благодѣяние на
народолюбивий нашъ монархъ. Възъ това, ваше височество,
основание синодътъ бърза да ви помоли усърдно съ това си
прошение да благоволите, като имате предъ видъ важнитѣ
причини, по които патриархътъ поднася отставка, да дадете
окончателенъ лѣкъ на злото, отъ което се предизвика тая
отставка. Увѣряваме почитаемото правителство, че отмахването
на причинитѣ за отставката на патриархътъ ще бѣде едно
ново и велико благодѣяние къмъ нашата Църква отъ страна
на негово императорско величество, августѣйшии нашъ монархъ
и благодѣтель, а името на ваше височество ще се споменува
въ историята ни съ вѣченъ споменъ на признателность“.

Слѣдъ това пълно съ притворство и унижителни ласка-
телства прошение отъ страна на синодалнитѣ архиереи, Аали-
паша отговори на другий денъ просто и кратко, че тезакерето
на патриархътъ за отставка, както и мазбитата на синодътъ по
този случай се разгледали съ внимание; но понеже патри-
архътъ поради неговитѣ похвални качества се ползова съ го-
лѣмо уважение и довѣрие отъ страна на Високата Порта,
правителството не одобрило отдалечението му отъ патриарше-

ский постъ и за това не се поднесла на негово величество отставката му. Колкото пъкъ за българския въпросъ, понеже правителството, казваше се по-нататакъ въ отговорътъ на Аали-паша, даде потребнитъ обеснения за начинътъ и за причинитъ на рѣшението му, обеснения, които всеки денъ е готово, ако стане нужда, да подкрѣпи съ потребнитъ доказателства и документи и които тука е излишно да се повтарятъ, за това се предпочете краткостта. „Причината за досегашното замълчаване на дългий ви отговоръ отъ 17 мухарремъ 1287 по този предметъ е не пренебрежение на писанното ви, а напротивъ уважение къмъ васъ. Както ви се разесни и по-преди и по-послѣ, правителството не може да се съгласи да се свика вселенски съборъ за въпросъ, който нѣма никаква свръзка съ сщщността на религията, когато той не се е свиквалъ отъ толкова вѣкове насамъ за много по-важни въпроси. Въ случай че Българетъ направятъ нѣкои несъобразни съ религията злоупотребения, бързамъ да увѣрихъ приятелската ви особа, че щомъ се укажатъ на правителството тия злоупотребения, то не ще се забави да направи потребното за премахването имъ“.

Този отговоръ на върховний везиръ очевидно не бѣше по желанието на патриархътъ. Нему се непремѣнно искаше да признае най-послѣ Портата, че е сторила грѣшка съ издаването на фирманътъ, преди да вземе предварително неговото съгласие по всичкитъ му точки, или поне да одобри неговото заевенѣ за необходимостта да се свика вселенски съборъ. Тая мисль не го остави и слѣдъ като Аали-паша повтори и потрети, че правителството не може да се съгласи да се свика вселенски съборъ. Патриархътъ поради това се възползува отъ увѣрението на първий министръ въ послѣдний му отговоръ, че правителството не ще се подвоуми да въспре Българетъ отъ несъобразни съ религията дѣйствия, ако такива дѣйствия му се означатъ, и истѣкна пакъ тая мисль въ такрирьтъ си, въ който посочваше такива нарушения на църковнитъ правила. Той казваше въ този такрирь: „Понеже ваше височество увѣрявате въ високото си тежкере, че ако се случатъ злоупотребения противъ предписанията на религията, правителството ще вземе потребнитъ мѣрки за премахването имъ, азъ винамъ смѣлость да ви наложѣ сага накратко онова, което другъ пжтъ съмъ ви налагалъ надълго. Противно на

религиознитѣ предписания и на каноническитѣ установения на Църквата е да стоятъ двѣ църковни началства отъ сѣщото вѣроисповѣданіе въ единъ и сѣщій градъ, каквото сега ставъ въ Ортакой. Противно на религиознитѣ предписания и на каноническитѣ установения на Църквата е да обикалятъ градоветѣ, безъ позволение на законното имъ църковно началство, архиереи, за да распокжсватъ християнетѣ и да извършватъ разни църковни обреди въ епархии, които имъ не принадлежатъ. Противно на религиознитѣ предписания и на каноническитѣ установения е да се скитатъ свещенници, както тука, така и въ епархитѣ съ горѣказанната цѣль, безъ съгласіето на мѣстното църковно началство, и да изгонватъ отъ църквитѣ каноническитѣ свещенници. Противно на религиознитѣ предписания и на каноническитѣ установения на Църквата е да се състави отъ самосебе си едно църковно началство съ съгласіето само на гражданската власть и безъ областъ съ опредѣленни граници. Не поменувамъ за разграбванъето на църкви и училища, за изгонванъето на архиереи изъ митрополитѣ и епархитѣ имъ и за толкова други работи, които сѣ най-добри извѣстни на ваше височество. И всичко това се върши не съ общото съгласіе на епархитѣ, но по надумванията на лица, които се испращатъ отъ тука и които отъ тука получаватъ наставления“. Слѣдъ това негово свѣтѣйшество прибавеше, че понеже въпроси, които досягатъ управленіето на църквитѣ, могатъ да се рѣшаватъ само отъ духовнитѣ началници на Православната Църква, ненабѣжно потребно е да се свика вселенски съборъ, който ще рѣши въпросътъ канонически и окончателно. Патриархътъ не вѣрваше, разумѣва се, твърдѣ много, че Турското правителство ще се съгласи да се свика вселенски съборъ за българскій въпросъ, защото на това бѣше противно и Русското правителство; но Григорій VI настояваше да иска да се предаде на Всеобщата Църква рѣшеніето на българо-гръцката распря, или пъкъ да му се приеме отставката, съ цѣль да принуди Портата да се съгласи съ онова рѣшеніе, което той искаше да се даде на тая распря, за да не изгуби гърцизмътъ сѣдѣщия влианіето и надмоуціето си на Балканскій полуостровъ. Съ тази цѣль той казваше въ крайтъ на отговорътъ си, че ще почака да види, какво ще намисли слѣдъ този отговоръ правителството, та споредъ това „или да продължи

да патриаршествова подъ покровителството му въ духътъ на Православната Църква, или по неволя да се оттегли отъ патриаршията и така да се избави отъ всека отговорностъ и нареkanie въ сегашнитѣ и бѣдщи времена“.¹⁾

Този отговоръ сключва взаимнописанъето помежду везирътъ и патриархътъ относительно фирманътъ за българскій въпросъ. Той е отбѣленъ съ деномѣсечие 5 септемврий. Следъ него патриархътъ, както ще види читателътъ по-долѣ, се помъчи по други пътища да насочи работата по желанята си.

Въ това време като патриаршията гледаше да обори фирманътъ съ възраженията си, че съдържанието му било неканоническо, че билъ рѣшавалъ църковенъ въпросъ, което не е дѣло на свѣтска и при това друговѣрна властъ, Българетѣ, които го посрѣщалихъ съ непритворна радостъ, бързаха да направятъ всичко, щото можеха и требаше за по-скоро му приложение и изпълнение, като обаче се водеха въ тая посока отъ указанията на правителството, което искаше да се подготвятъ и извършатъ на първо време само нѣща, които се отнасяха до управителната частъ на Църквата, но не засягаха съ нищо вѣроисповѣдната. Споредъ този редъ най-първото нѣщо, което требаше да се направи отъ нашитѣ съотечественици, бѣше да се състави централното църковно-народно управление на Българскій народъ, т. е. да се избератъ лица за синодътъ и за смѣсенний съвѣтъ на ново-учреждаванната Българска екзархия, а така и да се състави комиссия за изработване на уставътъ, по който ще се управлява тая екзархия, нѣща предвидѣни въ фирманътъ. Истина, че и до издаването на фирманътъ имаше въ столицата единъ българскій Привремененъ съвѣтъ, състоещъ отъ архиереи и отъ миряне, за разглеждане църковно-народнитѣ работи; но той нѣмаше характеръ на признато отъ правителството учреждение. Следъ излизанъето на фирманътъ той требаше на ново да се преизбере и да се доведе новий съставъ до знанието на правителството, съ което нѣщо и да вземе официаленъ характеръ. Нашитѣ владци, представители и нѣкои отъ първенцитѣ въ Цариградъ се събраха прочее следъ получаванъето на фирманътъ, а именно на 6 мартъ, да

¹⁾ Вж. пакъ тамъ, стр. 44—48.

разхислять, по кой начинъ трябва да се извърши тая подготвителна работа. Какъ требваше да стане речението преизбиране, както и изборието на лицата, които имаше да приготвятъ органическиятъ уставъ на екзархията? Нѣкои отъ събралитѣ се лица искааха мнѣние да станатъ тия избори съ участието на епархиятъ. Но това мнѣние не се прие. Болшинството се съгласи съ мнѣнието на по-благоразумнитѣ и по-добрѣ запознатитѣ съ начинътъ, по който ставатъ подобни избори въ Турската империя. Това мнѣние бѣше да посочи Съвѣтътъ 40 души отъ по-навѣстнитѣ Българи въ Цариградъ, които и да се свикатъ да избератъ измежду си десетъ души за членове на новиятъ сѣсенъ Привремененъ съвѣтъ. Съвѣтътъ показва тутакси тия 40 души, които и се събраха въ слѣдния недѣленъ день да изпълнятъ пораката, що имъ се възложи.

Не требваше, разумѣва се, за преизбираньето на досегашния Привремененъ съвѣтъ и за съставеньето комиссия, която да изработи органическиятъ уставъ, да се викатъ избиратели отъ епархиятъ и съ това да се покаже на Турци и Гърци, че Българетѣ още въ самото начало на своето църковно самоуправление отстѣпатъ отъ консервативний редъ, който се държи въ империята. Толкозъ по-вече, че представители отъ епархиятъ по църковно-народнитѣ работи въ Цариградъ и сега имаше и всеко по-важно дѣло ставаше съ тѣхното участие. Тия представители имаше да участвуватъ и сега въ преизбираньето на Привременния съвѣтъ. Въ самото това заседание на Съвѣтътъ Кръстевичъ напомни на всички, че сега на цѣлъ свѣтъ очитѣ сж обърнати къмъ Българетѣ и всеки чакъ съ любопитство да види, какъ ще се възползоватъ тѣ отъ даденнитѣ имъ права и ще съумѣятъ ли да подкаратъ работата сп мадро и тихо. Преизбираньето на Привременния съвѣтъ не изискваше да се свикатъ още особенни представители отъ епархиятъ и по самата си сѣщностъ. Съвѣтътъ имаше да стои на чело на работитѣ за твърдѣ малко време, догдѣ да се избере екзархътъ. Той имаше още да изработи само, а не и окончателно да одобри уставътъ. Окончателното одобрение на уставътъ имаше да стане съ участие на особенни представители отъ епархиятъ.

Означеннитѣ отъ събралитѣ се на 6 мартъ архиереи и първенци четиредесетъ души избраха слѣднитѣ десетъ души

за членове на новия Привремененъ съвѣтъ: Гаврилъ ефенди Кръстевича, хажи Иванчо ефенди Пенчовича, Георгаки ефенди Чакоглу, хажи Никола ага, Д-ръ Ст. Чомакова, Д-ръ Хр. Стамболски, Хр. П. Тъпчилѣща, Д. Гешоглу, Ст. Камбурова и дѣдо Веля отъ Рѣсентъ. Колкото за владичитѣ, които, като влизатъ въ Привременния съвѣтъ, требваше да представятъ отъ себе си и синодътъ на Българската Църква, тѣ нѣмаше какво да се избиратъ наново, защото освѣнъ тия, които бѣхъ до сега членове на този Съвѣтъ, други български владичи, които да сж пригърнали народното дѣло, нѣмаше. Тѣ требваше прочее да си останатъ и занаяпредъ членове на Синодътъ и на смѣсенния Привремененъ съвѣтъ. Наново требваше да се избере само председателъ на този Съвѣтъ, който имаше да се счита и като председателъ на Синодътъ. Кръстевичъ, който председдаваше въ събранието и водеше дебатитѣ, предложи да се избере този председателъ отъ избраннитѣ вече членове на Привременния църковно-народенъ съвѣтъ. Това не бѣше по желанието на нѣкои отъ нашитѣ новоиспечени демократи, които съ настояванетоъ си да се дава на множеството по-големо участие въ управлението се стремежъ да му аресатъ и да си придадѣтъ по-големо значение, и за това тѣ искахъ самитѣ избиратели на членоветѣ на Привременния съвѣтъ да избератъ и неговия председателъ; но обеснѣната, които даде на предложението си опитния въ дѣлата на управлението Кръстевичъ, убѣдихъ болшинството да се съгласи съ неговото мнѣние, и така изборътъ на председателъ се възложи на самия Привремененъ съвѣтъ. Следъ два дни, когато Съвѣтътъ се събра съ тази цѣль, той намѣри за по-добръ да се не избира сега наново председателъ, ами да председдава и занаяпредъ досегашния председателъ, т. е. Ловченския Иларионъ, и това по слѣднитѣ съображения. Двама отъ четиретѣ други архиереи, сирѣчь Паисий Пловдивския и Иларионъ Макариополския, бѣхъ извержени отъ патриаршията, а другитѣ двама, т. е. Панаретъ Пловдивския и Антикъ Видинския, бѣхъ сѣщо злѣ видѣни отъ неж по напрешнитѣ си постѣпки. Ако нѣкой отъ четирмата тия архиереи се избере за председателъ на Съвѣтътъ и намѣстникъ на бѣдѣщия екзархъ, патриаршията щеше да съгледа въ тая постѣпка на Българетѣ нежелание да се примирятъ съ неж и да устроятъ църковното си управление въ споразумѣние съ не-

гово светѣйшество, както предписва фирмантъ. А да се оставятъ отворени врата за примирение съ патриаршията изискваше по своитѣ видове и самата Висока Порта, разногласие съ която Българетѣ требаше да избѣгватъ за собственната си полза.

Единъ краткъ правилникъ, съставенъ отъ Кръстевича и прочетенъ въ събранието, узаконяваше станалитѣ избори. Той гласеше: 1) че намѣстникътъ на екзархътъ и председател на синодътъ е избираемъ; 2) че Светий Синодъ на Българската екзархия състои отъ пребиваещитѣ въ Цариградъ български архиереи; 3) че се състави по избране мирскій Свѣтъ, състоещъ отъ мирски лица; 4) че на Привременний свѣтъ се възлага да управлява врѣменно дѣлата на Българската екзархия и да приготви нейний органически уставъ; 5) че всеко частно дѣйствие, направено безъ знанието и съгласието на всичкитѣ членове на Свѣтътъ, остава безъ всякаква сила; 6) че този правилникъ има временна сила, докато се изработи и тури въ дѣйствие основний уставъ.

За съставенъето на Свѣтътъ въ горѣозначенний видъ се написа докладъ до Високата Порта, който нашитѣ владци и първенци подадохъ на везирътъ въ сѣщия онзи день, когато му се представихъ да благодарятъ за царската милость, сторена на Българскій народъ съ издаването на фирмантъ. Въ този докладъ се казваше, че избраннитѣ лица ще съставятъ и комиссия за изработване уставтъ.

На 30 мартъ Аали-паша испрати до Свѣтътъ официално писмо, въ което го извѣстяваше, че негово величество благоволилъ да одобри лицата, избрани за приготвенъе уставтъ; по който ще се управлява създаденната за Българетѣ екзархия. Това писмо се прочете на 3 априлий въ засѣданието на Свѣтътъ и се изтъкува като първа официална стѣпка за приложение на фирмантъ. Членоветѣ на Привременний свѣтъ или на комиссията, както се казваше въ везирското тевкере, съзнаващи това, рѣшихъ, преди да почнатъ даденната имъ съ тевкерето официална служба, да се обърнатъ къмъ Бога съ молитва. На молебствието, което се отслужчъ сдѣдъ това, очитѣ на мнозина отъ тѣхъ се напълнихъ съ слъзи, като се смислихъ, че на 3 априлий, преди десетъ години, се исхвърли въ

българската църква на Фенеръ името на патриархътъ отъ църковнитѣ молитви и сега пакъ на 3 априлий започва дѣйността си подновенната Българска самоуправявана Църква. Слѣдъ молебствието Кръстевичъ прочете нѣколко члена отъ проектътъ за органически уставъ, който билъ приготвилъ за обсъждане и разискване въ Свѣтътъ.¹⁾

Като пристъпахъ да подготвятъ полегка-легка приложението на фирманътъ, нашитѣ съотечественници не оставехъ безъ внимание и стремлението на Гърцитѣ да го умаловажатъ, като ушъ несъгласенъ съ църковнитѣ установления и съ привилегиитѣ на патриаршията. Тѣ не можехъ сега свободно да се борятъ на публицистското поле съ своитѣ противници, защото правителството като видѣ наеженността на гръцкий печатъ слѣдъ издаване на фирманътъ, забрани както на гръцкитѣ, така и на българскитѣ вѣстници да водятъ полемика върху него, за да се не усиля раздражението на духоветѣ, особено че тая полемика досягаше и собственний му престижъ. Но тѣмъ бѣше откритъ пѣтътъ да възразяватъ на патриаршията по онзи способъ, по който тя хвърлеше своитѣ стрѣли противъ фирманътъ. Привременний свѣтътъ можеше сирѣчь да оборва безосновнитѣ и софистични нейни твърдения предъ населението и предъ цѣлий свѣтътъ както съ окръжни послания до българскитѣ епархии, така и съ мазбати до правителството, и послѣ да обнародва тия окръжни и мазбати въ вѣстницитѣ — начини, които употребяваше патриаршията. Така нашитѣ владци испратихъ на 16 май, като архипастири на своитѣ однородци Българе, едно окръжно послание до българскитѣ епархии, въ което не само опровергавахъ ясно за всекиго твърденията на патриаршията въ нейното окръжно отъ 2 априлъ до подвластнитѣ ѝ архиереи, но ѝ изобличавахъ още въ противорѣчие, като показвахъ, какъ тя едно време, за да упразни българскитѣ независими престоли, прибѣгнѣла къмъ свѣтската властъ, съ одобреннието и силата на която и подчинила епархиитѣ имъ, а пѣкъ сега се оплаква предъ цѣлий свѣтътъ, че се издалъ султанский фирманъ за учреждение на Българската екзерхия, при все че той е билъ съста-

¹⁾ Вѣстн. *Право*, бр. 3 и 6 отъ 1870 г. и *Македония* отъ сжната година, бр. 32, 34, 35 и 39. Вж. още списанието *Библиотека*, книга VII, година втора, стр. 42—44.

венъ по единъ патриаршески проектъ за рѣшението на българскій въпросъ.

Ние ще предадемъ тука само главнитѣ мисли на реченото послание, бояъ да се придържаме строго о способъ на изложението имъ въ него.

Българскій синодъ посочва въ посланието си най-първо, като съвсѣмъ безосновно, твърдението на патриаршията, че е необходимо за рѣшението на българскій въпросъ да се свика вселенски съборъ — твърдение, което тя била направила още когато били испратени до нея двата правителствени проекти за рѣшението на българскій въпросъ. Ние опровергахме, казватъ българскитѣ архиереи, отговорътъ на патриаршията относително двата проекта. Но като е поискала тя още тогава, като нѣщо необходимо, свикването на вселенскій съборъ, да ли е свикала тя такъвъ съборъ, да ли е поне просто поискала мнѣнието на Всеобщата Църква, когато е упразнила въпреки свещеннитѣ правила българскитѣ самостоятелни архиепископии, които сж сжществували съ одобрението на вселенски и помѣстни събори? Не е ли тя подчинила реченнитѣ архиепископии съ силата само на султански фирмани? Защо сега, като султанското правителство издава фирманъ, съ който се възстановява отново самоуправлението на Българската Църква, упразнено съ изама и коварство, и който удовлетворава Българетѣ, които поискахъ да имъ се повърнатъ несправедливо отнетитѣ имъ самостоятелни архиепископии, да казва тя, че този фирманъ билъ противенъ на свещеннитѣ правила и че за рѣшението на въпросътъ необходимо било да се свика вселенски съборъ? И какъ постъпи сега султановото правителство, като издаде фирманътъ за установенъ на Българска екзархия, при всичко че тя не е абсолютно независима, както сж били древнитѣ Български архиепископии? То издаде фирманътъ си по единъ проектъ на самия патриархъ, който проектъ слѣдъ като се обсъди надълго въ една смѣсенна комиссия отъ достопочтени лица, Българи и Гърци, се преизмени само въ нѣкои точки. Тия преизменения се представихъ на патриархътъ, който, като ги разгледа съ синодътъ си, направи нѣкои върху тяхъ бѣлежки, съ които показва предъ всичкийтъ свѣтъ, че патриаршията ако и да отхвърлеше по-преди двата правителствени проекта, че били ушъ внесели въ Църквата непознатото ней начало на народ-

ности, одобрява това начало, когато е работа за нейните сгоди и за интересите на гърцизмътъ, защото въ тия бѣлжки тя изваждаше отъ проектированната Българска църковна област нѣкои мѣста, по причина че били населени съ Гърци или че жителитѣ имъ били желали да останатъ подъ нейната властъ, нѣща, които сега, като ги видѣ въ фирманътъ, тя нарича канонически и противни на съществуещий църковенъ редъ. И какво най-послѣ направи правителството на султанътъ съ фирманътъ си за Българската екзархия? То не лиши съ този фирманъ патриаршията отъ нейните привилегии, съ които ѝ бѣ надарилъ завоевателятъ Мохамедъ II. То не ѝ подчини подъ властта на другъ нѣкой престолъ, както бѣ турило нѣкога си по нейното исканье подъ юрисдикцията на Цариградскій престолъ Охридската, Търновската и Ипекската самостоятелни архиепископии. То само се погрижи да върне на предишните притежатели онова, което бѣше имъ несправедливо отнето. Патриаршията смѣе още да се оплаква, че съ фирманътъ се нахърнявали привилегиитѣ, които ѝ били дадени отъ завоевателятъ Мохамедъ II, но тя забравя, че когато Мохамедъ II влѣае въ Цариградъ и даде на патриархътъ известни привилегии, нашитѣ самостоятелни Църкви си останяха недокачени. Тия привилегии не ограничиха и не може да ограничатъ правата на коя и да е самоуправлявана Църква, а слѣдователно и на Българската. Фирманътъ за Българската екзархия щеше да нарушава правата на патриаршията, ако Българската Църква бѣше канонически ней подчинена; но това не е било, а напротивъ нейната независимостъ е била признавана като каноническа отъ самата патриаршия. Българската Църква е била подчинена на патриаршията по силата на султанско рѣшение, което сега, като се разумѣ, че е станало вслѣдствие наама, се отиѣнява по просба на Българетѣ. Наштъ въпросъ е прочее окончателно и законно рѣшенъ съ фирманътъ на султанътъ, и вне, любезни чада наши о Господѣ, не давайте вѣра на онѣзи, които, като изгубватъ чрезъ него вещественни сгоди, съ които сѣ се ползовали до сега, твърдятъ противното и безсрамно казватъ още, че нашитѣ однородци, като приематъ това рѣшение, отстапали били отъ православната Вѣра.¹⁾

¹⁾ Вж. в. *Право*, бр. 18 отъ 1870 и *Македония*, бр. 61 отъ сѣщата година.

Като истъквах така самата каноническа и историческа истина срѣщу опитванията на патриаршията да ѝ бръща както ѝ изнася, Българетѣ въ истото време правехъ всичко, което можехъ, за да ѝ подбудятъ да се помири съ тѣхъ. Поради това тѣ не счетохъ за неумѣстно слѣдъ всички хули и порицания, отправени срѣщу тѣхъ отъ страна на патриаршията подиръ издаването на фирмантъ, да молятъ патриархътъ да се съгласи да му се представи една депутация отъ тѣхъ, която да вземе благословението му и да му даде нѣкои обещания, които, може би, ще го расположатъ да погледа по-другонче на българското дѣло. Да искатъ свиждане съ патриархътъ нашитѣ съотечественици се подбуждахъ и отъ свѣтитѣ на Високата Порта, която, подъ мадрото ръководство на върховий везиръ, Аали-паша, се мъчеше и подиръ издаването на фирмантъ да се спогодятъ Българетѣ съ патриаршията. Но срѣщата на нашитѣ съотечественици съ негово светѣйшество се затрудняваше може би и нарочно отъ самата патриаршия. Нѣкои отъ членоветѣ на българский Привремененъ съвѣтъ ходихъ нѣколко пати да питатъ, кога ще може патриархътъ да приеме една депутация отъ тѣхъ, но все имъ се отговарело, че негово светѣйшество е боленъ. Най-послѣ въ Привремений нашъ съвѣтъ се намѣрило за добръ да се натоварятъ нѣкои отъ съвѣтнициѣ да идатъ при одного отъ влиятелнитѣ синодални архиереи на патриаршията, а именно при Кизический митрополитъ, и да го помолятъ да извѣсти непосредънно на негово светѣйшество, че българскитѣ владици и първенци желажтъ да му се представятъ и приематъ благословението му, за да се тури край на распрята и се въдвори миръ между патриаршията и Българетѣ. Патриархъ Григорий поради боледуването си ушъ пакъ не могълъ да отговори на това подпитване и да каже, кога може изпълни желанието на Българетѣ, но билъ обѣщалъ, че е готовъ да ги приеме, щомъ оздравя. Това станъ чакъ презъ мѣсець май. По предварително извѣстие отъ страна на патриархътъ, че е вече здравъ и може да приеме депутация отъ Българетѣ, Привремений нашъ съвѣтъ испрати на 16 май при него четирма отъ своитѣ членове, а именно Гаврила Кръстевича, Георгаки Стояновича Чалоглу, хажи Иванча Пенчовича и хажи Никола Минчоглу, на които и даде наставления относително разговорътъ, въ който имали да влѣ-

затъ съ него. Ето какъ разказватъ въ писменний си докладъ до Привременний съвѣтъ самитѣ тия лица разговорътъ, който сж имали съ негово светѣйшество.

„Като посѣтихме негово светѣйшество споредъ инструкциитѣ, които ни даде Българската смѣсенна комиссия (т. е. Българский привремененъ съвѣтъ), имаме честь да изложимъ на тая комиссия вкратцѣ разговорътъ, който послѣдва между насъ и негово светѣйшество.

„И първо длѣжни сме да исповѣдаме, че негово светѣйшество ни прие благосклонно и привѣтливо, и ние се отнесохме къмъ него съ длѣжното синовно почитание. Подиръ обикновеннитѣ привѣтствия, негово светѣйшество отвори разговорътъ съ тѣзи думи, че като изпълнявалъ обѣщанието, което ни бѣ далъ чрезъ Кизичский митрополитъ, че сирѣчь щомъ оздравя, ще ни приеме, извѣстилъ ни сега това, и счита се щастливъ, че никой по-вече отъ него не е пожелавалъ нѣкога да задоволи недоволнитѣ Българе, като удовлетвори справедливитѣ имъ искания. Зарадъ това, щомъ сѣдналъ на престолътъ, билъ казалъ на едно лице отъ насъ да покани дѣйцитѣ по българский въпросъ да дойдатъ при него, и той щелъ билъ да стори всичко, което му е възможно. Но, за зла честь, той нито отговоръ приелъ на това, до като и повторно, като стангла приказка, че за рѣшението на въпросътъ нужно било да се приближатъ и разговарятъ Българетѣ направо съ патриархътъ, горѣреченното лице отговорило, че и другъ пътъ негово светѣйшество бѣ предложилъ това, но българетѣ не склонявали, преди да се даде едно рѣшение на въпросътъ имъ. Поради това, понеже тѣ продължавали да безпокоятъ императорското правителство, а то подканело патриаршията да направн нѣкое предложение за възможното имъ удовлетворение, негово светѣйшество представилъ въ 1867 повѣрително единъ проектъ за рѣшение на въпросътъ, единичкий какъвто е могълъ да предложи безъ да докача правилата на Църквата и сжествуващия редъ; но, за нещастие, Българетѣ отхвърлили тозъ проектъ, а правителството издало извѣстнитѣ два проекта, които патриаршията, като не можела да приеме, понеже били противоканонически, предложила свикването вселенски съборъ, като единичко средство за рѣшеннето на въпросътъ. Но понеже Българетѣ нито туй приели, негово височество, великий везиръ, Аали-паша попиталъ въ единъ разговоръ негово

светѣйшество, да ли не би могълъ да се повърне той пакъ на извѣстний си проектъ и да ли тогава негово светѣйшество не би напустилъ идеята за вселенски съборъ. На туй негово светѣйшество като извѣилъ съгласие, мислилъ, че речениий му проектъ щелъ просто да се приеме, но ненадѣйно се научилъ, че императорското правителство опредѣлило за рѣшение на въпросътъ една свѣсенна комиссия. Негово светѣйшество тогъчасъ билъ протестувалъ, както послѣ и отхвърлилъ онова, щото била изработила реченната комиссия, когато тя, ако и не официално, му го съобщила. И не само туй, но и отъ издаденый послѣ императорски фирманъ се отказалъ, като издаденъ (ушъ) отъ власть, която нѣмала никоя юрисдикция върху църковнитѣ работи, и повторилъ предложението си за вселенски съборъ.

„Подиръ туй предисловие негово светѣйшество прибави, като се обърнъ къмъ насъ: Тѣй като е работата, кся е цѣльта на вашето посѣщение. На туй питанье ние му отговорихме, че нашето посѣщение нѣма никоя друга цѣль, освѣнъ да помолимъ негово светѣйшество, щото съ извѣстното си благодушие да предаде на забвение станжлото до сега тѣй или инакъ и благоизволи да приеме българскитѣ първенци да му палунжтъ светата десница и приематъ патриаршеската му молитва и благословение, и тѣй съ възстановението на желанный миръ и съгласие да пристъпятъ до изравнение на мжнотиятъ, които може да се поевятъ. Защото, ваше светѣйшество, ако би и да предположимъ, че императорскый фирманъ, който съдържа необходимото това рѣшение, се е издалъ не по църковный редъ, сщцността обаче на работата не стои въ фирмантъ, но въ съдържанието на фирмантъ, което не е никакъ противоканоническо; а което ваше светѣйшество бихте помислили за таквъ, то лесно би се изравило и уредило съ общо съдѣйствие.

„Въ отговоръ негово светѣйшество ни каза, че туй вече е невъзможно да стане, защото той нито фирмантъ признава, нито върху съдържанието му може да се разговори съ Българетъ, като не признаватъ духовната му власть и турятъ ржка на патриаршескитѣ му правдини, отъ които той не отстъпа. И понеже патриаршията и Българетъ сж като двѣ страни въ распръ, необходимо е да отидятъ при единъ третий и без-

пристрастенъ съдия. А такъвъ съдия е вселенски съборъ, защото императорското правителство не може да бъде такъвъ.

„На това ние отговорихме: светѣйшии, безъ да издираме (защото не сме дошли за това), да ли има или нѣма такова право императорското правителство, казваме, че Българетѣ, като православни християне, щеж да приематъ присъдата на вселенскии съборъ, ако виждаж, че той дѣйствително е исканнии оня съдия. Но, за зла честь, тѣ не се забавиха да видятъ съ очитѣ си, че отцитѣ на Цариградската, на Александрийската, на Антиохийската, на Иерусалимската, на Руската и на Атинската Църкви, отъ които безъ съмнѣние и требаше да се състави вселенскии съборъ, взехж, още преди да стане съдбата и присъдата, страната на една отъ двѣтѣ находящи се въ распря страни, нѣщо, което вдига отъ тѣхъ качеството на безпристрастни съдии; защото ваше светѣйшество, като писахте отъ страна на Цариградската Църква до всека отъ реченнитѣ Църкви писмо, съ което не само излагате въпросътъ отъ ваша точка и въ ущърбъ на Българетѣ, но, като истински тѣхонъ противникъ, осипахте ги съ най-тежки епитети относително тѣхното религиозно поведение. А отцитѣ, които щеж да се призвоятъ на вселенски съборъ, обладани отъ това надхванѣе и, като забравихж, какви сж и какви трябва да сж и че не трябва да произнасятъ присъда преди да чуятъ и двѣтѣ страни, побързахж съ отговоритѣ си да оправдажтъ предварително и безъ съдъ Цариградската Църква, а Българетѣ осжихж жестоко безъ всеко основание.

„Но тѣ пакъ бихж чули Българетѣ, пресѣче ни думата негово светѣйшество, като се събереж на вселенски съборъ.

„И ако ги чухж, отговорихме ние, туй щеше да стане само за една форма, защото тѣ бѣхж вече исказали формално и буквално мнѣнията си; а извѣстно е, че съдиитѣ обикновено, а още по-малко честнитѣ отци на единъ непогрѣшимъ вселенски съборъ, не могатъ да противорѣчатъ нѣкога на мнѣнието си, което веднажъ сж дали. Заради това простодушнитѣ инакъ, но здравомислещи християне Българе, понеже пристрастието на реченнитѣ отци въ тази работа расклати довѣрието имъ, изгубихж готовността, която имахж да приематъ присъдата имъ. Работата щеше да бъде другояче, ако тѣзи отци, като приехж насмата на ваше светѣйшество, се ограничилахж да отговорятъ просто, че сж видѣли писанното, но

оставят да искажатъ мнѣнието си канонически въ съборътъ, като чуятъ и Българетѣ. Тѣй като е работата, светѣйшии, разумѣва се, казахме ние, че за Българетѣ е вече невъзможно да приематъ присъдата на единъ такъвъ вселенски съборъ. Необходимо е слѣдователно да се намери друго средство, онова, което е вече рѣшено политически, да се потвърди и църковно; и за това нужно е, ваше светѣйшество, като се повинувате на правдата и съобразявате съ обстоятелствата, да се покажете по-нисходителенъ и да почнете пакъ сношенията и съвѣщанията си направо съ Българетѣ, които, както казвате, сж въ распрѣ съ патриаршията, което и по-напредъ желяхте. Защото знаете добръ, че често противникитѣ, като оставятъ на страна сѣдби и сѣдни, дохаждатъ едни при други и, съ едно добро обеснение като се споразумѣятъ, сполучватъ да се спогодятъ. Що е чудно, ако и сега се сполучи същото? Но за осмъществение на такова нѣщо необходимо е да приемете за разговоръ съ васъ и мѣранетѣ и архиереитѣ наши.

„Мина се вече времето на разискванията, пресѣче приказката ни патриархътъ, и не остава друго освѣнъ вселенски съборъ, който ние предложихме, като послѣдне средство, и отъ който ние не се оставяме. Думате ми да приемъ вашитѣ архиереи. Кои архиереи взе разумѣвате? Тѣ се дѣлятъ на двѣ категории: едниѣ сж ~~низложени~~ (извержени) и като архиереи, тѣ не могатъ да се приематъ отъ насъ; а пакъ другитѣ, които сж дошли въ столицата и живѣятъ въ нея безъ позволение на Църквата, макаръ че протестувахме за това предъ Високата Порта и поискахме испъжданъето имъ, тѣ като престѣпници на даденната си при ръкоположението клетва да бѣдатъ вѣрни и послушни на Църквата, гледатъ се отъ Църквата, като сжщи отстапници и като пребиваещи въ собственитѣ си епархии. Какъ слѣдователно думате да приемъ такива архиереи?

„Светѣйшии, отговорихме ние, реченнитѣ архиереи сж споредъ васъ отъ двѣ категории, и едниѣ и другитѣ отъ гледна точка на Църквата сж престѣпници; но, безъ да влизаме тука въ разискване за престѣплението имъ — защото не е времето за разискване сега — взимаме дързостъ да забѣлежимъ на ваше светѣйшество, че наштъ Спасителъ е опредѣлилъ прощение и за истинскитѣ престѣпници, дори и

седемдесет пкти ако съгрѣшатъ. Сега прочее едно поради обстоятелствата, друго ради цѣлий Българскій народъ, който, безъ съмнѣние, искате да облагодѣтелствувате и спасете, единтъ простете, защото и десетгодишното наказание е доста, а другитѣ като считате дошли отъ епархитѣ си съ позволенieto ви, да ги приемете, като си припомните, че често въ подобни обстоятелства и крале и императори сж приемали и прощавали и възвождали въ почести метежници и отстѣпници, които и оръжие сж били повдигали противъ тѣхъ. Ако прочее мирскитѣ тия владѣтели сж се показвали и показватъ великодушни, колко по-вече, мислите, християнското и отеческо сърдце на ваше светѣйшество трябва да се покаже сега по-благосклонно къмъ реченнитѣ архиереи, на които отъ друга страна предполагащото престѣпление произхожда не отъ враждебно расположение, нито отъ нови мнѣния, но отъ истинска архиерейска длѣжностъ да не допуснатъ народътъ да се повреди религиозно, и отъ чувство на състрадание, родолюбие и челолюбие къмъ несправедно страдащия народъ; защото ако и да сж архиереи, тѣ не сж престанжали да сж и челоубици, състрадателни къмъ съотечественицитѣ си.

„Негово светѣйшество, като отговори на тѣзи ни думи отрицателно, рече, че тогава само казаннитѣ архиереи да се надѣждатъ отъ Църквата за прощение, когато исповѣдатъ съ локорно прощение престѣплението си, дойдѣтъ въ съвършенно покаяние за дѣлата си и се отрекатъ отъ Българетѣ и отъ исканията имъ и се присѣдинятъ, както въ старо време, къмъ Великата Църква.

„Ние съ прискѣрбие забѣлжихме и тука на негово светѣйшество, че той съ упорството си иска невъзможното, защото, както добръ знае, нито Българетѣ ще склонятъ нѣкога да се върнатъ въ първото състояние и да се подчинятъ просто и безъ условие на патриаршията, нито българскитѣ архиереи ще се унижатъ да се отрекатъ отъ съотечественицитѣ си православни християне и отъ родолюбивитѣ си чувства. Но и това ако се предположи, Българскій народъ никога нѣма да послѣдва примѣрътъ имъ, нито ще се рѣши съ едно стѣписване да изгуби въ единъ мигъ всичко, що е спечелилъ съ десетгодишното си постоянство. Умоляваме ви, прочее, светѣйшии, въ името на единството на Вѣрата и на съюза на мирътъ, да вземете въ сериозно внимание всичко това и съ

обикновенната църковна предусмотрителност да изравните трудностите за съединението на раздѣленните и да слюбите два братски народа, намѣсто да ги ожесточавате напразно, като тласкате работите къмъ вѣчна непримирима вражда. Послушайте учението на нашия Спасителъ Иисуса Христа, който дума: „приходящия ко мнѣ не ижеду вонъ“, за да не би, като се отказвате да ни приемете, се покаже че ни пажите. При това ние просимъ да ни извините дѣто се изразяваме по-дързановено, защото говоримъ не отъ своя страна, но като пратени отъ представителите на народътъ, признати отъ императорското правителство.

„За какъвъ Български народъ, попита сърдито патриархътъ, и за какви негови представители ми говорите? Азъ не познавамъ народъ, нито представителите му. Васъ ви приехъ само, като частни лица, по волята си, а не като пратени отъ други нѣкои лица, така щото венчко, що ми говорите, излиза напразно.

„Тогава, светѣйшии, отговорихме ние, всеко по-нататъшно разсѣждане съ васъ става излишно, и намъ друго не остава освѣнъ да се оттеглимъ, защото лично ние нито нѣкоя распря имаме съ патриаршията, нито дойдохме да говоримъ на ваше светѣйшество за нѣкоя такава работа. Ние дойдохме отъ страна на нашия народъ, съ който, както преди малко рекохме, патриаршията се намира въ распря. Сега гледаме, че се отказвате и насъ не познавате. Има обаче между насъ и васъ сѣдникъ, челоуѣчеството и историята, които ще знайтъ, че, като дойдохме при васъ съ миръ и дружелюбие, вие ни отпѣдихте, че вие отхвърлихте средството за мирното и приятелско изравнение трудностите на рѣшението българский въпросъ; а пъкъ най-лошото отъ всичко, вие отрекохте и самото съществуване на нашия народъ. Това, светѣйшии, е доста за оправдание наше и за оправдание на народътъ ни. А ние, частни лица и чеда о Господѣ послушни, като отдаваме длъжното почитание на патриаршеский санъ и цѣлуваме благоговѣйно всечестната ви десница, оттегляме се.

„Слѣдъ това, като цѣлувахме десницата на негово светѣйшество, отидохме си¹⁾“.

¹⁾ Вж. *Право*, брой 13 отъ 1870 год. *Македония* обнародва този разговоръ и по гръцки за знание на Гърците. Вж. *Македония*, брой 57—58 отъ 1870 год.

Този разговоръ, ако и да показва на патриархътъ, че Българетъ много добръ виждатъ гнилитъ основи, върху които той стоеше, като отхвърлеше фирманътъ и настойчиво искаше да се свика вселенски съборъ за рѣшение на българский въпросъ, не го нито най-малко расположи да измѣни поне отчасти въззърѣнията си по предметътъ. Това лѣсваше още еднажъ предъ очитъ на всекиго, че той упорно стоеше на мнѣнието си, не че то бѣше справедливо и съгласно съ священитѣ правила и установения на Църквата, а защото той имаше предъ очи да не допусне по никой начинъ да се лиши патриаршията отъ сгодитѣ, които даваше на Гърцитѣ нейната властъ надъ Българетъ. Така като настояваше патриархътъ да иска да се свика вселенский съборъ за рѣшение на българский въпросъ и Гърцитѣ вѣрвахъ, че правителството най-послѣ ще се съобрази съ това исканье, по едно време, а именно презъ ноемврий грѣцкитѣ вѣстници хваняхъ да прѣскатъ слухове, че Високата Порта била се рѣшила да позволи да се свика вселенски съборъ, както иска патриархътъ. Отгдѣ се породихъ тия слухове? Не е ли промѣнило правителството мнѣнието си? Нѣкое влиятелно лице, било отъ Турцитѣ, било отъ чужденцитѣ, не е ли дало нѣкаква надежда на Гърцитѣ? Въ това недоумѣние Българский привремененъ съвѣтъ счете потребно да направи постѣпка предъ правителството срѣщу настойчивото исканье на патриаршията за свикване на вселенски съборъ. Той подаде на 15 Ноемврий на Портата едно изложение, въ което раскриваше, че Православната Църква по-вече отъ хиляда години не е свиквала вселенски съборъ за какъвто и да е предметъ; че нито единъ отъ станалитѣ вселенски събори не е билъ събиранъ за такъвъ предметъ, за какъвто иска сега патриаршията да го свика; че тѣ сж били напротивъ свиквани за разяснение и защита на нѣкоя догма противъ еретицитѣ; че българский въпросъ не закача въ нищо догмитѣ на Вѣрата; че патриархътъ иска вселенски съборъ, само защото е увѣренъ, че болшинството на самостоятелнитѣ Църкви, които сж по-вечето Грѣцки, ще одобри неговото мнѣние и рѣшение по този въпросъ. Възъ основание на тия доводи Привременний съвѣтъ молеше султановото правителство да направи да се уважи фирманътъ, толкозъ по-рече, че Българетъ не се отказватъ да влѣзятъ въ сношение съ Великата Църква за примирението

си съ неж и че, както вече ходи при патриархътъ съ тая цѣль една депутация отъ тѣхъ, тѣ пакъ сж готови да отидатъ при него за споразумѣние. Везирътъ успокоилъ българскитѣ владци и първенци, като ги увѣрилъ, че правителството нѣма намѣрение да даде на патриархътъ воля да свика вселенски съборъ, слѣдъ което Привременний съвѣтъ съобщилъ въ българскитѣ вѣстници, че по официалнитѣ свѣдѣния, нѣма нищо вѣрно въ слуховетѣ, прѣскани отъ грѣцкый печатъ, че ушъ правителството вече разрѣшило на патриархътъ да съзаве вселенски съборъ¹⁾.

Но Привременний съвѣтъ, който завѣдваше църковнитѣ дѣла на Българетѣ, бѣше въ очитѣ на правителството не по-вече отъ една коммиссия, съставена за изработване на уставътъ, по който имаше да се управлява Българската екзархия. Така то нарече Привременний нашъ съвѣтъ въ тежерето си, както по-горѣ видѣхме, съ което съобщаваше, че лицата за изработване уставътъ сж одобрени. Правителството не искаше да му признае други качества и длѣжности поне за първо време, освѣнъ качеството на една коммиссия за приготвене уставътъ на екзархията, и това, разумѣва се, съ цѣль да не се показва предъ свѣтътъ, че фирманътъ се туря въ пълно дѣйствиe, преди да стане примирение мужду патриаршията и Българетѣ и съ това още по-вече да се затрудни послѣдното. Нашитѣ съотечественици, които съставехъ Привременний съвѣтъ, требаше отъ своя стртна да покажатъ, че тѣ бързатъ да изпълнятъ своята миссия, толкозъ по-вече, че най-първо нѣщо за приложението на фирманътъ бѣше приготвенѣто уставътъ, по който имаше да се управлява Българската екзархия.

Още когато се получи горѣказанното тежеро, Кръстевичъ, както видѣхме, бѣше прочелъ въ събранието на владцитѣ и първенцитѣ нѣколко члена отъ проектътъ за уставъ, който билъ починилъ да работи. Той скоро го свърши и представи за разискване и одобрение въ назначенната за това коммиссия. Но разискванieto вървеше бавно. Причината на това бѣше, едно че нашитѣ съотечественици, които съставехъ коммиссията, като хара по-вечето неопитни въ дѣлата на управлението, било църковно, било гражданско, не можехъ всички изеднажъ да

¹⁾ Вж. брой 38 и 41 на в. *Право*, отъ 1870 г.

разберхъ, какъ е по-добръ да се рѣшатъ въпроситѣ, които се повдигахъ при разискването на уставътъ, който требаше да бѣде не само съставенъ съгласно съ духътъ и свещеннитѣ правила на Православната Църква, но и да е въ хармония съ наредбитѣ и обичаитѣ на Турската империя, а друго че освѣнъ владѣцитѣ и нѣкои отъ представителитѣ, всички други членове на комиссията, които бѣхъ или чиновници или търговци, не можехъ да дохождатъ на засѣданието освѣнъ еднажъ въ седмицата, а именно въ петъкъ, като официаленъ турски празникъ, въ който чиновницитѣ не бѣхъ длѣжни да се еватъ на службата си, та че и търговцитѣ бѣхъ по-свободни отъ занаятия. При нееднаквостта още въ стремленията и въ видоветѣ си, тѣ не само се дълго препирахъ помежду си и упорно стоехъ всекий на своето мнѣние, но по нѣкога се и обиждахъ единъ други съ доказителни думи.

Въпроситѣ, върху които най-много се препирахъ членоветѣ на комиссията, владѣци и миряне, бѣхъ избирањето на архиереитѣ и на екзархътъ. Едни отъ тѣхъ искахъ, както бѣше означено и въ проектътъ на Кръстевича, епархията да показва само трима кандидати, и отъ тѣхъ да избира одного синодътъ. Други наопаки настоявахъ епархията да избира окончателно архиерейтъ си. Най-послѣ раздѣленнитѣ така членове на комиссията се съгласихъ да приематъ слѣдний начинъ за избране на архиереитѣ: да се състави отъ синодътъ единъ каталогъ на духовни лица, кандидати за архиерейство, та че когато предлежи да се назначи архиерей за една епархия, нейното духовенство да си избере отъ каталогътъ на кандидатитѣ четирма, а отъ тия четирма да изберхъ нейнитѣ миряне двама, и когото отъ тия двама синодътъ покаже съ жребие, той да бѣде рѣкоположенъ за архиерей на епархията¹⁾. Колкото за изборътъ на екзархъ, препирната ставаше не върху самий начинъ на изборътъ, но върху периодътъ, за който той треба да се избира. Едни искахъ екзархътъ да се избира за всичкото време догдѣ живѣе, както гласеше и съставенний отъ Кръстевича проектъ и както бѣше постановено въ уставътъ на патриаршията за изборътъ на патриархътъ, а други поддържехъ, че той треба да се избира само за петъ години. Както между първитѣ, така и между подирнитѣ

¹⁾ Вж. в. *Македония*, брой 71, отъ 1870 год.

имаше и архиереи. Като не можех да се съгласят върху този въпросъ, членоветѣ на Съвѣтъ го оставиха за представителитѣ отъ епархиитѣ, които имаше да се повикатъ за окончателно одобрение на уставътъ.

Най-послѣ Привременний съвѣтъ или комиссията обяви въ крайтъ на септемврий, че тя свършила изработването на уставътъ и че царското правителство благоволито да позволи да се повикатъ представители отъ епархиитѣ, за да го разискатъ и одобрятъ, че поканата до епархиитѣ да избератъ представители ще имъ се испрати заедно съ одобреннитѣ отъ царското правителство наставления относително начинътъ, по който трябва да се извърши това избиране, щомъ излѣзе отъ печатъ изработения уставъ. Отпослѣ се видѣ, че отпечатването на уставътъ ще се забави и за това Съвѣтъ, слѣдъ мѣсець отъ горнето извѣстие, испрати безъ него наставленията си за начинътъ на изборътъ на представителитѣ, като обѣща, че уставътъ ще имъ се испрати, когато излѣзе отъ печатъ. Нашитѣ съотечественици въ епархиитѣ бидоха въ сѣщото време предувѣдомени, че освѣнъ единъ всички други членове на уставътъ сѣдногласно одобрени отъ цѣлий Привремененъ съвѣтъ и че този единъ членъ е за изборътъ на екзархътъ. Цѣльта на това предувѣдомение бѣше да могатъ епархиитѣ, преди да получатъ уставътъ, да размислятъ за този въпросъ и да си съставятъ мнѣние, какъ трябва той да се рѣши. Въ окръжното си, при което Привременний съвѣтъ испрати до епархиитѣ горѣреченнитѣ наставления, той имъ препоръчваше още да снабдятъ представителитѣ съ статистически свѣдения касателно числото на селата, на вѣнчилата, на църквитѣ, на свещеницитѣ и пр. въ всека една епархия, свѣдения, които бѣше имъ поискалъ още съ окръжното си отъ 28 августъ, за да могатъ по тия статистически свѣдения да се опредѣлятъ и означатъ въ уставътъ дажбитѣ, които всека епархия трябва да дава било на владиката си, било на екзархията, а така и да се изравнятъ, ако е възможно, една съ друга епархиитѣ.

Наставленията или правилата за изборъ на представители, които имаха да обсъдятъ и одобрятъ окончателно изработения отъ Привременний съвѣтъ уставъ, бѣха сжщитѣ ония, които отпослѣ се помѣстиха въ самия уставъ за ръководство при изборътъ на епархиалнитѣ избиратели и представители. Въ тѣхъ се казваше именно, че църковното

настоятелство на всеки епархиален градъ треба да пийне до църковното настоятелство на всека отъ казитъ на епархията да състави списъкъ на избираемитъ въ тая каза, като вземе по двѣ имена отъ всеки градъ и село на казата, както и само да състави подобенъ списъкъ на избираемитъ въ своята каза. Всеко църковно настоятелство испраща съставенний така свой списъкъ до християнскитъ членове на старѣйский съвѣтъ (ихтияръ меджлиси) на всека община отъ казата съ поръчка да се събержтъ по-скоро на заседание подъ предсѣдательство на свещеникътъ си, за да избержтъ отъ спискитъ три имена и ги испратятъ съ едно писмо до църковното настоятелство на казата. Това подирнето, като получи такивато писма отъ всички общини на казата, прегледа ги въ присѣдствието на членовѣтъ отъ старѣйский съвѣтъ на своята община и отбира отъ тѣхъ три имена, които иматъ вишегласие, и ги испраща до църковното настоятелство на епархиалний градъ. Това настоятелство призовава избраннитъ по този начинъ въ всека каза избиратели да дойджтъ на събрание въ епархиалний градъ, за да избержтъ представителъ отъ кандидатитъ, които тѣ иматъ право да назначатъ измежду си или отъ други достойни лица, живѣещи въ епархията или въ Цариградъ. Отъ показаннитъ така кандидати, които треба да сж на брой три пѣти по-вече отъ числото на представителитъ, което е опредѣлено за епархията, става по вишегласие на събраннытъ изборътъ на тия представители. Всички епархии споредъ тия правила требаше да избержтъ по единъ представителъ. Само на Силистренската, Видинската, Нишката, Софийската, Кюстендилската, Самоковската и Пловдивската епархии се предоставеше да избержтъ и испратятъ по двама представители, а на Търновската четирма. Въ правилата се споменуваше най-послѣ, че съставенний отъ представителитъ на епархиятъ съборъ ще работи подъ ръководството и съ съдѣйствието на Привременний смѣсенъ съвѣтъ, който и ще поднесе на правителството уставътъ за утвърждение слѣдъ окончателното му одобрение отъ реченний съборъ¹⁾.

Тия наставления за изборътъ на представители не бѣхъ по вкусътъ и желанието на нѣкои отъ нашитъ съотечественици, на които се равнеше да покажжтъ, че и тѣ нѣщо от-

¹⁾ Вж. в. *Право*, брой 31, 36 и 44 отъ 1870 и в. *Македония*, бр. 62 и 85 отъ 1870.

биратъ и защищаватъ интереситѣ на народътъ. Тѣ ги раскритикувахъ и осъдихъ въ печатътъ. Тѣзи нѣкоѣ си казвахъ, че Българскій народъ билъ народъ съ демократически стремения; че той ималъ отвращение отъ неравенството и дото мразелъ чорбажилъка, а наставленията, или, както тогава се тѣ нарекоха, *поводътъ*, давалъ нова сила на този чорбажилъкъ. „Какви сж тия избирания на едни избиратели отъ народътъ, викахъ тѣ, послѣ избирания на други отъ първитѣ и вече отъ тѣзи да се избиратъ представителитѣ за съборътъ“. Особенно се азѣ гледаше отъ тѣзи защитници на правата на народътъ послѣдната точка на „поводътъ“, която гласеше, че съставенний отъ представителитѣ съборъ ще работи подѣ ръководството и съ помощта на Привременний съвѣтъ, който ще представи на Високата Порта и уставътъ за утвърждение. Тѣ не можехъ да разберхъ, защо да се даватъ на Привременний съвѣтъ такива права и привилегии предѣ непосредственнитѣ представители на народътъ. Но тѣзи жарки застъпници за равенство между всички и тѣзи противници на всекакъвъ чорбажилъкъ испушахъ отъ очи, че живѣхтъ въ Турция, правителството на която не намираше, че е потребно да благоприятствова развитието на демократическиѣ обичаи и нрави въ народонаселенията ѣ, които бѣха потънжли въ едно голѣмо невѣжество. Тѣ забравехъ, че самото това правителство, колчимъ считаше за умѣстно да се повикатъ представители отъ населението за да взематъ участие въ нѣкое законодателно учреждение или въ управлението, предписваше да става по такъвъ именно начинъ избиранieto на тия представители. Поводътъ или наставлението, което бѣше издалъ за избиране представители отъ епархитѣ Българскій привремененъ съвѣтъ, бѣше съставенъ по образецътъ на наставленията, които даваше Портата за подобни избори. Такива наставления напримѣръ та бѣше испратила въ Гръцката царигр. патриаршия за избиранieto представители за съборътъ, който имаше да работи реформитѣ, предписани отъ Хатти-Хумаюнътъ на 1856. По този начинъ требваше по-сетнѣ да се изберхъ представители отъ населението за участие въ административнитѣ съвѣти на вилаетитѣ, санджацитѣ и казитѣ. Този сжщия начинъ горѣ-долу Портата употреби подѣ единъ благовиденъ предлогъ дори когато, слѣдъ провъзгласението на конституцията въ 1876, требваше да се изберхъ представители за

народното събрание на Османската империя. Българският привременен съвет, на който душата беше Кръстевич, не можеше да отстъпи от този усвоен от турското законодателство път, без да се компрометира пред правителството и да подвъргне негли на неизвестност съдбата не само на изработения си устав, но и на самата екзархия.

Представителите, които се избраха от епархиите за разискване и одобрение на устава, почнаха да пристигат в Цариград към края на януарий 1871. На 8 февруарий те бяха вече речени всички дошли. Всека от поименуванните в „поводът“ епархии беше изпратила толкова представители, колкото беше и предоставил Съветът. Но освен тях се евиха още осем представители от македонските епархии. До 23 февруарий представителите се събираха на заседание, за да си провират изборните писма и да обсъждат правилника, по който имаше да стават заседанията им. В това междувреме те обсъждаха и решиха още следните два въпроса: 1) Привременният съвет ще съставя ли част от Представителския Събор, и представителите от непоименуванните в фирмана македонски епархии трябва ли да участват в неговите заседания наравно с другите представители? Мнозина настояваха, членовете на Привременния съвет да стоят на страна, или поне само архиерейте и четире цети души от светските негови членове да участват в разискванията на Събора, но без право на гласуване. Разсненията обаче, които даде Кръстевич по въпросът за една обстоятелствена реч, придружена с забележката, че тезкерето на Портата от 30 март възлага приготвянето на устава върху владичите и другите членове на Привременния съвет, но тези подирните по свое усмотрение устройва да се приканят представители и от епархиите за обсъждането и окончателното му одобрение, убиха болшинството, че да реши Представителския Събор да заседава без участието на членовете на речения Съвет ще бъде между друго не добър видъ от Високата Порта, и поради това ще е много неблагоприятно. Въпросът да участват ли в Събора представителите от македонските епархии, които не са споменати поименно в фирмана, но които без всяко съмнение, въз основа на 10 му член, ще се присъединят съ време към екзархията, се дълго разисква.

До тия епархии Привременний съвѣтъ не бѣше испратилъ покана, да избѣржтъ и испратятъ представители. Тѣ обаче и безъ покана избраха и испратиха такива. Въ Съборътъ се говори надълго за и противъ по тоя въпросъ. Но най-послѣ, като се взе въ внимание, че ще се изработи уставъ, по който ще се управятъ не само поименуваннитѣ въ фирманътъ епархии, но такоже и ония, които по смисълътъ на 10 неговъ членъ ще се присѣдинятъ къмъ екзархията, рѣши се, че не може да се откаже и на тия епархии правото да си искажатъ мнѣнието и дадатъ гласътъ си при обсъжданъето на уставътъ.

При обсъжданъето на редътъ, по който ще иматъ да ставатъ засѣданията, прие се, че тѣ ще бѣдѣтъ публични, че Съборътъ ще засѣдава въ вторникъ, четвъртъкъ и петѣкъ, че засѣданието се счита законно, кога присѣдствуватъ по-вече отъ половината членове на Съборътъ, но че рѣшенията треба да се приематъ всекога съ двѣ третини отъ членоветъ му. Постанови се сжщо, председателъ на Съборътъ да остане пакъ Ловчанский Иларионъ.

До 23 февруарий, както казахме, засѣданията на Съборътъ бѣха приготвителни. Предъ засѣданието на 23 февруарий, което бѣше първо негово редовно засѣдание, се извърши водосветъ отъ Ловчанский Илариона съ участие на свещенниците и дяконитѣ на българската църква. Следъ водосветътъ този подирний отвори засѣданието съ кратка рѣчь. Послѣ говориха по-надълго д-ръ Чомаковъ, Кръстевичъ и Иларионъ Макариополский. Тѣхнитѣ рѣчи служеха като въведение въ занятията на Съборътъ. Д-ръ Чомаковъ изложи въ рѣчта си историята на църковний въпросъ и спомена, че представителитѣ на народътъ, които сж работили до сега по този въпросъ, сж имали всекога предъ видъ: 1) да пазятъ праотеческата Вѣра и цѣлокупността на народътъ и 2) да бѣдѣтъ вѣрни на императорското правителство, че тѣ никога не сж се водили отъ интересъ и честолюбие и че всекога сж имали предъ очи общото добро и народний интересъ. Кръстевичъ говори за происхождението на българский въпросъ въ свръзка съ постѣжитѣ и стременията на патриаршията, за неговото развитие въ подирнето десетилѣтие и за трудноститѣ, на които сж имали да наддѣлѣватъ народнитѣ дѣйци. Иларионъ Макариополский расказа животътъ и дѣятелността си отъ самото начало на поражданъето на въпросътъ за освобожде-

нието отъ гръцката патриаршия, като спомена за всички подглавни събития, които ознаменуваха неговътъ ходъ въ началото на шейсетътъ години и въ които той игра първата роля на народенъ пастиръ и ревнителъ на народнитъ права.

Слѣдъ тия рѣчи представителътъ Христо Стояновъ, проникнатъ отъ съзнание на голѣмото добро, направено на народътъ отъ всички народни дѣйци, предложи на своитъ събратия да имъ се искаже отъ името на всички съотечественици гласна признателностъ. Това предложение се прие еднотушно отъ всички представители съ шумно и дълго ръкоплескание. Въ това се ограничи първото редовно заседание на Съборътъ. Обсѣждането на уставътъ се почна въ слѣдното заседание и трая до 14 май. Членоветъ отъ уставопроектътъ, върху които разискването се най-много продължи, бѣха: третия членъ, въ който е речено, че екзархията се управлява отъ св. синодъ, и членоветъ относително начинътъ на изборието архiereнтъ и екзархъ. По вѣчето отъ представителитъ настояваха да се даде на мирскитъ елементъ по-голѣмо участие въ дѣлата на управлението, отколкото това е възможно по правилата и обичаитъ, които се пазятъ въ Православната Църква. При разискването, напримѣръ, на 3 членъ тѣ искаха да се каже, че екзархията се управлява не само отъ св. синодъ, но и отъ смѣсеннитъ съвѣтъ. Требуаше надълго да имъ се распръва, че за екзархията, като духовно учреждение, не може да се каже, че тя се управлява отъ св. синодъ и отъ смѣсеннитъ съвѣтъ, толкозъ по-вече, че тя е означена, като духовно учреждение, и въ самия султански фирманъ, и че за нейнитъ недуховни дѣла се учреждава особенъ, а именно смѣсенъ съвѣтъ. Относително изборието архiereнтъ и екзархъ болшинството отъ членоветъ на Съборътъ искаше, тѣ да се избиратъ направо отъ народътъ. Дълги и предълги препирни сѣ ставали по този предметъ. Кръстевичъ съ помощта на нѣкои отъ архiereнтъ е много пѣти защищавалъ редътъ, показанъ за този изборъ въ изработения отъ него уставопроектъ. Той е расправялъ, че исканьето да се избиратъ владичитъ и самия екзархъ направо отъ народътъ е несъгласно съ постановенията на Съборитъ, че то не може подъ никой начинъ да се допусне въ Българската Църква, ако тя иска да остане свързана съ другитъ православни Църкви и да не навлече върху си нареканьето, че отстъпа отъ обичаитъ на

Православцето. Най-послѣ представителитѣ сж били принудени, следъ тия обеснения, да се съгласятъ съ постановенията на уставпроектътъ за избиранieto архiereитѣ и екзархътъ съ малки нѣкои измѣненія относително кандидатитѣ за архiereйскій и екзаршескій санъ, отъ които окончателно се избира архiereйтѣ или екзархътъ. Да се даде на мирекій елементъ по-голямъ участіе въ дѣлата на екзархията и особено да се предостави на народътъ да избира архiereйтѣ си и екзархътъ искаха главно по-развититѣ измежду представителитѣ, каквито бѣха учителитѣ. Тия людѣ настоявахъ на своето исканье не само отъ желание на се избѣгнатъ злоупотребенията, които е правила гръцката патриаршия при избиранieto владицитѣ, но главно отъ неразбиранье църковний редъ и нуждата да не се правятъ нововъведения въ ново нарежданната Българска Църква.

Относително изборътъ на първий Българскій екзархъ Съборътъ постанови, да сж кандидати за екзаршескій санъ всички архiereи, членове на Привременний смѣсенъ съвѣтъ, едно че тѣ бѣха такоречи единичкитѣ народни българскі архiereи, а друго да се почетатъ трудоветѣ, постоянството и страданията имъ за добиванье църковното българско самоуправление. Пловдивскій Паисій обаче не прие да етои въ числото на тия кандидати и моли Съборътъ, да го не туря въ списъкътъ имъ, защото не щелъ да помисли нѣкой, че той е пригърналъ българското дѣло за постиганье почести. Съборътъ обаче отхвърли молбата му и му изрази благодарността на народътъ за постоянството и самоотвержението, съ което е бранилъ правата му, потъпкани отъ Цариградската патриаршия.

Нѣщо, за което не сж могли да се съгласятъ членоветѣ на Съборътъ и за което сж се водили такоже дълги дебати, е билъ и въпросътъ, за колко време да се избира екзархътъ, за единъ ли извѣстенъ периодъ, или до животъ. Членоветѣ, които не обичаха много да се стѣсняватъ отъ приетитѣ въ Православната Църква наредби, между които на първо мѣсто е стоялъ Д-ръ Чомаковъ, сж били за периодичността или мѣняемостъта на екзархътъ. Кръстевичъ много се стара да убѣди Съборътъ, че екзархътъ не трябва да се избира, както председателътъ на една республика, за извѣстенъ периодъ, защото това е противно на обичаитѣ, които се паватъ въ Православната Църква, но не успѣ. Нѣкои отъ владицитѣ, които требваше да

оборватъ всеко нововъведение въ Българската Църква за избѣгване поне нарекация отъ Гърците, по свои лични смѣтки такоже не поддържахъ неговото мнѣние. Само Иларионъ Макариополский и Антимъ Видинский се обвиха рѣшително за пожизненността на екзархѣтъ. Другитѣ казаха, че ако периодичността не е съгласна съ църковнитѣ обичаи и предания, та не е пѣкъ и запретена отъ тѣхъ. Дългата пренирня се свърши съ гласуване, при което отъ 43 души 28 се искаха противъ пожизненността, и 15 противъ периодичността, поради което въ уставѣтъ за изборѣтъ на екзархѣтъ се прибави: „екзархѣтъ ще се назначава всекога само за четири години“. При подписването, обаче, уставѣтъ само Кръстевичъ Д. Тодоровъ и Н. Михайловский сж забѣлежили до подписитѣ си, че сж противъ периодичността на изборѣтъ. Всички други членове на Съборѣтъ, било архиереи, било свещенници и миряне, подписаха изработения уставъ безъ всяка забѣлка.

Едно отъ подобренията, които се съдържатъ въ уставѣтъ на Българската екзархия, е опредѣлението заплати на архиереитѣ, на екзархѣтъ и на членоветѣ на свѣтский свѣтъ при екзархѣтъ. При разискването въпросѣтъ за заплатитѣ на архиереитѣ, членоветѣ на Св. Синодъ настояха, да се не казва архиерейска заплата, а да се дума дажба за архиереитѣ. Следъ опредѣлението дажбитѣ, които всека епархия ще дава за архиерейтъ си, опредѣлиха се още дажби за екзархѣтъ и за нуждитѣ на епархиитѣ и на екзархията. За избѣгване нередовности и злоупотребения, въ уставѣтъ сжщо се означиха правата на владицитѣ при извършване свещеннодѣйствиа и trebui по молба на християнетѣ. Премислилъ се още и предвидѣлъ начинъ за поддържане на училищата въ всека епархия, а така и за основанието на едно Богословско и едно друго висше училище.

Народний Съборъ гласува, при опредѣлението заплатитѣ на владицитѣ, и парични награди за онѣзи владци, които сж жертвовали личното си спокойствие и претърпили разни лишения въ борбата за правата на народѣтъ, а именно по сто хиляди гроша за Макариополский Илариона, за Пловдивский Панарета и за Пловдивский Паясия и 50 хиляди за Видинский Антима, а за Ловчанский Илариона се рекло, че ще му се даде нѣкоя друга непарична награда.

Уставът на Българската екзархия макаръ въ основата си и да е написанъ по уставът на патриаршията, но въ него има много прибавки, които ги нѣма въ последний. Тѣзи допълнения, които сж се намирали още въ уставопроектътъ, предложень за разискванье въ Народний Сѣборъ, представятъ напредничавий духъ на организаторитѣ на българското църковно самоуправление и турятъ уставът на екзархията несравнено по горѣ отъ новонаработенный по предписание на Хатти-Хумаюнъ отъ 1856 година уставъ на така нареченната Вселенска патриаршия. Истина, че уставът на Ерменската патриаршия, който се приготви сжщо съобразно съ предписанията на реченный Хатти Хумаюнъ, стои по свободолюбивата и превъсходна наредба, която е начѣрталъ, по-горѣ и отъ уставът на новосъздадената Българска екзархия, но причината на това превъсходство лежи главно въ обстоятелството, че Ерменцитѣ, които въ онова време бѣхъ добръ видѣни отъ султановото правителство и не подлежахъ на подозрѣние, нѣмахъ причини да се стѣсняватъ въ дѣйствиата и стременията си при организацията на общината си, както Българетѣ.

Разискванъето на уставът се свърши на 14 май, слѣдъ което той биде даденъ да се превожда на турски, на който езикъ требваше да се поднесе на Портата за утвърждение. По мисльта на народнитѣ представители, тѣ требваше сега да изберътъ още и екзархътъ и да се разотидатъ. Но кога да пристѣпятъ къмъ тоя изборъ? Преди да се одобри ли отъ правителството уставътъ, или слѣдъ одобрението му? Въ разискванъето на този въпросъ Представителский Сѣборъ рѣши, да се извѣсти правителството съ едно прошение, че уставътъ е вече свършенъ и се превожда на турски, за да се подложи на неговото одобрение, и въ сжщото време да му се поиска позволение за избиране екзархъ, доклѣ още не сж се разотили представители. Такова прошение се скоро написа и се занесе на Портата отъ една избрана за това отъ Сѣборътъ депутация. Везирътъ, като прочелъ прощението, отговорилъ на депутацията, че той ще подложи нейното исканье на обсъждане въ министерский сѣвътъ, но че въ всекий случай е потребно да му се представи текстътъ на уставътъ. Представителитѣ, слѣдъ като чакахъ по-вече отъ единъ мѣсець разрѣшението на правителството да се избере екзархъ, пристѣпихъ до разискванье въпросътъ, треба ли още да чакатъ, или

да прекъснатъ заседанията си и да се разотидатъ. Частнитѣ работи на нѣкои отъ тѣхъ и оскуднитѣ средства на други за живенѣе въ Цариградъ имъ отнимахъ охотата да чакатъ още неопредѣленно време това разрѣшение, и тѣ рѣшихъ, Народний Сѣборъ да прекъсне привременно заседанията си и които отъ представителитѣ желажтъ, могатъ да си отидатъ, които пъкъ не щатъ да си ходятъ, ще посѣщаватъ заседанията на Привременний сѣвътъ и ще си даватъ мнѣнието по въпроситѣ, които се разискватъ въ него. Такова рѣшение тѣ взехъ въ заседанието си отъ 24 юлий, което държахъ на откритъ въздухъ въ градината на екзархийскій домъ и слѣдъ което се фотографияхъ¹⁾.

Представителитѣ, като искахъ, преди да се разотидатъ, да турятъ и вѣнецъ на работата си съ избранѣто екзархѣтъ, далечъ не мислехъ, че догдѣ се позволи това избранѣе, имаше да измине цѣла година още, и преди всичко, да стане промѣнение на правителството. Великий везиръ, Аали-паша, нарочно набѣгваше да даде това позволение, защото желаше да стане предварително нѣкое споразумѣние между Великата наречена Църква и Българетѣ относително точкитѣ отъ фирманѣтъ, които патриархѣтъ не приемаше. Съ тая цѣль той бѣше наредилъ още презъ мѣсець мартъ, когато дошлиѣ представители бѣхъ щомъ почнали разглежданѣето на уставѣтъ, една комиссия отъ двама Българи и двама Гърци, която да се помъчи да намѣри нѣкой начинъ за съглашение помежду двѣтъ страни и така да почне да се нарежда екзархията, безъ роптание и недоволство отъ страна на патриаршията. Лицата, както отъ Гърцитѣ, така и отъ Българетѣ, които влизахъ въ тая комиссия, бѣхъ сѣщитѣ онѣя лица, съ които си служеше Аали-паша преди да се издаде фирманѣтъ за екзархията, т. е. Александръ Каратеодори и Христати Зографосъ отъ Гърцитѣ, и Гаврилъ Кръстевичъ и Иванчо Пенчовичъ отъ Българетѣ. За да поръча на тия лица, да се помъчатъ отново за едно споразумѣние между патриаршията и Българетѣ, великий везиръ вѣроятно се е подбудилъ такоже и отъ мнѣнието, което исказа Св. Русски Синодъ въ вторий си отговоръ върху исканието на патриархѣтъ да се свика вселенски сѣборъ. Този отговоръ, датиранъ отъ 2

¹⁾ Вж. въ списанието *Библиотека* статията „Първий Български Народенъ Сѣборъ — материяли за историята“ (книжка VII, VIII, X, и XI, година втора).

мартъ, бѣше вече пристигналъ въ Цариградъ. Той, както ще видимъ по-долу, одобряваше всичкото съдържание на фирмантъ отъ гледна точка на църковнитѣ канони, но осаждаше начинътъ на Портата да рѣши въпросътъ съ единъ свой фирманъ, издаденъ безъ съгласието на патриархътъ. Отреденнитѣ членове на комиссията се събирахъ и разговаряхъ помежду си за предметътъ много тайно. Но вѣстниците не се забавиха да подуматъ нейното съставенѣе. Слухътъ за неж дойде и до ушитѣ на представителитѣ, и тѣ въ засѣданieto си отъ 28 мартъ отвори хъ рѣчь за неж, като поискахъ отъ Кръстевича да каже, съществува ли такава комиссия или не съществува. Кръстевичъ, който бѣше длъженъ да крие, че има наредени отъ везирѣтъ людѣе, които да се помъжхъ за изравнение разногласията между патриаршията и Българетѣ, се намѣри въ нѣкое затруднение отъ това запитване. Той отговори на него най-напредъ непълно и съ нѣкои премълчавания. „И азъ чухъ“, каза той, че вѣстницитѣ, а именно Леванъ Хералдъ, писали, че се съставила уиѣ една комиссия за българскій въпросъ. Не знаятъ, да ли другъ се смути толкова, колкото азъ. Българскій въпросъ нѣма потреба отъ комиссия. Реченний вѣстникъ е чулъ нѣщо, но бждете увѣрени, че нищо не съществува. Съществува само това, че има единъ фирманъ, който е рѣшилъ окончателно българскій въпросъ, и има единъ патрикъ, който не признава този фирманъ и който като живѣе въ сѣщото царство, въ което и ние, иска отъ правителството или да му позволи да свика вселенски съборъ, или да му приеме отставката. Колкото до вселенски съборъ, царското правителство нѣма никога да позволи, защото нѣма нужда; а за отставката на патриархътъ, на правителството не се ще току така изведнажъ да ѝ приеме. За това помисли да направи единъ опитъ да се съберхъ двама трима приятели, които, като развѣнхътъ мнѣнията си, да видхътъ, може ли да се намѣри нѣкое средство за удовлетворение патрикътъ. Отъ това никакъ нѣма да се повреди българскій въпросъ, или по-добръ въпросъ български вече нѣма. Има Българска православна Църква, която е нужно да се признае и отъ другитѣ православни Църкви. Азъ се зарадвахъ, че единъ съдражиминъ е взелъ инициативата за християнско споразумѣние, защото нашето положение ще бжде затруднително. Требва най-послѣ нашата Църква да се признае и отъ другитѣ Цър-

кви, като тяхна сестра. Ако стане това, нашата работа е увърковъчана. Ние скоро ще изберемъ екзархъ, но понеже споредъ фирманътъ този екзархъ трябва да се одобри и отъ патрикътъ, ние ще се намъримъ въ затруднително положение, ако не помислимъ съ време за това. Правителството желае не да ни повреди, а да ни оздрави. Определеннитѣ лица не за една комиссия, както се раздаде слухъ, но за едно приятелско събиране, ще разгледаме, по кой начинъ би могли да накараме патрикътъ да ни признае. Работитѣ, които ще разгледаме, не сж никакъ вредителни. Едно отъ исканията на патрикътъ е епархийтъ да сж определени, сирѣчь десетий членъ да се определѣи. Но за този въпросъ ние нѣма да говоримъ нищо, защото за него патрикътъ не може да иска събирането на вселенски съборъ. Ето що сжествува. Ето изесненията, които мож да ви дамъ“.

Тия разяснения на Кръстевича не се показахъ удовлетворителни на докторъ Чомакова, и той каза: „всички благодаримъ на г. Кръстевича за изесненията, които ни даде; но азъ чуохъ, че тая комиссия щела да се занимае съ Пловдивъ, и бяхъ попиталъ, да ли ще можете да го защитите, защото и лани въ една комиссия този градъ останъ раздѣленъ на двѣ части“. Гаврилъ Кръстевичъ отговори: „казахъ, че въ подробности не мож да влагамъ, но ще ви кажъ, че отъ тия работи, които ще разгледаме, едната е тая. Патрикътъ приножда единъ канонъ, който казва, че двама епископи не могатъ да сжществуватъ едновременно въ единъ и сжи градъ. Този канонъ обаче не може да се приложи тука. Както и да е, бждете увѣрени, че ако има Българе, които да искатъ да се защити народний интересъ, то съмъ и азъ отъ тяхъ“.

Срѣщу забѣлжаването на Георги Груевъ, представителъ отъ Пловдивъ, че Съборътъ, ако и да е благодаренъ отъ разясненията на Кръстевича, не трябва да забравя, че комиссия сжествува, Кръстевичъ повторно отрече сжествването на комиссията. „Комиссия нѣма, каза той. Азъ протестувамъ противъ тая дума“. Груевъ отговори, че представителитѣ не могатъ, разумѣва се, да забранятъ да става комиссия или една приятелска срѣща за спогодба на двѣтъ страни; но тѣ трябва да запазятъ правото си. Понеже, прибави той, спогодбата не може да стане безъ взаимни отстъпки и слѣдователно и безъ отстъпки отъ българска страна, то трябва

да стане постъпка предъ правителството за запазване правата, дадени на Българский народъ съ фирманътъ.

Да не се обезкуражава и смущава народътъ съ пръсканитѣ слухове, че се съставила комиссия за измѣнение фирманътъ въ полза на патриаршията, Съборътъ въ сѣщия день поръчва на главния си писаръ да обнародва отъ негово име, че тия слухове сѣ лъжовни, и че ако нѣкои частни лица, безъ знанието на Съборътъ, правятъ опитвания за примирение на двѣтъ страни, това не ще рече, че има да се нацърби съ нѣщо фирманътъ.

По мѣлвата за сѣществование на комиссията по българский въпросъ не само не преставаше, но напротивъ се увеличаваше. Хванъ да се говори дори, че тая комиссия представила на правителството своитѣ заключения за измѣнението на фирманътъ, които удовлетворявали патриархътъ. Поради това въ Съборътъ наскоро се отвори пакъ рѣчь за реченната комиссия, и този пътъ представителитѣ вече направо натякахъ на Кръстевича и на хажи Иванча Пенчовичъ, че се съгласили да се измѣни фирманътъ въ ущърбъ на Българетѣ. За да се защити противъ тѣзи обвинения, Кръстевичъ изрече слѣдното: „азъ казахъ всичко, но ето пакъ ще повторѣ, като го желаете. Когато се срѣснихме най-напредъ съ двамата Гърци, ние казахме, че сме отишли по заповѣдъ на негово височество, великий везиръ. Сѣщо ни казахъ и тѣ. Имаше да разгледаме три работи. Първата бѣше за споменуването името на патриктъ отъ всички епархийски митрополити, което двѣтъ гръцки лица ни убѣждавахъ да приемемъ, защото това желание на патриктъ се намѣрвало и въ рапортътъ му до правителството, подаденъ преди излазенъето на фирманътъ. Ние отговорихме, че не можемъ да приемемъ това, защото митрополититѣ, споредъ църковнитѣ канони, трябва да споменуватъ всекога името на оново, който ги е ржкоположилъ. На това тѣ отговорихъ, че патриктъ така желае, а ние възразахме, че не е наша работа да знаемъ, какво желае патриктъ, а що е каноническо и съгласно съ духътъ на фирманътъ. Тогава тѣ ни казахъ, че ако митрополититѣ се наричатъ епископи, тогава работата се улеснява. На това отговорихме, че патриктъ може да ги нарича както иска; всѣхитѣ архиереи, споредъ канонитѣ, сѣ епископи, дори и сѣщия патрикъ, но ние ще си ги наричаме митрополити. От-

говорътъ имъ бѣше, че въ всеки случай патриктътъ треба да издаде единъ актъ, съ който да унищожи митрополитството имъ. Това ние не приехме. Приложихме, че за митрополитъ, който нѣма подъ себе си епископи, този титулъ е почетенъ. При все това, понеже отъ толкова време нашитъ митрополити сж носили това название, ние искаме да си остане то и за-напредъ.

„Втората работа, която разгледахме, бѣше въпросътъ за Пловдивъ. Въ фирмантътъ е рѣшено, че енорията Св. Богородица ще остане на Българската екзархия. Това патриктътъ не приема, защото споредъ църковнитъ канони не могатъ да бждатъ двама епископи въ една епархия. Такива канони наистиннх сжществуватъ; но ние възразахме, че самий патриктътъ приема двама епископи въ една епархия, защото раздѣля самата епархия. Тѣ казахъ, че Пловдивъ билъ вече не епархия, а градъ; а ние отговорихме, че патриктътъ както намѣри средство да раздѣля епархиятъ, така може да намѣри средство и за раздѣленъето на единъ градъ. Най-послѣ тѣ предложихъ да се нарече църквата Св. Богородица метохъ на екзархията, но ние не се съгласихме, защото съ това цѣльта имъ бѣше да отнематъ енорията на въпросната църква. И така не можехме да се съгласимъ и върху вторий въпросъ.

„Третата работа. Въ фирмантътъ не се казва, кой ще прави такрирътъ за назначението на екзархътъ отъ правителството. Тѣ казахъ, че споредъ бѣлжкитъ, които билъ направилъ патриктътъ върху изложението на комиссията, преди да се издаде фирмантътъ, този такриръ требвало да се дава отъ патриаршията. Това ние не приехме, най-напредъ безъ да кажемъ нѣкоя причина. Отпослѣ обаче далохме за причина, че ако това стане, назначението на наштъ екзархъ ще зависи отъ добрата воля на патриктътъ. Прибавихме при това, че патриктътъ може, ако иска, и той да дава такриръ, но това негово право не може да отнима правото на Св. Български Синодъ да подава такрирътъ си и правителството по него да назначава екзархътъ.

„Ето върху какво се разговарехме. Въ нищо обаче не можехме да се съгласимъ. Съобщихме това на негово височество Аали-паша, който не знаемъ сега, какво ще прави“.

Но и тия разяснения не успокоихъ представителитъ. Нашитъ съотечественници по онова време изобщо бѣхъ твърдѣ

наклонни да подозиратъ предателство и измѣна, кога виждаха, че нѣкой отъ по-първитѣ ни людѣ се сношава съ патриаршията и нейнитѣ представители. Тѣ мислеха, че нашитѣ първевци или ще бѣдѣтъ излѣгани отъ Гърцитѣ, както е ставало сегияз тогиваз, или съзнателно ще продадѣтъ на патриаршията правата и интереситѣ на народѣтъ за своя собствена облага, нѣщо, което сѣщо не е безъ примѣръ въ българската история. Този сѣщия духъ на подозрѣние владѣеше и между представителитѣ, които разглеждаха уставѣтъ. За това тѣ рѣшиха да направятъ на всекий случай онова, което имъ бѣ възможно, за предпазване народнитѣ интереси при новитѣ опитвания за спогодба съ патриаршията, които се правеха по желанието на Портата отъ двама Българе и двама Гърци, толкозъ по-вече, че единъ отъ двата български вѣстници, които се издаваха тогава въ Цариградъ, а именно „Македония“, по тази или онази причина непрестанно распалеше тѣхното подозрѣние. Но какво друго тѣ можеха да направятъ, ако не да заевятъ предъ правителството желанието на народѣтъ да се не нарушаватъ въ полза на патриаршията правата, които му дава фирманѣтъ? Тѣ рѣшиха прочее да подадѣтъ едно прошение до садризамѣтъ, съ което, като му искажатъ своитѣ страхувания отъ слуховѣтъ за срѣщата на двама Българе съ двама Гърци съ цѣль да се разискатъ нѣкои точки отъ фирманѣтъ, които патриархѣтъ считалъ за противоканонически, да го помолятъ да не допустне да се отнеме нѣкой отъ правдинитѣ, съ които е благоволилъ негово величество да ошастливи Българскій народъ. Такова едно прошение се написа и се занесе наскоро, а именно на 11 априлий, на великий везирь отъ нѣколко души, членове на Сѣборѣтъ, между които бѣха и владицитѣ, Пловдивскій Панаретъ и Видинскій Антимъ. „Ние не знаемъ, казваха въ това прошение представителитѣ, като какво може да има основно въ тия слухове, но обичае да вѣрваме, увѣрени сме дори, че царското правителство, естественъ хранителъ на законно даденнитѣ на нашия народъ църковни правдини, не ще се никога рѣши да положи на разискване единъ актъ отъ една такава голѣма важность, каквато има царскій фирманъ, и че днесъ, когато предлежи не вече да се рѣши българскій въпросъ, окончателно рѣшенъ предъ цѣлий свѣтъ съ този фирманъ, но да се приспособятъ въ нашата екзархия плодороднитѣ принципи на този актъ съ

единъ уставъ, основанъ възъ канонитѣ на нашата Православна Църква, всеко споразумѣние, което би имало за цѣль да преничи въ каквото и да е фирмантъ, ще се счита като нарушение на единъ основенъ царски законъ, което отъ наша страна не можемъ никога да приемемъ. Както вече казахме въ единъ предварителенъ рапортъ, Българетѣ не сж се отказали да се споразумѣтъ съ негово светѣйшество Цариградскій патриархъ, за нѣкои подробности, които самия фирмантъ предвижда. Но никакъ не е съобразно, мислимъ, съ правдата, да се полага на разискванье съдържанието на единъ фирмантъ, на който противната страна не признава никаква стойностъ. Ние сме били и сме всекога готови да се споразумѣмъ съ негово светѣйшество патриархътъ за реченнитѣ подробности, но тогава само, когато той склони да признае царскій фирмантъ, който за насъ е единичката мѣрка за поведение въ църковнитѣ наши работи“.

Аали-паша приелъ благосклонно депутацията на Съборътъ, която му занесла това прошение, и съ разесненията, които ѝ далъ относително срѣщата на двама Българи и двама Гърци за разговоръ по съдържанието на фирмантъ, ги успокоилъ.

Въ първото слѣдъ това засѣданне на Съборътъ представителитѣ поискаха отъ депутацията да имъ раскаже, какъ се е отнесълъ везирьтъ къмъ тѣхната постѣпка и какъвъ е билъ нейний резултатъ. Митрополитъ Панаретъ, като глава на депутацията, отговорилъ на това запитванье, както слѣдва:

„Ние подадохме прощението на негово височество, който разгледа най-напредъ печатитѣ и послѣ го прочете внимателно. Слѣдъ това ни каза: „добръ бѣше да не се смущавате отъ външни слухове и отъ онова, което пишѣтъ вѣстницитѣ. „Наистинна, правителството пожела чрезъ нѣкои лица да си разесни нѣкои въпроси, но това не ви се налага официално. „Бадете увѣрени, че фирмантъ, като царскі актъ, никога не ще се наруши. На това никога не ще се съгласи правителството, защото това би било докачанье на авторитетътъ му“. Отъ наша страна ние отговорихме, че патриархътъ, като постоянствова и иска той да дава такрирьтъ и да получава бекрирьтъ за Българскій екзархъ, значи, че той ще има право да се смѣсва въ нашата екзархия, което е противно на фирмантъ. Наштъ народъ много е губилъ отъ това, дѣто патриаршията го е представела предъ правителството. Нѣма

съмнѣние, че той ще страда и ще губи и занаяпредъ, ако продължава пакъ тя да го представя, и за това и клирътъ, и народнитѣ представители молятъ това право да се остави на Св. Български Синодъ, той чрезъ такриръ да иска бера-тътъ на екзархътъ. Инакъ патриаршията всекога ще бѣде, както и по-напредъ, посредникъ между Българскій народъ и правителството. Великий везиръ отговори, че въ фирманътъ не е казано, кой ще дава такрирътъ и кой ще получава бера-тътъ на екзархътъ, на което ние казахме, че при всяко че то не е предвидѣно въ фирманътъ, ние молимъ това благо-дѣяние намъ да се направи. Освѣтъ това, прибавихме ние, патриархътъ иска българскитѣ митрополити да споменуватъ неговото име въ службата. Това споменуванье дава канониче-ско право на патриархътъ да ржкополага нашитѣ владици, а това значи, че Българската Църква се подчинява пакъ нему и остава безсилна. Везирътъ отговори: „Що да правимъ? Знаете, че патриархътъ се противи и иска да свика вселен-ски съборъ. За това именно правителството е всекога же-лало да се разрѣши въпросътъ окончателно и съ волята на патриархътъ. Азъ не съмъ компетентенъ въ такива църковни работи. Вие знаете, че въ фирманътъ не е споменато, кого ще споменуватъ българскитѣ владици“. На това ние възра-зихме слѣдното: „Слѣдъ нарежданъето на нашата Църква ние мислимъ за каноническитѣ въпроси да се опредѣлятъ двоица владици отъ екзархията и двоица отъ патриаршията, и тѣ да размислятъ и да дойдатъ до едно споразумѣние“. — Добръ, но патриархътъ казва, че вашитѣ владици сж извержени, и той не приема да третира съ тѣхъ, каза Аали-паша. — Слѣдъ нареждане на екзархията ще се съберемъ и ще видимъ, прави ли сж тия извержения, или не, отговорихме ние. По-слѣ прибавихме: „Ваше височество, и отъ историята знаете, и практиката ви е научила, че всекога, когато се е отдѣлела една Църква отъ друга, отначало не сж се съгласявали, но слѣдъ години сж дохождали до едно споразумѣние. За при-мѣръ имаме Гръцката Църква въ Еллада. Когато се отдѣли-та, Цариградската патриаршия се противи цѣли трийсетъ го-дини, но послѣ дойдохъ до едно съгласие“. — Не мислете, че Вашата Църква е както другитѣ. Тѣ сж съвършено не-зависими, а вашата е зависима, каза Аали-паша. — За тая зависимостъ ние знаемъ само единъ знакъ, то е да се под-

твърдява духовно екзархътъ ни отъ патриархътъ, отговорихме ние. Послѣ му се помолихме да ни има и занапредъ подѣ зищитата си, както ни е ичаль и до сега, и си излѣзохме“.

На 25 априлѣ Аали-паша вика въ домътъ си на Бебекъ двамата Гърци и двамата Българи, на които бѣше порячалъ да разгледатъ точкитѣ отъ фирманътъ, съ които патриархътъ се не съгласяваше, и ги попиталъ, до какво сж дошли въ своитѣ разговори. Тѣ му разказали своето разногласие относительно споменуванъето името на патриархътъ отъ българскитѣ митрополити — едничкото нѣщо, което допирало до църковнитѣ канони. Везирътъ, като чулъ еднитѣ и другитѣ, намѣрилъ, че Българетѣ иматъ право, и пакъ повторилъ да каже, че желанието на правителството е българскій въпросъ да се свърши. Дватама Гърци се задължили да съобщатъ това на патриархътъ¹⁾.

Аали-паша се е исказалъ въ полза на Българетѣ токозъ по-свободно, че вече знаеше, че и Св. Руски Синодъ въ отговорътъ си върху патриаршеското послание казва, че българското искание да се поменува само отъ екзархътъ името на патриархътъ не е противно на канонитѣ.

Читателътъ видѣ по-горѣ, какви писма се размѣниха между патриархътъ и великий везиръ Аали-паша, слѣдъ издаванъето на фирманътъ и какъ негово светѣйшество истѣкваше въ неговитѣ обръщания до везирътъ, че фирманътъ съдържи нѣща противоканонически, че е необходимо за рѣшението на този въпросъ да се събере вселенски съборъ и че въ случай че правителството не ще да позволи свикванъето на такъвъ съборъ, той, патриархътъ, моли да му се приеме отставката.

Слѣдъ писмото си до Аали-паша отъ 5 септемврий 1870 патриархътъ, като бѣше увѣренъ, че мнозинството на самостоятелнитѣ Църкви, което съставехж гръцкитѣ Църкви, ще сподѣля напълно и занапредъ неговитѣ пристрастни възгледи по българскій въпросъ и като мислеше, че това едномислие и постоянство ще повлияе негли и върху Руската Църква, рѣши да се обърне отново до всичкитѣ самоуправлявани православни Църкви съ оплакванъе и молба да го подкрѣпятъ въ мнѣнието му по исканията на Българетѣ. На 30 септемврий

¹⁾ Вѣстн. *Право*, бр. 7, 8 и 10 отъ 1871 година. Вѣстн. *Македония*, броеве 12, 13, 14 и 15 отъ сжната година. Вж сжшо: „Първий Български Народенъ Съборъ — материали за историята“ — въ *Библиотека* кн. XI, 1896 г.

той испрати до тия Църкви второ окръжно послание, въ което, като имъ припомнеше посланието си отъ декемврий 1868, излагаше всичко, щото е станжло отъ тогава по българскій въпросъ, било отъ страна на правителството, било отъ страна на патриаршията и на Българетѣ. Той приложи при това послание 1) окръжнитѣ си послания до подчиненнитѣ нему митрополити, каквито е испращалъ по българскій въпросъ слѣдъ декемврий 1868, 2) нѣкои отъ окръжнитѣ на българскитѣ представители и архиереи до своитѣ съотечественници, испратени слѣдъ тая дата, 3) писменната отставка, която четирмата отъ българскитѣ архиереи подадохъ на патриархътъ, както и отговорътъ върху неж отъ страна на послѣдний, 4) султанскій фирманъ, 5) такриритѣ патриаршески до Портата, въ които се възражаваше противъ фирманътъ, и отговоритѣ върху тѣхъ на послѣдната. Всички тѣзи окръжни писма и други документи патриархътъ испращаше, за да оправдае и подкрѣпи своитѣ извѣстни вече на читателътъ възгледи по дѣлото. Въ посланието си отъ 30 септемврий той не канеше вече Църквитѣ да се съгласятъ именно за свикване вселенски съборъ, но отъ всичко, щото се говореше въ него, се истѣкваше необходимостта, споредъ неговото мнѣние, на такъвъ съборъ. Въ заключение той ги просто молеше, като прочетѣтъ внимателно както посланието му, така и документитѣ, които изобличаватъ противуканоническій и пагубенъ за Православнето духъ на „българизма“ и особенно султанскій фирманъ, да му кажатъ, мисли ли и говори ли той истинно и справедливо по духътъ на Евангелието и на светитѣ Вселенски Събори. Той знаеше вече расположението и мислитѣ на петътъ самостоятелни Гръцки Църкви и бѣше увѣренъ, както казахме погорѣ, че за каквото и да ги покани така нареченната Велика Църква, т. е. Цариградската патриаршия, тѣ нѣма да се отдѣлятъ отъ неж и охотно ще ѣ послушатъ за всичко. Цѣльта на новото му обръщанье къмъ Църквитѣ бѣше да побуди и Руската Църква да се съгласи съ неговитѣ възгледи, защото Православието има най-много послѣдователи въ Россія и тамъ то цѣвти по-много отъ всегдѣ; тамъ се изуча основателно и прилага къмъ животътъ богословската наука, и отъ Россія, като държава мощна и като страна съ многобройно православно население, зависеше най-много да се даде това или онова насочване и рѣшеніе на българскитѣ искания.

Отъ Българска страна не се остави безъ внимание и това послание на Цариградскій патриархъ до Църквитѣ, както и по-напрешното му. Светий Синодъ на Българската Църква испрати на 8 яннуарий послание до тѣхъ съ възражения противъ безосновнитѣ и пристрастни твърдения на патриархътъ. Преосвещеннитѣ архиереи, които съставеха тогава Българскій синодъ, заевяваха най-напредъ въ посланието си, че ако и да сж приели съ радостъ султанскій фирманъ за учреждението на екзархията, се въздържали обаче да го приложатъ въ всичко на дѣло, макаръ той и да не съдържа нищо противъ църковнитѣ канони. Тѣ се ограничили, казвахъ, тѣ на първо време да изработятъ уставъ за управлението на Църквата си, съ цѣль да представятъ този уставъ и на Всеобщата Църква и съ нейното одобрение да пристѣпятъ и до изборътъ на екзархъ, като сж правили въ сжщото време и опитвания за примирение съ патриархътъ. Българскитѣ архиереи опровергавахъ по-нататкъ думитѣ на патриархътъ, че императорското Турско правителство се самоволно вмѣсило съ издаването на фирманътъ си въ дѣла, които се отнасятъ до изключителното вѣдомство на Църквата, че той не приема този фирманъ, защото обнималъ распореждания явно противни на свещеннитѣ правила и на привилегиитѣ на Църквата. Тѣ наумявахъ онова, което казвахъ преди година на самий патриархъ, а именно че българскій въпросъ, като е въпросъ просто църковенъ, въ сжщото време е и въпросъ свѣтски, въпросъ граждански, който не може да се рѣши отъ едната само църковна властъ безъ участие на гражданската, или само отъ гражданската безъ участие на църковната, и че сама Цариградската Църква признала тържественно правото на султановото правителство, макаръ и друговѣрно, да рѣшава подобни въпроси, когато била упразнена самостоятелността на Охридската архиепископия. Какъ прочее, думажъ тѣ, държува тая Църква да осжда намѣсата на свѣтското правителство въ българскій въпросъ, кога тя и въ самото окръжно свое послание, въ което си позволява това осждане, казва, че „за нищо не служатъ сами по себе си привилегии и берати, закони и правила, логичность и права въ теория между невѣжествени и мятежни людѣ безъ правителствено съдѣйствиe и принуждение, което ние знаемъ, че се простира не само върху естественний и гражданскій животъ, но и върху уста-

новенната нравственост и вѣра на подданикѣтъ?“ Цариградската патриаршия не е ли постоянно искала съдѣйствието на свѣтското правителство, за да поддържа своето господство надъ Българскій народъ и да го притѣснява разнообразно? Несъмнѣно е, че ако правителството изпълняваше желанията на Цариградскій патриархъ и по българскій въпросъ, то щеше да бѣде въ очитѣ му не само безъ укоръ за намѣсата си, но щеше и да се похвали отъ него. Правото на султановото правителство да рѣшава въпроси, както българскій църковенъ, признава и самата Велика Църква, понеже тя му е представяла проектъ за рѣшение на този въпросъ. Водими отъ тия съображения, казватъ преосвещеннитѣ български архиереи, ние съ признателност и радостъ посрѣщаме фирманѣтъ, основанъ главно върху нейний проектъ. Но патриархѣтъ представя тая неприятна нему радостъ въ посланието си, като нѣщо мятежно, позорно, безъ да премисли, че самата Цариградска патриаршия се е несправедливо радвала и недостойно тържествувала, когато преди единъ вѣкъ е премахнала съ волята на сѣщото това свѣтско правителство самостоятелността на нашата Църква. Нашето сега най-горещо желание е да се удостои екзархията ни, учредена отъ гражданската властъ, такоже съ одобрение и признание отъ страна на всичкитѣ православни Църкви. На честнитѣ предстоятели на тия Църкви надлежи да кажѣтъ, да ли наистинѣхъ се налага вѣроисповѣдна нужда за свикване вселенски съборъ по въпросъ, който безъ да досяга нѣкоя догма, се отнася до външното управление на църковнитѣ дѣла на единъ народъ, натъкмено по свещеннитѣ канони на Православната Църква. До сега никога вселенски съборъ не се е свиквалъ за такъвъ въпросъ, и ние се страхуваме да не би, като негово светѣйшество упорно още настоява предъ султановото правителство да му се дозволи да свика вселенски съборъ, да стане българскій въпросъ пакъ причина, както преди десетъ вѣка, на едно нежелателно раздѣление не вече между Вѣсточната и Западната Църкви, но между самитѣ отдѣлни Църкви, части на Вѣсточната Църква. Като излагаме горнитѣ мисли въ отговоръ на патриаршето послание, думамъ най-послѣ преосвещеннитѣ наши архиереи, ние се надѣемъ, че, ако и осѣдени отъ патриархѣтъ и неговѣтъ синодъ, ще намѣримъ распространенитѣ по вселенната Божи Църкви готови, като изслу-

шатъ и насъ, които говоримъ въ името на чистата Вѣра на нашѣтъ благочестивъ народъ, да благословятъ този твърдо стоящъ въ праотеческиѣ предания народъ и да осветятъ съ своето признаване нашата екзархия, основана възъ законитѣ и правилата на Православната Църква¹⁾.

Отговоритѣ на Гръцкитѣ Църкви върху посланието на патриархъ Григория отъ 30 септемврий бѣхъ, както и отвѣтитѣ имъ върху неговото послание отъ 16 декемврий на 1868, съвсѣмъ съгласни съ неговитѣ желанія и възгледи. Той се не съмнѣваше, както казахме и по-горѣ, за тѣхното едномислие съ Цариградската Църква, както се не съмнѣваше и всекии, който знаеше, че тѣхнитѣ иерарси, като Гърци, не пропускаха случай да си помагатъ едни на други, за да запазятъ господството си надъ другитѣ народности въ Турската империя, безъ да се срамуватъ за своето несъгласно съ Вѣрата поведение.

Но отговорътъ на Светѣйшии Русски Синодъ бѣше прямо противоположенъ на очакванията на нареченната Велика Църква. Русскій Синодъ не само отхвърлеше, както и по-напредъ, нуждата за свикване вселенски съборъ, но и оправдаваше отъ гледна точка на канонитѣ сжщитѣ ония постановения на фирмантъ, които Цариградската патриаршия прогласи несъгласни съ тѣхъ. Този отговоръ е едно бляскаво изобличение на несъгласнитѣ съ християнскій духъ дѣйствиия на гръцкитѣ иерарси. Той е доказателство, че отъ свѣтътъ, и особено отъ Църквата Божия, не е изчезвало и нѣма да изчезне безпристрастието и любовта къмъ светата правда и истина. Като такова изобличение, което е направено не поради нѣкои чужди на Евангелието побуждения, а ради самитѣ тия истини, които е то осветило, той заслужва да се чете и помни отъ всекии българинъ както въ сегашнитѣ, така и въ бѣдущитѣ времена. Той е слѣдний.

„Въ отговорътъ си върху първото послание на ваше светѣйшество (отъ 16 декемврий 1868) по гърко-българскій църковенъ въпросъ Светѣйшии Правителствующи Всероссійски Синодъ, ръководенъ единствено отъ желание за доброто на светата Православна Църква, както и отъ еднаква християнска любовъ къмъ всички едновѣрни братия, Гърци и Българа, се

¹⁾ Това послание, слѣдъ испрашанъето му, се обнародва на български и гръцки въ отдѣлни брошури.

постара да покаже такава средство за рѣшението на този при-скърбенъ въпросъ, което споредъ крайното си разумѣние счи-таше за най-законно, най-вѣрно, най-надлежно и най-добро за цѣльта. За голѣма жалость обаче, отъ новото послание (отъ 30 септемврий 1870) на ваше светѣйшество до насъ по-сжщий въпросъ се оказва, че наштъ братски съвѣтъ, който бѣ предложенъ съ такава искренность и доброжелателство, не е угодилъ на Великата патриаршеска Църква. Но какво излѣзе отъ това? Туй, че онова, което не рачи да даде на Българетѣ църковната властъ отъ добрата си воля, рѣши се да имъ го даде мѣстната гражданска и държавна, като по-сочва своята непререкаема длѣжностъ да се грижи за безо-пасността, за спокойствието на своитѣ подданици и като не намѣрила никое друго средство да даде край на това вълне-ние на духоветѣ и на тѣзи безредия, които отъ нѣколко го-дини вече се поевяватъ въ разни мѣста на империята поради гръко-българското ртзогласие. Ние напълно се съгласяваме съ ваше светѣйшество, когато издигате архипастирскій си гласъ противъ начинтъ, по който дѣйствова Портата, която намисли да рѣши само съ собственний си фирманъ този въ-просъ, който никакъ не може да бѣде рѣшенъ безъ най-близкото участие на църковната властъ и особено безъ съдѣй-ствието на ваше светѣйшество, като въпросъ, който се отнася непосредствено до ваштъ патриаршески окръгъ. Но отъ друга страна обевяваме съ всичката откровенность, ако и съ сър-дечно съкрушение, че ние не можемъ да се съгласимъ съ мисълта, че ушъ за рѣшението на този въпросъ е необходимо свикването на вселенски съборъ.

„Вселенскитѣ Събори, както се разбира отъ самото тѣхно название, могатъ да се свиеватъ само за дѣла, които се от-насятъ до Вселенската Вѣра и Църква. И всичкитѣ седемъ Вселенски Събори, които се признаватъ отъ православнитѣ християне, сж били свиквани дѣйствително за дѣла отъ таквъ родъ, а именно по поводъ на ереси, които сж заплашвали съ опасность самата християнска Вѣра, сж подкопавали или сж извърщали основнитѣ догми на Православието и сж вълнували малко или много всичката християнска Църква. А гръко-бъл-гарскій въпросъ се не отнася до основанията на нашата света Вѣра и не заплашва съ опасность нито една отъ нейнитѣ догми. Българетѣ нито сж помислили за нѣкое си измѣнение

въ Вѣрата и въ нейнитѣ истини. Той нито най-малко се отнася и до Вселенската Църква, за която е съвсѣмъ безразлично, ще ли да останатъ Българетѣ въ сегашната иерархическа зависимостъ, или ще да получатъ по законенъ пътъ една малка или голѣма независимостъ, или дори ще ли да образуватъ законно самостоятелна църковна областъ, стига само тѣ въ първѣй, вторѣй и въ третѣй случай да оставатъ напълно вѣрни на Православието и безпрепятствено да могатъ да се ползватъ съ всички средства къмъ преуспѣването въ Вѣрата и благочестието. Този въпросъ наистиннъ се отнася изключително до църковното управление и се касае само до мѣстната Цариградска Църква; поради това може и трябва да се рѣши само отъ помѣстний нейнъ съборъ съгласно съ църковнитѣ правила. Бѣше се породилъ вече единъ подобенъ въпросъ за Цариградската патриаршия въ напрешнитѣ времена, когато се отдѣлеше отъ нея Русската Църква и послѣ когато искаше за нея си независимостъ Църквата на Гръцкото кралевство. Но нито единтъ, нито другиятъ въ Цариградъ не намѣриха необходимо да се свика вселенски съборъ, а рѣшиха въпросътъ само съ помѣстенъ съборъ. Защо да се не рѣши и сега също така българскѣй въпросъ? Защо сега да става обръщанье до вселенски съборъ? И ако тогава светѣйшитѣ патриарси съ своитѣ мѣстни събори сж признали за възможно да дадатъ дори пълна независимостъ на Руската и Гръцката Църкви, като въ това не сж виждали нарушение на свещеннитѣ правила и не сж се страхували за това отъ отвѣтственность предъ Православната Църква, не трябва ли да бжде сега по-възможно и по-безопасно за патриаршията да удовлетвори Българетѣ, които искатъ отъ нея за себе си сравнително по-малко? Никой не отрича, че Вселенскитѣ Събори, като сж били свиквани за рѣшаванье важни догматически въпроси, които сж се отнасяли до Вселенската Църква, сж рѣшавали между друго и въпроси относително управлението и Богослужението дори и на частни Църкви; но стѣ тука никакъ не слѣдва, че за тѣзи именно послѣднитѣ въпроси сж били свиквани Вселенскитѣ Събори. Тѣй и сега, ако нѣкои въпроси отъ Вѣрата, които иматъ важностъ за всичката Православна Църква, бѣхъ извикали необходимостта за съставенье вселенски съборъ, тогава безъ съмнѣние този съборъ можеше да се занимае между друго и съ рѣшението на българскѣй

въпросъ и на други подобни; но да се свика вселенски съборъ частно само за българския въпросъ, значило би да се дѣйства безъ достатъчно основание и да се смали значението на самия вселенски съборъ.

„Но ако ние се бихме дори и съгласили съ ваше свѣтѣйшество да признаемъ свикването на вселенски съборъ за необходимо и напълно законно, ние не можемъ да замѣлимъ, че поне въ сегашно време свикването на този съборъ ни се представя за излишно и дори за небезопасно. Всички частни православни Църкви, представителитѣ на които би требало да се явятъ на вселенския съборъ, вече подадохъ мнѣнията си за този въпросъ и като да го предрѣшихъ въ своитѣ отговорни послания върху напрежението послание на ваше свѣтѣйшество; и тогава като едни отъ тѣхъ, а именно Иерусалимската, Александрийската, Антиохийската и Църквата на Гръцкото кралевство прямо възстаняхъ срѣщу Българетѣ и нарекохъ тѣхнитѣ искания антиканонически, другитѣ Църкви, а именно Сърбската и Руската, признахъ, че тѣзи искания заслужаватъ удовлетворение. Защо още да се свикватъ представители отъ частнитѣ православни Църкви за вселенски съборъ; когато тѣхнитѣ мнѣния сѣ вече извѣстни и естествено е да се очаква, че тѣ нѣма да се откажатъ отъ тия свои мнѣния и на съборътъ, и особено като сѣдимъ по онзи рѣзъкъ тонъ, съ който искавахъ мнѣнията си нѣкои отъ тѣхъ? Защо да се свика вселенски съборъ, когато предварително знаемъ, че спорниятъ въпросъ не може на него да бѣде рѣшенъ едногласно и че мнѣнията непременно ще се раздѣлятъ? Такъвъ вселенски съборъ, като не ще може да рѣши нищо окончателно, ще да представи само печално зрѣлище на явно разногласие, да не кажемъ раздѣление между Гръцкитѣ и Славенски Църкви, и ще да послужи за съблазнъ на всичкото православно и неправославно християнство. Не трябва сѣщо да се забравя, че султановото правителство вече е изразило волята си по гръцко-българския въпросъ прямо и рѣшително въ законодателенъ актъ. Това важно обстоятелство не може да нѣма влияние върху членоветѣ на съборътъ, ако той се събере въ Цариградъ или въ другъ турски градъ, и безъ друго ще липси вселенския съборъ отъ онази самостоятелност и духовна свобода, каквато му прилича и е необходима. А ако ли безъ да се вземе това въ внимание, съборътъ сумѣ

да запази напълно своята самостоятелност и да постанови едно рѣшение, несъгласно съ фирмантъ на султантъ, въ такъвъ случай правителството на Портата може да не приеме съборното рѣшение и да не допусне осъществението му между своитѣ подданици.

„Слѣдъ това като се обръща къмъ желанията на Българскій народъ, както сж тѣ изразени въ султанскій фирманъ, съставенъето или редакцията на който споредъ свидѣтелството на ваше светѣйшество сж насочвали самитѣ водачи на българизмъ, Светѣйшій Русскі Синодъ съглежда, че Българетѣ не сж се отказали да послѣдватъ неговтъ съвѣтъ, който е изложенъ въ напрешното наше отговорно послание до ваше светѣйшество, че тѣ вече не искатъ за себе си пълна църковна независимостъ, не мислятъ да се отдѣлятъ съвсѣмъ отъ Великата патриаршеска Църква и по това не даватъ вече поводъ да се подозиратъ въ какъвто и да е расколъ. Напротивъ тѣ желаятъ да запазватъ съ патриаршеската Църква и по дѣлата на Вѣрата иерархическа и църковна връзка съгласно съ священнитѣ правила. За връзката по дѣлата на Вѣрата Българетѣ заявяватъ, че въ работитѣ, които се отнасятъ до православната Вѣра и които искатъ взаимни съвѣщания и помощъ, синодътъ на Българската екзархия е длъженъ да се споразуи́ва съ Вселенскій патриархъ и синодъ, а тѣзи подирнитѣ сж длъжни безъ забава да му подаватъ надлежача помощъ и да му съобщаватъ необходимитѣ отговори (чл. 6 отъ фирмантъ). За упазване на иерархическата връзка съ Великата патриаршеска Църква и на зависимостъта отъ нея Българетѣ се съгласяватъ главний митрополитъ на тѣхната църковна областъ, наричанъ екзархъ, да се поставя или утвърждава, съгласно съ правилата (правило 28 на IV всел. съб.) отъ Вселенскій патриархъ; този митрополитъ тѣй сжщо, съгласно съ правилата (15 правило на Двукр. съборъ) да неменува името на патриархъ при священнитѣ служения и, съгласно съ законитѣ, Българскій екзархъ да не може иначе да посѣщава Цариградъ или да пребивава и да извършва Богослужение тамъ, освѣнъ съ разрѣшението на Вселенскій патриархъ, и да се подчинява на сжщитѣ ония църковни правила, на които се подчиняватъ въ тѣзи случаи патриарситѣ Иерусалимскій, Александрийскій и Антиохійскій (чл. 3, 4 и 9 отъ фирмантъ). Най-послѣ за упазване изобщо на

църковната връзка съ патриаршията Българетъ се съгласяват синодътъ на Българската екзархия да взима св. миро за всичката си областъ отъ Вселенский патриархъ (чл. 7 отъ фирманътъ) и както епископитъ, архиепископитъ и митрополититъ, които сж подъ вѣдомството на престолътъ на Вселенский патриархъ, да могатъ да преминуватъ безпрепятствено презъ Българската екзархия, така и българскитъ иерарси да могатъ да преминуватъ безпрепятствено презъ епархитъ на Вселенский патриархъ, като пазятъ при това съществуващитъ църковни правила (чл. 8 отъ фирманътъ), а така и редътъ за управлението на мѣнастиритъ, които се намиратъ въ предѣлитъ на Българската екзархия, но споредъ църковнитъ постановления зависятъ отъ Вселенский патриархъ, да остане напрежний (чл. 11 отъ фирманътъ). Справедливостта изисква да прибавимъ, че въ това изложение на тѣхнитъ желанія относительно съглашеннето съ Вселенската патриаршия Българетъ сж се постарали да се приближатъ до извѣстный проектъ на ваше светѣйшество, да се възползоватъ отъ него и да приематъ всички по-главни негови исканія. Какво още сега не достига?

„Отъ забѣлжаванята къмъ послѣдний проектъ на смѣсенната комиссія, който отпослѣ е влѣзълъ съ нѣкои измѣненія въ султанский фирманъ, забѣлжаваня, които ваше светѣйшество сте направили по предложение отъ турското министерство заедно съ патриаршеский синодъ и които сж приложени къмъ вашето до насъ послание (приложение № 11), открива се, че сега, ако не грѣшимъ, оставатъ собственно четире разногласия между заевеніята на Българетъ и исканіята на Вселенската патриаршия. *Първото разногласие.* Българетъ, възъ основа на показаннитъ отъ насъ по-горѣ священни правила, се съгласяватъ само митрополитътъ на тѣхната църковна областъ — екзархътъ — да се постави и утвърждава отъ Вселенский патриархъ и да го поменува при священослуженията; а патриаршията, възъ основа на сѣщитѣ тѣзи правила, изисква и всичкитъ други български митрополити да се поставятъ отъ Вселенский патриархъ и да поменуватъ неговото име. Но, ако сѣдимъ строго, въ българската църковна областъ, както и въ всяка друга може да бѣде само единъ канонически митрополитъ на областта съ значение и власть, а всички други български митрополити сж собственно епископи, управляватъ

всекий епархията си и само носятъ почетный титулъ митрополити. Слѣдователно, 28 правило на Халкидонскій съборъ и означеннитѣ по-горѣ, чини ни се, не ще се нарушаватъ, и иерархическата връзка на Българската църковна област съ Великата Църква ще се запази, ако и само единътъ дѣйствиеленъ митрополитъ на тази областъ, който се именува екзархъ, се поставя отъ Вселенскій патриархъ и поменува неговото име въ свещенослуженията. *Второто разногласие.* Българетѣ, като изразяватъ желание да се подари на тѣхната църковна областъ самостоятелно вътрешно управление, да се управля тя отъ свой Българскій синодъ на иерарси подъ предсѣдателството на екзархътъ и за ограждение самостоятелността на нейното вътрешно управление да се състави особенъ уставъ, възъ основа на свещенитѣ правила и преданията на Православната Църква, прилагатъ, че този уставъ ще се представи за утвърждение и признание само на високото султанско правителство. А Вселенската патриаршия, като се съгласява съвършено за самостоятелността на вътрешното управление на Българската областъ отъ нейний собственъ Синодъ и за съставение съ тази цѣль на особенъ уставъ възъ основа на църковнитѣ правила и предания, изисква още и уставътъ да се представи за утвърждение на досточтимий патриархъ. Но ако на Българскій Синодъ патриаршията предоставя право самостоятелно, т. е. независимо отъ Вселенскій патриархъ да води вътрешното управление на Българската църковна областъ, съ това наедно се предоставя на синодътъ и правото самостоятелно, т. е. независимо отъ патриархътъ да се ползова съ църковнитѣ правила, да ги прилага къмъ своята областъ споредъ усмотрѣнието си, да състави възъ тѣхно основание за нейното управление разни по-частни правила, ако, разумѣва се, и да е твърдѣ желателно, да се съгласехъ Българетѣ ради всеостранното разглеждане на едно толкова важно за ползата на тѣхната собствена Църква дѣло да съобщатъ общий уставъ на Вселенскій патриархъ за предварително разглеждане. *Третето разногласие.* Българетѣ желахтѣ тѣхний екзархъ, утвърждаванъ слѣдъ изборътъ му отъ Българскій Синодъ съ грамота на Вселенскій патриархъ, да се утвърждава и опредѣля съ императорскій беретъ. А патриаршията прибавя, този беретъ да се не издава иначе, освѣнъ по представление на Вселенскій патриархъ и да се испраща непосредствено

до екзархътъ. Но рѣшението на този въпросъ ще да зависи пълно отъ волята на султановото правителство, което може по усмотрѣнието си да испрати на екзархътъ бератътъ си както по представление, така и безъ представление на патриархътъ. Най-послѣ *четвъртото разногласие* състои въ това, че, споредъ послѣдний проектъ на Българетѣ, въ съставътъ на Българската църковна областъ се предназначаватъ между друго и такива епархии и мѣстности, които споредъ бѣлжикитѣ на патриаршескии синодъ къмъ този проектъ не трябва да влизатъ въ нейнийтъ съставъ. Но въ султанскии фирманъ (чл. 10) нѣкои отъ показанитѣ въ бѣлжикитѣ на синодътъ епархии и мѣстности вече сж изключени отъ съставътъ на българското църковно окръжие. Освѣнъ това е постановено, че въ спорнитѣ или съмнителни случаи, да ли трябва нѣкои мѣстности да принадлежатъ на Българската църковна областъ, въпросътъ ще се рѣшава споредъ еднодушното съгласие на всичкото мѣстно население, или поне на двѣтъ му третины, и че изобщо подробноститѣ по тази работа се предоставятъ на взаимното съглашение между патриаршията и екзархията съгласно съ църковнитѣ постановления.

„Впрочемъ Светѣйшии Всеросийски Синодъ, дума се по-нататкъ въ отговорътъ, като издѣва само мнѣнието си, като какъ е възможно да се отстранятъ всичкитѣ изброени разногласия, и като никакъ не желае да влиза въ какви и да е състезания съ досточтимата Вселенска патриаршия по този предметъ, охотно допуска, че неговото мнѣние и изложенитѣ тълкования могатъ да се оборватъ. На всекии случай всекии безпристрастенъ чловѣкъ не може да се не съгласи, че тѣзи разногласия при рѣшението на гърко-българскии въпросъ не сж сжществени въ дѣлото и че ради тѣхъ не се пада да се свиква вселенски съборъ. Всекий безпристрастенъ чловѣкъ трябва да се съгласи, че ради такива незначителни разногласия щеше да е несправедливо да се отхвърлятъ, да се отлъчватъ отъ Църквата и да се наричатъ расколници Българетѣ, когато тѣ заеязватъ, че не желажтъ да се отдѣлятъ съвсѣмъ отъ Вселенската патриаршия, а наопаки желажтъ да запазятъ връзка съ нея както по дѣлата на Вѣрата, така и иерархическа и изобщо църковна споредъ свещеннитѣ правила.“¹⁾

¹⁾ Този отговоръ на Светѣйшии Рускии Синодъ се напечата въ много списания и вѣстници. Ние го взимаме отъ руското *Православное обозрѣние* за априлъ 1871 год.

Слѣдъ този отговоръ отъ страна на Светѣйшии Руски Синодъ, на патриархъ Григория, чиито възгледи по българския въпросъ се толкова открито порицавахъ въ него, не оставаше друго, освѣнъ да подаде дѣйствиелно отставката си, както той отколѣ се канеше да стори. Но той се рѣши да почака още, догдѣ да види резултатътъ на преговоритѣ между двамата Гърци и двамата Българе, които по волята на Портата се мъчехъ да съгласятъ съ неговитѣ искания постановленията на фирманътъ. Тия преговори бѣхъ се почнали нѣколко дни слѣдъ пристиганьето на отговорното послание отъ Русский Синодъ. Въ това послание, както видѣхме, се казваше, че българскии въпросъ не може да се рѣши само съ султански фирманъ „безъ най-близкото участие на църковната власть и особенно безъ съдѣйствието на патриархътъ, като въпросъ, който се отнася непосредствено до патриаршескии окръгъ“. Тия думи негли сж накарали везирътъ по-скоро да направи опитъ, съ посредството на една комиссия отъ двама Гърци и двама Българе, за съглашение исканията на патриаршията съ желанията на Българетѣ. Но понеже отъ една страна тая комиссия не можѣ да дойде до едно споразумѣние, при всичката отстъпчивостъ на българскиитѣ ѣ членове, и понеже отъ друга Представителскии Съборъ заеви съ едно прошение до везирътъ, че Българетѣ не можтъ да се съгласятъ да се нащърбятъ правата, които имъ дана фирманътъ, а въ сжщото време и везирътъ, окураженъ отъ мнѣнието, исказано въ отговорътъ на Св. Руски Синодъ върху посланието на патриархътъ, призна въ послѣднето засѣдание на комиссията, станжло подъ негово председателство, че патриархътъ нѣма право да иска да го поменуватъ и другитѣ български митрополити, освѣнъ екзархътъ — точка, която бѣше единичката по-сжществена въ разногласието между членоветѣ на комиссията, — то патриархъ Григорий се видѣ подсѣченъ отъ всека страна. Той разумѣ, че Аали-паша, при всякото си желание да спогоди патриаршията съ Българетѣ, нѣма да се рѣши така скоро да наскърби послѣднитѣ и да измѣни така лесно султанскии фирманъ, слѣдъ като така категорически се одобри неговото съдържание отъ най-многочюдната и най-влиятелна православна Църква. Патриархъ Григорий нѣмаше вече отъ гдѣ да се надѣва за помощъ. Той бѣше се опитвалъ вече много пжти да накара Портата, съ помощта на нѣкои отъ посланнициитѣ и

други влиятелни лица, да се съобрази съ неговитѣ искания. Всекий другъ на негово мѣсто, огорченъ отъ всички тия несполуки, не можеше, ако имаше частичка честолюбие, да продължава да завзема патриаршеското сѣдалище. Нѣколко недѣли прочее слѣдъ засѣданията на горѣреченната комиссія Григорій VI подаде окончателно отставката си. Той испрати на 29 май до везирѣтъ Димотичский митрополитѣ, Дионисия съ главний секретарѣ на патриаршията по турский езикѣ да го извѣстятъ, че той сега, при другитѣ причини, е принуденъ още поради слабото си здравие да даде окончателно отставката си и да остави невъзвратно патриаршеското сѣдалище. Аали-паша, като изслушалъ това, обѣщаль да внесе, по обичайтъ, въ министерский съвѣтъ отставката на патриархѣтъ, за да ѝ се даде по-нататъшенъ ходъ. Нѣколко дни слѣдъ това той испрати въ патриаршията тезкере, въ което казваше, че ако и да е желателно било да сѣди негово светѣйшество поради превъзходнитѣ си качества още на патриаршеский престолъ, но понеже въ туй време като правителството гледало по възможность да премахне причинитѣ, които принуждавали негово светѣйшество да иска оттегленьето си отъ патриаршеското сѣдалище, той отново настояль върху отставката си, като ѝ мотивираль тозпакъ съ отслабналото си здравие, за поправеньето на което наистинѣ се изисква спокойствие, то правителството рѣшило най-послѣ, ако и съ прискѣрбие, да ѝ приеме и да поиска високото съизволение на негово величество за неѣ, което и се дало вече. На другий день везирѣтъ испрати, както става всекога слѣдъ паданьето на единъ патриархъ, и заповѣдь да се избере патриарши намѣстникъ, който да води дѣлата на патриаршията до изборѣтъ на неговѣтъ преемникъ.¹⁾

---

1) *Ἐκκλησιαστικὴ ἐπιθεώρησις*. Περίοδος II, τόμος I, стр. 1—8.

ГЛАВА IX.¹⁾

Патриархъ Антимъ VI. — Неговитъ преговори съ Българетъ за спогодба. — Отхвърленнето отъ Българетъ предложенията му. — Богоевленската служба на българскитъ владци и нейнитъ послѣдствия. — Избрание на Антима Видински за екаархъ. — Неговото триумфално пътуване отъ Видинъ до Цариградъ. — Нерѣшителността му да испрати до патриархъ писмо. — Врѣчанъето беретъ на екаархъ и представенъето му предъ султанътъ. — Опитване на екаархъ да земе отъ патриархъ разрѣшение да служи въ българската църква. — Тържественно прогласяване въ българската църква изверженіето на българскитъ владци за недѣйствително. — Заплашвания отъ патриаршията. — Тържественна служба на екаархъ въ българската църква безъ патриаршеско разрѣшение. — Прогласяване при тая служба Българската Църква самостоятелна. — Извержение на екаархъ и афоресване на другитъ български архиереи отъ патриаршията. — Окрѣжното послание на екаархъ и на другитъ български архиереи по този случай. — Опровержение лъжливитъ слухове че ушъ Българетъ се уплашили отъ изверженіето и афоресванъето. — Назначение на Мидхадъ паша за великъ везиръ и промѣна въ политиката на Портата. — Грижитъ на Гърцитъ за приглашение Българетъ схизматици. — Първото заседание на великий съборъ, свиканъ противъ Българетъ. — Второто му заседание. — Третето му заседание и прогласяване схизмата съ едно опредѣление. — Чегенъе на това опредѣление по църквитъ въ Цариградъ и въ Гърция. — Отговоръ на екаархъ върху това опредѣление. — Хладнокръвие на Българскій народъ къмъ хвърлената върху му схизма. — Средства на патриаршията за прокарване схизмата между Българетъ. — Помощъ на патриархъ отъ Портата за тая цѣль. — Промѣна въ политиката на Портата и рѣшенъето ѝ да се държи о фирманътъ на екаархиата. — Безусѣпши старания на русското посолство за примирение на Българетъ съ патриаршията. — Стремленіята на една партия между Българетъ.

Слѣдъ като се оттегли отъ тронътъ Григорій VI и се утвърди отъ правителството патриарший намѣстникъ, за какъвто се бѣше избралъ Димотичскій митрополитъ, Дионисій, въ патриаршията се занехъ съ необходимитъ по уставътъ приготовления за избирание новъ патриархъ и най-първо се испратъхъ писма до епархийскитъ владци съ порѣчка да си дадатъ гласътъ за кандидатитъ върху патриаршеското сѣдалище

¹⁾ При написването на тая глава намъ сж ни послужили, освѣтъ българскитъ вѣстници *Приво*, *Македония* и *Наредникъ*, твърдъ много протоколитъ на Привременний български смѣсенъ съвѣтъ, по многогто отъ които още не сж обнародвани, а така и писмата на екаархиата до подвластнитъ ѝ владци, които не сж още влѣзли въ нейната архива, както и Църковното Обозрѣние на Калифрона (Εκκλησιαστικὴν Εστὶδεωσις τοῦ Β. Α. Καλλίφρονος), което е събрание на разнитъ църковни документи, наченващи се отъ времето на патриархътъ Григорія VI, и е единъ видъ църковна лѣтопись.

и да се постаражатъ да се избержатъ и испратятъ представители за изборното събрание. Доклѣ дойде срокътъ за подирнето, духовнитѣ лица, които желясхъ да стѣпятъ на патриаршата катедра, употребихъ всичкитѣ възможни средства да се препорѣчатъ предъ избирателитѣ и влиятелнитѣ людѣе. Между тия лица особено биеше въ очи бившиятъ вече два пѣти Цариградскій патрѣархъ Антимъ, наричанъ по селото, отъ което произхожда, Куталиянось, 82-годишенъ старецъ. Обладанъ отъ честолюбие и сребролюбие, той думаше и общаваше всекому по гжделтъ му; и понеже въ това време бѣше въ устата на всички, какъ ще се развърже българскій въпросъ, той даваше общание предъ Гърцитѣ, че ще умѣе да запази възможно пълно правдинитѣ и правата на Великата Църква, а предъ Българетѣ и тѣхнитѣ приятели се вричаше, че ще удовлетвори напълно Българскій народъ. Съ него се познавахъ още отъ напрешнето му патриаршество и нѣкои отъ българскитѣ архiereи, които го знаехъ като човекъкъ уменъ, хитъръ, рѣшителенъ и съ желѣзна воля. Той бѣше добръ извъстенъ и на руското посолство и бѣше още отъ Кржмската война неговъ кандидатъ за патриаршата катедра. Разумѣваше се, че и другитѣ кандидати не стоехъ съ ржцѣ сгърнати. Тѣ ходехъ сжщо при тогова и оногова да се препорѣчватъ и да печелятъ приятели. Избирателитѣ, духовни и мирски, отъ които всеки гледаше преди всичко да се избере неговътъ приятель, се раздѣлихъ, и въ изборното събрание на 5 септемврий най-много гласове получи Димотичскій архiereй, Дионисий, който бѣше патриаршески намѣстникъ. Но въ църквата, гдѣто става тайно гласоподавание отъ архiereитѣ върху тримата кандидати, които сж спечелили въ изборното събрание най-много гласове, получи отъ 17-тѣ гласове 14 и се прогласи за патриархъ престарѣлий Антимъ. Владицитѣ и първенцитѣ, както и всичкитѣ негови почитатели и приятели, побързахъ да му честитятъ третето стѣпване на патриаршескій престолъ. Четирма отъ пд-първитѣ Българе, членове на Привременний съвѣтъ, съ Илариона Макариополскій на чело сжщо не закъснехъ да се евятъ предъ него за поздравение преди още той да се представи предъ султантъ и да се посели въ патриаршията. Старецътъ ги приелъ много любезно и се разговарилъ съ тѣхъ оксело два часа. Въ този разговоръ той укорилъ своитѣ предшественици, че не постѣпали умно, по-

казалъ взаимнописанието, което ималъ съ патриархъ Григория по български въпросъ, и извилъ желание да се даде край на този въпросъ по-скоро, за което нѣщо требвало и отъ двѣтъ страни да се избератъ компетентни лица, за да приготвятъ споразумѣнието имъ. Патриархътъ попиталъ най-послѣ гоститѣ си, да ли бихъ склонили тѣхнитѣ съотечественици да се приговорятъ съ Великата Църква, на което тѣ отговорили, че Българетѣ сж всекога готови да влѣзатъ въ споразумѣние, стига да не се иска отъ тѣхъ да жертвовать правдинитѣ, що имъ признава султанскій фирманъ. Това посѣщение станъ на 7 септемврий, т. е. два дни слѣдъ избранието на новий патриархъ.

Патриархъ Антимъ не чака много за да почне преговоритѣ си съ Българетѣ. Слѣдъ като се представи на султанътъ на 14 септемврий и като посѣти въ сѣщия день по главнитѣ министри, той употреби само нѣколко дена за да нареди Синодътъ и смѣсенний съвѣтъ споредъ желанието и видоветѣ си и да заеви на общото събрание програмата на дѣйствиата си, подиръ което покани писмено нѣкои отъ членоветѣ на Привременний български съвѣтъ, а именно Гаврила Кръстевичъ, Ив. Пенчовичъ, д-ра Чомаковъ, Георгия Чалоолу, хажи Никола Минчооглу и Д. Гешовъ, да дойдатъ на 25 септемврий въ патриаршията за разговоръ съ него. При посѣщението си тѣзи български първенци се разговарели близо два часа съ негово светѣйшество, какъ да се изравни разногласието между патриаршията и Българетѣ по съдържанието на фирманътъ. Разчу се това посѣщение между цариградскитѣ Българи и произведе негодованье между тѣхъ, а особено между младитѣ, защото помежду имъ бѣше се прѣснѣлъ слухъ, на който тѣ охотно вѣрвахъ, че то има за цѣль една спогодба между двѣтъ несъгласни страни, въ която ще се жертвовать даденитѣ на Българскій народъ съ фирманътъ правдини. Негодуващитѣ се събради въ читалището за да разисковать върху постѣпката на Привременний съвѣтъ и ж грѣмливо осѣдили, като противна на интереситѣ на народъ. Насърченъ отъ това Георги Груевъ, членъ отъ читалището и единъ отъ представителитѣ на Пловдивската епархия за Съборътъ, свиканъ за одобрение на уставътъ, които се намирахъ още въ Цариградъ, се рѣшава да подаде въ това си качество протестъ противъ опитванъето на Съвѣтътъ за спогодба съ патриар-

шната. Той мотивира протестът си съ рѣшението, което далъ въ послѣдното засѣдание народний Сѣборъ и споредъ което на Сѣвѣтътъ се налага да се допитва до представителитѣ отъ този Сѣборъ за дѣла, относещи се до всичкитѣ епархии. Въ засѣданието си отъ 1 октомврий Привременний сѣвѣтъ разискалъ този протестъ и, като зель въ внимание, че Народний Сѣборъ е билъ свиканъ само за разискване и одобрение на уставътъ и че както църковното управление, така и расправията съ патриаршията сж били възложени на Привременний сѣвѣтъ, послѣдний е ималъ право да се срѣща и разговаря съ патриаршията за споразумѣние върху основа на фирманътъ. „Днесъ самото правителство, казалъ Кръстевичъ, като се разисквалъ протестътъ на Груева, ни дума, че има нѣколко работи, за които треба да се споразумѣмъ съ патриархътъ. Завчера още министрътъ ни заповѣда да се видимъ съ него. Питамъ можемъ ли да не изпълнимъ заповѣдта му? Като дойдохъ представителитѣ, какво направихъ за рѣшението на въпросътъ? Въмѣсто да се водимъ отъ Георга Груева и отъ ораторитѣ на читалището, мисля че треба да видимъ, кое е умно и кое е добро за народътъ, та него да правимъ“.

Не може да се не отдаде справедливостъ на възгледътъ, който изказалъ Привременний сѣвѣтъ съ устата на Кръстевича по протестътъ на Груева. Една голѣма частъ отъ Българетѣ въ Цариградъ, къмъ която принадлежехъ преимущественно младитѣ, не премислеше, какво бѣхъ предъ очитѣ на правителството и въ самата сжщностъ народнитѣ представители, които бѣхъ дошли въ Цариградъ по покана отъ Привременний сѣвѣтъ. Тѣхний мандатъ бѣше само да разискатъ и одобратъ изработенний отъ Привременний сѣвѣтъ уставъ. Той слѣдователно се свършваше съ окончателното одобрение на уставътъ. Тѣ не можехъ прочее да искатъ да се допитва до тѣхъ Привременний сѣвѣтъ, като до представители, натоварени да рѣшаватъ всички въпроси, които се досягатъ до народътъ. За да имахъ това право, требаше преди всичко то да бѣде признато отъ султановото правителство. Привременний сѣвѣтъ не можеше самъ отъ себе си да имъ го признае и да се откаже въ тѣхна полза отъ върховното воденѣ на църковнитѣ дѣла, съ които бѣше натоваренъ отъ правителството и за което носеше отговорностъ предъ него и предъ народътъ.

Патриархът се показваше предъ Българетъ твърдъ наклоненъ да удовлетвори Българскиятъ народъ. Това като се имаше предъ видъ и като отъ друга страна самото правителство непрестанно препоръчваше на Привременния съвѣтъ да влѣзѣ въ преговори съ патриаршията, горѣреченниятъ шестима членове отъ този съвѣтъ ходиха при негово светѣйшество съ пълна увѣренность, че постигнатъ както изискватъ интереситъ на народътъ.

Патриархътъ, слѣдъ като се разговори на 25 септемврий съ тия шестима Българе, обещалъ имъ, че желае да се срѣщне и съ българскитъ владци и слѣдъ два дни прати първий секретаръ на синодътъ си, архимандритъ Доситея, сега Самоковскиятъ владика, да каже на послѣднитъ, че негово светѣйшество желае да се поразговори и съ тѣхъ. Той не намѣри за добръ да имъ прати патриаршески поканителни билети (*пѣтѣжи*), както на Българетъ миряне, защото помежду имъ бѣше изверженный отъ патриаршията Иларионъ Макариополскій, когото той не щеше да дѣли отъ другитъ, а пъкъ не желаше да се намѣри въ рацѣтъ му адресуванъ на негово име писменъ документъ съ патриаршескиятъ му подписъ. Но той ги приелъ, кога се евили предъ него, наметнатъ съ паникалѣмавка и се обнесълъ съ всички еднакво, цѣлувалъ се съ всекиго, като съ братъ во Христѣ. Слѣдъ дълъгъ разговоръ, светѣйшиятъ Антимъ ги испратилъ съ сжщата честь, а на другий день и самъ отишълъ въ Ортакой да имъ върне визитата. Като се знаеше, какъ странеха предшественицитъ на новий патриархъ отъ нашитъ извержени владци и какъ избѣгваше сношение съ тѣхъ всичкото гръцко духовенство, горне и долне, това обясненѣ на патриархъ Антима съ българскитъ архиереи не можеше да не направи поне на първо време добро впечатление. Но скоро се разумѣ, че негово светѣйшество съ тая вѣжливостъ и съ тия външни знакове на добро расположение и снисходителность къмъ българскитъ владци ималъ предъ видъ да ги предрасположи да приематъ неговитъ неудовлетворителни за Българскиятъ народъ предложения за изравнение на разногласията между тѣхъ и патриаршията.

Шестимата миряне и Пловдивскій Панаретъ се срѣщаха нѣколко пати съ патриархътъ, въ течението близо на три мѣсеца, и разисквахъ съ него, какви треба да бж-

дхтъ границитѣ на екзархията и кои епархии и кази да влѣзятъ въ нея. Разискваніята ставахъ понѣкога и въ присѣствие на цѣлий патриаршески синодъ. Въ разговоритѣ си съ патриархътъ и синодътъ му нашитѣ съотечественици обеснявали надѣлго и широко своитѣ искания и доказвали тѣхната справедливостъ. Работата обаче не се ограничила въ разговори. Още въ началото патриархътъ поиска отъ нашитѣ да му подадхтъ писмено, въ какви граници треба да се заключава екзархията, защото безъ опредѣлени граници, казалъ той, тя е невъможна. Види се, негово светѣйшество се е боялъ да не расширочхтъ тѣ по-подиря исканието си или да се не помѣтнхтъ отъ онова, що сж казвали устно. Поради това тѣ му подадохъ списъкъ на епархиитѣ и мѣстата, които, освѣнъ изброеннитѣ въ фирманътъ, треба да се причислятъ къмъ българската екзархия, понеже изпълнхтъ условieto, положено въ десетий му членъ. Въ тоя списъкъ се показваше, колко въ всека отъ тия епархии и кази има българско и небългарско население, колко сирѣчь отъ селата сж български, колко грѣци, или арнаутски и цинцарски и каква е пропорцията въ градоветѣ между Гърци и Българе. Въ него фигуриратъ като такива, които треба споредъ казанното условие да се отнесхтъ къмъ екзархията, епархиитѣ: 1) Скопска, която въ 5-тѣ си кази, Скопска, Враненска, Кумановска, Паланечска и Тетовска брой 462 села, всички български; 2) Дебърска, която въ двѣтѣ си кази, Дебърска и Кичевска, брой 178 села български и 16 арнаутски; 3) Охридска, която съ 4-тѣ си кази, Охридска, Рѣсенска, Преспенска и Струмска, брой 241 християнски села и 6 влашки; 4) Пелагонийска, която има 2 кази Битолска и Прилѣпска, съ 206 християнски села (отъ които само три сж цинцарски) и въ главний градъ на която двѣ трети отъ жителитѣ сж Българе; 5) Могленска, въ която има три кази, Лелинска, Могленска и Катранинска, съ 136 християнски села, които всички сж български; 6) Струмичска, въ която има 178 християнски села, все български; 7) Костурска, която има 320 села български и 16 само влашки; 8) Полянска, въ третѣ кази на която има 105 села, всички български; 9) Драмска, отъ третѣ кази на която въ една, а именно въ Неврокопската християнскитѣ села сж всички български, а въ другитѣ двѣ, ако да има смѣсенно християнско население, Българетѣ сж по-много; 10) Мелничска, въ третѣ

кази на която християнското население е чисто българско и само градътъ Мелникъ е съ размиѣсенно население; 11) Воденска, въ която има 18 християнски села, всички български, и 12) Одринска, дѣто независимо отъ Сливненската и Ямболската кази, които отдѣля отъ нея фирмантътъ, има 248 български и 28 грѣцки села, и въ самия градъ Одринъ $\frac{3}{4}$ отъ жителитѣ сѫ Българе.

Въ отговоръ на тая бѣлежка за епархитѣ и мѣстата, които нашитѣ съотечественници искаж да се причислятъ къмъ екзархията, патриархътъ и синодътъ му отговорихъ писмено, че отстѣпатъ за нея само слѣднитѣ: Търновската, Софийската, Видинската, Доростолската, Преславската, Самоковската, Нишката, Нишавската (Пиротска), Ловчанската, Врачанската и Червенската (Русенска), а сѣщо и българскитѣ села отъ епархитѣ Варненска и Месемврийска, които села се намиратъ въ вѣтрешността (съ исклучение на градоветѣ Варна и Месемврия и всички крайбрежни и населени отъ Гърци села), така че тия български села да образуватъ епархия съ сѣдалище въ Сливенъ, която да се нарича Сливненска епархия; както и българскитѣ села отъ Анхиядската и Созополска епархия, които, съ сѣдалище въ Ямболъ, да съставятъ Ямболска епархия. Въ отговорътъ имъ се казваше още, че тѣ даватъ и населенитѣ съ Българе кази и села отъ Хасковската каза... и Новайската каза отъ Одринската епархия, отъ които да се състави нова епархия съ сѣдалище въ най-големия градъ на този районъ, по името на който да се нарече и епархията. Градътъ Пловдивъ тѣ оставехъ пакъ подъ Вселенскій престолъ, но да може синодътъ на екзархията, ако желае, да има въ него свой метохъ, въ който да се намиратъ двама трима свещеници, за да извършватъ църковни треби, гдѣто ги поканятъ, съ позволенieto, разумѣва се, на мѣстний канонически архиерей, както правятъ находещитѣ се въ разни епархии светогорски духовници.

Като приели таквъ отговоръ на своята записка, шестимата членове отъ Привременний български съвѣтъ направили въ слѣдното засѣдание съ патриархътъ и синодътъ му потребнитѣ бѣлежки и възражения, но имъ се казало, че трябва да ги подадѣтъ писмено, което тѣ и сторихъ съ една записка, връчена на 2 ноемврий.

Въ тая записка нашитѣ съотечественици изразяватъ най-първо крайното си съжаление, че Великата Църква, която била устѣпила въ проектътъ си отъ 1869 год всички, изброени въ фирмантъ, епархии и кази и на която бѣлжкитѣ срѣшу проектътъ на смѣсенната комиссия билъ причина да се даде съ 10 членъ на фирмантъ право на епархийтѣ съ смѣсенно население да се присъединятъ до екзархията, ако двѣ третини отъ населението имъ желахтъ това, сега се повръща и отнима отъ екзархията цѣли двѣ епархии, а именно Кюстендилската и Велешката, и двѣ кази, които съставятъ половината отъ Битолската и Ксантската епархии, и преминува съ мълчанье постановението за казанното право, дадено на епархийтѣ отъ 10 членъ на фирмантъ. „Това, казватъ тѣ, ще наскърби и цѣлий Български народъ. Българската екзархия, или архиепископия се състави църковно и граждански, защото Българетѣ, живѣещи въ разни епархии, желахтъ да се управятъ отъ своя иерархия. Реченното право обаче не се никакъ даде отъ Църквата на християнетѣ отъ други мѣста, но отъ правителството се призна подъ условие, да се докаже, че сж Българе и че желахтъ и тѣ да се управятъ отъ своя иерархия. Отъ това есественно слѣдва, че къмъ Българската екзархия трябва да се присъединятъ и ония епархии и кази, жителитѣ на които сж Българе и желахтъ това. Туй призна въ послѣдното си съ насъ засѣдание и патриаршеский синодъ. Но понеже между християнетѣ Българе живѣхтъ повѣгдъ и не—Българе, на които да не се ще да сж подъ вѣдомството на екзархията, негово светѣйшество бѣше рѣшилъ отъ себе си, че тая мѣнотия се отмахва съ приетото отъ Църквата и отъ гражданската власть начало: *мнѣнието на мнозинството да рѣшава*. Поради тая мисль негово светѣйшество, като ни каза да му дадемъ бѣлжка за епархийтѣ и мѣстата, които трябва да сж подъ екзархията, препоръчи ни да имаме предъ видъ, че екзархията ни трябва да има граници и че колкото християне ще има въ тия граници, тѣ ще трябва безразлично да принадлежатъ къмъ екзархията, а колкото оставатъ внѣ отъ тѣхъ, ще се отнескъ къмъ Вселенский престолъ. Това много справедливо начало ние всекога сме приемали и приемаме и сега още. Но ненадѣйно видѣхме въ бѣлжката, която ни даде негово светѣйшество въ отговоръ на нашата, първо че се отнематъ отъ екзархията безъ причина цѣли епархии,

отъ сжщата категория съ отстъпеннитѣ; и второ, че и отъ отстъпеннитѣ се откъсватъ и запазватъ за патриаршията цѣли градове и села, находящи се въ означеннитѣ отъ патриархѣтъ граници на екзархията, по причина, че християнетѣ на тия градове и села не били ушѣ Българе. Тая непослѣдователностъ, която напространно посочихме на негово светѣйшество, ние излагаме сега и писмено, за да се обсъди отъ него и отъ синодѣтъ му и отмахне споредъ положенното начало, защото, ако се не съблюдава началото за границитѣ, ще излѣзе, че Българе отъ вѣдомството на екзархията ще се управятъ отъ патриаршията, и ония, които сж вѣнъ отъ това вѣдомство, ще зависятъ, по примѣра на първитѣ, отъ синодѣтъ на екзархията. Като настояваме да се махне реченната непослѣдователностъ и да се пазятъ положеннитѣ за екзархията граници, ние не игнорираме и нуждата, да се удовлетвори по единъ извѣстенъ начинъ не-Българетѣ, находящи се въ границитѣ на екзархията, както и Българетѣ, които би останали подъ вѣдомството на патриаршията“.

Нѣколко дни слѣдъ горната записка на шестимата Българе, които водехъ преговоритѣ съ патриаршията, Кръстовичъ написа и испрати до патриархѣтъ отъ името имъ още едно писмо, за да обесни по-добрѣ изложенното въ общата имъ записка и предпази, както самъ казва, отъ неправилно тълкованье патриархѣтъ и синодѣтъ му, които сж показвали, когато разисквали тази записка съ нашитѣ съотечественници, че не ѝ разбирали добрѣ.

Преговоритѣ между нашитѣ и патриаршията се продължиха още мѣсецъ слѣдъ тия писменни разяснения, и въ това време негодованьето между Българетѣ въ Цариградъ и въ провинцията срѣщу това опитванье за спогодба все растеше, при всичко че по желанието на двѣтъ преговарещи страни, правителството бѣше внушило на вѣстниците да не пишатъ нищо раздразнително по тия преговори. Гръцкитѣ вѣстници съобщавахъ все благоприятни извѣстия за успѣхѣтъ имъ и похвалявахъ патриархѣтъ за неговитѣ старания да докара споразумѣние между Българетѣ и Великата Църква. Само най на край нѣкои отъ тѣхъ почнаха да роптажатъ срѣщу него и да го осжждатъ, че това, що вършилъ, било противъ интереситѣ и придобититѣ права на Църквата, които били отъ него пожертвовани. Но българскитѣ вѣстници, макаръ и обурдани,

не пропускахъ случай да възбудятъ съмнѣние въ благоприятний за Българетѣ край на преговоритѣ. Макаръ и да не имъ се съобщаваше отъ Привременний съвѣтъ нищо за тѣхний ходъ, но тѣ искавахъ подозрѣние, че правдинитѣ, които дава на Българетѣ султанскій фирманъ, не ще останжтъ безъ нащърбение.

Най-послѣ малко по малко излѣзе наявѣ, че патриархътъ съобщилъ на Привременний български съвѣтъ единъ новъ проектъ въ замѣна на фирманътъ и че въ този проектъ той додава до ония епархии, които бѣше имъ отстъпилъ писмено въ крайтъ на октомврий, само Кюстендилската, Велешката, Скопската и Охридската безъ Преспенската епископия, както и казитѣ Прилѣвската отъ Битолската епархия и Ахъчельбийската отъ Ксантската епархия. Съ това само добавяне нашитѣ съотечественици очевидно не можехъ да се задоволятъ, защото султанскій фирманъ съ означенното въ чл. 10 условие имъ предоставеше много по-вече епархии. При това новий проектъ на негово светѣйшество съдържаше, че председателъ на Българскій Синодъ ще бѣде за пръвъ само пѣтъ най-горний (по приетий въ патриаршията редъ) отъ митрополититѣ на Българската областъ, която получава църковно самоуправление, а именно Търновскій, за какъвто тогава се смѣташе още въ очитѣ на патриаршията Гъркътъ Григорий, макаръ и да бѣше отдавна испъденъ изъ Търново отъ христненетѣ на епархията, Българе. Проектътъ опредѣлеше, че слѣдъ неговата смъртъ за председателъ на Синодътъ и архиепископъ на областта ще се избере не най-горний по чинъ, а най-достойний и способний отъ българскитѣ митрополити, като остава за всекога негово сѣдалище пакъ Търново, а на мѣстото на този митрополитъ ще се избира и назначава отъ областний синодъ другъ архиерей. Патриархътъ допускаше въ проектътъ си да си избиржтъ Българетѣ другъ архиерей за архиепископъ, ако не пѣтъ Гъркътъ Григория, но туреше условие да остане пакъ той за пръвъ пѣтъ архиепископъ, а носилъ да си даде отставката и да се извади отъ този постъ, като му се даджтъ, като на Търновски митрополитъ, всички властички правдини до деньтъ на изваждането му. Другитѣ архиереи по епархиятъ на областта, каквито и да сж, проектътъ оставеше на мѣстата имъ, като ги задѣлжаваше да се покоряватъ на заповѣдитѣ на архиепископътъ, и вече слѣдъ

смъртта имъ полагаше да се назначатъ други отъ областний архиепископъ и синодъ. Болшинството на тѣзи архиереи бѣше все Гърци.

Условието да си останатъ въ епархитѣ всичкитѣ архиереи на областта, назначени отъ патриаршията, а така и нейний архиепископъ да бѣде за първо време пакъ Гъркътъ Григорий, като броещъ се Търновски митрополитъ, или да му се заплатятъ всичкитѣ владически правдини, които му се падатъ откакъ сж се бли отrekli отъ него епархиотитѣ му до денътъ на доброволната му отставка, можеше, споредъ настроението на умоветѣ между Българетѣ въ онова време, да попречи само по себе си на помиряванъето, за което се толкова стараяше правителството, ако дори патриархътъ бѣше се съгласявалъ да приеме напълно 10 членъ на султановтъ фирманъ, но той не само се отказа отъ това, но и не рачи поне да прибави още нѣкоя и друга епархия къмъ ония, които съдържаше проектътъ му, колкото и да се опитвахъ нашитѣ да го убѣдятъ да уголѣми числото на тия епархии. Въ послѣдното засѣдание, станало на 10 декемврий, което сж имали тѣ съ него, той имъ казалъ, въ отговоръ на тѣхното настояване за уголѣмението числото на епархитѣ, че и да иска да прибави още нѣкоя епархия, не го оставели синодътъ и нѣкои отъ грѣцкитѣ първенци миряне, и за да ги увѣри още по-вече, че той самъ по себе си би ги задоволилъ, ако не бѣ се боялъ отъ виковетѣ и роптанията на едноплеменницитѣ си, той имъ показалъ единъ грѣцки вѣстникъ, който го осждаалъ за направеннитѣ вече устъпки и го укорявалъ, че билъ искалъ да предаде на Българетѣ цѣла Тракия. Негово светѣйшество билъ имъ още посвѣтвалъ да отидатъ да се помолятъ на нѣкои отъ синодалнитѣ владци и на нѣкои отъ грѣцкитѣ голѣмци, за да може да се пораснирочи още Българеката църковна областъ. На това единъ отъ нашитѣ му отговорилъ доста гнѣвно, че Българетѣ нѣматъ тая нужда догдѣто иматъ царскій фирманъ, който ги напълно задоволява, и слѣдъ тия думи поканилъ събратята си да си върватъ. За да не имъ се зловиди този съвѣтъ, патриархътъ прибавилъ, като ги испращалъ, че и той ще се моли на синодътъ и на грѣцкитѣ първенци; дано се устъпи още нѣкоя епархия. Българетѣ му забѣлежили, че иматъ да се оплакватъ още за много други нѣща, а особенно, че градоветѣ Пловдивъ и

Варна се задържали за патриаршията, което ще бъде голѣма пречка за пълното споразумѣние между двѣтъ страни.

Тая споритостъ на Гърцитѣ даде още по-голѣма сила на оная частъ отъ нашитѣ съотечественници, която не гледаше съ добро око опитванията на Привременний съвѣтъ за споразумѣние съ патриаршията и която, като имаше предъ видъ злосторствата и злоупотребенията, които е правило грѣцкото духовенство въ ущърбъ на Българетѣ, и като мислеше, че, догдѣто Българетѣ не се истрѣгнатъ напълно отъ влиянието на патриаршията, не може да се очаква доброто, което сѫ подирили съ исканието си да се самоуправляватъ църковно, бѣше равнодушна къмъ единството на Църквата и дори предпочиташе скжсването на всекакви църковни връзки между Българе и Гърци. За тѣзи Българе важното бѣше да се не пожатватъ въ нищо правдинитѣ, веднажъ дадени на Българскиятъ народъ съ султанскиятъ фирманъ, таче щело да стане поради упорството на патриаршията расцѣпение за нѣкое време между Българската Църква и Грѣцкитѣ, тѣ се не грижеха много. Отъ тази категория умове имаше и въ Привременний съвѣтъ, както между мирскитѣ, така и духовнитѣ негови членове. Тѣ се намираха и повсѣдѣ другадѣ. Дори нѣкои отъ тая категория людѣ отиваха до тамъ (каквото Тод. Икономовъ), че проповѣдваха въ печатѣтъ, че трябва да стане схизма, т. е. скжсване всекакви връзки съ патриаршията, и че въ тая схизма е спасението на Българетѣ. Подъ тѣхното влияние отъ общинитѣ постоянно се испращаха въ Привременний съвѣтъ протести срѣщу преговоритѣ му съ патриаршията. Съвѣтѣтъ, който правеше тия преговори главно по заповѣдта на правителството, требаше да отговаря на тия протести и да оправдава дѣйствиата си. Но чашата на търпѣнието между нашитѣ съотечественници се пълнеше все по вече, като ставаше все по-явно, че крайтъ на преговоритѣ не ще бъде удовлетворителенъ за тѣхъ. Отговорѣтъ, който даде на нашитѣ патриархѣтъ въ засѣданието на 10 декемврий и който тутакси се разгласи отъ печатѣтъ,—при неговѣтъ послѣденъ проектъ, съ който се оставеаха и занаяпредъ грѣцкитѣ архиереи по епархиитѣ въ България,—докара необикновено раздражение. Цариградскиятъ Българе на тѣли се затекоаха въ Ортакойда да подадатъ протестъ срѣщу споразумѣването на Привременний съвѣтъ съ патриаршията. Въ този протестъ, покритъ

съ многобройни подписи, тѣ заевихъ на Съвѣтътъ, че той отстапилъ отъ пѣтъгъ, по който требваше да върви; че, ако той не престане да работи за споразумѣние съ патриаршията върху друга основа, освѣнъ фирманътъ, тѣ ще оттеглятъ отъ него довѣрието и пълномощието си, а онова, което би направилъ той безъ тѣхно знание, ще смѣтатъ за нищо. Тѣхното довѣрие, казваше се при това въ протестътъ, ще иматъ занаяпредъ само народнитѣ владици. Този протестъ се поднесе на 17 декемврий.

Кръстовичъ, като членъ отъ Съвѣтътъ, който най-добрѣ разбираше, какъ треба да постѣпять Българетѣ въ това сѣстояние, до което бѣше доведенъ въпросътъ за българското църковно самоуправление, и който имаше искрено желание да се учреди това самоуправление въ споразумѣние съ Великата Църква и за това се подозираше отъ нѣкои като да бѣше готовъ да пожертвова за това споразумѣние интереситѣ на Българскій народъ, доста обезпечени съ фирманътъ, се зе да обесни въ този день, че онова, което се вършило отъ Привременний съвѣтъ, се е вършило така, както се е изисквало отъ самата работа, и че съвсѣмъ напразно се тревожи народътъ и се прѣскаатъ слухове, че ушъ той и нѣкои отъ събратята му членове на съвѣтътъ били готови да продадатъ народътъ. „Откакъ сме захванали, каза той, да ходимъ при патриархътъ по заповѣдъ на правителството, непрестанно се говори по вѣстниците и между нашитѣ въ Цариградъ съотечественници, че сме имали ушъ намѣрение да продадемъ народътъ и да нарушимъ правдинитѣ му. Ние търпѣхме и още ще търпимъ, защото съвѣстъта ни е чиста. Защо, казватъ, да ходимъ при патриархътъ когато имаме въ рѣцѣтъ си царскій фирманъ? Нека разислимъ върху това. Като налѣзе фирманътъ, правителството ни позволи да направимъ уставъ, за разискване на който послѣ свикахме народни представители. Правителството обаче не рачи отпослѣ да потвърди уставътъ. Ние му подадохме прошение за избирание ексархъ. Слѣдъ смъртъта на Аали-паша ние подадохме и на новий везиръ други писма съ молба да ни позволи да положимъ въ дѣйствиѣ фирманътъ. Негово височество въ отговоръ ни каза, че новий патриархъ обѣщалъ, какво ще свърши тая работа, та за това ни съвѣтва да го приближимъ. Какво требваше да направимъ, когато всичката наша надежда бѣше на правителството? При

това, като ходехме при патриархътъ, ние друго намѣрение нѣмахме освѣнъ да вървимъ съгласно съ фирманътъ, безъ да го питаме, разумѣва се, да ли той признава този фирманъ или не. Ние знаемъ много добръ, че патриархътъ не ще и не може да ни даде всичко; но имаме надежда, че правителството не ще ни онеправдае.“ Слѣдъ това Кръстевичъ, като изложи ходътъ на преговоритѣ между извѣстнитѣ членове отъ Българскій привремененъ съвѣтъ и патриаршията, сирѣчь какво е искалъ Съвѣтътъ чрезъ тия членове и какво е предлагала патриаршията, заключи, че Съвѣтътъ въ тия преговори нито най-малко не е показалъ, че се съгласява да се наруши фирманътъ и че слѣдователно напразно става вълнение въ народътъ.

Кръстевичъ обесни и на лицата, които влѣзохъ въ заседанието на Съвѣтътъ съ протестътъ, че никакво предателство не е ставало и нѣма да стане, и че сѣщия фирманъ задължава Българетѣ да се споразумѣжтъ за нѣкои нѣща съ патриархътъ. Успокойвахъ ги и владицитѣ, Иларионъ Макариополскій и Иларионъ Ловчанскій, като ги увѣрявахъ сѣщо, че никой отъ членоветѣ на Съвѣтътъ не работи противъ доброто на народътъ, че нѣма никакво основание да се мисли, че едни членове отъ Съвѣтътъ искали доброто на народътъ, а други не го искали.

Шумното заавление, което сторихъ цариградскитѣ Българе на 17 декемврий бѣше побудено съ знанието на нѣкои отъ членоветѣ на Съвѣтътъ. Чомаковъ, който постоянно сѣперничеше съ Кръстевича и който по своитѣ убѣждения бѣше противъ правенитѣ преговори, бѣше душата на движението противъ тия сношения съ патриаршията. Съ него вървеше и Христо П. Тѣпчилеша, който не чувствуваше и не разбираше доброто, което имаше сама въ себе си мирната развръзка на разногласието съ патриаршията. Къмъ тѣхъ клонехъ повече или по-малко и нѣкои отъ владицитѣ, които, като гледахъ, че патриаршията, отъ желание да заварди несправедливо присвоенното и да послужи на еллинизмътъ въ неговитѣ мечтания за величие, не се срамуваше да се отклонява толкова очевидно отъ духътъ и правилата на Църквата, бѣхъ изгубили търпѣние и искахъ безъ съгласието на патриархътъ да турятъ въ дѣйствиѣ фирманътъ, на който постановенията бѣхъ, както е извѣстно, напълно съобразни съ канонитѣ.

При такова расположение на умоветъ между владичитѣ и свѣтскитѣ членове на Привременний съвѣтъ, което намираще отгласъ както въ епархиитѣ, така и въ Цариградъ между всички речи интеллигентни Българе, въ последнитѣ дни на декемврий между цариградскитѣ Българе се нагласи да се пристъпи до туреніе въ дѣйствиє султанскій фирманъ безъ да се гледа, че патриаршията не е съгласна съ всички негови постановления и че не го признава. Първата стѣпка за това требваше, по тѣхно мнѣние, да бѣде службата на владичитѣ въ църквата ни на Фенаръ, която имаше да покаже на всичкій свѣтъ, че Българската иерархия се възобновява пакъ самостоятелна и независима отъ патриаршията, каквато си е била преди време.

Но, преди да се тури въ изпълнение този планъ, цариградскитѣ Българе счетохъ за добръ да разузнахтъ сами, какъ гледа правителството на преговоритѣ между патриаршията и Привременний съвѣтъ и мисли ли то да поддържи издаденний отъ него фирманъ. Съ тая цѣль тѣ занасяхъ свои и испратени отъ вѣнъ прошения до везирѣтъ, въ които се искава молба да се запази царскій фирманъ, който билъ нарушенъ въ тия преговори, и да имъ се позволи часъ по-скоро да наредятъ църковнитѣ си дѣла по него. Тия прошения представя на садразамѣтъ една петочлена депутация на върхъ новата 1872 година. Въ депутацията влизахъ двама души отъ страна на цариградскитѣ Българе, отъ които единѣтъ бѣше П. Р. Славейковъ, редакторъ на *Македония*, и трима още отъ представителитѣ на смѣсеннитѣ епархии. Везирѣтъ, като разумѣлъ, за какво нѣщо е молбата, увѣрилъ депутацията, че фирманѣтъ нѣма съ нищо да се наруши, но че самъ той билъ заповѣдалъ да се завържатъ преговори съ патриаршията съ цѣль да се опредѣли между странитѣ неопредѣленното въ фирманѣтъ, и че ако патриархѣтъ направи пакъ нѣкои мжнотии за споразумѣнието, той ще му каже открито, че ще позволи на Българетѣ да турятъ въ дѣйствиє фирманѣтъ. Везирѣтъ очевидно искалъ да успокои депутацията. Отъ думитѣ му за преговоритѣ депутацията не останѣла обаче много задоволена. Въ всекий случай тя си направила заключение, че по-добръ би било да се прекъснатъ тия преговори.

Народното желание да се тури въ дѣйствиє фирманѣтъ и да служатъ народнитѣ владичи Литургия въ единъ отъ пред-

стоещитѣ велики празници не отслабнѣ и слѣдѣ това, което бѣ чула отъ садразамѣтъ реченната депутация, и рѣшението, ксето бѣхх зели нашитѣ съотечественици, останѣ нерасклатено отъ думитѣ му. Намисленното служение на архиереитѣ имаше да се извърши на Богоовление. За да се покаже, че то се върши по настоянието и желанието на народѣтъ, на 5 януарий отиватъ на Ортакой около 20 души Българе, зематъ съ кочии преосвещеннитѣ владци Панарета Пловдивский, Илариона Ловчанский и Илариона Макариополский и ги довоздатъ въ българската църква на Фенерѣ, дѣто отъ по-преди се бѣ събралъ многоброенъ народѣ. Тукъ се поиска отъ тѣхъ да служатъ на другий день. Тѣ се съгласихх, но казахх, че трябва за това предварително да се изиска, както предписватъ църковнитѣ правила и както иска и фирманѣтъ, патриаршеско разрѣшение. Одобрѣ се да отиде за това при патриархѣтъ председателѣтъ на Българский архиерейски съборѣ, Иларионѣ Ловчанский. Съдруженѣ отъ двѣ свещенни и нѣколко мирски лица, той отива вечерѣта по два и половина часѣтъ по турски въ патриаршията да иска това разрѣшение. Патриархѣтъ си билъ вече легналъ, но по настояние на българский владика, който казалъ, че е дошълъ по дѣло много важно, той се принудилъ да стане и да го приеме. Ловчанский архиерей му съобщилъ, че той е дошълъ да моли негово светѣйшество отъ лицето на българскитѣ владци въ Цариградѣ и на нѣкои отъ първенцитѣ на Българский народѣ да позволи да служатъ на утрето тия владци въ българската църква Литургия. Патриархѣтъ не се съгласилъ на това, толкозъ по-вече че Ловчанский владика искалъ дозволениято не само за него си и за Панарета Пловдивский, но и за Илариона Макариополский, който бѣше изверженъ отъ патриаршията. Понеже пратенний български владика изисквалъ настоятелно патриаршеското разрѣшение, като показвалъ, че има нѣколко стотинѣ души, събрани на българската църква, които го чакатъ съ нетѣрпѣние да се завърне и да имъ донесе положителенъ отговорѣ, негово светѣйшество счелъ за потребно да свика още презъ ноцѣта синодѣтъ си за обсъждане това странно за него исканье на българскитѣ архиереи. Патриархѣтъ помолилъ Ловчанский владика да почака малко въ протосингелската стая, за да чуе и занесе на народѣтъ рѣшението на синодѣтъ. Синодѣтъ се събралъ и далъ отрицателенъ отговорѣ.

Преди нѣколко седмици патриархътъ бѣше извѣщавалъ Пловдивскій и Ловчанскій владыци, които не бѣхъ още извержени, че тѣ могатъ да служатъ въ една отъ църквитѣ въ Ортакой, и по-послѣ бѣше ги поканилъ да служатъ на Рождество Христово съ него наедно въ патриаршеската църква, но съ условие да оттеглятъ по-напредъ отставкитѣ си, които бѣхъ тѣ дали преди нѣколко години на патриаршията за да заевятъ, че преставатъ да сѣ нейни служилци. Нашитѣ владыци не приехъ това условие, и службата имъ съ патриархътъ не станѣ. Тогава негово светѣйшество даваше съгласието си да служатъ, съ него или безъ него българскитѣ неизвержени още владыци, като мислеше, че съ тая снисходителность ще ги привлече и че ако тѣ се съгласятъ да служатъ съ реченото условие, ще станѣтъ пакъ патриаршески и Българската Църква ще остане безъ архиереи. Съ тази сѣщата цѣль той пригрѣщаше и цѣлуваше, като свои братя во Христѣ, българскитѣ владыци, когато се срѣщаше съ тѣхъ. Престарѣлий патриархъ хитруваше тогава и мислеше, че хитростъта му не ще се осѣти. Сега обаче като се искаше отъ него по църковний обичай да разрѣши безусловно на българскитѣ архиереи да служатъ въ собственната си църква (която се намира въ епархията му), като на архиереи отъ една друга, самостоятелна Църква, той не се съгласи на това, защото иначе щеше да се смѣта, че той признава тая Църква за самоуправна, както и другитѣ независими Църкви, нѣщо което Великата Църква упорно отказваше. Негово светѣйшество виждаше обаче, че българскитѣ архиереи, слѣдващи волята и желанието на народътъ си, ще извършатъ Божественната Литургия и, за да ги въспре, въ сѣщата нощъ извѣсти министрътъ на външнитѣ дѣла и исповѣданията, Серверъ-паша, че Българетѣ го обезпокоявали и изисквали отъ него нѣща невъзможни. Серверъ-паша незабавно прати по 7 часътъ мюхюрдаринътъ си да съобщи на Българетѣ да не правятъ „никакво досаждане на патрикъ ефенди“. Мюхюрдаринътъ отишълъ презъ нощта при Хр. Тѣпчилеца и му казалъ отъ името на министрътъ да употреби влиянието си, за да се въспре службата на архиерейтѣ. Тѣпчилеца, съгласенъ напълно съ движението, далъ на пратенното отъ министрътъ лице да разбере, че не е лесно да се отвърне единъ народъ отъ това, що е намислилъ да направи по релѣтията си. Мюхюрдаринътъ отишълъ въ патриаршията и съобщилъ

на патриархътъ, че не може да въспре службата, защото „не прилича да се потъпче исканieto на толкова народъ“.

Турцитѣ и не искахъ да разумѣтъ изведнажъ, защо ще е толкова предосадно исканieto на Българетѣ да се по-молятъ въ църквата заедно съ владичитѣ си, както тѣ раз-бирахъ архиерейската служба. На другий день, Богоевление, Пловдивскій Панаретъ, Макариополскій Иларионъ и Ловчан-скій Иларионъ, които бѣхъ, както се каза по-горѣ, дошли на българската църква още въ навечернето, служихъ въ немъ тържественно Литургия всредъ многоброенъ народъ, който ви-димо бѣше зарадвавъ, че отъ толкова време очакванното слу-женъе на отечественнитѣ му владичи се извърши най-послѣ.

Въ истий день се написа и се занесе на везирѣтъ единъ адресъ, въ който се искаваше благодарността на народѣтъ, че се оставилъ свободенъ да се помоли Богу заедно съ архи-пастиритѣ си и да направи молитва за султанѣтъ. Депута-цията, която го занесе, била приета благосклонно отъ садра-замѣтъ, който изказалъ задоволството си за тая мирна постапка на Българетѣ.

Слѣдъ два дни тримата служивши владичи отидохъ и сами да се представятъ на везирѣтъ, съдружени отъ трима членове на Съвѣтътъ, д-ръ Ст. Чомаковъ, Георгия Чалооглу и Хр. II. Тѣпчилища. Тѣ казали, че извършили свещенната служба по редѣтъ на Вѣрата си и възнесли молитва за здра-вието на султанѣтъ. Везирѣтъ, който още не проумѣваше добръ значението на тая служба, извършена противъ волята на патриархѣтъ, имъ препоръчилъ да се въздържатъ отъ шумни заевения и отъ всичко, което може да произведе без-редица. Послѣ имъ заръчалъ да отидѣтъ за послѣденъ пѣтъ при патриархѣтъ, безъ да споменуватъ нѣщо за преговоритѣ между него и Българетѣ, но просто да го попитатъ, приема ли фирманѣтъ тѣй, както си е, безъ всеко преименуване. Съгласно съ тази заповѣдъ Пловдивскій Панаретъ и Ловчан-скій Иларионъ, съдружени отъ Георгия Чалооглу, ходихъ да видятъ патриархѣтъ, но негово светѣйшество имъ извѣстиялъ чрезъ архидяконѣтъ си, че е занетъ. Подиръ два дена тѣ отидохъ при него още веднажъ, но патриархѣтъ пакъ ги не прие. Българскитѣ владичи извѣстихъ везирѣтъ за този от-казъ на негово светѣйшество чрезъ капукехаята си, Захария Гюровъ. „Ако той ги не приема, отговорилъ на капукехаята

сапразамътъ, азъ ги приемамъ“. Този отговоръ, съобщенъ отъ Гюрова въ събранието, което направихъ въ Ортакой въ истий день мнозина отъ по-първитъ Българе, които напълно одобрявахъ службата на архиепите, биде посрѣшнатъ съ громки ржкоплескания и викове „да живѣе“.

Между това Иларионъ Ловчанскій служи на 9 яннуарий, недѣля, пакъ Литургия, безъ да потърси предварително разрѣшение отъ патриаршията, и ржкоположи единъ дяконъ, нѣщо което бѣше натъкмено да покаже, че българската иерархия дѣйствова вече, като самостоятелна, и нѣма нужда за съществуванъето и дѣйствиата си отъ нѣкоя друга църковна власть.

Но възгледитъ на патриаршията, които до тогава не бѣхъ още обстоятелно извѣстни на Портата, не се забавихъ да пристигнатъ и да произведатъ неблагоприятно за Българетъ впечатлѣние въ правителственитъ кръгове. Слѣдъ нѣколко съвѣщания въ патриарший синодъ, въ който зели участие и нѣкои отъ по-предниъ грѣцки първенци, патриархътъ испрати на 10 яннуарий до великий везиръ относително постжпката на българскитъ владици, на Богоевление, единъ такрирь, подписанъ отъ всички членове на синодътъ. Въ този такрирь той, като излагаше по своитъ възгледи надълго и широко обстоятелствата, въ които се извърши тая постжпка, искаше отъ везирътъ 1) да се растурия Българскій църковенъ съвѣтъ въ Ортакой и да се отдалечатъ отъ Цариградъ тримата български архиепери, Пловдивскій Панаретъ, Ловчанскій Иларионъ и Макариополскій Иларионъ, като дързки нарушители на установенний църковенъ редъ, и 2) да се забрани занаяпредъ всеко свещенодѣйствие на българскитъ свещенници, които участвовахъ въ службата на тримата архиепери.

Чакъ като стигна този патриарший такрирь на Портата и се тамъ прочете, Турцитъ разбраха значението на архиерейската Литургия, извършена въ българската църква безъ патриаршеско съизволение, и нашитъ владици бидоха въ истий день мѣрани отъ Серверъ-паша, министрътъ въ външнитъ дѣла, който бѣше дозелъ още и устно отъ грѣцкитъ първенци голѣмината на тѣхното църковно престожиление въ очитъ на патриаршията. Великий везиръ, който на 10 яннуарий бѣше приемалъ нѣкои отъ българскитъ владици и бѣше одобрилъ тѣхното предложение да му се поднесе такрирь за избирание на екзархътъ, както и да се испратятъ окръжни писма, въ

които да се съобщи на народътъ въ българскитѣ епархии послѣдното ъвижение на съотечественицитѣ му въ Цариградъ и да му се предадѣтъ съвѣти за умѣренность и тишина, на други день, 11 януарий, когато му се поднесълъ реченний такриръ, той, като бѣше вече чель оплакванъето на патриархътъ, изрекълъ срѣщу Българетѣ горчиви мѣирания и осъдилъ послѣдната имъ поспѣлка, като голѣмо безчинство. Въ сѣщо врне той строго заповѣдалъ да не смѣе нито единъ български владика да служи Литургия безъ позволение-то му. Нашитѣ Българе требаше да му подаватъ особенно прошение, съ което да обеснятъ и оправдажтъ службата на архиеритѣ си. Въ това прошение се показваше, какъ поради упорството на патриаршията да върне на Българитѣ правдинитѣ, които имъ бѣ едно време отнела, стана скъсването връзкитѣ между тѣхъ и неж и какъ, като се породи чрезъ извержението на българскитѣ владии нѣкое си религиозно расцѣпване между двѣтѣ страни, макаръ че царскій фирманъ призна най-послѣ правдинитѣ на Българитѣ и възстанови тѣхната Църква, владичитѣ сщ се въздържали до сега да не свещенодѣйствоватъ отъ уважение къмъ желанието на царското правителство да се рѣши распрята со примирение; но че, когато патриаршията презрѣ и самий царски фирманъ и показа, че гледа на търпѣнието на Българитѣ, като на признание законността на юрисдикцията и надъ тѣхъ, тѣ били принудени да ѣ покажатъ на дѣло, че „Българската Църква сществува канонически“ и че тя може да извършва дѣйстия, като самостоятелна Църква, безъ да чака одобрение отъ Цариградската патриаршия. Въ закѣчение подписалитѣ прошения молахъ везирѣтъ да се оставятъ българскитѣ владии свободни да извършватъ своитѣ църковни обѣзанности, безъ да бждѣтъ принуждавани да се съобразяватъ съ незаконнитѣ притезания на патриаршията.

На 12 януарий патриаршията прибѣрза да свика голѣмо събрание, въ което освѣнъ синодѣтъ и смѣсенний съвѣтъ присѣтвовали около 40 души други още миряне и духовни. Цѣльта на свикванъето му бѣше да размисли, какъ треба да се поступи слѣдъ това, що направихъ Българетѣ на 6 януарий. Като се отворило събранието, патриархътъ расказалъ историята на българскій въпросъ дори до послѣднитѣ му фази, послѣ се чель неговѣтъ такриръ до Портата отъ 10

януарий и нейний стговоръ върху него. Въ отговорътъ на Портата се казвало, че тя се е распоредила да стане разследване върху приключението на 6 януарий въ българската църква и резултатътъ ще съобщи на патриаршията, но че подобни приключения не ще се повтарятъ занапредъ, ако се не „бави още умиряването сърдцата на Българетъ, съгласно съ високото рѣшение“. Тая фраза отъ тезкерето на Портата обърнала вниманието на събранието и върху неж станжло дълго разискване. Едни ѝ придавали значение благоприятно за патриаршията, а други ѝ тълкували въ смисълъ, че Високата Порта е приготвила вече едно рѣшение на въпросътъ. Както и да е, събранието рѣшило най-послѣ слѣдното: 1) да се испрати едно окръжно на гръцки и български, въ което да се изесни поведението на българскитѣ представители, които били нарушили вече всички църковни постановления и въвеждатъ схизма въ Вѣсточната Църква, и да се свѣтва Българскій народъ да отхвърли тѣхното противохристиянско дѣло и да прибѣгне въ обятията на майка си, Църквата, която е готова да удовлетвори неговитѣ законни желания; 2) да се свика, колкото се може по-скоро, помѣстенъ съборъ отъ преждебившитѣ патриарси и отъ пребиваещитѣ въ столицата архиереи, който да изрече своето рѣшение срѣщу беззаконствовавшитѣ архиереи, и 3) да се помоли още веднажъ Високата Порта да земе въ внимание писанното въ патриарший такрирь и да отдалечи отъ Цариградъ тримата Български архиереи, както и да забрани всѣко священнодѣйствие на священниците, които сж зели участие въ службата имъ. Въ събранието нѣкои си предлагали да обевѣ Църквата, че тя, като е така строга къмъ виновнитѣ въ нарушението на узаконенний редъ, е обаче всекога готова да изслуша и удовлетвори законнитѣ искания на Българетъ, а това може да стане само по мнѣнието на единъ вселенски или помѣстенъ съборъ, но болшинството отхвърлило това предложение, като възразило, че сега работата е за постѣпката отъ 6 януарий и че само слѣдъ нейното осжждане отъ Българскій народъ може да се влѣзе въ нови преговори съ него.

Съгласно съ рѣшението на това голѣмо събрание, съставено отъ видни духовни и свѣтски лица, на 15 януарий се събира въ патриаршията голѣмъ архиерейски съборъ, състоещъ отъ четирма вселенски патриарси, отъ които трима

преждебивши, а именно, отъ тогашний Антима VI, който ималъ и мѣнието на преждебившии Антима, називанъ Византийский, отъ преждебившии Григория VI, който ималъ мѣнието и на преждебившии Кирилла, и отъ 18 архиереи, между които е билъ и българинътъ, Врачанский Паисий. Този съборъ, като не могълъ да свърши дѣлото си на 15 януарий продължилъ засѣданието си и на другий день, 16 януарий, день недѣленъ. Очевидно бѣше, че единъ такъвъ съборъ, който не бѣше друго, освѣнъ самата патриаршия, на широко представена отъ самитѣ нейни иерарси, не можеше да погледне безпристрастно на единъ въпросъ, въ който самитѣ му членове сж били въ висока степенъ заинтересувани, особено като е мислилъ, че съ своето духовно оръжие той ще удари въ самий му корень враждебното движение на Българетѣ. Той прочее рѣшилъ, Панаретъ Пловдивский и Иларионъ Ловчанский да бѣдѣтъ лишени отъ архиерейский имъ санъ, или, както се обикновенно говори, да бѣдѣтъ извергнати отъ чинътъ имъ, както и свещеницитѣ, които сж служили съ тѣхъ, а Иларионъ Макариополский, като вече веднажъ изверженъ, да бѣде отлеченъ отъ Църквата. Това извержение и това отлечение на другий день се прочете съ голѣма тържественность първо въ патриаршеската църква, въ присѣствие на патриархътъ и на другитѣ архиереи, а послѣ и въ всички други цариградски църкви, и се испрати, преведено и на български, по всички епархии, гръцки и български, съдружено съ особено патриаршеско послание. Въ упомянатото си патриаршията го съобщилъ, като актъ отъ голѣма важность и на другитѣ самостоятелни Църкви, гръцки и не-гръцки, безъ да премисли, че то единъ день ще послужи, като ново доказателство за нейното пристрастие и заслѣпение. Въ актътъ на извержението се запрещавахе на всеки христиенинъ сношение съ изверженнитѣ, подъ страхъ на вѣчно отлечение отъ Господа Вседържителя. Слѣдъ извършването на този актъ, толкова срамотенъ за подписавшиятъ го, патриархътъ Антимъ VI, съдруженъ отъ трима синодални владыци, отиде на 21 януарий да посѣти великий везиръ, както и министрътъ на външнитѣ дѣла, съ цѣль да разумѣе, какъ ще поступи юд-нататъкъ правителството съ българскитѣ, лишени отъ санъ, владыци, отъ които единъ бѣ още и отлеченъ отъ Църквата. Въ това свиждане патриархътъ чулъ отъ устата на първий министръ, че правителството скърби, за гдѣ-

то българскитѣ архиереи направили на 6 януарий такава, противна на приетий въ Църквата редъ, постъпка и е zelo вече надлежнитѣ мѣрки за наказанието имъ, но че, отъ друга страна то е увѣрено въ примирителний духъ на Църквата и въ готовността на патриархътъ и на синодътъ да се погрижатъ за доброто на нейнитѣ чеда, и за това надѣе се, че тѣ ще сторятъ потребното за окончателното рѣшение на въпросътъ. Негово светѣйшество побързалъ да забѣлежи срѣщу тия думи, че Църквата вече е направила за удовлетворение на Българетѣ щото ѝ е било възможно да направи, безъ нарушение на свещеннитѣ кѣнони и правдинитѣ на патриаршеский тронъ, и че сега остава на правителството да заварди тия правдини отъ по-нататъшно потѣпкование. Везирътъ отговорилъ, че грижата за наказанието на виновнитѣ български архиереи е възложена върху министрътъ на външнитѣ дѣла, Серверъ паша.

Патриархътъ, като излѣзълъ отъ садразамътъ, трѣгналъ къмъ кѣщата на Серверъ-паша, за да узнае по-точно наказанието, което ще се наложи на българскитѣ владици, но като дошълъ до неж, казали му, че министрътъ распитва сега тримата български владици за противоканоническата имъ постъпка. Негово светѣйшество се върналъ въ патриаршията съ синодалнитѣ архиереи, които го съдружавали, видимо успокоенъ.

Махмудъ-паша, като зане садразамский постъ, не веднажъ заеви, че той ще бѣде къмъ всички справедливъ. Той казваше и на Българетѣ, че султанътъ му е вѣвѣрилъ управлението на държавата да отдава всекому справедливостъ и да поддържа навсѣдѣ правата страна и че той така ще постѣпа и по грѣцко-българската распря. Той бѣше си съставилъ вече понятие за пжтътъ, който ще слѣдва по българский въпросъ. Той бѣше разсѣдилъ, че е добръ да остави отпърво странитѣ да опитатъ, да ли не ще могатъ да се споразумѣжтъ помежду си. Въ случай че тѣ се не споразумѣжтъ, си мислѣше Махмудъ-паша, правителството ще се намѣси и тури край на неспоразумѣнието имъ съ думата си. Той не искаше да продължава системата на предшественникътъ си, Аали-паша и да опитва постоянно, като него, всекакви начини и средства, за да ги накара да се съгласятъ. Той не смѣташе важно нѣщо, че, ако правителството наложи на патриаршията своето рѣшение, тя ще протестува и ще се оплаква всекому и навсѣкѣдѣ, че то, власть свѣтска и при това нехристиянска, се намѣ-

сило въ църковни въпроси, които навсѣдѣ се рѣшаватъ исключително отъ църковни власти, както бѣше направила тя, когато, преди двѣ години, се нададе султанскій фирманъ, при всичко че този фирманъ не бѣше друго освѣнъ неинъ собственъ проектъ. Той искаше да бѣде справедливъ, и не проумѣваше, защо веднажъ като фирмантъ не е друго, освѣнъ собственъ проектъ на патриаршията, той да се не изпълни, а да се търпи и чака доклѣ се спориаумѣжтъ за приложението му двѣтъ страни, както правеше Аали-паша, който предпочиташе да се бави още неопредѣленно време окончателното рѣшение на въпросътъ, отколкото да се увеличи раздорътъ и наруши още по-вече църковний миръ между Българи и Гърци. Той не проиѣни мисълта си и когато българскитѣ владци сгрѣшихъ съ своеволната си постѣпка на 6 януарий, както очакваше патриаршията, която смѣташе да извлече не малко полза отъ погрѣшката имъ и да спъне за дълго време благоприятний за Българетѣ вървежъ на распрята. Той бѣше рѣшилъ, като разумъ грѣшката на българскитѣ владци, да ги накаже за нежъ, но отъ друга страна да изиска и отъ патриархътъ да направи отъ своя страна щото се пада. По негова порѣчка, министрътъ на външнитѣ дѣла вика на 19 януарий тримата български владци да ги распита, какъ е станжло тѣ да се рѣшатъ да служатъ Литургия въ българската църква въпреки волята на патриархътъ. Бѣше наредено, распитътъ да стане въ присѣствие на четирма отъ членоветѣ на Привременний Съвѣтъ, които не одобрявахъ тая постѣпка, за да се разбере по-добрѣ, кой е кривий за службата на 6 януарий. Владцитѣ отговорели при распитътъ, че тѣхъ ги принудилъ народътъ да служатъ. Пашата попиталъ, кои сж тѣзи, дѣто сж ги принудили, и искалъ да му посочатъ поне двѣ три лица, за да се накажатъ за това безчинство. Владцитѣ твърдили, че отдѣлни лица не могатъ да посочатъ и че, ако нѣкой е виноватъ, то е всичкий народъ, който искалъ отъ тѣхъ да служатъ. Слѣдъ това дознание, отъ което се виждало, че владцитѣ, като не посочватъ никое лице, сами зематъ на себе си вината, тѣ били отпустнжти да отидатъ дома си, но на другий день вечерътъ приели заповѣдъ отново да се евятъ на утрето при министрътъ. Като се евиди пакъ, Серверъ-паша ги поканилъ най-напредъ да закусятъ у него, слѣдъ което имъ обевилъ, че по заповѣдъ на султанътъ тѣ

Д. Гешоглу и Ст. Камбуровъ. Като премислили, че той е поискалъ предварително да се разговори съ тѣхъ по новото предложение на везирѣтъ, та тогава да се искаже самъ върху него, тѣ отишли при негово светѣйшество, но били не малко очудени, като чули отъ него, че се рѣшило въ синодѣтъ да се събере, подиръ 13 дни, а именно на 6-февруарий, главно народно (грѣцко) събрание и, каквото това събрание намѣри за добро да се направи, това и ще стане. „Ще рѣче светѣйшиятъ, забѣлежилъ му Кръстевичъ, българскій въпросъ не е църковенъ, а народенъ“ и слѣдъ като му цѣлували рѣка всички, казали му послѣдното си сбогомъ. Тѣ справедливо си размислили, слѣдъ този отговоръ, че понеже, споредъ послѣдното мнѣние на патриаршескій синодъ, българскій въпросъ не билъ нѣщо църковно, на който рѣшението да зависи отъ Църквата, сирѣчь отъ патриархѣтъ и синодѣтъ, а билъ въпросъ, който се отнася до народѣтъ, та за това щелъ да се събере грѣцкый цариградскый народъ да го рѣши, а отъ това направо се вади заключение, че той не може да се рѣши само отъ Гърцитѣ безъ Българетѣ и че той е отдавна и справедливо вече рѣшенъ съ фирманѣтъ на негово величество-султанѣтъ, който е самъ господаръ на тия два народа, и отишли тутакси при садразамѣтъ, да му съобщятъ исказанното послѣдне отъ синодѣтъ мнѣние, както го чули отъ патриархѣтъ, и да го помолятъ да даде вече край на работата, споредъ справедливото желание на Българскый народъ. Садразамѣтъ охотно се съгласилъ на това и заповѣдалъ да се напише тутакси и испрати въ сѣщый день, 25 януарий, везирска заповѣдъ до членоветѣ на Привременный българскый съвѣтъ да прилагатъ фирманѣтъ и да управляватъ духовно екзархията до избиранieto на екзархъ и утвърдението на уставѣтъ. Въ сѣщый день садразамѣтъ даде още и съгласието си да се върнатъ тримата, заточени и наказани духовно отъ патриаршяята, българскый владыци и да заематъ мѣстата си въ казанний Съвѣтъ, за което и заповѣдалъ да се прати въ Имамидъ особенъ параходъ да ги доведе. Владыцитѣ пристигнаха въ столицата на 27 януарий. Като налѣзваха отъ параходѣтъ, тѣхъ ги посрѣгна единъ правителственъ чиновникъ. Тѣ отидоха най-напредъ при министрѣтъ на външнитѣ дѣла да искажатъ благодарността си къмъ царското правителство за милостта му и послѣ това вече потеглиха за Ортакой, обикно-

веното си мѣсто за живенѣе, дѣто се стекохъ отвсѣждѣ наши съотечественици да ги поздравятъ и имъ се сърадваатъ за помирванѣето имъ и за обратѣтъ на работитѣ къмъ по-добрѣ.

На другий день, петѣкъ, станъ въ Ортакой голѣмо събрание, въ което освѣнѣ членовѣтъ на Привременний съвѣтъ бѣхъ дошли, по особенна призовка, още представителитѣ отъ епархиитѣ, колкото ги имаше въ Цариградѣ, а също и десетъ души отъ търговцитѣ съ 24 души отъ еснафитѣ. Требуваше да се размисли, по случай на новий и добъръ обратъ на работитѣ, за онова, щото има да се прави, също и да се въдвори миръ и съгласие между еднородцитѣ, които поради богоевленската постыжка бѣхъ се раздѣлили на два стана. Ловчанскій Иларионъ отвори събраниего съ рѣчь, въ която най-напредъ искаа благодарность къмъ правителството за благоволенieto му къмъ Българскій народъ и даде нѣкои съвѣти за добро и миролюбиво обнасенѣе съ Гърцитѣ и за пѣлно довѣрие въ правосѣдието на правителството. Послѣ се чете заповѣдта (буѣрултията) на великий везиръ, която бѣше испратена до Съвѣтѣтъ на 25 яннуарий и която гласеше, че Привременний съвѣтъ се упълномощава да продължава засѣданията си, прекъснати отъ 6 яннуарий (противното на онова, което искаше патриаршията въ послѣдний си такриръ); че царскій фирманъ ще се изпълни; че уставѣвъ на екзархията се разгледва, за да се утвърди; че, понеже 10 членъ отъ фирмана е причина на разногласие между патриаршията и Българетѣ, епархиитѣ, за които той споменува, ще се раздѣлятъ помежду имъ, както намѣри за добръ правителството. Слѣдъ това Кръстевичъ прочете едно изложение за ходѣтъ на работитѣ по българскій въпросъ отъ времето, когато патриархъ Григорий подаде свойтъ проектъ за една българска екзархия, до Богоевленската служба на българскитѣ владиици съ нейнитѣ послѣдствия. Прочитанѣето на това изложение извика бѣлежки отъ страна на нѣкои отъ членовѣтъ на събранието относително Богоевленската служба на владиицитѣ. Споредъ тѣхъ, владиицитѣ требало да служатъ Литургия, както е желалъ народѣтъ. По тая забѣлка не станяхъ никакви възражения, като безполезни вече, а се подигна само въпросѣтъ, какъ треба Българетѣ да гледатъ на извержението, произнесено отъ патриаршията противъ владиицитѣ имъ. Събранието прие, че това извержение е незаконно и че на него треба да се гледа като

да не е ставало. Който отъ членоветъ на Привременний съвѣтъ не одобрявахъ службата на архиепископъ, извършена на 6 януарий, се въздържахъ отъ изказване своето мнѣние по неж, за да се въздвори миръ и съгласие въ общината, толкова потребни сега въ новата фаза на въпросътъ. Такова желание за миръ и съгласие одушевяваше цѣлото събрание, както заеви то преди да се разиде.

Когато бѣше се вече изказалъ така рѣшително първий министръ, Махмудъ Недимъ паша, въ буюрултията си, въ патриаршията, дѣто наддѣляваше мнѣнието, че Църквата трябва да слѣдва неуклонно пѣтътъ, показанъ отъ патриархътъ Григория VI, и да продължава да отхвърля до край съ името на свещеннитѣ канони и установения българскитѣ искания и че Портата ще бѣде принудена, както по времето на Аали-паша, да се спре въ своитѣ мѣрки по българскій въпросъ, въ патриаршията, казваме, потепърва се готвехъ да отговорятъ на настояванъето на великий везиръ за приложението на фирманътъ, което ѝ се съобщи чрезъ официални и неофициални лица по времето, когато българскитѣ владци се намирахъ на заточение. На 30 януарий, въ недѣля, тамъ се свика за тая цѣлъ голѣмо събрание, въ което зехъ участие предишнитѣ цариградски патриарси, находещитѣ се въ столицата митрополити, епископи и архимандрити, а сѣщо и първенцитѣ на Гръцкый народъ, както и нѣкои отъ по-значителнитѣ людѣе между неговитѣ еснафи. Патриархъ Антимъ въ рѣчта, съ която отворилъ събранието, расказалъ кратко всичко, щото бѣше станжло по работата отъ Богоевдение насамъ, както и разговоритѣ, които е ималъ съ първий министръ и съ други нѣкои лица. Ораторитѣ, които слѣдъ него говорили по въпросътъ, се въртѣли около рѣждивото и непрактично мнѣние на патриархъ Григория, че само единъ вселенски съборъ може да рѣши българскій въпросъ. Отъ всичкитѣ оратори, било духовни, било свѣтски, само единъ Александръ Каратеодори изказалъ свѣтно мнѣние, че рѣшението на този въпросъ може да се сподучи само чрезъ споразумѣние на патриаршията съ Портата. Събранието обаче се спрѣло на мнѣнието, което изказалъ нѣкой си Каллиади, человекъ съ запалена глава, и споредъ което Църквата трябва предварително да разбере най-първо, какво е православieto на Българскій народъ и да влѣзе въ преговори съ него за рѣшение на въпросътъ, само

слѣдъ като той покаже, че остава напълно вѣренъ на Православната Църква. При всичката недѣлностъ на това мнѣние събранието се показало наклонно да го одобри съ нѣкои малки измѣнения. Напразно Александъръ Каратеодори съвѣтвалъ да не бърза събранието да приема какво и да е мнѣние, а да отложи рѣшението си ако не до недѣля, а то поне до среда, за да има възможностъ да размисли по-връло. Съ него били съгласни само двама трима отъ събраннитѣ. Всички други поддържали, че събранието трябва незабавно да заяви мнѣнието си, и това мнѣние било формулирано както слѣдва: „Вселенската патриаршия, за умирение на една частъ отъ находещитѣ се подъ ножъ православни християне, е готова, да почне отново преговори за рѣшението на българския въпросъ съгласно съ священнитѣ канони, когато Българския народъ отхвърли и осъди публично нечестieto на тримата негови архiereи и исповѣда, че признава на дѣло священнитѣ канони, по които се управлява Вѣсточната Православна Църква. Това като не стане, ако Портата настоява за рѣшението на въпросътъ, патриаршията го отнася предъ вселенския съборъ“. И за да не остава нѣкакво съмнѣние въ тая условна готовностъ на патриаршията да се занеме съ българския въпросъ, събранието избрало отъ членоветѣ си една комиссия, която да приготви рѣшението му.

Два дни подиръ това патриархътъ представи на Портата рѣшението на събранието съ таκριрь, на който въ сѣщия денъ получи отговоръ. Въ този отговоръ везирътъ казваше на Антима VI, че всичкитѣ старания на императорското правителство до сега сж били насочени да се не отдѣлятъ Българетѣ отъ Гърцитѣ; но понеже самата патриаршия, както показва нейний таκριрь, желае това отдѣление, правителството, като оставя отговорността върху нея, пристъпи до изпълнението на фирманътъ, съ който се даде рѣшение на въпросътъ. Този рѣшителенъ и бързъ отговоръ на садразамътъ смути не малко патриархътъ и синодътъ, но не растури гястата мъгла, която покриваше, както свѣтилата на патриаршията, така и всички Гърци, та имъ бъркаше да виждатъ работитѣ, както си сж. Дохаждатъ наистиннж времена, и такива за гръцкото племе сж били начесто, че цѣлъ народъ си побърква пакътъ и, при всичко че си блѣска главата на всека стъпка, пакъ не вижда правий пътъ, що гледатъ останалитѣ люде.

Патриархът и синодът разумѣхъ, че сѣ събрали съ таκριрьтъ си до великий везиръ, но не поправихъ грѣшката си. Тѣ написахъ другъ таκριрь, въ който казвахъ, че първий билъ претълкуванъ, че е станало недоразумѣние и че патриаршията не е никога имала на умъ онова, което ѝ се отдава въ тезкерето на везирътъ. При всичкото си старание да се оправдажтъ, тѣ твърдехъ въ сжщностъ пакъ онова, което бѣхъ казали въ първий си таκριрь, т. е. че патриаршията е всекога готова да чуе желанията и прошенията на Българский народъ, кога тѣ не преминуватъ границитѣ, турени отъ черковнитѣ закони и правила, но слѣдъ като Българетѣ отхвърлятъ прямо или посредственно противоканоническитѣ дѣяния на нечестивцитѣ и смѣтницитѣ.

Новий таκριрь отнесохъ на садразамътъ двама владиици отъ синодътъ, съдружени отъ главний секретаръ на патриаршията за корресонденцията ѝ по турски. При връчването му тѣ дади на великий везиръ и нѣкои устни обеснения, като го увѣрили, че патриаршията искрено желае законното и окончателно изравнение на въпросътъ. Махмудъ-паша казалъ, че ако патриаршията подкачи пакъ своитѣ преговори съ Българетѣ, той е готовъ да упразни плановѣтъ на ония, които би хванали да се противятъ на нейнитѣ старания за въдворение мъртътъ. Садразамътъ чака още около десетъ дни и, като патриаршията не направи нищо подобно, той испрати до Привременний български съвѣтъ позволеннето да пристѣпни до избираннето на екзархъ.

Това позволение бѣше отговоръ на молбата, която бѣше подалъ на Махмудъ-паша, преди нѣколко дни, Българский привремененъ съвѣтъ. Въ заповѣдта за избираннето на екзархъ се казваше най-първо, че императорский фирманъ, съ който се рѣши въпросътъ, се туря вече въ изпълнение; че уставътъ на екзархията ще се поднесе на негово величество за утвърденне. Послѣ като заповѣдваше да се дава една парична помощъ, подъ име ембатикъ, на грѣцкитѣ попове отъ църквата Св. Богородица въ Пловдивъ, мѣстата на които ще се захважатъ занаяпредъ отъ български, въ рѣцѣтъ на които ще се намира споредъ фирманътъ и църквата съ енорията си, и като обещаваше пакъ, че при раздѣленнето на смѣсеннитѣ епархии ще се постѣпи споредъ рѣшеннето на правителството, бюжурлтията предписване да се избере екзархъ, съ строго съблю-

дение постановенията на фирмантъ, измежду владичитѣ Видинский Антима, Пловдивский Паисия и Ловчанский Илариона. Както по гръцкии уставъ при избранieto патриархътъ, тъй и по българскии се предоставеше на правителството право да изхвърли единъ или двама отъ кандидатитѣ, ако то случайно не би одобрявало нѣкого отъ тѣхъ. Съ това право бѣше се възползвалъ Махмудъ—паша относительно кандидатитѣ за екзаршескии санъ, които му бѣше представилъ Привременний съвѣтъ. Между тия кандидати бѣхъ и имената на Пловдивский Панарета и на Макариополский Илариона, но садразамтътъ изключи отъ тѣхъ послѣднитѣ двама съ цѣль да може да се избере за екзархъ лице, при което да може да става и занаяпредъ опитвание за примирение съ патриаршията, за което все още се надѣхъ ревнителитѣ на мирътъ въ Църквата и което сѣщо не преставаше да желае Високата Порта и при Махмудъ-паша. Съвѣтницитѣ на послѣдний предполагахъ, че като се изключатъ отъ числото на избираемитѣ Панаретъ Пловдивский и Иларионъ Макариополский, при гласуванieto ще се предпочете отъ другитѣ трима архiereи и ще бѣде избранъ за екзархъ, безъ съмнѣние, Антимъ Видинский, като неизверженъ отъ патриаршията, като по-способенъ и образованъ, а не Ловчанский Иларионъ, който бѣше чловѣкъ необразованъ и доста простъ, или Пловдивский Паисий, който бѣше на смъртъ боленъ и който бѣше молилъ да го не турятъ между кандидатитѣ, защото въ никой случай не му е възможно да поеме върху си обезаноститѣ на екзархъ.

Садразамтътъ бѣше испратилъ буюрултията си въ Ортакой на 11 февруарий и на 12 имаше да се пристѣпи до избранieto. Този день бѣхъ дошли въ Ортакой, предварително извѣстени за предстоящото дѣяние, представителитѣ отъ епархиитѣ, а сѣщо и много други отъ нашитѣ съотечественници, побудени отъ любопитство. Като се отвори засѣданието на Привременний съвѣтъ и се прочете буюрултията, членоветѣ, като разиѣнихъ мислитѣ си относительно съдържанието ѝ, доидоха до заключение, че избранieto на екзархътъ трябва да стане отъ Съвѣтътъ, едно че то се възлага отъ буюрултията върху него, а друго, че ако то стане по другъ начинъ, ще се загуби много време, нѣщо, което сега трябва да се избѣгне поради самата работа. За това ако представителитѣ и да бѣхъ викани въ засѣданието на Съвѣтътъ за избранie екзархъ,

съобщил имъ се, че по смисълътъ на садразамската заповѣдъ тѣ не могатъ да заематъ участие въ изборанieto. Преди да се прѣстѣпн до самото изборанie, което имаше да стане съ тайно гласуване, извърши се молебствие за испросване просвѣщение отъ Св. Духа. Отъ бюлетенитѣ, които подадохъ свѣтницитѣ, излизаше, че за Видинскій Антима се подали шестъ бюлетини бѣли и седемъ черни, а за Ловчанскій Илариона седемъ бѣли и шестъ черни. Подирний на часътъ биде провъзгласенъ екзархъ и радостно привѣтствованъ отъ множеството народъ, който съ нетѣрпѣние чакаше вѣнъ да чуе, кой е избранъ. Този резултатъ на тайното гласуване смути онѣзи отъ членоветѣ на Съвѣтъ, които пресѣтахъ, че ще се избере Видинскій Антимъ, и зарадва тия, които предпочитахъ изборанieto на Ловчанскій. Подирнийтѣ виждахъ въ това изборанie тържество на тѣхний принципъ за отдѣлна отъ Гърцитѣ и свѣсъмъ развързана отъ тѣхъ по свойтъ съставъ, по своето волно миняло, нова Българска Църква, на чело на която се туря изверженъ отъ патриаршията владика, но почитанъ отъ народътъ, както и отъ другитѣ български архiereи, извержени или отлъчени отъ нежъ, поради което и самъ този народъ се намиралъ подъ нейното проклятие. Но мазбятата или докладътъ за изборанieto, който требаше да се поднесе на Портата, не се подписа, а се отложи за по-нататъкъ. Требаше наистиннъ да се размисли и да се преварятъ новитѣ мачнотии, които се пораждахъ отъ изборанieto за екзархъ единъ изверженъ владика. Очевидно бѣше, че ако Българетѣ не искаха да рече свѣтътъ, че тѣ сами тласкатъ работата къмъ схизма, требаше изборанieto на Ловчанскій Илариона да се упразни подъ нѣкой предлогъ. Махмудъ-паша, увѣдоменъ за неблагоприятнитѣ послѣдствия, които ще има това изборанie, изрази мнѣние, каквото желаехъ членоветѣ отъ Привременний съвѣтъ, които го смѣтахъ несполучливо за църковний миръ. Правителството, казалъ той, би зело върху си голѣма отговорностъ да се рѣши да представи на патриаршията за екзархъ единъ изверженъ архiereй, и работата се нареди другоаче. Въ засѣданieto на Съвѣтъ отъ 16 февруарий Ловчанскій Иларионъ подаде отставката си отъ екзаршескый санъ словесно и писменно, като ъж мотивира съ това, че билъ вече твърдѣ старъ и че поради отслабналитѣ си тѣлесни сили не ще бжде въ състояние да изпълня обязанноститѣ на високий

екзаршески санъ. Съвѣтътъ, като зема предъ видъ обстоятелствата и времената, прие отставката му. Иначе, казали нѣкои отъ съвѣтниците, Ловчанский Иларионъ би се избралъ едновременно отъ Съвѣтътъ за български екзархъ, а не съ седемъ само гласа. Слѣдъ това за избираемъ останя само Видинский Антипъ, който и се прие за екзархъ отъ всичките членове на Съвѣтътъ. Състави се на часътъ мазбата за избранieto му и се занесе на Високата Порта.

Между това представителитѣ отъ епархиитѣ, които бѣха дошли въ Ортакьой, както и при избранieto на Ловчанский Илариона, счетохъ за свой дългъ да подадѣтъ на Съвѣтътъ писмено заевление, въ което, като казвахъ, че избранieto на Ловчанский владика щело било да оздравява по-добрь интереситѣ на екзархията, а пъкъ се предпочелъ Видинский Антипъ, искахъ отъ Съвѣтътъ да общае писмено, че не ще влѣзе въ споразумѣние съ патриаршията вънъ отъ фирманътъ. По настояванетоъ имъ, Съвѣтътъ допусти да се вмѣсти въ протоколитѣ това заевление. Това бѣ новъ отгласъ на привърженцитѣ на една екзархия съ извержени архiereп и съ изверженъ екзархъ, безъ всекакви духовни връзки съ патриаршията.

Патриаршията не се забави да протестува предъ Високата Порта срѣщу избранieto на Българский екзархъ. Щомъ се научихъ, че великий везиръ испратилъ на Българский съвѣтъ заповѣдъ да избере екзархъ, патриархътъ и синодътъ се стреснахъ и рѣшихъ да свикатъ пакъ голѣмо народно събрание отъ духовни и миряне, като представители на цѣлий нмъ народъ, за да размисли то какво трябва да се прави въ таквъ критически моментъ. Събранieto бѣше свикано за 15 февруарий. Въ рѣчьта, съ която го отворилъ, патриархътъ казалъ, че то е свикано по случай на избранieto български екзархъ, станжло по заповѣдъ на Портата, за което той се извѣстилъ и отъ самий министеръ на външнитѣ дѣла. Той помолилъ всичките му членове да кажѣтъ ясно и просто, какво трябва да се прави въ това обстоятелство. Всички оратори, духовни и свѣтски, исказвали преимущественно мнѣние, че вече не е работата за беззаконията на Българетѣ или рѣшението на българский въпросъ, но за отношенията на патриаршията къмъ Високата Порта. Най-послѣ всички се съгласили да се пише на великий везиръ така, както предлагалъ Дерконский митрополитъ, а именно че патриаршията нѣма да признае Бъл-

тарский екзархъ и протестува противъ позволенieto за избранieto му, че тя зема това позволение, като намѣсване на гражданската властъ въ църковнитѣ работи, но отъ друга страна тя е готова да почне пакъ преговори съ Българетѣ за разрѣшението на въпросътъ, слѣдъ като „тѣ предварително покажътъ православното си исповѣдание и отхвърлятъ всичкитѣ си до сега антиканонически дѣяния и искания“. На другий денъ въ среда билъ написанъ въ този смисълъ такрирь и испратенъ на Портата. Слѣдъ 24 часа въ патриаршията се получи тезкере отъ великий везиръ, което още по-вече зашеметя главата на патриархътъ и на синодалнитѣ владыци. Въ това тезкере садразамътъ казваше, че на императорското правителство е извѣстно, че въ патриаршията засѣда единъ свѣтъ отъ духовни лица и другъ единъ отъ духовни и свѣтски люде, че отъ тия два свѣта първий се занимава съ духовнитѣ, а вторий съ смѣсеннитѣ дѣла, но че то съ прискърбне съглежда, че освѣнъ тия двѣ тѣла въ патриаршията се свикватъ събрания и се призоваватъ въ тѣхъ мирски лица, мнозина отъ които освѣнъ че не се ползоватъ съ довѣрието на правителството, но и не сж компетентни да разсждаватъ за работитѣ, за които се призоваватъ, така че тѣ докарватъ само бърканица и пречатъ на рѣшението на текущитѣ въпроси. Въ тезкерето си Махмудъ-паша не споменуваше нищо за рѣшението на великото събрание въ патриаршията, нито за позволенieto да се избере български екзархъ. Патриархътъ прибързалъ да даде по-скоро тезкерето на разглеждане въ синодътъ, който, като го обсждилъ, рѣшилъ да се дадѣтъ на садразамътъ обеснения и да се каже, че призованнитѣ въ събранieto свѣтски лица сж по-вечето отъ бивши и сегашни службашни на Портата. Въ този разумъ билъ написанъ такрирь, който билъ подаденъ на Портата на 20 февруарий. На другий денъ негово светѣйшество, съдруженъ отъ трима синодални владыци и капукехаята си, ходи да даде на везирътъ и лично обеснения по предметътъ на събранията, които се свикватъ въ патриаршията. Слѣдъ тия обеснения, като станжло отново рѣчь за рѣшението на българскитѣ въпросъ, садразамътъ истѣкналъ отново, че императорското правителство желае да се рѣши този въпросъ по църковнитѣ законъ, колкото се може по-скоро, и да се въдвори съгласие между двата едновѣрни народа, за което нѣщо правителството отъ своя страна ще направи всичко, щото е

възможно. Патриархътъ, като поблагодарилъ везирътъ за тая му готовностъ да помага да се рѣши мирно въпросътъ, обѣщавъ да се занеме съ изработването единъ проектъ, съ който да се даде надлежното рѣшение. За представенъ на този проектъ билъ опредѣленъ между него и садразамътъ срокъ отъ 15 дена.

Това съглашение между садразамътъ и патриархътъ не спрѣ изпълнението на фирманътъ. Съ тозкере отъ 23 февруарий великий везиръ извѣсти Привременний бѣлгарски съвѣтъ, че мазбатата за изборието на Видинскій владика за екзархъ се представила на султанътъ и че негово величество благоволилъ да утвърди реченний владика въ този санъ, поради което Съвѣтътъ треба да го увѣдоми за изборието му и покани да дойде въ Цариградъ. Незабавно слѣдъ това Привременний съвѣтъ нареди да се испрати особена депутация да прѣвѣтствова въ Видинъ новоизбранный екзархъ и да го съдружи въ пътуването му отъ тамъ до Цариградъ. За тая депутация се избраха архимандритъ Викторъ, Нишскій прѣставитель, Георгій Стояновичъ Чалооглу, членъ отъ Привременний съвѣтъ, и икономъ П. Х. Арнаудовъ отъ Руссе. Снабдена съ везирско препорѣчително писмо до Руссенскій главенъ управитель, Ахмедъ Расимъ паша, както и съ писмо отъ Съвѣтътъ до новоизбранный екзархъ, депутацията трѣгна отъ Цариградъ на 3 мартъ и на 4 пристигна въ Руссе, гдѣто, извѣстена прѣварително, бѣлгарската община ѣхъ посрѣщна, въ лицето на първитѣ си хора и на много други граждани, съ голѣми почести. На утрето депутацията се прѣстави на главний управитель и му предаде везирското писмо. Управительтъ ѣхъ прие ласкаво и каза, чо туря въ нейно распоряждане особенъ параходъ за да иде въ Видинъ и земе новоизбранный екзархъ. Независимо отъ това Ахмедъ Расимъ паша препорѣчи на депутацията да се отбѣва на връщане съ екзархътъ въ всекии градъ, за да земе народътъ навсѣдѣ благословението му. Нѣколко души отъ Руссенската община се опредѣлиха да отидатъ до Видинъ съ депутацията на Привременний съвѣтъ и отъ тамъ да съдружатъ екзархътъ до Руссе. Депутацията трѣгна вечерта съ параходътъ „София“, за Видинъ, гдѣто пристигна на 7 мартъ. Тукъ тя биде посрѣщната на скелата отъ изборъ граждани, съ които отиде въ митрополията, гдѣто ѣхъ прѣвѣтсвовахъ ученицитѣ отъ училището, държащи цвѣта въ рацѣ и пѣещи пѣсни, а новоизбранный ек-

зархъ ъ причакваше до стълбата, отдѣто ъ поведе въ голѣмата стая на митрополията, която тутакси се препълни съ гости. Тукъ отъ страна на депутацията Георгий Чалооглу съобщи на екзархътъ въ едно прилично на обстоятелствата словце голѣмата и радостна новина, която тя носеше. Слѣдъ толкова годишни трудове и жертви, каза той, Българската православна и нѣкога самоуправлявана Църква се възобновява пакъ, съ благоволенieto на царското правителство, на което дължимъ вѣчна признателностъ. Античъ отговори, че той молилъ, когато се записвали кандидатитъ за екзархъ, да го не турятъ въ числото имъ; но, като не било възможно и като волята Божия била да му се повѣри корабътъ на новоустрояванната Църква, той се нагърбя за кормчий на този корабъ, който има да посрѣщне голѣми бури и вълнения, но съ Божия помощъ и съ съдѣйствието на другитъ архиереи, както и на всички дѣйци, той се надѣе да го запази невредимъ и да го води неуклонно къмъ цѣльта на неговото плавание, съ което и ще оправдае високото изборанне, съ което е почетенъ. Слѣдъ това се прочетохъ писмото на Привременний съвѣтъ и тезкерето на Високата Порта, което казваше, че понеже изборанieto на Бидинский Антича за екзархъ се призна и утвърди отъ негово величество султанътъ, издаде се висока заповѣдъ за повикването и дохождането му въ Цариградъ. Множеството, като изслуша четенъето, прибѣра да цѣлува ръка на Антича и да поздрави въ лицето му първий екзархъ на новосъздаденната, самоуправлявана Българска Църква. Радостта на всички не бѣше за изказване. Всички съзнавахъ голѣмата печалба на народътъ и се весело поздравехъ единъ другъ съ този плодъ на народнитъ трудове и самопожертвования, съ този добъръ край на толкова копнения, на толкова мъчителни очаквания, на толкова унижително тѣпканье българското име отъ страна на врагътъ. Упоени отъ радостъ, всички весело слушахъ многолѣтствието, което почнахъ да пѣхъте ученицитъ въ чѣстъ на султанътъ. Преди да се свърши тържеството, пристигна управительтъ на окръгътъ, Азисъ-паша, да поздрави екзархътъ и да се сърадва на нашитъ съотечественици за добрата сполука, съ която се увѣнчахъ тѣхнитъ старания и трудове и която той, нека кажемъ тука пактемъ, бѣ винаги искрено желалъ на Българетъ. Веселнето се продължи при гощавкитъ, които се дадохъ презъ денътъ въ митрополията и

на които се изрекохъ прочувствования здравици за султанътъ, за министритѣ му и за екзархътъ.

На другий день екзархътъ потегли за Цариградъ, съдруженъ отъ депутациитѣ, цариградска и руссенска. Той се испрати съ нечувани до сега по адресъ на Българинъ почести. Отъ митрополията него го съдружаваше почетна стража отъ заштителъ съ едно отдѣление войска. На скелата, посреда безбройно множество народъ, го чакахъ мютесарифинътъ и военний комендантъ.

Въ пътуването си къмъ Руссе екзархътъ излиза по всичкитѣ скели. Така той посети Ломъ, Орѣхово, Никополъ и Свищовъ, посрѣщанъ навсѣдъ съ неописанна радостъ и приеманъ съ извънредни почести. Изъ всеки отъ тѣзи градове се принаждаше по една депутация, за да го съдружи въ пътуването му. Особено бляскаво бѣше посрѣщаньето въ Свищовъ. Тука екзархътъ, като пристигна, отиде въ църквата, дѣто единъ отъ учителитѣ му каза слово, а гражданетѣ му подадохъ адресъ, въ който изразявахъ радостта си за избиранieto му и искавахъ свонитѣ желания и мнѣния по народниѣ въпросъ. Екзархътъ престои единъ день въ Свищовъ, за да служи Литургия въ новата църква на градътъ, послѣ която замина за Руссе, испратенъ съ сжщитѣ почести, съ които бѣ посрѣщанъ. Когато приближаваше Руссе, той се посрѣщна отъ тоя градъ съ празнично накупенъ параходъ, отъ който се глѣхъ пѣсни, нарочно съставени за този случай и ечехъ радостни въсклицания. Отъ параходътъ *София*, който Свищовци бѣхъ укичали съ чешмиря, се огговареше на тия пѣсни и въсклицания съ сжщий въсторгъ. Въ градътъ екзархътъ се посрѣщна на скелата отъ многоброенъ народъ на чело съ духовенството, което, облечено въ свѣтлитѣ си одежди, държеше въ ржцѣ кръстове и икони. Отъ скелата намѣтнатъ съ мантия, той се поведе, съдруженъ отъ почетна стража, къмъ църквата, гдѣто се извърши молебствие и се казахъ слова. Въ Руссе бѣхъ пристигнали да привѣтствуватъ екзархътъ депутации отъ Търново, Плевенъ и други още мѣста. На другий день екзархътъ отслужи и тука Литургия и трѣгна за Варна и Цариградъ, испратенъ съ сжщитѣ почести, съ които бѣ приетъ. По желѣзницата до Варна екзархътъ пътува, посрѣщанъ навсѣдъ по станциитѣ отъ властитѣ и отъ народътъ. На станциитѣ Червена-вода, Разградъ, Каспичанъ го припчак-

вахъ граждани и селене съ ученицитѣ отъ училищата, които държехъ въ рцѣ цвѣта и пѣехъ пѣсни.

Не по-малко тържественно бѣше причакването и посрѣщаньето на новоизбранный екзархъ отъ Българетѣ въ Цариградъ, гдѣто той пристигна на 17 мартъ. Тѣ налѣзоха съ четире парахода по Босфорѣтъ да срѣщатъ и привѣтствуватъ първий си екзархъ. На скелата въ Ортакьой, гдѣто бѣше сѣдалището на Българската църковно-народна управа, го причакахъ владичитѣ, неговии събратия, съ другитѣ членове на Привременний съвѣтъ, които слѣдъ приличното привѣтствие го отведоха въ екзархийскій домъ. Тукъ нему се казахъ съответни на случайтъ слова. Послѣ първото слово той самъ помисли и между другото каза, че народътъ съ голѣмо въсхищенье посрѣщналъ освобождението си отъ гръцкото яго и че нему, като началникъ и вождъ, му се правило предпазване срѣщу едно подплъзване, отъ което би се увредили правдинитѣ, които дава на народътъ султанскій фирманъ.

На другий день слѣдъ пристиганьето си, екзархътъ, съдруженъ отъ тримата владичии и единъ отъ мирскитѣ членове на Привременний съвѣтъ, отиде да посѣти садразамътъ. Като влѣзълъ при него, той предъ всичко изрекълъ по турски едно словце, въ което казалъ, че той съ очитѣ си видѣлъ, въ пажтуваньето си отъ Видинъ до Цариградъ, голѣмата радостъ на народътъ за даруванната му царска милостъ и че народътъ навсѣдъ му поржчвалъ, като се представи предъ негово величество, да изрази сърдечната му признателность за тази милостъ, както и вѣрностьта и преданностьта му. Везирътъ отговорилъ, че тѣй ще предаде на негово величество тия чувства на Българскій народъ, но че и самъ екзархътъ скоро ще има случай да ги искаже на падишахътъ непосредственно. „Слава Богу, прибавилъ везирътъ, освободихме отъ Гърцитѣ петъ милиона народъ. Азъ съмъ ви като баща. Свободенъ си да дохождашъ при мене и да ми казвашъ искрено щото желаешъ. Азъ ще ти отговарямъ също искрено“.

Слѣдъ изабранieto на екзархъ Привременний съвѣтъ имаше да размисли, какъ трябва да се изпълнятъ ония точки отъ фирманътъ, които опредѣлятъ отношенията на екзархията къмъ патриаршията, защото правителството, като се рѣши да позволи изпълнението му, бѣше както видѣхме, предписало да се не наруши той въ нищо. А въ тия точки на първо мѣсто стоеше,

че, щомъ се избере екзархътъ, Българскиятъ Синодъ ще извѣстѣва това на патриархътъ, който ще дава часъ напредъ потребното вѣроисповѣдно утвърждение. Второ въ тѣхъ се намираше още предписано, че, когато екзархътъ ще поиска да дойде въ Цариградъ, той ще вземе по напредъ съгласието на патриархътъ, както постѣпяхъ и другитѣ патриарси. Последното предписание, като се не изпълни, когато требаше, поради извънреднитѣ обстоятелства, по които станѣ избирането на екзархътъ, требаше поне сега, слѣдъ дохожданъето му въ столицата, да стане нѣщо подобно, отъ което патриаршията, ако не друго, поне да разумѣе, че Българетѣ искатъ да сж въ дружелюбни отношения съ нея. Като знаеше това, везирътъ поиска отъ екзархътъ, като е пристигналъ въ Цариградъ безъ всеко предварително увѣдомление, да напише на патриархътъ писмо поне слѣдъ дохожданъето си, въ което да го извѣсти, че е дошълъ въ Цариградъ и че желае да му се представи, за да му засвидѣтелствова почитанията си, и въ това писмо да се подпише само Антимъ. Махмудъ-паша настояваше да напише екзархътъ такова писмо, макаръ че бѣше му се съобщило, че расположението на патриархътъ къмъ екзархътъ е вече извѣстно, защото, когато послѣдний билъ още по пътьтъ, Българетѣ били помолили негово свѣтѣйшество да му дозволи, като пристигне въ Ортакой, да влѣзе най-първо въ тамшната църква да си направи молитва, но патриархътъ не се съгласилъ. Везирътъ искаше да се изпълни постановлението на фирманътъ относително дохожданъето и пребиванъето на екзархътъ въ Цариградъ и слѣдъ като нашитѣ съотечественици му бѣха казали, че грѣцки нѣкои вѣстници били подбуждали патриархътъ да извергне и другитѣ български владци и обси́пвали Българетѣ съ всекакви хули. Махмудъ-паша на това имъ забѣлежилъ, че Гърцитѣ сж луди и че Българетѣ треба да постѣпатъ по-мадро отъ тѣхъ, и общалъ, че, щомъ стане свижданъето между екзархътъ и патриархътъ, той на утрето ще приготви бератътъ за екзархътъ. Поради това настояване на садразамътъ въпросътъ се разисква надълго и нашироко въ засѣданието на Привременный свѣтъ отъ 19 мартъ. Едни отъ членовѣтъ намираха че екзархътъ не може да се подпише въ писмото само Антимъ, нито пъкъ екзархъ; други казваха, че по-добръ е да напише на патриархътъ такова писмо самъ Свѣтътъ. Екзархътъ пъкъ

наблягаше да се остави това писмо за подиръ официалното му представенне на Високата Порта. Най-послѣ Съвѣтътъ рѣши, писмото да се подпише не само отъ екзархътъ, но и отъ всичкитѣ членове на Съвѣтътъ, владци и миряне. Когато обаче, слѣдъ разижданъето на Съвѣтътъ писмото вече се било готвело, екзархътъ, като хваналъ да обмисля пакъ съдържанието му, дошълъ до заключение, че въ този видъ то може да има лоши послѣдствия и поискалъ да го разгледа и обсъди отново съ владциитѣ. Подирнитѣ, като го обсъждали съ него повторно, намѣрили за нужно да се промѣни. Преди да се рѣши обаче на нѣщо, екзархътъ поиска да се разговори по това писмо съ министрътъ на външнитѣ дѣла, при когото и ходи на другий день. Надвечеръ Кръстевичъ донася отъ садразамътъ една пусулка, въ която било показано, какъ трябва да бѣде написано писмото до патриархътъ. Екзархътъ събира пакъ наскоро за съвѣщание владциитѣ и нѣкои отъ мирскитѣ членове на Съвѣтътъ, които живѣехъ наблизъ, за да се разиска предложенното отъ везирътъ съдържание на писмото. Това бѣше на 21 мартъ. Въ това съвѣщание, като се бѣ zelo въ внимание, че везирътъ жада много да напише екзархътъ до негово светѣйшество писмо и да го посѣти, безъ да се докачатъ съ нѣщо отъ това посѣщение даденнитѣ на Българската екзархия правдини и безъ да се влиза въ разговоръ съ него за тия правдини, се одобрило да се напише писмото въ слѣдний видъ: „Светѣйший, както е извѣстно на ваше светѣйшество, стигнахъ тия дни отъ Видинъ въ Цариградъ. За това, моля ваше светѣйшество да благоволите да ми позволите да дойда да ви засвидѣтелствувамъ почитанията си. Съмъ, съ всичката подобаеща почитъ, на ваше светѣйшество смиренъ во Христѣ братъ“.

Но екзархътъ, който билъ съгласенъ презъ деньтъ да подпише въ такъвъ видъ писмо до патриархътъ, презъ нощта, като обсъждалъ пакъ тая постѣпка, дошълъ до убѣждение, че тя ще проважде лошо впечатлѣние въ народътъ, който му поръчвалъ, въ пътуванъето му отъ Видинъ до Цариградъ, да избѣгва спогодба съ патриаршвата и комуто той обѣщалъ да се съобрази съ това му желание, и за това намислилъ да отиде по-добрѣ да се обесни самъ съ везирътъ. На утрето като отишълъ при садразамътъ, блаженнѣйший Антимъ му държалъ такъвази рѣчь: „Азъ бѣхъ се рѣшилъ вчера да напиша писмото,

но отпослѣ счетовъ за потребно да ви изложѣ колебанията си. Царското правителство позволи съ едно израде изборието ми, съ друго израде то потвърди това изборието и ме повика въ Цариградъ. То предписа на властитѣ да ми отдадатъ въ пътуванието почеститѣ на екзархъ, и народътъ ме посрѣщна навсѣдѣ съ голѣма радостъ и въсхищение, като прѣвъ свой свещенноначалникъ. Сега бива ли да туримъ всички тѣзи почести подъ нозѣтъ на патриархътъ, и той да ги потъпчи?" Садразамътъ отговорилъ, че той намира, че е полезно за самото дѣло да пише екзархътъ писмо до патриархътъ въ изѣстний нему видъ, но не го принуждава къмъ това. Екзархътъ предложилъ на везирътъ да напише по-добрѣ подобно писмо самъ Съвѣтътъ, или пъкъ той, екзархътъ, да извѣсти патриархътъ за желанието си да го посѣти, чрезъ протосингелътъ си, като прибавилъ, че народътъ очаква съ нетърпѣние да се научи, че неговътъ архиепископъ се представилъ вече на негово величество султанътъ. Садразамътъ пакъ увѣрилъ екзархътъ, че това представеніе ще стане и че той ще приготи и бератътъ му. Послѣ при разсужденията, които му давали нѣкои отъ мирскитѣ членове на Съвѣтътъ, какъ станало това, че екзархътъ, който билъ обѣщалъ да подпише писмото, се отпослѣ помѣтилъ, садразамътъ пакъ имъ поръчалъ, че доклѣ се приготи бератътъ, тѣ пакъ да размислятъ и намѣрятъ нѣкой начинъ да се напише въпросното писмо, защото правителството желало да не се даде на патриархътъ мѣсто за оплакване, че то оставело да охажда владци въ епархията му безъ негово позволение. Но везирътъ заевплъ, че не желаелъ да пише писмото Съвѣтътъ, нито да се принужда на това екзархътъ. Въ съвѣщанието си, което имахъ слѣдъ това членовеѣ на Съвѣтътъ, ако и разсуждавахъ дълго време, не можехъ да намѣрятъ начинъ за написване писмото, съ което да се съгласи и екзархътъ, който продължаване да се отказва сега не само да пише на патриархътъ писмо, но и да му направи посѣщение, като възражаваше, че народътъ му поръчалъ да не ходи въ патриаршията и че той се врекълъ да го послуша. Подига се пакъ въпросътъ да се остави всичко това слѣдъ като екзархътъ се представи официално на Високата Порта. Най-послѣ останъ да се попита везирътъ, да ли не бива, вмѣсто да пише екзархътъ писмо или да праща при патриархътъ протосингелътъ си, да увѣдомятъ по-добрѣ нѣкои

отъ мирскитѣ членове на Сѣвѣтътъ негово светѣйшество чрезъ капукехата му, че екзархътъ желае да му направи посѣщение. Екзархътъ пакъ си запази правото да размисли, да ли ще се съгласи дори и на това, и скоро обяви, че той нѣма да пише писмо на патриархътъ, нито да го посѣти, преди да му се даде братътъ и да се представи официално на Високата Порта, като Български екзархъ. Най-послѣ и великий везиръ склони на това.

На 2 априлий Махмудъ-паша извѣсти екзархътъ, че братътъ му е вече готовъ и че на утрето ще му се връчи тържественно на Високата Порта. На другий день се събраха въ екзархията чиновници отъ Високата Порта да съобщатъ, че сж дошли да придружатъ екзархътъ до великий везиръ. Блаженѣйшии Антимъ, послѣдванъ отъ другитѣ владци и отъ българскитѣ свещенници, колкото се нампрахъ въ Цариградъ, както и отъ нѣкои свѣтски людѣе, членове на Привременний сѣвѣтъ, слѣзе, заедно съ чиновницитѣ на Портата, на скелата въ Ортакой, гдѣто го чакахъ четире парадни канка, пратени отъ правителството. Въ единъ отъ тия канци сѣднѣ той самъ съ пратениитѣ отъ Портата службаша, а въ другитѣ навлѣзохъ владцитѣ съ свещеницитѣ и нѣкои отъ мирскитѣ членове на Привременний сѣвѣтъ и така потеглихъ всички къмъ Сиркежи скеле, гдѣто, като пристигнахъ, се качихъ въ пригответеннитѣ за тѣхъ парадни кочии и отидохъ на Високата Порта. Тукъ великий везиръ посрѣщна екзархътъ до вратата на апартаментътъ си и му връчи братътъ, като каза, че негово величество го признава за Български екзархъ и му дава този братъ. Екзархътъ приложи до челото си братътъ и каза въ прочувствования думи благодарността си и благодарността на народътъ за царската милость. Следъ това садразмѣтъ препорѣчи пакъ на екзархътъ да изпълнява точно фирманътъ и го увѣри за готовността си да извършва всичко, за което би го помолилъ. Следъ като имъ било подадено кафе, екзархътъ, владцитѣ и първенцитѣ, испратени съ почести, се завърнахъ въ Ортакой по същия начинъ, по който бѣхъ отишли на Портата. Въ екзархийскій домъ се произнесохъ съответни на случайтъ слова. Пръвъ говори Макариополскій Илармонъ, който, като привѣтствова екзархътъ, припомни, че въ същия този день, 3 априлий, преди дванайсетъ години, се освѣрили отъ молитвитѣ името на патриархътъ въ българската църква. Екзархътъ

ное слѣдъ него думата и исказа благодарностъ на султанътъ, на министритъ му и на всички български дѣйци, които сж спомогнали да се увѣнчае съ успѣхъ народното дѣло. Слѣдъ това се прочете тържественно беретътъ, посрѣщнахъ съ радостни въсклицания и ржкоплескания отъ събранный народъ.

На другий день блаженѣйшии Антимъ намѣсто да адресува писмо до патриархътъ, съ което да го извѣсти, че иска да го посѣти, както до сега му се предлагаше отъ страна на садразамътъ, испрати депутация отъ трима мирски членове на Привременний съвѣтъ, а именно отъ Гаврила Кръстевичъ, Ив. Пенчовичъ и Георгій Чалооглу, която да му съобщи неговото желание да му направи посѣщение. Патриархътъ отговори на депутацията, че ще свика синодътъ и споредъ неговото мнѣние ще постапи така или пнакъ. Въ сщций день синодътъ билъ свиканъ и, по мнѣнието му, негово светѣйшество обяви подиръ единъ день на депутацията, че преди всичко Видинскій митрополитъ, Антимъ трябва да отговори на патриаршето послание, което му се испрати презъ януарий подиръ изверженіето на българскитъ владци, които служихъ на Боевѣление, и съ което се искаше отъ него да осжди въ разстояние на 40 дни тая постѣпка и да се отдѣли отъ тѣхъ. Това сщщото съобщи негово светѣйшество на блаженѣйшии Антима и чрезъ единъ свой архимандритъ, по име Германъ Афтониди, когото нарочно бѣ испратилъ за това на другий день при екзархътъ. Германъ Афтониди билъ още натоваренъ да обяви на екзархътъ, че негово светѣйшество му запрещава да служи. Блаженѣйшии Антимъ влѣзълъ съ архимандритътъ, слѣдъ като той изпълни поручението си, въ частенъ разговоръ и му казалъ, че канонитѣ, възъ които патриаршията се обляга, като осжда българскитъ владци, не могатъ да бждатъ приложени къмъ тѣхъ. Тѣ сж били отредени за други времена и при други обстоятелства, които се различаватъ отъ тия, въ които се намиратъ Българетѣ. Тѣ не сж непэмѣнни, както догмитѣ, а се отнасятъ къмъ управлението на Църквата, което се измѣнява споредъ времената. Българскій народъ добръ разумѣва истинскій смисълъ на тѣзи канони и по тази причина смѣта като че не е било осжданъето на владцитъ му за мнѣнитъ отъ патриаршията противоканонически тѣхни постѣпки. Има ли поне една епархия отъ българскитъ, попиталъ негово блаженство архимандритътъ, която да е престанала да почита българскитъ владци слѣдъ изверженіето нѣтъ отъ патриаршията?

Патриаршията не искаше да измѣни нито най-малко посоката, която си бѣ начѣртала, колкото и да бѣше явно, че тая посока не е съобразна съ духътъ на Евангелието. Българетѣ обаче толкова по-малко се смущаваха отъ нейнитѣ дѣйствия, че и Турското правителство бѣше се убѣдило въ въправотата на тѣхний погледъ върху работата. Не се мина много време откакъ екзархътъ получи тържествено беретътъ си, и ето и отъ султанский дворецъ му се извѣсти, че ще бѣде приетъ отъ негово величество. Българетѣ, които бѣха захванали да се безпокожатъ отъ забавенъето съ нѣколко дни да се даде тая висока честъ на тѣхний пръвъ владика, се зарадваха, като видѣха, че на 12 априлий, въ Великата Среда, парадни кочии дошли отъ дворецътъ предъ екзархийский домъ да взематъ негово блаженство и го заведатъ при падишахътъ. Подиръ малко блаженнѣйшии Антимъ и преосвещеннитѣ владии Пловдивский Панаретъ, Ловчанский Иларионъ и Макариополский Иларионъ, съдружени отъ Гаврила Кръстевичъ и Ив. Пенчовичъ, насѣдаха въ тѣхъ и отидоха въ палатътъ Долма Бахче. Като се приели съ приличнитѣ почести въ дворецътъ, тѣ били не слѣдъ много време въведени при негово величество султанътъ, предъ когото, като предстаналъ, блаженнѣйшии Антимъ произнесълъ по турски кратко словце, което, освободено отъ хиперболитѣ и многословието на турский езикъ, може да се предаде на български въ слѣдний видъ: „Българский народъ, вѣренъ подданикъ на ваше величество, силенъ и държавенъ царь, е ималъ отъ старо време независимо църковно управление, което отпослѣ било упразнено въ полза на гръцката патриаршия, поради което той истърпѣлъ много несподи въ религиозно и други отношения. Сега заповѣдта (фирманътъ) на ваше величество да се състави отново българско църковно самоуправление възроди цѣлъ народъ, и високий беретъ, съ подписътъ на ваше величество, който ме утвърждава въ постѣтъ на екзархъ, зарадва вашътъ слуга. Не ми е възможно, ваше величество, да изразя съ думи глбоката признателность на Българский народъ за тия милости, но смѣло мога да кажа, че той ще бѣде и занапредъ покоренъ и вѣренъ на високата ви държава, както е билъ до сега. Да благоволи Богъ да укрѣпи ваше величество, до деньтъ на общото въскресение, върху високий ви престолъ. Тази молитва азъ, като повтарямъ, покланямъ се смиренно на вашето

високо подножие“. Султанътъ отговорилъ съ слѣднитѣ думи: „благодаря за чувствата, които изразявате къмъ насъ отъ ваша страна и отъ страна на народътъ. Винаги съмъ расположенъ да покровителствамъ безъ изключение всичкитѣ народи въ държавата ми и да се грижа за тѣхното благосъстояние. Българскій народъ на дѣло се е показалъ вѣренъ на царството ми, и това ме много благодари“.

Слѣдъ това блаженнѣйшии Антипъ съ духовнитѣ и свѣтски лица, които го съдружаваха, се поклонилъ и оттегилъ, испращанъ отъ царедворцитѣ съ подобаещата почестъ. Отъ султанскій дворецъ екзархътъ отиде на Портата, гдѣто посѣти великѣй везиръ, Махмудъ-паша и министрътъ на външнитѣ дѣла, Серверъ-паша, които му се сърадваха за високото царско благоволение къмъ него и къмъ Българскій народъ и му обѣщали своята помощъ и съдѣйствиe въ дѣлата на повѣренното му управление. Подиръ три дни негово величество награди екзархътъ и съ орденътъ меджидие първа степенъ, така че на Българскій екзархъ се дадохъ всички почести, каквито се даватъ на народоначалиницитѣ на друдитѣ християнски общини въ Турската държава.

Наближаваше Великденъ и нетърпѣливитѣ отъ нашитѣ по-интелигентни люде изискваха отъ блаженнѣйшии Антипа да служи непремѣнно въ този день, блго съ позволенieto, било безъ позволенieto на патриаршията, и насѣкваха еснафитѣ да искатъ отъ него и тѣ сжщото. Мнозина отъ людето на послѣднитѣ, по внушение на водачитѣ си, заплашваха дори, че ако екзархътъ не се рѣши да служи на Великденъ, ще станатъ протестанти. Блаженнѣйшии Антипъ не бързаше обаче да наруши установенний редъ, и въ това го поддържаша повечето отъ членовѣтъ на Привременний свѣтъ и особено ония, които често се виждаха съ везирѣтъ по българскитѣ работи и съобщаваха на свѣтътъ неговитѣ заповѣди. Изискваше се въ интересътъ на самото имъ дѣло, Българетѣ да не бързатъ да искатъ отъ екзархътъ да служи, и то непремѣнно на Великденъ. Празникътъ бѣше вече наближилъ, а пъкъ формалноститѣ, които требаше екзархътъ да изпълни предъ служението си, още не бѣха всички извършени. А тѣ требаше да се извършатъ, за да падне отговорността за всичко върху патриархътъ. Везирѣтъ сжщо напираше по нѣкои свои съображения, екзархътъ по-добрѣ да не служи на Великденъ. Той

бѣше казалъ, че ако Българетѣ потърпятъ и прекаратъ Великденътъ си, безъ да наблягатъ да служи екзархътъ, та бакъ-рото и да стане, ще спечелятъ по-вече. Въ изпълнение прочее на потребнитѣ формалности, на Великата Среда, деньтъ когато Българскій екзархъ се бѣ представилъ на султанътъ, двама членове отъ Привременний съвѣтъ, Из. Пенчовичъ и Георгій Чалооглу бѣхъ ходили, по поръка на блаженнѣйшии Антима, при патриархътъ да го молятъ, да даде позволение на екзархътъ да служи по великденскитѣ праздници. Това позволение се искаше по общото правило, което слѣдвахъ всичкитѣ патриарси, кога искахъ да служатъ въ епархията на Вселенскій патриархъ. Негово светѣйшество имъ отговорилъ, че ще съобщи на синодътъ тая молба на екзархътъ и на утрето ще имъ каже неговото рѣшение. Това рѣшение бѣше пакъ, че догдѣ екзархътъ не отговори на извѣстното патриарше послание, което му искаше да признае и осъди направеннитѣ до сега отъ страна на българскитѣ архиереи противоканонически постѣпки, не може да се земе въ внимание молбата му. Това сжщото патриархътъ съобщи пакъ на блаженнѣйшии Антима и чрезъ архимандритътъ, Германа Афтониди. Екзархътъ обесни на садразамътъ слѣдъ два дни, че патриархътъ иска нѣща невъзможни. Но да не остане никакво навинение за отказътъ на патриархътъ, намѣри се за добръ да иска екзархътъ отъ него позволение да служи Литургия съ писмо. Блаженнѣйшии Антимъ испрати прочее на Великата Сѣбота таково писмо до негово светѣйшество съ архимандритътъ Григория (отпослѣ Руссенски владика). Въ това писмо, въ което той се подписва Видински митрополитъ и Български екзархъ, блаженнѣйшии Антимъ, като изказваше съжалѣнието си, че ако и да искалъ да направи на патриархътъ посѣщение, не билъ удостоенъ съ честъта да бѣде приетъ отъ негово светѣйшество, молеше да му се даде разрѣшение да служи Литургия на утрето, Великденъ. Патриархътъ тутакси свикалъ синодътъ, за да му съобщи писмото на екзархътъ и слѣдъ малко предалъ на архимандритътъ Григория неговото рѣшение, което било, че догдѣ екзархътъ не отговори на извѣстното патриарше послание, което му се прати презъ януарий, никое негово искание не може да се земе въ внимание отъ Великата Църква. Вечерьта екзархътъ испраща архимандритътъ Григория съ друго писмо, въ което пакъ моли да му се дозволи да служи

на утрето Литургия и въ което каза, че сѣта налѣпно да дава отговоръ на писмото, за което поменува патриархътъ, слѣдъ като Българскій народъ го избра и султанътъ го призна за екзархъ. Екзархътъ свършваше писмото съ бѣлежка, че отговорността за послѣдствията отъ отказътъ на негово светѣйшество ще падне върху патриаршията. Патриархътъ свиква презъ нощта отново синодътъ, който рѣшилъ да се даде на екзархътъ пакъ сѣщия отговоръ, каквото и на първото му писмо и да му се върнатъ и двѣтъ писна, слѣдъ като се зематъ преписи отъ тѣхъ.

На 21 априлий, Петъкътъ на Свѣтлата Седмица, екзархътъ, съгласно съ програмата, която бѣше си начерталъ, испрати до патриархътъ и трете писмо, въ което, като му наумяваше, че съ двѣ, испратени преди това едно слѣдъ друго, писна, му искалъ съгласно съ установенний редъ позволение да служи на Великденъ Литургия въ българската църква, но не получилъ никакъвъ отговоръ, прибавеше, че извержението, исказано противъ българскитѣ архиерей, е безъ всека законна сила, както по сѣщностъ, така и по форма; по сѣщностъ, защото тѣмъ бѣше дадено презъ декемврий отъ негово светѣйшество чрезъ първий секретаръ на синодътъ, архимандритътъ Доситея, позволение да служатъ, и защото тѣ, преди службата на Богооупление, лично ходиха да молятъ патриархътъ да имъ позволи да служатъ, но имъ се отговори отрицателно; по форма, защото слѣдъ службата си тѣ искаха да се представятъ на патриархътъ, за да му изложатъ причинитѣ, по които тѣ не можеха да не служатъ, но не бидоха приети и така бѣха осѣдени задочно. Слѣдователно заключаваше екзархътъ, негово светѣйшество е длъженъ да отмахне извержението, като станало незаконно и противоканонически. Патриархътъ върна и това трете писмо на екзархътъ, слѣдъ като зель отъ него преписъ.

Екзархътъ посочваше въ горѣреченното писмо фактитѣ и заключенията на здравий естественъ разумъ съгласно съ постановенията църковни, правилно и добросѣдѣстно разбираи.

Но което негово светѣйшество съ синодътъ си не направи, направи го самъ екзархътъ съ българскитѣ владѣици. Каква е, по здравий разумъ, разликата между Гръцкѣй патриархъ съ неговитѣ владѣици и Българскѣй екзархъ съ българскитѣ владѣици? Главното и важното, на което трябва да

се гледа тука, е, на чия страна се намира истината, коя страна ѝ похабява и разваля, по своекористие и властолюбие, и коя страна ѝ държи и исповѣдва въ всичката ѝ чистота. Ободренъ отъ това логическо разсѣждане, Българскій екзархъ, ведно съ българскитѣ архиереи, рѣши да прогласи тържествено истината относително лишението отъ санътъ имъ българскитѣ владыци, които служиха на Боговълнение. Това станъ въ недѣля Томина, на 23 априлий. Въ този день блаженнѣйшии Антимъ присѣствоваше въ българската църква на Литургията, която извършваше архимандритъ Григорий. Слѣдъ Евангеліе, послѣдний, стоющъ на царскитѣ двери, прочете, споредъ както бѣ предварително нагласено, единъ актъ, подписанъ отъ екзархътъ и отъ тримата други неизвержени владыци, а именно отъ Доротея Софійскій, отъ Партения Нишавскій и отъ Генадия Велешскій, въ който се изброявахъ причинитѣ, по които изверженията, прогласени отъ патриаршията срѣщу владыцитѣ Макариополскій Илариона, Шловдивскій Панарета и Ловчанскій Илариона, не могатъ да иматъ никаква законна сила не само въ очитѣ на Българскій народъ, но и предъ всички православни Църкви, и трябва да се смѣтатъ като не станали.

Слѣдъ четири дни, а именно на 27 априлий, патриаршията, безъ да се освѣсти отъ това, що се исказа отъ българска страна върху нейнитѣ недобросѣвѣстни постѣпки и лъжливи тълкования на църковнитѣ канони, свиква пакъ съборъ отъ преждобившитѣ вселенски патриарси, отъ пребивзещитѣ въ столицата владыци и отъ разни архимандрити, за да разсѣди, какъ трябва да се постѣпи спрямо Българскій екзархъ. Като се събрали всичкитѣ поканени, светѣйшии Антимъ изложилъ течението на работитѣ отъ Боговълнение насамъ. Послѣ се прочели послѣднитѣ три писма, които бѣше пратилъ на негово светѣйшество екзархътъ, и отговорътъ на другитѣ гръцки патриарси върху патриаршето послание за изверженіето на българскитѣ архиереи, както и докладътъ на архимандритътъ Афтониди, който биде испращанъ нѣколко пѣти при негово блаженство отъ страна на патриархътъ. Слѣдъ дълго разискване, да ли трябва незабавно да се приложатъ канонитѣ и къмъ Българскій екзархъ, както сѣ били приложени до сега къмъ другитѣ български владыци, надвило мнѣнието, Църквата да се покаже снисходителна и търпѣлива, и да се даде на екзархътъ срокъ отъ трийсетъ дни да обмисли

направеното от него, макаръ, че неговитѣ дѣяния заслужаватъ осъждане и наказание, а отъ друга страна да се испрати патриарше окръжно послание за успокоение православнитѣ християне, които се били смутили, като гледали, че Църквата толкова време оставя безъ наказание противоканоническитѣ постѣпки на Българетѣ. Ако обаче и слѣдъ даденъ срокъ не се забѣлежи никакво промѣнение въ постѣпкитѣ на закононарушителитѣ, тогава да се свика въ крайтъ на май голѣмъ съборъ отъ всички патриарси въ Турско и отъ Кипрскій архиепископъ и да се осъдятъ окончателно противоканоническитѣ дѣйствия на новата екзархия. Такова рѣшение намисли съборътъ, но за да се покаже Църквата търпелива и снисходителна, а за да сплаши блаженнѣйшии Антима, на когото предпазливостта и бавността патриаршията земаше като червѣнителностъ и бояливостъ. Посланието, което съборътъ рѣши, се испрати подиръ три дни по епархиитѣ и се прочете по всичкитѣ църкви на Цариградъ. Въ него се казваше, че всичкото отстъпничество и беззаконие на Българетѣ излизали отъ пагубното начало на фелетизмътъ, което било несъгласно съ учението на Исуса Христа и разрушавало самитѣ основания на християнската Вѣра, и се осъждаше блаженнѣйшии Антимъ между другото, че дошълъ въ Цариградъ безъ патриарше позволение, че взелъ титлата Български екзархъ и испратилъ послѣдне на патриархътъ три ругателни и заплашителни писма, въ които обесявалъ лишено отъ всяка законна сила духовното наказание, изречено противъ Макариополскій Илариона, Пловдивскій Панарета и Ловчанскій Илариона. Но патриаршията нѣмаше кого да уплаши съ тия празнословия и приструвки. Българскій народъ отдавна бѣше ги разумѣлъ и се не стрякаше отъ тѣхъ. А неговитѣ владци съ всичката негова интелигентна часть се само чудеа на смѣлостта, съ която людѣе, поставени да бдятъ за доброто име и честта на Църквата и да държатъ високо нейното свето знаме, и така унижаваха съ напачение на евангелската истина, правено само ради вещественни облаги.

Екзархътъ, който бѣше разумѣлъ, че Портата му предоставя вече свобода да върши каквото намира за добръ по чистото църковната часть и бѣше опредѣлилъ да служи Литургия на 11 май, донѣ на светитѣ Славенски Просвѣтители, не можеше, естествено, да се повлияе отъ такова едно, притворно

и срамно за самата Велика Църква, решение на патриаршия съборъ. Въ този денъ, който навсѣдъ се празнува отъ България, като единъ отъ най-големите празници, той извърши въ българската Църква тържествено Божествената служба заедно съ тримата владци, Илариона Макариополский, Панарета Пловдивский и Илариона Ловчанский, посреда голѣмо множество наши съотечественици, които видимо бѣхъ зарадвайи, като виждахъ въ тая служба осезателно доказателство за възстановението на Българската самостоятелна Църква. На Литургията следъ Апостолътъ се прочете актъ, съ който се прогласяваше възобновението на независимостта, съ която се е ползвала Българската Църква отъ времето на покръщаньето на България до упразнението на Охридската архиепископия въ осемнайсетий вѣкъ отъ патриархътъ Самуила. Този актъ бѣше подписанъ отъ екзархътъ и отъ всички други български владци, каквито имаше тогава, т. е. отъ Пловдивский Панарета, отъ Софийский Доротея, отъ Нишавский (Пиротский) Партения, отъ Велешский Геннадия, отъ Ловчанский Илариона и отъ Макариополский Илариона. Ние предаваме на читателитъ този актъ въ съкратенъ видъ, както слѣдва:

1) Българский народъ е ималъ отъ самото си покръщанье църковно самоуправление, своя автономна архиепископия, установена въ 870 год. отъ Цариградската Църква.

2) Тая архиепископия е била прогласена самостоятелна патриаршия отъ съборътъ на всички български и гръцки митрополити и епископи, станалъ въ Лампсакъ въ 1234 год.; била одобрена, като таквази, отъ четиретъ Въсточни патриарси и признавана до 16 вѣкъ отъ всичката Православна Църква.

3) Освѣтъ тая независима патриаршия България сѣ имали и друга една самостоятелна архиепископия, а именно Охридската „всая Волгари“, признавана отъ всички Църкви до 1767 година.

4) Много отъ българскитъ епархии на тая архиепископия сѣ били отцѣпени отъ нея и присъединени до сащо така автокефалната Ипекска архиепископия, установена въ 1219 год. и признавана отъ всичкитъ православни Църкви до упразнението ѝ отъ Цариградската патриаршия въ 1765 г.

5) Цариградската патриаршия упразнила първо Търновската патриаршия въ 1570 год., а послѣ Охридската и Ипекската архиепископии въ 1765 — 1767, въ което време рѣше-

нието си за упразненнето на тия двѣ архиепископии тя оправдавала между друго съ признаването, че „на истинскитѣ и законни царе, какъвто е билъ тогавашний царь, султанъ Мустафа, е дадено да правятъ закони и да издаватъ меари, сакри хатти-шерифи за нѣща относещи се до църковното управление, каквото упразненнето на Охридската и Инепската архиепископии и присъединението имъ къмъ Цариградскій престолъ“.

6) Това упразнение, като е така станало, е явно противозаконно и трябва да се гледа като че не е станало или че е станало, само съ силата на султанскій бератъ, даденъ на Цариградскій патриархъ.

7) Ако този султанскі бератъ е билъ законно даденъ на Цариградскій патриархъ, защото подчиненнитѣ на тия автокефални архиепископии архиереи и жители били ушъ помисляли упразненнето имъ, колко по-вече е законно възобновението днесъ съ фирманъ и бератъ султанскі не на третѣ, а на една само архиепископия, каквато е днесъ Българската екзархия, по исканieto и желанието на цѣль Българскі народъ.

8) Фирмантъ за Българската екзархия е билъ издаденъ по единъ проектъ, който е билъ постепенно одобренъ отъ патриаршията както исцѣло, така и частно въ основнитѣ си.

9) Вселенската наречена патриаршия, откато е станала съ постыпкитѣ си причина отъ една страна да испадне Българскій народъ въ невѣжество, а отъ друга да дойде въ опасностъ на раскъсване отъ разнитѣ пропаганди, не само упѣрно отхвърли напоследъне молбата му да върне отнетото му църковно самоуправление, но още и почна да преслѣдва съ извѣржения и афоресвания българскитѣ архиереи и да обвинява всичкитѣ Българе въ ересь и расколъ, само и само защото си поискахъ законнитѣ църковни правдини, а когато Вселенската патриаршия си позволява да онеправдава така жестоко единъ народъ, мислимъ че на този народъ самитѣ църковни правила разрѣшаватъ да не ѝ се подчинява.

10) Българскитѣ архиереи и цървенци, ако и да се опитвахъ, слѣдъ издаването на султанскій фирманъ, да се облизатъ и примирятъ съ патриаршията, патриархъ Григорій VI не се показва наклоненъ къмъ това, а патриархъ Антимъ VI, при все че ги посрѣщашъ отъ най-напредъ съ отворенни обятия и прие всички постановенія на фирмантъ, освѣтъ постано-
вението за числото на епархиитѣ, относително което се показа

по-неотстъпливъ и отъ патриархътъ Григория, съ упоритостта си докара въ негодованье българското население въ Цариградъ, и това население се подигна противъ архиерейтъ си и ги принуди щатъ не щатъ да служатъ на Боевевление, нѣщо, което направи добро впечатлѣние помежду Българетъ въ провинцията, които, оскърбявани въ народното си чувство отъ патриаршията и подстрекавани отъ пропагандитъ, можехъ да отстъпатъ отъ Православието, само и само да се избавятъ отъ стаялата за тѣхъ уразна църковна властъ.

11) Духовното управление на българскитъ епархии, откакъ се подигнахъ Българетъ противъ патриаршията, хромеше отъ всека страна въ ущърбъ на религиозното чувство и нравствено образование на народътъ.

12) Това жалостно положение, което българскитъ архиереи оповѣстихъ съ окръжни писма до всички православни Църкви, като правеше народътъ да се оплаква и вълнува все по-вече, побуди царското правителство да земе мѣрки за прекратяването му и да заповѣда изпълнението на фирмантъ.

Като взехме прочее въ внимание всичко горѣналожено, ръководени отъ архиерейската си съвѣсть, и като призовахме Божиата благодать, съ одобрението на всичкото около насъ българско духовенство и на предстоящия Български народъ, обявяваме слѣдното :

Членъ първий. Прогласява се образованието на самоуправляванната Българска Православна Църква законно и правилно.

Членъ вторий. Православната Българска Църква, като членъ отъ едната, света Съборна и Апостолска Църква, приема и вярди постановенията на всичкитъ Вселенски и Мѣстни Събори и всички предания, както и другитъ частни православни Църкви, и отхвърля всеко иновѣрно учение, което отхвърлятъ и тѣ.

Членъ третий. Българската Църква ще се управлява съгласно съ священнитъ предания, съ апостолскитъ постановения, съ правилата на светитъ Вселенски и Мѣстни Събори, и съобразно съ уставътъ, изработенъ отъ Българский народенъ съборъ.

Членъ четвъртий. Преписъ отъ този актъ ще се съобщи на всички самостоятелни Църкви и на всички български епархии и общини.

Слѣдъ Евангелието екзархътъ каза слово, въ което очѣрта доброто, направено на Българскій народъ отъ Светитѣ неговѣ Първоучители, и показа задачитѣ и длѣжноститѣ, които се налагатъ на възобновенната Българска Църква. На Литургията той споменѣ, както е обичай на независимитѣ архиепископи „всеко епископство православнихъ“, вмѣсто патриархътъ; другитѣ владыци поменѣхъ Светий Български Синодъ, архимандрититѣ—пѣкъ екзархътъ; послѣ което се испѣ на екзархътъ установенното за владыцитѣ многолѣтствие.

Патриаршията, като разумѣ отъ тая служба на екзархътъ, че нейнитѣ заплашвания оставатъ бездѣйствени, прибѣрза да свика по-скоро голѣмий си съборъ и да произнесе своята присѣда. Съборътъ се събра на 13 май и, при всичко че нѣкои отъ по-разсѣдливитѣ и благоразумни грѣцки архиереи се старахъ да раскриятъ, че съ изверженията и афоресванията, отъ които Българитѣ се не плашатъ, нѣма да се постигне нищо добро, а злото само ще стане по-голѣмо за патриаршията, и събѣтвахъ да се покаже Църквата благоразумна, той, бояъ да се срамува мене отъ чловѣцитѣ, ако го не бѣ грѣхъ отъ Бога, рѣши да извергне блаженѣйшии Антима и всички служивши съ него архимандрити, свещенници и дякони, а по-напредъ изверженитѣ български иерарси, Пловдивскій Панаарета и Ловчанскій Илариона да афореса, а пѣкъ Манастироцкокии Илариона, като вече изверженъ и афоресанъ, да предаде на вѣчна ааната и да го осѣди на огненната геена. Съ това рѣшение съборътъ се самъ опозори, защото архирентѣ, които го съставехъ, показяхъ на свѣтътъ, че вмѣсто да се съобразяватъ съ евангелското учение, което сѣ повикани по званието си да проповѣдватъ, не го зачитатъ и посяпатъ противъ него за постигания веществени ползи.

Нашитѣ приснопаветни архиереи можехъ съ несравненно по-голѣмо право да употребитъ духовното оружие срѣщу безобразието, което си позволихъ противъ тѣхъ грѣцкитѣ владыци, и да ги осѣдятъ сѣщо за геенната огненна заради тѣхното противоевангелско и противохристиянско посяпанье срѣщу всичкий Български народъ, когото бѣхъ държали толкова време въ оковитѣ си и сега гледахъ съ всекакви средства да не оставятъ и заанапредъ да излѣзе отъ унижителното му робство; но тѣ, като истинни послѣдователи на Христовото и Апостолско учение, предпочетохъ да не имъ отвръщатъ за злото съ зло. То-

тава като патриархътъ съ архиерейтъ си въ окръжното послание; съ което оповѣстваше извержението на екзархътъ и афоресването на другитъ наши владци, безсрамно ги злословеше и осипваше съ всекакви укорни прилагателни, блаженнѣйшии Антимъ и другитъ наши преосвещенни владци въ тѣхното окръжно, испратено до българскитъ епархии, по случай на безсвѣстната и безсрамна постъпка на патриаршната срѣщу тѣхъ, отговаряхъ на тѣхнитъ злословия и анатемисвания съ думитъ на Апостолътъ: *„укоряеми благословяемъ, ионими терпимъ, хулими утѣшаемъ, да о немже клеветущѣ насъ аки злодѣеъ, постыдятся злословящие наше благое о Христѣ житие.“* „Тия наставления, казвахъ тѣ, сме имали и ще имаме всекога предъ видъ, възлюбленни о Христѣ чада наши. Съ тѣхъ да се съобразявате съвѣтваме и възъ. Имаме причини и право да се огорчимъ; да негодуваме и, въ селното и живо чувство на правдата си, да употребимъ въ наша защита ония църковни оръжия, съ които злоупотребяватъ не примиримитъ наши противници. : : : . Имаше причина и право да възразимъ на негово светѣйшество и на неговитъ синодални архиереи по сщщий начинъ, по който отговарятъ тѣ на нашитъ благоразумни постъпки и миролюбиви предложения. Отъ любовъ обаче къмъ Евангелието, отъ преданность къмъ Всеобщата Православна Църква ние не ще си позволимъ да се отклонимъ отъ горнитъ миролюбиви наставления на Апостолътъ“.

Като описватъ по-нататкъ, какъ Българскій народъ е всекога молилъ патриаршната да земе въ внимание желанпята му и какъ българскитъ архиереи, както и самий екзархъ въ своитъ старания за примирение съ нежъ сж се отнасяли всекога къмъ нежъ съ приличното уважение и покорность, и какъ тя всекога се показвала упорна и се мжчила да ги очерни предъ народътъ съ цѣль да повреди на светото нѣмъ дѣло, Българскитъ архипастири думатъ въ окръжното си, че патриаршната пакъ съ сщщата цѣль да побърка на Българетъ да устроятъ самоуправленнето на Църквата си, ги осжда и злослови наново по поводъ на службата нѣмъ въ празникътъ на св. Кирила и Методия, извергава екзархътъ и афоресва другитъ архиереи. Ако Българскій народъ бѣше склонилъ, справедливо бѣлежатъ тѣ, да ѣ се подчини просто и безусловно, тя, вмѣсто да охула и оскърбява съ извержения и анатемизмовитъ пастиреначалници, щеше да ги благославя съ двѣ ржцѣ и да ги осипва съ всекакви похвали.

Екзархът не пропусна също да се отнесе съ един-
 ократно послание до всичките православни Църкви и да пред-
 стави отъ една страна всичките обвинения, негови и на дру-
 гите български архiereи, за припирване съ патриаршията, а
 отъ друга упоритостта, съ която послѣдната посрѣщаше тѣх-
 нитѣ миролюбиви старания да наредатъ съ нейното благосло-
 вение българското църковно самоуправление, безъ да се съини-
 нито най-малко отъ противорѣчиата, въ които е паднала, кѣто
 е търсила навѣтъ за отказъ си; защото, думаша тѣ, веж-
 нажъ патриархътъ казваше, че българскиятъ въпросъ е църко-
 венъ и трябва да се рѣши съ одобрението на Църквата, а
 другъ пътъ твърдеше, че той е народенъ (грѣцки) и пра-
 щаше Българетѣ да се молятъ на грѣцкитѣ първенци, ако
 искатъ по-големи устъпки.

Патриаршията мислеше, че ще посѣче въ коренътъ въз-
 обновението на българското църковно самоуправление, ако из-
 вергне екзархътъ и афореса другитѣ български владци. Тя
 си въобразяваше, че Българскиятъ народъ, щомъ чуе това из-
 вержение и това афоресване, съпроводени съ толкова про-
 клетия и съ такова очернение, ще бѣде като попаренъ и ще
 склса съ тѣхъ всекакви връзки. И нейната главна цѣль въ
 това извержение и въ тая анатема бѣше никакъ не да ис-
 пълни дългътъ си и да спаси чистотата и светостта на цър-
 ковнитѣ постановления, както искаше тя да се представи предъ
 свѣтътъ, а само да подѣйствиа върху проститѣ и невѣжест-
 венни умова и да подрови самитѣ основи на новата сграда,
 дигана преко нейнитѣ протести. Но Българетѣ не бѣха вече
 толкова прости, каквото ги знаеше тя отъ по-старо време.
 Научени отъ толкова примѣри на кошуство и непочитание на
 свещеннитѣ нѣща, примѣри, подадени отъ грѣцкитѣ владци,
 Българетѣ разумѣвахъ, че тя прави това съ единичката цѣль
 да задържи противохристиянското си господство надъ тѣхъ.
 Грѣцкитѣ политикаващи чернокапци, като видѣха това
 слѣдъ извержението на екзархътъ, хваняхъ да прѣскаятъ слу-
 хове въ правителствениитѣ кръгове, че умъ Българетѣ се
 уплашили отъ духовното наказание, наложено на тѣхнитѣ
 владци, и че слѣдователно, екзархията, учредена безъ воля-
 та на патриархътъ, ще се сгромоляса сама отъ себе си. По-
 ради тия лъжи, екзархията намѣри за добръ да се подаде
 отъ страна на цариградскитѣ Българе до великиятъ вениръ

адресът, съ който да се опровергнатъ тия лъжливи увѣренія. Този адресъ везирътъ можеше да покаже на лъжците и да оправдае своите дѣйствия. „Долоподписаннитѣ, думаше се въ адресътъ, покорнѣйши ваши раби отъ всичките страни на Европейска Турция, знайтѣ какви козни употребява гръцката патриаршия, за да компрометира предъ високото царско правителство и предъ свѣтътъ възобновенната Българска Църква. Тѣ знайтѣ въ сѣщото време и двигателятъ на тия козни. Важността на вещественната загуба, която тая патриаршия претърпѣва чрезъ освобождението на Българската Църква, доста обеснява изверженията и афоресванията, които тя стрѣля върху негово блаженство екзархътъ и другитѣ ни владаци. Но всички тия противохристиянски постѣпки не правятъ друго, освѣтъ че увеличаватъ отвращението на народътъ ни отъ Гръцката патриаршия и усилавтъ привързанността му къмъ истинските негови архипастири. И така покорнѣйшитѣ ваши раби, като увѣряватъ ваше височество въ тая истина, че Българскій народъ нѣма да се отдѣли никога отъ народнитѣ си архипастири, които представятъ желанията му отъ дванадесетъ години насамъ, молятъ ви да не давате никакво внимание на аломисленнитѣ увѣренія на Гръцката патриаршия“.

Подобни адреси се испратиха и отъ епархинѣ за поголемо истъкване на самата истина противъ лъжитѣ, прѣскани отъ страна на патриаршията.

Ако патриаршията и да измислеше все нови спънки за дѣйствиата на възобновенната Българска Църква, последната сѣмѣло вървеше къмъ цѣльта си. Екзархътъ и синодътъ, съ одобрението на правителството, хваняха скоро да назначаватъ за епархинѣ владци, бееъ да ги е нито най-малко грижа отъ грѣмоветѣ на патриаршията и отъ нейнитѣ лъжи и клевети противъ тѣхъ. Така на 25 май се назначи за Търновски митрополитъ Макариополскій Иларионъ, а за Самоковски архимандритъ Доситей, който бѣше до преди малко прѣвъ секретаръ на патриарший синодъ. Подаръ три дни Търновскій Иларионъ, Пловдивскій Панаретъ и Самоковскій Доситей рѣкоположиха архимандритъ Викторъ за Нишскій митрополитъ. Малко по-нататъкъ се произведоха архимандритъ Григорий за Руссенски и Доростолски митрополитъ, а протосингелътъ на екзархията, Симеонъ за Преславскій, а слѣдъ

тѣхъ Мелетій Зографскій за Софійски митрополитъ, архимандритъ Дамаскинъ за Веленски и други.

Назначеннитѣ отъ екзархията владѣци не бързаха да вързатъ за епархиятъ си. Тѣ чакаха да се утвърди първо екзархийскій уставъ отъ правителството, та тогава да се разотидатъ. Мислене се отнаи напредъ, че безъ уставтъ, тѣхнитѣ ржѣ ще бждатъ като вързани, и особено, че безъ него тѣ не ще могатъ да събиратъ пари нито за себе си, нито за екзархията. Но нуждата за пари бѣше голѣма и тя принуди най-послѣ Привременний свѣтъ да размисли отново и по-нашироко въ засѣданието си отъ 11 августъ, да ли не ще е по-добрѣ да отидатъ владѣцитѣ по епархиятъ си, преди да дочакатъ да одобри правителството уставтъ. Намѣри се при новото обсъждане на въпростъ, че освѣнъ другитѣ добрини, които ще има пребиванъето на архiereнтѣ посрѣдъ паствитѣ имъ, тѣ ще иматъ възможность да събиратъ и паритѣ, които сж предвидѣни въ уставтъ, защото послѣдний ако и да не е още утвърденъ отъ правителството, е одобренъ отъ представителитѣ на епархиятъ и слѣдователно самъ по себе си задължава подирнитѣ да даватъ опредѣленнитѣ въ него берпи.

Но добритѣ и щастливи времена за екзархията се свършваха. Добрий и справедливий Махмудъ Недимъ наша падна отъ великото везирство, въротно не безъ намѣсата на шѣкон държави, които не гледахъ съ-добро око улесненията, които той даваше на новоучреденната Българска екзархия противъ домогванията на Гърцитѣ. Подирнитѣ, като виждаха, че патриаршията не сполучва нищо съ нейнитѣ извержения и афоресвания и че Българската екзархия изъ день въ день отива все напредъ бѣха проглушили свѣтътъ, съ своитѣ отчаянни викове, че толкова опасний панславизмъ все по-вече призема землище, благодарение на нехайството, съ което Европа допустна да се въздигнатъ Българетѣ, които не сж друго нищо, освѣнъ негово оръдие и да смажатъ Гърцитѣ, които охраняватъ противъ него европейскитѣ интереси. Махмудъ Недимъ наша, за когото се мислеше, че е привържәнецъ на Россия и че се отдалечава отъ пътътъ, по който насочвахъ Турция Аали-паша и Фуадъ паша, требваше, по мнѣнието на западната дипломация, да отстъпи везирството на лице, което бѣше познато като да гледа ушъ по-далечъ и да клони по-вече къмъ възгледитѣ на тия държавни мжже. За такъвъ тогава се на-

мѣри Митхадъ наша, наврешний управитель на Дунавската област, който по тая длъжностъ бѣше познатъ и на Българетѣ. Но подирнитѣ не предосѣщахъ, че съ неговото повишение на садразамскій постъ се намѣнеше благорасположението на Високата Порта къмъ тѣхното дѣло. Гърцитѣ знаехъ обаче, на кждѣ ще завие Митхадъ наша. За да го расположатъ още повече къмъ себе си патриарситѣ, Цариградскій (наричанъ Вселенскій) съ синодалнитѣ си архиереи, Александрийскій, Антиохийскій и Иерусалимскій, както и Кипрскій архиепископъ, които бѣхъ дошли въ столицата, повикани отъ Антима VI за съборътъ, който се тѣкмеше противъ Българетѣ, отидохъ на 22 юлий, спрѣчь три дни слѣдъ като той станъ садразамъ, всички заедно да му се сърдватъ за въздиганieto до най-горната стѣпенъ на държавното чиноначалие. Отиванъето на всичкитѣ патриарси заедно съ толкова владици означаваше, че на новий везиръ се прави особена честь, за да се уячи неговото благорасположение къмъ тѣхъ. На рѣчта, която му казалъ Цариградскій патриархъ отъ името на всички присѣтствовачи иерарси и на „всичкий православенъ християнскій народъ“, Митхадъ наша отговорилъ, че счита свой дългъ да се грижи за всички подчинени на империята народи, а особено за Гръцкый народъ, който билъ почетенъ още отъ самий завоевателъ. День слѣдъ това пѣкъ отива една тѣлпа Гърци, около хиляда души, при Цариградскій патриархъ и му подава нѣтъ прошения съ еднакво съдържание, едно за него, а другитѣ четире за тримата оставши Вѣсточни патриарси и за Кипрскій архиепископъ. Въ тая прошения се казвало, че православний народъ гледа съ голѣма скърбъ беззаконното сбирще въ Ортакой да тѣпчи всичко, щото е свещено за православнитѣ, и за това моли православната иерархия да събере часъ напредъ голѣмъ съборъ, който да прогласи схизматици, да отсѣе, като гнили и гангрениасали членове, отъ Православната Църква и да отдѣли отъ вѣрнитѣ ѣ чѣда главатаритѣ на самозваната Българска Църква и всичкитѣ които ги слѣдватъ, било че сѣ тѣ цѣли людства, било че сѣ цѣли народи. Патриархътъ отговорилъ, че Църквата нѣма да се отклони отъ цѣлтъ, който е слѣдвала до сега, и че, както наказва съ извержение, афоресване и анатема нечестивцитѣ, така и зананредъ ще направи всичко, щото ѣ налага Вѣрата и установенний редъ, който винаги се е почиталъ отъ граж-

данската власт и отъ великодушниятъ султани, както и сега се почита и варди отъ благополучно царстващия господарь. Тълпата посрѣщаша тия думи на патриархътъ съ фикоуе „да живѣе султанътъ, да живѣе Вселенскій патриархъ, Антипъ“. Словесниѣшитъ грѣцки патриоти, мирски и духовни, които бѣхъ наумили да обеватъ Българетѣ схизматица, защото искатъ своя самоуправлявана народна Църква, т. е. правятъ разлика по народностъ въ Църквата и съ това въвождатъ въ нея филетизмъ, нѣщо ушъ противно на евангелското и апостолско учение, намѣриха, че съ подобни заевления отъ страна на народътъ по-скоро и по-надежно ще достигнатъ цѣльта си. Подобни манифестации не ставахъ догдѣ бѣше садразамъ Махмудъ паша. Тѣхъ ги пораждаше новото политическо вѣяние.

Одѣраостени отъ промѣната въ правителството, фенерскитъ политикани и грѣцкитъ патриоти вървехъ бърже къмъ цѣльта си и не се стѣписвахъ предъ нищо. Въ злобата и упорството си противъ законното желание на Българетѣ, тѣ намирахъ, че схизмата е едничкото средство да сплашатъ Россия, която виждахъ задъ Българетѣ, и да спрѣтъ опитванъето на послѣднитъ да образуватъ едно независимо отъ патриаршията църковно управление за свойтъ народъ. Занети само съ своитъ народни интереси и търсещи само материални ползи, тѣ нито най-малко не се свѣнехъ, че онова, което бѣхъ намислили да направятъ, не е съгласно съ учението на Вѣрата; че тѣ явно лѣжатъ, като прогласяватъ ересь онова, което сѣщитъ сѣ всекога практикували и практикуватъ и което практикува всичката Църква, защото тя всекога се е дѣлила на народности. Ако да бѣхъ на този умъ само запаленнитъ глави между грѣцкитъ патриоти, не щеше да бѣде толкова странно, но когато помислимъ, че това вършеха патриарси и владии, не можемъ да не се чудимъ и маемъ на това помрачение на умоветъ, на тая иолуда, която бѣше обзела Гърцитѣ. Истина, че между тѣхъ се срѣщахъ тукъ тамъ владии и миряне, които не одобрявахъ да се прогласятъ Българетѣ схизматица само и само защото устройватъ собствена Църква, собственно църковно управление, независимо отъ Гърцитѣ, или, както казвахъ тогава грѣцкитъ богослови, защото правели въ Църквата разлика по народностъ, въвождали въ нея филетизмъ, но тия владии и миряне бѣхъ голѣмо малцинство, гласътъ на което не се чуваше. Та тѣ и не се постарахъ да се уважи тѣхниятъ

съвѣтъ. Коего бѣ още по-чудно, полудата бѣше обзела Гърцитѣ не само въ Турско, но и въ кралевството Гърция. Отъ Атина идехъ съвѣти, които окуражвахъ патриаршията въ нейний планъ да прогласи схизмата. Ако тамошното правителство и тамошний синодъ бѣхъ на друго мѣние, тѣ щехъ безъ друго да ѝ въздържатъ отъ намислената ѝ постѣпка. Тя охотно слушаше съвѣтитѣ, които ѝ се давахъ отъ свободна Гърция. Истина, че и оттамъ се чувахъ нѣкои гласове на умѣренность и благоразумие, но общий викъ на многото полудѣли заглушаваше тия гласове. Въ свободна Гърция искахъ безъ друго да върви патриаршията по пътятъ, въ който ѝ тласнахъ запаленнитѣ глави, и за това отъ тамъ се бѣ пратилъ въ Цариградъ освѣнитъ многото други емисари единъ духовенъ агентъ да наблюдава да се не отстѣпна отъ този пътъ, да насърдчава вървѣжътъ по него и да предваря спѣнцитѣ, които би могли да се поевятъ. Този агентъ бѣше архиепископътъ отъ островъ Сира, Александръ Ликургъ, който бѣше дошълъ въ Цариградъ, като ушъ частно лице. Той се срѣщаше съ всичкитѣ патриарси и владици. Гръцкото посолство, което имаше инструкции да подклажда огънътъ противъ Българетѣ, го употребяваше, като свое оръдие между духовнитѣ, и можеше чрезъ него да дѣйствова между тѣхъ, както искаше.

На новий гръцки кроежъ противъ Българетѣ можехъ да побъркатъ иѣщо Вѣсточнитѣ патриарси, които бѣхъ наскоро дошли въ Цариградъ, понеже тѣ не бѣхъ още добръ надахнани да вървятъ по него безъ отклонение. Русското посолство, което употребяваше всичкитѣ средства да спре скандалътъ, бѣше ги понастроило чрезъ консулитѣ си въ полза на мирътъ, още преди да дойдатъ въ столицата. Искаше се да имъ се обърне умътъ. Гръцкитѣ патриоти, които ревехъ на всекъдъ да се прогласи схизмата, подбутнахъ отново еснафитѣ и гръцкото простояудие по махалитѣ да направи демонстрация предъ патриаршията, така че да видятъ всичкитѣ патриарси и владици, че всичкий народъ ще се повдигне противъ ония отъ тѣхъ, които би искали да се покажатъ миролюбиви и снисходителни къмъ Българетѣ. На 13 августъ, въ недѣля, на Литургията въ патриаршата църква, по тѣхно нагласяване, бѣше надошълъ, за да направи потребната манифестация многоброенъ народъ, който слѣдъ отпускътъ подаде чрезъ една депутация прошение, адресувано до четиретѣ патриарси и

Кипрския архиепископъ, въ което се казваше, че събранный православенъ християнски народъ, вѣренъ на Църквата и на постановенията на Свѣтитѣ Отци, се събира вече втори пътъ въ патриаршията, да моли патриарситѣ да се отвори по-скоро мѣстниѣ съборъ, за да се прогласи на него схизмата и да се отсѣкнѣтъ отъ Православната Църква и отлѣчатъ отъ вѣрнитѣ и чеда както началницитѣ на самозванната Българска Църква, така и всички тѣхни послѣдователи, като гнили и гангрениисали членове, защото всеко по-нататѣкъ отлаганье ще има печални послѣдствия, които сериозно трябва да вземе предъ видъ Църквата. Патриархътъ увѣри тѣмъпата, че Православната Църква не ще забрави високитѣ си обезаности и че твърдѣ скоро ще се събере за това великий съборъ. Тия думи надхванната тѣмна посрѣщна съ громки и дълги викове „да живѣе султанътъ, да живѣе патриархътъ“. Водачитѣ тѣмъпли да ѝ заведѣтъ и при Иерусалимскій патриархъ, който особено се противеше на схизмата, но като се научили, че той отишълъ на островъ Халки, устройхъ тамъ на 15 августъ особена манифестация за него.

За да закрѣпятъ още по-вече благорасположението на великий везиръ къмъ дѣлото си, грѣцкитѣ патриоти бѣхъ устройили преди единъ день една манифестация и за него. Тѣ бѣхъ надумали грѣцкото простолудие да се събере на Високата Порта и да му подаде адресъ на сърадване за сѣдразамскій му постъ, макаръ че бѣше се измѣнялъ комай мѣсецъ отъ стѣпването му въ тази висока длѣжностъ. Въ адресътъ се казваше, че Грѣцкій православенъ народъ е увѣренъ, че новий везиръ ще уважи правдинитѣ на Великата Грѣцка Църква, които ѝ сѣ били дадени отъ славний завоеватель, Мохамеда II, и които сѣ били запазени отъ всичкитѣ му преемници. Митхадъ паша благодарилъ за сърадването и кавалъ, че главната му грижа ще бѣде всекога запазването на славата на Грѣцкій народъ. Грѣцитѣ разбирахъ, какво значатъ тия думи при обстоятелствата, въ които се намираще патриаршията, и се насърчавахъ още по-вече въ планътъ си противъ Българетѣ.

Но за грѣцкитѣ патриоти, при всичкитѣ старания, които тѣ полагахъ да се вкаратъ и задържатъ, безъ отклонение, въ водитѣ на Цариградската патриаршия и Вѣсточнитѣ патриарси, все имаше страхъ да не би тѣ да отстапятъ отъ нежъ въ по-

следната минута и останатъ въ съборътъ при друго мѣние. Руското посолство силно дѣйствоваше върху тѣхъ за да ги отлѣчи отъ нея и да попречи съ този начинъ на съборътъ. Българетъ сяко се помъчихъ да освѣтлятъ и убѣдятъ представителитъ на Вѣсточнитъ Църкви въ правотата на своитъ искания и въ кривото постѣпанье на патриаршията. Последнитъ се надѣвахъ, или показвахъ че се надѣватъ да излѣзе нѣщо добро отъ сношенията имъ съ Българетъ и отлагахъ подъ този извѣтъ деньтъ за отваренъето съборътъ.

За да парализува тъ дѣйствиата на Руското посолство, гръцкитъ патриоти често ходехъ при Вѣсточнитъ патриарси да ги прекаратъ на страната си било съ убѣждение, било съ заплашване. А на 25 августъ, сирѣчь четири дни преди откриване на съборътъ, при реченнитъ патриарси ходихъ, като депутация отъ страна на народътъ, видни въ гръцкото общество людѣе, каквото Сайва паша, Милтияди Аристархъ бей, Иоанъ Икияди ефенди, Йосифъ Икияди ефенди, докторъ Зографосъ и К. Каллияди, които бѣхъ и отъ по-горнитъ чиновници на Портата. Тая депутация имъ представила отговорността, която ушъ иматъ предъ Православието съ тѣхното съзнително поведѣние по въпросъ на деньтъ, отъ което православното людство почнало ушъ справедливо да се смущава и да мисли, че неговитъ патриарси се грижатъ само какъ да задоволятъ покровителитъ на българскитъ беззакония (т. е. Русситъ), и никакъ не помислеватъ, че треба да защитятъ и спазятъ Православието, на което сж поставени хранители. Депутацията прибавила още, че тѣ иматъ да отговарятъ предъ народътъ за послѣдствията на неиспълненіето обезанности тѣ си, като патриарси на Вѣсточната Църква. Патриарситъ отговорили, че ще почака тъ до отваренъето на съборътъ раскаяніето на Българетъ, които може би да оставятъ заблужденіята си и да се приближатъ до Църквата. Въ противенъ случай и тѣ сж съгласни да се отсѣкатъ Българетъ отъ Православието, като гнили и гангренисали членове. Въ сѣщій день реченната депутация посѣтила и Вселенскій патриархъ, Антипа VI, както и преждибившитъ патриарси, Григорий и Иоакима, за да научи и тѣмъ, какво се изисква отъ тѣхъ въ тия важни за Църквата времена. Този день ходи въ патриаршията, по старанието на патриотитъ, и една депутация отъ страна на гръцкото прѣстолудство, да моли и тя да се употреби сѣкирата

на правосъдието противъ „нечестивците“ часъ напредъ. На утрето, 26 августъ, посѣтихъ Вселенския патриархъ и синодътъ му членовѣ на смѣсенний грѣцки съвѣтъ съ цѣль да ги молятъ да зематъ предъ видъ желанията на православното людство и ускорятъ свикването на съборътъ. Патриархътъ и синодътъ увѣрили почтеннитѣ членове на съвѣтътъ, че има пълно съгласие между патриарситѣ и че, понеже даденний на Българетѣ срокъ за раскаяние се мина, съборътъ ще почне дѣлото си на 29 августъ. Отъ Вселенската патриаршия тѣ ходиха този день съ същата цѣль и при Вѣсточнитѣ патриарси, които живѣехъ въ Божигробский метохъ.

Съ непрестаннитѣ си припкания ту при единъ патриархъ, ту при други, грѣцкитѣ патриоти успѣхъ най-послѣ да привлекатъ на страната си първо Александрийския патриархъ, Софрония, а послѣ и Антиохийския, Иеротея съ Кипрския архиепископъ. Непреклоненъ останъ само Иерусалимския патриархъ, Кирилъ. И какво не направихъ разгорещеннитѣ грѣцки глави да го вкаратъ и него въ коловозътъ си и да може да се рече, че съборътъ едногласно осъдилъ Българетѣ. Патриархъ Кирилъ бѣше се задължилъ предъ руский посланикъ да не приема участие въ съборътъ и сдърже думата си.

Съборътъ имаше да стане въ патриаршии храмъ на Фенеръ, на 29 августъ, празникътъ Успѣновение. За да се покаже, че има да стане нѣщо тържествено, нѣщо велико този день, бѣше наредено още на вечерната срѣщу празникътъ да се събератъ и присѣдствуватъ патриарситѣ и всички владци, а на утрето да служатъ Литургия патриарситѣ Цариградския, Александрийския, Антиохийския и Кипрския архиепископъ съ осемъ още други архиереи. Билетитѣ за лицата, които бѣхъ назначени да присѣдствуватъ на съборътъ, бѣхъ распратени съ програмата на занятията му и съ означение мѣстата, които имаше да занематъ приканеннитѣ. Въ опредѣленный часъ всичкитѣ членове на съборътъ се явихъ. Нѣмаше само Иерусалимския патриархъ, когото да търсятъ се изпратихъ двама владци, отъ които единътъ да иде въ Пера до нѣкого си Константиноиди, приятель неговъ, а другий въ Божигробский метохъ. Събранныитѣ патриарси и владци съ другитѣ членове на съборътъ чакахъ Иерусалимския си събратъ въ статѣ на патриаршията и когато той пристигна, бѣше останало половинъ часъ до пладне. Тогава чакъ тѣ влѣзохъ въ църквата

на заседание. Както при влизанъето имъ въ храмътъ, така и при излизанъето имъ тѣ се посрѣщахъ отъ грѣцкото людство съ грѣмогласни възклицания „да живѣятъ“.

Въ средата на църквата бѣше турено Евангелието, въ името на което съборътъ ушъ имаше да върши което бѣше намислилъ. Подиръ молебствието, на което се четохъ молитви и пѣхъ тропари, съ които се призоваваше Св. Духъ, членоветъ на съборътъ занехъ мѣстата си и най-напредъ, за удостоверение на присѣтствието си, се подписахъ въ нарочно приготвенната за това книга. Само Иерусалимскій патриархъ, подъ извѣтъ на едно минутно развълнуване, не се подписа, но моли да се остави празно мѣсто за подписаъ му. Той искаше да си сдържи думата, че не ще земе участие въ съборътъ, но нѣмаше куражъ да каже ясно въ очитѣ на всички, че той не одобрява намѣрението, съ което се събира този съборъ, и за това не желае да участвова въ него, а прибѣгваше къмъ разни хитрости, та и съ Русситѣ и съ Гърцитѣ да е добръ. Ето защо той не се намѣри въ къщата си въ опрѣдѣленный за откриванъето на съборътъ день. Неговото извинение, че ушъ ималъ нужда да се види съ министрътъ на външнитѣ дѣла, а като не го намѣрилъ у дома му, когато отишълъ останалъ ушъ да пренощува въ Пера, за да иде у него пакъ на утрето, показваше само, че той е желалъ, подъ нѣкой извѣтъ да се намѣри далечъ при откриванъето на съборътъ, но никого не убѣждаваше въ истинността на причината за отсъствието му, както и той разказа.

Съборътъ пристъпи къмъ дѣлото си съ прочитанье Символътъ на Вѣрата отъ Вселенскій патриархъ, Антима VI, който бѣше неговъ предсѣдатель. Послѣ Антимъ VI каза кратка рѣчь, която служеше, като введение въ дѣлото на съборътъ и като предговоръ на наложението на негово светѣйшество относително ходѣтъ на българскій въпросъ напоследъкъ, което прочете единъ отъ членоветъ на съборътъ. Това наложение, съ което се алѣ предосаждахъ Българетѣ, като вводици ушъ ново противохристиянско начало, се завършваше съ прикана да размисли и рѣши съборътъ, да ли това начало е приемливо въ християнската Църква, както твърдятъ Българетѣ, или неприемливо.

Патриархъ Григорий зедъ слѣдъ това думата и предложилъ да се избере отъ членоветъ на съборътъ една комиссія

отъ архiereи и профессори по Богословието, която да изучи основателно въпросътъ и представи на съборътъ докладъ. Това предложение се приело отъ всичкитъ други патриарси, отъ които и мнозина посочили на известнитъ тѣмъ лица, като достойни да влѣзатъ въ комиссията. Само Иерусалимскій се отказалъ да предложи нѣкого. Когато се подигналъ въпросътъ, колко време трябва да се даде на комиссията, за да свърши работата си, рѣшило се да се не назначава срокъ, но да се остави комиссията да работи толкова дни, колкото ще ѝ бждатъ потребни, и слѣдъ като свърши дѣлото си, да се призоватъ пакъ членоветъ на съборътъ за второ заседание.

Догдѣ изучи въпросътъ комиссията и представи докладътъ си, патриарситѣ и владицитѣ се непрестанно събирахъ ту у одного, ту у другото изъ между си да се съвѣщаватъ и сговарятъ по дѣлото, за което бѣше свиканъ съборътъ. Въ това сжщото време тѣ приемахъ и посѣщения отъ разни лица отъвнѣ, заинтересувани да ги расположатъ въ този или онзи смисълъ. Низъ обществото се носехъ разни слухове, които се пуцахъ отъ разни средища, по духътъ на всеко отъ тѣхъ. Депутацията отъ страна на Гръцкй народъ, която ръководеше манифестациитъ на тълпата въ полза на схизмата и подаваше прошенията до патриарситѣ отъ нейно име, като отъ име на народътъ, да побързатъ да съставятъ съборътъ, на който да се отсвѣкатъ Българетѣ отъ Църквата, бдѣше да се не побърка отнѣгдѣ на изпълнението на това предначертание. Като бѣше се чуло, че правителството искало да въздържи съборътъ отъ понататъшно продължение на занятията му и че Иерусалимскй патриархъ билъ налѣзълъ отъ Цариградъ, тая депутация побърза да се еви при Вселенскй патриархъ да го пита, истина ли е това. Патриархътъ ѝ увѣрилъ, че съборътъ ще продължи занятията си и че правителството, по неговото твърдо убѣждение, нѣма да направи никаква спънка на съборътъ и че слуховетъ за подробно намѣрение на правителството се пуцатъ съ известна цѣль. Колкото за Иерусалимскй патриархъ, казалъ негово светѣйшество, той наистиннъ ме извѣсти, че предполага да си отиде въ Иерусалимъ, защото скоро щелъ да посѣти светитѣ мѣста единъ отъ рускитѣ велики князе. Депутацията, като изслушала този отговоръ, поискала отъ свѣтѣйшии Антима позволение да отиде при Иерусалимскй патриархъ и да му напомни високий му дългъ къмъ Правосла-

вието. Патриархътъ отсвѣтвалъ това, като изразилъ надежда, че видътъ на ранитъ, нанесени на Църквата, ще смекчи сърдцето и на Иерусалимскій първонерархъ да се не дѣли отъ събратията си.

Въ сѣщото време гръцкитъ вѣстници не преставахъ да ратуваха да се прогласи схизмата, като отблъсвахъ каквито възражения можеха да се еватъ противъ нея. Тѣ всекояче нападаха и позореха нейнитъ противници. Тѣ особино се жбеха на Иерусалимскій патриархъ.

Най-послѣ комиссията на съборътъ извѣсти, че свършила дѣлото си, и второто негово засѣдание се назначи за 12 септемврий. Въ навечерието на този день патриарситъ и владичитъ имаха частно засѣдание у Ираклийскій митрополитъ, на което Иерусалимскій патриархъ не се евилъ. Отсѣйствието на подирний ги пакъ обезпокоило, и тѣ пратили, като депутация, единъ владика и двама архимандрити, при блаженнѣйшии Кирилла да се научи, защо той отсѣствова отъ частното имъ засѣдание, и да му каже, че комиссията свършила дѣлото си и че той се умолява да дойде на утрешното засѣдание на съборътъ. Патриархъ Кирилъ отбѣгналъ да влѣзе въ дългъ разговоръ съ депутацията, но ѣ обесилъ, че не се евилъ на частното събрание, защото ходилъ по работа при великий везиръ и че, понеже му било заповѣдано да отпитува по-скоро за Иерусалимъ, за да приготви приеманieto на великий князь Николая Николаевича, който ималъ сега скоро да посѣти светитъ мѣста, той не ще може, каквото се види, да дойде на утрешното засѣдание на съборътъ. Когато депутацията хванала пакъ да го моли да не страни отъ съборътъ, той, вмѣсто всекакъвъ отговоръ, станалъ и ѣ подалъ единъ запечатанъ цликъ до Вселенскій патриархъ.

Всичко това депутацията разказала на другий день въ съборътъ, когато ѣ той распитвалъ, какъ е тя извършила дѣленната ѣ порѣзка. Прочело се и писмото на блаженнѣйшии Кирилла до Вселенскій патриархъ, което му донесла тя отъ него и което било отговоръ на приканата на негово светѣйшество да присѣдствова на второто засѣдание на съборътъ. Въ него патриархъ Кирилъ изцелъ, че той си изказалъ мнѣнието за българскій въпросъ въ разнитъ си срѣщи съ негово светѣйшество и че, понеже въпросътъ е важенъ, а той требвадо по висока заповѣдъ да побърза да отпитува за Иеруса-

лимъ, за това той, като стигне въ светий градъ, ще събере свещенний си синодъ, за да размисли върху него, и ще съобщи по скоричко на негово светѣйшество каквото мнѣние се искаже отъ членовѣтъ му, и това така ще стане, за да не би да се направи нѣкоя грѣшка; ако самъ той, патриархъ Кирилъ, би далъ мнѣние безъ знанието на синодѣтъ си.

На съборѣтъ се изразило желание да се знае, какво мнѣние е искажалъ блаженѣйшии Кирилъ въ срѣщитѣ си съ Вселенский патриархъ и, когато негово светѣйшество отговорилъ, че то не било никакъ ново, и по-нататѣкъ не щелъ да казва нищо, Кипрскій архиепископъ, като по-близко сношенъ съ Иерусалимскій патриархъ, поелъ думата и казалъ, че блаженѣйшии Кирилъ настоявалъ да се знае първо, какво е мнѣнието на правителството за този свети и великъ съборъ, защото безъ съгласието на послѣдното, казалъ той, напразно ще е неговото свиканье, и второ, има ли надежда за спогодба съ Българетѣ, за която билъ даденъ осмодневенъ срокъ. Съборѣтъ не влѣзълъ въ разискване на тия два въпроса. Неговитѣ по-главни членове знаехъ, че правителството остава свободна патриаршията да прави каквото ще, но че то не желае да се открива това предъ всичкий свѣтъ.

Съборѣтъ не щелъ да знае, какво е говорилъ сега блаженѣйшии Кирилъ въ неговитѣ срѣщи и разговори съ разни лица, защото неговото мнѣние, както и мнѣнието на цѣлий синодъ на Иерусалимската Църква за българскій въпросъ, е било искажвано вече нѣколко пъти, и то особено ясно е изразено въ отговорѣтъ имъ върху посланието на Вселенската патриаршия отъ 1869, въ който филетизмътъ е нареченъ ехидна, която „за да се пропъжди изъ Църквата, ще спомогне и представителътъ на Иерусалимската патриаршия, кога стане вселенскій съборъ“. Съборѣтъ рѣшилъ да се вика и занаяпредъ въ засѣданията му Иерусалимскій патриархъ, — понеже послѣдний има сѣщото мнѣние за предметѣтъ, както и другитѣ негови членове, — така и да отговори Вселенскій патриархъ на писмото на блаженѣйшии Кирила, като му напомни което е писалъ послѣдний въ 1869 г., за да се покаже, че нѣма никакво разногласие между него и съборѣтъ.

Като се дало такава рѣшение на въпросѣтъ за отсъствието на Иерусалимскій патриархъ, председателътъ предложилъ на комиссията да представи докладѣтъ си, вслѣдствие

на което единъ отъ нейнитѣ членове, а именно архимандритъ Никифоръ станалъ и прочелъ съ високъ гласъ този докладъ. Последниятъ бѣше раздѣленъ на три части. Въ първата се показваше, че Българетѣ, които се отхвърлили отъ майка си, Цариградската Църква, отъ която зависели канонически, иматъ за основно начало филетизмътъ, т. е. различието въ Църквата по народностъ. Въ втората частъ се раскриваше, че началото на филетизмътъ, като несъгласно ушъ съ учението на Евангелието, е неизвѣстно на Всеобщата Христова Църква и ѝ отклонява отъ нейното назначение. Въ третата се изброявахъ по хронологически редъ направеннитѣ отъ българскитѣ архиереи нарушения на канонитѣ, както ги тълкува, по своитѣ видове, заинтересуванната Цариградска патриаршия, макаръ и да разумѣва тѣхний истински смисълъ.

Цѣлий съборъ напълно одобрилъ докладътъ на комиссиата, и всички викали, че сж схизматици ония, които така сж отстапили отъ Църквата. Нито единъ гласъ не се обадилъ съ нѣкаква бѣлежка. На одного само дошло на умътъ да каже, че този день е скърбенъ за Православната Църква и че, както става голѣма радостъ на небето при раскаянието на единъ грѣшникъ, така става несказанна печаль и за майката Църква, когато се принуждава да откъсне отъ неж си едно само свое чедо по причина на неисцѣлимата му болѣстъ, а сега тя е принудена да откъсне не едно, а много чада. Съборътъ извикалъ: „всички скърбимъ, на всички ни се каса сърдцето отъ печаль“.

Председателятъ слѣдъ това казалъ, че понеже безспорно се осждаатъ отъ само себе си стетяпниците отъ Църквата, не остава друго освѣнъ да се напише съответното съборно опредѣление, на което разискването ще бѣде работа на третото засѣдание на светий съборъ. Всички извели съгласие на това и одобрили да се натовари пакъ иста комиссия да напише опредѣлението, безъ да ѝ се дава нѣкой срокъ.

Александрийскій патриархъ предложилъ да се помѣсти въ опредѣлението молитва за връщанъето на заблуденнитѣ въ лоното на Църквата. Това предложение се приело отъ съборътъ съ възклициание: „всички се молимъ съ съзли“. Но предложението на Антиохийскій патриархъ да се вмѣсти и увѣщание къмъ тѣхъ за обръщание не се приело. Нѣмале си

мѣстото, се произнесълъ съборътъ, да ставатъ въ опредѣленіето увѣщания и съвѣти.

Врачанскій епископъ, Паисій забѣлежилъ най-послѣ, че отсъствието на Иерусалимскій патриархъ ще повлияе алѣ върху умоветъ на Българетъ, които ще зематъ отъ него поводъ да казватъ, че рѣшението на съборътъ нѣма важностъ, понеже друго нѣщо е, какво е мислилъ блаженнѣйшии Кирилъ преди три години, и друго нѣщо е, какво той сега мисли. Схиямата, казалъ епископътъ, сжществува, истина, отъ нѣколко години насамъ, но сега се прогласява формално. За това требваше да се попита негово блаженство, какъ му се вижда докладътъ на комиссията и какво мисли за сегашното дѣло на Църквата. Ако той приема фидетизмътъ, трябва и той да се тури на единъ редъ съ Българскій ексзархъ; ако пъкъ държи сегашното си поведение отъ упорство и незачитанье съборътъ, пакъ да се осжди. Тая логическа бѣлежка на Българинътъ епископъ, който очевидно ж е направилъ съ цѣль да засвидѣтелствова пълното си едномислие съ другитѣ членове на съборътъ, не аресала на послѣдний, и той ж отхвърлилъ съ негодованье, като призналъ, че никой отъ присѣдстващитѣ не се съмнѣва въ благочестието на негово блаженство. Така требвало, по мнѣнието на гръцкитѣ иерарси, да се затвори предъ свѣтътъ раната, която причини на съборътъ блаженнѣйшии Кирилъ съ своето отсъствие. Съ това се свършило второто засѣдание на съборътъ, и останало да се назначи третето, когато комиссията извѣсти, че е съставила опредѣлението.

Съборътъ се събра трети пътъ на 16 септемврий и, по предложение на Вселенскій патриархъ, най-първо се проче съставенното отъ комиссията опредѣление, на което се направили слѣдните бѣлежки. Първо, въ него между осъденитѣ български владци не били именувани Софійскій Доротеи, Пиротскій Партений и Велешскій. Генадий, които не бѣха още извержени. Ако по смисълътъ на опредѣлението, казало се, тѣ и да се осъждатъ заедно съ другитѣ български владци, особено първитѣ двама, но съборътъ предпочелъ да ги извергне незабавно и тѣхъ и да тури и тѣхнитѣ имена въ опредѣлението. Второ, по мнѣнието на Кипрскій архиепископъ, до думитѣ на опредѣлението „осъждатъ се сжщо и ония, които се съобщаватъ съ осъденитѣ и сподѣлятъ мислитѣ нѣхъ“

требвало да се прибави думата *съзнателно*, за да се вижда, че не се осжда цѣлий Български народъ. Върху туй мнѣние станала дълга пренирия. Едни казвали, че трябва да се прибави тази дума, а други твърдели, че тя не се срѣща нигдѣ въ опредѣленията на съборитѣ и че не е прието да се прибавя тя нито въ гражданскитѣ углавни закони, макаръ че между нарушителитѣ на тия подирнитѣ и да има които не ги нарушаватъ съзнателно. Нарушителтъ, думали тѣзи, които поддържали послѣдното мнѣние, било че съзнателно или не-съзнателно дѣйствова, си остава нарушителъ и въ двата случая. Разликата се зема въ внимание само отъ сѣднитѣ при опредѣление на наказанията. Кипрскій архиепископъ казалъ, че не настоява за предложенната си прибавка и че той е ималъ предъ видъ само да се не покаже, че съборътъ отхвърля цѣлий Български народъ, но въ всеки случай той иска да се спомене въ протоколитѣ за тая му бѣлежка. Съборътъ призналъ, че не се осжда цѣлий Български народъ, но само именованиятъ въ опредѣлението и ония, които се съобщаватъ съ тѣхъ и имъ съчувствувать, но не счелъ потребно да се виѣсти думата *съзнателно*.

Слѣдъ това съборътъ минжлъ къмъ въпросътъ за отсѣствието на Иерусалимскій патрархъ, което видимо го безпокоило. Чело се първенъ писмото на Вселенскій патрархъ до негово блаженство, което му бѣ той испратилъ, по рѣшение на съборътъ въ второто засѣдание, и съ което го той канеше да дойде на третето. Като се попиталъ, какво е отговорилъ на това писмо блаженнѣйшии Кирилъ, Вселенскій патрархъ казалъ слѣдното: „Когато блаженнѣйшии патрархъ Кирилъ бѣше дошълъ завчера, преди да заине за Иерусалимъ, да ни посѣти по обичайтъ, ние му исказахме желание да остави вѣкого за свой намѣстникъ въ светий съборъ, и, ако е възможно, архимандритъ Вениамина. Негово блаженство отговори, че не може да остави за намѣстникъ архимандритъ Венеамина, понеже той му е твърдѣ потребенъ. Ние му казахме, че сме готови да приемемъ когото другиго той ни предложи, но негово блаженство ни забѣлежи, че нѣма другъ пригоденъ за това челоуѣкъ. Тогава ние му казахме, че твърдѣ пригоденъ за това намираме неговътъ тукъ главенъ представителъ, игуменътъ на Божегробскій метохъ, архимандритъ Якова. На това блаженнѣйшии Кирилъ възрази, че ар-

химандритъ Яковъ не може да ходи поради подаграта си, на което ние му отговорихме, че даваме въ негово расположение за дохождане и отиване кочията си. На това той като не отговори нищо, ние, слѣдъ заминуванието му, показихме архимандрита Якова да присѣдствова на съборътъ, като намѣстникъ на негово блаженство. Архимандритъ Яковъ обаче ни отговори, че кириархътъ му не го е упълномощилъ за това.

Съборътъ се показалъ съгласенъ съ забѣлжванieto на Халкидонскій митрополитъ, който рекълъ, че съборътъ не губи нищо отъ това, че негово блаженство не оставилъ намѣстникъ, откато се знае формалното мнѣние на Иерусалимската Църква.

Александрийскій патриархъ предложилъ слѣдъ това да се виѣсти въ опредѣлението на съборътъ за нарушителитъ на канонитъ и отстъпниците отъ здравото църковно учение сѣщо едно дѣяние отъ страна на Великата Църква, съ което да се заевява ясно готовността ѝ да удовлетвори желанията на Българетъ, до колкото тѣ сѣ съгласни съ духътъ и буквата на свещеннитъ узаконения, за да не би благочестивитъ Българе, поради невѣжеството и простотата си, да се възмъжатъ и сега отъ „синоветъ на беззаконieto“. Предложението му, ако и да се подкрѣпило отъ нѣкои и други иерарси, не се приело, ами се казало да се предостави на Великата Църква да обяви, както и когато намѣри тя за благословно, че е готова да направи за Българетъ всичко, щото е възможно споредъ канонитъ, щомъ тѣ отхвърлятъ нечестието на архiereитъ си.

Съ това се далъ край на всичкото разискване. Патриаршии секретаръ поднесълъ за подписъ актътъ за извержението на тримата български владци, които до сега не бѣха формално извержени, слѣдъ което, по заповѣдъ на Вселенскій патриархъ, единъ архiereй прочелъ съ голѣмъ гласъ опредѣлението, което, като се намѣрило вѣрно и точно преписано, подписали, единъ слѣдъ другъ по редътъ си, присѣдствовавшитъ на съборътъ патриарси, митрополити и епископи. Слѣдъ това Вселенскій патриархъ направилъ една молитва и разпустилъ съборътъ.

Ние виѣстяме въ пълний му видъ и самото опредѣление на този лицемѣренъ, недобросъвѣстенъ, пристрастенъ и,

слѣдователно, нечестивъ съборъ на грѣцкитѣ наречени патриарси и владыци, за да се чуди и диви потомството, до колко страститѣ заслѣпяватъ и помрачаватъ чловѣцитѣ. То е слѣдното:

„Да внимаваме надъ сами себе си и надъ всичкото стадо, въ което ни постави Духъ Светий епископи да пасемъ Църквата на Господа Бога, която придоби Той съ кръвта си, ни заповѣдва съсждѣтъ на избранieto (Апостолътъ), който предвѣщава, че въ средата на Църквата Божия ще се пооятъ гладни вълци, не жалещи стадото, и людѣе, говорещи криво, за да отвлечатъ подиря си ученицитѣ, и за това ни заръчва да бодретововаме. Съ ужасъ и болѣстъ сърдечна узнахмѣние, че въ послѣдне време въ областта на Вселенскій престолъ се подигнали такива людѣе отъ средата на Българскій народъ, които дървиха да внесхъ отъ мирскій животъ въ Църквата нѣкое ново учение — филетизмътъ (племено различие или дѣление) и да образуватъ, като не почитащи божественитѣ и свещенни канони, нечуванно до сега племенно сборище. Ето защо ние, опасани, както се пада, съ ревността за Господа и желаещи, споредъ както трябва, да попречимъ на нонататъшното распространение на злото между този народъ, се събрахме днесъ въ името на великаго Бога и Спаса нашего Иисуса Христа.

„Като призовахме съ душевно съкрушение благодатъта свихе отъ Отецътъ на свѣтлината, и имащи на средата Евангелието Христово, „въ което сж скрити съкровищата на премудростъта и разумътъ“, ние, при сравнението началата на филетизмътъ съ евангелското учение и съ постоянний начинъ на дѣйствие на Църквата, видѣхме, че то не само имъ е чуждо, но и съвсѣмъ противно, и че противозаконнитѣ дѣйствия, съ които се е съдружавало съставенъето на племенното сборище на реченитѣ людѣе, се осжждатъ отъ свещенитѣ правила.

„За това като приемаме съ услаждение, заедно съ Богоноснитѣ и Свети Отци наши, Божественитѣ правила и, като държимъ всецѣлото и непоколебимото постановление на тия правила, които сж съставени отъ Всехвалнитѣ Апостоли, светитѣ труби на Духътъ, и отъ седемътѣ Свети Събора и отъ ония, които сж се събирали помѣстно за издаване такива заповѣди, и отъ Светитѣ Отци наши, защото тѣ всички, просвѣщавани отъ единъ и сжщи Духъ, сж узаконили полезното, ние въ Св. Духъ постановяваме:

1). Ние отхвърляме филетизмътъ, сирѣчь племеннитѣ различия и народнитѣ распри, съперничества и раздори въ Христовата Църква, като нѣщо противно на евангелското учение и на свещеннитѣ правила на Блаженнитѣ Отци наши, върху които се крѣпи и опира Църквата и които, украсяващи християнското общество, водятъ къмъ Божественното благочестие.

2) Онѣзи, които приематъ филетизмътъ и държаватъ да основаватъ нечувани до сега сборища, провъзгласяме, съгласно съ свещеннитѣ канони, чужди на едната, света Всеобща и Апостолска Църква или, което е сжщото, схизматичи. Слѣдователно, отдѣлившитѣ се отъ Православната Църква и основаващитѣ свой особенъ жертвеникъ и образоващитѣ свое особенно самочинно сборище, сирѣчь по-преди изверженнитѣ и отлъченнитѣ (афоресани) отъ Църквата Илариона, нѣкога си Макариополски епископъ, Панарета, нѣкога си Пловдивски митрополитъ, Илариона, нѣкога си Ловчански епископъ, Антица, нѣкога си Видински митрополитъ, а така и сега лишениитѣ отъ санъ, Доротей, до сега Софийски митрополитъ, Партения, до сега Циротски архiereй, и Геннадия, до сега Велешки владика, и нечестиво отъ тѣхъ ржкоположеннитѣ архiereк, свещенници и дякони, и всичкитѣ, които се намиратъ въ общеніе и едномислие съ тѣхъ и имъ съдѣйствуватъ и които приематъ като свещенни и канонически нечестивото имъ благословеніе и свещенодѣйствие, духовни и миряне, обявяваме схизматичи и чужди за Православната Христова Църква.

Като така, опредѣляме това, ние молимъ всеблагаго и челоуколюбиваго Бога и Господа нашего Иисуса Христа, началникъ и съвършителъ на нашата Вѣра, да пази светата си Църква чиста и невредима отъ всека скверна на нововведенията, закрѣпена възъ основанието на Апостолитѣ и Пророцитѣ, и да даде покаяние на отдѣлившитѣ се отъ неж и основащитѣ върху филетизмътъ своето сборище да дойдатъ нѣкога въ разумъ, отхвърлятъ учението си и се приближатъ до едната, света, Всеобща и Апостолска Църква, за да славятъ въ неж съ всички православни Ведикий Ангелъ на мирътъ и Бога, който е дошълъ да сблужи всички и възвѣсти миръ на всички ближни и далечни. Ему же подобаетъ всека слава, честь и поклонение съ Отца и Святаго Духа во вѣки. Аминъ“. 1)

1) Опредѣлението на съборътъ заедно съ протоколитѣ му се обнародва не само въ всичкитѣ гръцки вѣстници, но се напечатъ и въ отдѣлни брошурки.

На другий день, недѣля, това опредѣление се прочете въ патриаршата църква, слѣдъ Евангелието, отъ единъ архiereй, въ присѣдствіето на патриарсите и на седемнайсетъ владыци и при едно голѣмо стечение на народъ. Единъ отъ архимандрититѣ, членъ на съборътъ и профессоръ, каза слово за изеснение на филетизмътъ. Въ крайгъ на Литургията излѣзе срѣщу патриаршии тронъ единъ отъ грѣцкитѣ патриоти, чловѣкъ свѣтски съ безмѣрно запалена глава, и говори, безъ да земе уштъ предварително позволение отъ патриархътъ, за Православието и законното отсичаніе отъ Църквата на българскитѣ архiereи и на всички, които ги слѣдватъ и сподѣлятъ мислитѣ имъ. На отиванье патриарсите се испратиха отъ събранный народъ съ грѣмогласни викове: „да живѣятъ! да живѣе Православието!“

На 20 септември синодътъ на Иерусалимската Църква извѣсти съборътъ, че той, съ всичката община на Светий Гробъ стои вѣренъ на духътъ на посланието, испратено отъ Иерусалимската Църква на 24 януарий 1869, въ което, както по-горѣ се споменъ, филетизмътъ е нареченъ ехидна, която часъ напредъ треба да се исплди изъ Църквата, и което бѣше се чело на второто засѣдание на съборътъ.

Блаженнѣйшии Кирилъ, когото бѣха осипали съ все-какви хули и клевети грѣцкитѣ вѣстници и когото тѣ въ ядовититѣ си порицания не означавахъ другоаче, освѣнъ съ епитетътъ *одтѣмилъ се старецъ*, биде скоро низложенъ и изверженъ отъ Иерусалимский синодъ за отсѣдствіето му отъ съборътъ и противенье да се прогласи схизмата срѣщу Българетѣ. Реченный синодъ и всичкото Божигробско братство, въ които сж се загнузали все Гърци, както и въ Цариградската патриаршия, бѣха сжщо хванати отъ бѣсътъ, който владѣеше по това време между съплеменницитѣ имъ въ Гърция и Цариградъ, така че тѣ сжщо тѣпчехъ всячко свещенно и унизавахъ Вѣрата, за да запазятъ интереситѣ на грѣцката народность. Великий князь Николай Николаевичъ, който бѣше посѣтилъ въ това време светитѣ мѣста, напразно се стара да ги вразуми и освѣсти и да въдвори миръ и съгласие между патриархътъ и братството.

Въ Атина опредѣлението на съборътъ се потачило, като нѣкоя славна побѣда надъ неприятельтъ. То се чело въ катедралната църква, службата, която извършвалъ въ присѣдствіето на многоброенъ народъ Атинекий митрополитъ.

Атинскиѣ синодѣ писа до Вселенскиѣ патриархъ, че сподѣля скръбъта, изразена въ опредѣлението на съборътъ, който, като единъ мѣдъръ лѣкаръ, се принудилъ ушъ да отсѣче заразенитѣ членове отъ тѣлото на Църквата. Неговата печаль се смечавала само отъ увѣреността му, че отсичаньето е станало, слѣдъ като сѣ се опитали безплодно на тѣлото на болнитѣ всичкитѣ цѣрове. Отъ друга страна той, като премисля, какво зло щеше да испита всичката Христова Църква, ако съ време се не отсѣчеше гангренисалото мѣсто, се сърадва на патриархътъ и на съборътъ за мъжеството, което тѣ показали при това.

На 24 септемврий, недѣля, когато по всички грѣцки църкви въ Цариградъ се чете опредѣлението на съборътъ противъ Българетѣ, а въ патриаршата служехъ Цариградскиѣ, Александрийскиѣ и Антиохийскиѣ патриарси и Кипрскиѣ архиепископъ съ други дванайсѣтъ владыци, за ознаменованье на многото имъ славно дѣло, Българскиѣ екзархъ извърши сѣщо съ трима владыци Божественната служба въ българската църква на Фенеръ посреде многоброенъ народъ. На тая служба бѣхъ се стекли Българе отъ всичкитѣ краища на пространниѣ Цариградъ и отъ всичкитѣ разреди, така че по улицитѣ около църквата проходещитѣ не можехъ да се разминуватъ. Църквата бѣше украсена съ зеленина и цвѣта, по старанията на Бахчеванскиѣ еснафъ. На Литургията, слѣдъ Евангелието, архимандритъ Серафимъ изъ Пловдивъ прочете окръжното послание, което бѣше испратено отъ екзархията до всички зависещи отъ неѣ епархии, по случай на прогласеньето на Българскиѣ народъ за схиматически отъ грѣцкото нечестиво сборище на Фенеръ, и въ което се обесняваше цѣльта на това дързко дѣяние на грѣцкитѣ нечестиви патриарси и владыци и се давахъ на нашитѣ съотечественници потребнитѣ за този случай свѣти. Слѣдъ прочитанието на окръжното, екзархътъ каза едно краснорѣчиво слово, съ което тури подобаващия жигъ върху челото на Цариградската патриаршия, която, като разбра, че не може вече да дои и стриге Българскиѣ народъ, намисли да протрѣби предъ свѣтътъ, че го искужда отъ кошарата на Църквата, като че е тя нейна собственостъ, та дано се той сплаши и припадне къмъ неѣ съ молба и раскаяние. Ние даваме по-долу едно извлечение отъ това слово, понеже то въ сѣщото време е отговоръ на опредѣлението на

гръцко-фенерското сбирнище, което се чете по църквитѣ въ Цариградъ въ истинъ денъ.

„Въ отчаяннето и злобата си противъ насъ, казваше блаженѣйшии Антимъ въ словото си, гръцкитѣ клирици, като видѣхъ осуетени всичкитѣ си усилия да потъпчатъ правдата Божия. дръзнахъ да прогласяхъ чужди на Православната Църква и схизматици, както насъ архиерентѣ и всичкитѣ ржко-положенни отъ насъ свещенници и дякони, така и всичкитѣ, които се съобщаватъ съ насъ и приематъ нашитѣ молитви и благословения, сирѣчь цѣлий Български народъ, който, въспламененъ отъ света ревностъ за честта и славата на Христовата Вѣра, ги отхвърли отъ себе си и призна насъ за свои архипастири и архиереи, съ които и пребивава сега неразривно съединенъ. Кой благочестивъ и богобоязливъ не ще дълбоко да възнегодува при тая подигравка съ Христовото име, съ която се сега наново ознаменува Цариградската Църква въ своитѣ ухитрения противъ насъ? Наистиннъ, *не може древо зло люди добри творити*. Не отъ тази ли истата средина се е прострѣла нѣкога оная светотатствена ржка, която посегнахъ върху свободата на светитѣ Божии Църкви¹⁾ въ нашитѣ страни, окова съ тежки вериги християнетѣ по цѣлий Балкански полуостровъ, въ презрѣние на всички апостолски и отечески постановления? Не отъ тази ли истата средина излѣзвахъ донедавно вепритѣ, които дълговременно зобахъ и тѣпкахъ вертоградътъ господень въ нашето любезно отечество, догдѣ найпослѣ бѣхъ шумно изгонени изъ него? Тия лъжепастири, които сега произносятъ присѣда надъ благовѣрний Български народъ, не сж ли ония иститѣ, които този народъ въ негодованъето си изрина отъ средата си?

„Извѣстно ви е, възлюблени чедъ наши, че властолюбieto и стремението къмъ господаруванъе, съ които се заразихъ нѣкои епископи въ Христовата Църква, е съвсѣмъ противно на смиренъето, на което даде прижѣръ Господъ нашъ Исусъ Христосъ и което постоянно преноржчваше на своитѣ апостоли и ученици . . . За да имъ преподаде още по-осезателно урокъ на смирение, той умилъ предъ смъртъта си носетѣ на всички . . .“

¹⁾ Търновската патриаршия, Охридската и Ицекската независими архиепископии.

„Въ древнитѣ времена, когато нѣкои отъ епископитѣ хванали да забравятъ духътъ на Евангелието и да се увличатъ отъ прииърътъ на земнитѣ обладатели, Светитѣ Отци напомнили въ правилата и установленията си: „да се не вмѣква, подъ видъ на священнодѣйствие, надменността на мирската властъ“. Колко малко обаче сж се съобразявали Цариградскитѣ епископи съ най-сжщественното отъ евангелскитѣ правила и колко далечъ сж отстапили отъ началото на Отцитѣ и на християнството: *да се не вмѣква подъ видъ на священнодѣйствие надменността на мирската властъ*, в всекиму павѣстно. Въ жедността си за господаруванѣ тѣ поробихъ най-послѣ самостоятелнитѣ Църкви по нашитѣ страни, а съ тѣхъ и самитѣ населенія. Не е мѣсто, възлюбенни, да изброяваме сега страданията и бѣдствията, които сж претеглили отъ тогава и до днесъ Вѣрата и народонаселението въ българскитѣ страни поради това поробуванѣ и да описваме оскѣднѣнието на християнскитѣ добродѣтели и заглѣхванѣто на благочѣстието между Българетѣ отъ господството на другоезичнитѣ пастири, които преслѣдвахъ цѣли съвѣстѣ чужди на Евангелието. Да благословимъ и възблагодаримъ Господа Бога, че най-послѣ даде знакъ на своето благоволение къмъ насъ и къмъ Църквата си въ промѣнението и улущението на времената и ни показа зря на надежда за избавление отъ духовното робство. Да му въздадемъ хвала, че, когато гладното за господаруванѣ фенерско духовенство високомерно отблъснѣ нашитѣ смиренни молби и представления, Той ни вдѣхна священна ревностъ въ борбата, която слѣдъ това ни открихъ иноплеменинитѣ обладатели на нашитѣ нѣкога независими Църкви. Въ петнайсетгодишното продължение на тази тежка борба, какви сили Фенеръ не тури въ дѣйствие противъ насъ, какви средства не употреби той, какви интриги не сплете, какви клевети не йскова, за да ни събори и свърже отъбо съ веригитѣ си. Той ни преслѣдваше и гонеше съ своитѣ стрѣли не само тука долу на земята, но и горѣ на небето. Колко горчиви страдания, колко скърби и бѣдствия навдѣче това духовно началство върху оубѣзъ отъ насъ, които вървехъ напредъ подъ знамето на священната борба. Но всевишнитъ невидимо поддържаше нашитѣ слаби усилия за благо на светата си Църква и винаги ни съизтѣствуваше съ помощта си. Ние придобихме духовната си свобода. Надменнитѣ властители

падналихх посрамени. Но какво правятъ тѣ подиръ това? Намѣсто да се свѣстятъ и разумѣятъ, че благодатъта Божия е съ насъ и да престанатъ да злословятъ онова, което Богъ отъ вѣка е благословилъ, тѣ хвърлихх върху насъ послѣдний си ядъ. Като видѣхх, че жертвата, която смучехх, се истрѣгна отъ ногитѣ мѣ и побѣгна, тѣ хвърлихх подира ѝ стрѣли, дано ѝ наранятъ и премахнатъ, като не е вече въ рцѣтъ ѝмъ. Тѣ намислихх, въ изумението и яростъта си да ни обевятъ чужди на Православната Църква и схизматици, дано нѣкакъ ни спънатъ съ това и увредатъ. Многолѣтнитѣ тѣхни неистовства посредъ светитѣ Български Църкви требваше да се привършатъ съ едно още по-големо. *Порождения ехиднова, како можете добро многолати зми суце* (Мат. XII. 34)“.

„Когато вникнемъ въ причинитѣ, за които осжда Цариградската патриаршия нашето свето дѣло, ние недоумѣваме, на кое по-напредъ да се чудимъ: да ли на неистовствата и яростъта ѝ противъ насъ, или на злоупотребението ѝ съ светата ни православна Вѣра? Какво достоосждно има въ дѣйствията ни за възобновението на потъпканното самоуправление на нашата Църква? Споредъ Цариградската Църква ние сме били паднали въ люта ересь. Ние сме допущали начало, противно на Евангелието и на всичката църковна практика, а именно различието по народностъ въ Църквата. Ето нашата ересь. Обаче толкози явно е, че въ Църквата сѣществуватъ и се различаватъ една отъ друга народноститѣ и толкози вѣрно е, че Христовата Вѣра никога не е полагала като догма унищожението на това различие, колкото е вѣрно, че самъ Спасителътъ нашъ Исусъ Христосъ не единъ пѣтъ е поръчвалъ на Апостолитѣ да проповѣдватъ Евангелието на всичкитѣ народи и, когато слѣзълъ на тѣхъ Духъ Светий да ги управлява въ тази проповѣдъ, Той се евилъ въ видъ на огненни езици за ознаменуване разнитѣ езици, на които ще говорятъ при тази проповѣдъ. Не е ли това едно явно доказателство, че въ Църквата и въ нейното управление ще се различаватъ народноститѣ? Апостолскитѣ и съборнитѣ (Апост. 34, Антиох. 19) правила предписватъ такова именно управление, въ което не само отдѣлнитѣ народи, но и областитѣ се управляватъ самостоятелно, а не онова, което отпослѣ сѣ наредили Цариградскитѣ властолюбиви епископи, като прибрахх всичката власть въ рцѣтъ си. Освѣнъ толкова други народни

Църкви днесъ не съществуватъ ли Русска, Сърбска, Молдованска и Еллинска, Русската за Руситѣ, Сърбската за Сърбитѣ, Молдо-влашката за Молдо-власитѣ и Еллинската за Гърцитѣ въ кралството? Но Българетѣ не щели да приематъ, казва Цариградската патриаршия, граници за Църквата си, ами искали да се отличаватъ навсѣдѣ по епархитѣ Българетѣ отъ Гърцитѣ. Кой не знае, възлюбени, че ние сме всекога напълно исказвали съгласието си да се положатъ граници на нашата Църква, и граници, които да обематъ не всички мѣста, гдѣто има наши еднородци, но само мѣстата, въ които тѣ сж преобладаващъ елементъ. Нашето исканье да се отнасятъ Българетѣ до Българската Църква, а Гърцитѣ до Гръцката бѣше слѣдствие на притѣснението, което претърпяватъ отъ гръцкитѣ владци нашитѣ съотечественици въ смѣсеннитѣ епархии. Цариградската патриаршия нарича противозаконно и противоевангелско присъединяването до екзархията на нѣколко епархии, населени само или по-вечето отъ Българе, когато тя сама отдѣля отъ Българската Църква малобройнитѣ Гърци, които се намирахъ въ българскитѣ епархии. Така тя направи съ Гърцитѣ въ Варненската и Пловдивската епархии, както свидѣтелствуватъ проектитѣ на патриарситѣ Григория и Антима.

„Другото обвинение противъ насъ е, че ние си възобновихме и наредихме Църквата, безъ да земемъ съизволенieto и благословението на иноплеменнитѣ архiereи, които бѣха ни подчинили и заробили, като безсловесно стадо, и въ тази постъпка видятъ тѣ нарушението на канонитѣ. Но какво требваше да правимъ? Цариградската патриаршия, както Фараонъ правеше едно време съ Евреитѣ, ту се съгласяваше да ни отпусне, веднажъ съ едни ограничения, другъ пътъ съ другя, ту се раскайваше и помѣташе . . .“

„Като имавме предъ очи светостъта на дѣлото, което представехме, и противоевангелскій духъ на патриаршията, можехме ли и требваше ли да се осаждемъ на бездѣйствие за винаги и презремъ гласътъ на народътъ, който, възмутенъ и възвълнуванъ отъ неподобното поведение на досегашнитѣ си пастири, не щеше вече и името имъ да чуе, и да го оставимъ на произволътъ на сѣдбата, щото да се хвърли дори и въ бездната на погибелта? Тогова ние щехме да бждемъ повинни предъ Бога и предъ всичката Църква, небесна и зем-

на. Когато фарисейтъ укорявали Иисуса за нарушение на сѣботата, каквото насъ сега Цариградската патриаршия за незапознане нѣкои несъществени формалности, което бѣше необходимо, той имъ отговорилъ: *нѣсте ли члм, что сотвори Давидъ, егда взалка самъ и суции съ нимъ? Како вниде въ храмъ Божий и хлѣби предложения снѣде, иже не достоино бѣ ему ясти, ни суцимъ съ нимъ, токмо иереимъ единимъ? Нѣсте ли члм въ законъ яко въ суботи священници въ церкви субботи скверняютъ, и неповинни суть. . . . Кто есть отъ васъ человекъ иже иматъ овца едино и аще впадетъ сие въ субботи въ яму, не иметъ ли е и изметъ?— Колми убо лучше есть человекъ овчате? (Мат. XII. 3—13).* Въ нашето дѣло се касаеше да спасемъ не единъ человекъ, а хиляди, които гинехъ, оставени безъ пастири и лишени отъ паша. Правилата и постановленията отечески не само не ни осаждаха за постѣпката, която направихме, но и напълно ъ одобряватъ (Апост. 31 и Послание на Св. Атанасия до Руфинияна). Но присѣдата, която произнесе срѣщу насъ Цариградската патриаршия съ нейнитѣ едномисленници, изобличава тѣхната злоба, не само защото тая присѣда е съзнателно основана върху безосновни тълкования, но защото и начинътъ на сѣденъето бѣше несъгласенъ съ постановленията църковни и граждански, предписани за правилността и законността на сѣдътъ. *Еда законъ нашъ судитъ человеку, аще не слышитъ отъ него прежде и разумѣтъ что творитъ* (Иоанна VII, 51). Никой отъ Българетѣ, нито духовно, нито мирско лице, не се повика поне за форма предъ фенерскій съборъ да даде нѣкои обеснения и, което е още по-нелѣпо, сѣдници въ него бѣхъ ония, които сами подлежахъ на сѣдъ. Дѣ се е чуло и видѣло една отъ скараннитѣ страни да бѣде и сѣдникъ въ дѣлото имъ? Въ съборътъ е имало до 32 архиереи, между които само Александрийскій и Антиохийскій патриарси и Кипрскій архиепископъ не принадлежатъ на Цариградската патриаршия. Всички други сѣ представели подирната, която е една отъ скараннитѣ страни. Но понеже Александрийскій патриархъ преди малко бѣше Цариградски и е билъ вече предрасположенъ противъ Българетѣ, неговътъ гласъ не може да има никаква тежестъ, а Антиохийскій патриархъ и Кипрскій архиепископъ отпърво дълго се противихъ на разпаденнитѣ противъ Българетѣ Гърци, но най-послѣ, заплашени, прину-

диха се да направятъ каквото имъ искаха послѣднитѣ, при всичко че Антиохийскій патриархъ имаше формално мнѣнието на неговѣтъ синодъ противъ схизмата. А Иерусалимскій патриархъ, като видѣ слабитѣ основи, възъ които стѣпаше Цариградската патриаршия, много пѣти се опита да ѝ свѣсти, но, като се убѣди, че думитѣ му сѣ гласъ на вѣпниющъ въ пустиня, уми рѣцѣтъ си и си отиде въ Иерусалимъ, безъ да дава внимание на хулитѣ на грѣцкитѣ вѣстници, които, при всичкото си безвѣрие, насърдчаха Цариградската патриаршия да направи послѣдната си постѣпка. Понеже Иерусалимскій патриархъ съ оттегленьето си отъ съборѣтъ нанесе ударъ въ самия корень на рѣшението му, ревнителитѣ на еллинизмѣтъ го осипаха съ тия сжщитѣ ругателства, които се не махатъ отъ езикѣтъ имъ, кога иматъ да поменѣтъ нашето име. Слѣдователно каква тежестъ може да има рѣшението на единъ съборъ, дѣйствущъ като сѣдъ, и отъ членовѣтъ на който трима требваше да се отстранѣятъ поради пристрастияго имъ, а другитѣ бѣха една отъ сѣдещитѣ се страни, рѣшение, което Грѣцкый народъ наложи на духовенството си още преди да се открие съборѣтъ?

„Като имаме предъ видъ, че едни отъ епископитѣ (патриарси и митрополити), които съставеха съборѣтъ въ патриаршията, сѣ или титулярни само, или съвсѣмъ отрицѣти отъ паствитѣ си и слѣдователно нѣматъ никакъвъ представителенъ характеръ, никакво значение, като пастири самозванни, които безъ пасомитѣ сѣ като тѣло безъ душа, ние можехме заедно съ събратията си въ епископското служение, по силата на любовта и синовната преданность, която питахъ къмъ насъ многобройни християне, и въ качеството си на дѣйствителни представители тѣхни, много по-справедливо и по-съобразно съ апостолскитѣ и отечески правила да подвѣргнемъ реченитѣ епископи на нѣкое осжждане. Но понеже тѣзи епископи сѣ предадени на страститѣ си и, както казалъ единъ отъ древнитѣ събори за подобни тѣмъ, че тѣ не само не се ужасаватъ отъ наказанието, което опредѣлятъ свещенитѣ правила, но дрѣзняха да се подиграватъ съ тѣхъ, защото ги преобрѣщатъ и поради страстната си воля изопачаватъ смисълѣтъ имъ, за да се вижда злото у тѣхъ не само неосждително, но и божественно“ (Двукр. 10), явно е, че таквази постѣпка отъ наша страна не щеше да има за слѣдствие вразумяванъето и освѣстя-

ванъето имъ. За това ние избираме онзи способъ, който единствено може да има подобно дѣйствие, а той е усърдна молитва къмъ Господа Бога да не помене поношението, което му направихъ, но да ги приведе въ разумъ и съзнание, за да направятъ дѣла прилични на Вѣрата, по реченното: *покажи ми въру твою отъ дѣлъ твоихъ* (Иак. II 18). Тази молитва препоръчваме на всички вѣрни, връжени на нашето духовно водене.

„Услиши, Боже, молитву нашу, вонми гласу моления нашего. Востани Боже, суди прю твою, помяни поношение твое еже отъ безумнаго весь день. Вознеси ся судяй земли, доколы грѣшници восхвалятсѣ. Призри Господи съ небесе и посѣти виноградъ егюже насади десница твоя, яко озоба ѿ верь отъ дубрави и уединенний дивий пояде ѿ. О Бозъ сътворимъ силу, и той уничижитъ враги наша. Проклянутъ ти, онъ же благословитъ.“ ¹⁾

Българскій народъ не се нѣщо докачи и раздражни отъ стрѣлитѣ, които хвърлихъ върху му гръцкитѣ патриарси и владци. Той погледна равнодушно къмъ безсилната имъ злоба. Той разумѣваше, че хулата имъ бѣше плодъ на яростъ и негодованье, което облада всичкитѣ Гърци, мирски и духовни, кога видѣхъ, че той съужи окончателно хумотътъ имъ. Той бѣше също далечъ да се смути отъ анатемитѣ, които изрече срѣщу него Фенеръ. Нему бѣше вече известна цѣлѣта, която послѣдний имаше предъ видъ съ тия анатемѣ. За това и българскитѣ охулени владци, Иларионъ Търновскій и Панаретъ Пловдивскій, като се разотивахъ по епархинѣ си, слѣдъ провъзгласението на схизмата отъ гръцкѣй съборъ, се посрѣщахъ отъ нашитѣ съотечественици по мѣстата, презъ които минавахъ, съ всичкитѣ почести. Тѣмъ се свидѣтелствуваше навсѣгдѣ любовь и уважение, като на дълговременни борци противъ народний врагъ. Българскитѣ епархии, за да истѣкнатъ още по-явно предъ очитѣ на всички, че Гърцитѣ сѣ направили една безумна постѣпка, побързахъ да испратятъ до екзархѣтъ адреси, въ които се искаваше преданостѣта имъ къмъ българскитѣ свещенноначалници и презрѣние къмъ псувнята на гръцкитѣ патриарси и владци, както нарекохъ нашитѣ хвърленната върху

¹⁾ Това слово, като се обнародва въ вѣстникъ *Право*, се напечатана и на отдѣлни брошурки и прѣснѣ на всегдѣ по Българско.

имъ схизма. Въ нѣкои мѣста Българетѣ още по-демонстративно заевихъ своитѣ мисли и чувства по отношение къмъ схизмата. Тѣ изгорихъ публично опредѣлението на гръцкій съборъ.

Българската екаархия, при всичко че бѣше увѣрена, че другитѣ Църкви, освѣнъ Гръцкитѣ, виждахъ, на коя страна е правдата и знаехъ добръ, кой извратява истината и кой постѣпа противъ духътъ на Евангелието, счете потребно да испрати едно окръжно послание до всичкитѣ православни самостоятелни Църкви, въ което се показваше нейната неизмѣнна преданность къмъ православната Вѣра и Църква и раскриваше безмѣстността на прогласенната отъ съборътъ на гръцкитѣ иерарси схизма. По съображения понятни за всекиго, никоя отъ не-Гръцкитѣ Църкви не отговори на това окръжно, както не отговорихъ и на патриаршето послание, съ което имъ се извѣщаваше за прогласенната противъ Българетѣ схизма, но отъ съобщенията, които се давахъ въ вѣстниците, и отъ разсужденията на послѣднитѣ се ясно виждаше, че Русската Църква и руското общественно мнѣние осаждахъ постѣпката на гръцкій съборъ. Мнѣнието на Русската Църква е несравнено по-важно отколкото опредѣлението на единъ съборъ отъ нѣколко пристрастни гръцки патрици и владци. Независимо отъ това, че едни отъ тия патрици и владци бѣхъ само титулярни, сирѣчь свалени отъ мѣстата си, тѣ представехъ едно твърдѣ ограниченно число християне. Болшинството отъ християнетѣ, и болшинство огромно, бѣше на страната на Русската Църква. Мнѣнието на Русската Църква сподѣлехъ и другитѣ не-Гръцки Църкви.

Цариградската патриаршия скоро подиръ прогласеньето на схизмата хванъ да осѣща, че то не произведе между Българетѣ онова впечатлѣние, което тя очакваше. За да не заприлича нейната постѣпка на единъ ударъ по вѣтъра, тя нагласи да испрати по българскитѣ епархии свои владци, едно, да стоятъ тия владци въ реченнитѣ епархии, като православни архиереи насрѣща ушъ схизматическитѣ български, за да представятъ православната патриаршия и да удовлетворяватъ нуждитѣ на православното население, а друго, да проповѣдватъ на Българскій народъ нечестieto, което били извършили ушъ българскитѣ владци, и да гледатъ да го оттеглятъ отъ тѣхъ. Вече се и думаше, гдѣ и кои владци ще се испратятъ. Но скоро излѣзе, че по-умнитѣ отъ тѣхъ се отказватъ

отъ тая миссия, като съзнавахъ, че трудътъ имъ ще е напразно и че тѣ само ще се опозорятъ. Малко по-малко охлади се и на всички други усърдието за новата проповѣдь, за която се гласехъ. При това, както ще видимъ по-нататъкъ, патриаршията не може да имъ издѣйствиоува отъ Портата берати като на православни владици, които ще стоятъ въ епархиятъ срѣщу схизматическитѣ бѣлгарски. При всичко това екзархътъ счете за потребно на всекий случай да предупреди Бѣлгарскій народъ за този планъ на патриаршията и да го направи внимателенъ къмъ дѣйствиата и интригитѣ на владицитѣ, които ще испраща тя въ бѣлгарскитѣ епархии.

Друго средство, което патриаршията намисли да употреби, за да може схизмата да произведе впечатлѣние върху умоветѣ на проститѣ Бѣлгаре и да ги накара да отстъпятъ отъ екзархията, бѣше, да се промѣни облеклото на бѣлгарското духовенство. Като хванатъ да носятъ бѣлгарскитѣ попове и владици други калимавки и други жубета, отъ каквото сж носили до сега, Бѣлгарскій народъ ще повѣрва, казвахъ си въ патриаршията, че тѣ ще да сж намѣнили нѣщо и отъ Вѣрата. При това патриаршията бѣше наумила да се промѣнятъ както фирманътъ, съ който се учреди Бѣлгарската екзархия, така и бератитѣ, които се давахъ на бѣлгарскитѣ владици, при което послѣднитѣ да се нарежатъ въ тия берати още и схизматици. Съ този планъ бѣше се съгласило по свои съображения и Турското правителство. Послѣдното имаше предъ видъ съ промѣната въ дрехитѣ на бѣлгарското духовенство и съ издаванетоъ другъ фирманъ за екзархията, който да отдѣля напълно Бѣлгарската Църква отъ Гръцката, да направи полегка-легка отъ Бѣлгаретѣ народъ съ друго исповѣдание, което да ги отлъчи отъ Православната Църква а чрезъ това и отъ Россия. Единовѣрието на Бѣлгаретѣ съ Руситѣ хванъ да гложди на турскитѣ държавни мже, откакъ тѣ прогледахъ малко по-надалечъ, поради което, когато Бѣлгарскій народъ потърси потѣпканнитѣ си отъ Гръцката патриаршия правдини, тѣ наумихъ, по внушензе отъ западнитѣ държави, да се възползуватъ отъ това негово движение, за да го отдѣлятъ отъ Православната Църква. Тази мисль, която, както знае читателътъ, имъ се вдѣхна съ поевяванетоъ въ Турция на западнитѣ пропаганди слѣдъ Кръмската война, не ги е оставела и до най-подирне време. Неж имаше предъ видъ и Мидхадъ паша, ко-

гато е тайно насърдчалъ Гърцитѣ да прогласятъ Българетѣ схизматици. А че той ги е ободрявалъ да направятъ подобна постѣпка, въ това Българетѣ се убѣдихъ, като хваняхъ да сравняватъ, какво имъ е казвалъ той, когато Гърцитѣ се готвехъ да прогласятъ схизмата, съ онова, щото хваня да имъ говори, когато тя биде прогласена. Преди схизмата Митхадъ-паша бѣше казвалъ на екзархътъ Антима: „вашата работа ще се рѣши изведнажъ. Бждете готови, пригответе си хѣра.“ Като станъ схизмата, той му каза: „сега ржкополагайте владици за гдѣто искате.“ Екзархътъ и синодътъ, като не подозирахъ въ тия думи никакъвъ злостенъ помисълъ, бѣхъ се распоредили да се ржкоположи за Охридъ архимандритъ Натанаилъ, сегашный Пловдивски митрополитъ, за Битоля неромонахъ Евстатий, а за Скопие бѣхъ приготовили Доротей Софийский. Слѣдъ като се извършихъ обаче тия ржкоположения, дожадатъ единъ день при екзархътъ Кръстевичъ и хажи Ив. Пенчовичъ и му казватъ, че били пратени отъ правителственната коммисия, която разгледваше уставътъ, да му съобщатъ, че понеже се било измѣнило положението на Българетѣ съ прогласенъето на схизмата, потребно било да се промѣни и фирманътъ, съ който е създадена екзархията. Блаженнѣйший Антимъ отблѣснъ това предложение и поиска само да се вмѣстятъ въ уставътъ съ едно царско ираде епархиятъ, които, споредъ 10 членъ на фирманътъ, принадлежатъ на екзархията.

Скоро слѣдъ това, а именно на 6 октомврий, Мидхадъ паша пада отъ везирский столъ и на негово мѣсто се въскачва Мехмедъ Рюшди паша. Екзархътъ отива при новий везиръ да му честити високий постъ, но той не му продумва нито дума за работитѣ на екзархията. Българский прѣвъ влади-ка отива при него вторий пѣтъ, но садразамътъ се направи на боленъ и не го приема. Слѣдъ това екзархътъ праща при него два пѣти капукехата на екзархията, Георгия Чалоглу, да иска да му се опредѣли единъ день за свиждане, но везирътъ отговарелъ все: „нека почака екзархътъ, азъ ще го извѣстѣ, кой день да дойде“. Мехмедъ Рюшди паша бѣше напълно съгласенъ съ предшественикътъ си по Българский въпросъ, но не желаше тутакси да се обесни по него съ Българетѣ. Той отпърво оставаше това на министрътъ на външнитѣ работи, Халилъ Шерифъ паша, върлъ русофобъ и поклонникъ на Западъ, а самъ се ограничваше да казва на

екзархийски канукехая само, че работитѣ на екзархията за сега сж спрѣни поради рамазанътѣ. Той избѣгва така доста дълго време да приеме екзархътѣ и когато най-послѣ го прие въ назначенний отъ него день, бѣ му казалъ само, че правителството се грижи за доброто на всичкитѣ народи на империята и че, благодарение на тая негова грижа, тѣ сж спасили Вѣрата и народността си и не сж се стопили въ друга народностъ, както това е станжло съ подчиненнитѣ народи въ другитѣ държави. Екзархътѣ го помолилъ еднажъ и дважъ да не настоява Портата за промѣнението дрехитѣ на българското духовенство, но той отговорилъ, че за този въпросъ ще се говори по-подиря, и го посвѣтвалъ да иде по-добрѣ при министрътѣ на външнитѣ работи, отъ когото зависятъ исповѣданията. Обеснения по политиката на Портата за отношенията между патриаршията и екзархията подиръ схизмата бѣше далъ на първо време само Халилъ Шерифъ паша. Той бѣше отпърво казалъ на канукехаята на екзархътѣ, Георгия Чалооглу, че догдѣ земе правителството едно какво годѣ рѣшение, слѣдъ като се прогласи схизмата, работитѣ на екзархията нѣма да се гледатъ. Но скоро слѣдъ това той му обяви, че българското духовенство трябва слѣдъ схизмата да промѣни облеклото си, защото така искала патриаршията. Георгия Чалооглу направилъ доста основателни възражения противъ това искание на патрикътѣ и на правителството. Той казалъ на министрътѣ, че Българетѣ сж православни отъ хиляда години насамъ и православни ще си останатъ, че тѣ сж се отдѣлили отъ Гърцитѣ само административно, че тѣ гледатъ на прогласението на схизмата, като на една *исуеня*, хвърлена върху имъ отъ патрикътѣ, и че тѣ вѣрватъ, какво царското правителство нѣма да имъ даде тсва доказително име за удоволствие на Гърцитѣ. Халилъ Шерифъ паша забѣлежилъ на това, че патриархътѣ нямалъ фирманъ, който му далъ право да промѣни облеклото на духовенството въ Сирия. Георгий Чалооглу се сѣтилъ да расправи на министрътѣ, че сирийското духовенство било приело католицизмътѣ и искало да привлѣча християнетѣ подиря си съ православното си облекло, а българското си е останжло православно.

Екзархътѣ съ единъ такрирь възрази писмено на турски министръ противъ исканieto му да си промѣни облеклото българското духовенство, но той го върнж подѣ пред-

логъ, че билъ написанъ остро. За да накара Българетѣ да приематъ промѣна въ облеклото на духовенството си, Портата не само бѣше престанала да гледа каквато и да е работа на екзархията, не само че не даваше вече берати на екзархийскитѣ владици, които щехъ да отидатъ по епархийтѣ си, но и спираше да ставатъ избирания на български архиереи въ ония мѣста, гдѣто още нѣмаше такива. Когато екзархътъ, основаващъ се на думитѣ на Митхадъ паша, че може да праша слѣдъ схизмата владици кждѣто ще, бѣше поканилъ Българетѣ въ Драма и Медникъ да си избератъ архиереи, и тѣ се били събрали за това, мѣстнитѣ каймаками растурили изборнитѣ имъ събрания и затворили по-главнитѣ лица отъ събравшитѣ се.

Въ началото на декемврий екзархътъ имá съ министрътъ на външнитѣ дѣла дълъгъ разговоръ по предметътъ. Халилъ Шерифъ паша подбралъ въ този разговоръ работата по-надълбоко и по-хитро. „Сега, казалъ той, ще се занимаемъ вече съ вашитѣ работи. И най-напредъ трябва да ви измѣнимъ фирманътъ. Думата екзархъ означава владика, зависимъ отъ патриархътъ, а вие се вече отдѣлихте отъ него чрезъ схизмата. Имали сте нѣкога независими Църкви. Ние ще ви дадемъ и сега името Цариградский български патриархъ и ще позволимъ да прашате владици както вие, така и патриархътъ, кой за кждѣто иска“. Блаженнѣйшии Антимъ побързалъ да възрази, че думата екзархъ е имала въ старо време и друго значение, споредъ което тя е била равностойна съ думата патриархъ; че той не може да се съгласи да стане промѣна на фирманътъ, съ който се създаде екзархията, защото този фирманъ е съгласенъ съ канонитѣ на Православната Църква и е на почитъ между народътъ и защото промѣнението му ще се истълкува, като слѣдствие на схизмата. „Добрѣ, казалъ на това министрътъ, но трябва да улеснимъ и патриархътъ, който казва, че той, по съвѣсть, е длъженъ да испрати въ епархийтѣ свои владици, защото въ тѣхъ има люде, които не сж съ екзархията, и ние не можемъ да му откажемъ въ това. Ако се обаче не промѣни фирманътъ ви, калемътъ не може да дава берати на патриаршинѣ владици за епархии, които сж минати въ вашътъ фирманъ. Затова, ако не можете на първо време да измѣните фирманътъ, ние можемъ да издадемъ сега една буюрултия, съ която да се дозволи и на двѣтѣ страни да испращатъ по всичкитѣ епархии владици“. За да подмами ек-

зархът да се съгласи за промѣната на фирманътъ, Халилъ Шерифъ паша казалъ, че правителството нѣма да зема въ внимание името схизма и че то ще се постарее да убѣди патриархътъ да не настоява да се измѣни облеклото на българското духовенство. Антимъ, намѣсто да възражава още на турски министръ, намѣрилъ за по-добръ да му каже само, че въпросътъ е важенъ и че той желае да му се даде време да помисли върху него по-надълго.

Въ Смѣсенний съвѣтъ на екзархията се обсъждало надълго предложението на министрътъ и, ако и да е имало отпърво единъ двама членове, които да сж се подмамили отъ това, че той се съгласявалъ да се издаде привременно само една буюрултия за испращанъето гръцки и български владици по епархитѣ, всичкитѣ други исказали мнѣние, че не трябва по никой начинъ да се съгласява екзархътъ съ исканъето на правителството да се измѣни фирманътъ и да се прашатъ владици въ епархитѣ на екзархията и отъ патриаршията. Екзархътъ исказалъ въ засѣданието твърда рѣшителностъ да не отстапна отъ фирманътъ и да поддържа съ всичкитѣ си сили това, що е той узаконилъ.

Въ същото време се обадихъ и отъ провинцията нашитѣ съотечественици, че не сж съгласни да се замѣнява даденний вече фирманъ съ другъ. Откато не признавахъ, че гръцкитѣ владици иматъ право да ги прогласяватъ схизматици, тѣ искахъ фирманътъ, съ който се създаде екзархията, да си остане въ сила и занаяпредъ, защото той е съставенъ по канонитѣ на Православната Църква и защото съ него се изключава всека схизма. Рѣшението имъ да не отстапнатъ отъ този фирманъ се заеви въ Руссе и съ една шумна манифестация. Малцината Гърци, преселени въ този градъ, бѣхъ отворили въ една частна къща параклисъ и довели свой священникъ да служи въ него, безъ да зематъ предварително дозволението отъ мѣстний архиерей. Руссенский митрополитъ, Григорий, отсъствувалъ отъ градътъ, когато на 24 декемврий гръцки попъ служилъ въ параклисътъ за првъ пѣтъ. При службата станало едно малко нарушение на редътъ, за което дали поводъ присѣтствувавшитѣ нѣколко млади Българе, така че презъ деньтъ и презъ нощта требвало да обикала махалата войска. Намѣстникътъ на владиката зель незабавно мѣрки противъ священникътъ — нарушителъ на църковний редъ.

Той го повикалъ да се еви предъ каноническото началство на епархията да даде отвѣтъ за постѣпката си, а въ истото време пратилъ и такрирь до валията да иска затварене на параклисътъ и испъждане на гръцкый свещенникъ, защото се не съобразилъ съ 8 членъ отъ даденный за екзархията фирманъ, който предписва да се зема въ такива случаи отъ мѣстний архиерей разрѣшение, та тогава да се отваря църква и да се служи. Такрирьтъ на владичский намѣстникъ се подкрѣпилъ и съ едно шумно заевенъе отъ страна на народътъ, който тръгналъ къмъ митрополията съ натѣкнати на прѣтъ екземпляри отъ казанний фирманъ, да пита епархиалний съвѣтъ, защо се не зачита този фирманъ. Отъ митрополния той потеглилъ къмъ конакътъ на валията да се оплаче за потѣпкване на султанский фирманъ отъ единъ гръцки попъ — чужденецъ. Тѣлпата била едвамъ придумана да не отива съ такъвъ шумъ при главный управитель, но да испрати до него една депутация, която да му покаже фирманътъ и да иска отъ него зачитанъето на 8 му членъ. Валията изслушалъ депутацията, прочелъ фирманътъ и се убѣдилъ, че исканъето на владичский намѣстникъ и на народътъ е справедливо. Той заповѣдалъ тутакси да се затвори параклисътъ и да се не служи въ него, догдѣ не земе наставление отъ Цариградъ.

Параклисътъ обаче билъ отворенъ и попътъ испратенъ съ знанието на патриархътъ, и гръцкый въ Руссе консулъ направилъ потребнитѣ постѣпки предъ валията и предъ посланникътъ си въ Цариградъ за отварене отново на църквата и невъзбранно извършенъе въ неж служба за Гърцитѣ въ Руссе. Щомъ се извѣстилъ за станалото въ Руссе съ такъвъ шумъ въспиранъе да се молятъ Гърцитѣ въ своята църква, министрътъ на исповѣданията, Халилъ Шерифъ паша, писва незабавно едно строго тескере до екзархътъ, въ което се казваше, че той счита отговоренъ за станалитѣ въ Руссе смущения между Българетѣ и Гърцитѣ мѣстний митрополитъ и че правителството ще го свали незабавно, ако тѣ се повторятъ още веднажъ. Това бѣше на 31 декемврий. Екзархътъ на другий день дава съ телеграфътъ на владиката, който се намиралъ въ Тулча, и на неговътъ намѣстникъ въ Руссе потребнитѣ наставления за варденъе редътъ. Въ сѣщий день, сирѣчь на 1 януарий, вечерьта министрътъ извѣстилъ негово блаженство, че треба да дойде при него на утрето. Екзархътъ

отишълъ. Халил Шерифъ паша го приелъ много хладно и въ всичкото време, като се разговарелъ съ него, билъ все намусенъ. Разговорътъ се почналъ съ запитване отъ страна на министрътъ, писалъ ли е екзархътъ въ Руссе, че правителството иска да се промѣни фирманътъ, който установява екзархията.

— Да, отговорилъ блаженнѣйшии Антимъ. Той е достояние на народътъ.

— Е! Какво ще стане сега. Фирманътъ трябва да се промѣни, и вие трябва да се съгласите на това, защото сте чиновникъ.

— Азъ не можъ да се съглася, и народътъ сжщо не е съгласенъ. Да се съгласимъ да се промѣни фирманътъ ще каже да признаемъ схизмата, нѣщо което ние не въсприимаме. Като се признаемъ схизматици, ще се поиска да промѣнимъ дрехитѣ на духовенството си, да предадемъ църквитѣ, мѣнастиритѣ си, като направени отъ православни и за православни.

Като станъла послѣ това рѣчь за 8 членъ на фирманътъ и за исканъето на патриархътъ да праща и той владици въ българскитѣ епархии, екзархътъ разеснглъ на министрътъ, че правителството издаде фирманътъ, слѣдъ като се добръ убѣди, че Българскитъ народъ не ще владици отъ патриаршията, и го издаде по проектъ, който бѣше съставенъ отъ самитъ патриархъ. Нека се покаже, казалъ той, че отнѣгдѣ изъ българскитѣ епархии искатъ владици не отъ екзархията, а отъ патриаршията, тогава работата ще бѣде другояче, а сега ако се изпълни волята на патриархътъ, ще ставатъ смущения много по-голѣми отъ ония, които сж станъли въ Руссе. Министрътъ слѣдъ това отворилъ рѣчь отново за станълитѣ въ Руссе бъркотии, които се били повторили въ по-голѣмъ размѣръ и съ нѣкое кръвопролитие, и строго препоръчалъ на екзархътъ да пише на Руссенскитъ митрополитъ да не се противятъ Българетѣ на отваренъето особена църквица отъ Гърцитѣ. Вечеръта той испратилъ на екзархътъ ново тезкере, съдържанието на което било слѣднѣто: „писахъ ви и сега пакъ ви пишъ, че митрополитътъ требаше да даде строги заповѣди, по случай на противенъето на Българетѣ въ Руссе, обаче отъ послѣднитѣ извѣстия се види, като да не сте писали нищо на митрополитътъ, и за това Българетѣ докарали

противенъто си до послѣдната крайностъ. Негово величество иска да се даде на всичкитѣ жители на империята пълно благоденствие и спокойствие, а особено на Българетѣ, на които той направи толкова добрини и ще направи още и други. При всичко това правителството съ горчивина вижда, че русенскитѣ Българи не се съобразяватъ съ неговата воля и рѣши да се зематъ строги мѣрки противъ тѣхната постанка и да се дадатъ строги заповѣди на митрополитѣтъ“.

Портата не щеше да пропусне току тъй опитванъто на патриархѣтъ въ Руссе за прокарване схизмата въ провинцията. Тя искаше да се въсползова отъ тая негова постанка, за да накара екзархѣтъ да се съгласи за промѣната на фирманѣтъ, така че да прашатъ и Българи и Гърци на всекъдѣ владици и да си отварятъ църкви и единѣ и другитѣ, кой гдѣто ще, безъ за се допитватъ нито тѣзи, нито онѣзи до мѣстний архиерей, т. е. да се владатъ така, като че сж отъ разни исповѣдания.

Двѣ седмици слѣдъ горѣказанното свиждане съ екзархѣтъ, Халилъ Шерифъ паша пакъ покани съ тезкере негово блаженство да го посѣти за разговоръ по работитѣ на екзархията. При това посѣщение министрътъ отново настоявалъ да се промѣни фирманѣтъ, като твърдилъ, че правителството не може да принуди Гърцитѣ, които живѣятъ въ българскитѣ епархии, да признаватъ екзархията, както не принуди и Българетѣ да се подчиняватъ на патриаршията. Той искалъ отъ екзархѣтъ, като не се съгласява да се промѣни фирманѣтъ, да покаже пъкъ нѣкое друго средство за удовлетворение на патриаршията, която иска да праша владици за ония християне, които сж съ неж и отхвърлятъ екзархията, и настоявалъ да се покаже това средство въ три четире дни.

На утрето екзархѣтъ отиде при везирѣтъ и му подаде такрирь за станжалото въ Руссе, написанъ по свѣденіята, съобщени отъ владический тамъ намѣстникъ, който отдавалъ вината за смущенията на двама Гърци и искалъ тѣ да се накажатъ. Съ такрирьтъ си той вржи на садразамѣтъ и преписъ отъ прошениято, което било подадено на валията отъ Руссенци. Като разгледалъ книжата, Рюшди паша казалъ, че нему се е писало друго и че за да узнае добръ, какъ е всичкото станжло, правителството испраща въ Руссе особенъ чиновникъ, който да издири на мѣстото работата. Послѣ той забѣлежилъ на ек-

зархътъ, че негово величество султанътъ поради такива безредия, които сж станали въ Руссе, губи благоволенieto си къмъ Българскій народъ, и за това екзархътъ трябва да пише както въ Руссе, така и въ другитѣ мѣста, нигдѣ вече тѣ да се не повтарятъ. Негово блаженство отговорилъ, че е писалъ и пакъ ще пише. Послѣ садразамътъ заговорилъ за фирманътъ и казалъ: „Сегашний ви фирманъ за учредението на екзархията е мрътва буква, *lettre morte*; той има добро основание, но формата му е гнила. Той ви дава самостоятелно управление, но това управление е злѣ опредѣлено“. Капукехаята, Георгій Стояновичъ Чалооглу, който съдружавалъ екзархътъ, на това възразилъ, че този фирманъ има нѣщо свето за Българетѣ и че той е издаденъ по проектътъ на патриархътъ. Рюшди паша отговорилъ, по обесненията на патриаршията, че фирманътъ не е издаденъ по нейний проектъ. „Има нѣщо, казалъ той, което вие още не знаете. Истина, че патриархътъ даде проектъ, но този проектъ не влѣзе въ фирманътъ. Ако бѣше влѣзълъ, щеше да има отъ патриархътъ такрирь, и въ фирманътъ щеше да се помене, че, подиръ толкова и толкова борба, учредява се за Българетѣ, съ съизволенieto на патриархътъ, една екзархия. Има ли такава нѣщо въ сегашний ви фирманъ? Откакъ се издаде този фирманъ и до сега патриархътъ не е престававалъ да протестува срѣщу него. Какво право има правителството да учредява Църква? Църква отъ Църква става, а не отъ свѣтско правителство. Като не е признатъ фирманътъ отъ патриархътъ и като нѣма право правителството да създава Църква, то и фирманътъ не е задължителенъ за патриархътъ. И правителството не може да го принуди да признае този фирманъ, да дава напริมѣръ миро и пр., нито пъкъ васъ може да накара да искате отъ него миро. Понеже фирманътъ е мрътва буква и понеже правителството не може да накара да признаватъ екзархията тия, които искатъ да сж подъ патриаршията, както не накара и Българетѣ да останатъ подчинени на патриархътъ, ами за да ги освободи отъ подчиненостъ, унищожи 500-годишни правдини, трябва да се промѣни този ви фирманъ и да ви се даде другъ, съ който да се позволява на патриархътъ да испраща владици и попове на онѣзи, които го признаватъ за свой началникъ, а така и вамъ да се дава право да испращате свои навсѣдѣ по държавата, гдѣто искате, напрімѣръ въ Брусса, гдѣто има Българе,

и да добиете пълна независимост“. Екзархът отговорилъ на тия обещания на великий везиръ, че и за Българетъ щеше да бжде много по-сгодно да си пращатъ владии гдѣто-щятъ, но не могатъ да сторятъ това, защото Вѣрата имъ възбранява да стоятъ въ една епархия двама владии. Освѣнъ това, казалъ негово блаженство, като намѣнимъ фирманътъ и въ новий позволимъ на Гърцитъ да испращатъ архиереи и свещенници въ българскитъ епархии, съ това ще покажемъ, че и ние сами признаваме схизмата, а послѣ това и правителството ще ѝ признае. Тогава патриархътъ ще поиска да се измѣни и облеклото на духовенството ни, да нѣ превземе църквитъ и мѣнастиритъ съ имотитъ имъ, като собственостъ на православнитъ“. Садразамътъ си позволилъ да скрие намѣрението на Портата и да отговори, че облеклото на Българетъ не ще се бута и че тѣ ще продължаватъ да се наричатъ православни. „Помислихте ли, добавилъ той, да се спогодите съ патриархътъ? Азъ самъ ще ви спомогна въ това. Може да има нѣкои, които да искатъ раздѣленieto ви, но азъ не съмъ отъ тѣхъ. Азъ обичамъ мирътъ и искамъ да живѣятъ мирно подданицитъ на държавата и да си гледатъ всички спокойно работата, да си орятъ нивитъ и пр. Ще спомогна да се спогодите съ патриархътъ. Елате при мене. Но знайте, че има два пѣтя: промѣнение на фирманътъ или спогодба съ патриархътъ. „Рюшди паша знаеше, до колко на Българетъ бѣше противно да търсятъ спогодба съ патриаршията, а особено кога тя имъ се предлага като средство да избѣгнатъ схизмата. За да покаже, че той е безпристрастенъ и че не напиратъ нито на едното, нито на другото отъ положенната дилемма, той не искалъ, като Халилъ Шерифъ паша, да даде екзархътъ отговоръ до два-дни три-дни, кое Българетъ предпочитатъ. Напротивъ той му препоръчилъ да не бърза. „Имате ли достойни хора, имате ли Свѣтъ, продължилъ садразамътъ. Съберете се, разсждете добръ, не бързайте. Земете предъ очи сегашний фирманъ, който е мрътва буква, а така и вѣкътъ, както и политиката на царството, и че то не може съ байонети да се противи на Гърцигъ, които иматъ правдини отъ 500 години насамъ, както не се противи и на Българетъ. Времето на фанатизмътъ мина. Мина вече онова време, когато единъ Турчинъ се убиваше, ако станеше християнинъ, когато единъ камъкъ

да земеше нѣкой отъ една джамия, се посичаше. Сега джамии ставатъ на хаври и църкви. Два пѣтя имате. Мислете, размислете добръ, не бързайте“. Блаженнѣйшии Антимъ казалъ, че ще вика владицитѣ отъ епархиитѣ за съвѣщаніе. „Викайте ги, отговорилъ Мехмедъ Рюшди паша, правете каквото знаете. Само смущения да не ставатъ“. — Така краснорѣчиво придумвалъ първий турски министръ Българетѣ, за да ги оплете въ примката, която бѣхъ приготвили Гърцитѣ въ споразумѣніе съ турскитѣ държавни мѣже.

Въ засѣданчето на Българскій смѣсенъ съвѣтъ отъ 19. I. 1873 януарий се разисквали и обсъждали надълго и нашироко двата пѣтя, показани отъ великий везиръ: промѣна на фирмантътъ, или спогодба съ патриаршията. Нѣкои отъ членоветѣ на Съвѣтътъ, като показвали лошитѣ послѣдствия за Българскій народъ отъ промѣната на фирмантътъ, не допушали по никой начинъ да се приеме тя и съвѣтвали да се държи фирмантътъ такъвъ, какъвто е. Други наопаки, като сочили невъзможността на една спогодба съ патриаршията, която да признае на Българетѣ всичкитѣ имъ правдини и да ги изравни съ Гърцитѣ, склонили по-скоро да се промѣни фирмантътъ. Такива сѣ били Н. Михайловскій и д-ръ Чомаковъ, които обаче не сѣ смѣли въ Съвѣтътъ прямо и рѣшително да искатъ да се промѣни фирмантътъ, таче каквото ще да става, но само показвали негодитѣ, които ще има за Българетѣ една спогодба съ патриаршията. Немислимо е, казвали тѣ, да придобие Българскій народъ всичкитѣ си правдини и да се привлечѣтъ подъ Българската екархия всичкитѣ епархии, въ които болшинството на населението е българско, ако хванемъ да се спогаждаме съ патриаршията. Ако не бѣхъ на друго мнѣние по-вечето отъ останалитѣ членове на Съвѣтътъ, отъ които нѣкои между друго съвѣтвали да се не бърза съ промѣната на фирмантътъ, защото възможно е да не е за дълго време тая политика на Високата Порта, а особенно екархитѣ, който блясава отблѣсвалъ всичко, що било казвано въ полза на едно промѣнение на фирмантътъ, Българскій народъ имаше да се увлече въ една посока, която щеше да докара въ средата му раздори и да повлияе върху всичката му бѣдѣщностъ. Блаженнѣйшии Антимъ, като раскривалъ пагубнитѣ за народътъ послѣдствия отъ промѣната на фирмантътъ, заеждалъ въ сѣщето време, че той по-добръ ще се оттегли отъ постѣтъ, на който

е поставенъ, отколкото да земе върху си вината за тия лоши послѣдствия.

Въ Сми́сенний съвѣтъ вече не приемаше участие Гаврилъ Кръстевичъ, който подаваше толкова мадри съвѣти при всичкитѣ случаи и който поради довѣрието, което имахъ къмъ него турскитѣ държавни маже, сполучваше по-лесно да се зематъ рѣшенията на Съвѣтътъ подъ сериозно внимание отъ правителството. Слѣдъ схизмата той се отрече отъ екзархията подъ предлогъ, че грѣцкѣй свещенникъ се отказалъ да причасти семейството му, като семейство на единъ схизматикъ. Но истинската причина на това отричане е билъ страхътъ да не изгуби благоволенieto на правителството, при новата политика на послѣдното относително Българетѣ, особено като и Гърцитѣ, посредъ които живѣеше и съ които имаше чести сношения, като жененъ за гъркиня, не щехъ да го гледатъ съ добро око, като схизматикъ. Ако продължаваше да приема участие въ дѣлата на екзархията, като членъ на Съвѣтътъ, той въ всеки случай не щеше да може да исказва свободно мнѣнието си и да защитава нейнитѣ възгледи спрямо новата посока, по която трѣгна Портата слѣдъ прогласенъето на схизмата.

Като се обсъди така на 19 януарий въ Сми́сенний съвѣтъ предложението на везирѣтъ и се не прие нито спогодба съ патриаршията, нито промѣна на фирманѣтъ, екзархѣтъ не испущаше нито единъ случай да заеви твърда рѣшимостъ да пази недокаченъ фирманѣтъ. Наскоро слѣдъ това той ходи да посѣти Халилъ Шерифъ паша по случай на байрамѣтъ. Министерѣтъ го попиталъ, истина ли е, че има намѣрение да пита народѣтъ, да ли трябва да се съгласи екзархията за измѣнението на фирманѣтъ. „Ако е истина, казалъ министерѣтъ, Високата Порта не одобрява това, защото тя знае не народѣтъ, а ония лица, които го представятъ предъ нея.“ Екзархѣтъ отговорилъ, че фирманѣтъ е даденъ на народѣтъ, а не нему, а народѣтъ го е вѣрвилъ на владичитѣ и духовенството да го пазятъ, като най-свето нѣщо, и че той, екзархѣтъ, не може да приеме промѣната му безъ знанието и съгласието на другитѣ владичи и духовенството.

На 2 февруарий капукехаята на екзархията, като се върналъ отъ министерѣтъ на външнитѣ дѣла и исповѣданията, съобщилъ на екзархѣтъ, че Халилъ Шерифъ паша го питалъ, да ли е писалъ той, екзархѣтъ, по епархитѣ, както му било

поръчано, да не ставатъ смущения, каквото въ Руссе, и като му отговорилъ капукехаята, че екзархътъ е писалъ, министрътъ рекълъ, че като е тъй, правителството може да позволи вече на патрикътъ да испраща владци по българскитѣ епархии. Като чулъ това блаженнѣйшии Антимъ отишълъ на другий денъ при министрътъ и му казалъ, че той писалъ, споредъ заповѣдта му, до ония мѣста, въ които предполагалъ, че може да станатъ нѣкои безредия презъ празниците между Българе и Гърци, и съвѣтвалъ Българетѣ да не даватъ никакъвъ поводъ на смущения, но че, до когато е въ сила фирманътъ, който запрещава, споредъ канонитѣ на Църквата, да се испращатъ въ екзархийскитѣ епархии гръцки владци, той не може по никакъвъ начинъ да се съгласи да отиватъ въ тѣхъ патриаршески архиереи, и че понеже има въ рѣцѣтъ си заевления отъ населенията на казаннитѣ епархии, съ които тѣ молятъ Високата Порта да не позволява нарушението на фирманътъ отъ патриаршията, той, екзархътъ, обещава, че слага всичката отговорностъ за непредвидѣнитѣ послѣдствия отъ пребиванието на гръцки владци въ българскитѣ епархии върху оногова, който би ги причинилъ съ дѣйствиата си.

Портата обаче все се не оставеше отъ намѣрението си да позволи на патриаршията да испрати въ българскитѣ епархии свои владци. Понеже тя требаше да ги снабди и съ извѣстнитѣ берати, тя най-първо обяви на екзархътъ, че бератитѣ, които имаше да се дадѣтъ на българскитѣ владци, но се въспирахъ, както по-горѣ се каза, догдѣ да се рѣши неопредѣленното положение на екзархията слѣдъ схизмата, се готвятъ вече и че той може да настани свободно свои владци по всички поименовани въ фирманътъ епархии. Наскоро слѣдъ това, а именно на 10 мартъ, блаженнѣйшии Антимъ се научава, че се готвятъ берати и за гръцкитѣ владци, назначени отъ патриаршията за българскитѣ епархии. Той отива незабавно при новий садразамъ, Есадъ паша, който бѣше замѣстилъ Мехмедъ Рюшди паша, сваленъ на 3 февруарий, и му казва, че испращането на гръцки владци въ български епархии е противно на желанието на населението и може да докара на правителството главоболие. При това блаженнѣйшии Антимъ му обещалъ, че правителството не може да даде на гръцкитѣ владци берати въгъ основа на схизмата, защото тя е нѣщо, направено отъ Гърцитѣ съвсѣмъ произволно, и досяга рели-

гията, въ дѣлата на която правителството обикновено се не мѣси и, слѣдователно, не може да ѝ зема въ внимание. Садразамтъ попиталъ: „Защо се даде намъ фирманъ? Не е ли защото не щехте да се подчинявате на патриаршията и на нейнитѣ владици? Вие ги считаете за православни, но като не щехте да зависите отъ тѣхъ, правителството ви даде особено, независимо отъ патриаршията, управление, при което се предполагае взаимното споразумѣние на двѣтъ страни. Правителството се труди да ви спогоди, но не сполучи. Патриархътъ извади на средата схизмата. Вие казвате, че ѝ не признавате и че сте си пакъ православни. Твърдѣ добръ, и правителството ви познава за православни. Но патриархътъ отвори съ обещането на схизмата една яма помежду ви и казва, че вие не сте вече православни, и иска да испраща владици за онѣзи християне, които желаятъ да зависатъ отъ него. Сега, когато правителството ви освободи отъ патриаршията, защото не щехте да зависите отъ нея, ако и да ѝ смѣтахте православна, какъ може да държи подъ екзархията ония, които не щатъ да зависатъ отъ нея, като ѝ смѣтатъ схизматическа? Въ Руссе, напимѣръ, Гърцитѣ искатъ да си иматъ особена църква и да сѣ независими отъ васъ. Искате ли да ги държиме насилъ подъ екзархията? Правителството не може да ги принуди да ви се покоряватъ. То трябва да бѣде справедливо и къмъ двѣтъ страни. Казвате, че исканьето на Гърцитѣ е противно на църковнитѣ правила. Но вие какъ стоите въ Цариградъ и свещенодѣйствиете тукъ? Не престанате ли и вие църковнитѣ правила? Но ще кажете, че патриктъ не се съгласилъ на вашитѣ искания. Както и да е, нали нарушавате канонитѣ? Когато вие, православни Църкви, не спазвате канонитѣ, ние ли сме длъжни да ги пазимъ?“ Когато екзархътъ забѣлежилъ на тия думи, че се говори, какво въ бератитѣ за гръцкитѣ владици, послѣднитѣ се означавали съ думата „православни“, и поискалъ, ако е това истина, да се пише и въ бератитѣ на българскитѣ владици, че сѣ православни, Есадъ паша отговорилъ: „Отъ мене ли искате да означавамъ Вѣрата ви и отъ това означение ли зависи вашето православие?“ Блаженнѣйшии Антимъ, като видѣлъ отъ думитѣ на везирѣтъ, че Портата е рѣшена да позволи на гръцки владици да се настанятъ въ българскитѣ епархии, турилъ му предъ очи, че на Българетѣ се призна независима Църква, слѣдъ като правителството се

увѣри, че българското население не желае да зависи отъ гръцката патриаршия, и че Високата Порта трябва така сѣщо сегѣ да поиска отъ патриархътъ да представи отъ българскитѣ епархии подтвърдени отъ мѣстнитѣ власти прошения, отъ които да се види, че има въ тѣхъ население, което признава него и иска отъ него владици. Садразамътъ отговорилъ, че правителството си знае работата и че то не зема никога нѣкоя мѣрка, преди да ѝ обмисли отъ всека страна, и слѣдъ това пакъ повторилъ, че правителството не може да накара да не зависятъ отъ патриархътъ ония, които искатъ да сѣ подъ негова властъ.

Отъ садразамътъ блаженнѣйшии Антимъ отишълъ при министрътъ на външнитѣ дѣла, какъвто бѣше вече не Халилъ Шерифъ паша, но Сабри паша, комуто представилъ сѣщитѣ възражения противъ испращанъето гръцки владици въ българскитѣ епархии; но и той му отговорилъ сѣщото, което и везирътъ, като го обаче увѣрилъ, че бератитѣ на българскитѣ и гръцки владици съ нищо се не различавали едни отъ други.

Екзархътъ не се задоволи само съ устно заевение предъ везирътъ и министрътъ на външнитѣ дѣла. Той подаде на 16 мартъ както отъ своя страна, така и отъ страна на всичкото духовенство и на всичкий народъ единъ такрирь, въ който най-формално заевяваше, че Българетѣ не признаватъ схизмата и молятъ да имъ се запази фирманътъ, съ който се създаде екзархията, небутихътъ.

Понеже правителството се показваше вече рѣшено, по политическитѣ си видове, да удовлетвори патриархътъ, който все по-вече и по-вече настояваше да се дадѣтъ часъ напредъ берати на владицитѣ, които бѣ отдавна назначилъ за българскитѣ епархии, екзархътъ при нѣманье друго средство да запази правата и интереситѣ на народътъ, бѣше турилъ за разискванье въ Синодътъ въпросътъ за извержение, съгласно съ църковнитѣ правила, гръцкитѣ владици, които би се поевили въ българскитѣ епархии. Нѣкои отъ българскитѣ архиереи, членове на Синодътъ, бѣхъ одобрили тая мѣрка, като цѣлесъобразна, но нашитѣ архиереи по епархиитѣ, до които сѣщо бѣше се допитвалъ блаженнѣйшии Антимъ, се искаахъ противъ неѣ, понеже тя имаше да уголѣми раздѣлата и да распаля още по-вече враждата между двѣтѣ страни, така че да се затрудни още по-много примиренчето имъ въ бѣдѣщето. И тя се изостави.

Екзархътъ, като не можеше да направи нѣщо по-вече отъ това, щото вече направи срѣщу стремението на патриаршията да въведе съ помощта на правителството схизмата въ българскитѣ епархии, бѣше се покорилъ на съдбината си и очакваше само отъ невидима рѣка помощъ.

Правителството бѣше вече отново престанало да гледа работитѣ на екзархията и заповѣдало на калемътъ да приготи беретитѣ за гръцкитѣ владици. Въ сѣщото време харджието т. е. министрътъ на външнитѣ дѣла, бѣше испратилъ тѣзкере до екзархътъ, съ което като го извѣщаваше, че Високата Порта е дала вече на Гърцитѣ въ Руссе позволение да отворятъ църквицата си за Великденъ, му заповѣдваше да пише до Доростоло-Червенскій митрополитъ да предвари всекакви смущения, каквито би могли да станатъ по този поводъ. Блаженнѣйшии Антимъ бѣше се съобразилъ съ тая заповѣдъ, като бѣше наумилъ на митрополитътъ, че той първъ ще бѣде жертва, ако би да се повторятъ безредията въ епархията му.

Патриаршията обаче не бѣше представила, както настояваше екзархътъ предъ турскитѣ министри, достатѣчни доказателства, че има население въ българскитѣ епархии, което иска отъ неж владици. Тя бѣше сполучила, както се чуваше, да земе аразухали въ този смисълъ само отъ Нишъ и отъ Кюстендилъ. Тия два града бѣха ѝ испратили заевение, първий съ деветнайсетъ подписа, а вторий съ шестъ, че желаштъ да останатъ подъ нейната власть. Но патриархътъ не наблягаше да испрати свои владици въ българскитѣ епархии, само защото било имало въ тѣхъ християне, които искали да се смѣтатъ подъ неговата власть. Той бѣше назначилъ архиереи за българскитѣ епархии главно съ цѣль да придумватъ населението да не признава екзархията, като схизматическа, да не се подчинява на испращаннитѣ отъ неж владици и да се отхвърли отъ тѣхъ, като отъ еретици. За да даде тяжестъ на исканieto си, той бѣше почналъ да дума предъ правителството, че той има свещенна длѣжностъ, като върховенъ архипастиръ, да не оставя Българетѣ, които му сѣ духовни чеда, да стоятъ въ заблуждение, но да гледа да ги просвѣти и да ги вкара въ истинскій пѣтъ, нѣщо което той ще постига чрезъ своитѣ архиереи, испращани помежду имъ. Портата, която желаше да се въведе полегка-легка схизмата между Българетѣ, се ползваше отъ този както и отъ всички други доводи на патри-

архѣтъ, за да оправдае благосклонността си къмъ неговитѣ ходатайства.

По щастие кабинетѣтъ, вѣроятно по външно влияние, се промѣни отново. На 3 априлий се назначи садразамъ вмѣсто Есада Мехмедъ Рюшди паша Ширванизаде, който, за отличие отъ съименний си предшественникъ, се казваше така по мѣстото, отъ гдѣто произхождаше. Халилъ Шерифъ паша, който напираше най-много да се удовлетвори патриаршията, бѣше сваленъ още преди паданъето на Есадъ паша, и на негово мѣсто се бѣ назначилъ отначало Сабри паша, и отпослѣ, а именно въ началото на априлий, Савфетъ паша, който се отличаваеше съ умѣренность и тактъ. Слѣдъ него на 3 май министерството на външнитѣ дѣла се предаде на Рашидъ паша, човекъкъ благоразуменъ и безпристрастенъ, който, въ противность на Халилъ Шерифъ паша и други нему подобни, бѣше на мнѣние, да се не дразни Россия, но да се поддържатъ съ нея напълно приятелски отношения. По-нататкъ и Мидхадъ паша, който управляваше министерството на правосъдието, се извади отъ кабинетѣтъ. Новото правителство малко по-малко престана да сподѣля благорасположението на предишнитѣ кабинети къмъ исканieto на патриаршията и да се показва по-внимателно къмъ желанията и представленията на екзархията. Още къмъ средата на май Рашидъ паша съобщи на екзархѣтъ чрезъ единъ отъ чиновницитѣ си да потърпи още 10 дни, за да има той време да изучи по-добрѣ работата, слѣдъ което ще му покаже пътътъ, по който ще трябва да върви. Това сжщото бѣше съобщилъ новий министръ, на външнитѣ дѣла и исповѣданията и на патриархѣтъ. Като се минаха тия десетъ дни, блаженнѣйшии Антимъ прибѣраа да отиде по-скоро при новий харджие да се научи, какъвъ е този новъ пътъ, който е намислило да улови правителството по работитѣ на екзархията и патриаршията. Рашидъ паша му казалъ, че не е свършилъ още изучаванъето, което прави, и го помолилъ да почака още нѣкой и други день, слѣдъ което отворилъ рѣчь за схизмата и му казалъ, че патриархѣтъ все още настоява да му се даде дозволение да праща владци по българскитѣ епархии. Блаженнѣйшии Антимъ отговорилъ, че схизмата, възъ която основава патриархѣтъ това си искание, не заслужва внимание, като произнесена отъ единъ мѣстенъ, а не вселенски съборъ, и че Българскій

народъ протестова противъ неж, но че, ако Портата иска да удовлетвори патриархътъ и да му даде воля да прати свои архиереи въ българскитѣ епархии, той, екзархътъ, не може да ѝ се противи, но тя трябва въ такъвъ случай да поиска отъ негово светѣйшество да ѝ представи доказателства, че населението иска неговѣ владѣици. Послѣ екзархътъ миналъ на другъ предѣтъ и казалъ на министрътъ, че има доста време откакъ екзархията е рѣкопложила, съ съизволеніето на правителството, архиереи за Охридската, Скопската и Битолската епархии, но и до сега не се издаватъ за тѣзи владѣици берати, та да можтъ да отидатъ на епархиитѣ си, и че нейний уставъ, който ѝ е толкова потребенъ, и до сега стои неутвърденъ. Пашата на това отговорилъ, че скоро всичко ще се види и свърши.

Екзархътъ помислилъ, че негли пакъ Портата е настроена, както бѣше при Митхадъ паша непосредственно слѣдъ схизмата, т. е. че тя е рѣшена да дозволи на патриаршията и на екзархията да пращатъ кждѣто щтъ свои владѣици. Скоро обаче се разумѣ, че нейний помисълъ сега билъ другъ, а именно, да гледа работитѣ на екзархията възъ основа на фирманътъ, съ който се тя учреди. И ето въ началото на юлий Рашидъ паша съобщи на екзархътъ, че бератитѣ за Охридскій митрополитъ, Натанаила, и за Скопскій, Доротей, за които той бѣше подалъ такрирь, ще се дадѣтъ, но предварително ще се испита, да ли населението на тия двѣ смѣсенни епархии изпълня условието, положено въ 10 членъ на фирманътъ, т. е. да ли двѣтѣ третини неговѣ искатъ да сж подъ екзархията. Правителството искаше да провѣри понапредъ дознанието, което бѣше направила екзархията за казаннитѣ двѣ епархии и възъ основа на което бѣше назначила за тѣхъ двамата горѣпоменѣти владѣици, та тогава да имъ издаде берати. Скоро подиръ това, а именно на 23 юлий министрътъ повика екзархътъ и му обяви формално, че Високата Порта рѣшила да тури фирманътъ за екзархията въ дѣйствиѣ и че, преди три дни, като билъ у него патриархътъ да моли пакъ да се дадѣтъ берати за неговитѣ владѣици, назначени за българскитѣ епархии, той, Рашидъ паша, му казалъ, че нѣма да му се позволи да праща архиереи въ българскитѣ епархии, че правителството е рѣшило да не признава Българетѣ за схизматици и да приложи на дѣло даденний

имъ фирманъ, поради което трябва да се дигне схизмата и да стане примирение между патриаршията и екзархията. Двамата владци, които съдружавали негово свѣтѣйшество, били отговорили на това, че патриаршията е съгласна да се примири, но трябва, преди всичко, екзархътъ да напише до патриархътъ писмо, съ което да иска прошка. Пашата, като разказалъ това, предложилъ на блаженнѣйшии Антима да напише таквъо писмо. Екзархътъ помолилъ да му се даде време да си помисли, на което министрътъ се съгласилъ.

Негово блаженство внесе предложението на харджиецо за разискване и обсъждане отпърво въ Синодътъ, а послѣ и въ Смиренний съвѣтъ. И въ двѣтъ тия тѣла се рѣши да не се пише писмо до патриархътъ за прошка, по простата причина, че нито екзархътъ, нито нѣкой другъ отъ владците или отъ мирянетъ се осѣща въ нѣщо виновенъ, та да трябва да просятъ да ги прости патриаршията, а на правителството да се представи писмено, че трябва най-първо патриархътъ, ако желае примирение, да обяви съ такрирь на Портата, че приема фирманътъ и всичко извършено до сега отъ българската църковна власть, каквото избираньето на екзархътъ, ржкоположението и настанението на владци по епархиитѣ и всичко, що сж тѣ направили, слѣдъ което екзархията на радо сърдце ще направи потребното отъ нейна страна за примирение. Екзархътъ, като занесълъ на министрътъ написанный въ този смисълъ такрирь, развилъ и устно съдържанието му.

Предложението на Портата да се примирятъ патриаршията и екзархията, бѣше станало по внушение отъ руското посолство. Но то не докара никаквъ резултатъ поради немѣреннитѣ притезания и неуступчивостта и на двѣтъ страни, и по-вече на Гърцитѣ, отколкото на Българетѣ. Посолството, ако и да правеше всевъзможни постѣпки както предъ патриаршията и екзархията, така и предъ Портата, не може да надвие на тая упоритостъ на двѣтъ страни. Патриаршията, която наедно съ всичката гръцка иерархия се посрами предъ свѣтътъ съ крайното си упорство, увѣнчано най-послѣ съ безразсѣдното прогласение Българетѣ схизматици, туреше непременно условие за подкачване преговоритѣ да се признае екзархътъ съ всичкитѣ български владци виновенъ и да проси непременно съ едно писмо прошка. Посолството бѣше приготвило и образецъ за такова писмо. Но екзархътъ, като не

бѣше съгласенъ да се признажѣтъ Българетѣ виновни, откажа да подпише писмото. Главната спѣнка обаче за примирението бѣше разногласието на двѣтѣ страни относително епархиитѣ, които требваше да влѣзятъ въ Българската църковна областъ. Гърцитѣ освѣнъ че претендувахъ да останатъ подъ патриаршията градове въ тая областъ, населени съ Българе и Гърци, но исключваха още изъ нежъ голѣмо число отъ българскитѣ епархии въ Македония.

Ако Българетѣ не настоявахъ, поне на първо време, да влѣзе въ екзархията по-голѣмата частъ отъ тия епархии, нѣма съмнѣние, че всички други мѣнотии щехъ да се изравнятъ. Но нашитѣ съотечественици не се рѣшаваха да направятъ това, толкова по-вече, че една партия помежду имъ, предвождана отъ д-ръ Чомакова, искаше да се включатъ въ предѣлитѣ на екзархията дори Солунската и Одринската епархии, които Гърцитѣ считаха неотемлемо притежание на патриаршията. Тая партия предпочиташе да се промѣни фирмантъ за екзархията, както настояваше по-преди Портата, и да се нарежѣтъ Българетѣ схизматици, та да не остане не само епархия, но и село българско подъ властѣта на патриаршията.

Примирението не можѣ да се постигне, но Портата престана да настоява да се промѣни фирмантъ, съ който се учреди екзархията. Тя постоянствуваше на послѣдното си рѣшение да остави екзархията да се нарежда и управля по този фирманъ и да не позволява на патриархътъ да праща свои владици въ българскитѣ епархии. Така тя даде берати за българскитѣ владици, които бѣха назначени за Македония, дозволи да се състави съвѣтъ при екзархията отъ мирски лица, споредъ уставътъ ѝ, и утвърди нѣкои по-потребни за нейното управление части отъ този уставъ. Така тя постъпи не толкова, че Българетѣ се възпротивиха на нейното по напредно рѣшение, колкото за хатърътъ на Россия, която искаше да стои въ сила фирмантъ и да се управля по него екзархията, съ надежда, че единъ день патриаршията и екзархията ще се споразумѣжѣтъ помежду си възъ положеннитѣ отъ него основи. Правителството на султанътъ не продума вече предъ Българетѣ нито дума за схизмата до създаването на Българското Княжество, макаръ че перспективата, която му се отвореше съ нежъ, му се много ревнеше.

Чакъ когато княжеството бѣше неблагоуразумно скжсало, по интригитѣ на нѣкои държави, връзкитѣ си съ Россия, Турцитѣ отново помислихъ по-серiously, по внушение, види се, пакъ отъ тия сжщитѣ държави, да се възползуватъ отъ временното разединение между освободители и освободенни, за да помагять нѣкои лекомисленни български дипломати по онова време съ раскрасенни перспективи отъ схизмата. Грековъ, като министръ на външнитѣ дѣла, и Вълковичъ, като дипломатически агентъ въ Цариградъ, бѣхъ се нагърбили, по внушение отъ представителитѣ на реченнитѣ държави, както и отъ турскитѣ държавни мъже, да убѣдятъ екзархътъ и синодътъ, че Българетѣ ще спечелятъ много, ако, като сж прогласени за схизматици отъ Цариградската патриаршия, приемехъ да се промѣни облеклото на духовенството имъ за отличие отъ грѣцкото. Тогава Македония цѣла цѣлиничка щела била, съ съгласието на султанското правителство, да премине подъ властѣта на екзархията и всички части на България, обединени, като едно цѣло, щели били малко по малко да се отърсатъ за всекога отъ враждебни ней елементи и влияния. Но трудътъ имъ останъ безплоденъ. Както блаженнѣйшии Йосифъ, така и членоветѣ на синодътъ отблъскахъ това предложение, като пагубно за Българетѣ и само въ себе си нелѣпо.

Така се свърши българо-грѣцката распря, при която Гърцитѣ се оповорихъ, като касогледи политици и като людѣе, които употребявахъ Вѣрата за достиганье свѣтски сгоди. Българетѣ продължаватъ и подиръ схизмата да призематъ отъ Гърцитѣ епархитѣ, които имъ принадлежатъ.

Схизмата, на която нашитѣ съперници възложихъ послѣднитѣ си надежди, почна да се забравя. За неж сега напомня сегизъ тогизъ само Россия, предъ която Гърцитѣ ходатайствуватъ въ безисходното си положение да посредствова за примирение между патриаршията и екзархията, като се надѣватъ, че отъ него тѣ ще иматъ пакъ нѣкои облаги. Но това примирение може да стане само когато, слѣдъ като се въведатъ въ Македония предвидѣнитѣ въ Берлинскитѣ трактатъ реформи, патриаршията се убѣди окончателно, че не е възможно да задържи въ рацѣтѣ си похитенното чуждо нѣщо и Гърцитѣ се принудятъ да оставятъ блѣноветѣ, съ които сж се лѣгали до сега. Ако то пѣкъ, преди да дойде това

време, би се наложило отнѣгдѣ на Българетѣ, ще бѣде опасно да не се докара ново зло на Православната Църква, като се отвори пакъ на пропагандитѣ землище за дѣйствие между Българетѣ, които би останжли противъ волята си подъ властѣта на патриаршията. Но, по щастие, отъ това зло хваняхъ въ подирне време да се страхуватъ и въ Россия.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Глава I.

Прискърбната неизбежност на поселяването на распрята. — Чърти отъ нравитѣ на грцкото духовенство и сжждения за тѣхъ между Българетѣ въ изминалии вѣкѣ. — Причинитѣ за оплакването при подобрието времената най първо отъ владичитѣ. — Безплодното ходатайство на Българетѣ отъ Търновската епархия и на Неофита Бозвелията съ Илариона Стояновича въ 1340 да се назначи въ Търново владика, вмѣсто Гърцитѣ Панарета, Българинъ и обеснянето, което му се е давало тогава. — Гърцитѣ Неофитъ за митрополитъ въ Търново 1840--1846. — Първото заточение на Неофита Бозвелията. — Прощенията, подадени въ 1845 г. противъ Търновскій митрополитъ, и ходатайствата за освобождение Неофита Бозвелията отъ заточение. — Двѣтелността на Неофита Бозвелията и на Илариона Стояновича въ 1845 и тѣхното подиръ това заточение. — Оплакването срѣщу Търновскій владика въ 1846. — Букурултията на Портата за преобразования, изпратена на патриархъ въ 1849. — Огромнитѣ берни и злоупотребления на грцкитѣ владичи. — Направата на българската църква въ Цариградъ и ржкоположението на архим. Стеф. Ковачевича за епископъ при нежъ. — Исканьето въ 1850 на Единоцитѣ да се опредѣли заплатѣ на владиката имъ и писмата по този въпросъ между Портата и патриаршията. — Патриаршеското послание по поводъ на въпросътъ за заплатитѣ на архиреритѣ. — Отвареньето въ Пловдивъ българско училище въ 1850 и полемиката по този поводъ между Българе и Гърци. — Гонението на българскитѣ учители и на славенскій езикъ отъ Пловдивскій митрополитъ, Хрисанта, и неговитѣ грабителства.

3

Глава II.

Влиянието на Кржиската война върху вътрешната политика на Турция и нейний планъ за дѣйствиe по отношение къмъ Българетѣ послѣ тая война. — Злото отъ упорството и ослѣпението на Гърцитѣ. — Надеждитѣ, възбудени отъ Хатти-Хумаюнътъ, издаденъ на 1856 г., и заевението отъ Българетѣ, направено на Портата по поводъ на този хаттъ. — Прискърбното обнасяне на грцкитѣ владичи въ Пловдивъ, Търново и други мѣста и борбата между тѣхъ и Българетѣ презъ 1856—1857 г. — Оплакванията на Българетѣ срѣщу грцкитѣ владичи чрезъ печатътъ и особено чрезъ франц. органъ, Presse d' Orient. и отговоритѣ на грцкитѣ нубящиости. — Патътъ, указанъ въ Хатти-Хумаюнътъ отъ 1856 год. за подобрието въ управлението на религиознитѣ общини. — Приказътъ и инструкциитѣ на Портата до Цариградскій патриархъ за изпълнение предписанието на този Хатти-Хумаюнъ. — Свиканьето събрание за това въ патриаршията и неговитѣ рѣшения. — Оловото на Стеф. Каратеодоръ, сказано за оправдание тия рѣшения, и отговорътъ върху него отъ Българска страна. — Новото расположение на умовѣтъ помежду Българетѣ вслѣдствие рѣшенията на свиканното събрание. — Просбата имъ до правителството за отдѣлене отъ грцкото църковно управление. — Сгажкования помежду Българе и Гърци въ Пловдивъ и други мѣста по времето на застѣданията на събранието. — Насърдчаванията на Гърцитѣ изъ Атина. — Аргосва-

нъето поповетѣ на българската въ Цариградъ църква отъ патриаршията и безплодното старание на католическата пропаганда да се воспользова отъ този случай. — Влиянието на Цариградската българска община помежду другитѣ общини. — Побужденията за въздигане достоѣпнѣтъ български храмъ въ Цариградъ и залаганъето основный камѣкъ за такъвъ храмъ. — Откриванъето усиленна дѣятелность помежду Българетѣ отъ страна на католическата пропаганда. — Обръщанъето на Кукушанетѣ до папата. — Испрашанъето по този случай въ Кукушъ Илариона Макариополскій и назначенъето архим. Партений за Полянскі епископъ. — Опасноститѣ за Православието помежду Българетѣ отъ непрестаннитѣ интриги на латинската пропаганда и отъ упорството на грѣцкото църковно началство. — Необходимостъта да се направи нѣшо рѣшително и впечатлително, за да се удържи народътъ въ Православието.

44

Глава III.

Непоменуванъето името на Патриархътъ въ българската църква въ Цариградъ по заевенъе отъ народътъ и замѣненъето многолѣтствието за него съ многолѣтствие за султанътъ. — Причинитѣ на това замѣнение. — Благосклонното отнашене на Портата къмъ тая постѣпка на Българетѣ. Впечатлѣнието, произведено отъ нежъ посредъ Гърцитѣ. — Иларионъ Макариополскій викаръ за обеснение въ патриаршескій синодъ. — Свещеннодѣйствованъе на българското духовенство въ Цариградъ безъ зачитанъе патриаршията и нейнитѣ наредби. — Служенъе Литургия отъ Илариона безъ патриаршеско разрѣшеніе въ качеството му на самостоятеленъ бълг. архиепископъ. — Прѣдѣлѣвшій Велешскій митрополитъ, Авксентій, като вторий представителъ, послѣ Илариона, на българската подновенна самостоятелна иерархия. — Прѣмѣрътъ на цариградскитѣ Българе, послѣдванъ отъ еднороднитѣ имъ въ провинцията. — Прошенията, подавани на Портата, и адреситѣ, испрашани Илариону по този случай. — Състоянието на Цариградската патриаршия. — Отставката на патриархъ Кирилла. — Възобновенъе борбата между привърженцитѣ и противникитѣ на новитѣ наредби за управленъето на патриаршията. — Наредбата за избранъето патриархътъ, подтвърдена отъ Портата и испратена въ патриаршията. — Нейнитѣ отличителни чѣрти. — Препирни помежду дѣйтѣ партии, по поводъ на нейното приспособенъе и тѣхнитѣ взаимни обвиненія. — Отлаганъе свиканъето на избирателното събрание по причина на тия препирни. — Първото заседание на това събрание и кандидатитѣ за патриаршеската катедра. — Старанъето на синодалнитѣ старци да се не избере за патриархъ Антигъ Куталчаносъ. — Избранъето за патриархъ на Кизическій митрополитъ, Исаакима. — Отричанъето на Българетѣ отъ участвъ въ избранъето патриархътъ. — Расположенъето на умоветѣ между Българетѣ до и подиръ избранъето патриархътъ. — Рѣшенъето на Портата за разгажданъе българскій въпросъ отъ сѣсенна коммисія съ предварително условіе Българетѣ да отдадѣтъ да се поклонятъ на патриархътъ. — Лошото впечатлѣние, произведено между Българетѣ отъ това предварително условіе. — Опасноститѣ отъ неговото изпълнение посредъ борбата съ латинската пропаганда. — Разнообразнитѣ приеми на тая пропаганда за поколебанъе умоветѣ на Българетѣ въ полза на униа съ Римската Църква. — Отпорътъ срѣщу нежъ отъ народний станъ. — Крайното немареніе и хладнокрѣвие на Гърцитѣ насрѣщъ опасноститѣ отъ пропагандата. — Благоприятнитѣ дѣйствиа на Турското правителство въ нейна полза. — Прошение, подадено на Портата отъ Българетѣ посредъ неблагопріятнитѣ за тѣхното желаніе признаци. — Усугубенъе старанията на пропагандата да извлече полза отъ лошото състояние на българското народно дѣло.

100

Г л а в а I V.

Приемането уния съ Римската Църква отъ една часть Българе въ Цариградъ. — Актътъ, подписанъ отъ тѣхъ за поднасенъ на папата. — Въззване къмъ всичкий народъ отъ страна на другитѣ Българе въ Цариградъ. — Старанията на пропагандата за опровержение възраженията отъ страна на православний български станъ противъ унията. — Послѣдния отгѣтъ на папата върху молбитѣ, изразени въ актътъ за унията. — Ненапредване на унията при всичкиѣ старания на дѣйцитѣ на папството и при всичкиѣ улеснения, давани тѣмъ отъ Портата. — Възникване на мисълта за незабавно назначеніе на особенъ патриархъ за униятитѣ Българе. — Избранието на простий старецъ, Иосифа Соколскій, за кандидатъ на това званіе. — Завождането въ Римъ старецътъ Соколскій отъ началникътъ на лавариститѣ. — Аудиенцията му у папата. — Рѣкоположеніето му за архиепископъ съ тѣтлата апостолскій наместникъ за униятитѣ Българе. — Завершането му въ Цариградъ. — Окръжно послание на Патриархъ Иоакима, по поводъ приемането уния отъ една часть Българе въ Цариградъ. — Отговоръ върху това послание отъ името на българската народна църква въ Цариградъ. — Планъ на сѣщия патриархъ за спъване движението на Българетѣ. — Изложеноето българскитѣ народни владци отъ патриаршията, съединено съ нѣкои отстъпки въ полза на Българскій народъ. — Маловажността на тия отстъпки въ сѣзъ съ влагътъ на Портата за откъсване Българетѣ отъ Православната Църква. — Предубѣждението за чуждъ прѣстъ въ българското движение. — Усилията на Гърцитѣ за поддръжаніе на това предубѣждение. — Обръщаніето на българскитѣ народни владци и представители къмъ Евангелскій съюзъ съ молба за поддръжка. — Безуспѣшността на ходатайствата на този съюзъ предъ правителствата на протестантскитѣ държави въ полза на Българскій народъ. — Мѣрkitѣ на Портата за поддръжаніе опредѣленіето на патриаршескій съборъ отъносно на българскитѣ владци. — Стѣсненното положеніе на Българетѣ вслѣдствие на тия мѣрки и тѣхното заевенъ предъ Портата а съставеніе отдѣлна отъ православнитѣ Гърци община. — Безплодността на това заевенъ. — Мисълта за испращаніе въ Цариградъ представителя, взети измежду по-способнитѣ и влиятелни люде на всичкиѣ окрѣзи. — Распореждането на Портата за испроваждане българскитѣ народни владци на заточенъ предъ сѣщия праздникъ Въскресеніе Христово. — Цѣльта на това распореждане. — Натрупването на множество народъ около метохътъ на българската църква въ Цариградъ за въспиране испращаніето владцигѣ на заточеніе. — Ходатайства предъ султанътъ и предъ посланницитѣ на великитѣ държави за тази цѣль. — Оставеніето въ покой владцигѣ при българската църква презъ времето на Свѣтлий Праздникъ. — Тѣхното заточеніе слѣдъ праздникътъ и завѣтътъ имъ къмъ всичкий народъ по този случай. — Безползното опитване на агентитѣ на папството за склоняване владцигѣ въ полза на унията предъ самото имъ замѣнаване за мѣстата на заточеніето имъ. . . . .

145

Г л а в а V.

Пристигането на представителя въ Цариградъ отъ по-вечето български мѣста презъ лѣтото на 1861. — Старанията имъ за изработване единъ меморандумъ за подкрѣпа на българскитѣ желанія. — Официалното имъ представеніе предъ великий везиръ и неговътъ отрицателенъ отговоръ върху пробѣтата да се припознае отдѣлна иерархія за Българетѣ. — Необходимостта да се представи

вмѣсто независима иерархия другъ проектъ за удовлетворение българскитѣ нужди и желаниа — Съставенето на такъвъ проектъ отъ осемъ предложения. — Важността на тия предложения и несъотвѣтността имъ съ видоветѣ на Портата. — Обществено мнѣние помежду Гърцитѣ и отзивътъ на патриаршията за тѣхъ. — Настроенето на Българи и Гърци за борба и тактиката на едната и на другата страна. — Чувствата на новоназначенитѣ отъ патриаршията Българи владци. — Рѣшението на нѣкои отъ тѣхъ да заминатъ за епархиятъ си. — Отказътъ на населението на София да приеме новоназначения за Софийската епархия митрополитъ, Българинътъ Доротей, и смущенията, проналѣзали въ градътъ по поводъ на неговото опитване да занеме насилно катедрата. — Распореджание отъ Портата да излѣзе Доротей изъ София и да се посели въ Одринъ. — Печатътъ, като средство за борене помежду двѣтъ препиращи се страни, Българи и Гърци. — Разслабването на унията съ избѣгването на дѣла Иосифа Соколскій нѣкъ завръщането на всичкото войно духовенство въ православната българска църква. — Посланието на Иосифа Соколскій до бившата негова униятска паства и възванизето на бившитѣ униятски свещеници къмъ вѣнчавъ Български народъ. — Новото сглобяване на униятската община и нейното безплодно опитване да привлече на своя страна едното отъ българскитѣ заточени владци. — Рѣшението на Портата да се състави комиссия отъ Българи и Гърци за разгледване българскитѣ искания и за примирение двѣтъ страни. — Важността на съставенето на тая комиссия поради раздорътъ между патриархъ Иоакима и синодалнитѣ владци. — Изглаждането на този раздоръ. — Съставенето синодътъ на патриаршията и учреждението на свѣсовний при нежъ съвѣтъ по новий уставъ. — Ново прошение отъ страна на българскитѣ представители до Портата. — Заповѣдь отъ министрътъ на външнитѣ дѣла, всека отъ двѣтъ страни да означи имената и лицата, които ще изъ представитъ въ свѣсовната комиссия. — Исплъването на тая заповѣдь и откриването заседанията на комиссията. — Споразумѣнието помежду двѣтъ страни относително първото отъ осемтъ български предложения. — Безплодното имъ опитване за споразумѣние относително второто и обръщането имъ къмъ министрътъ на външнитѣ дѣла по този поводъ. — Разсѣиването начинътъ за избиранието на владци въ очакване отзивътъ на правителството. — Засѣдане на комиссията подъ председателството на министрътъ и неговото предложение да се вземе, като основа за съставътъ на синодътъ, числото на населението. — Недолюбата на опитването за споразумѣние помежду двѣтъ страни върху началото на числеността на населението и новото имъ обръщане до министрътъ. — Вторично засѣдане на комиссията подъ председателството на министрътъ и неговото заповѣде, че при невъзможности на доброволното споразумѣние между странитѣ, рѣшението на въпросътъ остана върху правителството. — Протакането на работата поради нови дѣутни въ патриаршията. — Падането на патриархъ Иоакимъ и избрането новъ патриархъ. Нове съгласяване за латинската пропаганда за дѣйствио помежду българтѣ. — Посланието на унията въ Кимидже — Вардара и въ Мадно Търново. — Вѣровѣрността на новитѣ усиления дѣйствиа на пропагандата. — Посланието на „Българската Печатъ“ въ Браила и нейната посолка. — Основането на в. „Свѣтъникъ“ и неговата еднина. . . . .

Г л а в а VI.

Качествата на новонабрания Вседенскій патриархъ, Софрония, и неговитѣ първи стѣпки по българскій въпросъ. — Неговата мисль за свикване едно велико, събрание въ патриаршията, като средство за развръщане дѣлотнитѣ по този въпросъ. — Расположе-

нното на умоветъ въ гръцкото общество и задачитъ, които си туреше еллинаизмътъ. — Трудното положение на патриархътъ и на владичитъ отъ неполучаването паритъ, опредѣлени за обдържанieto имъ. — Маркитъ, взети отъ патриаршията за отстранение това неудобство, и повсемѣстното налягане отъ страна на владичитъ за събиране отъ християнетъ опредѣленитъ за тѣхъ въ новия уставъ пари. — Възненieto въ Руссе, по поводъ на напирането отъ страна на ваяята за събирането платката на мѣстния владика. — Позволение, дадено по този поводъ на патриархътъ да свика велико събрание. — Неблагоприятното за Българетъ расположение на умоветъ въ това събрание и неговитъ старания да покаже, че българскитъ искания сж лишени отъ основание и сж неумѣстни. — Безплодността на бѣлжикитъ на четирмата Българе, негови членове, относително пристрастieto му. Неговитъ окончателни рѣшения и пространното имъ опровержение, подадено на Портата отъ страна на българскитъ представители. — Тактиката на Портата въ распрята на двата едновѣрни народа. — Приемането на осемъ български юноши за възпитание на правителствена смѣтка и освобождението отъ заточение на българскитъ народни владичи. — Распоредането на султановото правителство да се расхвърли дантъ за поплащане дългътъ на патриаршията. — Споразумѣние на патриархътъ и синодътъ съ Портата да се даватъ платнитъ на владичитъ направо отъ хазната. — Смъртътъ на българскитъ народенъ владика, Авксентия, и прощението, подадено по този случай, на Портата отъ старана на българскитъ представители. — Опитване за споразумѣние съ Българетъ отъ страна на нѣколко лица измежду гръцкитъ първенци и богаташи. — Резултатътъ на това опитване. — Ново налягане отъ страна на Портата върху патриаршията да направи удовлетворителни отстъпки въ полза на Българетъ. — Ново свикване въ патриаршията на едно велико събрание за обмисляване българскитъ въпросъ. — Кривото разумѣване въпросътъ отъ страна на българскитъ представители. — Адресътъ, подаденъ отъ тѣхъ на султанътъ, по случай на крѣтското въстание. Укоритъ, които тѣ навлекохъ върху си съ този адресъ. . .

Стр.

269

Глава VII.

Повторното избрание Григория VI за Вселенски патриархъ. — Неговия проектъ за рѣшението на българскитъ въпросъ. Отхвърленето този проектъ отъ Българетъ. — Испращанieto въ патриаршията два правителствени проекта по сѣщия предметъ. — Неприеманieto отъ патриаршията тия проекти и нейното заевене за необходимостта да се свика вселенски съборъ за българскитъ въпросъ. — Посрѣщанieto на Българетъ съ радостъ правителственнитъ проекти. — Привикването отъ представителитъ архiereитъ отъ провинцията за съставене синодъ на Българската Църква въ Цариградъ. — Охлажданieto на патриаршията противъ невѣрнитъ съобщения на представителитъ и противъ тѣхнитъ дѣйствия. — Нейното поеснение работата съ окръжно до архiereитъ. — Отставката на българскитъ архiereи отъ служенье на патриаршията и отговорътъ на послѣдната върху таа отставка. — Опровержение отъ българскитъ архiereи въраженията на патриаршията срѣщу правителственнитъ проекти. — Окрѣжно послание отъ патриархътъ до другитъ Църкви по българскитъ въпросъ. — Отговоръ върху него отъ българскитъ архiereи. — Отговоритъ на Църквитъ върху патриаршеското послание. — Опитване на везирѣтъ да съгласи проектътъ на патриархъ Григория съ исканията на Българетъ. — Обявяването съ султанскитъ фирманъ този проектъ, оставенъ въ сѣщностъ безъ вѣмѣнение. . . . .

345

Глава VIII.

Радостта на Българетѣ въ Цариградъ и благодарственното молебствие въ българската църква поради фирмантъ. — Съобщение съ окръжно на Българетѣ въ провинцията новината. — Радостта и признателността на послѣднитѣ предъ мѣстнитѣ власти. — Благодарственнитѣ адреси на Цариградскитѣ и другитѣ Българе до Султантъ и правителството му. — Смушение въ патриаршията отъ фирмантъ. — Единодушно атакуване фирмантъ отъ грѣцкиятъ печатъ. — Отзивъ на патриархтъ за фирмантъ въ такрирь до великий везиръ и въ окръжно послание до архiereитѣ на тронѣтъ — Отговоръ отъ везиртъ на този такрирь и въражение на патриархтъ върху отговорътъ му. — Заевение отъ патриархтъ за отставка и прошение на синодътъ до везиртъ по този поводъ. — Ново обеснение отъ везиртъ. — Отговоръ отъ патриархтъ на това обеснение — Подготовителна работа на Българетѣ за приспособение на фирмантъ. — Новъ Българскитъ привремененъ съвѣтъ и уставъ на екаархията. — Отговоръ отъ българскитѣ владци на окръжното отъ патриархтъ до подвластнитѣ му архiereи. — Стареание на нашитѣ съотечественици за сближение и примирение съ патриаршията. — Разговоръ на четирма Българе, членове на Привременний съвѣтъ, съ патриархтъ, като опитване за примирение. — Изложение до Портата отъ Привременний съвѣтъ по поводъ на слухове за вселенски съборъ. — Привременний съвѣтъ, като комиссия за изработване уставъ на екаархията. — Покана до епархитѣ да проведатъ представители за одобрение уставъ. — Пристигане на представителитѣ въ Цариградъ и разискване уставъ. — Молба отъ представителитѣ до Портата за дозволение да се избере екаархъ. — Временно прекъсване засѣданията на Представителскитъ съборъ. — Нова комиссия отъ Портата за съглашение между Българетѣ и патриаршията. — Обеснение на Кръстевича въ Представителскитъ съборъ по слухове за тая комиссия и въражения на нѣкои отъ представителитѣ. — Прощение до везиртъ отъ Представителскитъ съборъ по поводъ на тия слухове. — Разговоръ между избраната за представеніе това прошение депутация и везиртъ за фирмантъ и за претенцитѣ на патриархтъ. — Свикване у везиртъ комиссията за съглашение между патриаршията и Българетѣ. — Второ послание на патриархтъ до самостоятелнитѣ Църкви по българскитъ въпросъ. — Въражение на св. Българскитъ синодъ срѣщу това послание и отговоритѣ на Църквитѣ върху него. — Отставката на патриархтъ и избраніе патриаршия на мѣстиятъ. . . . .

447

Глава IX.

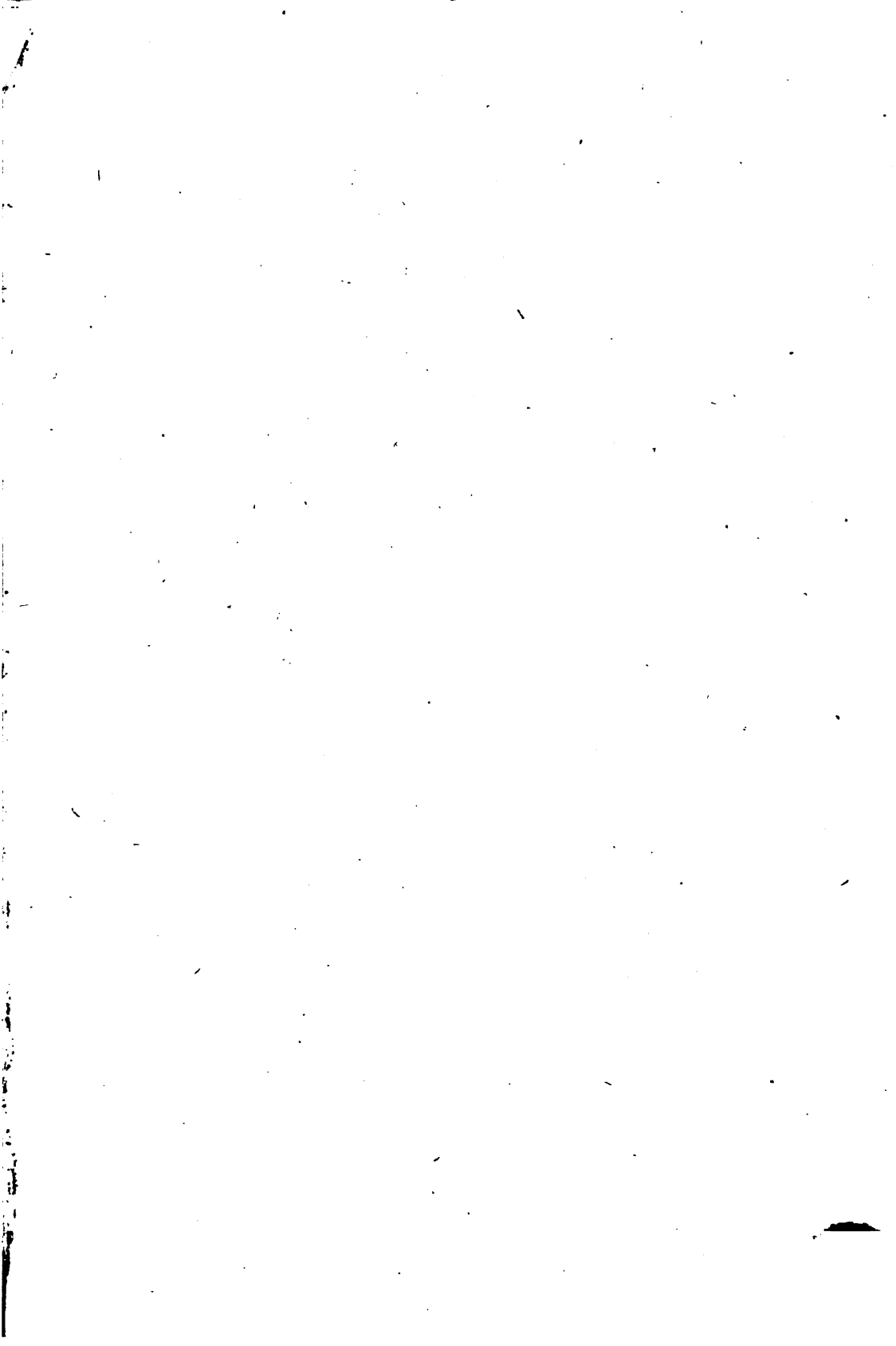
Патриархъ Антипъ VI. — Неговитѣ преговори съ Българетѣ за спогодба. — Отхвърленіето отъ Българетѣ предложеніята му. — Богоявленската служба на българскитѣ владци и нейнитѣ послѣдствія. — Избрание на Антипа Вилински за екаархъ. — Неговото триумфално пътуване отъ Видинъ до Цариградъ — Нерѣшителността му да испратъ до патриархтъ писмо. — Врѣщаніето брать на екаархъ и представеніето му предъ султантъ — Опитване на екаархтъ да земе отъ патриархтъ разрѣшение да служи въ българската църква. — Тържествено прогласяване въ българската църква изверженіето на българскитѣ владци за недѣйствиелно. — Заплашаваніи отъ патриаршията. — Тържествена служба на екаархтъ въ българската църква безъ патриаршеско разрѣшение. — Прогласяване при тая служба Българската Църква самостоятелна. — Извержения на екаархтъ и афоресване на другитѣ български архiereи отъ патриаршията. —

Окръжното послание на екзархътъ и на другитѣ български архiereи Стр.
по този случай. — Опровержение лъжливитѣ слухове, че ушѣ Българетѣ се уплашили отъ извержението и афоресванъето. — Назначение на Митхадѣ паша за великъ везиръ и промѣна въ политиката на Портата.

Грижитѣ на Гърцитѣ за проглашение Българетѣ схизматици. — Първото заседание на великий съборъ, свиканъ противъ Българетѣ. — Второто му заседание. — Третето му заседание и прогласяване схизмата съ едно опредѣление. — Четенъе на това опредѣление по църквитѣ въ Цариградъ и въ Атина — Отговоръ на екзархътъ върху това опредѣление. — Хладнокръвие на Българский народъ къмъ хвърлената върху му схизма. — Средства на патриаршията за прокарване схизмата между Българетѣ. — Помощъ на патриархътъ отъ Портата за тая цѣль. — Промѣна въ политиката на Портата и рѣшението ѣ да се държи о фирманътъ на екзархията. — Безуспѣшни старания на руското посолство за примирение на Българетѣ съ патриаршията. — Стременията на една партия между Българетѣ . . . . .

8

А. И. И. А. А.
И. С. И. А. А.

87
/ 79

76,84-

5,1736

3 2044 035 998 798

